

บุพพสีกขารรณนา

พระอมราธิราช (เกิด) วัดบรมนิวาส รชนา
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
ทรงชำระ

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระศพ
สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช
(อยู่ ณ โนที่)

ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส
พฤษจิกายน ๒๕๐๘

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961116486

วันที่ ๒๙ / ๗๗๓๔

เลขทะเบียน ๐๖ ๒๔๔.๒

เลขหมู่ ๑๗
๑๑๔๗๖.

สมบัติห้องสมุดรัฐสภา

บุพพสีทขาวรรณนา

พระอมราธิราช (เกิด) วัดบรมนิวาส รชนา
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
ทรงชำระ

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระศพ

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช
(อยู่ ณ โนชโย)

ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส

พฤษภาคม ๒๕๐๘

บานแพนง

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร ทรงพระอนุสรณ์คำนึงถึงสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ พระสังฆราช (อยู่ ญาโณทโยมหาเถร) ซึ่งทรงนับถือยกย่องไว้เป็นเวลานาน ในฐานะครูฐานิยบุคคลพร้งพร้อมไปด้วยสรรพคุณสมบัติ ทั้งเป็นโอรสหลานาาศาสตราจารย์มือเนกศิษย์บริวาร มีความรู้แตกฉานในพุทธคดี และมูลภาษาไพรัชภาษา บัดนี้ถึงเวลาสมควรที่จะได้จัดการถวายพระเพลิงพระศพตามประเพณี จึงได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ดำเนินการเพื่อถวายพระเกียรติเป็นครั้งท้าย และได้ทรงเผด็จพระสาสนโสภณ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ให้เลือกสรรหนังสือที่จะพิมพ์ขึ้นเป็นวิทยาทานเพื่อระลึกถึงงานนี้ พระสาสนโสภณถวายชื่อหนังสือขึ้นมาบางเรื่อง ได้ทรงเลือกให้พิมพ์หนังสือ บุปผาสิกขารรณนา วินิจจยพระวินัยบัญญัติ เพื่อหวังประโยชน์ในทางศึกษาเทียบเคียง เพราะหนังสือเรื่องนี้แม้จะเคยพิมพ์กันมาแล้วหลายครั้งก็ยังคงควรจะใช้ได้อีก และเวลานี้ก็เหลืออยู่น้อยเล่มแล้ว ทรงอุทิศพระราชกุศลแก่สมเด็จพระสังฆราชพระองค์นั้น เพื่อเป็นปัจจัยแผ่แผ่พระเกียรติของท่าน ให้สมแก่ที่^๑ได้ทรงเป็นหลักสำคัญในคณะสงฆ์ไทย ซึ่งได้ทรง^๒อุปถัมภ์มาด้วยพรหมวิหารอันเลิศ ประกอบด้วยพระอุทสาหะและพระปัญญาอันลึกซึ้งรอบคอบ อันมหาชนในภายหน้าคงจะต้องระลึกถึงต่อไปด้วยการระแท้ตลอดกาลนาน.

พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน

วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๐๘

พระประวัติ
สมเด็จพระสังฆราช ญาณโทยมหาเถระ

พระชาติกำเนิด

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช พระนามเดิมว่า อยู่ พระนามฉายาว่า ฌาโณทโย ประสูติในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมัยมหาราช รัชกาลที่ ๕ เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๑๗ ที่เรือนแพหน้าวัดกัลยาณมิตร อำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี โยมบิดาชื่อ ตรุษ โยมมารดาชื่อ จันทน์

การศึกษาและการบรรพชาอุปสมบท

เมื่อทรงพระเยาว์ทรงได้รับการศึกษาเบื้องต้นในสำนักบิดาผู้เป็นบูรพาจารย์ และต่อมาเมื่อมีพระชนมายุพอสมควร ได้มาอยู่ในสำนักของพระอาจารย์ช้าง วัดสระเกศ ได้รับการศึกษาวิชาหนังสือ วิชาเลข ลูกกติก และโหราศาสตร์ ได้ทรงเล่าเรียนสืบมาจนกระทั่งได้ทรงบรรพชาเป็นสามเณร จึงได้ทรงเริ่มศึกษาภาษาบาลี ทรงศึกษามูลกัจจายน์ในสำนักของพระอาจารย์ช้าง ต่อมาได้ทรงศึกษาในสำนักของพระธรรมกิติ (เม่น) บ้าง ในสำนักเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต (แดง) บ้าง และในสำนักพระยาธรรมมณี (กิม) บ้าง

เมื่อพระชนมายุได้ ๑๕ พรรษา ได้ทรงบรรพชาเป็นสามเณร อยู่ในสำนักพระอาจารย์ช้าง วัดสระเกศ พระนคร ได้ทรงศึกษา

สามเนตรสักขารวมทั้งพระธรรมและวินัยอันถึงมตลอคจนตำราไหรา-
ศาสตร์ทุกชนิด ปรากฏว่า มีพระปัญญาเฉียบแหลมมาก

พ.ศ. ๒๔๓๓ ครัวยังทรงเป็นสามเณรอยู่ ได้ทรงเข้าแปล
พระปริยัติธรรมในสนามหลวง ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
เป็นครั้งแรก ทรงได้เป็นเปรียญ ๓ ประโยค

พ.ศ. ๒๔๓๖ ครัวยังทรงเป็นสามเณรอยู่เช่นกัน ได้ทรงเข้า
แปลพระปริยัติธรรมในสนามหลวง ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม ได้อีก ๑ ประโยค ทรงได้เป็นเปรียญ ๔ ประโยค

ต่อมา พ.ศ. ๒๔๓๗ เมื่อมีพระชนมายุครบอุปสมบท ก็ทรงได้
รับอุปสมบทที่วัดสระเกศ โดยมีเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต (แดง)
วัดสุทัศน์ เป็นพระอุปัชฌายะ มีพระธรรมทานาจารย์ (จุ่น) วัดสระเกศ
เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และมีพระธรรมกิติ (เม่น) วัดสระเกศ เป็น
พระอนุสาวนาจารย์

ต่อมาหลังจากที่ได้ทรงอุปสมบทแล้ว จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๔๑
ได้ทรงเข้าแปลพระปริยัติธรรมอีก ทรงได้เป็นเปรียญ ๕ ประโยค

พ.ศ. ๒๔๔๓ ทรงเข้าแปลพระปริยัติธรรมอีก ทรงได้เป็น
เปรียญ ๖ ประโยค เมื่อทรงสอบได้เปรียญ ๖ ประโยคแล้ว ทรงคิดว่า
จะหยุดสอบไม่เข้าแปลต่อไปอีก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงทราบ จึงทรงมีรับสั่งให้เข้าแปลประ-
โยค ๗ ต่อ จึงต้องทรงรับสนองพระกระแสรับสั่งเข้าแปลต่อไป
และก็ทรงแปลได้อีก ๑ ประโยคในปีนั้นเอง ทรงเป็นเปรียญ ๗
ประโยค เรื่องนี้ท่านเจ้าพระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร เมื่อดำรงตำแหน่ง

เป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการในเวลานั้น เป็นผู้นำพระกระแส
รับสั่งมาบอก

พ.ศ. ๒๔๔๔ ได้ทรงเข้าแปลพระปริยัติธรรมสนามหลวงได้อีก
๑ ประโยก ทรงเป็นเปรียญ ๘ ประโยก

พ.ศ. ๒๔๔๕ ได้ทรงเข้าแปลพระปริยัติธรรมสนามหลวง ได้
ทรงเป็นเปรียญ ๙ ประโยก

ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช ทรงได้เป็นเปรียญ ๙
ประโยคองค์แรกในรัชกาลที่ ๕ จึงทรงได้รับพระมหากรุณาธิคุณ
ให้นำรถยนต์หลวงมาส่งจนถึงพระอารามที่อยู่เป็นพิเศษ และนับตั้ง
แต่นั้นมา ถ้าเปรียญรูปใดสอบได้ ๙ ประโยก ก็ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าให้นำรถยนต์หลวงส่งเปรียญรูปนั้นจนถึงที่ เป็นธรรมเนียม
มาจนถึงปัจจุบันนี้

ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช นับตั้งแต่ได้ทรงเข้าแปล
พระปริยัติธรรมมาตั้งแต่ประโยคต้นจนถึงประโยคสุดท้าย คือประ-
โยก ๙ ไม่เคยแปลตกเลย

ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช ทรงมอบกายถวายชีวิตใน
พระพุทธศาสนา มีอจลศรัทธาไม่หวั่นไหว และทรงสมบูรณ์ด้วย
ศีลาจารวัตร แม้เมื่อดำรงสมณศักดิ์สูงแล้ว ก็ไม่ทรงมัวเมาในยศ
ในอำนาจ ไม่ว่าในกาลไหน ๆ ทรงเป็นนักปราชญ์ผู้มีความรู้
เชี่ยวชาญมิใช่เฉพาะแต่เพียงภาษามคธเท่านั้น พระองค์ทรงเชี่ยวชาญ
ในอักษรสมัยไพรัชพากย์อีกหลายภาษา เช่นภาษาสันสกฤต ภาษา
ละติน และภาษาอังกฤษ เป็นต้น ทรงเป็นพระมหาเถระผู้รัตัญญ

ทรงมีพระเมตตาธรรมเป็นประจำ มีพระกรุณาต่อชนทั่วไป มีพระ-
อภัยล้นพ้นไม่ เป็นบุคคลที่ใคร ๆ เข้าหาได้โดยง่าย ไม่ทรงถือ
พระองค์ ทรงปฏิบัติศาสนกิจและสังฆกรรมต่าง ๆ สม่าเสมอมิได้ขาด
ทรงเป็นผู้มีพระเมตตากรุณา สงเคราะห์พระภิกษุสามเณร และเพื่อน
พรหมจรรย์โดยอเนกปริยาย ทรงเป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา และส่งเสริม
การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ทรงเป็นผู้เข้าถึงอรรถรสแห่งพระบาลีพร้อมทั้ง
อรรถกถาและฎีกาต่าง ๆ การที่พระองค์ท่านได้ทรงเป็นผู้ชำระ
อัฐกถาวิภังคปกรณ์ชื่อสมโมหวิโนทนี ย่อมนับว่าเป็นพยานให้เห็น
พระปรีชาสามารถของพระองค์ท่านเป็นอย่างดี

หน้าที่การงาน

พ.ศ. ๒๔๔๕ เมื่อทรงได้เป็นเปรียญ ๙ ประโยคแล้ว ก็ทรง
ดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการสนามหลวง สอบไล่พระปริยัติธรรม
ณ วัดพระศรีรัตนศาสดารามตลอดมา

พ.ศ. ๒๔๕๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ-
วโรรส ทรงแต่งตั้งให้เป็นพระคณาจารย์โท ฝ่ายคันถธุระ แล้ว
โปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าสำนักเรียนวัดสระเกศ มาจนกระทั่งปัจจุบันนี้

พ.ศ. ๒๔๕๘ เมื่อย้ายสนามหลวงแผนกบาลี ไปทำการสอบที่
วัดเบญจมบพิตร เปลี่ยนระบบการสอบจากการแปลด้วยปากมาเป็น
สอบข้อเขียน ก็ทรงดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการตรวจประโยคด้วย

พ.ศ. ๒๔๖๒ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ-
วโรรส ทรงแต่งตั้งให้ทรงเป็นแม่กองธรรมสนามหลวง จังหวัด
นครราชสีมา

พ.ศ. ๒๔๖๔ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงแต่งตั้งให้ทรงเป็นแม่กองธรรมสนาม
หลวงจังหวัดกาญจนบุรี

พ.ศ. ๒๔๖๕ - ๖๖ ทรงได้รับหน้าที่เป็นแม่กองธรรมสนาม
มณฑลภูเก็ต รวม ๒ ปีติดต่อกัน

วันที่ ๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัด
ราชบพิธ ทรงแต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะแขวงเหนือ จังหวัดธนบุรี

พ.ศ. ๒๔๖๗ ทรงได้รับหน้าที่เป็นแม่กองธรรมสนามมณฑล
ภูเก็ตอีกครั้งหนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๖๘ ทรงได้รับหน้าที่เป็นแม่กองธรรมสนามมณฑล
นครราชสีมา

พ.ศ. ๒๔๗๐ ทรงดำรงตำแหน่งกรรมการมหาเถรสมาคม
ตลอดมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๔

พ.ศ. ๒๔๘๔ ทรงได้รับเลือกเป็นรองประธานสังฆสภา และ
ต่อมาเมื่อประธานสังฆสภาว่างลง ก็ทรงได้รับเลือกเป็นประธาน
สังฆสภามาจนถึงคราวเปลี่ยนแปลงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธ-
ศักราช ๒๕๐๕

วันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๖ ทรงดำรงตำแหน่งผู้ปฏิบัติ
หน้าที่สมเด็จพระสังฆราช และประธานกรรมการมหาเถรสมาคม

วันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๐๖ ทรงได้รับสถาปนาให้ดำรง
ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

สมณศักดิ์

วันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ พระปิฎกโกศล

วันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๔ ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ทรงได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้น “ราช” ที่ พระราชเวที

วันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๖ ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ทรงได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้น “เทพ” ที่ พระเทพเวที

วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๐ ในสมัยรัชกาลที่ ๗ ทรงได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้น “ธรรม” ที่ พระธรรมเจดีย์

วันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ในสมัยรัชกาลที่ ๘ ทรงได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะตำแหน่งเจ้าคณะรอง ที่ พระธรรมวโรดม

ยังมีสำเนาประกาศว่า

“สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล มีพระบรมราชโองการโปรดให้ประกาศว่า โดยที่ทรงพระราชดำริว่า พระธรรมเจดีย์ มีปฏิภาณปรีชาศึกษาแตกฉานในพระปริยัติไตรปิฎกสัทธรรม สำเร็จภูมิเปรียญเอก ๙ ประโยค โปรดให้เป็นพระราชาคณะตำแหน่งพระปิฎกโกศล พระราชเวที พระเทพเวที และพระธรรมเจดีย์ เป็นลำดับมา ก็รักษาสังวรสมณวัตรและขนบธรรมเนียมประเพณีราชการ

เรียบร้อย สมควรแก่ตำแหน่งด้วยดี มีอุตสาหะวิริยะประกอบศาสนกิจ เป็นหิทานุหิตประโยชน์ อาทิ เป็นผู้แรกเริ่มจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม และทำการอบรมสั่งสอนด้วยตนเองมาก่อนในสำนักเรียนวัดสระเกศให้จำเริญรุ่งเรือง และได้ส่งเสริมอุทิศหนุนตลอมมา ปราภภูมิ ศิษยานุศิษย์ พระภิกษุสามเณรสำเร็จภูมิเปรียญธรรมประโยคต่าง ๆ และนักธรรมชั้นนวกภูมิ มัชฌิมภูมิ และเถรภูมิเป็นอันมาก กระทั่งแพร่หลายไปในจังหวัดต่าง ๆ ได้ทรงพระกรุณาโปรดฯ ยกย่องเกียรติยศ ให้เป็นพระคณาจารย์โททางคันถธุระแต่รุ่นแรก ได้เป็นกรรมการสนามหลวง เป็นแม่กองธรรมสนามหลวงมณฑลนครราชสีมา มณฑลภูเก็ต และจังหวัดกาญจนบุรี ในการบริหารได้เป็นเจ้าคณะแขวงเหนือ จังหวัดธนบุรี เป็นสมาชิกสังฆสภา และได้รับแต่งตั้งเป็นรองประธานสังฆสภา ได้ปฏิบัติภารกิจให้เป็นไปเรียบร้อยด้วยดีทุกประการ ได้ทำการปฏิสังขรณ์ทั่วไปในพระอารามและพระอุโบสถทั้งหลาย กับบำรุงรักษาปฏิสังขรณ์บรมบรรพตปูชนียสถานให้สถิตสถาพรด้วยดี นอกจากนี้ยังเป็นผู้รอบรู้ในอักษรสมัย ทั้งสกสสมัยและปรสสมัยเป็นอันดี เล่าเรียนชำนาญในคัมภีร์โหราศาสตร์พยากรณ์ เอาใจใส่ในการแสดงธรรมเทศนาโอวาทานุสาสน์ แก่พุทธบริษัททั้งภุชงค์และบรรพชิต บัณฑิต พระธรรมเจดีย์ก็เจริญด้วยพรรษาอายุวุฒิวัตรัตถุญญาวะคุณ สมบูรณ์บริสุทธ์ด้วยพรหมจริยวัตรศีลสมาจาร เป็นที่เคารพสักการของพุทธมามกชน สมควรยกย่องให้ดำรงสมณฐานานุศักดิ์สูงขึ้น

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดให้สถาปนาพระธรรมเจดีย์ เป็นที่รองสมเด็จพระราชาคณะ มีราชทินนามตามจารึกในหิรัญบัฏว่า พระธรรมวโรดม บรมญาณอดุลย์ สุนทรนายก ตรีปิฎกคุณาลังการภูสิต

สุทธิกิจสาทร มหาคณฤศร บวรสังฆาราม คามวาสี สถิต ณ วัดสระเกศ
ราชวรมหาวิหาร พระอารามหลวง มีฐานานุกัณฑ์ กวرتั้งฐานานุกรม
ไว้ ๘ รูป คือ พระครูปลัดสุวัฒนสุตคุณ วิบุลธรรมคณิศร ธุราทรมหา-
คณานุนายก ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูธรรมธร ๑ พระครูสัพพัตถวิมล
พระครูคู่สวาท ๑ พระครูมงคลวิลาส พระครูคู่สวาท ๑ พระครูสังฆ-
รักษ์ทิ ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑

ขออาราธนาพระคุณทั้งปวงผู้ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์
สมณฐานันดรเพิ่มอิสริยยศในครั้งนี้ จงรับธุระพระพุทธานุภาพ เป็น
ภาระสั่งสอน ช่วยระงับอธิกรณ์และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณรใน
คณะและในพระอาราม ตามสมควรแก่กำลังและอิสริยยศที่พระราช-
ทานนี้ และขอจงเจริญ อายุ วรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสิริ
สวัสดิ์จรัฏฐิติวิรุพหิไพบูลย์ในพระพุทธานุภาพ เทอญ

ประกาศ ณ วันที่ ๑๙ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘ เป็นปี
ที่ ๑๒ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช

นายกรัฐมนตรี”

ครั้นต่อมาเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๖ พระบาทสมเด็จพระ
พระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนา
เป็นสมเด็จพระราชาคณะ ที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ยังมีสำเนา
ตามประกาศกำกับสุพรรณบัฏดังนี้ :-

(พระปรมาภิไธย) ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร์ สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร

มีพระบรมราชโองการโปรดให้ประกาศว่า โดยที่ทรงพระราชดำริว่า พระธรรมวโรคม เป็นพระเถระผู้เจริญด้วยวิริยาคุณ วิบุลปฏิภาณญาณเปรื่องา ได้ศึกษาแตกฉานในพระปริยัติไตรปิฎกสัทธรรมรอบรู้อักขรสมัยทั้งสกพากย์ และไพรัชพากย์เป็นอย่างดี และชำนาญในกัมภีร์โหราศาสตร์พยากรณ์ กังรงสถาพรอยู่ในสมณคุณเนกขัมมปฏิบัติ สมบูรณ์ด้วยศีลาจารวัตร รัตัญญมหาเถรธรรมตลอดมาช้านาน ได้ประกอบกรณียกิจเป็นนิตานุกิตประโยชน์ไพศาล แก่พุทธจักรและอาณาจักร ทั้งปรากฏความในประกาศสถาปนาเป็นที่รองสมเด็จพระราชาคณะ เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘ นั้นแล้ว

ครั้นต่อมา พระธรรมวโรคม ยิ่งเจริญด้วยอุตสาหวิริยาคุณสามารถเอภาจรุระพระพุทธานุสาเป็นพาหุกิจนิตยสมาทาน มิได้ทอดย ในการปกครองพระอารามก็เอภาจรุระปฏิบัติสังฆระถาวรวัตถุทั่วๆ ไป ให้กลับมีสภาพมั่นคงขึ้นกว่าแต่ก่อน โดยเฉพาะพระบรมบรรพต ปุณนิยสถานก็ได้จัดการบูรณะเป็นการใหญ่ อันจักหวังได้ว่าปุณนิยสถานแห่งนี้ จักเป็นศรีสง่าแก่พระนครได้แห่งหนึ่ง ในหน้าที่การบริหารทางคณะสงฆ์ ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นองค์ประธานสังฆสภา ได้ปฏิบัติกรในหน้าที่ให้สำเร็จเรียบร้อยเป็นผลดีตลอดมาบัดนี้ พระธรรมวโรคม ก็เจริญยิ่งด้วยพรรษายุกาลรัตัญญมหาสถาปนาธรรม มั่นคงในพระพุทธานุสาเป็นอจลพรหมจริยาภีรัต สงเคราะห์

พุทธบริษัทปกครองพระสงฆ์ ดำรงตำแหน่งสมณศักดิ์ติดต่อกันมา
ช้านานถึง ๔๕ พรรษา ได้เป็นครูและอุปัชฌายาจารย์แก่มหาชนเป็น
อันมาก ออกสำห้สั่งสอนอบรมพระภิกษุสามเณร และภคฤหิต์ศาสนิก-
บริษัทให้เจริญในธรรมปฏิบัติ มีศิษยานุศิษย์ไพศาล เป็นที่เคารพ
นับถือสักการบูชาแห่งพุทธมามกชนทั่วไป สมควรจะสถาปนาขึ้นเป็น
สมเด็จพระราชาคณะได้

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดให้สถาปนา พระธรรมวโรดม
ขึ้นเป็นสมเด็จพระราชาคณะ มีราชทินนามตามจารึกในสุพรรณบัฏว่า
สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ญาณอดุล สุนทรนายก ตรีปิฎกวิद्याคุณ
วิบูลย์คัมภีรญาณสุนทร มหาคุณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี อรัญญวาสี
สถิต ณ วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร พระอารามหลวง มีฐานานุกาณ์
ตั้งฐานานุกรมได้ ๑๐ รูป คือ พระครูปลัดสัมพิพัฒน์ศีลาจารย์
ญาณธาดา มหาสังฆานุนายก ปิฎกธรรมรักขิต ๑ พระครูวินัยธร ๑
พระครูธรรมธร ๑ พระครูเมธังกร พระครูคู่สวก ๑ พระครูวรวงศ์
พระครูคู่สวก ๑ พระครูธรรมรัต ๑ พระครูธรรมวโร ๑ พระครู
สังฆวิจารณ์ ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑

ขออาราธนาพระคุณจงรับภาระ พระพุทธศาสนา เป็นภาระ
สั่งสอนช่วยระงับอธิกรณ์ และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณร โดย
สมควรแก่กำลัง และอิสริยยศ ซึ่งพระราชทานนี้ และจงเจริญ อายุ
วรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสิริสวัสดิ์จักรวัณฐิติ วิรุพหิไพบุญย์
ในพระพุทธศาสนา เทอญ ฯ

ประกาศ ณ วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๙๖ เป็นปีที่ ๘
ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม

นายกรัฐมนตรี

ต่อมาเมื่อมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ตราพระราช-
บัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ ขึ้น โดยคำแนะนำและ
ยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญ ในฐานะรัฐสภา และรัฐบาลได้รับ
สนองพระบรมราชโองการให้ประกาศพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้
ให้มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๖ เป็นต้นมา
ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช ฯ ก็ได้ทรงดำรงตำแหน่งผู้ปฏิบัติหน้าที่
สมเด็จพระสังฆราช และดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถร
สมาคม ตามผลแห่งพระราชบัญญัติฉบับนั้น ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระ
สังฆราช ฯ ได้ทรงใช้ความรู้ความสามารถปฏิบัติหน้าที่โดยความเรียบร้อยดี
ตลอดมา

ครั้นถึงวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนา ให้
ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช เนื่องในพระราชพิธีฉัตรมงคล
จึงมีสำเนาประกาศสถาปนา ดังนี้ :-

(พระปรมาภิไธย) ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศว่า โดยที่ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ใ้ว่างลง เป็นการสมควรที่จะสถาปนาสมเด็จพระราชาคณะชั้นดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช เพื่อจักได้บริหารการพระศาสนาให้สมบูรณ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และตามระเบียบราชประเพณีสืบไป อนึ่ง ทรงพระราชดำริว่า พระสงฆ์ซึ่งดำรงในสมณคุณใหญ่ยังมีอยู่ สมควรที่จะสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระราชาคณะแทนตำแหน่งที่ว่างในคราวนี้ด้วย

จึงทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เป็นมหาเถรเจริญในสมณคุณเนกขัมมปฏิบัติ สมบูรณ์ด้วยศีลาจารวัตรวัตรัตถัญญมหาเถรกระณธรรม มีปฏิภาณปรีชา ได้ศึกษาแตกฉานในพระไตรปิฎกสัทธรรม รอบรู้อักขรสมัยทั้งสกตสมัยและไพรัชพากย์เป็นอย่างดี ทั้งชำนาญในคัมภีร์โหราศาสตร์พยากรณ์ ดำรงสถาพรอยู่ในสมณพรหมจรรย์ตลอดมาเป็นเวลาช้านานถึง ๖๙ พรรษา ได้ประกอบกรณียกิจเป็นนิทานุทิศประโยชน์แก่พุทธจักรและอาณาจักรอย่างไพศาล ด้วยความพิสดารปรากฏในประกาศสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๖ นั้นแล้ว

ครั้นต่อมาสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ก็เจริญด้วยอุตสาหะวิริยาริคุณ สามารถเอาภาระธุระทางพระพุทธศาสนาเป็นพาหุกิจนิยตสมา-

ทานมิได้ทอดทิ้ง ในการปกครองอารามก็ได้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์
พระอุโบสถ พระบรมบรรพต สำเร็จเรียบร้อยดีขึ้นกว่าแต่ก่อนเป็น
อันมาก นอกจากนั้นยังได้สร้างตึกเป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรมชั้น
ใหม่อีกหลังหนึ่ง นับว่าเป็นประโยชน์แก่การพระศาสนา ทั้งเป็นที่
ปรากฏอยู่แล้ว

บัดนี้ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ก็เจริญยิ่งด้วยพรรษาอายุกาล
รัตตัญญูมหาศตาวีรธรรมมั่นคงในพระพุทธศาสนา เป็นอจลพรหม-
จริยวัตร สังเคราะห์พุทธบริษัท ปกครองสงฆ์ดำรงตำแหน่งสมณศักดิ์
ติดต่อกันมาช้านานถึง ๕๕ พรรษา ได้เป็นครูและอุปัชฌาจารย์แก่
มหาชนเป็นอันมาก มีศิษยานุศิษย์แพร่หลายไพศาล เป็นที่เคารพ
สักการแห่งพุทธมามกชนทั่วไป ประกอบด้วยขณะนั้นสมเด็จพระพุทธ-
โฆษาจารย์ก็ได้เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชอยู่แล้ว จึง
สมควรจะสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก
ประธานาธิบดีแห่งสงฆมณฑล เพื่อเป็นศรีศุภมงคลแก่พระบวร-
พุทธศาสนาสืบไป

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้สถาปนาสมเด็จพระพุทธโฆษา-
จารย์ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช มีพระนามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า
สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สุขุมวิธานธำรงสกลมหาสงฆปริณายก
ตรีปิฎกโกศล วิมลคัมภีรญาณ ญาณโทยาทิธานสังฆวิสุต พุทธบริษัท
การวสสถาน ธรรมปฏิภาณญาณสุนทร บวรธรรมบพิตร สมเด็จพระ-
สังฆราช เสด็จสถิต ณ วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร พระอารามหลวง
เป็นประธานในสงฆมณฑลทั่วราชอาณาจักร

ขออาราธนาให้ทรงรับธุระพระพุทธศาสนาเป็นภาระสั่งสอน
ช่วยระงับอธิกรณ์และอนุเคราะห์พระภิกษุสงฆ์สามเณรในสงฆมณฑล
ทั่วไป โดยสมควรแก่พระอิสริยยศซึ่งพระราชทานนี้ จงทรงเจริญ
พระชนมายุ วรณ สุข พล ปฏิภาณคุณสารสิริสวัสดิ์ จิรัฏฐิติ วิรุพหิ-
ไพบูลย์ ในพระพุทธศาสนา เทอญ

ให้ทรงมีพระราชคณะและพระครูฐานานุกรมประทับพระ-
อิสริยยศ ๑๕ รูป คือ พระมหาคณานุกิษฏ์ สังฆอิสริยาลงกรณ์
สุนทรธรรมสาธก พุทธปาพจนกิตติมहादेรกีจการี กณธิปตีสรี-
รัตนกมกาจารย์ พระราชาคณะปลัดขวา ๑ พระจุลคณานุศาสน์
วิจารณ์ภาสภากยคุณ สุนทรศาสนกิจบรรหาร มหาเดรธิการธุการี
สมุหบดีศรีธรรมภาณกาจารย์ พระราชาคณะปลัดซ้าย ๑ พระครู
ธรรมกถาสุนทร ๑ พระครูวินัยกรณ์โตณ ๑ พระครูพรหมวิหาร
พระครูพระปริตร ๑ พระครูญาณวิสุทธิ พระครูพระปริตร ๑ พระครู
วินัยธร ๑ พระครูธรรมธร ๑ พระครูพิมลสรภาน พระครูคู่สวก ๑
พระครูพิศาลสรคุณ พระครูคู่สวก ๑ พระครูพิบูลบรรณวัตร ๑
พระครูพิพัฒน์บรรณกิจ ๑ พระครูสังฆบริหาร ๑ พระครูสมห์ ๑
พระครูใบฎีกา ๑ ขอให้พระคุณผู้ได้รับตำแหน่งทั้งปวงนี้ มีความ
สุขสิริสวัสดิ์สถาวรในพระบวรพุทธศาสนา เทอญ ฯ

ประกาศ ณ วันที่ ๔ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๐๖ เป็นปี
ที่ ๑๘ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

จอมพล ส. ธนะรัชต์

นายกรัฐมนตรี

การปกครอง

พ.ศ. ๒๔๖๗ เมื่อคราวที่ทรงดำรงสมณศักดิ์ที่พระเทพเวที ได้รับพระบรมราชโองการโปรดให้รับตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดสระเกศ และเมื่อได้ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสแล้ว ก็ได้ทรงเป็นพระอุปัชฌายะ ให้บรรพชาอุปสมบทกุลบุตรตลอดมา พร้อมทั้งได้ทรงทำหน้าที่ให้การศึกษอบรมแก่ภิกษุสามเณร และศิษย์ในวัด ให้ได้รับการศึกษาด้วยดีตลอดมา

การศึกษา

ในฐานะที่ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าสำนักเรียนวัดสระเกศ พระองค์ได้ทรงอุปถัมภ์ส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกบาลีและนักธรรมให้เจริญรุ่งเรืองยิ่ง ๆ ขึ้นไป มีภิกษุสามเณรทั้งในวัดและต่างวัดได้มาอาศัยศึกษาเล่าเรียน จนปรากฏว่ามีนักเรียนสอบไล่ได้ นักธรรมและบาลีเป็นจำนวนมากเพิ่มขึ้นทุกปี

สำหรับพระภิกษุที่เป็นเปรียญและนักธรรมในสำนักวัดสระเกศ ที่ได้ออกไปเผยแผ่การศึกษาในต่างจังหวัด จนปรากฏว่าได้รับหน้าที่และดำรงสมณศักดิ์ก็มีอยู่เป็นจำนวนมาก

นอกจากนั้น ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช ยังทรงดำรงตำแหน่งเป็นองค์อุปถัมภ์กิตติมศักดิ์ ของมหาวิทยาลัยเกร็ดราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์มาตั้งแต่เริ่มเปิดการศึกษา เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ตลอดมา

การปฏิสังขรณ์

เมื่อทรงได้รับพระกรุณาโปรดให้ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสแล้ว ก็ได้ทรงเริ่มบูรณะปฏิสังขรณ์พระอุโบสถทั่วทั้งหลัง ได้ต่อหน้างานพระวิหารให้กว้างใหญ่ขึ้น ซึ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ที่เข้าไปนมัสการพระอัฐฐารสในพระวิหารเป็นอย่างมาก ได้ทรงปฏิสังขรณ์เสนาสนะและถนนในวัดให้มีสภาพดีขึ้นกว่าเดิม ได้ทรงทำการบูรณะปฏิสังขรณ์องค์บรมบรรพตจนสำเร็จเรียบร้อย ได้ทรงสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม และหอสมุดของวัดขึ้น และได้ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์พระระเบียงรอบพระอุโบสถ และเปลี่ยนกระเบื้องเป็นกระเบื้องเคลือบทั้งหมด และได้เทคอนกรีตบริเวณรอบนอกพระอุโบสถทั้งหมด ค่าใช้จ่ายในการบูรณะปฏิสังขรณ์และก่อสร้างทั้งหมดประมาณ ๑๑,๖๘๐,๐๐๐ (สิบเอ็ดล้านหกแสนแปดหมื่นบาท) ทั้งนี้เฉพาะตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๓ ถึง พ.ศ. ๒๕๐๕ นับว่าพระองค์ได้ทรงสร้างถาวรวัตถุไว้เป็นอย่างมาก และพระองค์ได้ทรงกำหนดการบูรณะปฏิสังขรณ์เสนาสนะทั่วทั้งพระอารามไว้ ซึ่งจะให้แล้วเสร็จโดยเร็วทั้งทรงกำหนดการประทับพระบรมบรรพตเป็นทองไว้ด้วย ก่อนวันที่พระองค์จะสิ้นพระชนม์เพียงวันเดียว พระองค์ได้ทรงเลือกกระเบื้องที่จะประทับพระบรมบรรพตไว้ เวลาที่กระเบื้องที่ทรงเลือกไว้อย่างงอยู่ใกล้ที่บรรทม แต่พระองค์ก็มาสิ้นพระชนม์เสียก่อน หากทรงพระชนม์อยู่อีกเพียงสามปี วัดสระเกศคงได้สมกับนามว่า อารามตามที่พระองค์ทรงประสงค์ไว้ แม้พระองค์จะมีได้ทรงทำให้สำเร็จทุกอย่างก่อนสิ้นพระชนม์ แต่ผลงานของพระองค์ก็นับว่าเหลือล้นถึงอย่างนั้นผู้ปรารถนาดีต่อวัดสระเกศ ก็ยังป่นว่า เมื่อไรสมเด็จ ฯ

จะบรูณะวัดให้หมดทั้งวัดเสียที ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช ไม่ทรงคำนึงอะไรทั้งนั้น แต่พระองค์ทรงทำทุกอย่าง เพื่อความเจริญแก่วัด ชาติ และพระศาสนา

การเผยแพร่พระศาสนา

ในด้านการเผยแพร่พระศาสนา พระองค์ทรงสนพระทัยเป็นอย่างมาก และทรงกระทำตามกาลด้วยพระองค์เอง พระองค์ทรงสนับสนุนพระภิกษุผู้สามารถที่จะทำการเผยแพร่พระศาสนา ทั้งในและนอกประเทศ ทรงยกย่องพระภิกษุผู้ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ ทรงสนับสนุนองค์การและสมาคมที่ทำงานพระศาสนาด้วย

เมื่อพระองค์ทรงได้รับสถาปนาดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกแล้ว พระองค์ทรงบริหารการคณะสงฆ์โดยมิทรงคำนึงถึงความชราภาพ ทรงทำทุกอย่างเพื่อความสงบสุขของสังฆมณฑล พระองค์รับสั่งเสมอว่า สังฆราช ไม่ใช่สังฆราชา

ในด้านการติดต่อกับชาวต่างประเทศ พระองค์ทรงปฏิสันถารต้อนรับผู้มาถึงพอเหมาะพอคี่ เป็นที่สบายใจแก่อาคันตุกะนั้นๆ แม้บางครั้งผู้เข้าเฝ้าเป็นคนต่างศาสนา พระองค์ก็ทรงสามารถปฏิสันถารให้เหมาะแก่ผู้นั้น ซึ่งเรื่องนี้มีผู้หนักใจกันมาก เพราะพระองค์ทรงชราเกรงไปว่า จะทรงปฏิสันถารขาดตกบกพร่อง แต่กลับตรงกันข้าม และปรากฏชัดแล้ว

สิ้นพระชนม์

โดยปกติท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช มีพระพลานามัยที่ตลอดมา แต่เพราะทรงชรา พระองค์จึงทรงประชวรด้วยพระโรค

หทัย และได้ทรงเข้ารับการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๘ เพียง ๔ วันเท่านั้น พระองค์ก็เสด็จกลับมาประทับที่วัด พระอาการดีขึ้นโดยลำดับจนปลอดภัย จนถึงวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๐๘ ได้เกิดพระโลหิตออกกันในสมอง คณะนายแพทย์ได้นำพระองค์ไปรับการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลอีก แต่ครั้งนั้นพระอาการหนักมาก คณะนายแพทย์พยายามถวายการพยาบาลทุกวิถีทาง พระอาการก็ไม่ดีขึ้น

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงทราบ ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมถึง ๒ วาระ และในวาระหลัง สมเด็จพระเจ้าพี่ชายได้โดยเสด็จด้วย ได้มีพระกระแสรับสั่งให้คณะนายแพทย์เอาใจใส่ให้มาก

คณะองคมนตรีก็ได้เสด็จเยี่ยมและไปเยี่ยมหลายวาระ ตลอดถึงคณะรัฐบาล ข้าราชการ พ่อค้า และประชาชน ได้ไปเยี่ยมและคอยสลับข่าวกันทุกระยะด้วยความห่วงใย

ฯพณฯ จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี ได้ไปเยี่ยมหลายวาระเช่นกัน และได้สนใจอยู่ตลอดเวลา สั่งให้คณะนายแพทย์ถวายการรักษาให้ดีที่สุด

แต่เพราะท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราชทรงชรามากแล้ว สักที่คณะนายแพทย์จะถวายการพยาบาล พระองค์สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๐๘ เวลา ๐๒.๒๐ น. ซึ่งหากนับโดยสุริยคติในปัจจุบัน ตรงกับวันเพ็ญกลางเดือน ๖ วันวิสาขบูชา มี สิริพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา ๕ เดือน ๑๔ วัน

ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๕ และมีพระชนม์มากที่สุด
ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

การพระศพ

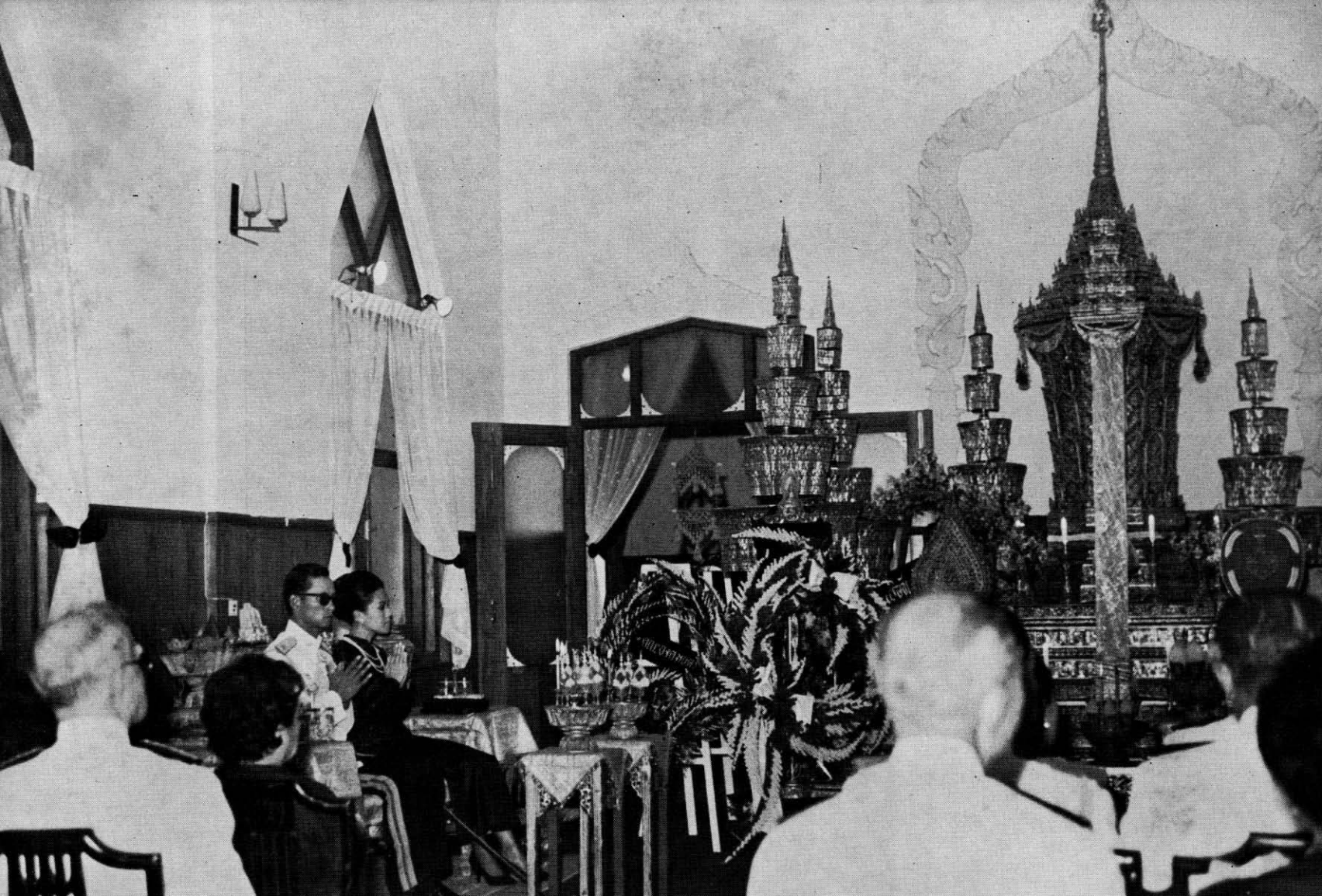
ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราชสิ้นพระชนม์แล้ว สมเด็จพระ
บรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้
จัดการพระศพและการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลครบตามพระเกียรติยศ
ทุกประการ ฝ่ายคณะสงฆ์และคณะรัฐบาลได้ช่วยการจัดพระศพ
ทุกประการ โดยเฉพาะ ฯพณฯ จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี
ได้กรุณาไปตรวจดูการจัดสถานที่ประดิษฐานพระศพด้วยตนเอง

เมื่อครบสัปดาห์ ครบบุญญาสมวาร และครบสप्तมวาร
สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้า ฯ
พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
ทั้ง ๓ วาระ

ตั้งแต่วันสิ้นพระชนม์จนกระทั่งวันออกพระเมรุ คณะสงฆ์
คณะรัฐบาล ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ได้โดยเสด็จพระราชกุศล
บำเพ็ญกุศลอุทิศถวายมิได้ขาดเลยเป็นระยะเวลา ๖ เดือน

การพระเมรุ

ในการออกพระเมรุ ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้กำหนดวันที่
๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๐๘ เป็นวันพระราชทานเพลิง ทรงโปรด
พระราชทานพระเกียรติยศแก่พระศพ และทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
ครบทุกประการ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างสูงสุด.

บัญชีเรื่อง

รัตนัตตยบัพพะ ที่ ๑

	หน้า
พุทธรัตนกถา_____	
แก้ด้วยพระพุทธเจ้า	๒
คุณของพระพุทธเจ้า ๓ ประการ	๗
สัมปทาคุณของพระพุทธเจ้า ๔ ประการ	๑๙
อนุสสติคุณของพระพุทธเจ้า ๔ ประการ	๒๒
ธรรมรัตนกถา_____	
แก้ด้วยพระธรรม	๔๑
ปริยัติสัทธรรมกถา ว่าด้วยปริยัติสัทธรรม	๔๒
ปฏิบัติสัทธรรมกถา ว่าด้วยปฏิบัติสัทธรรม	๔๘
อธิคมสัทธรรมกถา ว่าด้วยปฏิเวธสัทธรรม	๕๓
อนุสสติคุณของพระธรรม ๖ ประการ	๗๐
สังฆรัตนกถา_____	
แก้ด้วยพระสงฆ์	๗๙
อนุสสติคุณของพระสงฆ์ ๔ ประการ	๘๓

อาบัติคินามาภิพพะ ที่ ๒

อาบัติคินามาติกถา ว่าด้วยชื่ออาบัติ เป็นต้น	๘๙
สิกขาบทปริจเฉทกถา ว่าด้วยกำหนดสิกขาบท	๙๓

	หน้า
สมุฏฐานาทักถา ว่าด้วยวิธีมีสมุฏฐาน เป็นต้น	๙๘
อาการเครื่องจะต้องอาบัติ ๖ ประการ	๑๐๔

ปฏิบัติมุขัมพะ ที่ ๓

ว่าด้วยสิกขาบทเป็นทางแห่งปฏิบัติ	๑๐๖
ปาราชิกวรรณนา_____	
ประชุมปาราชิกสิกขาบท	๑๐๗
หุคียปาราชิกสิกขาบท	๑๑๓
กคียปาราชิกสิกขาบท	๑๒๔
จตุคตปาราชิกสิกขาบท	๑๒๔
สังฆาทิเสสวรรณนา	๑๓๑
อนียควรรณนา	๑๔๖
กุลลัจจัยวรรณนา	๑๔๘
นิสสัคคียปาจิตติยวรรณนา_____	
จีวรวรรค ที่ ๑	๑๕๓
โกสียวรรค ที่ ๒	๑๖๓
ปัตถวรรค ที่ ๓	๑๗๐
สุทธกปาจิตติยวรรณนา_____	
มุสาวาทวรรค ที่ ๑	๑๗๖
ภุกคามวรรค ที่ ๒	๑๘๘
โอวาทวรรค ที่ ๓	๑๙๙

	หน้า
โกชนวรรค ที่ ๔	๒๐๒
อเจลกวรรค ที่ ๕	๒๑๗
สุราปานวรรค ที่ ๖	๒๒๒
สัปปานกวรรค ที่ ๗	๒๒๕
สหรัหมิกวรรค ที่ ๘	๒๓๖
ราชวรรค ที่ ๙	๒๔๓
ปาฏิเทสนียวรรณนา	๒๕๐

ทุกกฏวรรณนา_____เสขียวรรณนา_____

สารูป ว่าด้วยมารยาทอันสมควรเมื่อเข้าไปบ้าน	๒๕๑
โกชนปฏิสังยุต ว่าด้วยการฉันอาหาร	๒๕๗
ธัมมเทสนาปฏิสังยุต ว่าด้วยการแสดงธรรม	๒๖๓
ปภินณกะ ว่าด้วยเบ็ดเตล็ด	๒๖๖

สัจจกถวรรณนา ว่าด้วยสิกขาบทซึ่งให้เกิดอาบัติเพราะผู้ล่วงตั้งใจ_____

จีวรปฏิสังยุตตกถา ว่าด้วยจีวร	๒๖๙
ยานาทิกถา ว่าด้วยห้ามยานเป็นต้น	๒๗๓
มัตถนาทิกถา ว่าด้วยห้ามการแต่งตัวเป็นต้น	๒๗๙
บักคปฏิสังยุตตกถา ว่าด้วยบาตร	๒๘๖
เสนาสนปฏิสังยุตตกถา ว่าด้วยเสนาสนะ	๒๙๓
มังสกถา ว่าด้วยห้ามและอนุญาตเนื้อบางอย่าง	๓๑๓
ทิจจณานวิชาทิกถา ว่าด้วยห้ามทิจจณานวิทยาเป็นต้น	๓๑๕
สัทธาเทยยาทิกถา ว่าด้วยของที่เขาดวายุด้วยศรัทธาเป็นต้น	๓๒๐

หน้า

ปาปสมาจารกถา ว่าด้วยห้ามความประพฤติชั่ว	๓๒๙
อนาจารกถา ว่าด้วยความประพฤติไม่สมควร	๓๓๓
ปริกขารกถา ว่าด้วยบริวารที่ควรและไม่ควร	๓๓๕
อนามาสาทิกถา ว่าด้วยของไม่ควรจับเป็นต้น	๓๔๒
อจิตตกบัญญัติ ว่าด้วยสิกขาบทซึ่งให้เกิดอาบัติ แม้เพราะผู้ล่วงไม่ตั้งใจ	๓๔๗
วิญญูติกถา ว่าด้วยการขอของ	๓๕๘
เมณฑกบัญญัติ ว่าด้วยอนุญาตให้หาเสบียงเดินทางเป็นต้น	๓๖๒
โคปกทานกถา ว่าด้วยการให้ของผู้เฝ้าของแห่งผู้อื่น	๓๖๔
อารักขาชาจนกถา ว่าด้วยขออารักขา	๓๖๖
ปริโปกกถา ว่าด้วยการคบ	๓๖๘
วัตถกถา ว่าด้วยวัตร ๑๔_____	
อาคันตุกวัตร หน้าที่ของอาคันตุกะ	๓๗๐
อาวาสีกวัตร หน้าที่ของเจ้าอาวาส	๓๗๒
กมิกวัตร หน้าที่ของผู้เตรียมจะไป	๓๗๓
อนุโมทนวัตร วิธีอนุโมทนา	๓๗๕
ภักตักกวัตร ธรรมเนียมในโรงฉัน	๓๗๖
บิณฑจาริกวัตร หน้าที่ของผู้เที่ยวบิณฑบาต	๓๗๘
อารัญญิกวัตร หน้าที่ของผู้อยู่ป่า	๓๘๐
เสนาสนวัตร ธรรมเนียมรักษาสนาสนะ	๓๘๑
ชันตาวรวัตร ธรรมเนียมในเรือนไฟ	๓๘๓

	หน้า
วัจจกฏีวัตร ธรรมเนียมในวัจจกฏี	๓๘๔
อุปัชฌายวัตร วิธีปฏิบัติอุปัชฌาย์	๓๘๖
สัทธงวิหาริกวัตร วิธีปฏิบัติสัทธงวิหาริก	๓๙๑
อาจารย์วัตร วิธีปฏิบัติอาจารย์	๓๙๒
อันเทวาสิกวัตร วิธีปฏิบัติอันเทวาสิก	๓๙๒
วิธีถอนนิสสัยในสำนักอุปัชฌายอาจารย์	๓๙๓
ความร่วงบนิสัย	๓๙๕
องค์ประณามนิสสัยเป็นต้น	๔๐๐
ประเภทแห่งทุกกฏาบัติ_____	
บาลีทุกกฏ	๔๐๑
บาลีมุตตกทุกกฏ	๔๑๐
ทุพภาสิตวรรณนา	๔๑๕

กาลิกบัพพะ ที่ ๔

ว่าด้วยกาลิก คือของฉันได้ตามกาล ๔ อย่าง_____	
ยาวชีวิก คือของฉันได้ตลอดชีพ	๔๑๕
ยาวกาลิก คือของฉันได้เพียงกาลเที่ยง	๔๑๘
ยามกาลิก คือของฉันได้เพียงตลอดคืน	๔๒๑
สัททาหกาลิก คือของฉันได้เพียง ๗ วัน	๔๒๔
กาลิกสังสัคคกถา ว่าด้วยกาลิกที่ปนกัน	๔๓๒
อันโฏฏฐะ คือของค้างในภายในที่ไม่ควรเก็บเป็นต้น	๔๓๔
กัมปิยภูมิภคตา ว่าด้วยที่ควรเก็บอาหาร ๔ อย่าง	๔๓๕

	หน้า
ขุททกกถา ว่าด้วยของฉันทเล็กน้อย	๔๔๐
มหาประเทศ คืออุบายสำหรับเทียบเคียง ๔ ประการ	๔๔๓

พินทวารชิฏฐานาทีปัพพะ ที่ ๕

ว่าด้วยวิธีพินทุและอริชฐานเป็นต้น_____	
วิธีอริชฐานผ้า	๔๔๖
วิธีวิกัปผ้า	๔๕๔
วิธีอริชฐานบาตร	๔๕๘
วิธีวิกัปบาตร	๔๖๒
ปาฐะสำหรับใช้ในวิธีนั้น ๆ	๔๖๒

วิชหนาทีปัพพะ ที่ ๖

ว่าด้วยชาคอริชฐานเป็นต้น_____	
วิชหนกถา ว่าด้วยชาคอริชฐาน	๔๖๔
ทานาทิกถา ว่าด้วยวิธีการให้การรับ	๔๖๖
วิธีรับประเคน	๔๖๘

อาบัติติเทศนาทีปัพพะ ที่ ๗

ว่าด้วยวิธีมีแสดงอาบัติเป็นต้น_____	
เทศนาถา ว่าด้วยวิธีแสดงอาบัติ	๔๘๒
อุโปสถกถา ว่าด้วยอุโปสถ	๔๙๑

	หน้า
วิสสุปนายิกากถา ว่าด้วยเข้าพรรษา	๕๐๑
ปวารณากถา ว่าด้วยปวารณา	๕๐๘
สีมากถา ว่าด้วยสีมา	๕๑๕
อธิกรณสมตกถา ว่าด้วยอุบายวางับอธิกรณ	๕๑๙
การวากการวกถา ว่าด้วยเคารพและไม่เคารพ	๕๒๓
สัมมชชานนิตังสกะถา ว่าด้วยอานิสงส์แห่งการกวาด	๕๒๔

มาตรากถา

ว่าด้วยวิธีคิคประมาณ_____	
ประมาณบาทแห่งอทินนาทาน	๕๒๖
ประมาณบาตรแลปละ	๕๓๒
ประมาณแห่งมกธนาฬิ	๕๓๓
อัทธาสังขยา คือ มาตราวัด	๕๓๔
วิธีคิคสุคตประมาณ	๕๔๐

บุพพสิกขาพรรณนา

นมตฺถุ รตนตฺตยสฺส

รตนตฺตยํ นมิตฺวา	นวานมนฺนฺสํกฺขจิตฺตํ
อาทิมฺหิ สฺยามภาสาย	สํเขเปเนว ภาสิตา
ยา จ บุพฺพสิกฺขา ตสฺสว	โลกํ วิตุถารวณฺณํ
กริสฺสํ ฌาตูกามานํ	ปณฺนาเมน สุกํ ภเว

ข้าพเจ้านอบน้อมนมัสการ ซึ่งพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์แล้ว บุพพสิกขาอันใดที่ข้าพเจ้าภาษิต ก็ว่า แท้งไว้แล้ว เพื่อให้กุลบุตรทั้งหลายผู้เป็นชนใหม่ในศาสนา ศึกษา ตามในกาลเป็นเบื้องต้น ด้วยเป็นสยามภาษา โดยสังเขปย่อนัก

ข้าพเจ้าจะกระทำการพรรณนา แห่งซึ่งบุพพสิกขานั้น โดย พิศดารสักนัยหนึ่ง เพื่อกุลบุตรทั้งหลายผู้ใคร่จะรู้จะศึกษา ใน สิกขาบทบัญญัติปฏิบัติตามจะได้รู้ ด้วยข้าพเจ้านอบน้อมรัตนตรัย ขอความงามความสวัสดิ์จึงมีแก่ข้าพเจ้าเถิด

คำว่าบุพพสิกขานั้นประสงค์เป็นชื่อคัมภีร์ เป็นของอันกุลบุตร จะพึงศึกษาแต่แรกก่อน จึงได้ชื่อว่าบุพพสิกขา เพราะฉะนั้นจึงได้ กล่าวไว้ว่า ผู้จะอุปสมบท และอุปสมบทแล้ว พึงศึกษาข้อทั้ง ๗ นั้น ก่อน ก็ข้อทั้ง ๗ นั้นคือ รตนตฺตยบัพพะ ข้อว่าด้วยรัตนตรัย ๑ อาบัติคินามาทิบัพพะ ข้อว่าด้วยข้อแห่งอาบัติเป็นต้น ๑ ปฏิบัติ

มุขสิกขาบัพพะ ข้อว่าด้วยสิกขาบท เป็นปากเป็นทางแห่งความ
ปฏิบัติโดยมาก ๑ กาลิกบัพพะ ข้อว่าด้วยกาลิก ๑ พินทวธัญญานา
ทิบัพพะ ข้อว่าด้วยพิธีมีพินทุและอธิฐานเป็นต้น ๑ วิชนาท
บัพพะ ข้อว่าด้วยชาคอธิฐานเป็นต้น ๑ อาบัติกเทสนาทิบัพพะ
ข้อว่าด้วยแสดงอาบัติเป็นต้น ๑ เป็น ๗ ข้อดังนี้

จะว่าด้วยรัตนัตถกยบัพพะข้อต้นก่อน คำว่า รตนตฺตยํ นั้น
แปลว่าหมวดสามแห่งรัตนะ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ สามวัตถุ
นี้ชื่อว่ารัตนะ เพราะว่าเป็นของประเสริฐกว่าสวัสดิญาณกรัตนะและ
อวิญญานกรัตนะ ซึ่งมีในไตรภพ อนึ่งเพราะเป็นของทำความยินดี
ให้บังเกิดแก่โลกทั้งสาม

จะกล่าวด้วยพระพุทธรัตนก่อน ถามว่า เรียกกันว่าพุทธะ ๗
นั้น อะไรเป็นพุทธะ? แก้วว่า พุทธะนั้นว่าโดยปรหมัตถโวหาร วิสฺสุทธ
ขันธสันดาน คือ กองรูป กองเวทนา กองสัญญา กองสังขาร กอง
วิญญาน ซึ่งเป็นของมีต่อมาแต่ภพก่อน เป็นของบริสุทธิ์จากปา
ปกรรมอุปกิเลส คือไม่มีอกุศลเจตสิก เป็นแต่อพยพอกุศลเจตสิกซึ่งบังเกิด
แต่กุศลเจตสิก นั้นแลเป็นพระพุทธเจ้า ว่าโดยโลกยโวหาร สัตว์
พิเศษผู้หนึ่ง ใช้พรหมใช้มารใช้เทพดาใช้มนุษย์ เป็นมนุษย์ชาติ
แต่เป็นมนุษย์อัศจรรย์ มีปัญญาฉลาดล่วงสมณเทพคามารพรหม
และทำสัตว์ให้บริสุทธิ์จากปาปกรรมอุปกิเลสได้ และสอนสัตว์อื่นให้
ได้ความบริสุทธิ์ได้ด้วย นั้นแลเป็นพระพุทธเจ้า

ถามว่า พุทธะ ๗ นั้น แปลว่าอะไร? แก้วว่า แปลว่าผู้รู้เท่า
สังขารทั้งปวงด้วยตนเอง และให้ผู้อื่นรู้เท่าสังขารด้วย เป็นผู้บาน

แล้วเติมที่ ปุณฺณเสนเรวตัสสวาเปตฺตมฺหาปจฺจเวทฺตสฺส นววิทฺติ

ถามว่า อะไรเป็นสังขาร ? แก้วว่า สิ่งทั้งปวงที่เป็นของภายใน และภายนอก ประกอบด้วยวิญญาณและหาวิญญาณมิได้ ที่มีขึ้นเป็นขึ้นด้วยเหตุภายในมีกรรมเป็นต้น หรือด้วยเหตุภายนอกมีเหตุเป็นต้นนี้แลชื่อว่าสังขาร รู้เท่าสังขารนั้นอย่างไร รู้ความเป็นเองของสังขาร รู้เหตุที่เกิดสังขาร รู้ที่ดับสังขาร รู้หนทางดำเนินไปยังที่ดับสังขารนี้แลชื่อว่ารู้เท่าสังขาร ท่านรู้ความเป็นเองของสังขารอย่างไร พระองค์รู้ว่าสรรพสังขารทั้งปวงไม่เที่ยงแท้ย่อมแปรปรวนไปต่าง ๆ มีแล้วหาไม่ เกิดแล้วดับไป สรรพธรรมทั้งปวงใช้ทวนใช้ทนด้วยไม่อยู่ในอำนาจบังคับของผู้ใด เพราะไม่เที่ยงเพราะใช้ทนนั้นเป็นแต่กองทุกข์ นี้แลเป็นความจริงเป็นความเป็นเองของสังขาร พระองค์กำหนดรู้ทั้งนี้ด้วยปริญาณวิมุตติ อย่างนี้แลชื่อว่ารู้ความเป็นเองแห่งสังขาร รู้เหตุที่เกิดสังขารอย่างไร พระองค์รู้ว่าต้นเหตุคือความกัณทรด้วยอยากได้ตัวเอง เป็นผู้สร้างสังขารภายใน เพราะคิดหาแล้วให้สัตว์กระทำการที่เป็นกุศลและอกุศล ที่จะตกแต่งสังขารเป็นกองทุกข์ แล้วทำนุละคิดหานั้นเสียได้ด้วยปหานวิมุตติ อย่างนี้แลชื่อว่ารู้เหตุที่เกิดสังขาร ฯ รู้ที่ดับแห่งสังขารนั้นอย่างไร พระองค์รู้ว่าพระนิพพานเป็นที่ดับต้นเหตุให้เกิดทุกข์ แล้วกระทำพระนิพพานให้แจ้งประจักษ์ขึ้นในพระหฤทัยด้วยสังจิกิริยาวิมุตติ อย่างนี้แลชื่อว่าท่านรู้ที่ดับแห่งสังขาร ฯ พระองค์รู้หนทางดำเนินไปยังที่ดับสังขารนั้นอย่างไร ฯ พระองค์รู้ว่ามรรค ประคับค้ำของคัมภีร์

มีสัมมาทิฐิเป็นต้นที่เกิดขึ้นแล้ว กำหนดรู้ความทุกข์ มละคันหา เห็นพระนิพพาน นี่แหละเป็นหนทางให้ถึงซึ่งความดับทุกข์ และพระองค์ท่านมรรคนั้น ให้มีให้เป็นให้เกิดขึ้นในพระหฤทัยด้วยภาวนาวิสมัยอย่างนี้แหละชื่อว่าท่านรู้หนทางดำเนินไปยังที่ดับสังขาร พระองค์รู้ความรู้ ๔ อย่างนี้พร้อมกันแล้วจึงได้ความบริสุทธิ์จนไม่ยินดี ถือว่าเรารู้เราเห็น แม้สังขารคือร่างกายของพระองค์จะวิบัติเป็นประการใด ๆ ก็ไม่เศร้าไม่โศกเสียใจเหมือนปุถุชน อย่างนี้แหละชื่อว่าพระองค์รู้เท่าสังขารทั้งปวง

ถามว่า บุคคลที่ท่านเรียกกันว่าพุทธะนั้นมีกี่พวก ? แก้วว่า มีอยู่ ๔ พวก คือ พุทฺธสุตพวก ๑ ท่านเรียกว่าสุตพุทธะ เพราะเป็นผู้รู้เท่าซึ่งความดีชั่วเป็นต้น ด้วยการสดับและเล่าเรียนปริยัติธรรม อริยสาวกอีกพวก ๑ ท่านเรียกว่าสาวกพุทธะ เพราะได้ฟังคำสอนแห่งพระพุทธเจ้า แล้วแล้วรู้เท่าสังขารตามเสด็จพระพุทธเจ้า พระสัทมภูผู้เป็นพระรู้เองสอนผู้อื่นไม่ได้ ถึงคนโง่เขลาเห็นจำพวก ๑ ท่านเรียกว่าบัจเจกพุทธะ เพราะรู้เท่าสังขารแต่ลำพังตัวเอง พระผู้รู้เองแล้วแล้วสอนผู้อื่นให้รู้ตามได้จำพวก ๑ ท่านเรียกว่าสัพพัญญูพุทธะ เพราะเป็นผู้รู้เท่าสังขารและธรรมทั้งปวง ที่ว่าด้วยพุทธะในที่นี้ ประสงค์เอาสัพพัญญูพุทธะอย่างเดียว

ถามว่า พระพุทธเจ้าของเราเนี่ย พระองค์เกิดขึ้นในที่ไหน ? แก้วว่า พระองค์เกิดขึ้นในมนุษย์พวกอริยะกะในมัจฉิมประเทศ มัจฉิมประเทศนั้น แปลว่าประเทศท่ามกลาง เพราะว่าท่านท่ามกลางที่เกิดแห่งพระพุทธเจ้า และพระบัจเจกพุทธเจ้า อัครสาวก

พุทธอุปัฏฐาก และพุทธบิดา พุทธมารดา และจักรพรรดิราช และ
 คิตถกรบัพพชิตผู้มีทิวาทต่าง ๆ ตั้งท่ามกลางแห่งสนามเป็นที่มา
 ประชุมแห่งชนทั้งปวงฉะนั้น มัชฌิมประเทศนั้นอยู่ในทิศตะวันตก
 แต่ประเทศสยามนี้ไป ประเทศสยาม ประเทศรามัญ ประเทศพม่า
 ประเทศลาว เป็นต้น เหล่านี้ชื่อว่าปัจฉิมประเทศ มนุษย์เกิดใน
 ประเทศเหล่านี้ชื่อว่ามัลลขกมนุษย์ มนุษย์เกิดในมัชฌิมประเทศชื่อ
 ว่าอริยกะ แต่เดิยวันนี้เขาเรียกประเทศนี้ว่าอินเดีย

ถามว่า พระพุทธเจ้าเกิดในมัชฌิมประเทศ เป็นชาวเมืองไหน
 เป็นชาติอะไร เป็นโคตรเชื้ออะไร พระนามเดิมชื่อไร เป็นบุตรผู้ใด
 พระองค์มีบุตรภรรยาหรือไม่ เมื่อใดพระองค์จึงเป็นพระพุทธเจ้า?
 แก้วว่า พระองค์เป็นชาวเมืองกบิลพัสดุ์ในแขวงสักกะ พระองค์เป็น
 ชาติกษัตริย์พวกสักกะ เป็นโคตมโคตร พระนามเดิมชื่อว่าสิทธัตถะ
 พระบิดาทรงพระนามว่า สุทโธทนะ อยู่ ณ เมืองกบิลพัสดุ์ พระ
 มารดาทรงพระนามว่า สิริมหามายา พระโอรสของพระองค์ทรง
 พระนามว่า ราหุล พระเทวีของพระองค์ทรงพระนามว่า พิมพายโส-
 ธรรา เมื่อพระชนมายุของพระองค์ได้ ๒๙ พรรษา พระองค์จึงละ
 ฆราวาสสมบัติออกบรรพชา บำเพ็ญเพียรแสวงหาโมกขธรรมอัน
 บริสุทธ์อยู่ถึง ๖ ปี จึงได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ก่อน
 นั้นไปพระองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจสั่งสอนเวเนยนิกรตลอด ๔๕ พรรษา
 จึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ เมืองกุสินารา

ถามว่า บิคามารคาบุตรภรรยาและสุขสมบัติเป็นของรัก เหตุ
 ไฉนพระองค์จึงมละทิ้งเสียได้? แก้วว่า พระองค์มละทิ้งเสียได้ด้วย

เหตุทั้งนี้ คือพระองค์เห็นชราความแก่ พยาธิความเจ็บไข้ มรณะ
 ความตายเป็นกองทุกข์ใหญ่ ทั้งหนึ่งไฟเผาสัตว์อื่นและตัวท่านอยู่ แต่
 ผู้นั้นเห็นคนแก่คนไข้เจ็บคนตายแล้วเกลียดชัง ไม่รู้ว่าของสาม
 อย่างนี้เป็นของสำหรับตัว พระองค์เห็นว่าของสามอย่างนี้เป็นของ
 สำหรับสัตว์อื่นและสำหรับตัวท่าน จะเกลียดเหมือนอย่างคนอื่นเขา
 เกลียดก็ไม่ชอบ จะรักก็ไม่น่ารัก จะเฉยเสียว่าช่างเกิดก็ไม่ชอบกล
 พระองค์เห็นแล้วว่า ชรา พยาธิ มรณะ นี้เป็นภัยใหญ่หลวงน่ากลัว
 แต่จะหนีทางไหนก็ไม่พ้นภัยเป็นของสำหรับอยู่กับรูปกาย พระองค์
 จึงทรงอนุমানว่า ธรรมที่ไม่มีความแก่ ความเจ็บ ความตาย เป็นที่
 หลีกหนีความแก่ ความเจ็บ ความตาย คงจะมีเป็นแน่ เหมือนกับมีไฟ
 เป็นของร้อนแล้วก็มีน้ำเป็นของเย็นแก้ มีมืดแล้วก็มีแสงสว่างแก้
 แล้วพระองค์ค้นคว้า ความแก่ ความไข้เจ็บ ความตาย มีมาแต่ไหน
 เห็นว่ามาแต่ชาติคือความเกิด ค้นต่อไปว่าชาติมาแต่ไหน ก็ไม่เห็น
 ชักด้วยปัญญาเหมือนกับเห็นของสามอย่างมาแต่ชาติ พระองค์จึง
 ร้อนพระหฤทัยว่าจะอยู่ในสุขสมบัตินี้ จะหาธรรมที่เป็นที่หลีกหนี
 ความทุกข์เหล่านี้ไม่ได้เป็นแน่ ด้วยเคลื่อนกล่นอยู่ด้วยบทรภรรยา
 ทรัพย์สมบัติ ที่จะพาให้ลุ่มหลงและถมทุกข์ทวีน สิริสมบัตินี้เป็นที่
 กับแค้นนัก แล้วทรงเห็นว่าบรรพชาทรงเพศเป็นบรรพชิตอยู่แต่
 ผู้เดียวมัน ไม่เคลื่อนกล่นด้วยเหตุที่จะให้เกิดความยินดีอันร้าย
 พระองค์จึงมละสุขสมบัติออกทรงเพศเป็นบรรพชิต แสวงหาธรรมที่
 สิ้นทุกข์ทั้งปวง เพราะฉะนั้นท่านจึงกล่าวว่าพระพุทธเจ้าพระองค์เกิด
 เป็นสองครั้ง คือเกิดด้วยรูปกายครั้งหนึ่ง เกิดด้วยนามกายอันบริสุทธิ์
 ครั้งหนึ่ง ก็ตั้งแต่ลงสู่พระครรภ์พระมารดาแล้วอยู่ในครรภ์ ๑๐

เดือนแล้ว ประสูติจากพระกรรม ๓ บ่าลุมพินัน ที่ระหว่างเมือง
เทวทหะกับเมืองกบิลพัสดุ์ มีพระกายพร้อมด้วยทนต์ถึงสมหาปฐ
ลักษณะ ควรจะเป็นภาชนะรองพุทธคุณ ทรงพระนามว่า สิทธัตถะ
อยู่เป็นกุมาร ๑๖ ปี พระบิดาให้เสวยสุขสมบัติอยู่ปราสาททั้ง ๓
สมอรรแก่ฤดูทั้ง ๓ ได้ ๑๓ ปีแล้วมละฆราวาสสมบัติออกทรงเพศ
เป็นบรรพชิต บำเพ็ญความเพียรแสวงหาถึงกมล ๖ ปี เสด็จนั่ง
ณ โคนไม้ช่อสัสถะ ที่เรียกกันว่าต้นโพธิ์ ณ ร่มฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา
จนสำเร็จวิชาสองเบื้องตัน และวิปัสสนาญาณเพียงโคตรญาณต่อ
กับโสคาปัตติมรรค ในกาลเท่านั้น ชื่อว่าเกิดแล้วด้วยรูปกายยังเรียกว่า
พระพุทเจ้าไม่ได้ ตั้งแต่โสคาปัตติมรรคโสคาปัตติผล จนถึงอรหัต
มรรคเกิดขึ้น ชื่อว่าเกิดอยู่ด้วยนามกาย ตั้งแต่อรหัตผลความรู้
เท่าสังขารเกิดขึ้นแล้วไป ชื่อว่าพระองค์เกิดแล้วด้วยนามกาย แต่
ยังไม่ชื่อว่าผู้บานเต็มที่แล้วด้วยยังไม่ได้บำเพ็ญพุทธกิจ ตั้งแต่
พระองค์ทรงแสดงธรรมจักกัปวัตตสูตร แก่ปัญจกัณฐิกขุ ณ บ่า
อิสิปตนมฤคทายวัน พระอัญญาโกณฑัญญะได้โสคาปัตติผล
รู้เท่าสังขารโดยเอกเทศ ตามเสด็จพระองค์แล้วไป จนพระองค์
กับขันธด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ณ ระหว่างไม้รังทั้งคู่ ในสวน
สาละวันแห่งมลลกลัทธิ ชื่อว่าบานแล้วเต็มที เพราะบำเพ็ญพุทธกิจ
เสร็จแล้ว

ถามว่า อะไรรูปกาย อะไรมานกาย? แก้ว มหาภูตรูป ๔
อุปาหารรูป ๒๔ ชื่อว่ารูปกาย เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
๔ กองนี้ ชื่อว่านามกาย ไม่เกิดพร้อมกันกับรูปกายหรือ เกิดพร้อม
กัน แต่ว่านามกายที่ให้เป็นพระพุทเจ้า คือ อรหัตมรรค อรหัตผล

ซึ่งเป็นพวกสังฆารชนที่ฆ่านามกายอันร้ายมีโลก เป็นต้น ซึ่งนับ
เนื่องในสังฆารชนด้วยกันนั้น ยังไม่เกิด จึงยังไม่เป็นพระพุทธเจ้า
ต่ออรหัตมรรค อรหัตผลเกิดแล้ว จึงเป็นพระพุทธเจ้า เพราะเหตุนี้
จึงว่าพระพุทธเจ้าเกิดสองครั้ง

ถามว่า พระองค์แสวงหากุศลธรรมนั้นอย่างไร? แก้วว่าพระองค์
แสวงหาด้วยอุบายต่าง ๆ จนถึงกลืนลมหายใจคออาหาร ก็ไม่ได้ธรรม
พิเศษสิ่งใด ภายหลังพระองค์จึงทรงนึกได้ถึงอานาปานสติฌานที่
พระองค์ได้เมื่อยังทรงพระเยาว์อยู่ครั้งหนึ่ง ว่าเป็นของอัศจรรย์ชอบ
กลั่นกหนา เห็นจะเป็นทางแห่งความตรัสรู้ได้ พระองค์จึงกลับแสวง
อาหาร แล้วเสด็จไปทรงนั่ง ณ โคนไม้ธัสสัคตะ เจริญอานาปานสติ
คือตั้งสติเฉพาะลมหายใจออกเข้าอย่างเดียว ไม่ส่งจิตไปอื่น รวบรวม
กามฉันทะความใคร่ความพอใจ พยาบาทความปองร้าย ถีนมิทธะ
ความง่วงเหงาหาวนอน อุทธัจจะ กุกกุกจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ
วิกิจจาความเคลือบแคลงเหล่านี้นี้ ที่เป็นนิวรณ์เครื่องห้ามสมาธิ
เครื่องหมองใจ เป็นของทำปัญญาให้เสียไป แล้วจึงได้ปฐมฌาน
เป็นฌานประกอบด้วยองค์ ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา
แรงกล้ากว่าเจตสิกธรรมอื่น แล้วพระองค์พยายามยิ่ง ๆ ขึ้นไปโดย
ลำดับ รวบรวมวิตกวิจารเป็นของหายเสีย เหลืออยู่แต่ปีติ สุข เอกัค-
คตา เป็นทุติยฌาน แล้วรวบรวมปีติเป็นของหายเสีย เหลืออยู่แต่สุข
เอกัคคตา เป็นตติยฌาน แล้วละสุขเป็นของหายเสีย เหลืออยู่
แต่เอกัคคตา กับอเบกขาที่กล้ำเป็นจตุตถฌาน แล้วพระองค์ทำฌาน
ทั้ง ๔ นั้น ให้ชำนาญคล่องแคล่วด้วยการนึกและการเข้า เป็นต้น
กรณีจิตโสภวิสุทธิจะเยือกดีแล้วด้วยอำนาจจตุตถฌาน พระองค์

จึงน้อมจิตไปเพื่อบุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือปัญญาที่ตามระลึก
ซึ่งชั้นที่ตนและสัตว์อื่นอยู่แล้วในภพก่อนชาติก่อนก็ระลึกได้ ซึ่ง
ชาติหลังทั้งแต่ชาติหนึ่งจนถึงอนเนกสังวัฏฏวิวัฏฏกัลป์ ความสงสัยว่า
ภพก่อนชาติก่อนจะมีหรือหาไม่นั้นก็สิ้น เห็นชัดว่าภพก่อนชาติก่อน
มีแน่แท้ แต่ถ้าวาเห็นวาสังสารวัฏฏมีเบื้องต้นแม้บุคคลระลึกตามไปก็
ไม่รู้ อันนี้เป็นวิชาที่ตน พระองค์ได้ในปฐมยาม ครั้นมัชฌิมยาม
พระองค์จึงน้อมจิตไปเพื่อจุตูปปาตญาณ คือปัญญาที่รู้ที่เห็นจุติ
ปฏิสนธิแห่งสัตว์ พระองค์ก็ได้เห็นสัตว์ทั้งหลายที่ประพฤติกุศล
ทั้งสาม ประกอบด้วยมิจฉาทิฐิ จุตไปแล้วไปบังเกิดในอบายภูมิด้วย
อกุศลกรรมนั้น และสัตว์ทั้งหลายที่ประพฤติกุศลทั้งสามประกอบด้วย
สัมมาทิฐิ ครั้นจุติไปแล้วไปบังเกิดในสุคติภูมิ ด้วยกุศลกรรมนั้น
พระองค์เห็นชัดด้วยทิพยจักขุญาณดังนี้ ความสงสัยว่าสิ่งใดเป็นของ
แท้จริงสัตว์ใดดีได้ชั่ว และความสงสัยว่าชาติมาแต่ไหนก็สิ้น ด้วย
เห็นชัดว่ากรรมคืออนุบาปเป็นของแท้จริงสัตว์ให้ดีให้ชั่ว ชาติมาแต่
กรรมภพ อันนี้เป็นวิชาที่สอง พระองค์ได้ในยามกลาง ครั้นวิชา
ทั้งสองชำระทางปัญญาให้บริสุทธิ์แล้ว พระองค์น้อมจิตไปเพื่อ
อาสวักขยญาณ ปัญญาซึ่งธรรมเป็นเครื่องสิ้น อาสวะ ได้แก่มรรค
ผลและนิพพาน คือพระองค์ปรารภชรา พยาธิ มรณะ ซึ่งเป็นทุกข์
ประหนึ่งว่าไฟเผาสัตว์ที่ได้เห็นแล้วแต่เดิมนั้นก่อน จึงค้นหาปัจจัย
แห่งความทุกข์นั้น ก็ได้เห็นว่าชรา พยาธิ มรณะนั้นมาแต่ชาติๆ มา
แต่กรรมภพคือกุศลอกุศล ภพมาแต่อุปาทานความถือมั่น ๔ อย่าง
คือ กาม ทิฐิ สิลพัตถ์ อัตถวาท อุปาทาน ๔ อย่างมาแต่คันทา คือ
ความค้นคว้าความอยาก คันทามาแต่เวทนา คือความเสวยรส

อารมณ์ เป็นสุขเป็นทุกข์และมีภัยสัด เวทนามาแต่ผัสสะความ
 กระทบตุงก้อง คือทวารมีจักขุประสาทเป็นต้น และวิญญาณมีจักขุ
 วิญญาณเป็นต้น และอารมณ์มีรูปเป็นต้น ถึงพร้อมกันเข้าเรียกว่า
 ผัสสะ ๆ มาแต่อายตนะ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะ ๖
 มาแต่นามรูป สิ่งทีนน้อมไปนึกอารมณ์ได้เป็นนาม สิ่งทีฉิบหายวิบัติ
 ทั่วยะเนนนักร้อนนักเป็นต้น เป็นรูป นามรูปมาแต่วิญญาณคือปฐิสนธิ
 จิต วิญญาณมาแต่สังขารของแท่งสัตว์ให้ที ให้ชั่ว คือกุศลและอกุศล
 สังขารมาแต่อวิชาคือความไม่รู้แจ้งว่านี่ทุกข์ นี่เหตุให้เกิดทุกข์ นี่
 ที่ดับทุกข์ นี่หนทางให้ถึงที่ดับทุกข์ แล้วพระองค์เห็นว่าอวิชากับ
 ตัณหาสองนี้ เป็นรากเง่าแก่มูลแห่งสังสารวัฏ แล้วจึงเจริญวิปัสสนา
 ให้ยิ่งขึ้นไป เพื่อมละอวิชาตัณหานั้น เจริญวิปัสสนาอย่างไร
 พระองค์จับ อวิชา สังขาร วิญญาณ นามรูป อายตนะ ผัสสะ
 เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ เหล่านี้ละสิ่ง ๆ ขึ้นพิจารณา
 นึกพิจารณาว่า ไร้สัตว์ใช้บุคคลใช้ตัวใช้คนใช้เขาใช้เรา เป็นสภาพ
 อันหนึ่ง ๆ อาศัยซึ่งกันแลกันเกิดขึ้นแล้วดับไป ๆ แล้วเกิดขึ้น เมื่อ
 อวิชาเมื่ออยู่ก็เป็นปัจจัยให้เกิดมีสังขาร สังขารเมื่ออยู่ก็เป็นปัจจัยให้เกิด
 วิญญาณ วิญญาณเมื่ออยู่ก็เป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป ๆ เมื่ออยู่ก็เป็นปัจจัย
 ให้เกิดอายตนะ ๆ เมื่ออยู่ก็เป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ ๆ เมื่ออยู่ก็เป็นปัจจัยให้
 เกิดเวทนา ๆ เมื่ออยู่ก็เป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา ๆ เมื่ออยู่ก็เป็นปัจจัยให้เกิด
 อุปาทาน ๆ เมื่ออยู่ก็เป็นปัจจัยให้เกิดภพ ๆ เมื่ออยู่ก็เป็นปัจจัยให้เกิดชาติ ๆ
 เมื่ออยู่ก็เป็นปัจจัยให้เกิดความทุกข์ คือ ชรา มรณะ โสกปริเทวะ ทุกข
 โทมนัส อุปายาส เป็นประหนึ่งว่าเพลิงเผาอยู่ให้ร้อนทุกภพ ทุกชาติ
 นี้แลธรรมอาศัยซึ่งกันแลกันเกิดขึ้นทั้งนี้ หมุนเวียนไปในสังสารวัฏ

จะว่าสิ่งไรเป็นเบื้องต้น เป็นท่ามกลาง เป็นเบื้องปลายนั้นไม่ได้ ได้
 จริงอยู่แต่กองทุกข์เท่านั้น เกิดขึ้นดับไปหมุนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ
 จะว่าสัจจ์และบุคคลเสวยทุกข์นั้นไม่ได้ เพราะเป็นสภาพอันหนึ่ง ๆ
 อาศัยกันแลกันเกิดขึ้นเท่านั้น แล้วพระองค์เห็นว่านี่แลเป็นความ
 ทุกข์ ๆ นี้จะพึงกำหนดรู้แท้ได้ แล้วพระองค์ได้กำหนดรู้ด้วย
 ปัญญาภิสมัยทั้งนี้ แล้วพระองค์รู้ว่าอวิชา ตัณหา สองนี้แลเป็น
 มุตรากแห่งสังสารวัฏ เป็นเหตุให้เกิดกองทุกข์ทั้งวามา อวิชา
 ตัณหา จะพึงมละได้แท้ พระองค์มละเสียได้ด้วยปหานาภิสมัย
 พระองค์เห็นว่าดับอวิชา ตัณหา สองนี้ได้แล้ว สังขาร วิญญาณ
 นามรูปเป็นต้น ที่เป็นผลกดับสัน ธรรมที่ดับทุกข์นี้ จะพึงเห็นได้
 ชัดเป็นแท้ พระองค์เห็นธรรมที่ดับทุกข์ชัดได้ด้วยสัจจิกิริยาภิสมัย
 พระองค์เห็นว่าปัญญาความเห็นอย่างนี้ เป็นทางให้ถึงที่ดับทุกข์
 ปัญญาเป็นของจะพึงให้มีให้เจริญขึ้นได้เป็นแท้ แล้วพระองค์ได้ทำ
 ให้มีให้เจริญขึ้นด้วยภาวนาภิสมัย ความกำหนดรู้ทุกข์ มละอวิชา
 ตัณหา เห็นนิพพานชัด ความเป็นชั้นแห่งมรรคจิตอย่างนี้เกิดขึ้น
 ในขณะจิตอันเดียว ชื่อว่าเป็นมรรคเกิดขึ้น มรรคนี้เกิดขึ้นในกาลใด
 กาลนั้นอาสวะเครื่องครองในสันดานทั้งสาม คือ กามาสวะ ภวาสวะ
 เป็นตัวติดหากับอวิชาสวะก็สิ้นสูญ แล้วผลเกิดขึ้นร่างับซ้ำอีกครั้ง
 หนึ่ง มรรคผลนี้แลชื่อว่าอาสวกัชฌญาณ ปัญญารู้ความสิ้นอาสวะ
 เครื่องครองในสันดาน อาสวกัชฌญาณนี้ ชื่อว่าวิชาที่สาม พระองค์
 ได้ในเวลาจวนรุ่ง วันวิสาขบูชาจะมี ดังกล่าวมานี้แลชื่อว่า พระองค์
 แสวงหาธรรมเป็นที่สิ้นความทุกข์

ถามว่าเหตุอันใดบันดาลให้พระองค์เห็น ชรา พยาธิ มรณะ เป็นทุกข์ประหนึ่งว่าเพลิงเผาตนเองและสัตว์อื่น ให้อ่อนพระหฤทัย มละสุขสมบัติเสีย ออกแสวงหาธรรมที่สิ้นทุกข์ทั้งนี้ ชนอื่นทำไมเล่า จึงไม่เห็นอย่างพระองค์นั้น ? แก้วว่า พระองค์เคยย้ายแยกขยาย กระจ่ายสังขารเห็นความจริงสามประการ คือ อนิจจา ความเป็นของ ไม่เที่ยง ทุกขตา ความเป็นทุกข์ อนัตตา ความเป็นของไร้ตัวตน ด้วยปัญญาและกุศลอื่นมีทานศีล เป็นต้น ซึ่งพระองค์ได้บำเพ็ญมา ในภพก่อนมามากนาน จึงเป็นอุปนิสัยบันดาลให้พระองค์เห็นถึงนี้ แล้ว แสวงหาธรรมที่สิ้นทุกข์ ส่วนชนอื่นไม่ได้ปฏิบัติเหมือนอย่าง พระองค์ จึงเห็นวัตถุแห่งความทุกข์ว่าเป็นวัตถุแห่งความสุขแล้ว และหลงอยู่ในวัตถุนั้น

ถามว่า ในบุพพสิกขาว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ ด้วยมละนิวรรต ๕ ตั้งจิตในสติปัฏฐาน ๔ เจริญโพชฌงค์ ๗ จึง เป็นพระพุทธเจ้า ในที่นี้ว่าตรัสรู้ได้ด้วยวิชา ๓ จึงเป็นพระพุทธเจ้า ทำไมจึงไม่เหมือนกัน ? แก้วว่า เป็นแต่เทศนามุขเท่านั้น โดยอรรถ คำทั้งสองนั้นลงกันเหมือนกัน จะกล่าวให้ฟัง นิวรรต ๕ คือ กามฉันทะ ความใคร่ความพอใจในกามคุณ ๑ พยาบาท ความปองร้าย ๑ ถีนมิทธะ ความง่วงเหงาหาวนอน ๑ อุทธัจจะ กุกกุกจะ ความ ฟุ้งซ่านรำคาญใจ ๑ วิจิกิฉา ความเคลือบแคลง ๑ รวม ๕ นี้ เรียกว่านิวรรต เพราะเป็นของกันกุศลธรรม มีสมาธิเป็นต้นมิให้เกิด ขึ้นได้ เป็นของทำใจให้เศร้าหมอง เป็นของทำปัญญาให้เสียกำลัง ไป พระองค์มละนิวรรต ๕ นี้ด้วยวิมัลกนปหาน คือข่มไว้ด้วยอานา

ปานสติมาก่อนแล้ว เมื่อมรรคเกิดขึ้นฆ่า อวิชชา ตัณหา ซึ่งเป็น
 สีสะแห่งกิเลส เป็นมูลรากแห่งสังสารวัฏ ตายขาดแล้ว นิ वर्ณ ๕
 ซึ่งเป็นกิเลส นับเนื่องใน อวิชชา ตัณหา นั้นก็ตายขาดด้วยสมุจ
 เจตปหาน ด้วยเหตุ^๕จึงว่า มละนิ वर्ณ ๕ ๖ สติปัฏฐาน ๔ คือ
 กายานุปัสสนา ความตามเห็นซึ่งกายโดยความสิ้นความเสื่อม ๑
 เวทนานุปัสสนา ความตามเห็นซึ่งเวทนาโดยความสิ้นความเสื่อม ๑
 จิตตานุปัสสนา ความตามเห็นซึ่งจิตโดยความสิ้นความเสื่อม ๑
 ธรรมานุปัสสนา ความตามเห็นซึ่งธรรมโดยความสิ้นความเสื่อม ๑
 สันชื่อ^๕ว่า สติปัฏฐาน ๔ แปลว่าธรรมชาติเข้าไปตั้งอยู่ในอารมณ์
 คือสติ หรือว่าสติเข้าไปตั้งอยู่ในอารมณ์ สติ แปลว่าความระลึก
 สตินี้เป็นเจตสิกตัวเดียวไม่เป็นสอง เหตุใดจึงว่าสติปัฏฐาน ๔
 เหล่า ซึ่งกล่าวว่าสติปัฏฐาน ๔ นั้น ด้วยสามารถอารมณ์เป็นที่เข้า
 ไปตั้งอยู่แห่งสติ อารมณ์แห่งสตินั้น ๔ คือ กาย ๑ เวทนา ๑
 จิต ๑ ธรรม ๑ สติปรารภเอาเอกเทศแห่งกายมีลมหายใจเป็นต้น
 หรือปรารภสกลกายมี ผม ขน เล็บ ฟัน เป็นต้นเป็นอารมณ์ แล
 เห็นความสิ้นความเสื่อมเกิดดับแห่งกาย หรือเห็นว่ากายเป็นของปฏิภูล
 หรือเห็นว่าเป็นสักว่าธาตุกัตติ หรือสักว่าเป็นแต่กายกัตติ ดังนั้นชื่อ^๕ว่า
 กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน สติปรารภเอาเวทนา ๓ คือ สุข ทุกข์
 อุเบกขา อันใดอันหนึ่งเป็นอารมณ์ แลเห็นความสิ้นความเสื่อมเกิดดับ
 แห่งเวทนา หรือเห็นว่าสักว่าเวทนาเท่านั้นกัตติ ดังนั้นชื่อ^๕ว่าเวทนา-
 นุปัสสนาสติปัฏฐาน สติปรารภเอาจิตกอบด้วยราคะความกำหนัด
 หรือจิตปราศจากราคะเป็นต้น อันใดอันหนึ่งเป็นอารมณ์ แลเห็น
 ความสิ้นความเสื่อมเกิดดับแห่งจิต หรือเห็นว่าสักว่าจิตเท่านั้นกัตติ

ทั้งนั้นชื่อว่า จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน สติปรารภเอาธรรมคือ
 อุปาทายรูป หรือสัญญา หรือสังขารขันธ์ ที่พ้นจากกายเวทนาจิต
 อันใดอันหนึ่งเป็นอารมณ์ แลเห็นความสิ้นความเสื่อมเกิดดับแห่ง
 ธรรม หรือเห็นว่าเป็นสักว่าธรรมเท่านั้นก็ดี ทั้งนั้นชื่อว่าธัมมานุ-
 ปัสสนาสติปัฏฐาน ก็ในองค์แห่งปฏิจจสมุพบาท ๑๒ มีอวิชาเป็นต้น
 มีขรามรณะเป็นที่สถินั้น อวิชา สังขาร อายตนะ ผัสสะ ทัณหา
 อุปาทาน ภพ อุปาทายรูปในรูป และสัญญา เจตนา เอกกตา
 ชีวิตินทรีย์ในนาม หรือในอุปปัตติภพและชาติ ชื่อว่าเป็นธรรม
 วิญญานชื่อว่าจิต เวทนาชื่อว่าเวทนา มหาภูตรูปในรูปหรือ
 ในอุปปัตติภพและชาติ ชื่อว่าเป็นกาย เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค
 เมื่อพระองค์จับองค์แห่งปฏิจจสมุพบาท มีอวิชาเป็นต้นละสิ่ง ขึ้น
 พิจารณานึกพินิจนัยดังกล่าวมาแล้วในก่อน ชื่อว่าพระองค์ทั้งจิต
 เฉพาะด้วยสติในสติปัฏฐาน ๔ ฯ โขชฌงค์ แปลว่าองค์ว่าเหตุแห่ง
 ความตรัสรู้เท่าสังขาร โขชฌงค์ ๗ นั้น คือ สติความระลึกได้แก่
 สติปัฏฐานนั่นเอง ธัมมวิริยะ ความเลือกความค้นซึ่งธรรมว่า นีกุศล
 นีอกุศลเป็นต้น ก็ได้แก่ปัญญาที่ปรารภองค์ปฏิจจสมุพบาท มีอวิชา
 เป็นต้น และอารมณ์แห่งสติปัฏฐาน มีกายเป็นต้นเป็นอารมณ์ แล
 เห็นความสิ้นความเสื่อมแห่งอารมณ์นั้นเอง วิริยะ ความเป็นคนกล้า
 ได้แก่เพียรพยายามละอกุศลมีนิวรณ์ ๕ เป็นต้น และทำกุศลมีสติ-
 ปัญญาเป็นต้นให้เกิดขึ้นนั้นเอง ปีติ ความปลื้มใจในกุศลธรรม ที่ได้
 ด้วยสติและธัมมวิริยะนั้นเอง บัณฑิติ ความว่างบคายว่างบจิตได้แก่
 ความไม่กระวนกระวายจิต เจตสิก ในขณะกุศลธรรมมีสติปัญญาและ
 สมภาวิเป็นต้นเกิดขึ้นนั้นเอง สมภาวิ ความตั้งจิตในอารมณ์อันเดียวได้

แก้เอกกถา อธิปณานาทั้ง ๔ นั้นเอง อุเบกขา ความเพ่งโดยอปกติ
 ได้แก้ความไม่ชวนชวายนในที่ระตังจิตให้เป็นสมาธิอีก เป็นแต่เพ่งจิต
 ที่ถึงซึ่งความว่างบออยู่แล้วเท่านั้นเอง ธรรม ๗ นั้นแลชื่อว่าโพชฌงค์
 เพราะเหตุนี้พระผู้มีพระภาคดำเนินในวิชา ๓ แล้วถึงความตรัสรู้
 รู้เท่าสังขาร ก็ชื่อว่าพระองค์เจริญโพชฌงค์ ๗ ด้วยคำว่าเจริญโพชฌงค์
 ทั้ง ๗ นั้น เป็นคำกล่าวโดยนิรวเศษ กำหนดตามโพชฌงค์นิยาม แต่
 ถ้าวาในขณะอรหัตมรรคอรหัตผลบังเกิดขึ้นแก่พระผู้มีพระภาคนี้
 พระองค์ถึงความตรัสรู้เท่าสังขารนั้น ก็ชื่อว่าพระองค์เจริญโพชฌงค์
 มีแต่ ๖ เพราะปิตัสัมโพชฌงค์ พระองค์มละเสียแล้วด้วยกตยิณณ
 อนึ่งกิจในพรหมจรรย์โดยสังเขปมีอยู่ ๒ คือ ปหานะและภาวนา
 คำว่าพระผู้มีพระภาคมละนิรวรณ ๔ นั้น เป็นคำแสดงปหานกิจว่า
 ไซ้แต่มละนิรวรณ ๔ อย่างเดียวหาไม่ มละอาสวะ ๓ ด้วย วิขัมภน
 ปหานข่มไว้ด้วยวิชา ๒ เบื้องต้น และด้วยสมุจเฉตปหาน มละ
 ขาคที่เกี่ยวด้วยวิชาที่ ๓ ด้วยคำว่าพระผู้มีพระภาคเจริญโพชฌงค์ ๗
 นั้น เป็นคำแสดงภาวนากิจ ว่าไซ้แต่เจริญโพชฌงค์ ๗ อย่างเดียวหา
 มิได้ ทำวิชา ๓ ให้เจริญด้วย ๆ คำว่าพระผู้มีพระภาคตั้งจิตในสติ-
 ปัฏฐานทั้ง ๔ นั้น เป็นคำแสดงปฏิบัติ ปา ข้อปฏิบัติซึ่งให้เกิด
 ปหานะและภาวนา พระผู้มีพระภาคแสดงสติปัฏฐาน ๔ ไม่ยิ่งไม่
 หย่อนนั้น ความจริงของบุคคล ก็แลบุคคลว่าโดยจิตสังเขปมีอยู่ ๒
 จำพวก คือ ตัณหาจริต ๑ ทิฐิจริต ๑ ตัณหาจริตมีอีกเป็นสอง คือ
 หยาบละเอียต ทิฐิจริตก็มีสอง คือ หยาบละเอียต กายานุปัตตนาสติ
 ปัฏฐาน เป็นสบายแก่คนเป็นตัณหาจริตหยาบ เวทนานุปัสสนาสติ
 ปัฏฐาน เป็นสบายแก่คนเป็นตัณหาจริตละเอียต จิตตานุปัสสนาสติ

บัฏฐาน เป็นสบายแก่คนเป็นทิจิวิจิตหายาบ รัหมานบุัสสนาสติ
 บัฏฐาน เป็นสบายแก่คนเป็นทิจิวิจิตละเอียก ก็แลมละนิวรรณ์ ๕ ตั้ง
 จิตในสติบัฏฐาน ๔ และเจริญโพชฌงค์ ๗ สามนี้ละสิ่ง ๆ ในกาล
 เป็นบุรพภาค ย่อมมีย่อมเป็นในขณะจิตต่าง ๆ กันบ้าง แต่ในกาล
 เมื่อมรรคบังเกิดขึ้น ย่อมมีย่อมเป็นในขณะจิตอันเดียวกัน ด้วยคำว่า
 พระผู้มีพระภาคมละนิวรรณ์ ๕ ตั้งจิตในสติบัฏฐาน ๔ เจริญ
 โพชฌงค์ ๗ แล้วแลตรัสรู้สัมมาสัมโพธิ์ตั้งนั้นั้น แสดงว่าพระผู้มีพระ
 ภาคเมื่อยังเป็นโพธิสัตว์อยู่นั้น กอบด้วยทิจิวิจิตละเอียก และตั้งจิต
 ในรัหมานบุัสสนาสติบัฏฐานโดยมาก ในกาลเป็นบุรพภาค เพราะ
 กุศลธรรมและอกุศลธรรม ๒ นี้โดยสังเขป ชื่อว่าธรรมเป็นอารมณ์
 แห่งรัหมานบุัสสนาสติบัฏฐาน ก็อกุศลธรรมยกนิวรรณ์ ๕ ขึ้นเป็น
 ตัวอย่าง ฝ่ายกุศลธรรมยกโพชฌงค์ ๗ ขึ้นเป็นตัวอย่าง อนึ่งบุคคล
 มีปัญญามาก มักกอบด้วยทิจิวิจิตละเอียก ด้วยในวิชาที่ ๓ กล่าวว่า
 พระผู้มีพระภาค กระทำองค์แห่งปฏิจสมุบาทมอวิชาเป็นต้น
 ให้เป็นอารมณ์แห่งวิปัสสนาญาณนั้น แสดงว่าพระผู้มีพระภาคเมื่อ
 ยังเป็นโพธิสัตว์อยู่นั้น กอบด้วยโลกียปัญญามาก เป็นผู้มิติจิวิจิต
 ละเอียก และตั้งจิตในรัหมานบุัสสนาสติบัฏฐานโดยมาก ในกาล
 เป็นบุรพภาค เพราะองค์ปฏิจสมุบาทมอวิชาเป็นต้นชื่อว่า
 ธรรมซึ่งเป็นอารมณ์แห่งรัหมานบุัสสนาสติบัฏฐานมีอยู่โดยมาก ซึ่ง
 กล่าวมาทั้งนี้ เพื่อจะให้เราทราบว่าคำที่กล่าวว่าพระผู้มีพระภาคมละนิวรรณ์ ๕
 ตั้งจิตในสติบัฏฐาน ๔ เจริญโพชฌงค์ ๗ จึงเป็นพระพุทธเจ้า
 กับคำว่าพระพุทธเจ้ากำเนิดในวิชาทั้ง ๓ จึงเป็นพระพุทธเจ้า
 สองนี้ลงกันเหมือนกันไม่ผิดกันนี้ ให้นักปราชญ์พึงรู้ว่า ซึ่งพรรณนา

ความบังเกิดแห่งพระพุทธระตนะมาถึงนี้ เพื่อจะให้รู้อธิบายคำใน
 บุญพลีกษาที่กล่าวไว้โดยย่อครั้งนี้ว่า “พระผู้มีพระภาค^๕นั้น พระองค์
 บังเกิดขึ้นแล้วในมนุษย์อริยกะทั้งหลายในมัชฌิมประเทศ โดยชาติ
 พระองค์เป็นกษัตริย์ โดยโคตรพระองค์เป็นโคตมโคตร เป็นบุตร
 สักยกษัตริย์ ออกจากสักยตระกูลบวชแล้ว พระองค์แสวงหาถึงกุศล
 สันติวรบพ ส่วนธรรมว่างับทุกข้ออันบวรประเสริฐไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า
 พระองค์ได้มละนิวรรณ ๕ อันเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเป็นของทำ
 บัญญาให้เสียกำลัง พระองค์มีจิตตั้งลงเฉพาะในสติปัญญา^๖ฐานทั้ง ๔
 ยังโพชฌงค์ทั้ง ๗ ให้เป็นให้เจริญขึ้นโดยความดองแท้แล้ว ครั้น
 สัมมาสัมโพธิ บัญญาธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้เองชอบ ประเสริฐไม่มี
 สิ่งไฉนยิ่งกว่า ณ โคนโพธิ์อัสสัถตพฤกษ์ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา”
 ก็นั้นแล

ถามว่า พระพุทธเจ้ามีคุณอย่างไร ? แก้วว่า คุณพระพุทธเจ้า
 มากนักพันที่จะพรรณนาได้ ใหญ่หลวงถึงพันฟ้าอากาศ คนเช่นเรา
 จะพรรณนาคุณพระพุทธเจ้านั้น คำนึงน้อยบินในอากาศ ไม่อาจ
 พรรณนาให้สิ้นสุดได้ แม้โบราณภาษิตท่านก็ได้กล่าวไว้ว่า “แม้
 พระพุทธเจ้าด้วยกัน ไม่กล่าวเรื่องอื่นเลย พรรณนาแต่คุณพระ
 พุทธเจ้าด้วยกันอย่างเดียว สันกัลปหนึ่ง กัลปหนึ่งนั้น จะพึงสิ้นไป
 เปล่าในระหว่าง คุณของพระตถาคตเจ้า ในระหว่างกาลนานเท่านั้น
 ไม่พึงสิ้นเลย” ด้วยเหตุดังนี้แล จึงว่าคุณพระพุทธเจ้าใหญ่หลวง
 มากนักพันที่จะพรรณนา แต่ตัดให้สั้นลงก็มีอยู่ ๓ คือ บัญญาอย่าง ๑
 ความบริสุทธิ์อย่าง ๑ พระกรุณาอย่าง ๑ เท่านั้นแลเป็นประธานแห่ง

คุณทั้งปวงๆ ประชุมลงในคุณทั้ง ๓ นั้นสิน ก็แลบัญญานั้น ได้แก่
 ความรู้เท่าสังขารดังกล่าวมาแล้ว คือ มรรคญาณ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่ง
 สัพพัญญุตญาณ กับญาณอันพิเศษมีจิตฺตเวสาร์ชญาณ ทสพลญาณ
 อนาวรณญาณ เป็นต้น ที่เกิดแต่มรรคญาณให้สำเร็จคุณแก่สัตว์โลก
 คือรู้ว่าสิ่งนี้เป็นประโยชน์ สิ่งนี้ไม่เป็นประโยชน์แก่สัตว์ สิ่งที่ไม่
 เป็นประโยชน์ ประกอบอุปายให้สัตว์มละเสีย สิ่งที่เป็นประโยชน์
 ประกอบอุปายให้สัตว์ทำให้เจริญขึ้นด้วยอนุศาสน์ นี่แลชื่อว่าบัญญา
 ความบริสุทธิ์นั้นได้แก่เมละกิเลสเครื่องหมองจิตขาดกับทั้งवासนา แม้
 โลกธรรม ๘ มาถึงเฉพาะหน้า ไม่นินทิ์ไม่นินร้าย พระหฤทัยใส
 บริสุทธิ์ นี่แลชื่อว่าความบริสุทธิ์ กรุณานันได้แก่ความเอ็นดูปรานี
 สักว เห็นสัตว์ร้อนอยู่ด้วยเพลิงทุกข์เพลิงกิเลส วายอยู่ในทะเลใหญ่
 คือสังสารวัฏ จะให้สัตว์ดับเพลิงพ้นจากสังสารวัฏที่มีแก่พระองค์เมื่อ
 ยังเป็นโพธิสัตว์อยู่และเมื่อตรัสรู้แล้ว นี่แลชื่อว่า กรุณา ถ้าแล
 พระพุทธเจ้ามีแต่พระบัญญัติอย่างเดียว ความบริสุทธิ์และกรุณาไม่มี
 พระองค์ก็จะไม่สอนสัตว์โลก ๆ เช่นเราก็จะไม่รู้กุศลอกุศลทางสุกคิ
 ทกคิ และศีลสมาธิบัญญัติ ซึ่งเป็นทางพระนิพพาน หรือมีแต่
 บัญญากับพระกรุณา หากจะสอนสัตว์บ้างก็จะโน้มไปตามใจรักตาม
 ใจชัง และตามความเห็น เทศนาคำสอนก็จะไม่บริสุทธิ์ เพราะไม่มี
 ความบริสุทธิ์ช่วยบัญญัติและกรุณา อนึ่ง ถ้ามีแต่ความบริสุทธิ์กับ
 พระกรุณา พระบัญญัติไม่มีเล่าไซ้ร ก็จะไม่อาจสั่งสอนสัตว์ได้
 อนึ่ง ไม่มีพระกรุณา มีแต่พระบัญญัติกับความบริสุทธิ์ พระองค์ก็
 จะไม่กึกสั่งสอนสัตว์ จะเสวยแต่เอกภิภาวสุขอยู่แต่ผู้เดียว หรือ

กับขันธปรินิพพานเสียโดยเร็วพลัน สัตว์เช่นเราก็คงจะไม่รู้จักกุศลกุศล
ทางสุคติทุกคติ และศีลสมาธิปัญญาทางพระนิพพาน พระกรุณาคุณ
ของพระองค์ เมื่อยังเป็นโพธิสัตว์อยู่นั้นดังนี้ พระองค์เป็นโพธิสัตว์
อยู่ มีอุปนิสัยควรแก้หรือหักผลสาวกบารมีญาณแล้ว ได้ประสบ
พระพุทธรเจ้าทั้งหลาย มีพระที่บังกรเป็นต้น แม้หวังจะพ้นทุกข์แต่
ผู้เดียว รับเทศนาแต่สำนักพระที่บังกรนั้น ก็จะสามารถหักผล
สาวกบารมีญาณ พ้นสังสารทุกข์แต่ตนผู้เดียวได้ หากพระองค์เห็น
สัตว์ทั้งหลายร้อนอยู่ด้วยเพลิงทุกข์มีชาติเป็นต้น เพลิงกิเลสมีราคะ
เป็นต้น และว่ายอยู่ในทะเลใหญ่คือสังสารวัฏ พระองค์มีความ
ปรานีจะดับเพลิงทุกข์เพลิงกิเลสแห่งสัตว์อื่นด้วย จะช่วยยกจากทะเล
ใหญ่คือสังสารวัฏ จึงมละอรหัตผล ที่ตนจะพึงได้ในสำนักพระพุทธร-
เจ้านั้นเสีย น้อมจิตไปเพื่อเป็นพระพุทธรเจ้า แล้วบำเพ็ญบารมี
พุทธรการกธรรม คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ
สัจจะ อธิฐาน เมตตา อุเบกขา ต้องเสวยทุกข์ในสังสารวัฏเป็น
อนекทุกข์ในอนेกชาติ อันนี้ชื่อว่ากรุณาคุณ ๆ เป็นเหตุให้สำเร็จ
ปัญญาคุณบริสุทธิ์คุณแก่พระองค์ และเกื้อกูลแก่สัตว์อื่นด้วย
พระกรุณาคุณซึ่งมีแต่พระองค์ตรัสรู้แล้วไปนั้น เกื้อกูลแก่สัตว์อื่น
ฝ่ายเดียว และประกาศให้สัตว์อื่นรู้คุณรัตนตรัย เพราะเหตุนี้จึงว่า
คุณ ๓ ประการนี้เป็นประธานแห่งคุณทั้งปวง คุณอื่นประชุมลงใน
คุณทั้ง ๓ นั้น

อนึ่ง พระพุทธรเจ้าเกิดขึ้นในโลกเป็นคุณแก่โลก ด้วยพระองค์
พร้อมด้วยสัมปทา ๓ คือ เหตุสัมปทา ผลสัมปทา สัตกุศลการ-

สัมปทา เหตุสัมปทาที่ต้นมีเท่าไร มี ๒ คือ มหากรุณาสมาโยค
 โพรธัมการัมภระ มหากรุณาสมาโยคอย่างไร ความที่
 พระองค์ประกอบพร้อมด้วยกรุณาปราณีสัตว์อันใหญ่หลวง ซึ่งมีมา
 แต่บาทมูลแห่งพระพุทธเจ้าทรงพระนามที่บังกรั้น มายังยืนใน
 สันดานไม่คืนคลายทุกภพมาจนถึงปัจจุบันชาตินี้ นี่แลชื่อว่ามหา
 กรุณาสมาโยค โพรธัมการัมภระนั้นอย่างไร ความที่พระองค์
 เพิ่มพูนโพรธัมการบารมีพุทธการกรรม คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ
 ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิฐาน เมตตา อุเบกขา ที่สัตว์อื่น
 ยากจะทำให้สิ้นกาลนาน นับด้วยโกฏิแห่งกัลป์เป็นอันมากนั้น นี่แล
 ชื่อว่าโพรธัมการัมภระ ๒ สัมปทานี้เป็นคุณอันถึงพร้อมแห่ง
 พระองค์ เป็นเหตุเบื้องต้น ให้สำเร็จผลสัมปทาและสัตุการ-
 สัมปทาเบื้องปลาย จึงชื่อว่าเหตุสัมปทา ผลสัมปทามีเท่าไร
 มี ๔ คือ ญาณสัมปทา ปธานสัมปทา อานุภาพสัมปทา รูปกาย-
 สัมปทา ญาณสัมปทานั้นอย่างไร มรรคญาณพระปัญญาความรู้
 เท่าสังขารในมรรคทั้ง ๔ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งสัพพัญญุตญาณ และ
 ญาณอื่นมีทสพลญาณ และอนาวรณญาณ จตุเวสารัชชญาณ
 เป็นต้น ซึ่งให้สำเร็จตามความสามารถในญะยธรรมทั้งปวงโดย
 สะดวก และประกอบอุปายเทศนาสอนสัตว์ไม่ขัดขวางครันคร้าม
 พระญาณเหล่านี้ชื่อว่าญาณสัมปทา ปธานสัมปทานั้นอย่างไร
 ความที่พระองค์มละกิเลสกับทั้งวาสนาขาดได้โดยส่วนอันเดียว ไม่
 ให้เกิดขึ้นได้อีกเป็นธรรมดา นี่แลชื่อว่าปธานสัมปทา อานุภาพ-
 สัมปทานั้นอย่างไร ความที่พระองค์เป็นอธิบดีเป็นใหญ่ ในที่
 จะให้ความประสงค์สำเร็จตามความปรารถนา คือ พระองค์เป็น

สมบัติห้องสมุดรัฐสภา

๒๑

อิสระในจิตจะแสดงฤทธิ์ประการใดได้ตามประสงค์ทุกประการ ดังนี้
 ชื่อว่าอานภาวสัมปทา รูปกายสัมปทาอย่างไร ความที่พระองค์
 บริบูรณ์ด้วยพระกายอันประคับด้วยทนต์ถึงสมหาปฐิตลักษณะ และ
 อสิตยานุพยัญชนะอันควรเป็นนยนานิเชกโสจสรงจักขุแห่งสัตว์โลก
 ทั้งปวง อันนี้ชื่อว่า รูปกายสัมปทา ๔ สัมปทานี้เป็นคุณถึงพร้อม
 แห่งพระองค์สำเร็จมาแต่เหตุสัมปทา จึงชื่อว่าผลสัมปทา สัตตูปการ-
 สัมปทานี้มีเท่าไร มี ๒ คือ อาสยะและประโยค อาสยะนั้นอย่างไร
 ความที่พระองค์มีพระหฤทัยเยือกเย็นด้วยพระกรุณา หวังประโยชน์
 ให้สัตว์ทั้งหลายอยู่เป็นนิจ แม้สัตว์ที่ทำความผิดถึงเทวทัตเป็นต้น พระองค์
 ก็ทรงพระกรุณา น้อย่าง ๑ หนึ่ง ความที่พระองค์เห็นสัตว์อื่นมีบุญ-
 ญานทรียยังไม่แถมรอบ พระองค์ทรงคอยทำการอยู่กว่าอินทรีย์แห่ง
 สัตว์จะแก่ควรแก่ตรัสรู้ ๑ สองนี้ชื่ออาสยะ ประโยคนั้นอย่างไร
 ความที่พระองค์มีพระหฤทัยบริสุทธิ์ไม่เพ่งต่ออามิสมีลาภสักการเป็น
 ต้น ทรงแสดงธรรมด้วยยานตรียมุข คือ ศีล สมาธิ ปัญญาอันเป็น
 ทางพระนิพพาน ทรงเปิดเผยจำแนกซึ่งธรรมนั้นๆ กระทำให้ตื่นขึ้น
 ให้สัตว์อื่นที่มีอุปนิสัยตรัสรู้ตามบรรลุลोकุตระผลนำตนพ้นจากทุกข์
 ทั้งปวงได้ อันนี้ชื่อว่าประโยค อาสยะ และประโยคทั้งสองนี้เป็นคุณ
 ถึงพร้อมแห่งพระองค์ เป็นอุปการะเกื้อกูลแก่สัตว์อื่นด้วยเหตุนี้ จึง
 ชื่อว่าสัตตูปการสัมปทา นี่แลพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลกเป็นคุณแก่
 โลก ด้วยพระองค์พร้อมด้วยสัมปทา ๓ ดังกล่าวนั้นแล หนึ่ง อรหัต
 ทาภิคุณแห่งพระพุทธเจ้าผู้บังเกิดขึ้นแล้วในโลกเป็นคุณใหญ่เล่าลือ
 อยู่ในโลก ปราภฏแก่เทพคามามนุษย์มากกว่าคุณทั้งปวง เพราะ
 เหตุนี้ในบุพพสิกขาจึงได้ว่า “ก็แลเกียรติยศที่อันงามแห่งพระผู้มี

พระภาคนั้น ไปในเบื้องบนยิ่งฟังไปตั้งว่า อิติปิ โส ภควา อรหิ ฯลฯ ภควาติ” ดังนี้

บัดนี้จะแปลอธิบายในบทว่า อรหิ เป็นต้น ท่านประกอบบทไว้เป็นอนุสรณนัยอย่างสำหรับตามระลึก ซึ่งคุณแห่งพระพุทธเจ้า ดังนี้ว่า โส ภควา อิติปิ อรหิ ฯลฯ โส ภควา อิติปิ ภควา แปลว่า โส ภควา พระผู้มีพระภาคนั้น อรหิ ชื่อ อรหิ อิติปิ แม้เพราะเหตุดังนี้ แปลอย่างนี้ไปทุกบท จนถึงบทว่า โส ภควา อิติปิ ภควา อธิบายว่า โส ภควา พระผู้มีพระภาคนั้น อรหิ ชื่อว่า อรหิ เพราะเป็นผู้ไกลจากกิเลสอย่าง ๑ เพราะเป็นผู้ควรอย่าง ๑ แท้จริงพระผู้มีพระภาคนั้น ตั้งอยู่แล้วในที่ไกลด้วยดียิ่งนักจากกิเลสทั้งปวง เพราะเหตุนี้จึงชื่อ อรหิ กิเลสๆ นั้น แปลว่าเครื่องหมองใจ ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง และมายาสาโดยเป็นต้น ที่เกิดขึ้นแล้ว ทำน้าจิตให้เศร้าหมองขุ่นมัวเป็นอกุศลจิต ซึ่งว่าพระองค์ไกลกิเลสนั้น ใ้ว่ากิเลสจะกล้วพระองค์หนีไปอยู่แห่งใดแห่งหนึ่ง หรือพระองค์หนีกิเลสมานั้นก็หาไม่ เพราะกิเลสเป็นอรุปรธรรมไม่มีรูปไม่มีตัว ซึ่งว่าพระองค์ไกลกิเลสนั้น ก็ไม่มีกิเลสเครื่องหมองใจในสันดาน เพราะสรรพกิเลสกับทั้งवासนา พระองค์มละเสียแล้วด้วยมรรคญาณนั้นๆ ที่वासนานั้นแปลว่า ปกติดันกิเลส อบรมอยู่ ได้แก่อาการแห่งกายวาจาของพระชินาสพ ผู้ไม่มีกิเลสเหมือนอาการของคนมีกิเลส วาสนานี้พระสัพพัญญูพุทธเจ้าจำพวกเดียว มละได้ขาดพร้อมกับกิเลสด้วยอรหัตมรรค พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระอรหันต์ซึ่งเป็นสาวกมละवासนาไม่ได้ มละได้แต่

กิเลสอย่างเดียว เพราะเหตุนี้ พระสารีบุตรผู้อัครสาวก ในภพก่อน ท่านเคยเกิดในกำเนิดวานร วาสนาอาการแห่งวานรติมา แม้เป็น พระอรหันต์แล้ว เมื่อเวลาดำเนินถึงที่หลุมบ่อ ท่านก็โคกโลกทั้ง วานร อนึ่ง พระปิลินทวัจจัตถะ เมื่อท่านเป็นปฤชณอยู่มักกล่าวว่า วสลิๆ เป็นคำหยาบ โดยนิยมในมคธภาษา แม้ท่านเป็นพระอรหันต์ ชีนาสพแล้ว ท่านก็ยังกล่าวอยู่ว่าวสลิๆ เพราะวาสนาพระอรหันต์ สาวกมละไม่ได้ เพราะเหตุนี้ ความมละกิเลสแห่งพระพุทธเจ้า ไม่สาธารณทั่วไป กับพระปัจเจกพุทธะ และพระอรหันต์สาวก พระผู้มีพระภาค เพราะไกลจากกิเลสดังนี้ พระองค์มีพระหฤทัย อันบริสุทธิ์ใสสะอาดไม่หว่านหวั่นไหวในโลกธรรมทั้ง ๘ ลาภและ ใช้ลาภยศและไชยศ นินทา ปัสสสา สุข ทุกข์ มาถึงเฉพาะพระองค์ๆ ไม่อนุโรหิโรยินดียินร้าย ย่อมเพิกเฉยประกอบด้วยฉัพพัคคเบกขา แม้รูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ ธรรมารมณัตริยใด ๆ มากระทบ จักขุ โสท ขาน ชิวหา กาย มโนทวาร พระองค์ไม่โสมนัสโทมนัส ย่อมเพ่งโดยอุปัฏฐักด้วยญาณเบกขา อนึ่ง พระองค์มีพระหฤทัยตั้ง แผ่นดิน แม้พระกายข้างหนึ่งท้าวด้วยจุนจันทสนุทธชาติของหอม พระกายข้างหนึ่งท้าวด้วยทุคนธชาติของเหม็นไม่สะอาด พระองค์ไม่ ยินดียินร้ายในสุคนธชาติและทุคนธชาตินั้น มีพระหฤทัยอันเสมอ กันนี้ เพราะพระองค์ไกลจากกิเลส อนึ่งพระผู้มีพระภาคนี้ ชื่อว่า อรหิ เพราะเป็นผู้ควร แท้จริงพระผู้มีพระภาคนี้ พระองค์ควรจะ บัญญัติซึ่งสิกขาบทแก่สาวก และแสดงธรรมแก่สัตว์โลก เพราะพระ องค์เป็นผู้ไกลจากกิเลสแล้ว ไม่กระทำการบัญญัติซึ่งสิกขาบท และ แสดงธรรมตามอำนาจกิเลส พระองค์ทำสิ่งที่ป็นธรรมและวินัยเป็น

เบื้องหน้าแล้ว ทรงบัญญัติซึ่งสิกขาบทและแสดงธรรม อนึ่งพระองค์
 ควรในลาภยศและความสรรเสริญความสุข เพราะพระองค์ไม่มีความ
 ยินดี อนึ่งพระองค์ควรจะได้รับปัจจัยทั้ง ๕ มีจีวรเป็นต้นและบูชาพิเศษ
 อันเทพคามมนุษย์ทั้งหลายกระทำ เพราะพระองค์เป็นยอดทั้งกษิณเอย-
 บุคคล กระทำผลแห่งทานการบูชา ให้ไพบุลพิเศษยิ่ง เพราะเหตุ
 พระองค์เป็นผู้ควรสักการบูชาพิเศษนั้น เมื่อพระองค์เกิดขึ้นแล้ว
 ในโลก เทพคามมนุษย์ทั้งหลายผู้มีปัญญาจึงได้บูชาพระองค์ด้วย
 ปัจจัย ๕ และเครื่องสักการบูชาพิเศษต่าง ๆ จนพระองค์ดับขันธ-
 ประนิพพานแล้ว โลกก็ยังได้ทำสักการบูชาพระองค์จนถึงทุกวันนี้
 เพราะเหตุนี้จึงว่าพระองค์เป็นผู้ควร

ในบุพพสิกขาแปลบท อรหิ ว่าผู้ควรก่อนนั้น ตามศัพท์รูป
 แล้วแปลว่าผู้ไกลกิเลสไว้เบื้องหลัง ในที่นี้แปลว่าผู้ไกลกิเลสก่อน
 ตามนัยในบาลี เพื่อจะแสดงว่าผู้ควรนั้นเพราะไกลจากกิเลส พระผู้
 มีพระภาคทรงพระนามว่า สมมาสมพุทโธ นั้น เพราะพระองค์เป็นผู้
 ทรัสรู้ คือรู้เท่าซึ่งธรรมทั้งปวงเองชอบ อธิบายทั้งปวงให้นักปราชญ์
 ฟังรู้กับทว่า พุทโธ ดังกล่าวแล้วในก่อน แปลกแต่ที่นี้มีบทว่า สมมาส
 กับว่าธรรมทั้งปวง แทนสังขารทั้งปวงเท่านั้น สมมา แปลว่าชอบ
 แสดงว่าความตรัสรู้ของพระองค์ชอบแท้ไม่วิปริต และบรรเทาภิเลส-
 สวเสียได้ คำว่า สั แปลว่าเองนั้น แสดงว่าพระองค์ตรัสรู้เองแต่
 ลำพัง ไม่มีผู้ใดในไตรภพเป็นครูสอน ก็ธรรมทั้งปวงที่พระองค์ตรัสรู้
 นั้นคือ อายตนะ วิญญาณกาย ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา กัมมहा
 กาย วิตก วิจาร สิ่งสะหกๆ ชั้น ๕ กสิณ ๑๐ อนุสติ ๑๐

สัญญา ๑๐ อาการมีผสมจนเป็นต้น อายุคนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ ภพ ๙
 ฌาน ๔ อัปปมัญญา ๔ อรูปสมาบัติ ๔ องค์ปฏิจาสัมปบาท มี
 อวิชชาเป็นต้น มีขรามรณะเป็นที่สุด โดยอนุโลมปฏิโลม เหล่านี้
 ชื่อว่าธรรมทั้งปวง แทนสังขารทั้งปวง พระองค์รู้เท่าธรรมทั้งปวง
 นี้ คือรู้ว่าเป็นอภิปัญญาธรรม จะพึงรู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง จะพึงรู้อย่าง
 ไร ส่วนธรรมที่เป็นปริญาณะ จะพึงกำหนดรู้ คือทุกข์ก็
 กำหนดรู้ว่าเป็นทุกข์ ส่วนธรรมที่เป็นปหัตถัพพะ จะพึงมละได้ คือ
 สมุทัย ก็มละได้ ส่วนธรรมที่เป็นสัจฉิกัตถัพพะ จะพึงกระทำให้แจ้ง
 ประจักษ์ คือนิโรธ ก็กระทำให้แจ้งประจักษ์ได้ ส่วนธรรมที่เป็น
 ภาเวตถัพพะ จะพึงให้มีให้เจริญขึ้น คือมรรค ก็ให้มีให้เจริญขึ้นได้
 อย่างนี้แลชื่อว่ารู้อย่างนี้ จะประกอบในอายตนะอันเดียวคือจักขุ พอเป็น
 นิตยสนะตัวอย่าง จักขุนั้นเป็นของจะพึงกำหนดรู้ว่าเป็นทุกข์ เพราะ
 ไม่เที่ยง เพราะใช้ตมจึงเป็นทุกข์ ค้นหาในภพก่อนซึ่งให้เกิดจักขุนั้น
 นั้น เป็นสมุทัยเหตุให้เกิดทุกข์ ค้นหาเป็นของจะพึงมละได้ ความ
 ไม่เป็นไปแห่งทุกข์และสมุทัยนั้นชื่อนิโรธนั้นเป็นของจะพึงกระทำ
 ให้แจ้งประจักษ์ได้ ความรู้ทุกข์สมุทัยนิโรธนั้นชื่อนามรรคๆ นั้นจะพึง
 ให้มีให้เจริญขึ้นได้ พระผู้มีพระภาครู้อย่างนี้แลชื่อว่ารู้ชอบ ไม่มีผู้ใด
 สอนพระองค์ๆรู้เอง เพราะเหตุนี้จึงทรงพระนามว่า สมมาสมพุทโธ
 ผู้รู้เท่าซึ่งธรรมทั้งปวงเองชอบ ให้นักปราชญ์พึงประกอบในอายตนะ
 นอกนั้นและธรรมอันพิเศษทั้งนี้ทุก ๆ บทเกิด ก็แลบทว่า อรหํ นั้น
 สำเร็จด้วยปหานะการมละกิเลส บทว่า สมมาสมพุทโธ นั้นสำเร็จด้วย
 ภาวนาความทำปัญญาให้เจริญขึ้น

พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า วิชชาจรณสมปนโน นั้น
 เพราะพระองค์ถึงพร้อมแล้วบริบูรณ์แล้วด้วยวิชาและจรณะ วิชา
 ๓ อย่างหนึ่ง วิชา ๘ อย่างหนึ่ง วิชา ๓ นั้น คือ บุปเพนิวาสา-
 นุสสติญาณ ปัญญาตามระลึกซึ่งขันธที่ตนและสัตว์อื่นอยู่แล้วใน
 ภวก่อน ๑ จุตูปปาตญาณ ปัญญาได้เห็นจุติปฏิสนธิแห่งสัตว์ ๑
 อาสวักขยญาณ ปัญญาความรู้ในธรรมเป็นเครื่องสิ้นอาสวะ ๑ สาม^๕
 ชื่อว่าวิชา เพราะเป็นความรู้แจ้งแทงตลอดล่วงรู้ วิชา ๓ น^๕
 ไก่กล่าวพิศการแล้วในเบื้องหลัง วิชา ๘ นั้นคือ วิปัสสนาญาณ
 ปัญญาเห็นกาย^๕นี้สักว่าเป็นธาตุ ๔ มีวิญญาณอาศัยอยู่ใช้สัตว์ใช้
 บุคคล ๑ มโนมยิทธิ ฤทธิ์สำเร็จด้วยใจ คือความนิรมิตซึ่งรูปอื่น
 ออกจากกายนี้ทั้งชักให้ญำปล้อง ๑ อิทธิวิธี ส่วนฤทธิ์สำเร็จด้วย
 อริยฐาน คือคนเดียวอริยฐานให้เป็นคนมาก ๆ อริยฐานให้เป็น
 คนเดียวเป็นต้น ๑ ทิพพโสทธาตุ โสรัทธิพย์ไต่ยินเสียงมนุษย์และ
 เสียงทิพย์ในที่ไกลหรือที่ใกล้ ๑ เจโตปริยญาณ รู้กำหนดจิต
 แห่งผู้อื่นว่า เป็นจิตประกอบด้วยราคะและปราศจากราคะเป็นต้น ๑
 กับวิชา ๓ ทั้งกล่าวแล้วนั้น จึงเป็น ๘ ๘ นั้นชื่อว่าวิชา เพราะ
 เป็นความรู้วิเศษรู้ต่าง ๆ รู้แจ้งแทงตลอด วิชา ๘ นั้นมีที่มาน้อย
 วิชา ๓ นั้นมีที่มามาก จรณะมี ๑๕ คือ ศีลสังวร ศีล คือความ
 สำรวมกายวาจา ๑ อินทริยสังวร ความสำรวมในอินทริย์ทั้ง ๖ มี
 จักขุนทริย์เป็นต้น มิให้อภิชฌาโทมนัสปาปธรรมเกิดขึ้นได้ ๑
 โภชนมัตตัญญูตา ความเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะ ๑ ชากิริยา
 นุโยก ความประกอบตามซึ่งความเพียรเป็นของแห่งคนผู้ตนอยู่ ๑
 กับสัปปริยธรรม ๗ คือ ศรัทธา ความเชื่อต่อของที่ควรเชื่อ หิริ

ความละอายเพราะทุจจริตปาปธรรม โอศัตถ์ปะ ความสะอึกแก่
 ทุจจริตปาปธรรม พาหุสัจจะ ความเป็นพหุสุต วิริยะ ความเพียร
 สติ ความระลึก บัญญา ความรู้ทั่วถึง กับฉาน ๔ คือ ปฐมฉาน
 ทุคฺคฉาน ทคฺคฉาน จตุคฺคฉาน ธรรมมีประเภท ๑๕ นี้ ชื่อว่า
 จรณะ เพราะเป็นธรรมสำหรับบุคคลจะสั่งจรดำเนินไปสู่ทิศที่
 ไม่เคยไปคือ พระนิพพาน วิชชา ๓ และ ๘ กิติ และจรณะ ๑๕ นี้
 ย่อมมีพร้อมบริบูรณ์ไม่บกพร่องในพระผู้มีพระภาค เพราะเหตุนี้
 จึงทรงพระนามว่า วิชชาจรณสมฺปนฺโน ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยวิชา
 และจรณะ วิชชาสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยวิชา แห่งพระผู้มี
 พระภาคนั้นย่อมกระทำ สัพพัญญุตญาณ ความเป็นผู้รู้ซึ่งสรรพญะธรรม
 ทั้งปวงไม่ชักช้าองให้บริบูรณ์ดำรงอยู่ จรณสัมปทา ความที่พระองค์
 ถึงพร้อมด้วยจรณะย่อมกระทำมหาการุณิกตา ความที่พระองค์มีกรุณา
 อันใหญ่หลวง ให้บริบูรณ์ดำรงอยู่ พระองค์นั้นย่อมรู้ซึ่งสิ่งที่เป็น
 ประโยชน์และใช้ประโยชน์แห่งสรรพสัตว์ด้วยสัพพัญญุตญาณ และเว้น
 เสียซึ่งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ประกอบสัตว์ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ด้วย
 มหาการุณิกตาความกรุณาอันใหญ่หลวง ทั้งนี้เพราะพระองค์ถึง
 พร้อมแล้วด้วยวิชาและจรณะ เพราะเหตุนี้ สาวกของพระองค์
 จึงเป็น สุปฏิปนฺโน ผู้ปฏิบัติแล้วดี ไม่เป็น ทุปฏิปนฺโน ผู้ปฏิบัติ
 แล้วชั่วทั้งสาวกแห่งครูผู้วิบัติจากวิชา และจรณะ เป็นอัครคันคัปปะ
 ผู้ทำตนให้เร่าร้อนเปล่าเป็นต้น

พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า สุตโต นั้น เพราะพระองค์
 ไปแล้วสู่ที่อันดีคือพระนิพพานอันเป็นอมฤตสถาน อนึ่ง พระองค์

ทรงพระนามว่า สุกโต เพราะพระองค์ไปแล้วชอบ แท้จริงกิเลสใดที่พระองค์มละแล้วด้วยโสคาบัตติมรรค พระองค์ไม่คืนมาสู่กิเลสนั้นอีก กิเลสใดๆที่พระองค์มละแล้วด้วย สกิทาคามิมรรค และอนาคามิมรรค หรืออรหัตตมรรค ก็ดี พระองค์ไม่กลับคืนมาสู่กิเลสนั้นๆอีก เพราะเหตุนั้น พระองค์จึงทรงพระนามว่า สุกโต ผู้ไปแล้วชอบ อนึ่ง สุกโต แปลว่าเป็นผู้ไปแล้วดี แท้จริง พระผู้มีพระภาคไปเสียแล้วจากธรรมเหล่านี้ ธรรมเหล่านั้นไม่คืนมาสู่พระองค์ได้อีก เมื่อพระองค์ถึงแล้วซึ่งที่อันใด ที่อันนั้นไม่กำเริบ ธรรมที่พระองค์ไปจากเสีย นั้น คือกิเลสที่พระองค์มละแล้วด้วยมรรคนั้นๆ กิเลสนั้นไม่กลับคืนมาบังเกิดในพระหฤทัยได้อีก ที่อันพระองค์ถึงแล้วนั้น คือพระนิพพานๆ เป็นอกุปปธรรมไม่กำเริบกลับคืนเป็นสราคาภิธรรมที่ กอบด้วยราคะและกลับคืนเป็นชาติธรรมชราธรรมเป็นต้น พระองค์ไปเสียจากกิเลส ถึงแล้วซึ่งพระนิพพาน ด้วยเหตุนี้จึงทรงพระนามว่า สุกโต ผู้ไปแล้วดี

พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า โลกวิทู นั้น เพราะพระองค์เป็นผู้รู้แจ้งซึ่งโลกด้วยประการทั้งปวง แท้จริงพระผู้มีพระภาคนี้รู้แจ้งแทงตลอดแล้วซึ่งขันธาภิโลก โดยสภาพความเป็นของทนแห่งโลก คือทุกข์ และรู้โดยสมุทัยเหตุเป็นแดนเกิดแห่งโลก คือ ตัณหา และรู้โดยนิโรธ ธรรมเป็นที่ดับแห่งโลกและสมุทัย คือ พระนิพพาน และรู้โดยนิโรธูปาย ธรรมเป็นอุปายในความดับโลกคือมรรค พระองค์รู้ด้วยประการทั้งปวงทั้งนี้ เพราะเหตุนี้พระองค์จึงได้ตรัสแก่โรหิตัสสเทวบุตรว่า “ในที่สุดโลกใด สัตว์ย่อมไม่เกิด ไม่แก่

ไม่ตาย ย่อมไม่เคลื่อน ไม่เข้าถึง เราตถาคตย่อมไม่กล่าวซึ่งที่สุด
 โลกนี้ว่า เป็นที่อนุกูลจะพึงรู้พึงเห็นพึงถึงได้ ด้วยการไปโดย
 ปกติมีไปด้วยเท้าเป็นต้น ก็แลเราตถาคตย่อมไม่กล่าวว่ายังไม่ถึงซึ่ง
 ที่สุดแห่งโลก และกระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ได้ ก็แต่ว่าเราตถาคต
 ย่อมบัญญัติซึ่งโลก และโลกสมุทัยเหตุเป็นแดนเกิดแห่งโลก และ
 โลกนิโรธที่เป็นที่ดับโลก และโลกนิโรธคามินีปฏิปทา ทางดำเนินไป
 ถึงที่ดับโลก ๔ นี้ ในกเพวรวรรณภาษายาวประมาณว่าหนึ่ง ประกอบ
 ด้วยสัญญาและใจนี้แล ไซ้จะบัญญัติในที่อื่นก็หาไม่” พระผู้มีพระ
 ภาควุโลกด้วยประการทั้งปวงดังนี้ เพราะเหตุนี้จึงทรงพระนามว่า
 โลกวิทู ผู้รู้แจ้งซึ่งโลก นัยอันนี้ได้ในสังขารโลก หนึ่งแม้ถึงสัตว์โลก
 พระผู้มีพระภาคก็ย่อมรู้แจ้ง รู้แจ้งอย่างไร พระองค์ก็รู้แจ้งดังนี้ว่า
 สัตว์โลกคือ เทพคามมนุษย์จำพวกนี้มีอาสยะ ธรรมเป็นที่มานอนอยู่
 แห่งจิตตังคคือ บางพวกเป็นสัสสทาสยะ บางพวกเป็นอุจเจทาสยะ
 บางพวกเป็นอนุลอมิกขันตยาสยะ บางพวกเป็นนยถาภูตญาณาสยะ
 และรู้ว่าสัตว์โลกจำพวกนี้มีอนุสัยคือกิเลสนอนอยู่ในสันดานดังนี้ คือ
 เป็นราคานุสัยเป็นต้น และรู้ว่าสัตว์จำพวกนี้กอบด้วยสจฺจริตและทจฺจริต
 หรือรจฺจริตทั้ง ๖ แห่งสัตว์กต และรู้ว่าสัตว์ผู้มีอนมิตฺติ คือ อหยาตัย
 ๑๐๐ และประณีตทั้งนี้ ๑๐๐ และรู้ว่าสัตว์ผู้มีอนทริยคือศรัทธาเป็นต้น
 อันคมกล้า ผู้มีอนทริยอันอ่อนทรม ผู้มีอาการอันดีคือเป็น
 วิวัฏฏาศัย ผู้มีอาการอันชั่ว คือเป็นวัฏฏาศัย ผู้จะพึงให้รู้ได้
 ด้วยง่าย เพราะมีศรัทธาและปัญญา ผู้จะพึงให้รู้ได้ด้วยยาก
 เพราะไม่มีศรัทธาและปัญญา ผู้เป็นภัพพสัตว์ควรจะตรัสรู้ เพราะ
 ปราศจากอาวณชธรรมเครื่องกั้น คือกรรมและกิเลสและวิบาก ผู้

เป็นอภัพสัตว์ เพราะประกอบด้วยอาวธรรมมีกรรมเป็นต้น
พระองค์รู้แจ้งซึ่งสัตว์โลกทั้งนี้แล จึงทรงพระนามว่า โลกวิทู ผู้รู้แจ้ง
ซึ่งโลก

อนึ่ง โลกโดยประเภทมี ๓ คือ สังขารโลก ได้แก่นามรูป
เป็นต้น ๑ สัตว์โลก ได้แก่เทพตามนุษย์เป็นต้น ๑ โอกาสโลก
คือแผ่นดินอากาศเป็นต้น ๑ พระผู้มีพระภาคย่อมรู้โลกทั้ง ๓ นี้ว่า
เป็นปลุชชนธรรม มีความหลุดทลายหักพังไม่ยั่งยืนเป็นธรรมคา
เพราะเหตุนี้พระองค์จึงทรงพระนามว่า โลกวิทู ผู้รู้แจ้งซึ่งโลก

พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า อนุตตโร นั้น เพราะไม่มีผู้ใด
ในไตรภพยิ่งกว่าพระองค์ด้วยคุณ แท้จริง พระผู้มีพระภาคนั้น
ครอบงำเสียซึ่งโลกทั้งปวง ด้วยคุณ คือ ศีล สมာธิ ปัญญา วิมุตติ
วิมุตติญาณทัสสนะ และพระองค์ไม่มีผู้เสมอ พระองค์ย่อมเสมอ
ด้วยพระพุทธเจ้าที่ไม่มีผู้ใดเสมอ พระองค์ไม่มีผู้เปรียบ ไม่มี
บุคคลผู้เปรียบด้วยคุณมีศีลเป็นต้น เพราะเหตุนี้ พระองค์จึงทรง
พระนามว่า อนุตตโร เป็นผู้ไม่มีใครยิ่งกว่า ให้บัณฑิตพึงสาธกด้วย
อักษะปสาทสูตรเป็นต้น

พระนามว่า ปุริสทมมสาวุธิ นั้น แปลว่าพระองค์เป็นผู้ทรمان
ซึ่งบุรุษที่ควรทรมาน แท้จริง พระผู้มีพระภาคนี้ย่อมทรมาน ซึ่ง
เทพตามนุษย์และอมมนุษย์ ซึ่งเป็นบุรุษควรทรมานนั้น ด้วยวินัย
อุบายอันวิจิตรต่าง ๆ คือสัตว์จำพวกใดชอบคำละเอียดไพเราะ
พระองค์ก็ทรงทรมานด้วยคำละเอียด คือ แสดงสุจริต ๓ มีกาย
สุจริตเป็นต้น และแสดงผลแห่งสุจริต ชื่อว่าเป็นคำละเอียด ให้สัตว์

นั้นยินดีประพาศ สัตว์จำพวกโคชอบคำหยาบ พระองค์ก็ทรงทรมาน
ด้วยคำหยาบ คือประกาศทุจริต ๓ และผลแห่งทุจริตนั้น ให้
สัตว์เกลียดกลัวมละเสีย สัตว์จำพวกโคชอบทั้งคำละเอียตคำหยาบ
พระองค์ก็ทรงทรมานด้วยคำทั้งละเอียตทั้งหยาบ คือทรงแสดงซึ่ง
สุจริตทุจริต และผลแห่งสุจริตทุจริตนั้น ให้สัตว์มละเสียซึ่ง
พยสอันร้ายคือทุจริต ตั้งอยู่ในกุศลสุจริต สัตว์จำพวกโคไม่
รับวินัยอุบายวิธีทรมานอันวิจิตรของพระองค์ดังนี้ สัตว์จำพวกนั้น
ชื่อว่า อปริสหมโม ไซ่บุรุษควรถรมาน บุรุษไม่ควรทรมาน พระองค์
ไม่ทรงทรมาน บุรุษจำพวกนั้นชื่อว่าอันพระผู้มีพระภาคฆ่าเสียแล้ว
ด้วยไม่ทรงทรมานสั่งสอน บุรุษนั้นชื่อว่า ตายจากกุศลธรรมและ
ความสุขในโลกทั้งสอง พระผู้มีพระภาคฉลาดในการทรมานสัตว์โลก
ถึงนายหัตถาจารย์อัสตอาจารย์ควาณช้างควาณม้าผู้ฉลาดทรมานซึ่ง
กษสาร์และอัสตร ซึ่งเป็นสัตว์ควรถรมานให้มละพยสอันร้ายดังนี้
พระองค์จึงทรงพระนามว่า ปริสหมมसारถิ ผู้ทรมานซึ่งบุรุษควร
ทรมาน

อนึ่ง อนุตฺตโร ปริสหมมसारถิ สองนี้เป็นพระนามเดียวกัน
แปลว่าพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ทรมานซึ่งบุรุษที่ควรถรมาน ไม่มีใคร
ยิ่งกว่า แท้จริง เหมือนอย่างกษสาร์และอัสตร นายหัตถาจารย์
อัสตอาจารย์ ควาณผู้ฉลาดทรมานคล่องแคล่วแล้วด้วยดี นายควาณ
ประสงค์จะให้เล่นไปในทิศใด ก็เล่นไปไต่ยังทิศนั้นอย่างเดียวใน
वारหนึ่ง ส่วนบุรุษที่พระผู้มีพระภาคทรงทรมานแล้วนั้น แม้นั่งอยู่
ด้วยบัลลังก์อันเกียวกีย่อมเล่นไปไต่สู่ทิศทั้ง ๘ คือ สมบัติ ๘

เพราะเหตุนี้พระองค์จึงทรงพระนามว่า อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ
 หนึ่งพระองค์ทรงทรมานเทพคามนุษย์ซึ่งเป็นบุรุษควรถรมาน ด้วย
 อนุศาสน์ปาฏิหาริย์ เป็นกระบวนทรมานไม่ซ้ำแห่งด้วยอาชญา
 ให้สัตว์เสวยทุกขเวทนา ทั้งควาญช้างควาญม้าและคนที่เป็นอิสสระ-
 ธิปติ ทรมานซึ่งกษสารถและอัสตรและชนอยู่ในอำนาจแห่งตน ด้วย
 คำคำและอาชญา คือของจำและประหารด้วยเครื่องประหารต่างๆ
 แม้พระองค์ทรงทรมานสัตว์บางพวก ด้วยอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนา
 ปาฏิหาริย์บ้าง ก็เป็นกระบวนปราบปรามให้สิ้นพยสอันชั่วร้ายมานะคือ
 กระ้างเสียก่อน แล้วก็ทรงทรมานด้วยอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ คือ
 ประทานเทศนาคำสอนให้สัตว์ปฏิบัติตาม มละพยสอันร้ายคือ
 ทุจริตสังกิเลสธรรม ด้วยมรรคภาวนานั้นๆ สัตว์นั้นไม่กลับคืน
 ประกอบด้วยทุจริตสังกิเลสธรรมซึ่งเป็นพยสอันร้ายอีกเลย ทั้ง
 กษสารถและอัสตร นายควาญทรมานแล้วเลิกกลับคืนมีพยสอันร้ายอีก
 บ้างในกาลบางคราว เพราะเหตุนี้พระองค์จึงทรงพระนามว่า
 อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ ผู้ทรมานซึ่งบุรุษที่ควรถรมานไม่มีใคร
 ยิ่งกว่า

พระนามว่า สตุตา เทวมนุสฺसानิ แปลว่าพระองค์เป็นศาสดา
 ผู้สอนของเทพคามนุษย์ทั้งหลาย แท้จริง พระผู้มีพระภาคยอม
 สอนด้วยประโยชน์ ๓ คือทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ในทิวฐธรรม
 ปัจจุบัน และสัมปรายิกัตถประโยชน์ในภพหน้า และปรมัตถ-
 ประโยชน์ เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง คือพระนิพพาน ตามควรแก่
 อธิษายัยแห่งเวไนยสัตว์ พระองค์สอนด้วยทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์

นั้น ทั้งพระองค์สอนที่มหาโกปิยบุตร และอุชยพราหมณ์ด้วย
 สัมปทา ๔ คือ อุฏฐานสัมปทา ความหมั่นประกอบกิจการงาน
 ซึ่งเป็นหน้าที่อันตนจะต้องทำ และแสวงหาทรัพย์โดยอุบายที่ชอบ
 อารักขสัมปทา ความฉลาดรักษากิจการงานที่ตนประกอบ และ
 ทรัพย์ที่แสวงหาได้มาด้วยความหมั่นนั้นมิให้เสียหาย สมชีวิตา ความ
 เลี้ยงชีพใช้ทรัพย์พอควรแก่กำลังทรัพย์ที่มีมากและน้อย และกัลยาณมิตตตา
 ความเป็นผู้เสพกัลยาณมิตรตั้งนักราช และทรงชี้ให้รู้จัก
 อบายมุข ประดุจที่จะให้เส้อมทรัพย์ ๔ อย่าง คือ เป็นนักแสดงตรี ๑
 เป็นนักแสดงสุรา ๑ เป็นนักแสดงการเล่นพนัน ๑ คบคนชั่วเป็น
 มิตร ๑ และทรงแจกอบายมุขอีก ๖ อย่าง คือ ประกอบการเสพ
 สุรา ๑ เที่ยวเล่นกลางคืน ๑ เพลินในการเล่นเกินประมาณ ๑
 ประกอบการเล่นพนัน ๑ คบคนชั่วเป็นมิตร ๑ เกียจคร้านประกอบ
 กิจการงาน ๑ ให้สิ่งกาลมานพกตหยาบตบทุรวัตรรู้จัก เพื่อมละเว้นเสีย
 ดังนี้ ชื่อว่าสอนด้วยวิภูษณ์มิกัตถประโยชน์ และพระองค์สอนด้วย
 สัมปรายิกัตถประโยชน์นั้น ทั้งสอนที่มหาโกปิยบุตรเป็นคณิน
 ด้วยสัมปทา ๔ คือ ศรัทธา ศีล จาคะ บัณฑิตา หนึ่ง พระองค์ทรง
 แสดง มัตเตยยคา ปฏิบัติเกื้อกูลแก่มารดา เปตเตยยคา ปฏิบัติเกื้อกูล
 แก่บิดา สามัญญตา ปฏิบัติเกื้อกูลแก่สมณะผู้ปฏิบัติกายวาจาใจรับ
 จากบาป พราหมณ์ญตา ปฏิบัติเกื้อกูลแก่ท่านผู้มละบาปในไตรทวาร
 ซึ่งได้นามตามอริยโวรหารว่าพราหมณ์ อปายณะ ความประพฤติน
 อ่อนน้อมแก่บุคคลควรอ่อนน้อม และแสดงญาคิสังกะ ความ
 สงเคราะห์ญาติ ปุตกทาสังกะ ความสงเคราะห์บุตรภริยา และ
 บุญญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทานการให้ปัน ๑ ศีล ความสำรวมกายวาจา

เรียบร้อยปราศจากโทษ ๑ ภาวนา ความทำกุศลให้เกิดมีในจิต ๑
 ทุจริตปหาน การมละความประพฤติชั่ว สุจริตสมาทาน การถือความ
 ประพฤติดีเป็นต้น โดยนัยวิจิตรพิลึกแพลงยักย้ายต่างๆ ซึ่งมีมาใน
 สุตตันตประเทศนั้น ๆ ทั้งนี้ ชื่อว่าสอนด้วยสัมปรายิกัตถประโยชน์
 พระองค์ทรงแสดงไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาและแสดงปฏิบัติ
 ต่าง ๆ ซึ่งเป็นอุปการะแก่ไตรสิกขา ซึ่งเป็นทางที่สัตว์จะดำเนินถึง
 พระนิพพาน เป็นที่เกษมสันต์ทุกข์ โดยอเนกนัยวิจิตรต่าง ๆ ซึ่งมี
 มาในคัมภีร์ปริยัติธรรมทั้งนั้นนี้ ชื่อว่าทรงสอนด้วยปรมัตถประโยชน์
 เพราะพระองค์สอนสัตว์ด้วยประโยชน์ ๓ ทั้งนี้ จึงมีพระนามว่า
 สดุดา เทวมนุสฺसानิ ก็แลพระองค์ทรงสอนด้วยทวิภูตรัมมิกัตถประ-
 โยชน์ และสัมปรายิกัตถประโยชน์นั้นไม่มหัตจรรยียิ่งนัก ด้วย
 ครูอื่นบางเหล่าอาจแสดงได้บ้างโดยเอกเทศ ซึ่งพระองค์ทรง
 สอนด้วยทางปรมัตถประโยชน์นั้นเป็นมหัตจรรยียิ่งนัก ด้วย
 ครูอื่นไม่อาจแสดงได้แม้โดยเอกเทศ อนึ่ง พระผู้มีพระภาคองค์อาจารย์
 ผู้สอนอัครสมณี ฝ่ายเวไนยสัตว์ ซึ่งยังไม่เคยสดับพุทธภาษิต ไม่รู้จัก
 ประโยชน์ ๒ ก็ดี และประเภทกุศลและอกุศล และประเภทแห่ง
 สังขารมีขันธเป็นต้น ประกอบด้วยวิปัสสนาสำคัญว่า สังขารเป็น
 ของเที่ยงเป็นสุขเป็นตัวตนสัตว์บุคคลและเป็นของงาม ทั้งกุมารน้อย
 ที่ยังไม่ได้ศึกษาในอัครสมณี แม้เห็นอักษรก็สำคัญว่าลวกลายวิจิตร
 ครั้นเวไนยสัตว์ได้สดับพุทธภาษิตเฉพาะพระพักตร์ หรืออาศัย
 อุกกหปริปุจจา และสดับเทศนาแต่พุทธบุคคลแสดงสืบ ๆ มา
 แล้วอ่านออกและรู้ประเภทแห่งธรรมเป็นกุศลและอกุศล และรู้
 ประเภทแห่งสังขารมีนามรูปเป็นต้น แล้วแยกย้ายกองสังขาร

พระนามว่า ภควา นั้น แปลว่าผู้มีภาค ก็ภาคนั้นได้แก่กุศล-
 ธรรมมีทานศีลเป็นต้น ซึ่งเป็นธรรมอันถึงซึ่งส่วนอันอุดมอย่าง
 อุดมภูมิ และเป็นกุศลยังโลกียสขโลกุตรสขให้บังเกิดขึ้น ภาคนั้น
 ย่อมมีแก่พระองค์ เพราะเหตุนี้พระองค์จึงทรงพระนามว่า ภควา
 อนึ่ง ภควา แปลว่าเป็นผู้แจกออก ก็แลพระผู้มีพระภาคนั้นย่อมแจก
 ออกซึ่งสรรพธรรมทั้งปวง โดยประเภทว่าเป็นกุศลและอกุศล
 และอพยพกุศลธรรมใช้กุศลและอกุศลเป็นต้นแล้ว ก็แจกกระจายขยาย
 ธรรมเหล่านั้นเป็นจิตเจตสิก แล้วก็จัดแจกเป็นภูมิ ๔ เป็นต้น เพื่อ
 ให้กุลบุตรรู้แจ้งชัดในธรรมมีกุศลเป็นต้นนั้น แล้ว้วยกย้ายธรรม
 เหล่านั้นเป็นชั้นๆ อย่างตะ ฐาตุ อินทรีย อริยสัจ ปฏิจสมุปบาท
 เป็นต้น เพื่อเป็นอารมณ์แห่งวิปัสสนาปัญญา และแจกสามัญญ-
 ลักษณะเครื่องหมายเป็นสามัญซึ่งมีทั่วไปในธรรมเหล่านั้น คือ
 อนิจจตา ความที่ธรรมเหล่านั้นเป็นของไม่เที่ยง ทุกขตา ความ
 ที่ธรรมเหล่านั้นเป็นทุกข์ อนัตตตา ความที่ธรรมเหล่านั้นเป็นของ
 ใช้ตน ๓ นี้เป็นลักษณะเครื่องหมายแห่งวิปัสสนาปัญญา และ
 ประสงค์จะชี้ว่าในธรรมทั้งปวงเหล่านั้นได้จริงอยู่ ๔ จึงทรงแจกสัจจะ
 ของจริงแห่งพระอริยเจ้า ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค แล้ว
 ประสงค์จะให้เห็นว่าเป็นทุกข์ ด้วยเหตุนี้ จึงทรงแจกอรรถแห่งสัจจะ
 ๔ นั้นว่าธรรมมีชั้นเป็นต้นนั้นเป็นทุกข์ ด้วยอรรถคือบีบคั้นสัตว์
 อย่าง ๑ ด้วยอรรถคือเป็นธรรมอันบ้งจยทั้งหลยมีคันทหาเป็นต้น
 ประชุมพร้อมกันเข้าทำให้เป็นชั้นอย่าง ๑ ด้วยอรรถคือยังสัตว์ให้
 เร่าร้อนพร้อมอย่าง ๑ ด้วยอรรถคือเป็นของแปรปรวนไม่ยั่งยืน
 อย่าง ๑ จึงเป็นทุกข์ คันทหาเป็นสมุทัย เหตุเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์

นั้น กวียอรรตคือประมวลมาด้วยสามารถยังทุกข์ให้เกิดอย่าง ๑
 กวียอรรตคือเป็นเหตุมอบให้ซึ่งทุกข์เป็นผลของตนอย่าง ๑ กวีย
 อรรตคือประกอบสัตว์ไว้ด้วยทุกข์อย่าง ๑ กวียอรรตคือห้ามกันไว้
 ไม่ให้สัตว์ได้มรรคผลอย่าง ๑ จึงเป็นสมุทัย พระนิพพานเป็นนิโรธที่
 กับทุกข์ กวียอรรตคือสลักเสียซึ่งอุปธิธรรมเป็นที่เข้าตั้งอยู่แห่งทุกข์
 ทั้งปวงอย่าง ๑ กวียอรรตคือวิเวกสงัดจากสังขารทั้งปวงอย่าง ๑
 กวียอรรตคือเป็นธรรมอันบ้จยสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ได้ประชุมพร้อมกัน
 กระทำให้เป็นขึ้นอย่าง ๑ กวียอรรตคือเป็นของไม่ตายเพราะเป็น
 ของเที่ยงอย่าง ๑ จึงชื่อนิโรธ สัมมาปฏิบัติชื่อว่ามรรคว่าทาง
 กวียอรรตคือนำสัตว์ออกจากวัฏฏทุกข์อย่าง ๑ กวียอรรตคือเป็น
 เหตุยังสัตว์ให้ถึงซึ่งนิพพานอย่าง ๑ กวียอรรตคือเห็นซึ่งนิพพาน
 เป็นธรรมอันสุขุมล่งส่วนอย่าง ๑ กวียอรรตคือเป็นอธิปัตติ
 แห่งสัมปยุตธรรมในการเห็นซึ่งนิพพานอย่าง ๑ จึงชื่อนามรรค
 พระผู้มีพระภาคทรงจำแนกซึ่งธรรมทั้งหลายโดยนัยดังนี้เป็นต้น
 เพราะเหตุนี้จึงทรงพระนามว่า ภควา คำว่า ภควา นี้เป็นพระนาม
 แห่งพระผู้มีพระภาค สำหรับกล่าวด้วยสามารถความเคารพในพระ
 ผู้มีพระภาค ผู้เป็นศาสดาอันวิเศษและอุดมกว่าสัตว์ทั้งหลาย

พระนามทั้งนี้แต่ อรหิ จนถึง ภควา เหล่านี้ พระพุทธมารคา
 พระพุทธบิดา หรือพระญาติทั้งปวง หรือเทพดาผู้วิเศษผู้ใดผู้หนึ่ง
 ก็ดี จะได้ถวายแก่พระองค์นั้นหาไม่ พระนามเหล่านี้เป็นเนมิตกก
 นาม มาแต่เนमित คือคุณเกิดขึ้นพร้อมกันกับด้วยความบังเกิด
 ด้วยนามกายในอริยชาติ และทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรแห่ง

พระองค์ พระนามเหล่านี้ บางพระนามเหมือนกับชื่อพระชีนาสพ ซึ่งเป็นสาวกก็มี แต่เนื้อความแปลกกัน ให้นักปราชญ์พึงรู้โดยเนื้อความซึ่งกล่าวมาแล้วเถิด คุณซึ่งได้ในพระนามเหล่านี้ว่าโดยย่อเป็น ๒ คือ อัตถิตสัมปัตติ ความถึงพร้อมบริบูรณ์ด้วยธรรมเกื้อกูลแก่ตน ๑ ปรีติปฏิบัติ ความปฏิบัติเกื้อกูลแก่สัตว์อื่น ๑ บทว่า อรหิ ฯลฯ อนุตฺตโร เหล่านี้ ประกาศอรรถัตถิตสัมปัตติคุณ เพราะบทเหล่านั้นแสดงญาณและปหานะซึ่งเป็นผลสัมปทา บทว่า อนุตฺตโร ฯลฯ สตุถา เทวมนุสฺसानิ เหล่านี้ ประกาศปรีติปฏิบัติคุณ เพราะบทเหล่านั้นแสดงสัตตกุศลการสัมปทา ด้วยบทว่า พุทฺโธ ภควา นี้ ประกาศคุณทั้ง ๒ คือ อรรถัตถิตสัมปัตติและปรีติปฏิบัติ เพราะบททั้งสองนั้นแสดง โภธิสัมภารสัมภระ และญาณซึ่งเป็นเหตุสัมปทา และผลสัมปทา และแสดงสัตตกุศลการสัมปทา เมื่อเป็นเช่นนั้นบททั้งหลายเหล่านั้นได้ชื่อว่าประกาศมหากรุณาสมาโยก และอานุภาพสมบัติ รูปกายสมบัติ โดยสามารถ อนึ่ง บทว่า อรหิ แสดงปหานะการมละกิเลส บทว่า สมฺมาสมฺพุทฺโธ แสดงภาวนาความทำกุศลให้มีให้เป็นขึ้นด้วยเหตุนี้ พระนามทั้ง ๒ นี้ จึงเป็นพระนามใหญ่ พระองค์ได้ตรัสด้วยพระนามนี้ มีในสุตตันตประเทศนั้น ๆ โดยมาก อนึ่ง บทเหล่านี้เป็นเหตุต่อ ๆ กันดังนี้ เพราะพระองค์เป็นผู้ไกลจากกิเลส เป็นผู้ตรัสรู้เองชอบ จึงเป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยวิชาและจรณะ เพราะพระองค์ถึงพร้อมแล้วด้วยวิชาและจรณะ จึงเป็นผู้ไปแล้วกิได้ เพราะเป็นผู้ไปแล้วกิ จึงเป็นผู้รู้แจ้งซึ่งโลกได้ เพราะเป็นผู้รู้แจ้งซึ่งโลก จึงเป็นผู้รณมานซึ่งบุรุษควรรณมานไม่มีใครยิ่งกว่า เพราะเป็นผู้รณมานซึ่งบุรุษควรรณมานไม่มีใครยิ่งกว่า

จึงชื่อว่าเป็นผู้สอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะเป็นผู้สอน
ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย จึงเป็นผู้บานแล้วถึงที่ เพราะเป็น
ผู้บานแล้วถึงที่ จึงชื่อว่าเป็นศาสดาผู้วิเศษแล้วด้วยคุณ อุดมยิ่ง
กว่าสัตว์ ควรความเคารพของโลก

ถ้าจะเจริญพุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณแห่งพระพุทธเจ้า ให้พึง
ระลึกกันว่า โส ภควา อิติปิ อรหิ พระผู้มีพระภาคนี้ทรงพระนาม
ว่า อรหิ แม้เพราะเหตุนี้ไปทุกบทๆ จนถึง โส ภควา อิติปิ ภควา
พระผู้มีพระภาคนี้ทรงพระนามว่า ภควา แม้เพราะเหตุนี้ คำว่า
แม้เพราะเหตุนี้^๕ เติงเอาคำแปลและอธิบายซึ่งกล่าวมาแล้วก่อนนั้น
ให้ถือเอารรถคือเนื้อความขึ้นรำพึง ให้เห็นคุณพระพุทธเจ้าตาม
เนื้อความที่กล่าวมาแล้ว อย่าถือเอาพยัญชนะขึ้นบ่นบริกรรม
ทำอย่างนั้นจะไม่เห็นคุณพระพุทธเจ้า จะระลึกทุกๆ บทก็ได้ หรือ
บทใดบทหนึ่งตามสนึกก็ได้.

จบพุทธรัตน กถา

ธรรมรัตน์ กถา

จักพิจารณาธรรมรัตน์นะฯ ตามว่าธรรมๆนั้น อะไรเป็นธรรม
สิ่งที่ตีกักล่าวว่าธรรม สิ่งที่ชัวกักล่าวว่าธรรม สิ่งที่ไม่ตีกักล่าว
ว่าธรรม ดังบาลีว่า กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา อพฺยากตา ธมฺมา
ทั้งนี้ อะไรเป็นธรรมในธรรมรัตน์นี้? แก้วว่า ความดีจริงเป็นธรรม
ในธรรมรัตน์นี้ ความดีแต่ไม่จริงไม่เป็นธรรม ความจริงแต่ไม่ดี
ก็ไม่เป็นธรรม ความไม่ดีไม่จริงก็ไม่เป็นธรรม ความเห็นว่าผลแห่ง
บุญและบาปไม่มี อธิโลกก็ไม่มีทั้งนี้เป็นต้น ชื่อว่าความไม่ดีไม่จริง
ความเห็นว่าอาทิตย์เป็นของส่องโลกให้สว่าง กิน น้ำ ดม ไฟ เป็นที่
อาศัยของสัตว์ แล้วแลกราบไหว้บูชาของเหล่านั้น อย่างนี้ ชื่อว่า
ความจริงแต่ไม่ดี ปฏิบัติของบุคคลบางพวกทั้งนี้ เมื่อเวลาราคะ
โทสะเกิดขึ้นในจิต เห็นว่าราคะ โทสะเป็นของไม่ดี แล้วหันหน้าสู่
ด้วยอุบายทั้งนี้ ว่าพระเป็นเจ้าผู้สร้างโลกอยู่ในที่ทั้งปวง รู้เห็นอยู่ใน
กาลทั้งปวง ท่านเห็นเราลุ่มอำนาจราคะ โทสะไม่ซ่มเสีย ท่านจะจก
บาปซึ่งลือชื่อเราไว้แล้วแลปรับโทษในภายหลัง ใช้อุบายทั้งนี้แล้วแล
ซ่มราคะ โทสะเสียทั้งนี้ ชื่อความดีแต่ไม่จริง เพราะหันหน้าสู่ซ่ม
ราคะ โทสะซึ่งเป็นกิเลสเป็นความดี แต่พระเป็นเจ้าเช่นนั้นไม่มีจริง
ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ที่บุคคลทำให้มีให้เป็นขึ้นด้วยอุบายที่
จริงที่แท้ ใช้ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ที่มีในเวลานอนหลับ
เป็นต้น กิตติ หรือความเป็นเองที่ไม่มีโลภ ไม่มีโกรธ ไม่มีหลง เพราะ
ไม่มีสังขารเป็นที่ตั้ง กิตติ ชื่อว่าความดีจริง

ถามว่า ความไม่โลก ไม่โกรธ ไม่หลง ที่บุคคลทำให้มีให้เป็น
 ขึ้นด้วยอุบายที่จริงที่แท้ ชื่อว่าความดีจริงนั้นอย่างไร ? แก้วว่า
 เหมือนอย่างบุคคลกึกเห็นว่าร่างกายที่มีวิญญาณครองและรู้สึกทุกข
 ชื่อว่าสัตว์นั้น จะเป็นมนุษย์ก็ตาม คีรีจณานก็ตาม ย่อมเกลียดทุกข
 รักสุขทั่วทุกตัวตน เมื่อกำหนดเห็นฉะนั้นแล้ว และไม่เบียดเบียน
 สัตว์อื่นให้ได้ความทุกข์ด้วยกายและวาจาของตน กิเลสความทุกข์ให้แก่
 สัตว์อื่น ชุมความโลภความโกรธเสียด้วยอุบายทั้งนี้ ด้วยเห็นว่าการ
 ประพฤติเช่นนั้นเป็นความดีจะให้ได้สุขข้างหน้า ชื่อว่าความดีจริง อนึ่ง
 ราพึงถึงความตายได้ความสลดใจ กิตติ หรือราพึงว่ากองกายนี้เต็มด้วย
 เครื่องโสโครก มีผม ขน เล็บ ฟัน เป็นต้น มีปฏิภูลสัญญาบังเกิดขึ้น
 รำบับเสียซึ่งความกำหนด ความโกรธ ความหลงได้ กิตติ หรือเห็น
 ละเอียกลงไปว่า สรรพสิ่งทั้งปวง ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ใช้ตนด้วยเหตุนี้ๆ
 แล้วไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง ด้วยเห็นว่าปฏิบัติอย่างนี้
 จะให้ตนได้สุขกายหน้าและพ้นทุกข์ทั้งปวงทั้งนี้ กิตติ นี่แหละชื่อว่าความ
 ไม่โลก ไม่โกรธ ไม่หลง มีขึ้นเป็นขึ้นด้วยอุบายที่แท้ที่จริง ชื่อว่า
 ความดีจริง เมื่อกล่าวทั้งนี้ ทานคือจาคเจตนา กิตติ ศีลคือทวารวิวัติ
 ภาวนาคือความที่ยังกุศลให้มีให้เป็นขึ้น ซึ่งเป็นความดีจริงทั้งนี้ กิตติ
 หรือระเบียบบด้อยค่าที่ประกาศความดีจริงนั้น กิตติ ชื่อว่าธรรม

ถามว่า ธรรม แปลว่าอะไร ? แก้วว่า ธรรม แปลว่าของทรงไว้
 ซึ่งสัตว์ที่ทรงไว้ซึ่งตน อย่างหนึ่งว่าของอันบุคคลพึงทรงไว้ ความ
 ไม่โลก ไม่โกรธ ไม่หลง ที่บังเกิดขึ้นด้วยอุบายที่จริงที่แท้ทั้งกล่าวมา
 แล้วนั้น บุคคลผู้ใดทำให้มีให้เป็นขึ้นในตน ผู้นั้นชื่อว่าธรรมจารี
 ผู้ทรงไว้ซึ่งธรรมๆ นั้นและย่อมจะทรงผู้นั้นไว้ ก็ไม่ให้ตกไปในที่

กอบด้วยความทุกข์มีนรก เป็นต้น เพราะเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงภาษิตไว้ว่า

“ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี
ธมฺโม สฺจ ญฺโณ สุขมาวหาติ
เอสา นิสฺสโร ธมฺเม สฺจ ญฺเณ
น ทุกฺคตํ คจฺฉติ ธมฺมจารี.

(ความว่า) ธรรมนั้นเที่ยวใช้อื่นย่อมรักษาไว้ คือว่าทรงไว้ซึ่งบุคคลผู้ประพฤติซึ่งธรรม ๆ อันบุคคลประพฤติแล้วย่อมนำมาซึ่งสุข อันนี้เป็นอาณิสสในธรรมอันบุคคลประพฤติแล้วคือผู้ประพฤติซึ่งธรรมย่อมไม่ไปยังทุกข์” ซึ่งแปลว่าของอันบุคคลจะพึงทรงไว้ นั้นได้ในปริยัติธรรมอันประกาศซึ่งความจริงนั้น เพราะปริยัติธรรมเป็นระเบียบบท บุคคลจะพึงเล่าท่องจำทรงไว้ อนึ่ง ปริยัติธรรมจะแปลว่าทรงไว้ซึ่งผู้ทรงไว้ซึ่งตนด้วยก็ได้ เพราะว่าปริยัติธรรมผู้ใดทรงท่านไว้ด้วยหวังจะปฏิบัติตาม ท่านย่อมจะทรงผู้นั้นไว้ด้วย ให้ความเจริญด้วยพาหุสัจจะแล้ว และพ้นจากที่กอบด้วยทุกข์มีอบาย เป็นต้นได้ ความไม่โลก ไม่โกรธ ไม่หลง ซึ่งเป็นความจริงนั้น ที่ยังยืนถึมิ ที่ไม่ยังยืนถึมิ ที่ไม่ยังยืนนั้น คือเกิดขึ้นแล้วดับไป มีความโลก ความโกรธ ความหลง เกิดขึ้นได้อีก ได้แก่โลกียกุศลธรรมซึ่งเป็นไปในภุมิสาม คือ กามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร ที่ยังยืนนั้น คือเกิดขึ้นแล้วดับไป ความโลก ความโกรธ ความหลง ไม่กลับเกิดอีกได้เลย ได้แก่โลกุตระธรรม อันจะกล่าวในภายหลังในหน้าต่อไป

อนึ่ง ธรรมจักโดยย่อเป็น ๓ คือ ปริยัติสัทธรรม ๑ ปฏิบัติสัทธรรม ๑ ปฏิเวธสัทธรรม ๑ ระเบียบถ้อยคำอันกอบด้วยกิริยา

และการประกาศซึ่งปฏิบัติศีลธรรม และปฏิเวธศีลธรรม ชื่อว่า
 ปริยัติศีลธรรม ๆ นั้น จัดโดยบุคคลผู้กล่าวเป็น ๔ คือ เป็นพุทธภาสิต
 สวากภาสิต อิติภาสิต เทวตาภาสิต ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงภาสิต
 แสดงไว้ชื่อว่าพุทธภาสิต ได้แก่วินัยสุตตันตอภิธัมมัตถะ ธรรมอัน
 สวากนัชนื่องในบริษัท ๔ ภาสิตแสดงไว้มีอนังคณสูตร สัมมาทวิสูตร
 เป็นต้น ชื่อว่า สวากภาสิต ธรรมอันอุปัฏฐากภายนอกซึ่งรู้จักมีแห่ง
 ธรรม ภาสิตแสดงไว้ทั้งปริพาชกวรรค เป็นต้น ชื่อว่า อิติภาสิต
 ธรรมที่เทวคามาพรหมภาสิตแสดงไว้ ชื่อว่า เทวตาภาสิต ได้แก่
 ระเบียบแห่งคำในเทวทาสังยุต เป็นต้น ที่เป็นคำอันเทวคาเทวนุตร
 และมารพรหมกล่าว ปริยัติศีลธรรม ซึ่งจัดโดยภาสิต ๔ นั้น มีองค์
 อวयวะเป็นที่กำหนด ๔ คือ สุตตะ ๑ เกยยะ ๑ เวยยาकरणะ ๑ กถา ๑
 อุทาน ๑ อิติวุตตะกะ ๑ ชาตกะ ๑ อัปภุทธรรณ ๑ เวทลละ ๑
 ระเบียบคำที่แสดงเนื้อความได้เรื่องหนึ่ง ควรจะชักมาสาธกได้แต่บาลี
 ประเทศนั้น ๆ ทั้งนี้ ชื่อว่า สุตตะ เหมือนคำที่เป็นอุเทศวาร ทั้งนี้ว่า
 “ปณฺณิมา นี ภิกฺขเว พฺลานิ กตฺมานิ ปณฺณ สทฺธาพลํ วิริยพลํ
 สติพลํ สมฺมาธิพลํ ปณฺณวพลํ” ทั้งนี้ชื่อว่า เป็นสุตตะ หรือคำว่า
 “อิธ ภิกฺขเว อริยสวโก สทฺโธ โหติ สทฺทหติ ตถาคตสฺส โหสิ
 อิติปิ โส ภควา อรหํ ฯลฯ ภควาติ” ทั้งนี้เป็นต้น ก็ชื่อว่า สุตตะ
 ระเบียบคำที่แสดงเนื้อความได้เรื่องหนึ่งทั้งนี้ แม้ในวินัยหรือใน
 อภิธรรมกถี ชื่อว่าเป็นสุตตะในที่นี้ ก็ระเบียบคำที่เป็นจุนเณียบทบ้าง
 กถาบ้าง ปนกันอยู่ ทั้งสคาถาวรรคในกัมภีร์สังยุต ชื่อว่า เกยยะ
 ระเบียบคำที่เป็นจุนเณียบทล้วนไม่มีกถาปน ทั้งธัมมจักกัปปวัตตน
 สูตรเป็นต้น ชื่อว่า เวยยาकरणะ ระเบียบคำที่ทำนประพันธ์ผูกเป็น

กาตาลัน ไม่มีจุดนิยบทปน ทั้งกามสูตร กุหฺมฺฐกสูตรเป็นต้น ชื่อว่า
 กาดา ระเบียบคำที่พระผู้มีพระภาค อาศัยโสมนัสสญาณเปล่งออก
 ชื่อว่าอุทาน ดังคำว่า

“ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ชมฺมา
 อาตาปีโน ฉาวยโต พุราหฺมณสฺส
 อตสฺส กงฺขา วปยฺนติ สพฺพา
 ยโต ปชานาติ สเหตุชฺมมํ” เป็นต้น

อุทานนี้เป็นคากาที่มี เป็นจุดนิยบทก็มี ระเบียบคำที่พระ
 พุทธเจ้าตรัสเป็นอุเทศวารขึ้นก่อนแล้ว แสดงอุเทศวารนั้นแล้ว
 จึงกล่าวนิคมน์ในภายหลังอีก ชื่อว่าอิติวุตตกะเหมือนคำว่า “อิม
 ณ ชาตุโยติ ภิกฺขเว มยา ชมฺโม เทสิโต อนิคุหิโต อสงฺกิลฺโล
 อนุปวฺชฺโซ อปฺปฏิกฺโขว สมณฺเห พุราหฺมณฺเห วิญฺญหิโต
 อิติโ ช ปเนตํ วุตฺตํ กิณฺเฑตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ ฉิมฺมา ภิกฺขเว ชาตุโย
 ปจฺจวราตุ ฯ เปฯ วิญฺญหิโต อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ
 วุตฺตํ.” ระเบียบคำที่พระพุทธเจ้าตรัสแสดงบุรพจารีตที่กอบด้วยคำว่า
 “ภุตฺตปฺพุํ ภิกฺขเว” กันนี้ชื่อว่าชาตกะทั้งที่ชาวชาคกและมมเทวชาคก
 เป็นต้น ระเบียบคำกอบด้วยอัจฉริยัพภุทธธรรม ดังคำว่า “จตุตาโรเม
 ภิกฺขเว อจฺฉริยา อพฺภุตฺตชฺมมา อานนฺเต” เป็นต้น ชื่อว่าอัพภุ
 ธรรม ระเบียบคำที่ผู้ตามได้ความรู้แจ้งและความยินดี ตามต่อๆ ขึ้นไป
 ชื่อว่าเวทลละ ทั้งจุลเวทลลสูตร มหาเวทลลสูตร สัมมาทิสฺสุตร สกก
 บัญฺหสูตรเป็นต้น อนึ่งเคยยะและเวยยาकरणะเป็นต้น ท่านก็เรียกว่า
 สุกกะ ๔ นี้ชื่อว่าป็นองค์แห่งปริยัติสัทธรรม ปริยัติสัทธรรมนี้ เมื่อ

พระสังคีติการิยเจ้ายังไม่ได้ทำสังคายนา และจะทำสังคายนานั้น
 ท่านเรียกว่าธรรมวินัย ๆ ชื่อทั้งนี้ ระเบียบคำที่ประกาศข้อปฏิบัติใน
 กายวาจา ที่พระพุทธเจ้าแต่งตั้งไว้เป็นพุทธอาชญาเป็นอาณาเทศนา
 ชื่อว่าวินัย ระเบียบคำที่ประกาศข้อปฏิบัติ ที่เป็นไปในกายวาจาใจ
 ที่พระพุทธเจ้ามิได้แต่งตั้งเป็นอาชญา เป็นแต่แสดงด้วยโวหาร
 เทศนาบ้าง ปรมัตถเทศนาบ้าง ชื่อว่าธรรม อนึ่งเมื่อเวลาทำสังคาย-
 นานั้น ส่วนวินัยท่านเรียกว่าอุกโตวินัย แปลว่าวินัยโดยส่วนสอง
 คือภิกขุวินัย ภิกขุณีวินัย ส่วนธรรมท่านเรียกว่าปัญจนิกาย แปลว่า
 นิกาย ๕ คือ ทิฆมนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตรนิกาย ขุททก
 นิกาย อนึ่งปริยัติสัทธรรมนี้ตั้งแต่ทำสังคายนาแล้วมาท่านเรียกว่า
 เตปิฏก พุทธวจน เป็นโวหารปรากฏอยู่ในคัมภีร์อรรถกถา เตปิฏก
 พุทธวจน แปลว่า คำแห่งพระพุทธเจ้า คือหมวดแห่งปิฏก ๓ ท่าน
 จัดเอาอุกโตวินัยเป็นวินัยปิฏก จัดนิกาย ๕ เป็น ๒ ปิฏก ส่วนระเบียบ
 คำซึ่งประกาศธรรมที่สุขุมละเอียดบ้าง ที่ไม่สุขุมละเอียดบ้าง ที่พระ
 ผู้มีพระภาคทรงแสดงเป็นเคຍะบ้าง เป็นเวຍากรณะบ้าง เป็นคถา
 บ้าง เป็นอุทานบ้าง เป็นอิตฺตูกถะบ้าง เป็นชาตกะบ้าง เป็นอัพ-
 ภูตธรรมบ้าง เป็นเวทลละบ้าง และพระสังคีติการิยเจ้าท่านจัดไว้
 เป็นระเบียบคำ มีนิทานบ้าง ไม่มีนิทานบ้าง ประดับด้วยองค์คือสุตตะ
 มากบ้างน้อยบ้าง ทั้งนี้ชื่อว่าสุตตันตปิฏก ท่านจัดระเบียบคำที่ประกาศ
 ธรรมสุขุมละเอียด ไม่มีนิทานและประดับด้วยองค์ ๒ คือ สุตตะและ
 เวຍากรณะ ทั้งนี้ชื่อว่าอภิธรรมปิฏก เพราะเหตุนี้ พระอรรถกถา
 จริยเจ้า ท่านจะอธิบายปริยัติสัทธรรม ท่านจึงกล่าวว่า “ปิฏกตฺถยสงฺคหิตํ
 สพุทฺธํ พุทธวจนํ ปริยตฺติสัทธมฺโม นาม (แปลว่า) คำแห่งพระ

พุทธเจ้าที่ท่านสงเคราะห์ด้วยหมวด ๓ แห่งปฏิทินชื่อว่าปริยัติสังคหะ”
ด้วยคำว่า พุทธวจน แปลว่า คำแห่งพระพุทธเจ้านั้น ให้นักปราชญ์
พึงรู้เถิดว่า คำที่สาวกและฤๅษีและเทวดาภาษิตแล้ว และพระพุทธเจ้า
ทรงอนุโมทนาตอบทั้งนี้ ก็ชื่อว่าพุทธวจนะ นับว่าเป็นปริยัติสังคหะ

อนึ่งปริยัติสังคหะนี้ ท่านกล่าวว่า “จัดโดยชั้นเป็นหมวดๆ
มีอยู่ ๘๔๐๐๐ ชั้น” จึงได้เรียกกันว่า ๘๔๐๐๐ พระธรรมชั้น
ทุกวันนี้จะให้มีผู้ใดนับตรวจดู รู้ว่ายิ่งหรือหย่อนขาดหรือเหลือก็หาไม่
ปริยัติสังคหะนี้ แท้เดิมท่านทรงไว้ด้วยปากเรียกว่ามุขปาฐะ เมื่อ
ประคิษฐานอยู่ในพระอริยเจ้า ผู้มีสถานอันบริสุทธิ์ พระปริยัติ
สังคหะก็เป็นของบริสุทธิ์ใสสะอาด ปราศจากสังคหะรูปคำเป็น
ธรรมปลอม ทั้งทองในท้องพระคลังหลวงซึ่งบริสุทธิ์ปราศจากของ
ปลอม ครั้นนานมาพระพุทธศาสนาถล่นแล้ว ๔๐๐ ปี พระเถระเจ้า
ทั้งหลายในลังกาทวีป เห็นกุลบุตรมีปัญญาน้อย ไม่อาจจะทรงไว้
ด้วยปาก จึงจารึกเป็นอักษรไว้ในใบลาน ครั้นนานมากุลบุตรมีปัญญา
น้อยลง ท่านจึงแต่งกัมภีร์อรรถกถา แก่เนื้อความในพระบาลี แต่ง
กัมภีร์ฎีกาแก่อรรถกถา พระปริยัติสังคหะนี้ เมื่อประคิษฐานอยู่ใน
ปฤชณผู้มีสถานไม่บริสุทธิ์ทั้งพระอริยเจ้า ก็เป็นประหนึ่งว่าเงินทอง
อยู่ในมือราษฎร บุคคลบางจำพวกเป็นกัลยาณปฤชณ มีสถานอัน
ชื่อตรงเคารพในปริยัติสังคหะมาก บางจำพวกมีสถานไม่ชื่อตรง
เคารพในปริยัติสังคหะน้อย เพราะเหตุนี้สังคหะรูปของปลอม
สังคหะ บุคคลบางจำพวกแต่งขึ้นแล้วและอ้างว่าเป็นพุทธวจนะก็มี
ทั้งกัลมฬสูตร ราโชวาทสูตร ทิชนทริยสูตรเป็นต้น ปราศจากชื่ออยู่ใน
อรรถกถา สูตรเช่นนั้นคนที่เขื่อนักปราชญ์แต่งขึ้นไว้ อ้างว่าเป็น

พุทธภาษิตบ้าง สวากภาษิตบ้าง มีอยู่มาก ทั้งการวทาสสูตร วิชาสูตร และกัมภีร์อื่น ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ กุลบุตรผู้ปรีชา เมื่อเห็นกัมภีร์และปาฐะที่ท่านอ้างว่าเป็นพุทธภาษิตและสวากภาษิตใด ๆ ก็ดี ถ้ามีความสงสัยแล้วไซ้ร้ ก็พึงปฏิบัติตามมหาประเทศ ๔ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้เป็นเครื่องตัดสินธรรมวินัย แล้วตรวจพยานะและอรรถถ้าวิบัติแล้วอย่าพึงเชื่อ ถ้าไม่วิบัติแล้วไซ้ร้ก็ควรเชื่อ อนึ่งพยานะสมบูรณ์ แต่อรรถวิบัติเล่าก็ไม่ควรเชื่อ ระเบียบคำอันใดซึ่งอรรถคือข้อปฏิบัติไม่เป็นไปเพื่อวินัย นำเสียซึ่งอกุศลสังกิเลสมีรากะเป็นต้น ไม่รังับความโลภ ความโกรธ ความหลง ลงได้ และไม่เป็นไปเพื่ออภิญญาความรู้ยิ่ง รู้ของจริง ๔ คืออริยสัจ ระเบียบคำเช่นนี้ชื่อว่าวิบัติโดยอรรถไม่ควรเชื่อ ระเบียบคำอันใดแสดงอรรถ คือข้อปฏิบัติเป็นไปเพื่อวินัย นำเสียได้ซึ่ง รากะ โทสะ โมหะ อันเป็นอกุศลสังกิเลส และเป็นไปเพื่ออภิญญาความรู้ยิ่งรู้สัจจะของจริง ๔ ระเบียบคำเช่นนี้ ชื่อว่าสมบูรณ์ด้วยอรรถสมบัติ เป็นของควรเชื่อ อนึ่งพึงตัดสินปริยัติสัทธรรมด้วยโอวาท ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่นางมหาปชาบดี ซึ่งจกกล่าวในปฏิบัติสัทธรรมนั้นด้วยเถิด

ปริยัติสัทธรรมนี้ แปลว่าสัทธรรมคือระเบียบคำอันบุคคลพึงถึงรอบ คือเล่าเรียนศึกษาให้รู้อรรถาธิบายในสำนักอาจารย์ อนึ่งปริยัติสัทธรรมนี้ เป็นของอาศัยเหตุภายใน คืออุทสาหะกับปัญญาสองประการ อาศัยเหตุภายนอก คือกาลสมบัติจึงเป็นไปสมบูรณ์บริสุทธิ ฯ

ปริยัติสัทธรรมกถา จบ

ถามว่า สิ่งใดเป็นปฏิบัติวัตรธรรม? แก้ว ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ๓ สิกขานี้ ชื่อว่าปฏิบัติวัตรธรรม ฯ ศีลคือความ สำรวมกายวาจาตามสิกขาบทบัญญัติ ได้แก่ปาติโมกขสังวรศีล ซึ่งเป็นเขมฐกศีลสำเร็จด้วยอริยาสมมติ และวิริยความเว้นจากวจี ทุจริต ๔ กายทุจริต ๓ มิฉนาศีฟ ๑ ซึ่งเรียกว่าอาชีวมัญฐกศีล ฯ มี อาชีวะเป็นที่ ๘ อันเป็นอาทิพรหมจริยกาสิกขา สำเร็จด้วยสมาทาน เจตนากัตติ ชื่อว่าศีลสิกขา สมาธิความตั้งใจอยู่ในอารมณ์อันเดียว คือ กุสเลกคตา ความที่แห่งจิตมีอารมณ์อันเดียว เป็นกุศลอันเกิดขึ้นด้วย สมถกรรมฐาน มีกสิณปริกรรมและอสุภปริกรรมเป็นต้น ที่เรียกว่า อปัณาสมาธิ เพราะเป็นสมาธิแอบแนบแน่นในอารมณ์ หรือเรียกว่าอปัณณาณ เพราะเป็นของแอบแนบแน่นเพ่งอารมณ์มีกสิณ เป็นต้นอยู่กัตติ และอุปจารสมาธิ ซึ่งเป็นสมาธิยังไม่ถึงอปัณากัตติ ชื่อว่าสมาธิสิกขา ปัญญาความรู้เท่าสังขาร คือนามรูปและปัญจันท์ เป็นต้น ว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไร้ตน ได้แก่วิปัสสนาปัญญา ทั้งแต่สัมมสนญาณจนถึงอนุโลมญาณ ซึ่งเกิดขึ้นด้วยวิปัสสนากรรม ฐานนั้น ชื่อว่าปัญญาสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา ๓ นี้ ชื่อว่าสิกขา เพราะเป็นกิจการในศาสนาอันบุคคลผู้ประสงค์ความสิ้นทุกข์ จะพึง ศึกษาสำเหนียกกระทำปฏิบัติตาม สิกขาศัพท์นี้ จะแปลว่าความศึกษา ก็ได้ จะแปลว่าธรรมชาติอันบุคคลพึงศึกษาก็ได้ แต่ในที่นี้ต้องแปลว่า ธรรมชาติอันบุคคลพึงศึกษา เพราะ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นธรรมชาติ อันบุคคลพึงศึกษา ด้วยกล่าวไตรสิกขาว่าเป็นปฏิบัติวัตรธรรมนี้ ข้อปฏิบัติอันพิเศษซึ่งเป็นอุปการะแก่ไตรสิกขา คือวัตรประเวณีอัน พระพุทธเจ้าแต่งตั้งไว้ในวินัยขันธ มีบรรพชาขันธและอุปสถขันธ

เป็นต้นก็ดี และข้อปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในพระสูตร
 มือบัณฑิตกฏปฐกา ๓ คือ อินทริยสังวร โภชนมัตตัญญูตา ชากริยานุ-
 โยค และอริยวังสปฏิปทาเป็นต้นก็ดี ข้อปฏิบัติเหล่านี้ก็เป็นอันกล่าวว่า
 ปฏิบัติศีลศีลธรรมด้วย เพราะเหตุนี้พระอรรถกถาจารย์ เมื่อท่านจะ
 ชี้ปฏิบัติศีลศีลธรรมท่านจึงกล่าวว่า “เตรส ธุดงค์คุณา จุฑทส ขนุธก-
 วุตตานิ ทวาเสติ มหาวุตตานิ สีสสมาธิวิปัสสนาติ ปฏิปัตติสทุหมโม
 นาม (แปลว่า) ธุดงค์คุณทั้งหลาย ๑๓ วัตรทั้งหลายอันมาในวัตร
 ชันธ ๑๔ มหาวัตรทั้งหลาย ๘๒ ศีลสมาธิวิปัสสนากันนี้ เหล่านี้ชื่อว่า
 ปฏิบัติศีลศีลธรรม” ธุดงค์คุณ ๑๓ นั้น คือ บังสุกุลิ๊งกะ เทจิวิริงกะ
 ปิณฑปาติ๊งกะ สปะทานจาริ๊งกะ เอกาสนิ๊งกะ ปัตตปิณฑิ๊งกะ
 ขลุปัจฉาภักติ๊งกะ โสทานิ๊งกะ อารัญญิ๊งกะ รุกขมลิ๊งกะ
 อัฟโภกาสิ๊งกะ ยถาสันนติ๊งกะ เนสัชชิ๊งกะ ธุดงค์ ๑๓ นี้ เกิดแต่
 อริยวังสปฏิปทา ชันธวัตร ๑๔ นั้น คือ อาคันตุกวัตร อาวาสิกวัตร
 คมิกวัตร อนุโมทนวัตร ภักตักกวัตร ปิณฑปาตจาริกวัตร อารัญญิก-
 วัตร เสนาสนวัตร ชันตาคารวัตร วัจจุฎฐิวัตร อุปัชฌายวัตร สัทธัง-
 วิหาริกวัตร อาจริยวัตร อันเตวาสิกวัตร มหาวัตร ๘๒ นั้น คือวัตร
 ที่พระพุทธเจ้าบัญญัติแก่ภิกษุปาริวาสก ตั้งแต่ห้ามไม่ให้ยังกุลบุตร
 ให้อุปสมบทจนถึงห้ามว่า ภิกษุผู้ปกกัตตจงกรมอยู่ ณ แผ่นดิน อย่า
 จงกรม ณ ที่จงกรมเป็นที่สุคนธ์ได้ ๖๖ กับวัตรที่พระพุทธเจ้าห้ามว่า
 อย่าอยู่ในอาวาสมุงอันเดียวกันกับด้วยภิกษุผู้ปาริวาสกแก่กว่า และ
 ด้วยภิกษุผู้มลายปฏิกัสนนารหะผู้มานัตถาหารหะ ผู้มานัตถาจารี ผู้อัฟภา-
 นารหะ นับได้ ๕ ประสมกับเก่าได้ ๗๑ กับวัตรที่พระพุทธเจ้าบัญญัติ
 แก่ภิกษุ อันสงฆ์กระทำอุกเขปนียกรรม ห้ามไม่ให้ยินดีสำมิจิกรรม

มีการไหว้เป็นต้นแห่งภิกษุผู้ปกติตะ นับเป็น ๑ กับวัตรมีอันห้ามไม่ให้โจทภิกษุปกติตะด้วยศีลวิบัติเป็นต้น ๑๐ รวมเป็น ๑๑ จึงเป็นมหาวัตร ๘๒ มหาวัตร ๘๒ นี้ เป็นของจะพึงประพฤตินอกกาลบางครั้งบางคาบ ไม่ต้องประพฤตินอกกาลทั้งปวง เพราะเหตุนี้ จึงไม่นับเข้าในขันธวัตร ๑๔ ศีลสมาธินั้นคงกล่าวแล้ว แต่บัญญัติในที่นี้เรียกว่า วิปัสสนา เพราะว่าท่านประสงค์ให้เห็นว่า ไตรสิกขาซึ่งจัดเป็นปฏิบัติศีลธรรมนี้เป็นโลกียธรรม ไม่เป็นโลกุตรธรรม ปฏิบัติศีลธรรมนี้ เมื่อประคิฐฐานอยู่ในพระอริยเจ้าผู้มีสันดานอันบริสุทธิ์ และกลยาณปุณฺณผู้มีสันดานอันชื้อตรงกอบด้วยปัญญา และอาศัยกาลสมบัติกัมมบวรณบริสุทธิ์ ปราศจากโทษคือศีลธรรมปฏิรูป ดังทองเมื่อประคิฐฐานอยู่ในมือแห่งคนที่ชื้อตรงฉลาดรู้ของแท้และเทียม หรืออาศัยกาลสมบัติด้วยกัมมบวรณบริสุทธิ์ ปราศจากโทษคือชาครูปปฏิรูปของทำเทียม ปฏิบัติศีลธรรมนี้ เมื่ออาศัยกาลวิบัติที่ไม่สมบวรณ และอาศัยปุณฺณผู้มีสันดานไม่ชื้อตรงกอบด้วยอาการะมากมุ่งต่อโลกามิส ก็เป็นของไม่สมบวรณบริสุทธิ์ปราศจากโทษ คือปฏิบัติศีลธรรมปฏิรูปก่เกิดขึ้น ดังภิกษุวัชชีบุตรบัญญัติวัตร ๑๐ ประการในกาลก่อนนั้น เพราะเหตุนี้ ปฏิบัติศีลธรรมเมื่อน่าสืบ ๆ กันมา สิ้นกาลนานจนถึงกาลบัดนี้ เป็นใจจะไม่เสื่อมทรามเศร้าหมอง ข้อปฏิบัติที่เป็นของเท็จเทียมของปลอมที่ชื่อว่าศีลธรรมปฏิรูปก่เกิดขึ้นต่าง ๆ ดังถือว่าเดินจงกรมอาบิตตกหมก นาน ๆ อยู่บริวารสมานต์เสียคราวหนึ่ง ชำระตัวให้บริสุทธิ์ และปฏิบัติอย่างอื่น ๆ ในทางศีลก็มีอยู่มาก และถือว่าบริกรรมว่า “อสิวิสุโลปสุพฺพ” ชื่อว่าเจริญพุทธคุณก็ดี และอัญเชิญพระปิตี ๕ และตั้งใจไว้ที่ตรงอก

เป็นต้น แล้วบริกรรมว่า อรหัง ไม่รู้อธิบายว่าอะไร แล้วเห็นสี
ต่าง ๆ สำคัญว่าพระมาโปรด แล้วถือว่าสำเร็จในภูมิสมาธิเท่านั้น และ
ปฏิบัติในสมาธิและปัญญา ที่ผิดอย่างอื่น ๆ ที่หยาบและละเอียดกว่า
กล่าวนั้นก็มีอยู่มาก เมื่อเป็นเช่นนั้นผู้แสวงหาปฏิบัติศีลธรรมที่จริงที่แท้
พึงทำตนให้เป็นคนซื่อตรง แสวงหาในปริยัติศีลธรรมที่จริงที่แท้เกิด
ก็จงจะรู้จะเห็น

อนึ่ง ถ้ามีความเคลือบแคลงสงสัยในข้อปฏิบัติ และปริยัติ
บางแห่งแล้ว ก็พึงซักสินด้วยโอวาทที่พระผู้มีพระภาคสอนนางปัญา
ปติโกก็มีดังนี้ว่า “ดูก่อนนางโกตมิ ท่านถ้ารู้ธรรมทั้งหลายใดว่า
ธรรมทั้งหลายเหล่านี้ เป็นไปเพื่อสราคะ ความกำหนัดยึดมั่น
ไม่เป็นไปเพื่อวิราคะ ความคลายกำหนัดพอกใจ และเป็นไปเพื่อ
สังโยค ความประกอบไว้พร้อมด้วยทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อวิสังโยค
ความประกอบปราศจากทุกข์ และเป็นไปเพื่ออาระยะ ความสังสม
กระทำขึ้นซึ่งวิญญะ ไม่เป็นไปเพื่ออปยยะ ความไม่สังสมกระทำ
ขึ้นซึ่งวิญญะ และเป็นไปเพื่อมหัจฉตา ความเป็นผู้มีมีความอยาก
อันใหญ่หลวง ไม่เป็นไปเพื่ออัปปิจฉตา ความเป็นผู้มีมีความอยาก
อันน้อย และเป็นไปเพื่ออสังกฺขริ ความไม่สันโคชยินดีด้วยวัตถุ
อันมีของตน ไม่เป็นไปเพื่อสันโคชยินดีด้วยวัตถุอันมีของตนและ
เป็นไปเพื่อสังกคฺคิภา ความเป็นคนนับพร้อมเกี่ยวข้องกับหมู่ ไม่เป็น
ไปเพื่อปวิเวก ความสงัดจากหมู่ และเป็นไปเพื่อโกสัชชะ ความ
เกียจกร้าน ไม่เป็นไปเพื่อวิริยารัมภะ ความปรารถนซึ่งความเพียร
และเป็นไปเพื่ออุพฺพกรตา ความเป็นคนอันผู้อื่นเลื่องด้วยยาก ไม่เป็น
ไปเพื่อสุภรตา ความเป็นคนอันผู้อื่นเลื่องด้วยง่าย เมื่อท่านถ้ารู้

กัณห์แล้วไซ้ร้ กุก่อนนางโคกมี ท่านพึงทรงไว้โดยส่วนอันเดียว
 เดิคว่า ‘นั่นใช้ธรรม นั้นใช้วินัย นั้นใช้สัตตศาสนะคำสอนแห่ง
 พระศาสนา’ กุก่อนนางโคกมี ท่านถ้ารู้ธรรมทั้งหลายไคว่ ธรรม
 ทั้งหลายเหล่านี้ เป็นไปเพื่อคลายความกำหนัดฟอกใจ ไม่เป็นไป
 เพื่อความกำหนัดข้อมใจ และเป็นไปเพื่อความปลอดภัยจากทุกข์
 ไม่เป็นไปเพื่อประกอบไว้ด้วยทุกข์ และเป็นไปเพื่อความสะดวก
 กระทำขึ้นซึ่งวิญญูะ ไม่เป็นไปเพื่อความสะดวกกระทำขึ้นซึ่งวิญญูะ
 และเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีความอยากอันน้อย ไม่เป็นไปเพื่อความเป็น
 ผู้มีความอยากอันใหญ่หลวง และเป็นไปเพื่อความสะดวกโยยินดี
 ด้วยวัตถุอันมีของตน ไม่เป็นไปเพื่อไม่สันโดษ เป็นไปเพื่อปวิเวก
 ความสงัดจากหมู่ ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นคนมีความนับพร้อมในหมู่
 และเป็นไปเพื่อความปลอดภัยซึ่งความเพียร ไม่เป็นไปเพื่อความสะดวก
 เกียจคร้าน และเป็นไปเพื่อความเป็นคนอันผู้อื่นเลี้ยงด้วยง่าย
 ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นคนอันผู้อื่นเลี้ยงด้วยยาก กุก่อนนางโคกมี
 ท่านพึงทรงไว้โดยส่วนอันเดียวว่า “นั่นธรรม นั้นวินัย นั้นสัตต
 ศาสนะคำสอนแห่งพระศาสนา” สุกโตวาหนั้น เป็นแบบสำหรับ
 ทักสินัสัทธรรมที่จริงที่แท้และสัทธรรมปฏิรูป ก็แลปฏิบัติสัทธรรม
 นี้ แปลว่าสัทธรรมคือความไต่ไปดำเนินไป ด้วยว่าไตรสิกขาเป็นทาง
 แห่งพระนิพพาน เมื่อคุณบุตรศึกษาปฏิบัติตาม ก็ชื่อว่าไต่ไป
 ดำเนินไปตามทางพระนิพพาน ก็แลปฏิบัติสัทธรรมนี้เป็นของ
 อาศัยเหตุภายใน คือศรัทธากับปัญญา ๒ ประการ เกิดขึ้นสมบูรณ์
 บริสุทธิ์ดำรงอยู่ ฯ

ปฏิบัติสัทธรรมกถา จบ

ถามว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นอย่างไร ? แก้วว่า มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ ชื่อว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ มรรค แปลว่าหนทาง ธรรม ๘ ประการ คือ สมมาทิฐิ ความเห็นชอบ คือเห็นสังขาร ๔ สมมาสังกปโป ความทำริชอบ คือ ความทำริกอบด้วยเนกขัมม อพยาบาท อวิหิงสา สมมาวาจา วาจาชอบคือความเว้นจากวจีหุจรีต ๔ สมมาภมฺมมฺโห การงานชอบคือความเว้นจากกายหุจรีต ๓ สมมาอาชีโว ความเป็นอยู่ชอบ คือ ความมละมิจนาศีฬเลี้ยงชีวิตด้วยความเพียร เป็นเครื่องเป็นอยู่ชอบ สมมาวายาโม ความพยายามชอบ คือสัมมปฺปธาน ๔ สมมาสติ ความระลึกชอบ คือสติปัฏฐาน ๔ สมมาสมาธิ ความตั้งใจไว้ชอบ คือฌาน ๔ เจตสิกธรรม ๘ นี้ ชื่อว่าองค์แห่งมรรค ประชุมแห่งธรรม ๘ ที่เกิดขึ้นพร้อมกันทำกิจของคนๆ นั้น ชื่อว่ามรรค เพราะเป็นทางแห่งพระนิพพาน โดยไวยาหารบัญญัติแห่งพระพุทธเจ้า เพราะเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงกล่าวว่า มรรคเป็นของพระอริยเจ้า ประกอบด้วยองค์ ๘ ผลนั้นแปลว่าความแผ่คออก คือความแก่ ความสุกมาแต่มรรค ได้แก่ความว่างบ้นแห่งประโยชน์ในการออกจากกิเลสแห่งสัมมาทิฐิเป็นต้นนั้น ชื่อว่าผล ซึ่งว่ามรรค ๔ ผล ๔ นั้น คือ โสคาปัตติมรรค โสคาปัตติผล สกิทากามิมรรค สกิทากามิผล อนากามิมรรค อนากามิผล อรหัตมก อรหัตผล ซึ่งมรรคผล เป็นสิ่งละสี ๆ นี้ ตามนิยมที่มละกิเลสนั้น ๆ ได้ และคุณที่สำเร็จมาแต่การมละกิเลส จะกล่าวด้วยกิเลสที่มรรคนี้ ๆ จะพึงมละได้ก่อนสังโยชน์มี ๑๐ คือ สกุกายทิฐิ ความเห็นผิดอาศัยขั้นชื่อว่าสักกายะเป็นไป คือความเห็นซึ่งรูป โดยความเป็นตัวเป็นตนเป็นเรา ๆ เป็นรูป กังประทีปน้ำมันตามอยู่ เห็นว่าเปลวเป็นแสง ๆ เป็นเปลว

และเห็นว่าตนมีรูปตั้งกันไม่มีเงา และเห็นว่ารูปในตนตั้งกลืนในคอก
ไม้ และเห็นว่าตนในรูปตั้งแก้วมณีในผอบ เห็นเวทนา สัญญา สังขาร
วิญญาณ ว่าเป็นตนเป็นเรา เราเป็นผู้เสวย ผู้หมาย ผู้ตั้งใจ ผู้รู้วิเศษ
ความเสวย ความหมาย ความตั้งใจ ความรู้วิเศษเป็นเรา ทั้งนั้น
เป็นต้น ๑ วิจิกิจญา ความเคลือบแคลงในพระพุทธรูป พระธรรม
พระสงฆ์ และในกาลทั้ง ๓ สัตถ์พุดตปราคาส ความลุ่มคล้ำ คือ
ถือว่าบวสิฐฐักด้วยศีลวัตรภายนอกศาสนา คือปกติธรรมนิยม
ทั้งโคเป็นต้น ๑ กามราโค ความกำหนดความย่อมนใจในกามคุณ
มีสิ่งที่ตาเห็นเป็นต้น ๑ พยาปาโท ความปองร้ายโทษะวิการ กิดความ
พินาศแห่งสัตว์อื่น ๑ รูปราโค ความกำหนดยินดีในรูป คือ
รูปาจรณาน และรูปาจรภพ ๑ อรูปราโค ความกำหนดยินดี
ในอรูปธรรมคืออรูปาจรณาน และอรูปาจรภพ ๑ มาโน ความ
สำคัญว่าเป็นเรา ๆ ประเสริฐ เราเหมือนเขา เราต่ำกว่าเขาเป็นต้น ๑
อุทธัจจ ความฟุ้งซ่านไม่สงบใจ ๑ อวิชชา ความไม่รู้แจ้งสัจจะ
ของจริงสี่ ๑ กิเลส ๑๐ นี้ชื่อว่าสังโยชน์ เพราะเป็นของประกอบ
เป็นของสับซึ่งขันธด้วยขันธ และสับซึ่งกรรมด้วยผล อนึ่งเพราะเป็น
ของประกอบสัตว์ไว้ด้วยทุกข์ จึงได้ชื่อว่าสังโยชน์ สักกายทิฐิ
วิจิกิจญา สัตถ์พุดตปราคาส กามราคะ พยาบาท ๕ นี้ชื่อว่า
โอรัมภากิยสังโยชน์ แปลว่า สังโยชน์เป็นส่วนข้างล่างคือกามภพ
เพราะเป็นของทำสัตว์ให้เกิดในกามภพซึ่งเป็นส่วนเบื้องต่ำ สังโยชน์
เบื้องปลาย ๕ คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจ อวิชชา
นี้ชื่อว่า อุตมภากิยสังโยชน์ แปลว่า สังโยชน์เป็นส่วนเบื้องบน
เพราะว่าเป็นกิเลสอันละเอียดคมแก่สัตว์ที่บังเกิดในรูปภพ และอรูป-

ภพ และกระทำสัตว์ให้บังเกิดในรูปภพและอรูปภพ สังโยชน์ ๓ คือ สักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สีลพัทตปรามาส โสคาปัตติมรรคฆ่าตายมละ ได้ขาด กับมละกามราคพยาบาทที่เป็นอบายคามี่เป็นกิเลสกลัว ยัง สัตว์ให้เกิดในอบายได้ กามราคพยาบาท ๒ นี้เป็นส่วนหยาบ สกิทากามิมรรคฆ่าตายมละได้ขาด เพราะสกิทากามิมรรคทำราคา โทสะ โมหะ ให้บางเบา จึงมละกิเลสเช่นนั้นได้ กามราคพยาบาท ๒ สังโยชน์ ซึ่งเป็นกิเลสอันละเอียดเหลืออยู่นั้น อนากามิมรรคฆ่าตายมละได้ทีเดียว อุทธัมภากียสังโยชน์ เบื้องปลาย ๕ นั้น อรหัตมรรค ฆ่าตายมละได้ขาดไม่เหลือเลยทีเดียว นี้แลชื่อว่ามรรคมีเป็น ๔ โดย นิยมแห่งกิเลสปราบการมละกิเลสทั้งนี้แล ให้นักปราชญ์พึงรู้เด็ก ส่วนผลเล่าซึ่งว่าเป็น ๔ นั้นก็ตามนิยมแห่งมรรค เพราะว่าโสคาปัตติมรรคเกิดขึ้นสำเร็จกิจของตน คือฆ่าสังโยชน์ ๓ ขาดแล้วดับไป โสคาปัตติผลจึงมี เป็นคุณคือความรำบับแห่งความชวนชวายนในที่ จะฆ่าสังโยชน์อันนั้นอีก ก็เกิดขึ้นในลำดับแห่งโสคาปัตติมรรคนั้น แม้ สกิทากามิผล อนากามิผล อรหัตผล เหล่านี้แล้วก็เหมือนกัน เพราะ ว่าเป็นคุณความรำบับแห่งประโยชน์ที่จะออกจากกิเลสฆ่ากิเลส นั้น ๆ เกิดขึ้นในลำดับแห่งมรรคนั้น ๆ นี้แลผลซึ่งว่าเป็น ๔ โดยนิยมแห่ง ปโยกบัสนัตถิ ความรำบับแห่งประโยชน์ทั้งนี้

อนึ่ง มรรคเป็นต้นเหตุ คือเป็นโลกุตรกุศล ผลเป็นความแก่ ความสุขแห่งมรรค คือเป็นโลกุตรวิบาก ผลมาแต่มรรค ๆ มาแต่ โภครกฎ ๆ มาแต่อนุโลม ๆ มาแต่อุปจาร ๆ มาแต่สังขารเบกชาญาณ คือตัววิปัสสนาปัญญา ที่มีกำลังกล้ากว่าวิปัสสนาญาณทั้ง ๗ มีสัมมสนญาณเป็นต้น มรรคกับผลบังเกิดในวิถิจิตอันเดียวกัน จิตซึ่งจะ

เป็นกุศลกัฏฐิ อุกุศลกัฏฐิ เป็นในขณะแห่งชวนะ คือความแล่นไปแห่งจิต ชวนจิตแล่นไป คือเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป เพียงเจ็ดครั้งเป็นอย่างยิ่ง พระโยคาพจรเห็นสังขารไม่เที่ยงเป็นทุกข์ใช้ตน ถ้วยปัญญาอันแก้กล้า จนเพิกเฉยในสังขารทั้งปวง ความเห็นทั้งนั้นชื่อว่าสังขารเบก-
 ขาญาณ ๑ เมื่อมีกำลังกล้าแล้ว ในขณะมรรคจะเกิดขึ้นนั้น จิตอัน
 สัมปยุตด้วยสังขารเบกขาญาณลงสู่ภวังค์แล้ว มโนทวาราวชชวนจิตซึ่งเป็น
 กิริยาเกิดขึ้นแล้ว ชวนจิตเป็นไป ๗ ครั้ง ชวนจิตที่คันชื่อว่า
 บริกรรม ชวนจิตที่ ๒ ชื่อว่าอุปจาร ชวนจิตที่ ๓ ชื่อว่าอนุโลม
 ชวนจิตที่ ๔ ชื่อว่าโคตรภู ชวนจิตที่ ๕ เป็นวาระแห่งมรรค ชวน-
 จิตที่ ๖-๗ ชื่อว่าผล ปัญญาที่มีในจิตลักษณะทั้ง ๓ คือบริกรรมอุป-
 จารอนุโลมนั้น รวมกันเข้าเรียกว่าอนุโลมญาณ เพราะเป็นของ
 อนุโลมแก้วิปัสสนาญาณทั้ง ๘ มีสัมมตญาณเป็นต้นในเบื้องต่ำ
 และเป็นของอนุโลมแก้โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ในเบื้องบน ปัญญาใน
 ขณะจิตชื่อว่าโคตรภูนั้น เรียกว่าโคตรภูญาณ เพราะเป็นปัญญา
 กรอบงำเสียซึ่งโคตร คือภูมิแห่งปุถุชนจะหยั่งเข้าสู่อริยภูมิ ปัญญาใน
 ขณะมรรคจิตนั้น ชื่อว่ามรรคญาณ เพราะกระทำกิจ ๔ ประการ
 คือ ปริณญากำหนดรู้ทุกข์ ๑ ปหานะมละกิเลส ๑ สัจฉิกิริยาเห็น
 พระนิพพาน ๑ ภาวนาให้มรรคเกิดขึ้น ๑ ปัญญาในขณะผลจิตนั้น
 ชื่อว่าผลญาณ เพราะเป็นความวางับแห่งประโยชน์ที่จะมละกิเลส
 ก้อนุโลมญาณ ๓ นั้นเป็นโลกียกุศล โลกียปัญญา กระทำสังขารเป็น
 อารมณ โดยความไม่เที่ยงเป็นทุกข์ใช้ตน และเป็นญาณที่สุดแห่ง
 วุฏฐานคามินีวิปัสสนาซึ่งมีสังขารเป็นอารมณ ว่าโดยนิรเวศ โคตร-
 ภูญาณ เป็นที่สุดแห่งวุฏฐานคามินีวิปัสสนา แต่ถ้าว่าเป็นโลกียปัญญา

ปล่อยสังขารยึดพระนิพพานเป็นอารมณ์ และเป็นญาณตั้งอยู่ในที่เป็น
อวิชชาแห่งมรรค โสภณัญญาอันเห็นพระนิพพาน ก็มีอยู่แต่
โคตรภูญาณหนึ่งเดียว แต่ถ้าว่าละกิเลสไม่ได้ มรรคญาณเป็น
โลกุตตรกุศล โสภณัญญา กระทำพระนิพพานเป็นอารมณ์ฆ่ากิเลสได้
จึงจัดเป็นโลกุตตรกุศล โสภณัญญา ผลญาณก็เป็นโลกุตตรบุญญา
กระทำพระนิพพานเป็นอารมณ์ แต่ถ้าว่าไม่ต้องฆ่ากิเลส เป็นแต่
อานิสส คือความว่างแห่งความชวนชวายนในที่ฆ่ากิเลสเท่านั้น
จึงจัดเป็นโลกุตรวินิยา เป็นผลสุกมาแต่มรรค

หนึ่ง ผลจิตในมรรควิถีนี้นี้เป็น ๓ ก็มี เพราะอนุโลมจิตเป็น
แต่ ๒ ไม่เป็น ๓ ทั้งวาระก่อน โสภณจิตเป็นที่ ๓ มรรคจิตเป็นที่ ๔
ผลจิตจึงเป็น ๓ ทั้งนี้ ก็แลผลจิตนั้นลงสู่วัฏก์แล้ว มโนทวาราวช-
ชนจิตเกิดขึ้นแล้ว ท่อไปมรรคปัจจุเวกชนญาณ คือบุญญาที่พิจารณา
มรรคก็เกิดขึ้น แล่นไป ๗ ครั้งเหมือนกัน แม้ถึงผลปัจจุเวกชนญาณ
บุญญาพิจารณาผลและปหานกิเลสปัจจุเวกชนญาณ บุญญาพิจารณา
กิเลสที่มรรคมละแล้วก็ดี และอวสัฏฐกิเลสปัจจุเวกชนญาณ บุญญา
พิจารณากิเลสที่เหลืออยู่ก็ดี และนิพพานปัจจุเวกชนญาณ บุญญา
พิจารณาซึ่งพระนิพพานก็ดี เหล่านี้ก็เกิดขึ้นตามลำดับโดยนิยมนั่ง
กล่าวแล้วในมรรคปัจจุเวกชนญาณนั้น ปัจจุเวกชนญาณทั้ง ๕ น
ย่อมเกิดมีแก่พระอริยเจ้าเบื้องต้น ๓ คือ พระโสดาบัน พระสกิทาคามี
พระอนาคามี แก่พระอรหันต์นั้นมีแต่ ๔ เพราะอวสัฏฐกิเลสปัจจุ-
เวกชนญาณไม่มี ซึ่งกล่าวมานี้ไม่นิยมว่ามรรคว่าผลใด เป็นแต่กล่าว
โดยสามัญ เพื่อจะให้รู้ลำดับวาระแห่งมรรคจิตและผลจิตเท่านั้น ก็
แลมรรคทั้ง ๔ ละสิ่งๆ เกิดในจิตตวาระอันเดียวทุกมรรค มรรคไม่เกิด

หลายครั้งเหมือนกัน ผล ส่วนผลทั้ง ๔ นั้นละสิ่ง ๆ ในมรรควิถีอัน
 หนึ่ง ๆ เกิด ๒ - ๓ ครั้งบ้าง ดังกล่าวมาแล้ว แต่ในผลสมาบัติวิธึ
 ก็คือความที่พระอริยเจ้านั้น ๆ จะเข้าสู่ผลสมาบัติตามผลนิยมแห่งตน ๆ
 ผลจิตนั้นเกิด ๓ ครั้งบ้าง ๔ ครั้งบ้าง เพราะมรรคจิตนั้นไม่มีในวิธึ
 แห่งผลสมาบัติ ค้ำยว่ากิจที่จะฆ่ากิเลสที่มรรคนั้น ๆ ฆ่าแล้วอีก ไม่มี
 แก่พระอริยเจ้าผู้ใดแล้วซึ่งผลนั้น หนึ่ง พระอริยเจ้าผู้ใดซึ่งโสคา-
 บัตติผลแล้วชื่อว่าพระโสคาบัน ๆ นั้น บางองค์นั่งอยู่ในอาสนะที่ได้
 ผลนั้นเอง เจริญวิปัสสนาต่อ ๆ ขึ้นไป ไถ่สัทธากามิมรรค สัทธากามิ-
 ผล และอนาคามิมรรค อนาคามิผล และอรหัตมรรค อรหัตผล
 โดยลำดับก็มี บางองค์ลอกจากอาสนะนั้นแล้ว ไปในสมัยอื่นเจริญ
 วิปัสสนาต่อ ๆ ขึ้นไป แล้วแลได้ถึงซึ่งมรรคและผลนั้น ๆ โดยลำดับ
 ก็มี ก็แลโสคาบัตติมรรค โสคาบัตติผล แปลว่ามรรคว่าผลแห่งพระผู้
 แรกถึงซึ่งธรรม ชื่อว่าโสคา คือ มรรค โสคัพพัตถ์ แปลว่ากระแสน้ำ
 แต่ในที่นี้โสคัพพัตถ์เป็นชื่อแห่งมรรค เพราะว่ามีมรรคเป็นคัจฉาหนึ่งว่า
 กระแสน้ำอันหนึ่งที่จะชักพาให้สัตว์ถึงพระนิพพาน เพราะเหตุนี้
 พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “นิพพานินนา ภิกขเว สมมาทัญญู
 นิพพานโปณา นิพพานปทุการา (ความว่า) คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย
 สัมมาทัญญู ความเห็นชอบซึ่งเป็นประธานแห่งองค์มรรค ย่อมเป็น
 ธรรมอันลุ่มไปสู่พระนิพพาน เป็นธรรมอันน้อมไปสู่พระนิพพาน เป็น
 ธรรมอันเง้อมไปสู่พระนิพพาน ดังกระแสแห่งแม่น้ำอันลุ่มไปน้อมไป
 เง้อมไปสู่พระมหาสมุทรทะเลใหญ่ฉะนั้น” พระอริยเจ้าผู้ถึงมรรคผล
 ที่ตน ชื่อว่าเป็นคนแรกลงกระแสแห่งพระนิพพาน คือมรรค เพราะ
 ฉะนั้นจึงได้แปลดังนี้ สัทธากามิมรรค สัทธากามิผล แปลว่ามรรค

ว่าผลแห่งพระผู้มาคราวเดียว เพราะว่าพระอริยเจ้าผู้ถึงซึ่งผลที่สองนี้
ย่อมจะมาเกิดในกามภพอีกครั้งเดียว แล้วจักกระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์
คือถึงพระอรหันต์แล้วแลดับขันธด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ อนาคามิ-
มรรค อนาคามิผล แปลว่ามรรคว่าผลแห่งพระผู้ไม่มา เพราะว่า
พระอริยเจ้าผู้ได้ซึ่งผลที่สามนี้ย่อมจะไปบังเกิด ณ พรหมโลก ชื่อว่า
สุทธาวาส แล้วแลปรินิพพานในพรหมโลกนั้น มีอันไม่กลับจาก
พรหมโลกนั้นมาเกิดในกามภพอีกเป็นธรรมดา อรหันตมรรค แปลว่า
มรรคเป็นที่มาแห่งความเป็นพระอรหันต์ อรหันตผล แปลว่า ผล
คือความเป็นพระอรหันต์ พระอริยเจ้าผู้ได้ผลที่สี่นี้ ชื่อว่าพระอรหันต์
เป็นผู้ไกลกิเลสดับขันธแล้วไม่มีภพใหม่ ก็แลมรรคนั้นเป็นผู้ฆ่ากิเลส
ทั้งพระมหากษัตริย์กระทำศึกด้วยพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นศัตรูในราช-
ธานีอื่น จักรกษัตริย์ซึ่งเป็นศัตรูพิฆาตฆ่าเสีย ผลเป็นอานิสงส์แห่ง
มรรคที่พระอริยเจ้าจะพึงได้พึงสวຍ ทั้งราชสมบัติอันมหากษัตริย์นั้น
พิฆาตฆ่าซึ่งกษัตริย์ผู้เป็นศัตรูแล้ว ได้สวຍสุขสำราญฉะนั้น

ถามว่า มรรค มละกิเลสอันใด กิเลสนั้นเป็นอดีตหรืออนาคต
หรือปัจจุบัน ? แก้วว่า กิเลสที่เป็นอดีตก็ดับล่วงไปแล้ว กิเลสที่เป็น
อนาคตเล่าก็ยังไม่บังเกิด ทั้ง ๒ นี้ไม่เป็นวิสัยที่มรรคจะมละ กิเลสที่
เป็นปัจจุบันเล่าก็ไม่มีในขณะแห่งมรรค เพราะว่ากิเลสนั้นไม่มีเสีย
แล้วแต่ในขณะแห่งโลกียวิปัสสนาปัญญาเบื้องต้น ถ้าจะว่ากิเลสมีใน
ขณะแห่งมรรคแล้วไซ้ มรรคภาวนาก็จะเป็นสาสวะ กอปรด้วย
อาสวะคือกิเลส อนึ่ง ไม่ฉะนั้น กุศลอกุศลทั้งสองซึ่งเป็นข้าศึกกัน
ก็จะเป็นอันเกิดพร้อมกันในขณะจิตอันเดียวกันได้ ข้อซึ่งว่ามรรค

มละกิเลสนั้น ประสงค์เอากิเลสซึ่งควรบังเกิดในชั้นทั้ง ๕ มีรูปเป็น
 ต้น ซึ่งเป็นภูมิแห่งวิปัสสนา ที่ชื่อว่าภูมิลาภรูปันณิกิเลส ๗ ภูมิ คือ
 ชั้น ๕ อันได้แก่วังเกิดขึ้น ทั้งรสแห่งปฐวีธาตุและอาโปธาตุอัน
 ชาบอยู่ในรากไม้ ลำต้น กิ่งใบ ดอกผลทั้งปวงฉะนั้น มรรคเมื่อเกิด
 ขึ้นในชั้นสันดานแห่งท่านผู้ใดแล้ว ชั้นสันดานแห่งผู้นั้นได้ต้อง
 สัมผัสแห่งมรรคที่เกิดขึ้นนั้น ชั้นสันดานแห่งผู้นั้น ชื่อว่าเป็นชั้น-
 สันดานอันตายด้วยตายแห่งกิเลสแล้วไม่สืบพืชผล คือกุศลากุศลต่อไป
 กังตันไม่มีดอกและผลอันเป็นพืช บุรุษผู้หนึ่งตอกต่อยด้วยหนาม
 กระเบน อันกำชาบด้วยยาพิษในทิศทั้ง ๔ ทิศ ไม่นานเมื่อต้องสัมผัส
 แห่งยาพิษแล้วก็ตาย ด้วยรสแห่งปฐวีธาตุ อาโปธาตุซึ่งซึมซาบนั้น
 แห้งหายไปด้วยสัมผัสยาพิษนั้นแล้ว เป็นคันไม้ไม่ผลัดดอกออกผล
 ได้ต่อไปฉะนั้น.

มรรควิภาวนา จบ

ถามว่า นิพพาน แปลว่าอะไร ? แก้วว่า นิพพาน แปลว่าธรรม
 เป็นที่ดับแห่งกิเลสตัณหา เพลิง คือกิเลส และทุกข์คือทุกข
 รากะ ความกำหนัด โทสะ ความประทุษร้าย โมหะ ความหลง ๓ นี้
 ชื่อว่า กิเลสตัณหา เพราะเกิดขึ้นกับจิต ทำจิตให้เศร้าหมองขุ่นมัวด้วย
 และให้จิตเวราร้อนกระสับกระส่ายด้วย จึงชื่อว่า กิเลสตัณหา ชาติ ความ
 เกิด ชรา ความแก่ มรณะ ความตาย โศก ความแค้นใจ ปริเทวะ
 ความสะอื้นอาลัย ทุกข์ ความเจ็บกาย โทมนัส ความเสียใจ ความ
 เจ็บใจ อุปายาส ความคับแค้นใจ เหล่านี้ชื่อว่า ทุกข์คือทุกข์ เพราะเป็น
 เหตุแห่งความทุกข์และเป็นตัวทุกข์เหลือทน เพลิดเพลินอยู่ให้เวราร้อน

ทั้งกองเพลิง จึงชื่อว่า ทุกขัคคิ กิเลสัคคิ และทุกขัคคิ เหล่านี้ เมื่อถึง
พระนิพพาน อาศัยพระนิพพานแล้วดับไป และไม่มีในพระนิพพาน
เพราะเหตุนี้ นิพพานจึงแปลว่า ธรรมเป็นที่ดับแห่งเพลิง คือกิเลส
และเพลิงคือทุกข์ ด้วยกล่าวว่า เพลิงทุกข์คือชาติ และชรา มรณะ
ดับ ไม่มีในพระนิพพานนั้น ให้นักปราชญ์พึงรู้เถิดว่าขันธทั้งห้าคือ
รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่มีในพระนิพพาน ด้วยเหตุว่า
ชาติความบังเกิดนั้น คือความมีขึ้นเป็นขึ้นแห่งบัญญัติ ชื่อว่าชาติ
ความแก่แก่สกรอบแห่งบัญญัติ ชื่อว่าชรา เมื่อกล่าวว่าชาติและ
ชราดับ ก็ได้ชื่อว่ากล่าวว่ายัญธดับ ไม่มีในพระนิพพาน ด้วย
พระนิพพานเป็นวิสังขาร ปราศจากสังขาร คือนามรูปและบัญญัติ
เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “เอตํ สนฺตํ เอตํ ปณฺธิตํ
ยทิตํ สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฺปนิสฺสคฺโค ตณฺหุภฺขโย นิโรโธ
นิพฺพานํ” แปลว่า เอตํ สนฺตํ ธรรมชาตินั้นเป็นของว่างเป็นของ
ละเอียก เอตํ ปณฺธิตํ ธรรมชาตินั้นเป็นของประณีตอุดม ยทิตํ คือว่า
สพฺพสงฺขารสมโถ ธรรมเป็นที่ว่างแห่งสังขารทั้งปวง สพฺพูปธิปฺป-
นิสฺสคฺโค ธรรมเป็นที่สลัดคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง ตณฺหุภฺขโย ธรรม
เป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา นิโรโธ ธรรมเป็นที่เยียบหาย นิพฺพานํ
ธรรมเป็นที่ดับ” คำเหล่านี้เป็นชื่อแห่งพระนิพพานทั้งสิ้น ด้วยคำว่า
สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฺปนิสฺสคฺโค นี้ แสดงว่าสรรพสิ่งทั้งปวง
ซึ่งเป็นเหตุภายใน คือกุศลากุศลและกิเลส กิตฺติ และผลภายใน คือ รูป
เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นวิบากขันธ์ กิตฺติ และเหตุภายใน
นอกมีถูกเป็นต้น กิตฺติ และผลภายนอกมีต้นไม้แผ่นดินฟ้าอากาศอาทิตย์
จันทร์เป็นต้น กิตฺติ ไม่มีในพระนิพพาน ด้วยว่าความเพียรชื่อว่าสังขาร

กุศลากุศลก็ชื่อว่าสังขาร สิ่งทั้งปวงที่เกิดด้วยเหตุภายใน คือกุศลากุศล
ทั้งปัญจขันธ์ กัฏฐิ และสิ่งที่เกิดด้วยเหตุภายนอกมีอณูเป็นต้น ทั้งต้นไม้
และแผ่นดินเป็นต้น กัฏฐิ ก็ชื่อว่าสังขาร ๆ ทั้งปวงเหล่านี้ไม่มีในพระ
นิพพาน ๆ จึงชื่อว่า สัพพสงขารสมโถ เป็นที่วางรับแห่งสังขารทั้งปวง
และกิเลสก็ชื่อว่าอูปริ กุศลากุศล ก็ชื่อว่าอูปริ ปัญจขันธ์ ก็ชื่อว่า
อูปริ กิเลสคามและวัตถุคาม ก็ชื่อว่าอูปริ ๆ ทั้งปวงเหล่านี้ไม่มีใน
พระนิพพาน พระนิพพานจึงชื่อว่า สัพพูปริปฏิณิสสสุโค เป็นที่
สลัดคืนซึ่งอูปริทั้งปวง อนึ่ง ด้วยคำทั้งสองนั้นแสดงว่าพระนิพพาน
ไม่มีสีเขียวเหลือง เป็นต้น และสัณฐานยาวสั้นโต ๆ และไม่มีที่
ประคิฐฐาน ๓ ทิศใด ๓ ทิศใด ไม่มีธรรมสิ่งใดเป็นอารมณ์ แต่
เป็นอารมณ์แห่งอริยมรรคปัญญา เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึง
ได้เปลี่ยนอุทานว่าว่า “อตุลิกิขเว ตทหายตนิ” คุณอนภิกขุทั้งหลาย
อายตนะนั้นมีอยู่ ยศุด ในอายตนะไรเล่า เนว ปจวี ติณทีกาไม่เลย
น อาโป น้ำก็หาไม่ น เตโช ไฟก็หาไม่ น วาโย ลมก็หาไม่
น อากาसानัญจายตนิ อากาसानัญจายตนะก็หาไม่ น วิญญานนญ-
จายตนิ วิญญานนัญจายตนะก็หาไม่ น อากิณญญายตนิ อากิณ-
ญญายตนะก็หาไม่ น เนวสญญานาสญญายตนิ เนวสญญานาสญญา-
ยตนะก็หาไม่ นายิ โลโก โลกนี้ก็หาไม่ น ปโร โลโก โลกหน้า
ก็หาไม่ น อุโภ จนุทิมสุริยา จันทรและอาทิตย์ทั้ง ๒ ก็หาไม่ ตทปหิ
ภิกขเว เนว อาคตติ วทามิ คุณอนภิกขุทั้งหลาย เราผู้ตถาคตย่อมไม่
กล่าวเลยซึ่งอายตนะ แม้นั้นว่า มีกิริยาอันมาตังมาจากบ้านโน้นถึง
บ้านนี้ น คตติ เราย่อมไม่กล่าวว่ามิกิริยาอันไป กังไปจากบ้านนี้ถึง
บ้านอื่น น จิตติ เราย่อมไม่กล่าวว่ามิกิริยาอันหยุดอยู่ น จุตติ เราย่อม

ไม่กล่าวว่ามีความเคลื่อนไหว อุปปตฺตี เราย่อมไม่กล่าวว่ามีความบังเกิดขึ้น อุปปตฺติจฺ्ञิ อายตนะนั้น เป็นธรรมไม่ตั้งอยู่ ณ ที่ใด หรือไม่มีที่ทั้งว่าอยู่ในทิสโกตาบลโก อุปปตฺตติ เป็นของไม่มีปวักติความเป็นไป อนารมฺมณิ เป็นของไม่มีธรรมชาติสิ่งใดเป็นอารมณ์ เอเสวนโต ทุกขสฺส นั้นแต่เป็นที่สุดแห่งทุกข” พระสูตรนี้แสดงลักษณะแห่งพระนิพพาน ด้วยคำว่า ดิน น้ำ ลม ไฟ ก็หาไม่ แสดงว่า ไม่มีในพระนิพพาน ๆ เป็นอรุปรธรรม ด้วยคำว่า อากาสาณฺญายตนะเป็นต้น ก็หาไม่นั้น แสดงว่า นามธรรม คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แม้ละเอียดสุขุมประหนึ่งว่าจะไม่มี ทั้งแนวสัญญานาสัญญายตนะ ไม่มีในพระนิพพาน พระนิพพานเป็นอนามธรรม ใช้อารัมมณิกนามธรรม ถ้วนามกอปรัถยอารมณ์เป็นเครื่องยึด ก็แลในประเภทแห่งธรรมแสดงนามรูปบางแห่ง ท่านจัดพระนิพพานเข้าในประเภทแห่งนามธรรมนั้น ประสงค์ว่าพระนิพพานเป็นอารมณ์แห่งอริยมรรคปัญญา การพระอริยเจ้าจะน้อมเข้ามาด้วยจิตอันสัมปยุตด้วยมรรคและผลได้เท่านั้น ใช้จะแสดงว่าพระนิพพานเป็นอารัมมณิกนามธรรม คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ สิ่งใดสิ่งหนึ่งก็หาไม่ และจะแสดงว่า เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีในพระนิพพานก็หาไม่ ด้วยคำว่าโลกนี้ก็หาไม่เป็นต้นนั้น แสดงว่า พระนิพพานไม่มีที่ประคิษฐานตั้งอยู่ในทิสโกตาบลโก และไม่ประคิษฐานดำรงอยู่ในทิสโกตาบลโก ด้วยคำนี้แล ห้ามความเห็นผิดแห่งพาลชนทุกวันนั้นว่า พระนิพพานเป็นเมืองแก้วอันวิเศษเกษมไพศาลสำราญนिरาภย และห้ามความถือว่าพระนิพพานเป็นคังรูปพัก หรือคังรูปพรหม ไม่มีจิตสัญญานอนนิ่งอยู่ในกาลทั้งปวงด้วย

ถามว่า ถ้าอย่างกล่าวนั้น ความสูญเปล่าไม่เป็นไม่มีแห่งสรรพสิ่งทั้งปวงหรือเป็นพระนิพพาน ? แก้วว่า หาไม่ ถ้าจะว่าความสูญเช่นนั้นเป็นพระนิพพานแล้วไซ้ พระนิพพานก็ชื่อว่าไม่มี คำที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า อายตนะ คือ พระนิพพานนั้นมีอยู่ คำนั้นก็ผิด พระนิพพานเป็นของมีแท้ จึงเป็นทุกขนิโรธอริยสัจ ของจริงของพระอริยเจ้าส่วนหนึ่ง เป็นอสาธารณธรรมไม่ทั่วไปแก่ปุถุชนๆ ไม่อาจเห็นได้ เพราะไม่มีดวงตา คือ อริยมรรคญาณ พระอริยเจ้าท่านกระทำให้แจ้งเห็นประจักษ์ด้วยอริยมรรคญาณ ทั้งบุคคลผู้ได้เจโตปริยญาณ รู้จิตตวาทแห่งผู้อื่นฉะนั้น และปุถุชนไม่เห็นธรรมสิ่งใด จะกล่าวว่าธรรมสิ่งนั้นไม่มีไม่ได้

อนึ่ง ถ้าจะว่าพระนิพพานไม่มีแล้วไซ้ สัมมาปฏิบัติ คือ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ มีสัมมาทิฐิเป็นต้น ซึ่งสงเคราะห์ด้วยไตรสิกขานั้นก็เป็นหมัน ไม่ออกผลคือให้ถึงพระนิพพานได้ อนึ่ง ถ้าจะว่าอริยมรรคไม่เป็นหมัน เพราะให้ถึงความไม่มีแห่งบัญญัติที่เป็นที่กัณฑ์แห่งความทุกข์ในเบื้องหน้าแล้วไซ้ ก็ไม่ชอบ เพราะว่าความถึงพระนิพพานในความไม่มีแห่งบัญญัติ ซึ่งเป็นอดีตอนาคตไม่มี อนึ่ง จะประสงค์ว่าความไม่มีแห่งบัญญัติที่เป็นปัจจุบันเป็นพระนิพพานแล้วไซ้ก็ไม่ชอบ เพราะขณะแห่งอริยมรรคบัญญัติเกิดขึ้นเห็นพระนิพพานนั้น บัญญัติก็ยังมิปรากฏเฉพาะหน้าอยู่ไม่สูญไป อนึ่ง ความถึงสุุปาภิเสสนิพพานแล้ว ก็มีก็เป็นในขณะมรรค อาศัยซึ่งบัญญัติซึ่งเป็นปัจจุบันเกิดขึ้น อนึ่ง จะประสงค์ว่า ความไม่มีไม่เป็นไปแห่งกิเลสเป็นปัจจุบันและเป็น

พระนิพพานเล่าไฉว์ อริยมรรคก็จะเป็นของไม่มีประโยชน์ เพราะว่า
 ก่อนแต่อริยมรรคบังเกิด กิเลสก็ไม่มีไม่เป็นไปอยู่แล้ว ถ้ายอำนาจ
 โลภียวิบัติสนาปัญญา หนึ่ง ถ้าว่าประสงค์ความไม่มีกิเลสเป็นพระ
 นิพพานแล้วไฉว์ นอนหลับสนิทก็จะเป็นพระนิพพานได้ เพราะ
 กิเลสไม่มีในเวลาหลับสนิทนั้น หนึ่ง ถ้าประสงค์ รากักขัย ความ
 สันรภาวะ โทสากขัย ความสันโทสะ โมหักขัย ความสันโมหะ ความ
 ชมพูชาทกสูตรเป็นต้น ว่าเป็นพระนิพพานแล้วไฉว์โทษก็มีมาก คือ
 พระนิพพานก็จะเป็นอิตถรกาล มีกาลเวลานิคมหนึ่งครู่หนึ่งแต่เพียง
 สันกิเลสไปเท่านั้น อย่างหนึ่งก็จะตกลงในลักษณะแห่งสังฆธรรม
 อย่างหนึ่งก็จะเป็นของได้ไค้วย่าง ไม้พึงสัสมาวายามะก็จะพึงถึงได้
 ก็แลเมื่อตกลงในลักษณะแห่งสังฆธรรมเพราะมีกาลครู่หนึ่งแล้วไฉว์
 พระนิพพานก็จะนับเนื่องเข้าในสังฆธรรม เพราะเนื่องเข้าในสังฆ
 ธรรม ก็จะเป็นของร้อนด้วยเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์ เพราะเป็นของร้อน
 พระนิพพานก็จะเป็นทุกข์

หนึ่ง รากาขัย ความสันรภาวะเป็นต้น เป็นพระนิพพานแล้ว
 ไฉว์ พระนิพพานก็จะมีมาก ความสันรภาวะ โทสะ โมหะ ก็จะเป็น
 พระนิพพานอันหนึ่งๆ อีกอย่างหนึ่ง พระนิพพานก็จะเป็นของหายาบ
 แม้คนพาลก็จะพึงรู้ได้ไค้วย่าง อย่างหนึ่งพระนิพพานก็จะเป็น
 อารมณ์แห่งโคตรภูญาณและมรรคได้ หนึ่ง จะประสงค์ว่าตั้งแต่ความ
 สันกิเลสอันใดไป กิเลสอันนั้นไม่เป็นต่อไปได้อีก ความสันกิเลส
 เช่นนั้นเป็นพระนิพพานเล่าไฉว์ก็ไม่ชอบ เพราะความสันกิเลสเช่น
 นั้นไม่มีไม่เป็น ถ้าหากว่ามีเป็นก็ไม่พ้นโทษคงกล่าวมาได้ หนึ่ง

พระอริยมรรคก็จะเป็นพระนิพพานไป เพราะว่ามรรคและผลพระมีผู้
 พระภาคกล่าวด้วยชื่อว่า รากุขโย โทสกุขโย โมหกุขโย เหมือน
 ชื่อพระนิพพานก็มีอยู่ รากุขโย โทสกุขโย โมหกุขโย ถ้าเป็นชื่อ
 แห่งมรรค ต้องแปลว่า ธรรมเป็นเหตุสันไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ
 เพราะการฆ่ากิเลสเป็นกิจแห่งมรรค ถ้าเป็นชื่อแห่งผล ต้องแปลว่า
 ความสันไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ เพราะอรรถผลเกิดในที่สุกแห่ง
 ความสันกิเลส ถ้าเป็นชื่อแห่งพระนิพพาน ต้องแปลว่า ธรรมเป็น
 ที่สันแห่งราคะ โทสะ โมหะ เพราะว่ากิเลสมาถึงพระนิพพาน ซึ่งเป็น
 อารมณแห่งมรรคแล้วแลสันไป ตั้งแต่อริยมรรคเป็นเครื่องสันไป
 แห่งกิเลสเกิดขึ้น กิเลสไม่เป็นต่อไปได้อีก อริยมรรคจึงเป็นอนุป-
 บัตติโนโร คับที่เดียวแห่งกิเลสไม่เกิดอีก ส่วนพระนิพพานย่อมเป็น
 อนุปัตติโยแก่อริยมรรคนั้น คือว่าเป็นอารมณเป็นปัจจัยมีกำลังแก่อริย-
 มรรคนั้นโดยปริยาย พระนิพพานนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า รากุ-
 ขโย โทสกุขโย โมหกุขโย ธรรมเป็นที่สันไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ
 กล่าวดังนี้ ด้วยผลอุปจารโวหาร ก็กล่าวเหตุด้วยผล ในที่นี้ประสงค์
 พระนิพพานเป็นเหตุ มรรคเป็นผล เพื่อจะอธิบายบทยว่า รากุขโย
 โทสกุขโย โมหกุขโย นั้นเท่านั้น ถ้าจะกล่าวโดยเหตุผลตามอริยสัจ-
 จา มรรคเป็นเหตุ พระนิพพานเป็นผล อนึ่ง ความว่างเปล่าและ
 ความไม่มีไม่เป็นแห่งบัญญัติเป็นต้น และความสัควสันไปแห่ง
 กิเลสเป็นพระนิพพานเล่าไซ้ ที่ไหนพระผู้มีพระภาคเจ้าจะตรัสว่า
 พระนิพพานเป็นของลึกลับ และตรัสว่าเป็นอสังขตธรรมเล่า พระผู้มี
 พระภาคตรัสว่า พระนิพพานเป็นของลึกลับนี้ “คมภีโร จายิ มโม
 ธรรมคือพระนิพพานเป็นของลึกลับ ทูตทุโส อันบุคคลเห็นด้วยยาก

ทรานโพโร อันบุกลตรสัฏฐัมด้วยยาก สนฺโต เป็นของว่างับ
 ปลีโต เป็นของประณีต อตถกาวจโร ไม่เป็นที่ลงเที่ยวไปแห่ง
 ความวิตก คือว่าปุถุชนจะตรีกีนีกาคคะเนเอาเองไม่ได้ นิปุโณ
 เป็นของละเอียด ปณฺทิตเวทนีโย เป็นของอันบัณฑิต คือพระอริย-
 เจ้าจะพึงรู้แจ้ง ปุถุชนไม่รู้แจ้ง” ก็แลพระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า
 เป็นอสังขตธรรมนั้นโดยนัยหลายอย่าง อธิบายโดยสังเขปดังนี้ว่า
 ธรรมทั้งปวงกล่าวโดยย่อมีประเภท ๒ คือสังขตธรรมและอสังขตธรรม
 สังขตธรรม แปลว่า ธรรมอันปัจจัย คืออณูและกุศลากุศลเป็นต้น
 ตกแต่งให้มีให้เป็นขึ้น ได้แก่สังขารทั้งปวงทั้งรูปกายในภายนอกก็ดี
 และอารัมมณิกนามธรรมอันเป็นกุศล จนถึงมรรคถึงผลก็ดี และอกุศล
 ทั้งปวงก็ดี และอพยัคคธรรม ซึ่งเป็นอารัมมณิกธรรมก็ดี ชื่อว่า
 สังขตธรรม เพราะประกอบด้วยสังขตลักษณะ ๓ ดังนี้ คือความเกิด
 ขึ้นย่อมปรากฏอย่างหนึ่ง ความดับไปย่อมปรากฏอย่างหนึ่ง ความตั้ง
 อยู่แล้วและแปรไปเป็นอย่างอื่นย่อมปรากฏอย่างหนึ่ง เพราะประกอบ
 ด้วยสังขตลักษณะ ๓ ดังนี้ จึงชื่อว่าสังขตธรรม อสังขตะ แปลว่า
 ธรรมอันปัจจัยสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ได้ตกแต่งให้มีขึ้นให้เป็นขึ้น ได้แก่พระ
 นิพพานสิ่งเดียว เพราะพระนิพพานประกอบด้วยอสังขตลักษณะ ๓
 ดังนี้ คือความเกิดขึ้นก็ไม่ปรากฏอย่างหนึ่ง ความดับไปก็ไม่ปรากฏ
 อย่างหนึ่ง ความตั้งอยู่แล้วแปรไปเป็นอย่างอื่นก็ไม่ปรากฏอย่างหนึ่ง
 เพราะพระนิพพานประกอบด้วยอสังขตลักษณะ ๓ ดังนี้ จึงชื่อว่า
 อสังขตธรรม ความสูญเปล่าความไม่มีแห่งบัญญัติ และความสักว่า
 สิ้นไปแห่งกิเลสนั้น จะเป็นของลึกลับของเห็นยากสักก็มาน้อย จะเป็น
 อสังขตธรรมอย่างไรได้ เพราะเหตุนี้ปราชญ์พึงรู้เถิดว่า พระ-

นิพพานเป็นธรรมชาติอันหนึ่งมีอยู่แท้ ใช้ความสูญเปล่า ใช้ความไม่มี
แห่งสังขาร ใช้ความสักว่าไม่มีแห่งกิเลสเป็นพระนิพพาน

ถามว่า พระนิพพานมีอยู่ เหตุใดพระผู้มีพระภาคจึงไม่แสดง
โดยสรุปซึ่งองค์พระนิพพานให้ชัดเหมือนอย่างมรรคและผลเล่า? แก้วว่า
แสดงอย่างนั้นไม่ได้ เพราะพระนิพพานเป็นของสุขุมละเอียดนัก
ก็แลความที่พระนิพพานเป็นของสุขุมละเอียดนี้ย่อมปรากฏอยู่ด้วย
พาให้พระผู้มีพระภาคมีชวนชวายน้อยในการที่จะแสดงธรรม ในเวลา
เมื่อพระองค์แรกได้ตรัสรู้ อย่างหนึ่งปรากฏ เพราะพระนิพพานเป็น
ของอันพระอริยเจ้าจะพึงเห็นด้วยดวงตา คืออริยมรรคปัญญา เพราะ
เหตุนี้พระนิพพานจึงเป็นอสาธารณไม่ว่าไปแก่ปุถุชน อนึ่ง พระ-
นิพพานเป็นอัปปภาวะ ไม่มีแดนเกิด คือไม่มีเงื่อนไขว่ามีขึ้นครั้ง
พระพุทธเจ้าองค์ไหนก่อนนั้นไม่มี อนึ่ง จะว่าพระนิพพานเป็นปภาวะ
มีธรรมเป็นแดนเกิด เพราะพระอริยมรรคให้เกิดขึ้นเล่าใช้รักก็ไม่ชอบ
ด้วยพระนิพพานนั้นเป็นของอันพระอริยเจ้าจะพึงถึงพึงได้ด้วยอริย-
มรรคต่างหาก มิใช่เป็นธรรมอันพระอริยมรรคให้มีให้เป็นให้เกิดขึ้น
เพราะเหตุนี้ พระนิพพานจึงเป็นอัปปภาวะไม่มีแดนเกิด เพราะพระ-
นิพพานไม่มีแดนเกิดจึงเป็นอชรามณะ ไม่มีความแก่ ความตาย
เพราะไม่มีธรรมเป็นแดนเกิดและไม่มีความแก่ความตาย พระนิพพาน
จึงเป็นธรรมอันเที่ยง เพราะเหตุนี้กล่าวมานี้แล พระนิพพานจึงเป็น
ของมีแท้โดยปรมาตม์ เพราะเป็นธรรมอันบุคคลจะพึงได้ด้วยญาณ
พิเศษซึ่งสำเร็จด้วยความเพียรอันไม่หย่อน อนึ่ง เพราะตำแหน่งพระ-
พุทธเจ้าผู้เป็นสัพพัญญูตรัสถึงว่า “อตุลิกิขเว กุก่อนภิกษุทั้งหลาย

มีอยู่โดยแท้ อชาต คือธรรมชาติ ชื่อว่าอชาตะ เพราะเป็นของใช้
 ธรรมอันเกิดขึ้น ด้วยประชุมพร้อมแห่งเหตุและปัจจัย อภุคฺติ คือ
 ธรรมชาติชื่ออภุตะ เพราะใช้ธรรมเว้นจากเหตุเป็นขึ้นเอง อกตฺติ คือ
 ธรรมชาติชื่ออกตะ เพราะเป็นของอันเหตุสิ่งใดไม่ได้กระทำ อสงฺขตฺติ
 คือธรรมชาติชื่อว่าอสังขตะ เพราะเป็นของอันเหตุและปัจจัยสิ่งใด
 ไม่ได้แต่งขึ้น” ด้วยพุทธวจนะดังนี้ ปราศญ์พึงรู้เถิดว่า พระนิพพาน
 เป็นของมีแท้ ด้วยคำว่าพระนิพพาน เป็นของอันบุคคลพึงได้ด้วย
 ญาณวิเศษนั้น แสดงว่าพระนิพพานเป็นปัจจุตฺตสัทธิ สำเร็จโดย
 ประจักษ์แจ้งแก่พระอริยเจ้าจำพวกเดียว ด้วยอสังสัพพัญญูวจนะนั้น
 แสดงว่าพระนิพพานเป็นอนฺนุমানสัทธิ สำเร็จแก่ปุถุชนโดยอนฺนุমান
 คากกะเนว่ามีตามพุทธวจนะ โลกียบัญญัติซึ่งจะเห็นพระนิพพาน ก็มี
 อยู่แต่โคตรภุฏฺณานอันเกิดในชนวนวาระเบื้องต้นแห่งมรรคชนวนวาระ ซึ่ง
 ไม่คืนมาเป็นโลกียบัญญัติอีก นอกนั้นโลกุตระบัญญัติ คือมรรคญาณ
 ผลญาณอย่างเดียวเห็นพระนิพพาน.

นิพพานวิภาวนา อธิคมสัทธรรมกถา จบ

ธรรมคุณกถา

ถามว่า พระธรรมมีคุณอย่างไร ? แก้วว่า คุณแห่งพระธรรมมีมากนัก พันวิสัยปุถุชนจะพรรณนาได้ ตัดสั้น ความเป็นของดีจริงดังกล่าวนั้นแล เป็นคุณใหญ่ในพระธรรม อนึ่ง กล่าวคุณตามประเภทแห่งธรรมทั้งสามปริยัติสัทธรรมมีคุณอย่างยิ่ง คือประกาศส่องสว่างแก่สัตว์ ให้สัตว์รู้จักปฏิบัติสัทธรรม ส่วนปฏิบัติสัทธรรมมีคุณอย่างยิ่ง คือให้สัตว์ดำเนินถึงอริกมสัทธรรม ส่วนอริกมสัทธรรมมีคุณอย่างยิ่ง คือฆ่ากิเลสนั้น ๆ ให้สัตว์ได้ความสุขถึงความสิ้นทุกข์ อนึ่ง สวากขาตาทิคุณ เป็นคุณแห่งพระธรรมควรเป็นอนุสสติฐาน ที่ตั้งแห่งความระลึก เพราะเหตุนี้ บัณฑิตจะแปลและอธิบายในบททั้ง ๖ มี สุวากขาโต ภควตา ธมโม เป็นต้นตามลำดับในบุพพสิกขา คำในพระอรรถกถาว่าไว้ดังนี้ว่า “แม้ปริยัติสัทธรรมย่อมถึงความสงเคราะห์ในบทว่า สุวากขาโต ภควตา ธมโม ด้วย โลกุตระธรรมอย่างเดียว ย่อมถึงความสงเคราะห์ในบททั้ง ๕ นอกนั้นก็ตั้งแต่ สันทิฏฐิโก จนถึง ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพวินฺญูหิ” ตามคำอรรถกถานั้น ได้ความว่า บาลีว่า สุวากขาโต ๒ เปววิญญูหิ นี้ ประกาศคุณแห่งปริยัติสัทธรรม และอริกมสัทธรรมสองประการเท่านั้น ไม่ประสงค์ปฏิบัติสัทธรรมด้วย แม้ถึงกระนั้นจะพรรณนาว่าประกาศคุณแห่งปฏิบัติสัทธรรมด้วยก็ได้ แปลตามอรรถกถาประสงค์นั้นว่า ธมโม อันว่าปริยัติสัทธรรม สุวากขาโต ภควตา อันพระผู้มีพระภาคกล่าวแล้วดี เพราะเป็นของไพเราะ งาม

ในเบื้องต้นและท่ามกลางและที่สุด อย่างหนึ่ง เพราะเป็นของประกาศ
ซึ่งพรหมจรรย์ มีอรรถ มีพยัญชนะเต็มรอบสิ้นเชิงมหกจกอบสิ้นเชิง
จึงชื่อว่าอันพระผู้มีพระภาคกล่าวแล้วดี แท้จริง พระปริยัติสัทธรรม
แม้เป็นคาถา ๔ บาท ก็ชื่อว่าเพราะในเบื้องต้นด้วยบาทที่แรก ชื่อว่า
เพราะในท่ามกลางด้วยบาทที่ ๒-๓ ชื่อว่าเพราะในที่สุดด้วยบาทที่ ๔
ด้วยว่าในบาทแห่งคาถาทั้ง ๔ นั้น บาทใดบาทหนึ่งจะได้แสดง
เนื้อความอันวิปริต และแสดงเนื้อความไม่เป็นประโยชน์หาไม่ หนึ่ง
ปริยัติสัทธรรมชื่อว่าเพราะในเบื้องต้น ด้วยแสดงศีลเป็นคุณเบื้องต้น
แห่งพรหมจรรย์ ชื่อว่าเพราะในท่ามกลาง ด้วยแสดงสมาธิเป็น
คุณท่ามกลางแห่งพรหมจรรย์ ชื่อว่าเพราะในที่สุด ด้วยแสดงปัญญา
เป็นคุณเบื้องปลายแห่งพรหมจรรย์ หนึ่ง แม้ปฏิบัติสัทธรรม ก็ชื่อว่า
งามดีในเบื้องต้นด้วยศีล เหตุศีลเป็นของห้ามกิเลสอย่างหยาบ คือ
วิติกัมมะ ความล่วงบัญญัติซึ่งเกิดทางกายและวาจา ชื่อว่างามดีใน
ท่ามกลางด้วยสมาธิ เหตุสมาธิเป็นของห้ามกิเลสอย่างกลาง คือ
ปริยฏฐานกิเลสลุกลั่นตั้งอยู่รอบจิต ชื่อว่างามดีในที่สุดด้วยปัญญา
เหตุปัญญาเป็นของห้ามกิเลสอย่างละเอียด คืออนุสัยกิเลสจกหนึ่ง
ตามนอนอยู่ในสันดาน หนึ่ง ปริยัติสัทธรรม ชื่อว่าเพราะในเบื้องต้น
ด้วยการฟัง ด้วยว่าในขณะเมื่อฟังโดยเคารพ ย่อมได้ความสังเวชและ
ความเลื่อมใสในที่ควรจะสังเวชและเลื่อมใส แล้วข้ามเสียได้ซึ่งนิวรณ์
ทั้ง ๕ ชื่อว่าเพราะในท่ามกลางด้วยปฏิบัติ เหตุบุคคลผู้ปฏิบัติ เมื่อ
ปฏิบัติได้ความสังเวช ได้ความเลื่อมใส ย่อมข้ามกิเลสเหล่านั้น ๆ ได้เห็นคุณ
แห่งธรรม ชื่อว่าเพราะในที่สุดด้วยผลแห่งปฏิบัติ คือนำมาซึ่งความ
เป็นคนชื่อว่าตาภิ คือไม่โสมนัส โทมนัสในอารมณ์นั้น ๆ เป็นคุณ

อย่างยิ่ง พระธรรมชื่อว่าอันพระผู้มีพระภาคกล่าวแล้วก็ เพราะเป็น
ของไฟเพราะในเบื้องต้นและท่ามกลางและที่สุดนั้นทั้งนี้

อนึ่ง ข้อซึ่งว่าปริยัติศัทธิธรรม ชื่อว่าอันพระผู้มีพระภาคกล่าว
แล้วก็ เพราะเป็นของประกาศซึ่งพรหมจรรย์ มีอรรถมีพยัญชนะ
เต็มรอบสิ้นเชิง หมจกครอบสิ้นเชิงนั้น อธิบายว่า ศาสนะ คำสอน
อย่างหนึ่ง มรรคอย่างหนึ่ง ชื่อว่าพรหมจรรย์ในที่นี้ ศาสน-
พรหมจรรย์ มรรคพรหมจรรย์อันใดนั้น ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง
โดยนัยต่าง ๆ พรหมจรรย์สองนั้น ชื่อว่า สาทถิ มีอรรถ เพราะถึง
พร้อมด้วยเนื้อความ อันบุคคลผู้ปฏิบัติจะพึงรู้พึงเห็นพึงได้ด้วยปัญญา
ชื่อว่า สพฺพญฺชนิ มีพยัญชนะ เพราะถึงพร้อมด้วยพยัญชนะ คือ
อักขระและบทประพันธ์ ซึ่งเป็นบทบาทตีประกาศเนื้อความนั้น ก็
แลพรหมจรรย์ชื่อว่า เกวลปริปฺพณฺนิ เต็มรอบสิ้นเชิงนั้น เพราะ
ไม่มีสิ่งที่จะพึงเติมเข้าอีก ทั้งสติปัฏฐาน ๔ เป็นต้น ก็คงเป็น ๔
ไม่มีนักปราชญ์จำพวกใดจะกล่าวโทษว่าบกพร่องแล้วและเพิ่มให้เป็น
๕ ขึ้นได้ ก็แลพรหมจรรย์ ชื่อว่า ปริสุทฺธิ เป็นของหมจกครอบ
สิ้นเชิงนั้น ด้วยเป็นของไม่มีโทษที่จะพึงคัดออกเสีย ทั้งอริยมรรค
ประคับค้วยองค์ ๘ ก็คง ๘ อยู่อย่างนั้น ในองค์มรรคทั้ง ๘ นั้น องค์
มรรคอันใดอันหนึ่ง ซึ่งนักปราชญ์จะคัดค้านว่าเกินแล้วแลเอาออก
เสีย ให้คงเป็นแต่ ๗ หรือ ๖ ก็ได้ หรือนักปราชญ์จะอ้างว่าองค์มรรค
อันนี้มีโทษทั้งนี้ ๆ ไม่ควรเป็นองค์อริยวาระแห่งมรรค แล้วแลเปลี่ยน
เอาธรรมอื่นเป็นองค์อริยวาระแทนก็ติ ทั้งนี้ไม่ได้ เพราะเหตุนี้
พรหมจรรย์จึงชื่อว่าเต็มรอบสิ้นเชิง หมจกครอบสิ้นเชิง ข้อซึ่งว่า

ปริยัติสัทธรรม ชื่อว่าอันพระผู้มีพระภาคกล่าวแล้วคือ เพราะ
 ประกาศซึ่งพรหมจรรย์ มีอรรถมีพยัญชนะเต็มรอบสิ้นเชิง หมคจก
 รอบสิ้นเชิงดังกล่าวมานี้ หนึ่ง ปริยัติสัทธรรมนั้น ชื่อว่าอันพระผู้มี
 พระภาคกล่าวแล้วคือ เพราะไม่มีอรรถวิปาสคังกรรมแห่งเตียรติย
 แท้จริง อรรถแห่งธรรมของเตียรติยซึ่งเป็นครูอื่นย่อมถึงซึ่งวิปาส
 คือธรรมที่เตียรติยกล่าวว่าเป็นอันตรายิกกรรม ของทำอันตรายแก่
 สกตเป็นต้น จะได้ทำอันตรายถึงเตียรติยกล่าวนั้นหาไม่ และธรรม
 ที่เตียรติยกล่าวว่าเป็นนียยานิกกรรม ทั้งอรรถกถาตามนุโยคปฏิบัติ
 ปฏิบัติทรมานตนให้ลำบากอย่างกายให้กิเลสแห่ง นี้แล นำสัตว์ออกจาก
 สังสารทุกข์ได้ ข้อนี้จะเป็นนียยานิกะ นำสัตว์ออกจากสังสารทุกข์
 ได้จริงนั้นหามิได้ เพราะเหตุนี้ ธรรมแห่งเตียรติยจึงชื่อว่า
 ทวารกขาโต อันเตียรติยกล่าวแล้วชั่ว กล่าวแล้วไม่ดี อรรถแห่งธรรม
 ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง จะได้ถึงความวิปาสหามิได้ คือสิ่งที่
 พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เป็นอันตรายิกกรรมของทำอันตรายแก่
 สวรรค์เป็นต้น ทั้งอันตรายิกกรรม ๕ มีกัมมันตรายิกะเป็นประธาน
 ย่อมเป็นของทำอันตรายแก่สวรรค์และมรรคผลแท้ ก็แลสิ่งที่พระผู้มี
 พระภาคตรัสว่าเป็นนียยานิกกรรม นำสัตว์ออกจากสังสารทุกข์ ทั้ง
 อัญญังคิกมรรค ก็ยอมนำสัตว์ออกจากสังสารทุกข์ได้แท้ เพราะเหตุนี้
 ธรรมแห่งพระผู้มีพระภาคจึงชื่อว่า สุวากขาโต อันพระผู้มีพระภาค
 กล่าวแล้วคือ

หนึ่ง โลกุตระธรรม ก็ชื่อว่า สุวากขาโต ภควตา อันพระผู้
 มีพระภาคกล่าวแล้วคือ เพราะปฏิบัติข้อปฏิบัติก็สมควรแก่พระ

นิพพาน พระนิพพานก็สมควรแก่ข้อปฏิบัติ ด้วยว่าพระนิพพาน ซึ่งเป็นสถานจะพึงถึงด้วยข้อปฏิบัติแล้ว ก็เป็นของบริสุทธิ์ไม่มีกิเลส คือ รากะ โทสะ โมหะ ปฏิภาซึ่งเป็นหนทางดำเนินสู่พระนิพพาน คือ ไตรสิกขาเล่า ส่วน ศีล ก็ห้ามกิเลส คือ รากะ โทสะ โมหะ ที่ หยาบ ซึ่งเป็น วิติกมมะ ความล่องลิกขาบทบัญญัติทางกายทางวาจา ส่วนสมาธิเล่าก็ห้ามกิเลส คือ รากะ โทสะ โมหะ อย่างกลาง ซึ่ง ชื่อว่า ปริยภูฐาน ลุกขึ้นตั้งอยู่รอบจิต ส่วนปัญญาเล่า ก็ห้ามกิเลส คือ รากะ โทสะ โมหะ อย่างละเอียด ซึ่งชื่อว่า อนุสย คุประหนึ่งว่า ตามนอนอยู่ในสันดาน นี่แลข้อปฏิบัติกับพระนิพพาน สมควรกลมเกลียวไหลลงในที่อันเดียวไม่ชักขึ้นแปลกกันทั้งนี้ ทั้งน้ำในแม่น้ำ ชื่อว่าคงคาไหลลงในที่อันเดียวกับด้วยน้ำในแม่น้ำยมุนานที เสมอ ไคยสีและรสเป็นอันเดียวกันฉะนั้น เพราะเหตุนี้ธรรมจึงชื่อว่า อัน พระผู้มีพระภาคกล่าวแล้วก็ บทว่า ธมโม เป็นประธานแห่งบททั้ง ปวง ตั้งแต่ สนฺทิฏฺฐิโก ไป สนฺทิฏฺฐิโก แปลว่า เป็นธรรมอันบุคคล จะพึงเห็นเอง อธิบายว่า โลกุตระธรรม ๔ นั้น อันพระอริยเจ้า จำพวกใด ๆ ได้แล้วถึงแล้ว พระอริยเจ้าจำพวกนั้น ๆ จะพึงเห็นเอง ด้วย บัจจเวทณญาณ ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นบอก มละเสียซึ่งความเป็น ของจะพึงถึงด้วยความเชื่อผู้อื่น เพราะเหตุนี้ อริยมรรคทั้ง ๘ ปวงจึงชื่อว่า สนฺทิฏฺฐิโก เป็นของอันบุคคลจะพึงเห็นเอง อากาลิโก แปลว่า ธรรมเป็นของไม่มีกาลไม่มีเวลา อธิบายว่า พระธรรม คือ อริยมรรค เกิดขึ้นแล้วในสันดานผู้ใด จะหยุดอยู่สันกาล ๕, ๗ วัน หรือวัน ๑ ก็วัน แล้วจึงให้ผลหาไม่ ย่อมให้ผลในลำดับแห่งตน เป็นไปนั้นเทียว คือว่า ชวนวาระแห่งจิตที่สัมปยุตด้วยมรรคกับแล้ว

ชวนวาทแห่งจิตซึ่งสัมปยุตด้วยผลก็เกิดขึ้นในลำดับ ไม่มีชวนวาท
 แห่งจิตอื่นคั่นในระหว่าง เพราะเหตุนี้ มรรคธรรมจึงชื่อว่า อกา-
 ลิโก เป็นของไม่มีกาลไม่มีเวลา เอหิปัสสิโก แปลว่า พระธรรม
 เป็นของควร เอหิปัสสวธี ก็จจะร้องเรียกผู้อื่นว่าท่านจงมาดูได้
 อธิบายว่า อริยมรรคธรรมทั้งปวงเป็นของมีแท้ และเป็นของบริสุทธิ์
 ไสสะอาดแท้ จังควรจะร้องเรียกให้ท่านอื่นมาดูได้ เหมือนอย่างบุคคล
 มีกำมือเปล่า ไม่อาจร้องเรียกผู้อื่นว่าเงินทองของเรามีอยู่ท่านจงมาดู
 เกิดขึ้นได้ เพราะในกำมือไม่มีสิ่งใด หรือในกำมือมีของอยู่ แต่
 เป็นมูตรหรือคูด ก็ไม่อาจร้องเรียกว่าท่านจงมาดูได้ เพื่อจะให้จิต
 ผู้อื่นรณเริงด้วยประกาศของเจริญใจ ที่แท้มูตรและคูดนั้น เป็นของ
 จำจะต้องปกปิดเสียด้วยหญ้าและใบไม้ เพราะเป็นของไม่บริสุทธิ์
 สะอาด ส่วนโลกุตระธรรม ๔ นี้ เป็นของมีแท้โดยสภาพความเป็น
 ของตน และเป็นของบริสุทธิ์ใสสะอาด ทั้งจันทรมณฑลอันไพบุลย์
 ในอากาศปราศจากเมฆเวลาหก อนึ่ง บริสุทธิ์ทั้งแก้วมณีโดยชาติอัน
 บุคคลวางไว้ในผ้ากำพล เพราะเหตุนี้ อริยมรรคธรรมทั้งปวงจึง
 ชื่อว่า เอหิปัสสิโก ควรจะร้องเรียกว่าท่านจงมาดูได้ โอปนยิโก
 แปลว่า พระธรรมเป็นของอันบุคคลจะพึงน้อมเข้ามาได้ อธิบายว่า
 ธรรมนี้ ควรพระอริยเจ้าจะน้อมเข้ามาใส่ใจของตนๆ ได้ ด้วยอำนาจ
 แห่งภาวนา คือเร่งเฉพาะรีบเพียร ทั้งรีบดับผ้าและเคี้ยวอันเพลิง
 ไหม้อยู่ แล้วแลทำมรรคผลให้มีขึ้นเกิดขึ้น เพราะเหตุนี้ ธรรม
 จึงชื่อว่า โอปนยิโก อันบุคคลจะพึงน้อมเข้ามาได้ อธิบายดังนี้ได้ใน
 สังขตโลกุตระธรรม คือ มรรคผล ส่วนอสังขตโลกุตระธรรม คือ
 พระนิพพาน ควรพระอริยเจ้าจะน้อมเข้ามาด้วยจิตของตนได้ ก็ว่า

พระอริยเจ้าจะพึงทำให้แจ้งประจักษ์ เห็นยาวเอาเป็นอารมณ์ด้วย
 อริยมรรคจิต เพราะเหตุนั้น แม้พระนิพพานก็ชื่อว่า โอปนยิโก อัน
 บุคคลจะพึงน้อมเข้ามาได้เหมือนกัน ปัจจตุตฺถ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ
 แปลว่า พระธรรมเป็นของอันวิญญูผู้รู้วิเศษทั้งหลาย จะพึงรู้แจ้ง
 เฉพาะตัว อธิบายว่า อริคมสัทธรรม ทั้งปวงนี้ อันนักปราชญ์
 คือ พระอริยเจ้าที่เป็น อุกมตัตถุญญ วิปัสสิทถุญญ หรือเนยโย ๓
 จำพวกนี้จะพึงเห็นแจ้งในตน ๆ ว่า มรรคอันเราให้มีให้เป็นแล้ว
 ผลเราถึงทัณฑ์แล้ว นิพพานเป็นที่ดับทุกข์ เรากระทำให้แจ้งแล้วดังนี้
 จริงอยู่ มรรคที่อุปัชฌายะให้มีให้เป็นขึ้นแล้ว จะพลอยมละกิเลสของ
 สัทธิงวิหาริกผู้ศรัทธาด้วยก็หาไม่ สัทธิงวิหาริกจะพลอยอยู่ผาสุกสำราญ
 ด้วยผลสมาบัติแห่งอุปัชฌายะนั้นด้วยก็หาไม่ และจะพลอยกระทำให้
 แจ้งซึ่งพระนิพพานที่อุปัชฌายะนั้นกระทำให้แจ้งแล้วด้วยก็หาไม่
 เพราะเหตุนี้ โลกุตระธรรมนั้นจึงเป็นของอันผู้อื่นไม่พึงพลอยเห็น
 ด้วยได้ ถึงอารมณ์เครื่องประทับเกล้าแห่งผู้อื่น เป็นของเฉพาะ
 วิญญูบุคคลผู้ใด จะพึงเห็นพึงเสวยในจิตของตนอย่างเดียว ด้วยว่า
 โลกุตระธรรมไม่เป็นวิสัยแห่งคนพาล ด้วยเหตุดังนี้แล โลกุตระธรรม
 จึงเป็น ปัจจตุตฺถ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ อันผู้วิเศษทั้งหลายจะพึงรู้แจ้ง
 เฉพาะตัว

อนึ่ง ธรรมชื่อว่า สุวากฺขาโต อันพระผู้มีพระภาคกล่าวแล้วดี
 เพราะเป็นของอันบุคคลจะพึงเห็นเอง ชื่อว่า สนนฺทิฏฺฐิโก เป็นของ
 อันบุคคลจะพึงเห็นเอง เพราะเป็นของไม่มีกาลไม่มีเวลา ชื่อว่า
 อกาลิโก ไม่มีกาลไม่มีเวลา เพราะเป็นของจะร้องเรียกผู้อื่นให้มา

คุกได้ ก็แลธรรมอันใดชื่อว่า เอหิปัสสิโก เป็นของควรระวังเรียก
 ผู้อื่นให้มาคุกได้ ธรรมอันนั้นก็ย่อมเป็น โอปนยิโก อันบุคคลจะพึง
 น้อมเข้ามาใส่ใจได้ และจะพึงน้อมเข้ามาด้วยใจได้ เพราะเป็นของ
 อันผู้วิเศษทั้งหลายจะพึงรู้แจ้งเฉพาะตัว กล่าวดังนี้แสดงว่าบทหลัง
 เป็นเหตุแห่งบทหน้าต่อ ๆ กัน ก็แลคุณแห่งพระธรรมซึ่งพรรณนา
 เนื้อความตั้งแต่บท สนฺทิฏฺฐิโก มานี้ ล้วนเป็นคุณแห่ง โลกุตระธรรม
 อันเป็นของสูง เป็นวิสัยแห่งพระอริยเจ้าจำพวกเดียว ไม่เป็นวิสัย
 แห่งปุถุชน ครั้นแสดงแก่ปุถุชนก็มีคัมภีร์ไม่ปรากฏแก่ปุถุชน ทั้งแสดง
 รูปอันวิเศษอัศจรรย์ในอากาศ แก่คนมีจักษุบอกแต่กำเนิด เพราะ
 เหตุนั้น ถ้ายาณปุถุชนผู้ปรารถนาจะเห็นคุณแห่งพระธรรมตามบท
 บาลนี้ ก็พึงยกเอาคุณแห่งปฏิบัติศีลธรรมส่วนที่เป็นโลกิยะ ซึ่งเป็น
 วิสัยแห่งตนเข้าเทียบในบทว่า สนฺทิฏฺฐิโก เป็นต้นแล้ว และว่าพึง
 เกิดก็จะเห็น เมื่อเห็นคุณแห่งปฏิบัติศีลธรรมว่าเป็น สนฺทิฏฺฐิโก
 แล้ว ก็จะอนุমানรู้ตามใน โลกุตระธรรม ว่าเป็น สนฺทิฏฺฐิโก ได้บ้าง
 โดยปริยาย เหมือนอย่างปุถุชนเจริญกายกตาสติ ว่าพึงว่ากายนี้เต็ม
 ด้วยวัตถุไม่สะอาดเครื่องโสโครกต่าง ๆ คือ ผม ขน เล็บ ฟัน
 เป็นต้น จนถึงมูตรเป็นที่สุด ส่วนทั้ง ๓๑ นี้แต่ละส่วน ๆ ล้วนเป็น
 เครื่องโสโครก แล้วแลได้สมาธิความหยุ่ใจอย่างต่ำเป็นขณิกะ หรือ
 อุปจาระ ในส่วนใดส่วนหนึ่งก็ดี หรือปัญญาที่เห็นโทษแห่งกายว่าไม่ดี
 ไม่งามก็ดี ส่วนสมาธิก็เป็นธรรมอันใสสะอาด เพราะข่มกามฉันทะ
 ซึ่งเป็นราคะ ความกำหนัดยินดีในกายตนและกายผู้อื่น สมาธิอันใส
 สะอาดเกิดขึ้นในจิตเห็นประจักษ์แก่ตนเอง ส่วนปัญญาเล่าก็กำจัดมืด
 คือโมหะที่เห็นว่ากายงาม เป็น อสุภานุปัตสสนา อันใสสะอาดเกิดขึ้น

กับจิต เห็นประจักษ์แก่ตน สมาริและปัญญาแล้ขอว่าเป็น โลกียปฏิบัติสังคหธรรมๆ นี้ก็เป็น สนฺทิกุชิโก อันบุคคลผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นเอง อย่างนี้ประจักษ์อยู่ เมื่อเห็นว่า โลกียปฏิบัติสังคหธรรม เป็น สนฺทิกุชิโกทั้งนี้แล้ว ก็คงจะเห็นว่าเป็น อกาลิโก ไม่มีกาลไม่มีเวลาว่า ปฏิบัติชอบถูกต้องแล้ววันนี้ พรุ่งนี้สมาธิปัญญาจึงจะเกิดทั้งนี้ เมื่อเห็นว่าเป็น อกาลิโก แล้วก็คงจะเห็นว่าเป็น เอหิปัสสิโก ควรจะร้องเรียกว่าท่านจงมาดูได้ เพราะสมาธิปัญญาเป็นของมีอยู่แท้และเป็นของบริสุทธิ เมื่อเห็นว่าเป็น เอหิปัสสิโก แล้ว ก็คงจะเห็นว่าเป็น โอปนยิโก อันบุคคลจะพึงน้อมเข้ามาได้ในใจ เพราะสมาธิและปัญญาเป็นของเกิดขึ้นในใจตน เมื่อเห็นว่าเป็น โอปนยิโกแล้ว ก็คงจะเห็นว่าเป็น ปุจฺจตุตฺต เวทิตพฺโพ วิญญูหิ ท่านผู้รู้วิเศษทั้งหลาย จะรู้แจ้งเฉพาะตัว เพราะสมาธิและปัญญาเป็นของเกิดขึ้นเห็นประจักษ์แก่ตนเอง ผู้อื่นไม่พลอยเห็นได้ด้วยทั้งนี้ อนึ่ง บุคคลถ้าดำเนินในวิปัสสนาปัญญาแล้วไซ้ ย่อมจะเห็นคุณแห่งปฏิบัติสังคหธรรม โดยบทบาทว่า สุวากุขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิกุชิโก ไปโดยง่าย แต่ถ้าวิปัสสนาปัญญาเป็นของสุขุมละเอียด ชันธายคนะ เป็นต้น ซึ่งเป็นอารมณ์แห่งวิปัสสนาปัญญานั้น ยากที่บุคคลจะพึงรู้ เพราะเหตุนี้ จึงได้ยกกายกตาสติภาวนา ขึ้นกล่าวอ้างพอเป็นปฏิบัติมุข.

สังฆมรตนะกถา

แต่^๕จะพรรณนาสังฆมรตนะ ตามว่า อะไรเป็นสงฆ์ ๗ จะมี
สักก็อย่าง สังฆะนั้นแปลว่าอะไร ? แก้วว่า หมู่บุคคลผู้ฟังคำสอนแห่ง
พระพุทธเจ้า แล้วแลตรัสรู้ตามเสด็จพระพุทธเจ้าชื่อว่าสงฆ์ในที่^๕
ที่เรียกว่าสงฆ์นั้นมี ๒ อย่าง คือ สมมกิสงฆ์ อริยสงฆ์ ภิกษุตั้งแต่
๔ รูปขึ้นไป นั่งในภายในสีมาไม่ละหัดตบาสกัน มีอำนาจให้สำเร็จ
สังฆกรรมนั้น ๆ มีอุโบสถเป็นต้น ได้ชื่อว่าสมมกิสงฆ์ แปลว่าสงฆ์
โดยสมมติ หมู่สาวกแห่งพระผู้มีพระภาคซึ่งเป็นอริยสาวก ชื่อว่า
อริยสงฆ์ แปลว่าหมู่แห่งพระอริยเจ้า หรือหมู่เป็นพระอริยเจ้า
จะกล่าวด้วยสาวกแห่งพระผู้มีพระภาคก่อน สาวก แปลว่า คนผู้ฟัง
คำสอนแห่งพระผู้มีพระภาค ก็แลคนผู้ฟังคำสอนซึ่งชื่อว่าสาวกนั้น
มี ๒ คือ ปุณฺณสาวก อริยสาวก บุคคลจำพวกใดได้ฟังโอวาทแก่
เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค หรือฟังแต่สำนักสาวกของพระผู้มี
พระภาคก็ดี ไม่ได้ความตรัสรู้มรรคผลธรรมวิเศษสิ่งใด ได้แต่ศรัทธา
ความเชื่อในพระรัตนตรัยดำรงอยู่ในสรวงกมน์ บุคคลจำพวกนั้น
ชื่อว่าปุณฺณสาวก สาวกเป็นปุณฺณชน บุคคลจำพวกใดได้ศรัทธาธรรมา-
นุศาสน์ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเองก็ดี หรือสาวกแห่งพระผู้มี
พระภาคผู้ใดหนึ่งในพุทธกาล หรือภายหลังแต่พุทธกาลแสดงก็ดี
และผู้นั้นย่อมได้โลกุตรภูมิสมัยมรรคผลในขณะเมื่อฟังก็ดี หรือปฏิบัติ
ตามคำสอนแล้วแล ได้ในภายหลังก็ดี เหล่านี้ชื่อว่าอริยสาวก
แปลว่า สาวกผู้ไปจากข้าศึก คือกิเลส ในที่นี้ไม่ประสงค์ปุณฺณสาวก

ประสงค์แต่อริยสาวกจำพวกเดียว ก็แลอริยสาวกนั้นจัดเป็นคู่
 ได้ ๔ คู่ คือ โสทาบัตติมกัฏฐะ โสทาบัตติผลัฏฐะคู่ ๑ สกิทากามิ-
 มกัฏฐะ สกิทากามิผลัฏฐะคู่ ๑ อนากามิมกัฏฐะ อนากามิผลัฏฐะ
 คู่ ๑ อรหัตติมกัฏฐะ อรหัตติผลัฏฐะคู่ ๑ เรียงเป็นทวัชบุคคลเป็น ๘
 ก็แลชื่อพระอริยเจ้ามี คือ ชื่อว่าโสทาบัน สกิทากามิ อนากามิ อรหัตต์
 ๔ ชื่อนี้ อาศัยท่านผู้ตั้งอยู่แล้วในผล กล่าวโดยคุณ คือ มละกิเลส
 นั้น ๆ กว้ยมรรคนั้น ๆ แล้วแลตั้งอยู่ในผล พระโสทาบันมละสังโยชน์
 ๓ ได้ คือ สกกายทิฐิ วิจิกิจฉา สลัปปทปรามาส ดังกล่าวแล้ว
 ในโสทาบัตติมรรค กับมละกามราคะพยาบาทส่วนที่หยาบ ซึ่งจะให้
 เกิดทุจริต ๓ เป็นอบายคามิ อุกุศลให้ถึงอบาย ท่านเป็นคนมีธรรม
 เป็นเครื่องไม่ให้ตกไปในอบาย เป็นคนเที่ยงเป็นคนมีอันจะตรัสรู้
 อรหัตผลเป็นที่ไปในเบื้องหน้า เป็นพระอริยเจ้าแรกถึงพระนิพพาน
 ขณะเมื่อท่านถึงโสทาบัตติมรรค ชื่อว่าโสทาบัตติมกัฏฐะ แปลว่า
 ท่านผู้ตั้งอยู่ในโสทาบัตติมรรค ขณะเมื่อท่านถึงโสทาบัตติผล ชื่อว่า
 โสทาบัตติผลัฏฐะ แปลว่าท่านผู้ตั้งอยู่ในโสทาบัตติผล หนึ่ง ชื่อว่า
 โสทาบัน แปลว่าท่านผู้แรกถึงกระแสแห่งพระนิพพานคือมรรค
 พระโสทาบันมี ๓ จำพวก คือ เอกพีธี มีพีช คือภพอันเดียว เพราะ
 จะต้องเกิดในมนุษย์โลกหรือเทวโลกอีกครั้งเดียวแล้ว กระทำให้แจ้ง
 อรหัตผลสิ้นภพหน้าจำพวก ๑ ชื่อโกลังโกละ คือเกิดอีก ๒ ภพ หรือ
 ๓ ภพ กระทำให้แจ้งพระอรหัตผล จำพวก ๑ ชื่อสัตถกัชัตตุงปรมะ
 คือยังท่องเที่ยวอยู่ในมนุษย์โลกและเทวโลกอีก ๗ ครั้ง ๗ ชาติ
 เป็นอย่างยิ่งไม่ถึงชาติที่ ๘ คงจะทำให้แจ้งอรหัตผลด้วยขันธ-
 ปรินิพพานในภพที่ ๘ เป็นแท้จำพวก ๑ เป็น ๓ จำพวกดังนี้

พระสัททาคามีท่านย่อมทำราคะ โทสะ โมหะซึ่งเป็นอกุศลมูล ให้น้อยให้บางไปค้ำกันหนาเกิดในร่ม ท่านมาเกิดในกามภพนี้อีกคราวเดียว แล้วกระทำให้แจ้งซึ่งอรรถผลอันเป็นที่สุขแห่งทุกข์ กับขันธปรินิพพาน ก็แสดงเมื่อท่านถึงสัททาคามีมรรค ท่านชื่อว่าสัททาคามีภิกษุ แปลว่าท่านผู้ตั้งอยู่ในสัททาคามีมรรค ขณะเมื่อท่านถึงสัททาคามีผลแล้ว ท่านชื่อว่าสัททาคามีผลภิกษุ แปลว่าท่านผู้ตั้งอยู่ในสัททาคามีผล หรือหนึ่งชื่อว่าสัททาคามี แปลว่าท่านผู้มาซึ่งกามภพนี้อีกคราวเดียว พระอนาคามีท่านย่อมมละสังโยชน์ ๒ คือ กามราคะ พยาบาทได้ กับขันธแล้วท่านย่อมไปบังเกิดในสุทธาวาส พรหมโลกทั้ง ๕ แห่งใดแห่งหนึ่ง แล้วกับขันธปรินิพพานในสุทธาวาสนั้น มีอันไม่กลับจากพรหมโลกนั้นเป็นธรรมคา ก็แสดงเมื่อท่านถึงอนาคามีมรรค ท่านชื่อว่าอนาคามีภิกษุ แปลว่าท่านผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีมรรค ขณะเมื่อท่านถึงอนาคามีผล ท่านชื่อว่าอนาคามีผลภิกษุ แปลว่าท่านผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีผล หรือหนึ่งท่านชื่อว่าอนาคามี แปลว่าท่านผู้ไม่มาซึ่งกามภพนี้อีก พระอนาคามีนี้มี ๕ จำพวกชื่อว่า อัคราปรินิพพายี ผู้ดับในระหว่างคือว่าเกิดขึ้นในสุทธาวาสพรหมโลกแล้ว และยังไม่ทันถึงท่ามกลางอายุ ท่านย่อมยังอรรถมรรคให้บังเกิดขึ้น เพื่อมละสังโยชน์เบื้องบนได้ จำพวก ๑ ชื่อว่าอุปัทจปรินิพพายี ท่านผู้เข้าจากแล้วและดับ คือว่าท่านเกินท่ามกลางอายุขึ้นไปจนกาลอายุจะสิ้น ยังอรรถมรรคให้บังเกิดขึ้น เพื่อมละสังโยชน์เบื้องบน ๕ ได้ จำพวก ๑ ชื่อว่า อสังขารปรินิพพายี ผู้ดับด้วยอสังขาร คือว่าท่านยังอรรถมรรคให้บังเกิดขึ้น เพื่อมละสังโยชน์ ๕ เบื้องบนด้วยไม่ยาก ไม่ต้อง

ประกอบความเพียรยิ่งใหญ่ จำพวก ๑ ชื่อว่าสสังขารปรีนิพพายี ผู้กับด้วยสสังขาร ถือว่าท่านยังอหัตถมรรคให้บังเกิดขึ้นด้วยยาก ต้องประกอบประโยชน์ยิ่งใหญ่ จำพวก ๑ ชื่อว่า อุทรังโสโต อกนิฏฐคามิ ผู้มีกระแสน้ำในเบื้องบน ไปสู่ภพชื่อว่า อกนิฏฐะ คือ จุตติจาก อวิหพรหมโลกแล้ว ไปยังอตัมปพรหมโลกแล้ว จุตติจากอตัมปพรหมโลกแล้ว ไปยังสุทิสสรพรหมโลก จุตติจากสุทิสสรพรหมโลก แล้วไปยังอกนิฏฐพรหมโลก ยังอหัตถมรรคให้เกิดขึ้น มละสังโยชน์ เบื้องบนในพรหมโลกนั้นจำพวก ๑ เป็น ๕ จำพวกดังนี้ พระอรหันต์ ย่อมมละสังโยชน์เบื้องบน ๕ ได้ คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา ซึ่งเป็นกิเลสละเอียด สันถปในเบื้องหน้ากับขันธ แล้วปรีนิพพาน ก็แลขณะเมื่อท่านถึงอหัตถมรรค ท่านชื่อว่าอหัตถมกคักกุระ แปลว่าท่านผู้ตั้งอยู่ในอหัตถมรรค ขณะเมื่อท่านถึงอหัตถผล ท่านชื่อว่าอหัตถผลคักกุระ แปลว่าท่านผู้ตั้งอยู่ในอหัตถผล หรือ หนึ่งชื่อว่าอรหันต์ แปลว่าท่านผู้ควรผู้ไกลกิเลส พระอรหันต์นั้น โดยคุณนามที่ปรากฏอยู่มี ๔ จำพวก คือ สุกขวิปัสสโก ท่านผู้มีวิปัสสนา อันแห่ง เพราะไม่มีมายา คือสมถภาวนา ได้เจริญวิปัสสนาอย่างเดียว บรรลุพระอรหันต์ ไม่ประกอบด้วยฤทธิ์พิเศษสิ่งใด จำพวก ๑ ชื่อว่า เทววิโซ ท่านผู้ประกอบด้วยวิชชา ๓ จำพวก ๑ ชื่อว่า ฉพภิกขุโณ ท่านผู้ประกอบด้วยอภิญญา ๖ จำพวก ๑ ชื่อว่า ปฏิสัมภิตปุตโต ท่านผู้ถึงปฏิสัมภิตาทั้ง ๔ จำพวก ๑ เป็น ๔ จำพวกดังนี้ ประเภท ๔ นี้ย่อมได้ในพระอริยเจ้าเบื้องต่ำด้วยโดยปริยาย หมู่แห่งพระอริยเจ้า ซึ่งเป็นสาวกแห่งพระผู้มีพระภาคจึงกล่าวมานี้แล ชื่อว่าอริยสงฆ์ ในที่นี้ จึงได้สมกับบาลีว่า ภควโต สาวกสงฆ์ สงฆ์นั้น แปลว่าหมู่

ว่าเบียดกัน คือว่าพระอริยเจ้าเหล่านั้น แม้อยู่ใกล้กันคนละประเทศ
คนละพิภพต่างกันโดยชาติและเพศ ก็ชื่อว่าเป็นหมู่หนึ่ง ชื่อว่า
เบียดกันด้วยคุณคือศีลและทริฐิความเห็นเสมอกัน เหมือนอย่างคำว่า
มิกสงโฆ แปลว่าหมู่เนื้อ สกุนสงโฆ แปลว่าหมู่นก โดยโวหาร
โลกที่กล่าวกันอยู่อย่างนี้ อาศัยชาติและอวัยวะสัณฐานร่างกายที่
คล้ายกันเหมือนกัน เป็นหมวด ๆ หมู่ ๆ สัตว์จรอยู่บนแผ่นดินก็คื
บนอากาศก็คื โวหารโลกกล่าวกันว่าหมู่นก เพราะสัตว์เหล่านี
นั้นเหมือนกันคล้ายกันอยู่ใกล้กัน ก็แลพระอริยเจ้าอยู่ต่างสถานกันก็คื
แต่คุณคือศีลและทริฐินั้น เหมือนกัน ใกล้กัน เบียดกัน เพราะเหตุนี้
โดยอริยโวหารจึงได้กล่าว สโฆ ว่าหมู่ ว่าเบียดกันโดยคุณ

ถามว่า พระสงฆ์มีคุณอย่างไร ? แก้วว่า คุณแห่งพระสงฆ์มีมาก
แต่ตัดลงให้สั้น คุณที่เป็นประธานแห่งคุณทั้งปวงก็อย่างเดียวกัน
สุปฏิบัติ ความปฏิบัติ

ลำดับนี้จะแปลและอธิบายในบาลีว่า สุปฏิปันโน เป็นต้น เพื่อ
จะให้สาธุชนรู้คุณแห่งพระสงฆ์อันเป็นอนุสสติกุฐาน ภควโต
สาวกสงโฆ พระสงฆ์เป็นสาวกแห่งพระผู้มีพระภาค หรือแปลว่าหมู่
สาวกแห่งพระผู้มีพระภาค สุปฏิปันโน เป็นคนปฏิบัติแล้วคื คือว่า
เป็นผู้ดำเนินไปสู่ สัมมาปฏิบัติ อนวัชตติปฏิบัติ อนุโลมปฏิบัติ
อัปปัจฉนิกปฏิบัติ และธัมมานุธัมมปฏิบัติ ฯ มรรคประกอบด้วย
องค์ ๘ ที่สงเคราะห์ด้วยชั้น ๓ คือศีล สมาธิ ปัญญา นี้แลชื่อว่า
สัมมาปฏิบัติ เพราะเป็นความปฏิบัติชอบแท้ไม่วิปลาส ชื่อว่า
อนวัชตติปฏิบัติ ข้อปฏิบัติไม่กลับ เพราะผู้ใดดำเนินถึงแล้ว

ผู้นั้นก็เป็นพระอริยเจ้า ไม่กลับมาเป็นปถุชนอีก ชื่อว่า อนุลอม
 ปฏิปทา ข้อปฏิบัติเป็นอนุลอมแก่พระนิพพาน ชื่อว่า อัปปัจ-
 จนิกปฏิปทา ข้อปฏิบัติไม่เป็นข้าศึกแก่พระนิพพาน และคนผู้ปฏิบัติ
 ชื่อว่า ธัมมานุสัมมปฏิปทา ข้อปฏิบัติเป็นธรรมตามแก่ธรรม คือ
 ว่าสมควรแก่พระนิพพาน พระสงฆ์เป็นผู้ค้ำเนินตาม สัมมาปฏิปทา
 อันประกอบด้วยคุณดังกล่าวมานี้แล จึงชื่อว่า สุปฏิปันโน เป็นผู้
 ปฏิบัติแล้วดี ภควโต สาวกสงฺโฆ พระสงฆ์สาวกแห่งพระผู้มี
 พระภาค อสุปฏิปันโน เป็นผู้ค้ำเนินไปสู่ข้อปฏิบัติอันตรง สัมมา-
 ปฏิปทา ดังกล่าวแล้วนั้นแล ชื่อว่า อสุปฏิปทา เป็นข้อปฏิบัติอันตรง
 ไม่คด ไม่โกง ไม่อ เป็นทางตรงต่อพระนิพพาน พระสงฆ์เดินตาม
 สัมมาปฏิปทานั้น จึงชื่อว่า อสุปฏิปันโน เป็นผู้ค้ำเนินไปสู่ข้อปฏิบัติ
 อันตรง ภควโต สาวกสงฺโฆ พระสงฆ์สาวกแห่งพระผู้มีพระภาค
 จายปฏิปันโน เป็นผู้ค้ำเนินไปสู่ข้อปฏิบัติเป็นเครื่องรู้ สัมมาปฏิปทา
 ข้อปฏิบัติชอบนั้นแล ชื่อว่า จายปฏิปทา เพราะเป็นข้อปฏิบัติ
 สำหรับรู้แจ้งแทงตลอดซึ่งพระนิพพาน เป็นของพระอริยเจ้า
 พระสงฆ์ค้ำเนินตามข้อปฏิบัตินี้ จึงชื่อว่า จายปฏิปันโน เป็นผู้
 ค้ำเนินไปแล้วสู่ข้อปฏิบัติเป็นเครื่องรู้ ภควโต สาวกสงฺโฆ พระสงฆ์
 สาวกแห่งพระผู้มีพระภาค สามิจิปฏิปันโน เป็นผู้ค้ำเนินไปสู่ข้อ
 ปฏิบัติอันชอบแท้ สัมมาปฏิปทา ข้อปฏิบัติชอบนั้นแล ชื่อว่า
 สามิจิปฏิปทา เพราะเป็นข้อปฏิบัติอันชอบแท้ สมควรแก่พระนิพพาน
 พระสงฆ์ผู้ค้ำเนินตามข้อปฏิบัตินี้ จึงชื่อว่า สามิจิปฏิปันโน
 เป็นผู้ค้ำเนินไปสู่ข้อปฏิบัติอันชอบแท้ ก็แลพระอริยเจ้าจำพวกใด
 ทั้งอยู่ในมรรค พระอริยเจ้าจำพวกนั้น ให้บัณฑิตพึงรู้ว่าเป็น

สุปฏิปันโน ผู้ปฏิบัติ เพราะเป็นผู้ถึงพร้อมอยู่ด้วยสัมมาปฏิบัติ
ก็อมรรค พระอริยเจ้าทั้งหลายที่ทั้งอยู่ในผลพระอริยเจ้าทั้งหลาย
นั้น ให้บัณฑิตพึงรู้ว่าเป็น สุปฏิปันโน ผู้ปฏิบัติ อาศัยข้อปฏิบัติ
ที่เป็นอติกล่าลงไปแล้ว เพราะธรรมที่ท่านจะพึงถึงพึงได้ด้วยสัมมา-
ปฏิบัติท่านนั้น ท่านก็ถึงแล้วได้แล้ว

อนึ่ง พระสงฆ์ชื่อว่า สุปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติ เพราะเป็นผู้
ปฏิบัติตามโอวาทที่พระผู้มีพระภาคพร่ำสอนในธรรมวินัยอันพระองค์
กล่าวแล้วคื อนึ่งชื่อว่า สุปฏิปันโน เพราะเป็นผู้ดำเนินไปยัง
อภัตตผลปฏิบัติ ดำเนินโดยข้อปฏิบัติอันไม่ผิด ชื่อว่า อสุปฏิปันโน
เป็นผู้ปฏิบัติตรง เพราะเป็นผู้ไม่เข้าไปใกล้ซึ่งส่วนอันลามก ๒
คือ กามสุขัลลิกานุโยค และอภิกถกิลมถานุโยค ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติอันผิด
ท่านดำเนินตามมัชฌิมาปฏิปทา ข้อปฏิบัติเป็นท่ามกลาง อนึ่งชื่อว่า
อสุปฏิปันโน เพราะเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อจะมละเสียซึ่งโทษคือความ
โง่งม โง่งวาจา โง่งใจ พระสงฆ์ชื่อว่า ฌายปฏิปันโน เป็นผู้
ปฏิบัติเพื่อธรรมอันบุคคลพึงรู้ เพราะเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่
พระนิพพาน เป็นธรรมอันบุคคลพึงรู้ ชื่อว่า สามิฉิปปฏิปันโน เป็นผู้
ปฏิบัติชอบแท้ เพราะว่าบุคคลทั้งหลายปฏิบัติอย่างไร จึงเป็นผู้
ควรสามิจิกรรมมื่อภวาทให้ไว้เป็นต้น ท่านปฏิบัติอย่างนั้น

อนึ่ง พระสงฆ์ชื่อว่า สุปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติคือนั้น ก็ท่าน
กระทำศีลประหนึ่งว่าเร็วและกำเเพงกันเข้าศึกคือทุจริตสังกิเลส ซึ่ง
เป็นอกุศลอันหยาบ อันเกิดในกายทวาร วจิทวาร และท่านทำสมาธิ
เป็นกุญแจแผ่นศิลาอันใหญ่ปิดไว้ซึ่งข้าศึกในภายใน คือปรัญฐาน-
สังกิเลส อันเป็นอกุศลเกิดขึ้นครอบงำน้ำจิต ท่านทำปัญญาเป็น

ดวงประทีปส่องให้สว่างในกองสังขารทั้งปวงโดยส่วน ๆ มีขันธเป็น
 คัน เห็นประจักษ์แจ้งว่าไม่เที่ยงเป็นทุกข์ใช้ตนด้วยเหตุนี้ ๆ แล้ว
 และกระทำปัญญาเป็นกุศลศรัทธาอันคมกล้า พินาศฆ่าอนุสัยสังกิเลส
 ซึ่งเป็นส่วนอันละเอียด อย่างต่ำเป็นพระโสดาบันบุคคล สิ้นสักกาย-
 ทิฐิ ถ้วยเห็นชัดว่า ปัญจขันธใช้ตัวใช้ตน สิ้นวิจิกิจฉา ความ
 เคลือบแคลงในกาลทั้ง ๓ ในวิคเนทั้ง ๓ ถ้วยเห็นคุณแห่งพระพุทธเจ้า
 ชัด และโลกุตรธรรมก็บังเกิดปรากฏในสันดาน จนท่านก็เป็น
 พระอริยสงฆ์ สิ้นสี่ลัพพตปรามาส ถ้วยเห็นชัดว่าตนบริสุทธิ์
 ด้วยไตรสิกขา ซึ่งเป็นสัมมาปฏิบัติ ขอบปฏิบัติชอบ ไม่บริสุทธิ์ด้วย
 ศีลวัตร ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติอย่างอื่น พระสงฆ์ชื่อว่า อรูปปฏิปันโน
 เป็นผู้ปฏิบัติตรงนั้น คือท่านปฏิบัติตรงพร้อมทั้งกาย ทั้งวาจา
 ทั้งใจ เพราะมละได้ซึ่งความโกง ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ชื่อว่า
 ฌายปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อจะออก คือท่านไม่ปฏิบัติเพื่อลาภ
 และยศ ความสรรเสริญในปัจจุบัน และสวรรค์สุคติภพที่เสวยสุขนั้น ๆ
 ในเบื้องหน้า ท่านปฏิบัติเพื่อจะออกจากภพทั้งปวง จากทุกข์ทั้งปวง
 ฝ่ายเดียว พระสงฆ์ชื่อว่า สามเณรปฏิปันโน ท่านเป็นผู้ปฏิบัติชอบแท้
 คือว่าท่านปฏิบัติคัตถกายวาจาใจด้วยไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่ง
 เป็นสัมมาปฏิบัติ ความปฏิบัติชอบแท้ควรแท้แก่โลกุตรธรรม ยทิท
 อะโรหิ จตุตถาริ ปุริสสุคานิ คู่แห่งบุรุษทั้งหลาย ๔ อญฺฐ ปุริสสุค-
 คุลา บุคคลผู้บุรุษทั้งหลาย ๘ คือว่าจัดเป็นคู่ ๔ คู่ เรียงเป็นตัว
 บุคคล ๘ เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ นั้นแลชื่อว่าพระสงฆ์ผู้เป็น
 สาวกแห่งพระผู้มีพระภาค อาहुเนญโย ท่านเป็นผู้ควรซึ่งอาหุณะของ
 คำนับ อาหุณะนั้นแปลว่า ของอันบุคคลจะพึงนำมาแม้แต่ที่ไกลแล้ว

และถวายในบุคคลทั้งหลายผู้มีศีล คือบัจจัยทั้ง ๔ นั้นเองใช้อื่น
 พระสงฆ์เป็นผู้ควรจะรับซึ่งอาहुณะของค่านับนั้น เพราะท่านกระทำ
 การค่านับแห่งทายกนั้นให้มีผลอันใหญ่ยิ่งได้ด้วยคุณแห่งตน เพราะ
 เหตุนี้ ท่านจึงชื่อว่า อาहुเนโย ผู้ควรซึ่งของค่านับ ปาหุเนโย
 ท่านเป็นผู้ควรซึ่งปาหุณะของต้อนรับ ก็แลอาคันตุกทานอันบุคคล
 แต่งไว้พร้อมด้วยเครื่องสักการ เพื่อประโยชน์จะต้อนรับญาติและมิตร
 น่ารักเจริญใจซึ่งมาแต่ทิศใหญ่และทิศน้อย ชื่อว่าปาหุณะของต้อนรับ
 อาคันตุกทานของต้อนรับ แม้อันนั้นควรจะยกจะเว้นเสียซึ่งญาติ
 และมิตรและคนมาแขกเหล่านั้น แล้วแลถวายแก่พระสงฆ์อย่างเดียว
 พระสงฆ์จำพวกเดียวควรจะรับซึ่งของต้อนรับนั้น เพราะคนผู้มาแขก
 อื่น ซึ่งจะเสมอเหมือนด้วยพระสงฆ์นั้นไม่มี ด้วยว่าพระสงฆ์เป็นคน
 มาแขก ย่อมปรากฏมีในโลกเป็นพุทธานุสรณ์หนึ่ง ไม่มีในโลกทั้งปวง
 และท่านย่อมประกอบด้วยธรรมอันกระทำซึ่งความเป็นผู้นำรักน่าเจริญ
 ใจ มีศีลคุณเป็นต้นอันไม่เลื่อนกล่นขาดลง เพราะทั้งนี้ ของต้อนรับ
 นั้นจึงควรถวายแก่พระสงฆ์นั้นอย่างเดียว พระสงฆ์จำพวกเดียว
 ควรจะรับซึ่งของต้อนรับนั้น เพราะเหตุทั้งนี้ พระสงฆ์จึงชื่อว่า
 ปาหุเนโย เป็นผู้ควรซึ่งของต้อนรับ ทกขิณโย ท่านเป็นผู้ควร
 ซึ่งทักษิณา ท่านเป็นเครื่องเจริญด้วยสมบัติ ท่านอันบุคคลเชื่อถือ
 ปรโลกล้วนแล้วแต่พึงให้ ชื่อว่าทักษิณาในที่นี้ พระสงฆ์ท่านย่อมควร
 ซึ่งทักษิณานั้น อนึ่ง ท่านย่อมเกื้อกูลแก่ทักษิณาทานนั้น ก็ว่าท่าน
 ย่อมชำระทักษิณาทานของทายกให้บริสุทธิ์ได้ ด้วยกระทำทักษิณา
 ทานนั้นให้มีผลอันใหญ่ยิ่ง เพราะเหตุทั้งนี้ จึงชื่อว่า ทกขิณโย
 เป็นผู้ควรซึ่งทักษิณา อญชลีกรณโย ท่านเป็นผู้ควรซึ่งอญชลีกรรม

กระพุ่มมือที่โลกทั้งปวงทั้งลงซึ่งหัตถ์ทั้งสองเหนือเศียรกระทำ เพราะ
 แม้อย่างต่ำ สัตว์โลกแลดูพระสงฆ์ด้วยจักขุประกอบด้วยเมตตาเท่านั้น
 จักขุนั้นย่อมจะปราศจากโทษมีถือเป็นต้น ในอเนกชาติ อนัตตปริ
 ญญกฺขเขตฺติ โลกสุส พระสงฆ์เป็นนาเป็นไรทั้งอกบุญที่หว่านพืช
 คือกุศลแห่งสัตว์โลกทั้งปวง ไม่มีเขตอื่นยิ่งกว่าหรือเสมอเหมือน
 เหมือนอย่างว่า ทั้งอกที่หว่านพืชข้าวสาลีหรือข้าวเหนียวแห่งกษัตริย์
 หรืออมายย์ โลกย่อมเรียกว่านาข้าวสาลีนาข้าวเหนียวแห่งกษัตริย์
 และอมายย์ ฉันทิกิตฺติ พระสงฆ์เป็นทั้งอกที่เจริญบุญแห่งโลกทั้งปวง
 จึงชื่อว่านาบุญแห่งโลก ไม่มีไกรยิ่งกว่าฉันทิกิตฺติ เพราะบุญกุศลซึ่ง
 เป็นไปเพื่อประโยชน์และสุขมีประการต่าง ๆ แห่งสัตว์โลก ย่อมออก
 งามเจริญก็เพราะอาศัยพระสงฆ์ ซึ่งว่าพระสงฆ์เป็นนาบุญแห่งโลก
 ไม่มีเขตอื่นยิ่งกว่านั้น ด้วยพระสงฆ์เป็นนาอันบริสุทธิ์ปราศจากโทษ
 คือกิเลสที่เป็นเครื่องประทุษร้ายสันดานตนและทานการบูชาแห่งโลก
 ทั้งนาอันบริสุทธิ์ปราศจากโทษ คือหญ้าและแสงกรวดทราย ซึ่งเป็น
 ของประทุษร้ายแก่ข้าวกล้า ก็แลคุณแห่งพระสงฆ์ซึ่งได้ในบทบาท
 เหล่านี้ ว่าโดยย่อตัดสั้นก็ ๒ เท่านั้น คือ อักขตทิสะ คุณเกื้อกูลแก่
 ตนเองอย่าง ๑ ประทีปะ คุณเกื้อกูลแก่ผู้อื่นอย่าง ๑ คุณเกื้อกูล
 แก่ตนเองได้ในบทว่า สุปฏิปันโน อสุปฏิปันโน ฌายปฏิปันโน
 สามิจิปฏิปันโน ทั้งนี้ คุณเกื้อกูลแก่ผู้อื่นนั้นได้ในบทอันเศษ ทั้งต้น
 แก่อาहुเนยฺโย ไป ก็แลผู้ร่ำฟังถึงคุณแห่งพระธรรมพระสงฆ์ จะ
 ร่ำฟังตามบททุก ๆ บทก็ได้ หรือจะร่ำฟังทั้งแต่บทโคบทหนึ่งบทเดียว
 สองบทก็ได้ แต่ให้รู้ร่ำถาธินายให้ชัด อย่าถือเอาแต่พยัญชนะมา
 บ่นด้วยวาจา ทำดังนี้ไม่สำเร็จประโยชน์อันใด.

วินยกถา

อิโต ปริ ทุตียาติ   ปพฺพานิ วณฺณนาคตา
วินโย ยตถ นาวฺโณ   สิกฺขิตพฺพว สาธุกั

ลำดับนี้ ความพรรณนาบัพพะที่ ๒ เป็นต้น มาถึงเข้า ใน
วรรณนาไรเล่า เป็นแต่วินยอย่างเดียวใช้ธรรมอื่น กุลบุตรผู้หวัง
การศึกษาพึงศึกษาให้เกิดขึ้น

จกกล่าวในอาบัติตินามาติบัพพะ ข้อว่าด้วยชื่อแห่งอาบัติ
เป็นต้น อาบัติทั้งปวงที่ภิกษุต้องแล้วจะยกชื่อขึ้นปฏิญญา ว่าโดย
หมวดมีอยู่ ๗ คือ ปาราชิก ๑ สังฆาทิเสส ๑ ถุลลัจจัย ๑ ปาจิตตีย ๑
ปาฏิเทสนีย ๑ ทุกกฏ ๑ ทุพภาษิต ๑ โดยลำดับแห่งโทษหนักเบา
ดังนี้ อาบัติ ๆ นั้นแปลว่า ความต้อง ความถึงซึ่งวิติกมโทษ
คือการล่วงสิกขาบท หนึ่ง แปลว่า ธรรมชาติอันภิกษุพึงต้องพึงถึง
ด้วยประพฤตินาจารย์เป็นการนอกบัญญัติ

ปาราชิก ศัพท์นี้ ถ้าเล็งตัวบุคคลเป็นประธานบท แปลว่า ผู้ถึง
ซึ่งความแพ้ ถ้าเล็งอาบัติเป็นประธานบท แปลว่า อาบัติยังบุคคล
ให้แพ้ ด้วยว่าอาบัตินั้นอันภิกษุใดต้องแล้ว ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นคนแพ้
เป็นคนจุติเคลื่อนกลาตผลาตจากพระสังฆธรรม

สังฆาทิเสส แปลว่า กองอาบัติมีสงฆ์อันภิกษุพึงปรารภนา ใน
กาลเป็นเบื้องต้น และกาลอันเศษ ว่าด้วยอาบัติกองนี้ อันภิกษุ

โคต้องเข้าแล้ว ภิกษุ^๕นั้นต้องอาศัยสงฆ์ ในกาลเบื้องต้น คือให้ปริวาส และกาลอันเศษ คือ มุลาปฏิกัสสนะ และให้มานัตเป็นท่ามกลาง และอัปทานกรรมเป็นกาลเศษสุด จึงออกจากอาบัติ^๕นั้นได้

กุลลัจฉัย แปลว่า โทษอัน โทษหยาบ ด้วยว่าบรรดาอาบัติ^๕ ที่ภิกษุต้องแล้ว และแสดงในสำนักแห่งภิกษุอื่น แม้องค์เดียวก็หลุดพ้นไปได้ อาบัติ^๕นั้นแลอัน หยาบกว่าอาบัติ^๕ซึ่งเป็นโทษนาคามีนี้นอก^๕นั้น

ปาจิตติย แปลว่า อาบัตียังกุศลธรรมให้ตกไป ด้วยว่าภิกษุใดแกเล้งต้องอาบัติ^๕กองนี้แล้ว ภิกษุ^๕นั้นชื่อว่าตกจากกุศลธรรม ผิดต่ออริยมรรค ถึงซึ่งโมหฐานที่เคลิ้มหลงแห่งจิต

ปาฏิเทสนีเย แปลว่า อาบัตินภิกษุพึงกลับแสดงอย่างอื่น ด้วยว่าอาบัติ^๕นั้น ภิกษุต้องแล้วไม่แสดงอย่างอาบัติ^๕อื่น ต้องกลับใช้บาลีแสดงทั้งนี้ว่า “การยหิ อาวุโส ธมฺมํ อาปชฺชํ อสปฺปายํ ปาฏิเทสนีเย คํ ปฏฺฐิตเสมิ” ดังนี้

ทุกกฏ แปลว่า ทำชั่ว ด้วยว่าภิกษุใดต้องอาบัติ^๕นั้น ภิกษุ^๕นั้นชื่อว่าทำชั่วทำไม่ดี ทำผิดต่ออริยมรรค ตั้งบุคคลทำบาปในที่แจ้งหรือที่ลับ โลกย่อมติเตียนว่าเป็นคนทำชั่ว ทำไม่ดี ทำผิด

ทุพภาษิต แปลว่า กล่าวชั่ว ด้วยว่าคำอันใดเป็นคำชั่ว คำพลาด คำหมิ่นหมอง คำอันนักปราชญ์ติเตียน ภิกษุ^๕กล่าวคำนั้นจึงต้องอาบัติ^๕นั้น

อนึ่ง ปาราชิกาบัติ เป็นอเทกัจฉา เสียหายไม่ได้ด้วยอุบายอันใดอันหนึ่ง แม้จะถือเพศฆราวาสแล้วกลับมาขออุปสมบทอีก ก็ไม่

ได้ อาบัตินอกนั้น ๖ กอง เป็นสเทกิจฉาพอเยียวยาได้ คือว่าต้อง
 แล้วทำคนให้บริสุทธ์ด้วยฐานวรีและเทศนาวรีได้ หนึ่ง ปาราชิก
 สังฆาทิเสส ๒ นี้ชื่อว่า กรุกาบัติ เป็นอาบัติหนัก ปาราชิกเป็นอาบัติ
 หนักโดยโทษเป็นมูลฉเจท สังฆาทิเสสเป็นอาบัติหนักโดยโทษด้วย
 โดยวิธีที่จะออกจากอาบัตินั้นด้วย อาบัตินอกนั้น ๕ กอง ชื่อว่า สห-
 กาบัติ เป็นอาบัติเบาโดยวิธีที่จะออก หนึ่ง สังฆาทิเสสอาบัติ ชื่อว่า
 เป็นฐานคามินี ถึงฐานวรี คืออาศัยสงฆ์รับปริวาสและมานัก
 ประพฤติกิจ จึงออกพ้นเป็นคนบริสุทธ์ได้ อาบัตินอกนั้น ๕ กอง
 ชื่อว่า เทศนามินี ถึงเทศนาวรี คือแสดงเสียในสำนักแห่งภิกษุแม้
 องค์เดียวกับบริสุทธ์ได้ หนึ่ง แม้ปาราชิกอาบัติก็ชื่อว่า เทศนามินีด้วย
 ด้วยว่าผู้ใดต้องแล้วผู้นั้นปฎิญาณตนตามจริงต่อหน้าแห่งภิกษุอื่นแล้ว
 มลปะเทศแห่งภิกษุเสีย ถึงเทศนาวราสก็พ้นโทษนั้นได้ อาบัตินั้นไม่
 เป็นสักการณห์ห้ามสวรค์แก่ผู้นั้น หนึ่ง ปาราชิก สังฆาทิเสส ๒ นี้
 ชื่อทุฐฐลาบัติ เป็นอาบัติชั่วหยาบโดยโทษ อาบัติ ๕ กองนอกนั้น
 ชื่อว่า ทุฐฐลาบัติ ไม่ชั่วหยาบนักโดยโทษ หนึ่ง ปาราชิก ชื่อว่า
 อนวเสสาบัติ เป็นอาบัติไม่มีเศษ ภิกษุต้องแล้วก็เกลื่อนจากพรหม-
 จรรย์ไปฝ่ายเดียว อาบัติ ๖ กองนอกนั้น ชื่อว่า สาวเสสาบัติ เป็น
 อาบัตียังมีเศษอยู่ คือฐานวรีและเทศนาวรี เป็นส่วนเศษซึ่งจะ
 ให้บริสุทธ์ยังมีอยู่ หนึ่ง อาบัติปาราชิก สังฆาทิเสส ๒ นี้เป็นศีลวิบัติ
 เป็นโทษใหญ่ ภิกษุต้องแล้ว ชื่อว่าถึงความวิบัติแห่งศีล ในอาบัติ
 ๕ กองนั้น อาบัติใดที่ภิกษุต้องเข้าแล้ว ทั้งเป็นโทษด้วย ทั้งอาจาร-
 มารยาทสมณะเสียไปด้วย ทั้งนี้ชื่อว่า อาจารวิบัติ ในอาบัติ ๕ กอง
 นั้นแล อาบัติใดที่ภิกษุต้องด้วยทฐิ ความเห็นวิปริตเป็นอันตกหนักทฐิ

ทั้งนี้ชื่อว่าทวิวิบัติ ทั้งปาจิตติยาบัติแห่งภิกษุผู้กล่าวคำพระผู้มีพระภาค
ในอริยสัททปิณฑเป็นตัวอย่าง ในอาบัติ ๕ กองนั้นแล อาบัติกองใด
ภิกษุต้องเข้าแล้ว อาชีวะความเลื่องชื่พลึงเสียไป ทั้งอาบัติเพราะ
กุกุสกุสกรรม อาบัตินั้นชื่อว่าอาชีวิวิบัติ หนึ่ง อาบัติปาราชิก
สังฆาติเสสที่ภิกษุต้องเพราะอาศัยอาชีวะ ก็ชื่อว่าอาชีวิวิบัติด้วย
เพราะเหตุนั้น ในคัมภีร์ปริวาร ท่านยกสิกขาบท ๖ ขึ้นตั้งไว้เพื่อให้
เห็นอาชีวิวิบัติทั้งนี้ว่า ภิกษุออกอุทตริมนุสสรธรรมซึ่งไม่มีในตน
เพราะเหตุแห่งอาชีวะ ต้องปาราชิก ภิกษุถึงสัตตจริตชักสีอเพราะเหตุ
แห่งอาชีวะ ต้องสังฆาติเสส ภิกษุออกอุทตริมนุสสรธรรมโดยปริยาย
เป็นต้นว่า ใครอยู่ในวิหารท่านผู้นั้นเป็นพระอรหันต์ทั้งนี้ เพราะเหตุ
แห่งอาชีวะ ผู้ฟังรู้ความในขณะนั้น ภิกษุนั้นต้องถูกล้างจี้ ภิกษุไม่
เป็นไข้ ขอปณิโกชนะกะคนไข้ญาติฉัน เพราะเหตุแห่งอาชีวะ ต้อง
ปาจิตติย นางภิกษุณีไม่เป็นไข้ ขอของ ๘ อย่าง เป็นต้นว่าเนยใส
กะคนไข้ญาติฉัน เพราะเหตุแห่งอาชีวะ ต้องปาฏิเทสนีภิกษุไม่
เป็นไข้ ขอแองและข้าวสุกกะคนไข้ญาติฉัน เพราะเหตุแห่งอาชีวะ
ต้องทุกกฏ ทั้งนี้ ด้วยท่านยกสิกขาบท ๖ ขึ้นกล่าวไว้แล้ว ฟังรู้เถิด
ว่าในสิกขาบทซึ่งเป็นศีลวิบัติ อาจารย์วิบัติ ทวิวิบัตินั้น ข้อใดที่ภิกษุ
ต้องด้วยอาศัยอาชีวะเป็นเหตุ ข้อนั้นก็เป็อาชีวิวิบัติด้วย

หนึ่ง ปาจิตตินั้น มี ๒ คือ นิสสัคคียปาจิตติย สุทธกปาจิตติย
นิสสัคคียปาจิตตินั้น แปลว่า ปาจิตติยมีการสละเป็นวินัยกรรมได้แก่
ปาจิตติยาบัติ ในนิสสัคคียุเทศแห่งภิกษุปาติโมกข์ ๓๐ แห่งภิกษุณี
ปาติโมกข์ที่เป็นอสาธารณ ๑๒ สิกขาบท ด้วยว่า ปาจิตติยาบัติเหล่านี้

ภิกษุต้องเพราะอาศัยภณฑะข้าวของที่เสียไป โดยพุทธบัญญัติ ภิกษุนั้นต้องเอาภณฑะนั้นมาเสียสละในท่ามกลางสงฆ์หรือคณะ หรือในสำนักแห่งภิกษุรูปเดียว เป็นวินัยกรรมเสียก่อนจึงแสดงอาบัตินั้นตก เพราะเหตุนี้ ปาจิตติยาบัติเหล่านี้ จึงชื่อนิสสัคคียปาจิตติย สุตริกปาจิตติยนั้น แปลว่า ปาจิตติยล้วน ไม่มีวินัยกรรมอันใดอันหนึ่ง เป็นบุรพกิจแห่งเทศนาวิธี ได้แก่ปาจิตติยาบัติ ในปาจิตติยเทศ ในภิกขุปาติโมกข์ ๔๒ สิกขาบท ในภิกขุณีปาติโมกข์ที่เป็นอสาธารณะ ๔๖ สิกขาบท เหล่านี้แลชื่อสุตริกปาจิตติย อนึ่ง สุตริกปาจิตติยมีอีกเป็น ๒ คือ ปกติปาจิตติย ๆ โดยปกติ ๑ เกณฑกาทิปาจิตติย ๆ มีอันต่อยภณฑะเสียก่อนเป็นต้นแล้วจึงแสดงตก ๑

อาบัติตินามกถา จบ

จัดกล่าวด้วยกำหนดสิกขาบทแห่งอาบัตินั้น ๆ สิกขาบทแห่งปาราชิกาบัติส่วนภิกษุ ๔ ส่วนนางภิกษุณีที่เป็นอสาธารณะไม่ทั่วมาแก่ภิกษุด้วย ๔ รวมเป็น ๘ ส่วนสาธารณะทั่วมาแก่ภิกษุด้วยอีก ๔ ผสมหมดด้วยกันเป็น ๑๒ สิกขาบทเหล่านี้ขึ้นสู่ปาติโมกขเทศ สิกขาบทแห่งสังฆาทิเสสาบัติ ส่วนภิกษุ ๑๓ ส่วนนางภิกษุณีที่เป็นอสาธารณะ ๑๐ รวมกันเป็น ๒๓ ส่วนที่เป็นสาธารณะอีก ๗ หมดด้วยกันเป็น ๓๐ สิกขาบทเหล่านี้ขึ้นสู่ปาติโมกขเทศ ที่บัญญัติแห่งอุลลัจฉยาบัตินั้นไม่มีกำหนด ไม่ขึ้นสู่ปาติโมกขเทศ เหตุซึ่งไม่มีกำหนดนั้นจะมีแจ้งข้างหน้า สิกขาบทแห่งนิสสัคคียปาจิตติยาบัติ ส่วนภิกษุ ๓๐ ส่วนนางภิกษุณีที่เป็นอสาธารณะ ๑๒ รวมกันเป็น ๔๒ ถ้าผสมสาธารณะ ๑๔ สิกขาบทเข้าด้วย หมดด้วยกันเป็น ๖๐ สิกขาบท

เหล่านี้ขึ้นสู่ปาติโมกขทุทเทส สิกขาบทแห่งสุทธกปาจิตติยาบัติ ส่วน
ภิกษุ ๕๒ ส่วนนางภิกษุณีที่เป็นอสาธารณะ ๕๖ รวมกันเป็น ๑๐๘
ถ้าผสมสาธารณะ ๗๐ สิกขาบทด้วย รวมกันเป็น ๒๕๘ สิกขาบทเหล่านี้
ขึ้นสู่ปาติโมกขทุทเทส สิกขาบทแห่งปาฏิเทสนียาบัติส่วนภิกษุ ๔ ส่วน
นางภิกษุณี ๘ รวมกันเป็น ๑๒ ขึ้นสู่ปาติโมกขทุทเทส ที่บัญญัติแห่ง
ทุกกฏาบัติมีมากไม่มีกำหนด ด้วยว่าทุกกฏาบัติว่าโดยอาศัฏฐานที่มา
โดยย่อมี ๒ สถาน มาในบาลีพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติอย่าง ๑ เรียก
ชื่อว่าบาลีทุกกฏ มาในอัฐฐกถาพินจากบาลี พระสังคีติกอาจารย์ผู้รู้
พุทธาธิบายตั้งไว้อย่าง ๑ เรียกชื่อว่าบาลีสุมตทุกกฏ เนื้อความ
พิสดารจักมีแจ้งข้างหน้า เพราะเหตุนี้ สิกขาบทแห่งทุกกฏาบัติจึง
ขึ้นสู่ปาติโมกขทุทเทสแต่เสขยสิกขาบทอย่างเดียว นอกนั้นไม่ขึ้นสู่
อุทเทส สิกขาบทแห่งทุพภาสิตาบัติ ที่มีนิทานเบื้องต้นให้พระผู้มี
พระภาคทรงบัญญัติขึ้นไม่มี ด้วยว่าทุพภาสิตาบัตินี้มาในวิภังค์แห่ง
โอมสวาทสิกขาบทแห่งเดียว เพราะเหตุนี้ ในเบื้องต้น เมื่อ
วินิจฉัยโอมสวาทสิกขาบทแล้ว ทุพภาสิตาบัติก็จกรู้ด้วย จักเป็นอัน
วินิจฉัยด้วย อนึ่ง อุทเทสสำหรับที่จะยกสิกขาบทขึ้นสวดทุก ๆ กิ่ง-
เดือนในวันอุโบสถ ที่ชื่อว่าปาติโมกขทุทเทสนั้น โดยชื่อที่มีอยู่ใน
พระคัมภีร์ปาติโมกข์ มีอยู่ ๕ อุทเทส คือ นิทานทุทเทส ๑ ปาราชิ-
กทุทเทส ๑ สังฆาติเสสุทุทเทส ๑ อนียทุทเทส ๑ นิสสัคคียทุทเทส ๑
ปาจิตติยทุทเทส ๑ ปาฏิเทสนียทุทเทส ๑ เสขยทุทเทส ๑ สมณทุทเทส ๑

ในนิทานทุทเทสเป็นเบื้องต้นนี้ไม่เป็นอุทเทสสำหรับชื่อสิกขา-
บท เป็นแต่คำประกาศญัติติแห่งอุโบสถกรรม และประกาศคำที่เป็น

นิทานเบื้องต้นแห่งอุทเทสอื่นเท่านั้น สุนาตุ เม ฯ เป ฯ ปาติโมกข์
 อุทเทสย ข่านี่ชื่อว่าอุทติ ความว่า ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ พระสงฆ์
 จงสดับแต่ข้า อุโบสถวันนี้เป็นที่ ๑๔ ที่ ๑๕ ถ้าหากว่าอุโบสถกรรม
 มีกาลอันถึง มีกาลอันควร คือว่าพร้อมด้วยองค์ ๔ แล้วไซ้ พระสงฆ์
 พึงทำซึ่งอุโบสถ พึงสวดขึ้นซึ่งปาติโมกข์ องค์ ๔ นั้น คือ วันที่
 สิบสี่ที่สิบห้า สามัคคี ๓ วันนั้นวันใดวันหนึ่ง เป็นองค์อัน ๑ ภิกษุ
 ตั้งแต่ ๔ ขึ้นไป ไม่ต้องออกเขบนียกรรม เป็นปกติทั้ง ตั้งอยู่ในสีมา
 อันเดียวกัน ไม่มละหัดถาสกัน เป็นองค์อัน ๑ ภิกษุเหล่านั้นไม่ต้อง
 สภาคาบัติมีวัตถุเสมอกัน มีฉันทโกชนะในเวลาบ้ายด้วยกันเป็นต้น
 เป็นองค์อัน ๑ วัชชนียบุคคล ๒๑ มีกฤตส์ถ์และบัณฑิตเป็นต้น
 ไม่มีในภายในหัดถาสสงฆ์ เป็นองค์อัน ๑ อุโบสถพร้อมด้วยองค์ ๔
 นี้ จังควรจะกล่าวว่า ปตุตถกถุได้ ถ้าไม่พร้อมเป็นแต่ ๓ หรือ ๒
 ไม่ควรกล่าว ถ้าผู้สวดนั้นอ่อนกว่าภิกษุสงฆ์อยู่สักองค์ ๑ ก็ดี ให้ว่า
 ภาณูเต ถ้าแก่กว่าหมคให้ว่าอาวุโส อนึ่งถ้าเป็นวันที่ ๑๕ ให้ว่า ปณฺ
 ฌโรโส คงตามบาลีเดิม ถ้าเป็นวันที่ ๑๔ ให้ว่า อาตุทฺทโส ก็ สงฺขสุส
 ฯ เป ฯ ผาสฺ โหติ ถ้าเหล่านั้นชื่อว่านิทาน เป็นคำถามคำสอนผู้จะฟัง
 ปาติโมกข์ ความว่าอะไร บุพพกรรม บุพพกิจ กรรมจะต้องทำก่อนแห่ง
 สงฆ์ ทำแล้วหรือ คือว่ากวาดโรงอุโบสถ ๑ ถ้าเป็นเวลากลางคืนตาม
 ประทีป ๑ ปุอาสนะ ๑ ถังน้ำใช้น้ำฉันไว้ ๑ สิ้นชื่อว่าบุพพกรรม
 เพราะจะต้องทำก่อนแต่ประชุมสงฆ์ นำฉันทะแห่งภิกษุผู้ควรฉันทะ
 มา ๑ นำปาริสุทธิแห่งผู้ควรปาริสุทธิมา ๑ บอกฤๅ ๑ นับภิกษุ ๑
 ให้โอวาทแก่นางภิกษุณี ๑ ห่านชื่อว่าบุพพกิจ เพราะจะต้องทำก่อน
 แต่สวดขึ้นซึ่งปาติโมกข์ บุพพกรรม บุพพกิจ ๔ เหล่านี้แห่งสงฆ์ทำ

แล้วหรือ ทั้งแต่บาสว่า ปาริสุทธฺิ ไป เป็นคำสอน ความว่า คุณก่อน
ท่านทั้งหลายผู้มีอายุ ท่านทั้งหลายจงบอกความที่แห่งตนเป็นผู้บริสุทธิ์
ไปเถิด ข้าพเจ้าจักแสดงขึ้นซึ่งพระปาติโมกข์ เราทั้งหลายหมกด้วย
กันจงฟัง จงกระทำไว้ในใจให้ดีซึ่งพระปาติโมกข์เถิด

แต่ไปอย่างไรจะเป็นอันบอกความที่แห่งตนเป็นผู้บริสุทธิ์ จะ
ประกาศอย่างนั้น ยสฺส ลียา ฯ เป ฯ เวทิสฺสามิ ความว่า ถ้าอาบัติ
แห่งภิกษุใดมี ภิกษุนั้นพึงทำให้แจ้งเสีย บอกเสียในท่ามกลางสงฆ์
หรือแม้แก่ภิกษุองค์หนึ่งที่นั่งอยู่ใกล้ว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติชื่อนี้ ฯ
ข้าพเจ้าลุกจากที่นั่งแล้วจักทำคืนซึ่งอาบัตินั้น ถ้าเคลือบแคลงอยู่ให้
บอกกันว่า ข้าพเจ้าเคลือบแคลงอยู่ในอาบัติชื่อนี้ ฯ ในกาลใด
ข้าพเจ้าจักไม่เป็นผู้เคลือบแคลง ในกาลนั้นข้าพเจ้าจะทำคืนซึ่งอาบัติ
นั้น ครั้นเมื่ออาบัติไม่มีก็พึงนั่งอยู่ อากาที่บอกอาบัติและหนึ่งอย่าง
นี้แล ชื่อว่าบอกความที่แห่งตนเป็นผู้บริสุทธิ์ ข้าพเจ้าจักรู้แจ้งซึ่ง
ท่านทั้งหลายว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ด้วยความที่หนึ่งอยู่เป็นสำคัญ และคำว่า
ยลา โข ฯ เป ฯ โหติ นี้เป็นคำบอกให้รู้จักอนุสาวนาและเขตแห่งอาบัติ
ความว่า เหมือนอย่างภิกษุองค์เดียวภิกษุองค์หนึ่งตามเฉพาะตัว และ
กล่าวแก่ใจฉันใด ถ้าอันเราให้ไถยยินอยู่เนื่อง ๆ ในภิกษุบริษัทเช่นนี้
จนถึงครั้งที่ ๓ ว่า ตติยมปี ปุจฺฉามิ กจฺจิตฺต ปรีสุทฺธา นํทุกฺขุเทส
ไปฉันนั้น ถ้าภิกษุองค์ใด เมื่อเราสวดให้ไถยยินอยู่ จนถึงครั้งที่ ๓
ว่า ตติยมปี ปุจฺฉามิ กจฺจิตฺต ปรีสุทฺธา ดังนี้ เธอระลึกลำไถย ถ้าไม่
กระทำให้แจ้งไม่บอกซึ่งอาบัติที่มีอยู่เสีย สัมปธานมฺสาวาท ความ
กล่าวเท็จแห่งผู้รู้ ย่อมมีแก่ภิกษุนั้น ชื่อว่าภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏ

เพราะปิตุอาบัติแห่งตนไว้ ปรับเป็นมุสาวาท คุก่อนท่านผู้มีอายุ
ทั้งหลาย ก็แลสัมปชานมุสาวาททุกกฏนี้ พระผู้มีพระภาคได้กล่าวแล้ว
ว่าเป็นธรรมทำซึ่งอันตรายแก่ฉานและมรรคผล เพราะเหตุนี้ ภิกษุ
ระลึกใค้อยู่ อาบัติมีอยู่พึงกระทำให้แจ้งเสีย ถวายว่ากระทำให้แจ้งเสีย
แล้ว ย่อมเป็นความผาสุกสำราญแก่ภิกษุนั้น

นิทานุเทศ จบ

ในปาราชิกุเทศ ส่วนภิกษุมีสิกขาบท ๔ ส่วนภิกษุณีมี ๘
สิกขาบท ในสังฆาทิเสสกุเทศ ส่วนภิกษุมีสิกขาบท ๑๓ ส่วนภิกษุณี
มี ๑๗ ในอนियคุตกุเทศมีสิกขาบท ๒ อนियคุตกุเทศนี้ ในภิกษุณี
ปาติโมกข์ไม่มี ในนิสสัคคิกุเทศ ส่วนภิกษุ ๓๐ สิกขาบท ส่วน
ภิกษุณีก็ ๓๐ ในปาจิตคิกุเทศ ส่วนภิกษุมีสิกขาบท ๔๒ ส่วนภิกษุณี
๑๖๖ ในปาฏิเทสนียุเทศ ส่วนภิกษุมีสิกขาบท ๔ ส่วนภิกษุณี ๘
ในเสขียุเทศ ส่วนภิกษุและภิกษุณีมีสิกขาบท ๗๕ เหมือนกัน ในสม-
ถุเทศไม่มีสิกขาบท มีแต่กรรม ๗ ประการ คือสัมมุขาวินัยเป็นต้น
ชื่อว่าสมณะ เพราะเป็นของสำหรับร่างบอริกรรม ๔ มีวิวาทาธิกรรม
เป็นต้นเท่านั้น กล่าวปาติโมกข์กุเทศ ส่วนภิกษุ ๔ อุเทศ ส่วน
ภิกษุณี ๘ อุเทศนั้น กล่าวตามชื่อซึ่งมีอยู่ในกัมภีร์พระปาติโมกข์
ถ้าจะกล่าวโดยพุทธบัญญัติไซ้จะมีอยู่ ๕ คือ นิตานุเทศเป็นที่ ๑
ปาราชิกุเทศเป็นที่ ๒ สังฆาทิเสสกุเทศเป็นที่ ๓ อนियคุตกุเทศเป็น
ที่ ๔ ทั้งแต่นิสสัคคิกุเทศไปจนสมถุเทศเป็นที่ ๕ ชื่อวิตถารุเทศ
เป็นที่ ๕ ทั้งนี้ ทรงบัญญัติเป็น ๕ นี้ เพื่อจะให้รู้จักพระปาติโมกข์

โดยย่อและพิสดารในเวลาเมื่อมีอันตราย ความนี้จักรู้แจ้งในอุโบสถ-
กขาข้างหน้าโน้น.

ว่าด้วยอุทเทส จบ

หนึ่งในบุพพสิกขา กล่าวสัจจิกกะและวัชชะไว้ ในภกขานั้น
จะยกไว้ก่อน จะไว้กล่าวในสมุฏฐานภกขาเบื้องหน้าโน้น.

สิกขาปทปริจเฉทภกขา จบ

จะกล่าวในวิธีมีสมุฏฐานเป็นต้น สมุฏฐาน ๆ แปลว่า ที่เกิด
แห่งอาบัติในสิกขาบทนั้น ๆ ก็แลสมุฏฐานแห่งอาบัติในสิกขาบท
ทั้งปวงนั้นมี ๖ ก็กายเป็นที่ ๑ วาจาเป็นที่ ๒ กายวาจาเป็นที่ ๓
กายจิตเป็นที่ ๔ วาจาจิตเป็นที่ ๕ กายวาจาจิตเป็นที่ ๖ เป็น ๖
ค้วยกัน กายอย่างเดียวหรือวาจาอย่างเดียว เป็นสมุฏฐานอัน ๑
ทั้งนี้ชื่อว่า เอกังคิกะ ว่าสมุฏฐานมีองค์อันเดียว กายกับวาจา หรือ
กายกับจิต หรือวาจากับจิตก็ดี เป็นสมุฏฐานอัน ๑ ทั้งนี้ชื่อว่า
ทวิงคิกะ ว่าสมุฏฐานมีองค์ ๒ ทั้งกายทั้งวาจาทั้งจิตเป็นสมุฏฐาน
อัน ๑ ทั้งนี้ชื่อว่า ทวิงคิกะ ว่าสมุฏฐานมีองค์ ๓ ๓ ข้างกัน คือ
กาย ๑ วาจา ๑ กายวาจา ๑ นี้ชื่อ อจิตตกสมุฏฐาน เพราะไม่มี
จิตเจือค้วย และอาบัติในสิกขาบทใด ต้องค้วยสมุฏฐาน ๓ เหล่านี้
อันใดอันหนึ่ง สิกขาบทนั้นเป็นอจิตตกะค้วย ส่วน ๓ ข้างปลาย
คือ กายจิต ๑ วาจาจิต ๑ กายวาจาจิต ๑ นี้ชื่อ สจิตตกสมุฏฐาน
มีจิตเจือค้วย อาบัติในสิกขาบทใด ต้องค้วยสมุฏฐานเหล่านั้นอันใดอัน
หนึ่ง ไม่มีสมุฏฐานข้างกันเจือค้วยเลย สิกขาบทนั้น เป็นสจิตตกะ มีจิต
เจือค้วย อาบัติทั้งปวงภิกษุต้องค้วยสมุฏฐาน ๑ บ้าง ๒ บ้าง ๓ บ้าง

๔ บ้าง ๖ บ้าง ต้องด้วยสมุฏฐาน ๕ ไม่มี อาบัติในสิกขาบทใด ภิกษุ
 ต้องด้วยสมุฏฐานที่ ๔ อย่างเดียว ทั้งในปฐมปาราชิก ต้องด้วยสมุฏ-
 ฐานที่ ๕ อย่างเดียว ทั้งในธัมมเทสนาสิกขาบท ต้องด้วยสมุฏฐานที่ ๖
 อย่างเดียว ทั้งในสังฆเภทสิกขาบท ๓ นี้ชื่อว่าเอกสมุฏฐานสิกขาบท
 ว่า มีสมุฏฐานอันเดียว อาบัติในสิกขาบทใด ภิกษุต้องด้วยสมุฏฐาน
 ที่ ๑ หรือที่ ๔ ทั้งในเอภกโถมสิกขาบทกัถิ ต้องด้วยสมุฏฐาน ที่ ๓
 หรือที่ ๕ ทั้งในปทโสธัมมสิกขาบทกัถิ ต้องด้วยสมุฏฐานที่ ๓
 หรือที่ ๖ ทั้งในปฐมกฐินสิกขาบทกัถิ ต้องด้วยสมุฏฐานที่ ๕ หรือ
 ที่ ๖ ทั้งในโจริวุฏฐานสิกขาบทกัถิ ๕ สิกขาบทนี้ชื่อ ทวิสมุฏฐาน
 มีสมุฏฐาน ๒ อาบัติในสิกขาบทใด ภิกษุต้องด้วยสมุฏฐานข้างกัน
 คือที่ ๑ หรือที่ ๒ หรือที่ ๓ ทั้งในภทวารโณสิกขาบทกัถิ ต้องด้วย
 สมุฏฐาน ๓ ข้างปลายคือที่ ๔ หรือที่ ๕ หรือที่ ๖ ทั้งในอทินนาทาน-
 สิกขาบทกัถิ ๒ สิกขาบทนี้ชื่อ ทิสสมุฏฐาน สิกขาบทมีสมุฏฐาน ๓
 อาบัติในสิกขาบทใด ภิกษุต้องด้วยสมุฏฐานที่ ๑ หรือที่ ๓ หรือที่ ๔
 หรือที่ ๖ ทั้งในอัทธานสิกขาบทกัถิ ต้องด้วยสมุฏฐาน ที่ ๒ หรือที่ ๓
 หรือที่ ๕ หรือที่ ๖ ทั้งในอนนุญญาตสิกขาบทกัถิ ๒ สิกขาบทนี้
 ชื่อ จตุสมุฏฐาน สิกขาบทมีสมุฏฐาน ๔ อาบัติในสิกขาบทใด ต้องด้วย
 สมุฏฐาน ๖ คือที่ ๑ หรือที่ ๒ หรือที่ ๓ หรือที่ ๔ หรือที่ ๕
 หรือที่ ๖ ทั้งในสัตตจริตตสิกขาบท ๆ นี้ชื่อ ฉสมุฏฐาน สิกขาบท
 มีสมุฏฐาน ๖

อาบัติทั้งปวงว่าโดยสมุฏฐานมี ๑๓ อาบัติ ๑๓ นั้นได้ชื่อ
 ทั้ง ๑๓ โดยสมุฏฐานตามสิกขาบทที่เป็นปฐมบัญญัติดังนี้ว่า ปฐม-

ปารวชิกสมุฏฐาน อทินนาทานสมุฏฐาน สัจจวิตกสมุฏฐาน สมณู-
 ภาสสมุฏฐาน ปฐมกฐินสมุฏฐาน เอภกโลมสมุฏฐาน ปทโสรัหม-
 สมุฏฐาน อัทธานสมุฏฐาน เถยยสัคคตสมุฏฐาน ธัมมเทศนาสมุฏ-
 ฐาน ภูคาโรจนสมุฏฐาน โจริวุฐาปนสมุฏฐาน อนนุญญาตสมุฏ-
 ฐานเป็น ๑๓ ทั้งนี้ อาบัติในสิกขาบทใด เกิดแก่กายกับจิต สิกขาบท
 นั้นชื่อว่า ปฐมปารวชิกสมุฏฐาน อาบัติในสิกขาบทใด เกิดแต่สัจจวิตก-
 สมุฏฐาน ๓ ข้างปลาย สิกขาบทนั้นชื่อว่า อทินนาทานสมุฏฐาน
 อาบัติในสิกขาบทใด เกิดแต่สมุฏฐานทั้ง ๖ สิกขาบทนั้นชื่อสัจจวิตก-
 สมุฏฐาน อาบัติในสิกขาบทใด เกิดแต่สมุฏฐานที่ ๖ อย่างเดียว
 สิกขาบทนั้นชื่อว่า สมณูภาสสมุฏฐาน อาบัติในสิกขาบทใด เกิดแต่
 สมุฏฐานที่ ๑ และที่ ๖ สิกขาบทนั้นชื่อ ปฐมกฐินสมุฏฐาน อาบัติ
 ในสิกขาบทใด เกิดแต่สมุฏฐานที่ ๑ และที่ ๔ สิกขาบทนั้นชื่อ
 เอภกโลมสมุฏฐาน อาบัติในสิกขาบทใด เกิดแต่สมุฏฐานที่ ๒ และ
 ที่ ๕ สิกขาบทนั้น ชื่อปทโสรัหมสมุฏฐาน อาบัติในสิกขาบทใด เกิด
 แต่สมุฏฐานที่ ๑ และที่ ๓ และที่ ๔ และที่ ๖ สิกขาบทนั้นชื่อ
 อัทธานสมุฏฐาน อาบัติในสิกขาบทใด เกิดแต่สมุฏฐานที่ ๔ และที่ ๖
 สิกขาบทนั้นชื่อ เถยยสัคคตสมุฏฐาน อาบัติในสิกขาบทใด เกิดแต่สมุฏ
 ฐานที่ ๕ อย่างเดียว สิกขาบทนั้นชื่อ ธัมมเทศนาสมุฏฐาน อาบัติใน
 สิกขาบทใด เกิดแต่จิตตกสมุฏฐาน ๓ ข้างกัน สิกขาบทนั้นชื่อ
 ภูคาโรจนสมุฏฐาน อาบัติในสิกขาบทใด เกิดแต่สมุฏฐานที่ ๕ และที่ ๖
 สิกขาบทนั้นชื่อ โจริวุฐาปนสมุฏฐาน ว่ามีสมุฏฐานทั้งโจริวุฐาปน
 สิกขาบทแห่งนางภิกษุณี อาบัติในสิกขาบทใด เกิดแต่สมุฏฐานที่ ๒
 และที่ ๓ และที่ ๕ และที่ ๖ สิกขาบทนั้นชื่อ อนนุญญาตสมุฏฐาน

ว่ามีสมุฏฐาน ทั้งอนนุญาตสิกขาบทแห่งนางภิกษุณี กรบ ๑๓
 สิกขาบททั้งนี้ ก็แลด้วยคำว่า วิธีมีสมุฏฐานเป็นต้นนั้น สงเคราะห์
 เอาภิกขิยา ญญา จิต วัชระ กรรม ตักกะ อาณัติด้วย

ก็แลอาบัติในสิกขาบททั้งปวงว่าโดยภิกขิยามี ๕ คือเป็นภิกขิยา ๑
 อภิกขิยา ๑ ภิกขิยาภิกขิยา ๑ สียา ภิกขิยา สียา อภิกขิยา ๑ สียา ภิกขิยา สียา ภิกขิยา-
 ภิกขิยา ๑ เป็น ๕ ทั้งนี้ อาบัติในสิกขาบทใด ย่อมเป็นแก่ภิกษุผู้ทำ
 ซึ่งความล่วงด้วยกายหรือวาจา ทั้งในปฐมวิชนสิกขาบทเป็นต้น
 สิกขาบทนั้น ชื่อว่าเป็นภิกขิยา คือเกิดแต่การทำ อาบัติในสิกขาบทใด
 ย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่ทำซึ่งกรรมอันตนจะพึงทำด้วยกายและวาจา ทั้งใน
 ปฐมกฐินสิกขาบท ไม่ทำวิกัปและอธิฐาน วัฏฏะเรกจิวรให้เกิน
 ๑๐ วันทั้งนี้ สิกขาบทนั้นชื่อว่า เป็นอภิกขิยา คือเกิดแต่ความไม่ทำ
 อาบัติในสิกขาบทใด ย่อมเป็นแก่ภิกษุที่ทำด้วยและไม่ทำด้วย ทั้งใน
 จีวรปฏิคคหณสิกขาบท ทำซึ่งการรับผ้าจีวรแต่มือแห่งนางภิกษุณี
 ที่ใช้ญาติ ไม่ทำซึ่งการแลกเปลี่ยนก่อนจึงเป็นอาบัติ สิกขาบททั้งนี้
 นั้น ชื่อว่าเป็นภิกขิยาภิกขิยา คือเกิดแต่การทำและไม่ทำด้วย อาบัติใน
 สิกขาบทใด ย่อมเป็นแก่ภิกษุผู้บางที่บางที่ไม่ทำ ทั้งในรูปียปฏิคค-
 หณสิกขาบท บางที่ต้องด้วยทำซึ่งการรับรูปียะ บางที่ต้องด้วยความ
 ไม่ทำซึ่งความห้ามรูปียะที่เขาให้ สิกขาบททั้งนี้ นั้น ชื่อว่าเป็นสียาภิกขิยา
 สียาภิกขิยา คือบางที่เกิดแต่การทำ บางที่เกิดแต่การไม่ทำ อาบัติใน
 สิกขาบทใด ย่อมเป็นแก่ภิกษุผู้บางที่ทำ บางที่ทำด้วยไม่ทำด้วย ทั้งใน
 กุฎติกาสิกขาบท บางที่เป็นอาบัติน้ำให้สงฆ์แสดงที่แล้วทำกุฎให้ล่วง
 ประมาณ บางที่เป็นอาบัติน้ำไม่ให้สงฆ์แสดงที่ก่อน และทำให้ล่วง

เกินประมาณ สิกขาบททั้งนี้ ชื่อว่าเป็นสียากิริยา สียากิริยากริยา คือ บางที่เกิดแก่การทำ บางที่เกิดแก่การทำและไม่ทำด้วย

อนึ่ง สิกขาบททั้งปวงว่าโดยสัณญามี ๒ คือสัณญาวิมกซ์ ๑ โนสัณญาวิมกซ์ ๑ ในสิกขาบทใด พ้นจากอาบัติได้ ด้วยสำคัญจะไม่ล่วงบัญญัติ ถังน้ำมีตัวสัตว์สำคัญว่าไม่มีแล้วบริโภคน้ำไม่เป็นอาบัติ สิกขาบททั้งนั้นเป็นสัณญาวิมกซ์ ในสิกขาบทใด ไม่พ้นจากอาบัติ ได้ด้วยความสำคัญ ถังบ้ายแล้วสำคัญว่ายังไม่บ้าย ฉันทของที่เป็น ยาวกาลิกทั้งปวงเป็นอาบัติ สิกขาบททั้งนั้นเป็นโนสัณญาวิมกซ์

อนึ่ง สิกขาบททั้งปวงว่าโดยจิตมี ๒ คือ เป็นสจิตตกะ และอจิตตกะ อาบัติในสิกขาบทใดเกิดด้วยสจิตตกสมุฏฐาน ๓ ข้างปลาย คือ กาย-จิตและวาจาจิต และกายวาจาจิตอย่างเดียวกัน ไม่เจือด้วยอจิตตกสมุฏฐาน อันใดอันหนึ่งเลย สิกขาบททั้งนั้นชื่อว่า เป็นสจิตตกะ อาบัติ ในสิกขาบทใด เกิดด้วยอจิตตกสมุฏฐาน ๓ ข้างตัน คือกายและวาจา และกายวาจาอย่างเดียวกันก็ หรือแต่อันใดอันหนึ่งเป็นสมุฏฐานอันหนึ่ง และมีสจิตตกสมุฏฐานอันใดอันหนึ่งเจืออยู่ด้วยก็ดี สิกขาบททั้งนั้น ชื่อว่าเป็นอจิตตกะ สิกขาบทใดเป็นสัณญาวิมกซ์ สิกขาบทนั้นเป็น สจิตตกะ สิกขาบทใดเป็นโนสัณญาวิมกซ์ สิกขาบทนั้นเป็นอจิตตกะ

อนึ่ง สิกขาบททั้งปวงว่าโดยวัชระ คือ โทษ มี ๒ คือเป็น โลกวัชระ ๑ ปณณัตติวัชระ ๑ อาบัติในสิกขาบทใดแม้เป็นอจิตตกะ ทั้งสุราปานสิกขาบทเป็นต้น จิตในขณะต้องในส่วนข้างสจิตตกะ คือ มีจิตรู้นั้นเป็นอกุศลจิต ทั้งสุราปานสิกขาบทเป็นสจิตตกะ ภิกษุแม้ ไม่รู้ว่าเป็นสุราและให้ล่วงล้าออกก็เป็นอาบัติ แต่ในส่วนจิตที่รู้ว่า

เป็นสุราและให้ล่องลำคอเข้าไปเป็นอาบัตินั้น เป็นอกุศลจิตฝ่าย
 โลภมูล สิกขาบทนั้นนั้นชื่อว่า เป็นโลกวัชระ ว่ามีโทษ อันนักปราชญ์
 พึงเว้นพึงคิดเคียดโดยโลก ซึ่งว่ามีจิตรู้นั้น ประสงค์เอาวัตถุที่จะล่อง
 ทั้งรู้ว่าสุราเป็นต้นและดื่มกินด้วยโลกจิต ไม่ประสงค์เอาจิตรู้บัญญัติ
 ก็ชื่อว่าไม่ควรรู้ว่าไม่ควรรู้และฝ่าอาชญาพระพุทธเจ้าล่องสิกขาบท
 ด้วยจิตอันใด จิตอันนั้นเป็นปฏิฆจิตฝ่ายโทสมูล เพราะเหตุนี้
 สุราปานสิกขาบท และอยู่ยุดตสิกขาบท และอยู่โยธิกสิกขาบทเหล่านี้
 จึงเป็นอุจิตตกโลกวัชระ ก็แลจิตที่รู้วัตถุแห่งอาบัติในสิกขาบทใด
 แม้เป็นอกุศลก็มี สิกขาบทนั้นชื่อว่า เป็นบัณฑิตวัชระ ว่ามีโทษ อัน
 นักปราชญ์พึงเว้นโดยพุทธบัญญัติ

อนึ่ง สิกขาบททั้งปวง ว่าโดยกรรมมี ๓ คือเป็นกายกรรมก็มี
 เป็นวจีกรรมก็มี เป็นทั้งกายกรรมวจีกรรมก็มี อาบัติในสิกขาบทใด
 ภิกษุจะพึงต้องในกายทวารอย่างเดียว ทั้งอาบัติเกิดแต่สมุฏฐานที่ ๑
 หรือที่ ๔ สิกขาบทเช่นนี้ชื่อว่า เป็นกายกรรม อาบัติในสิกขาบทใด
 ภิกษุจะพึงต้องในวจีทวารอย่างเดียว ทั้งอาบัติเกิดแต่สมุฏฐานที่ ๒
 และที่ ๕ สิกขาบทเช่นนี้ชื่อว่า เป็นวจีกรรม อาบัติในสิกขาบทใด
 ภิกษุจะพึงต้องในทวารทั้ง ๒ คือกายและวาจา สิกขาบทนั้นชื่อว่า
 กายกรรมวจีกรรม ว่า เป็นกายกรรมด้วยวจีกรรมด้วย

อนึ่ง ทิกกะมี ๒ คือ กุสลติกกะ หมวด ๓ กำหนดด้วยกุศลจิต
 อย่าง ๑ เวทนาติกกะ หมวด ๓ แห่งเวทนาอย่าง ๑ ภิกษุเมื่อจะต้อง
 อาบัติ มีจิตเป็นกุศลอยู่ต้องก็มี มีจิตเป็นอกุศลอยู่ต้องก็มี มีจิตเป็น
 อัปยาคฤก คือไม่เป็นกุศลและอกุศลทั้งนอนหลับอยู่ต้องก็มี อนึ่ง เสวย

ทุกข์เวทนาอยู่ต้องอาบัติก็มี เสวยสุขเวทนาอยู่ต้องอาบัติก็มี เสวย
 อุเบกขาเวทนามริยัตถ์อยู่ต้องอาบัติก็มี เมื่อเป็นเช่นนี้สิกขาบทใด
 กล่าวว่ เอกจิตต์ มีจิตอันเดียวให้พึงรู้ว่าได้แก่อกุศลจิต และใน
 สิกขาบทใด ถ้ากล่าวว่ ทวิจิตต์ ว่ามีจิต ๒ ให้พึงรู้ว่าได้แก่จิตที่เป็น
 กุศลและอัพยากฤต ในสิกขาบทใดที่กล่าวว่ ติจจิตต์ ว่ามีจิต ๓ ให้พึง
 รู้ว่าได้แก่จิตที่เป็นกุศลและอกุศลและอัพยากฤต ในสิกขาบทใดที่
 กล่าวว่ เอกเวทนา ว่าเวทนาอันเดียวให้พึงรู้ว่าได้แก่ทุกข์เวทนา
 ถ้ากล่าวว่ ทวิเวทนา ว่ามีเวทนา ๒ ให้พึงรู้ว่าได้แก่สุขเวทนาและ
 อุเบกขาเวทนา ถ้ากล่าวว่ ติวเวทนา ว่ามีเวทนา ๓ ให้พึงรู้ว่าได้แก่
 สุข ทุกข์ อุเบกขา อนึ่ง สิกขาบททั้งปวงเป็นสาธตติกะก็มี อนาถตติกะ
 ก็มี อาบัติในสิกขาบทใด ภิกษุทำเองก็ต้อง ใช้ให้ผู้อื่นทำก็ต้อง
 สิกขาบทนั้น ชื่อ สาธตติกะ ว่าประกอบด้วยบังคับ อาบัติในสิกขา
 บทใด ภิกษุทำเองจึงต้อง ใช้ให้ผู้อื่นทำไม่ต้อง สิกขาบทนั้นชื่อว่า
 เป็นอนาถตติกะ ว่าไม่มีบังคับ ก็แลสมุฏฐานวิธีเป็นต้นดังกล่าวมานี้
 แลจะประกอบในสิกขาบท ซึ่งจะกล่าวข้างหน้านั้นไว้เป็นของสำหรับ
 จะตัดสินอาบัติในสิกขาบทนั้นๆ และให้เกิดความฉลาดแยกแยะสังเก
 ตกำหนดอาบัติในสิกขาบทนั้นๆ.

สมุฏฐานาติกถา จบ

จักกล่าวอาการที่จะต้องอาบัติ ก็แลภิกษุจะต้องอาบัตินั้นด้วย
 อาการ ๖ อย่าง คือ อลชฺชิตา ต้องด้วยความเพ้อคลั่งไม่มีละอาย ๑
 อฆานตา ต้องด้วยไม่รู้ ๑ ถูกอุจฺจบกตตา ต้องด้วยความเพี้ยนคน
 อันความร่ำคาญสงสัยครอบงำอยู่แล้ว ๑ อกปฺปิเย กปฺปิยสมฺมุติตา

ต้องด้วยความเป็นคนสำคัญว่าควรในของที่ไม่ควร ๑ กบปิเย ออกป-
 ปิยสญญิตา ต้องด้วยความสำคัญว่าไม่ควรในของที่ควร ๑ สติสมุ-
 โมสา ต้องด้วยความหลงลืมแห่งสติ ๑ เป็น ๖ ทั้งนี้ ภิกษุรู้อยู่ว่า
 ไม่ควรย้ายขึ้นทำการล่วงสิกขาบทบัญญัติ อย่างนี้ ชื่อว่าต้องด้วยความเป็น
 นอลัชชีไม่มีละอาย ลักษณะแห่งภิกษุเป็นอลัชชีนั้นทั้งนี้ คือเกล้ง
 ต้องอาบัติและบังอาบัติไว้ด้วย ถึงอกคิทั้ง ๔ มีฉันทาคติเป็นต้นด้วย
 บุคคลเช่นนี้แล ชื่อว่าอลัชชีผู้ไม่มีละอาย ภิกษุเป็นชนเหล่านี้มีปัญญา
 น้อย ไม่รู้ว่าสิ่งนี้ควรทำ สิ่งนี้ไม่ควรทำ และไปทำสิ่งที่ไม่ควรทำ
 สิ่งที่ควรทำๆ ให้ผิดไปเสีย ทั้งเก็บคอกไม้ ควรจะใช้อุปสัมบันด้วย
 กบปิยโฆหารและไม่ใช้ ไปเก็บเองมาบูชาพระเจดีย์ ด้วยเข้าใจว่าเป็น
 กุศล ทั้งนี้ ชื่อว่าต้องด้วยความรู้ ภิกษุเกิดความสงสัยขึ้นว่า สิ่งนี้ก็
 ทำอย่างนี้ก็ดี จะควรหรือไม่ควรทั้งนี้ ครั้นจะถามวินัยธรให้ตัดสิน ก็เห็น
 ว่า ถ้าวินัยธรรตัดสินว่าควร ก็จะต้องทำ ถ้าท่านตัดสินว่าไม่ควร ก็
 พึ่งทำไม่ได้ เป็นการลำบาก เห็นเอาเองว่าควร ผ่าพทธอาชญาล่วง
 สิกขาบท อย่างนี้ สิ่งที่ยสงสัยนั้น ถ้าเป็นของไม่ควร ก็เป็นอาบัติตาม
 วัฏฏะนั้นๆ ถ้าเป็นของควร ก็คงเป็นอาบัติทุกกฏ เพราะโทษที่ยสงสัย
 แล้วแลทำ ทั้งนี้ ชื่อว่าต้องด้วยความสงสัยครอบงำ เมื่อเห็นหมีเป็น
 ออกบปิยมังสะ คล้ายกับเนื้อสุกรที่เป็นกบปิยมังสะก็ดี และมังสะแห่ง
 เสือเหลืองคล้ายกับมังสะแห่งเนื้อ ภิกษุสำคัญว่ามังสะแห่งสุกรและ
 มังสะแห่งเนื้อ แล้วแลฉนก็ดี หรือฉน ออกบปิยโฆชนะ สำคัญว่า กบ-
 ปิยโฆชนะก็ดี และบ่ายไปแล้ว สำคัญว่ายังไม่บ่าย ฉนอาหารที่เป็น
 ยาวกาลิกก็ดี ฉนน้ำปानะที่ไม่ควร สำคัญว่าน้ำปานะที่ควรก็ดี ทั้งนี้
 ก็คงต้องอาบัติตามวัฏฏะนั้นๆ อย่างนี้ ชื่อว่าต้องด้วยสำคัญว่าควร

ในของที่ไม่ควร เหมือนอย่างกับปียมั่งสะ คือมั่งสะแห่งสุกรและมั่งสะแห่งเนื้อ ภิกษุสำคัญว่าเนื้อหมี เนื้อเสือเหลือง ที่เป็นอกกับปียมั่งสะ กับปียโกชนะ สำคัญว่าเป็นอกกับปียโกชนะ แล้วแลฉนกกัถิ ยังเข้าอยู่ สำคัญว่าบ้าย แล้วแลฉนอาหารที่เป็นยาวกาลิกกัถิ และน้ำปानะที่เป็นกับปียะ สำคัญว่าน้ำปानะที่เป็นอกกับปียะ แล้วแลคัมภินกัถิ ดังนี้ คงเป็นอาบัติทุกกฏตามสัญญา อย่างนี้ ชื่อว่าต้องด้วยสำคัญว่าไม่ควร ในของที่ควร ภิกษุนอนในที่มุงบังอันเดียวกันกับอนุปสัมันน์ กรบ ๓ ราตรีแล้ว กรันราตรีที่ ๔ ลืมไปนอนต่อไปอีกกัถิ และลืมไปอยู่ปราศจากไตรจีวรกัถิ และไวภะธ ๕ มีเนยใสเป็นต้น ที่รับประเคน แล้วให้เกิน ๗ วันกัถิ และลืมไป ไม่วิกปอริชฐานเสีย ไว้อติเรกจีวรให้ล่วง ๑๐ วันไปกัถิ ดังนี้ ก็คงเป็นอาบัติตามวัตถุนั้นๆ อย่างนี้ ชื่อว่าต้องด้วยหลงลืมสติ เป็นอาการ ๖ ดังกล่าวมาจะนี้ ภิกษุจะต้องอาบิกัถิ ต้องด้วยอาการ ๖ ดังนี้แล จะต้องด้วยอาการอันอื่นนอกนี้ก็ไม่.

หุติยิ อาปตฺตินามาธิปพุพิ จมข้อที่ ๒ ชื่ออาบัตตินามาธิบัพพะ

ลำดับนี้จะกล่าวในข้อที่ ๓ ชื่อปฏิบัติมุขบัพพะ ว่าด้วยสิกขาบทที่เป็นปากเป็นทางแห่งความปฏิบัติอยู่โดยมาก ก็แลในบุพพสิกขาในบัพพะอันนี้ ตั้งแต่สิกขาบทแห่งปาราชิกาบัติ จนถึงสิกขาบทแห่งทุกกฏาบัติ ได้แยกไว้เป็น ๒ แผนก เป็นสจิตตกสิกขาบทแผนก ๑ เป็นอจิตตกสิกขาบทแผนก ๑ เพื่อจะให้รู้ง่าย ด้วยบุพพสิกขานั้นเป็นคำย่อหนัก ก็แลบุพพสิกขาวรรณานี้จะไม่กล่าวตามลำดับในบุพพสิกขานั้น จะกล่าวตามลำดับสิกขาบทที่มาในปาติโมกขบทเทศยกไว้แต่บัญญัติแห่งอุลลัจฉยาบัติ และบัญญัติแห่งทุกกฏาบัติ ที่ไม่ได้

มาในปาติโมกข์เทศ ในส่วนสิกขาบทที่มาในปาติโมกข์เทศนั้น ที่เป็นทางแห่งความปฏิบัติ ที่ยกขึ้นกล่าวในบุพพสิกขาภิatti ที่ไม่ได้ ยกขึ้นกล่าวในบุพพสิกขาภิatti จะกล่าวโดยพิสดารสักหน่อยหนึ่ง ตามควร และจะกล่าวตามบาลีและตามอรรถกถาชื่อ กังขาวิตรณี จะ กล่าวองค์และวิธีมีสมุฏฐานเป็นต้นด้วย และจะกล่าวสิกขาบทที่ไม่ เป็นปากเป็นทางความปฏิบัติด้วย แต่จะกล่าวโดยย่อพอให้ความรู้ ความบทบาทิกา จะไม่ประกอบองค์และวิธีมีสมุฏฐานเป็นต้นด้วย เมื่อ เป็นเช่นนี้ก็จะได้สมกับคำที่กล่าวว่า ปฏิบัติมุขบัพพะ ก็แต่ข้อบัญญัติ ซึ่งไม่มาในปาติโมกข์ จักกล่าวโดยย่อบ้าง โดยพิสดารตามกัมภีร์ สมันตปาสาทิกาบ้าง ตามกัมภีร์อื่นบ้าง.

จักรพรรณาในปาราชิกสิกขาบทนั้นก่อน ก็แลปาราชิกสิกขาบท แห่งภิกษุมี ๔ คือ เมถุน ๑ อทินนาทาน ๑ มนุสสวิกคหะ ๑ อุททริมนุสสรรม ๑.

ก็แลเมถุนสิกขาบทที่ ๑ นั้น ความว่า ภิกษุรูปใดเป็นผู้ถึงพร้อม แล้วซึ่งอริสัสสิกขา และสิกขาบทเป็นที่เลี้ยงชีพอยู่ด้วยกันแห่งภิกษุ ทั้งหลาย และเธอไม่กล่าวกินซึ่งสิกขา ไม่กระทำให้แจ้งซึ่งความเป็น คนทุรพลน้อยกำลังเสียก่อน ถ้าเธอเสพเมถุนโดยที่สุกแม่ในทิวไรจน ทัวเมีย เธอผู้นั้นย่อมเป็นปาราชิกไม่มีสังวาสด้วยภิกษุอื่น ภิกษุผู้นั้น ก็อุบลบุตรผู้ได้อริยาสมมติ อันเนื่องมาแต่พระพุทธเจ้า เป็นสมมติ สำหรับครองปาติโมกข์สังวรศีลเป็นของใหญ่ คือสงฆ์พร้อมเพรียงกัน อุปสมบทบวชให้ ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาไม่กำเรบ ก็พร้อมด้วย วัตถุสมบัตติ ญัตติสมบัตติ อนุสาวนสมบัตติ สีมัสสมบัตติ ปริตสมบัตติ และ

ท่านจักทรงไว้ก็ดี และไม่กล่าวด้วยคำเป็นปริกัปปว่า ปจฺจุกฺเขยฺย
 ข้าพเจ้ากล่าวคืนก็ดี ทั้งนี้แล ชื่อว่าลาสิกขาพร้อมด้วยกาล ก็แลพร้อม
 ด้วยประโยชน์นั้น คือประโยชน์แห่งวาจาที่เปล่งออกว่า ข้าพเจ้ากล่าว
 คืนซึ่งสิกขาเป็นต้น กล่าวด้วยภาษาใด ๆ ไม่ว่า แต่ไม่ลาด้วยกาย-
 ประโยคมีเขียนหนังสือลาเป็นต้น ทั้งนี้แล ชื่อว่าลาสิกขาพร้อมด้วย
 ประโยค พร้อมด้วยบุคคลนั้น คือผู้ลาสิกขา ไม่เป็นบ้า ไม่เป็น
 คนมีจิตฟุ้งซ่าน ไม่เป็นคนเจ็บอันทุกขเวทนาหนักครอบงำ เป็นคน
 ปกติคืออยู่ ผู้ฟังคำลาเล่าก็เป็นชาติมนุษย์ ไม่เป็นทวิรจฺจานและเทพดา
 และไม่เป็นบ้า ไม่เป็นคนมีจิตฟุ้งซ่าน ไม่เป็นคนเจ็บอันทุกขเวทนา
 หนักครอบงำ และเป็นคนอยู่เฉพาะหน้า ไม่ต้องบอกด้วยทูตและ
 หนังสือ ทั้งนี้แล ชื่อว่าพร้อมด้วยบุคคล พร้อมด้วยความรู้ นั้น คือผู้ลา
 สิกขานิยมต่อผู้ใด ผู้นั้นไต่ยนและรู้ความในขณะนั้น ไม่นึกไปนาน
 แล้วจึงรู้ ทั้งนี้ก็ดี ถ้าไม่มีนิยมนุบุคคลและลาสิกขาเฉพาะหน้าคนมาก
 ด้วยกัน ในคนเหล่านั้น คนใดคนหนึ่ง รู้ความในขณะนั้นก็ดี ทั้งนี้
 จึงชื่อว่าพร้อมด้วยความรู้ ภิกษุลาสิกขาพร้อมด้วยจิตเป็นต้นดังกล่าว
 มานี้แล จึงเป็นอันลา ถ้าไม่พร้อมไม่เป็นอันลาสิกขา ก็แลเสพเมถุน
 นั้น คือให้นิมิตของตน แม้พันแม้ห่อด้วยวัตถุอันหนึ่งอันใดก็ตาม เข้า
 ไปในวัจจรรคทวารหนัก บัสดาวรรคทวารเบา มุขมรรคช่องปาก
 อันใดอันหนึ่งแห่งผู้อื่น ที่ยังไม่ตายหรือตายแล้ว และทวารนั้นจะรอง
 จะลาศด้วยวัตถุอันใดอันหนึ่งก็ตาม ไม่รองไม่ลาศก็ตาม เป็นทวาร
 อันศัตว์ยังไม่กักเสียโดยมาก ให้ล่วงที่ชุ่มอันลมปกติไม่ถูกต้องชั่ว
 เมล็ดองาหนึ่ง ด้วยจิตยินดีก็ดี หรือผู้อื่นชุ่มชื้นในนิมิตตน และยินดี
 ด้วยในกาลทั้ง ๔ คือแรกเข้าไปแห่งนิมิต และเข้าไปแล้ว และหยุดอยู่

หมดแล้ว สักว่าสัณฐานแห่งนิมิตยังปรากฏอยู่ดังนี้ ครั้นจิตึกว่า
 จะเสพมืออยู่ ก็เป็นปาราชิก ภิกษุให้ชนหรือต่อมหรือปมอันเกิดในองค์
 กำเนิดตน มีกายประสาธอันฉิบหายแล้วไม่รู้สัมผัส ให้เข้าไปในทวาร
 มรรคดังกล่าวแล้วนั้น เป็นทุกกฏ ถ้าทวารมรรคนั้นเลิกไปหมดแล้ว
 แม้แต่มาตรว่าสัณฐานแห่งนิมิตก็ไม่เหลือ ภิกษุพยายามในที่เช่นนั้น
 สังเกตว่าเป็นแผล เป็นตุลล์จัย ช่องตา ช่องจมูก ช่องหู และผักแห้ง
 หั่วไส้คือนิมิต และแผลที่กระทำด้วยศัสตรา ในกายแห่งมนุษย์เหล่านั้น
 กี้ติ และผักแห้งหั่วไส้ และคลองจมูกแห่งสัตว์ทิจรจกาน มีช้างม้า
 เป็นต้นกี้ติ และนิมิตแห่งกนตยา ตั้งแต่สัตว์กตเสียกึ่งหนึ่งแล้วไป
 ยังไม่ชันพองกี้ติ และดินหรือพื้นที่ยอกมานอกริมฝีปากกี้ติ เหล่านี้
 เป็นเขตเป็นวัตถุแห่งอาบัติตุลล์จัย ช่องตา ช่องหู และแผลใน
 กายสัตว์ทิจรจกานกี้ติ และนิมิตที่เล็กแห่งสัตว์ทิจรจกานมีงูและปลา
 เป็นต้น ที่ไม่พอประมาณองค์กำเนิดดำเนินเข้าไปได้กี้ติ และสรี-
 ราวัยวะอันเศษมีรักแร้ เป็นต้น แห่งมนุษย์และทิจรจกานกี้ติ และนิมิต
 ในซากศพที่ชันพองแล้วกี้ติ และชันเนื้อที่ตกลงแล้วนอกนิมิตกี้ติ
 เหล่านี้เป็นเขตเป็นวัตถุแห่งอาบัติทุกกฏ ภิกษุสอดองกษาคเข้าใน
 ปากซากศพที่อ้าอยู่ ไม่ให้กระทบเบื่องคำและข้างทั้ง ๔ นั้น เป็น
 ทุกกฏ กล่าวมานี้เป็นประเภทแห่งอาบัติ

แต่ไม่เป็นอาบัติในสิกขาบทนี้ ภิกษุไม่รู้ไม่ยินดี เป็นบ้ามิจิต
 อันพึงชำนวนเวทนาครอบงำ ภิกษุเป็นอาทิกัมมิกะผู้ต้นบัญญัติเหล่านี้
 ไม่เป็นอาบัติ และภิกษุนอนหลับอยู่ ผู้อื่นมาลอบทำเมถุนในนิมิตตน
 ไม่รู้ตัว ชื่อว่าไม่รู้ ไม่เป็นอาบัติ ภิกษุใดแม้รู้ แต่ไม่ยินดีเลย ชื่อ

ว่าไม่ยินดี ไม่เป็นอาบัติ ภิกษุเป็นบัณฑิตเคียดแค้นไคล้เหลือเยียวยา
และภิกษุเขาทำจิตให้พุ้งช่าน ชื่อว่าเป็นคนมีจิตอันพุ้งช่าน ๒ จำพวก
นี้ ที่ไม่รู้สมถะ เห็นเพลิงกับทอง คุดกับแก่นจันทน์ เสมอกัน ทั้งนี้
เป็นประมาณในที่จะไม่เป็นอาบัติ ภิกษุใดไม่รู้สิ่งไรเลย เพราะ
กระสับกระส่ายอยู่ด้วยทุกขเวทนากล้า ทั้งนี้ ชื่อว่าอันทุกขเวทนา
ครอบงำไม่เป็นอาบัติ ภิกษุใด เป็นเดิมเหตุที่จะให้พระผู้มีพระภาค
บัญญัติสิกขาบทนั้น ทั้งพระสุทินน์แรกเสพเมถุนก่อนกว่าภิกษุอื่นทั้งนี้
ชื่อว่า อาทิกัมมิกะผู้ต้นบัญญัติ ไม่เป็นอาบัติ กล่าวมานี้ ชื่อว่ากล่าว
ด้วยอนาบัติ

อนึ่ง สิกขาบทนี้ เป็นอนาถัตติกะ เพราะไม่ต้องปาราชิก
ด้วยบังคับผู้อื่นให้เสพเมถุน ก็แต่ว่าบังคับหรืออุกฤษฏ์ด้วยกันให้เสพ-
เมถุน ถึงไม่เป็นปาราชิกก็จริง ก็คงไม่พ้นทุกกฎาบัติ เพราะอภิปิยะ-
สมาทาน มืองค์ ๒ คือ เสวนจิตต์ จิตติกะเสพเมถุน ๑ มคฺเคน
มคฺคปฏิปาหนิ ยังองค์กำเนิดให้เข้าไปในทวารมรรค ถูกต้อง
ณ ที่ใดที่หนึ่ง เป็นองค์อย่าง ๑ พร้อมด้วยองค์ ๒ ทั้งนี้ จึงเป็น
ปาราชิกาบัติ ไม่พร้อม ไม่เป็น สิกขาบทนี้มีสมุฏฐาน ๑ ชื่อว่าปฐม
ปาราชิกสมุฏฐาน คือเกิดแต่กายกับจิตเป็นสมุฏฐาน ๑ อนึ่ง เป็น
กิริยา เป็นสัญญาวิโมกข์ เป็นสจิตตะ โลภวัชชะ กายกรรม เป็น
อกุศลจิต เป็นทวิเวทน์ มีเวทนา ๒ คือ สุขกับอุเบกขา

ปจฺม ปาราชิกํ จบ

ในอทินนาทานสิกขาบทที่ ๒ ความว่า ภิกษุใด ลักเองหรือใช้
ให้ผู้อื่นลัก ซึ่งทรัพย์ข้าวของที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต มีราคาแต่บาทหนึ่ง

ขึ้นไป ด้วยบาทในนครประเทศที่ตั้งอยู่ ณ บ้าน หรือในป่า หรือตั้ง
อยู่ในน้ำ ในบก ในอากาศ ในที่ใดๆ ก็ดี อันมีเจ้าของทวงแห่นอยู่
ด้วยเฉยจิต โดยอาการแห่งการลักต่างๆ คือห้องร้องเบียดบัง หลอก
ลวง สับเปลี่ยน ฉ้อชิง ข่มเหง ขว้างทิ้ง ใดๆ ก็ดี ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก

ซึ่งว่าบาทหนึ่งนั้น ในบาลีว่า ๕ มาสกเป็นบาท ๑ ในเมือง
ราชกฤห์ โดยบาลีว่า “เตน โข ปน สมเณน ราชคเห ปญจมาสโก
ปาโท โหติ” ในอรรถกถาว่า ๒๐ มาสกเป็นกหาปณะ ๑ ในเมือง
ราชกฤห์ในครั้งนั้น เพราะเหตุนี้ ๕ มาสกจึงเป็นบาท ๑ โดย
ลักษณะนั้น ฟังรู้เถิดว่า ส่วนที่ ๔ แห่งกหาปณะเป็นบาท ๑ ใน
ชนบททั้งปวง ก็แต่ส่วนที่ ๔ แห่งกหาปณะนั้น ฟังรู้ด้วยสามารถ
แห่งโบราณนี้ลกหาปณะ ไช้กหาปณะอื่นมีรุทรทามกหาปณะเป็นต้น
ด้วยว่าแม้พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ในอดีตและอนาคต ท่านก็มีบัญญัติ
ทุกขปาราชิกด้วยบาทส่วนที่ ๔ แห่งนี้ลกหาปณะนั้นสืบ โดยปาฐะว่า
“ปญจมาสโก ปาโทติ ตทา ราชคเห วิสติมาสโก กหาปโณ โหติ,
ตสุมา ปญจมาสโก ปาโท; เอเตน ลกฺขเณน สพฺพชนปเทสุ
กหาปณสุส จตุตฺโธ ภาคี ปาโทติ เวทิตพฺโพ. โส จ โข ปฺปราณสุส
นีลกหาปณสุส วเสน, น อิตเรสํ รุทรทามกาทีนํ; เตน हि ปาเทน
อติตา พุทฺธาปี ปาราชิกํ ปญญาเปสฺสุ อนาคตาปี ปญฺณเปสฺสนนฺติ.”
ก็แลการวินิจฉัยบาทมคธลงเป็นเงินในสยามประเทศนี้ ตามอรรถ-
กถาและฎีกา จะกล่าวในเบื้องหน้าในที่สุดแห่งวินิจฉัยทั้งปวง.

ก็แลอาหาร อาการที่จะลักนั้น ฟังรู้โดยบาลี ๖ บท ดังนี้ก่อน
คือ อาทียนะ หรณะ อahrณะ อิริยาปถวิโกปนะ ฐานาจาวันะ

สังเกตที่ตึนามนะ อธิบายในบทที่ ๖ นั้น ตามอรรถกถาทั้งนี้ อาทิตยนะ นั้น ว่าถือเอา ได้แก่ภิกษุโจทฟ้องร้องเอาสวน ไร่นา ที่ดินของผู้อื่น ว่าเป็นของตน ต้องทุกกฎ ไม่ต้องปาจิตติย ด้วยมุตสาวก เพราะเป็น บพพประโยชน์แห่งอทินนาทาน ครั้นเจ้าของสงสัยว่าเราจะไต่หรือไม่ ไต่ ภิกษุนั้นต้องถูกลัจฉัย ครั้นเจ้าของปลงธุระว่าจักไม่เป็นของเรา แล้ว ภิกษุก็ปลงธุระจักไม่ให้แล้ว จึงเป็นปาราชิก ถ้าภิกษุยังกักจะ ให้อยู่ เป็นแต่แสดงอานาภาพให้กลัวก็ดี หรือเจ้าของยังไม่ปลงธุระ ก็ยังรักษาอยู่ก่อน ต่อเมื่อโคปลงธุระลงทั้ง ๒ ข้าง ภิกษุก็จักไม่ให้ เจ้าของก็ว่าไม่ให้แล้ว จึงเป็นปาราชิก ทรณะนั้นว่าเอาไป ได้แก่ ภิกษุช่วยนำของแห่งผู้อื่นไปถวายศรัทธาเป็นคั้น ครั้นมีเดยยจิตกิกจะ ลัก จับต้องลูบลำของอยู่บนศรัทธานั้น ต้องทุกกฎ ทำของนั้นให้ไหว ไปมาอยู่บนศรัทธา ต้องถูกลัจฉัย ปลงของนั้นลงมาว่า ต้องปาราชิก กำหนดศรัทธานั้น ข้างหน้าเพียงหลุมกอ ข้างหลังเพียงท้ายผมตก ข้างทั้ง ๒ เพียงหมวกหู ภิกษุเลื่อนของลงมาจากศรัทธา ไม่ให้พ้นศรัทธา เลย พอพ้นเขตศรัทธาที่กำหนดไว้ ก็เป็นปาราชิก ถ้ายกขึ้นพอพ้น ศรัทธาเส้นผมหนึ่ง ก็เป็นปาราชิก ของแบบบนบ่าและกระเดียด ถ้วยเอา หิ้วถ้วยมือ ก็ให้วินิจฉัยเหมือนของอยู่บนศรัทธานั้นเถิด อวทรณะนั้นว่าเอาลง ได้แก่ภิกษุรับของฝากเขาไว้ ครั้นเจ้าของเขา มาทวง ภิกษุแกลังกล่าวเพี้ยนคำว่า ข้าไม่ได้รับไว้ กล่าวคังนี้ด้วย เดยยจิต ต้องทุกกฎ ทำให้เจ้าของเกิดความสงสัย ต้องถูกลัจฉัย ครั้น เจ้าของปลงธุระ ภิกษุก็ปลงธุระ ทั้ง ๒ ข้าง คังกล่าวแล้วในอาทิตยนะ นั้น ภิกษุนั้นก็เป็นปาราชิก อิริยาปถวิโกปนะนั้นว่า ยังอิริยาบถ ให้กำเริบ ได้แก่ภิกษุมีเดยยจิตกิกจะลัก พาของกับทั้งคนผู้นำของไป

ท้วย และไล่คนผู้นำของไปนั้น ไต่ยกเท้าที่แรกก้าวไปตามประสงค
 แห่งตน ต้องดูลัจจัย ไต่ให้ยกเท้าที่ ๒ ก้าวไปอีก ต้องปาราชิก
 ฐานาจารณะนั้น ว่าให้เคลื่อนจากที่ ไต่แก้ภิกษุกิจจะลักของที่ตั้งอยู่ใน
 บก ในน้ำ ในที่แห่งใดแห่งหนึ่ง และจับต้องลูบลำของนั้น เป็นทุกกฎ
 ทำของนั้นให้ไหวไปมาอยู่ในที่ เป็นดูลัจจัย ทำของนั้นให้เคลื่อน
 จากฐาน เป็นปาราชิก ก็แลกำหนดฐานที่ตั้งนั้นทั้งนี้ ถ้าของนั้น
 เป็นหม้อ ตั้งอยู่ในน้ำในโคลนมีฐาน ๖ คือปากข้างบนแห่งหนึ่ง ก้น
 หม้อที่ถูกพื้นแห่งหนึ่ง ข้างทั้งสี่แห่งเป็น ๖ แห่งด้วยกัน รังมา
 ข้างหน้า ให้ส่วนหม้อที่ถูกพื้นข้างโน้น พื้นส่วนหม้อที่ถูกพื้นข้างนี้
 เส้นผมหนึ่งกัตติ หรือเสือกไปข้างหน้า ให้ส่วนหม้อข้างนี้ พื้นส่วนหม้อ
 ที่ถูกพื้นข้างโน้น เส้นผมหนึ่งกัตติ หรือชักไปข้างซ้ายให้ส่วนหม้อที่ถูก
 พื้นข้างขวา พื้นส่วนหม้อที่ถูกพื้นข้างซ้ายไป เส้นผมหนึ่งกัตติ หรือชัก
 มาข้างขวา ให้ส่วนหม้อที่ถูกพื้นข้างซ้าย พื้นส่วนหม้อที่ถูกพื้นข้างขวา
 เส้นผมหนึ่งกัตติ หรือยกขึ้นให้ก้นหม้อพ้นพื้น สักเส้นผมหนึ่ง หรือ
 กกดหม้อให้จมลงไป ให้ปากหม้อพ้นส่วนที่ก้นหม้อถูกพื้นลงไป เส้นผม
 หนึ่งกัตติ ทั้งนี้ ชื่อว่าให้เคลื่อนจากฐาน เป็นปาราชิก ให้พึงรู้จักฐาน
 ที่ตั้งแห่งของทั้งปวงทั้งนี้ ของที่ตั้งอยู่ในที่ทั้งปวงบางสิ่งมีฐาน ๑ บาง
 สิ่งมีฐาน ๒ บางสิ่งมีฐาน ๓ บางสิ่งมีฐาน ๔ บางสิ่งมีฐาน ๕ ถ้า
 เป็นเงินอยู่ในหม้อ ภิกษุเอภาชนะตักเอา หรือเอามือกำเอากัตติ
 เงินที่อยู่ในภาชนะและในมือนั้น ขาดไม่ติดกับเงินที่อยู่ในหม้อแล้ว
 ถึงยังไม่ยกขึ้นก็เป็นปาราชิก สังเกตวิตินามณะนั้น ว่าล่องสังเกต
 ไต่แก้ค่าขนอนที่พระเจ้าแผ่นดินตั้งไว้ ในระหว่างเขาขาด และท่าหน้า
 ประตูป้าน อันใดอันหนึ่งว่า ผู้ใดเข้ามาในที่นี้ ให้เรียกเอาค่าค่าขนอน

ภิกษุไปถึงท่านชนอนเช่นนั้น ก็จะไม่ให้ท่านชนอน มีเดยยจิต
จับต้องรูปกล่าภัตตะที่ตนเอาไป กวราคำท่านชนอนบาทหนึ่งนั้น
ต้องทุกกฏ ยกเท้าที่แรกข้ามท่านชนอนไป เป็นตุลลัจฉัย ยกเท้าที่ ๒
ข้ามไปอีก เป็นปาราชิก หนึ่ง ภิกษุเข้าไปในที่ที่เป็นบริเวณเป็นคัน
ไถเห็นภัตตะแห่งผู้อื่นที่น่ารัก และกำหนดประตู่ห้องหรือหน้ามุข
เป็นคันแห่งหนึ่งแห่งใดไว้เป็นที่สังเกต แล้วคิดว่า ในระหว่างนี้
ถ้าเจ้าของเขาเห็น เราจะทำเป็นหยิบนั่นชมเล่น แล้วจะกินให้เขาผู้เป็น
เจ้าของ ถ้าเจ้าของไม่เห็น เราจะลักเอา กำหนดคันนี้แล้ว พาของนั้น
เกินไป ยกเท้าที่แรกก้าวข้ามประตู่ห้องเป็นคัน ที่สังเกตไว้ ต้อง
ตุลลัจฉัย ยกเท้าที่ ๒ ก้าวไปอีก ต้องปาราชิก กังกล่าวมานี้ ก็ชื่อว่า
ล่วงสังเกต หนึ่ง อวหาร การลัก พระอรรถกถาจารย์ตั้งไว้ว่า มีอยู่
๒๕ จัดเป็นหมวด ๆ ๕ หมวดคันนี้ นานาภัตตะบัญญัติจะหมวด ๑
เอกภัตตะบัญญัติจะหมวด ๑ สาทัตติภัตตะบัญญัติจะหมวด ๑ ปุพฺพปโยก-
บัญญัติจะหมวด ๑ เถยยาวหารบัญญัติจะหมวด ๑.

ก็แลนานาภัตตะบัญญัติจะนั้นว่า หมวดแห่งการลัก ๕ มีของต่างๆ
เป็นที่กำหนด คือ อาทิตยนะ โจิต เอาของมีวิญญานและไม่มีวิญญาน
ของเขา ๑ หนณะ ช่วยนำเอาของที่มีวิญญานและไม่มีวิญญานของเขา
ไป ๑ อวหารนะ บิภพฺยณเอาของที่มีวิญญานและไม่มีวิญญานที่เขาฝาก
ไว้ ๑ อิริยาปถวิโกปนนะ ทำอิริยาบถแห่งคนผู้นำของไปให้กำเรียบ ๑
ฐานาจาวันนะ ทำของที่มีวิญญานและไม่มีวิญญานให้เคลื่อนจากฐาน ๑
อวหาร ๕ หมวดนี้ ชื่อว่านานาภัตตะบัญญัติจะ เพราะกำหนดก้วยของ
ต่าง ๆ คือของที่มีวิญญานและไม่มีวิญญาน วินิจฉัยพิสการให้พึงรู้
กังกล่าวมาแล้วในบททั้ง ๖ ข้างต้นนั้นเถิด,

ก็แลเอกภตฺตบัพฺพจะณะนั้นว่า หมวด ๕ แห่งการลัก มีของสิ่งเดียวเป็นที่กำหนด คืออาทิตยนะ โจท เอาของมีวิญญาณ คือทาสและสัตว์ของเลี้ยงของเขา ๑ หนนะ ช่วยนำเอาทาสและสัตว์ของเลี้ยงของเขาไป ๑ อวหนนะ บิดเพี้ยนเอาทาสและสัตว์ของเลี้ยงที่เขาฝากไว้ ๑ อิริยาปถวิโกปนนะ ทำอิริยาบถแห่งทาสและสัตว์ของเลี้ยงของเขาให้กำเริบ ๑ ฐานาจาจนนะ ทำทาสและสัตว์ของเลี้ยงของเขาให้เคลื่อนจากฐาน ๑ ๕ นี้ชื่อเอกภตฺตบัพฺพจะณะ กำหนดกัณฑ์ของมีวิญญาณสิ่งเดียววินิจฉัยโดยพิสการทั้งกล่าวแล้วในก่อน.

ก็แลสหัตถติภตฺตบัพฺพจะณะนั้นว่า หมวดแห่งการลัก ๕ มีลักด้วยมือตนเป็นเบื้องต้น คือ สหัตถติภะ อาณัตติภะ นิสสัคคิภะ อตฺตสารถะ ฐุนิกเชปะ เป็น ๕ สหัตถติภะนั้นว่า การลักเกิดด้วยมือตนเอง คือภิกษุลักของที่ตั้งอยู่บนบกในน้ำและที่ใดที่หนึ่ง เป็นของผู้อื่น ด้วยมือตนเอง อาณัตติภะนั้นว่า การลักเกิดด้วยบังคับ คือภิกษุบังคับให้ภิกษุอื่นลักว่า ท่านจงลักของสิ่งนี้ ผู้บังคับต้องทุกกฎ ในขณะที่บังคับ ผู้จะลักสำคัญว่าของสิ่งนั้นก็ดี สำคัญว่าของสิ่งอื่นก็ดี และลักได้ของตามบังคับ ทั้งนี้เป็นปาราชิกทั้ง ๒ ทั้งผู้ลักผู้บังคับ ถ้าผู้ลักสำคัญว่าของนั้นก็ดี สำคัญว่าของอื่นก็ดี และลักได้ของอื่นจากของที่กำหนดคนนั้น ทั้งนี้ ผู้บังคับไม่เป็นปาราชิก เป็นแต่ผู้ลัก อนึ่ง ทั้งภิกษุผู้อาจารย์บังคับ พุทธรักรัทธิว่า ท่านจงบอกธัมมรักรัทธิ ให้บอกแก่สังฆรักรัทธิ ให้ลักของชื่อนี้ ทั้งนี้ ต้องทุกกฎในขณะที่บังคับ พุทธรักรัทธิไปบอกธัมมรักรัทธิก็ต้องทุกกฎ ธัมมรักรัทธิไปบอกสังฆรักรัทธิ ๗ วัจนะลัก อาจารย์ผู้บังคับเดิมต้องถูกลัจจาย สังฆรักรัทธิลักของนี้ได้ตามบังคับดังนี้

ต้องปาราชิกด้วยกันทั้ง ๔ รูป ถ้าพุทธรักรัทธิข้ามรัชมรักรัทธิเสีย ไปบอกสังฆรักรัทธิ ๆ ก็ลักไต่ตามกำหนด ทั้งนี้ อาจารย์ผู้บังคับเค็มไม่เป็นปาราชิก เป็นแต่พุทธรักรัทธิผู้บังคับรับรองและสังฆรักรัทธิผู้ลักเท่านั้น ภิกษุบังคับผู้อื่นให้ลัก แล้วมีความวิปปฏิสาระร้อนใจ ห้ามเสียให้ไต่ยืน ผู้รับบังคับจะลักนั้นไม่ฟังขึ้นลัก ทั้งนี้ ผู้บังคับไม่เป็นปาราชิก เป็นแต่ผู้ลัก นี้ชื่อว่าอาณัตติกะ ก็แลนิสสัทธิยะนั้นว่า ลักด้วยการชักข้างของไป คือภิกษุกำหนดที่ไว้มีประทุหังเป็นต้นว่า ภายในห้องนี้ถ้าเจ้าของเห็น เราจะทำเป็นชมเล่น ถ้าเจ้าของไม่เห็น เราจะลักเอา ครั้นเจ้าของไม่เห็น ข้างข้ามประทุหังออกมา ถ้าของนั้นจะพ้นประทุหังได้เป็นแท้ พอของนั้นหลุดพ้นจากมือ ก็เป็นปาราชิก อนึ่ง ภิกษุไปถึงค่านขนอน เอาของที่จะต้องเสียค่าค่านขนอน โยนข้ามขนอนไป ถ้าของนั้นจะพืงตกในภายนอกได้เป็นแท้ พอหลุดจากมือ ก็เป็นปาราชิก ทั้งนี้ชื่อนิสสัทธิยะ ก็แลอัตตสาธกะนั้นว่า ยังอัตตะให้สำเร็จก่อนแต่การลัก ได้แก่ภิกษุบังคับภิกษุว่า ท่านอาจลักของสิ่งนี้ของผู้โน้นได้เมื่อใด ท่านจงลักเมื่อนั้นเถิดดังนี้ ถ้าผู้รับบังคับนั้นคงไม่มีอันตรายในหว่างจะลักได้เป็นแน่ ผู้บังคับเป็นปาราชิกในขณะที่บังคับ ผู้ลักเป็นปาราชิกในเวลาทีลัก อนึ่ง ภิกษุเอารองเท้าเป็นต้น อันจักค้ำน้ำมันควรมาราคาบาทหนึ่งได้ ทั้งลงในหม้อน้ำมันของผู้อื่น พอรองเท้าหลุดจากมือก็เป็นปาราชิก อย่างกล่าวมานี้ชื่อว่า อัตตสาธกะ ฐุณิกเขปะนั้นว่า สำเร็จเป็นการลักด้วยปลงธุระ ทั้งภิกษุโจทเอาที่สวนเป็นต้น และของผู้อื่นฝากไว้ เจ้าของเขามาทวงไม่ให้ก็ดี และของยืมเขามาหรือของเป็นภักดาไทย คือของใด ๆ ที่ภิกษุทำของเขาเสียหายจะต้องใช้คืนให้แก่เจ้าของ ครั้นเจ้าของเขามาทวงไม่ให้

ทั้งนี้เป็นปาราชิก เพราะปลงธรรควัยกันทั้งสองข้างทั้งได้กล่าวแล้ว
อย่างนี้ ชื่อว่าธรรนิกเขปะ ๕ หมวดนี้ ชื่อว่าสาหัตถิกบัญญัติจะ.

ก็แปลอุปพยโยกบัญญัติเห็นว่า หมวดแห่งการลัก ๕ มีประโยค
ก่อนเป็นเบื้องต้น คืออุปพยโยก สหพยโยก สังวิธาวหาร สังเกตกรรม
นิमितกรรม เป็น ๕ อุปพยโยกนี้ว่า การลักมีประโยคก่อน ได้แก่
อาณัตติกะ บังคับให้ผู้อื่นลักของๆ เขาคงกล่าวแล้วในอาณัตติกะ ชื่อ
ว่าอุปพยโยก เพราะความบังคับนั้น เป็นประโยคก่อนแต่ประโยคแห่ง
ผู้อื่นรับบังคับจะถือเอาของ สหพยโยกนี้ว่าเป็นอาหาร การลักพร้อม
ด้วยประโยคที่ถือเอาของ ได้แก่ภิกษุทำของในน้ำในบกเป็นต้น ให้
เคลื่อนจากฐาน และบักหลักเป็นต้นให้เกินที่ไร่นาของเขาไปด้วยมือ
ตน เป็นปาราชิก นี้ชื่อสหพยโยก เพราะสำเร็จเป็นการลัก พร้อมด้วย
ประโยคที่ทำของเขาให้เคลื่อนจากฐาน สังวิธาวหารนี้ว่า เป็นอันลัก
ด้วยกันทั้งหมด ด้วยชักชวนกันไปลัก คือภิกษุมามากด้วยกันชักชวนกัน
จะไปลักสิ่งใดแล้ว แม้แต่องค์หนึ่งลักของสิ่งนั้นได้ ก็เป็นปาราชิก
ด้วยกันทั้งสิ้น สังเกตกรรมนี้ว่า ทำสังเกต คือภิกษุบังคับภิกษุด้วย
กำหนดกาล มีเวลาเข้าเป็นต้นว่า ท่านจงลักของสิ่งนั้นในเวลาเช้า และ
ผู้รับบังคับไปลักได้ในเวลาเช้าตามกำหนด ทั้งนี้ เป็นปาราชิกทั้งผู้ใช้
ผู้ลัก ถ้าผู้รับบังคับไปลักในเวลาอื่น มีเวลาเย็นเป็นต้น ผิดสังเกต
ผู้ใช้ไม่เป็นปาราชิก เป็นแต่ผู้ลักผู้เดียว อย่างนี้ชื่อว่าสังเกตกรรม
เพราะเป็นอาหารแก่ผู้ใช้ตามที่ทำสังเกต ก็แลนิमितกรรมนี้ว่า
ทำนิमित มีขยิบตาเป็นต้น ได้แก่ภิกษุบังคับว่า ท่านจงลักในขณะที่เรา
ขยิบตาหรือพยักหน้าทั้งนี้ ผู้ลัก ก็ลักในขณะที่ขยิบตาและพยักหน้าแห่ง

ผู้บังคับนั้น เช่นนี้เป็นปาราชิกทั้งผู้บังคับผู้บังคับ ถ้าผู้บังคับ ไปลักเสียก่อน หรือลักที่หลังขบิณฑาพยกหน้านั้น ผู้บังคับไม่เป็นปาราชิก เป็นแต่ผู้ลักผู้เดียว เช่นนี้เชื่อว่านิมิตกรรม เพราะเป็นอาหารแก่ผู้ทำนิมิตด้วยผู้ลัก ๆ ถูกตามกำหนด ๕ หมวดถึงกล่าวนี้เชื่อว่าปุพฺพปโยคบัญญัติจะ.

ก็แลเถยยาวหารบัญญัตินี้ว่า หมวดแห่งการลัก ๕ มีเถยยาวหารเป็นต้น คือ เถยยาวหาร ปสัยหาหาร ปริกัปปาหาหาร ปฏิจันนาหาหาร กุสาวหาหาร เป็น ๕ เถยยาวหารนั้นว่า ลักด้วยความเห็นขโมย ทั้งภิกษุที่ต่อมีผ้าเรือนเป็นต้น ย่องเบาไม่ให้เจ้าของเห็น ถือเอาก็ดี หลอกหลวงเขาด้วยซึ่งเกียจทะนานโกง และเงินทองแกงทะกั่วเป็นต้น ทั้งนี้ย่อมเป็นปาราชิก เชื่อว่าเถยยาวหาร ก็แลปสัยหาหารนั้นว่า ข่มเหงลักเขา ได้แก่ภิกษุข่มเหงกคฺชีแย่งชิงปล้นเอาของผู้อื่น ตั้งใจปล้นบ้านเป็นต้น และถือเอาส่วยอากรเกินกว่าส่วนที่ถึงแก่ตน ทั้งราชอาณาเขตเรียกเอาส่วยอากรเกินพิภคก็ดี ทั้งนี้เป็นปาราชิก นี้เชื่อว่า ปสัยหาหาร ปริกัปปาหาหารนั้นว่าเป็นอันลักตามกำหนด ปริกัปปาหาหารนี้มี ๒ คือกำหนดของอย่าง ๑ กำหนดโอกาสอย่าง ๑ กำหนดของนั้นทั้งนี้ ภิกษุต้องการจะลักผ้าสาฎก ลอบเข้าไปในห้องเวลากลางคืนกำหนดว่า ถ้าเป็นผ้าเราจะเอา ถ้าเป็นกายเราไม่เอา แล้วยกกระสอบขึ้น ถ้าแลในกระสอบนั้นเป็นผ้าสาฎกไซ้ไร เป็นปาราชิกในขณะยกขึ้น ถ้าเป็นกายไซ้ไร ยังไม่เป็นปาราชิก กรันเอาออกมาข้างนอกแก่กระสอบออกดู รู้ว่าเป็นกายแล้วกลับเอาเข้าไปวางไว้อีก ยังรักษาอยู่ก่อน แม้รู้ว่าเป็นกายแล้ว คิดว่าเราได้สิ่งใดสิ่งนั้นจำจะต้องเอาแล้วพาเดินไป ให้วินัยธรพึงปรับอาบัติด้วย

บทวาร ก็ยกเท้าที่ ๑ ที่ ๒ ถ้าวางลงที่พื้นแล้วกลับถือเอาอีก พอ
ยกขึ้นก็เป็นปาราชิก ถ้าเจ้าของเขาร้องว่าโจรๆ แล้วไล่ตามไป ภิกษุ
ทั้งของเสียแล้วหนีไป ก็ยังรักษาอยู่ก่อน ถ้าเจ้าของเขาเห็นเขาถือเอา
ของเขาไป ก็ยังรักษาอยู่ ถ้าคนอื่นเอาของเขาไปไซ้ เป็นภณฑาไทย
กรั้นเจ้าของกลับแล้ว ภิกษุมาเห็นเข้าเอง จึงถือเอาด้วยบังสุกุลสัญญา
และด้วยคิดว่าของนั้นเราถือเอาก่อนแล้ว คราวนี้ก็เป็นของๆเรา
แม้ทั้งนี้ ก็เป็นภณฑาไทย กำหนดว่าเป็นผ้าเราจะเอา ดังกล่าวมานี้
แล ชื่อว่าภณฑาปริกัปปะ กำหนดของ ก็แต่โอกาสปริกัปปะ กำหนด
โอกาสนั้น ก็กำหนดขประทุหังและหน้ามุขเป็นต้น ดังกล่าวแล้ว
ในสังกตวิทีนมนะนั้น กำหนดสิ่งของหรือโอกาส ๒ ดังนี้แล้วและ
ลัก นี้แลชื่อว่าปริกัปปาวหาร ก็แลปฏิจันนาอาหารนั้น ปกปัคไว้แล้ว
และลัก ให้พึงรู้ทั้งนี้ ภิกษุได้เห็นของผู้อื่นมีแหวนเป็นต้น เขาถอด
วางไว้ในสวนเป็นต้น ถือเอาฝุ่นหรือใบไม้ปึกไว้ ด้วยคิดว่าภายหลัง
เราจะถือเอาเท่านั้นยังไม่เป็นอันยกขึ้น เพราะเหตุนี้ ยังไม่เป็นอาหาร
ก่อน ครั้นกาลใดเจ้าของมาค้นหาไม่เห็น และเขามีอาลัยอยู่ว่า พรงัน
เราจึงจะรู้ แล้วกลับไปบ้าน ที่นั้นภิกษุมายกของนั้นขึ้น พอยกขึ้นก็
เป็นอาหาร ถ้าภิกษุนั้นถือเอาด้วยสกุสัญญา สำคัญว่าของนั้นเป็น
ของๆเราแต่ครั้งเราปึกไว้แล้ว ถือเอาด้วยบังสุกุลสัญญา สำคัญว่า
เจ้าของเขาไปแล้ว เขาทิ้งของนั้นเสียแล้ว อย่างนี้เป็นภณฑาไทย แม้
ในวันที่ ๒ เจ้าของเขามาค้นหาไม่เห็น เขาทอดธุระเสียแล้วกลับไป
ภิกษุมานั่งถือเอาก็เป็นภณฑาไทย ภายหลังเจ้าของเขารู้เขามาทวง ภิกษุ
ไม่ให้ เจ้าของปลงธุระก็เป็นอาหารแก่ภิกษุ เพราะว่าของนั้นเจ้าของ
หาไม่เห็นด้วยประโยชน์แห่งภิกษุ ก็แลภิกษุไม่ปึกของเช่นนั้น ของ

วางอยู่ตามที่ มีเกยยจิตเอาเท้าเหยียบไว้ให้จมลงไปในโคลนหรือในทราย พอของจมลงไปพื้นฐานเดิมก็เป็นอาหาร ดังกล่าวมานี้ชื่อว่า ปฏิจันนาอาหาร ก็แลกุสลาหารนั้นว่า การลักด้วยเปลี่ยนสลากให้พึงรู้โดยนัยนี้ ภิกษุใดเห็นสลากเขาทำด้วยตอกหรือใบลาน เขาเขียนชื่อภิกษุไว้ด้วย แล้วทอกไว้ในผ้าเป็นส่วนๆ แจกกันอยู่ เธอปรารถนาจะยกส่วนของผู้อื่น ที่มีราคาน้อยหรือมาก หรือมีราคาเท่ากัน ซึ่งวางอยู่ใกล้ส่วนของตน เธอยกสลากของตนขึ้นด้วยปรารถนาจะวางในส่วนแห่งผู้อื่น ก็ยังรักษายู่ก่อน วางสลากของตนลงในส่วนผู้อื่นแล้ว ก็ยังรักษายู่ก่อน ต่อเมื่อใดยกสลากผู้อื่นขึ้นจากส่วนผู้อื่น พอยกขึ้น ก็เป็นอาหาร ถ้าหากว่าภิกษุยกสลากส่วนแห่งผู้อื่นก่อน ด้วยปรารถนาจะวางลงในส่วนของตนแล้วไซ้ร้ เมื่อยกขึ้นยังรักษายู่ เมื่อย่างลงก็ยังรักษายู่ ครนยกสลากของตนขึ้นจากส่วนของตน เมื่อยกขึ้นยังรักษายู่ ครนยกขึ้นแล้ว วางสลากของตนลงในส่วนแห่งผู้อื่น พอพ้นมือ ก็เป็นอาหาร อาการที่ลักอย่างนี้แล ชื่อว่า กุสลาหาร ๕ หมวดนี้ชื่อว่า เกยยาหารบัญญัติ ใน ๕ บัญญัติ เป็นอาการลักละ ๕ ๆ จึงเป็นอาหาร ๒๕ โดยพิสดารตามอรรถกถา ก็แลนานาภณฑบัญญัติกับเอกภณฑบัญญัติไม่แปลกกันนัก ถ้ายกเอกภณฑบัญญัติเสีย คงอาหาร ๒๐ หนึ่ง สหปุโยกกับสาหัตติกะ ปุพฺพปุโยกกับอาตตติกะ ก็ไม่แปลกกันนัก ถ้าผสมเป็นอันเดียวกันเสีย คงอาหาร ๑๘ หนึ่ง อาทิกยะและอหฺรณะกับธฺรณิกเขปะก็ไม่แปลกกันนัก ถ้ายกธฺรณิกเขปะเสีย ได้อาหาร ๑๗ ถ้ายกธฺรณิกเขปะไว้ยกอาทิกยะกับอหฺรณะเสีย ได้อาหาร ๑๖ หนึ่ง ภิกษุใดจะไปลักทรัพย์ของผู้อื่น ในปุพฺพปุโยกทั้งปวง ตั้งแต่เดินไปเป็นต้น เป็น

อาบัติทุกกฏทุกๆ ประโยค จับต้องลูบคลำ ก็เป็นทุกกฏ ทำทรัพย์ที่เป็น
 วัตถุแห่งปาราชิกให้ไหว เป็นตุลัจฉัย ครั้นลักเอาทรัพย์มาสกหนึ่ง
 หรือหย่อนกว่ามาสก เป็นทุกกฏ ถ้าทรัพย์เกินมาสกขึ้นไป ต่ำกว่า
 ๕ มาสกลงมา เป็นตุลัจฉัย ถ้าทรัพย์นั้น ๕ มาสก หรือเกินกว่า ๕
 มาสกขึ้นไป เป็นปาราชิก อนึ่ง อทินนาทานสิกขาบทนี้จะเยียดสุขุมนัก
 พระอรรถกถาจารย์วินิจฉัยไว้โดยนัยวิจิตรต่างๆ ในคัมภีร์สมันตปาสา-
 ทิกา ซึ่งกล่าวมานี้โดยย่อแล้วท่านสอนไว้ว่าเป็นสิกขาบทละเอียดสุขุม
 ยากที่จะตัดสินได้ เพราะเหตุนี้ เมื่อมีผู้มาโจทภิกษุด้วยอทินนาทาน
 แม้วินัยธรสอบสวนโดยอาหารประเภท เห็นว่าเป็นอาหารแล้ว ก็
 อย่าเพิ่งตัดสินโดยพลัน ฟังสอบสวนที่ ๕ สถาน คือ วัตถุ กาล
 ประเทศ อักขะ ปริโภค ทั้งนี้ก่อน วัตถุคือของที่ภิกษุลักมา ให้
 สอบสวนว่า วัตถุนั้นมีเจ้าของหรือไม่ ถ้าว่ามีเจ้าของ ในเวลา
 เมื่อลักมานั้น เจ้าของมีอาลัยหรือทอดอาลัยแล้ว ถ้าเจ้าของยังมี
 อาลัยอยู่ ให้ปรับตามราคาของ ถ้าเจ้าของทอดอาลัยแล้ว อย่าเพิ่ง
 ปรับอาบัติปาราชิกเธอเลย ครั้นเจ้าของทวงเอา ก็ฟังคืนให้ อันนี้
 เป็นความชอบยิ่ง นี่แลชื่อว่าสอบสวนวัตถุ ที่กาลนั้น คือคราวที่ลัก
 ของนั้นมา ด้วยว่า ของนั้นบางคราวมีราคาเสมอ บางคราวมีราคามาก
 ก็แลประเทศนั้น คือที่ๆ ลักของนั้นมา ของลักมาในประเทศใด ให้
 ปรับตามราคาในประเทศนั้น อักขะนั้น คือราคาของที่ลักมา ของใหม่
 ครั้นภายหลังเก่าแล้ว ก็ดอยราคา ปริโภคนั้น คือของนั้นบริโภคใช้สอย
 แล้วหรือยัง ถ้าของนั้นเขาบริโภคใช้สอยแล้วก็ดอยราคา นี่แลที่
 ๕ สถาน ให้ฟังสอบสวนดู ก็แต่จะไม่ใช่ปาราชิกอาบัติในสิกขาบทนี้
 คือสำคัญว่าเป็นของๆ ตัว ถือเอาอย่าง ๑ และวิสาสะกันเคยกันอย่าง ๑

ยืมมาใช้อย่าง ๑ ของนั้นเป็นของยักซ์เปรตและเป็นของสัทฺถิวัจฺจาน
 ไม่เป็นของมนุษย์อย่าง ๑ ถือเอาด้วยบังสุกุลสัญญา สำคัญว่าไม่มี
 เจ้าของอย่าง ๑ และภิกษุเป็นบ้าเป็นต้น ไม่เป็นอาบัติ ลิกขาบทนี้
 เป็นสาธตติกะ เพราะใช้ผู้อื่นให้ลัก ก็เป็นอาบัติ มีองค์ ๕ คือ
 ปรปฺริคฺคหิตํ เป็นของผู้อื่นเป็นชาติมนุษย์หวงแหนอยู่ ๑ ปรปฺริคฺค-
 หิตสญฺญิตา คือสำคัญรู้ว่าเป็นของผู้อื่นหวงอยู่ ๑ คุรุปริกฺขารो
 ของนั้นราคาบาทหนึ่งหรือรากกว่าบาทหนึ่งขึ้นไป ๑ เถยฺยจิตฺตํ
 จิตเป็นขโมย ๑ อวหรณํ ลักได้ด้วยอาหารอย่างใดอย่างหนึ่งทั้ง
 กล่าแล้ว ๑ พร้อมด้วยองค์ ๕ นี้ จึงเป็นปาราชิก อนึ่งลิกขาบทนี้
 มีสมุฏฐาน ๓ ชื่ออทินนาทานสมุฏฐาน คืออาบัติเกิดแต่กายจิต ๑
 แต่วาจาจิต ๑ แต่กายวาจาจิต ๑ เป็นกิริยา สัญญาวิโมกข์ สจิตตกะ
 เป็นโลกวัชชะ กายกรรม วจีกรรม อุกฺสฺลจิต มีเวทนา ๓.

หุติยํ ปาราชิกํ จบ

มนสฺสวีกฺกหะลิกขาบทที่ ๓ ความว่า ภิกษุใดแกลังพรากกาย
 มนุษย์ตั้งแต่ปฐมวิญญาณตั้งลง เกิดกลลรูปในกรรมมารตาเสียจาก
 ชีวิต คือฆ่าให้ตาย แม้แต่ประกอบยาร้อน และเหยียบบดเป็นต้น
 หรือตั้งเครื่องศัสตราวุธต่าง ๆ อันจักสังหารชีวิตมนุษย์ไว้ หรือ
 สรรเสริญความตายว่า ท่านจะต้องการอันใดด้วยความเอนอยู่ชั่วช้า
 ลามกไม่เสมอเพื่อน ตายเสียดีกว่า ตายแล้วก็ได้สุคติ หรือบอก
 อุบายให้ตาย คือบังคับว่า ท่านจงเชือกคอยเสีย จงกินยาพิษเสียเป็นต้น
 เธอประสงค์จะให้ตายและทำดังนี้ มนุษย์นั้นตายในขณะนั้น หรือนาน
 ไปจึงตายด้วยเหตุนี้ก็ดี แม้เธอนั้น ก็เป็นปาราชิก มนุษย์เป็นวัตถุ

แห่งปาราชิก อมนุษย์ ยักษ์ เปเรต เป็นวัตถุแห่งอุลลัจจัย ทิรัจฉาน เป็นวัตถุแห่งปาจิตติย.

ก็แลประโยคแห่งปาณาติบาต มี ๖ คือ สาทตติกปโยค นิสสัคคิยปโยค อาณัตติกปโยค ถาวรปโยค วิชามยปโยค อธิรมยปโยค ทั้งนี้ สาทตติกปโยคนั้นว่า ประโยคความเพียรในที่จะฆ่าสัตว์อันบังเกิดด้วยมือตนเอง คือภิกษุปรารธนาจะฆ่าสัตว์เอง และประหารด้วยกายมีมือและเท้าเป็นต้น หรือด้วยของเนื่องด้วยกายมีหอกดาบเป็นต้น นิสสัคคิยปโยคนั้นว่า ประโยคคือการชั้ชว้างไป ได้แก่ ภิกษุใครจะให้ผู้อยู่ที่ไกลตาย และยังพุ่งชั้ชว้างไปซึ่งศีลตราวุธ มีธนูหน้าไม้และหอกยนต์ก่อนศิลาเป็นต้น ด้วยกายหรือด้วยวัตถุอันเนื่องด้วยกาย ในสาหัตติกะและนิสสัคคิยะ ทั้ง ๒ ประโยคนี้ จัดเป็น ๒ ๆ คือ เฉพาะและไม่เฉพาะ เฉพาะนั้น ได้แก่ภิกษุเฉพาะผู้ใด และประหารเองก็ดี หรือชั้ชว้างไปก็ดี ถูกผู้หนึ่งตาย ก็เป็นกรรมพันธุ์ เครื่องผูกคือกรรมตามวัตถุนี้ ถ้าถูกผู้หนึ่งตาย ไม่เป็นกรรมพันธุ์ คือว่า เฉพาะมนุษย์ผู้ใด ถูกมนุษย์ผู้หนึ่งตาย จึงเป็นปาราชิก ถ้าถูกมนุษย์ผู้อื่นหรืออมนุษย์และทิรัจฉาน ไม่เป็นอาบัติอันใด ถ้าเฉพาะอมนุษย์และทิรัจฉาน ๆ ตายเป็นอุลลัจจัย และปาจิตติยตามวัตถุ ถ้าถูกมนุษย์และทิรัจฉานอื่นตายไม่เป็นอาบัติอันใด ไม่เฉพาะนั้น คือภิกษุไม่เฉพาะด้วยคิดว่าใคร ๆ ถึงตายเถิด แล้วประหารหรือชั้ชว้างไป ถ้าถูกพระอรหันต์หรือมารดาบิดาตนตาย เป็นอนันตริยกรรมด้วย เป็นปาราชิกด้วย ถ้าถูกอมนุษย์หรือยักษ์เปเรตสัตว์ทิรัจฉานตาย เป็นอาบัติตามวัตถุนี้ ๆ ในประโยคที่เฉพาะและไม่เฉพาะ ๒ นี้ ผู้ต้อง

ประหารนั้น ตายในขณะนั้นหรือตายทีหลัง ตายด้วยโรคอันนั้นก็ดี เป็นกรรมพันธุ์ แก่ผู้ประหารในขณะประหารนั้น ก็แลอาณัติกบโยคนั้นว่า ประโยคเกิดแต่บังคับ คือภิกษุบังคับผู้อื่นว่า ท่านจงฆ่าผู้หนึ่ง ๆ ทั้งนี้ ในประโยคนั้น ให้พึงรู้จักนิยาม ๖ อย่าง คือนิยมวัตถุ ๑ นิยมกาล ๑ นิยมโอกาส ๑ นิยมอาวุธ ๑ นิยมอริยาบถ ๑ นิยมกิริยาวิเศษ ๑ นิยมวัตถุนี้ คือกำหนดบุคคลที่จะพึงฆ่า คือนิยมผู้ใดและบังคับให้ฆ่า ผู้รับบังคับฆ่าผู้นั้นตาย เป็นอาบัติทั้งผู้บังคับและผู้ฆ่า ถ้าผู้ฆ่าไปฆ่าผู้อื่น ด้วยสำคัญว่าผู้นั้นก็ดี ผู้บังคับพ้นโทษ นิยมกาลนี้ คือกำหนดเวลาเข้าเป็นต้น ผู้ฆ่าไปฆ่าเสียในเวลาอื่น มีเวลาเย็นเป็นต้น ถึงผิดสังเกต นิยมโอกาสนี้ คือกำหนดที่ให้ฆ่าคนอยู่ที่บ้าน ที่ร้านเป็นต้น ผู้ฆ่าไปฆ่าในที่อื่น มีเรือนและนอกบ้านเป็นต้น ก็ผิดสังเกต นิยมอาวุธนี้ คือกำหนดให้ฆ่าด้วยหอกดาบ ผู้ฆ่าไปฆ่าด้วยอาวุธอื่น ๆ ก็ผิดสังเกต นิยมอริยาบถนี้ คือกำหนดให้ฆ่าคนที่อยู่ด้วยอริยาบถยืนเดิน ผู้ฆ่าไปฆ่าคนที่อยู่ด้วยอริยาบถอื่น คือนั่งหรือนอน ก็ผิดสังเกต นิยมกิริยาวิเศษนี้ คือกำหนดให้ฆ่าด้วยแทงหรือฟัน ผู้ฆ่าไปฆ่าด้วยกิริยาอื่น คือตีหรือเชือด ก็ผิดสังเกต ที่ว่าผิดสังเกตนี้ ผู้บังคับไม่เป็นอาบัติ เป็นแต่ผู้ฆ่า ถ้าถูกตามสังเกต เป็นอาบัติด้วยกันทั้ง ๒ อนึ่ง ถ้าผู้รับบังคับนั้น ไปฆ่าไม่ได้ กลับมาบอกผู้บังคับ ๆ กลับบังคับอีกว่า ท่านอาจฆ่าได้เมื่อใด ก็จงฆ่าเมื่อนั้น เด็ดดังนี้ แม้นานสักร้อยปี ผู้ฆ่าคงจะฆ่าได้เป็นแน่ ผู้บังคับเป็นอาบัติในขณะบังคับ ผู้ฆ่าเป็นอาบัติในขณะฆ่า ก็แลถาวรประโยคนั้นว่า ประโยคถาวรทั้งนี้ คือภิกษุจักฆ่าผู้อื่นด้วยเครื่องฆ่าอันถาวร ได้แก่ ขลุบ่อ ขลุหลุม และพนักยันต์ กระดานหก และทั้งเครื่องศัสตราวุธ

มีคาบเป็นต้นไว้ และละลายยาพิษในบึงในบ่อเหล่านี้ เพื่อจะให้ผู้อื่น
 มาตกตาย ถูกตาย ตึกตายก็ดี และนำเอารูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ
 ธรรมารมณ์ ที่น่ารักและน่ากลัว เพื่อจะให้ผู้อื่นเหือกแห้งหรือสะดุ้ง
 ตกใจตาย หรือตกแล้ว ฟ้าทับเหวไว้ เหล่านี้ชื่อว่า ถาวรปโยค หนึ่ง
 ภิกษุเขียนหนังสือพรรณนาความตายว่า ผู้ใดตายอย่างนั้นๆ จักได้ลาภยศ
 ได้ไปสวรรค์ดังนี้ ถิ่นับเข้าในถาวรปโยค ในถาวรปโยคนี้ ภิกษุ
 เฉพาะผู้ใด ถ้าผู้นั้นตายก็เป็นอาบัติตามวัตตุนั้น ถ้าผู้อื่นตายไม่เป็น
 อาบัติ ถ้าภิกษุไม่เฉพาะ คือคิดว่าผู้ใดๆ ก็จงตายเถิดดังนี้ ก็เป็น
 กรรมพันธุ์ตามวัตตที่ตาย คือพระอรหันต์และมารดาบิดาแห่งภิกษุนั้น
 ตาย ก็เป็นอนันตริยกรรมด้วย เป็นปาราชิกด้วย ถ้ามุณษย์อื่นและยักษ
 เปเรต ทิรัจฉานตาย ก็เป็นปาราชิก ดุลลัจฉัย ปาจิตตีย์ ตามวัตตุนั้น
 เครื่องที่เป็นถาวรปโยคนี้ ทั้งแรวและหนังสือเป็นตัวอย่าง แรวและ
 หนังสือ ภิกษุให้เปล่าหรือขายเขาเสีย ผู้ที่ได้ไปจักแจ้งใหม่ ก็เป็นโทษ
 ด้วยกันทั้ง ๒ ถ้าภิกษุร้อนใจว่าสัตว์ตายมาก เอามาแต่ไหนก็เอาไปไว้
 ที่เดิมจึงพ้นโทษ ถ้าซื้อเขามา คินให้เจ้าของเดิมกลับ เอามูลค่ามาเสีย
 จึงพ้นโทษ ถ้าแรวภิกษุทำเอง หนังสือภิกษุเขียนเอง เอาเผาไฟเสีย
 ให้หมดจึงจะพ้นโทษ ถ้าคินแรวไฟไหม้ยังไม่หมด ผู้อื่นได้ไป เอา
 ประหารผู้อื่นตาย เจ้าของเดิมก็ไม่พ้นโทษ ถ้าหนังสือไฟไหม้ไม่หมด
 ผู้ใดเอามาเรียงเข้าอ่านได้ความแล้ว ตายด้วยหนังสือนั้น เจ้าของเดิมก็
 ไม่พ้นโทษ ก็แลวิชามยปโยคนี้ว่า ประโยคอันแล้วด้วยวิชา คือ
 ภิกษุร้ายมนต์อาคมต่างๆ และใช้คุณภุคผีใดๆ ก็ดี ทำให้ผู้อื่นจุกเสียด
 อย่างใดอย่างหนึ่งตาย ดังนี้ชื่อว่าวิชามยปโยค เฉพาะผู้ใด ผู้นั้นตาย
 ไม่ผิดสังเกตุ ถ้าผู้อื่นตาย ผิดสังเกตุ ถ้าไม่เฉพาะ เป็นอาบัติตามวัตต

ที่ตายนั้น ก็เลอิทธิมยปโยคนั้นว่า ประโยคอันสำเร็จด้วยอิทธิ
 อันบังเกิดแต่กรรม ทั้งฤทธิ์นาถ ฤทธิ์ครุฑ ฤทธิ์ยักษ์ ฤทธิ์เทวกา
 ฤทธิ์พระราชา หากว่าภิกษุมีตาเป็นอาวุธ โกรธตลิ่งตาแลดูผู้ใด ด้วย
 หมายถึงให้ตาย ถ้าผู้นั้นตาย เป็นอาบัติด้วยอิทธิมยปโยค หนึ่ง
 ภิกษุชุกบ่อเป็นต้น เพื่อจะให้สัตว์ตกตาย ในประโยคที่ชุกนั้น ไม่เป็น
 ปาจิตตีย์ เป็นทุกกฏทุกๆ ประโยค^๑ เพราะเป็นปุพพประโยคแห่ง
 ปาณาติบาต ถ้าชุกไม่เฉพาะสัตว์ใดๆ มาตกลง ก็คงเป็นทุกกฏ^๑ ถ้า
 ยักษ์เปรตมีกายเป็นศิริจรรย์และอมมนุษย์ หรือศิริจรรย์มีกายเป็น
 มนุษย์ หรือสัตว์ศิริจรรย์ก็ดี ตกลง เกิดทุกขเวทนา ก็เป็นทุกกฏ ถ้า
 มนุษย์ตกลง เกิดทุกขเวทนา ก็เป็นถุลลัจจัย ถ้ายักษ์เป็นต้น ตกลงตาย
 ก็เป็นถุลลัจจัย ถ้ามนุษย์ตาย เป็นปาราชิก หนึ่ง ภิกษุไม่แคล้งจะให้
 ตาย ทั้งสาก ๒ อันพังกันอยู่ ภิกษุถือเอาสากอันหนึ่ง สากอันหนึ่งล้ม
 ทับแตกตาย ไม่เป็นอาบัติ ภิกษุไม่รู้ว่าเขาจะตายด้วยเหตุนี้ ทั้งภิกษุ
 ให้บัณฑิตอันเจือด้วยยาพิษแก่ภิกษุอื่นฉัน ภิกษุผู้นั้นนั้นตาย ไม่
 เป็นอาบัติ ภิกษุไม่มีความประสงค์จะให้ตาย ทั้งให้ยาแก่ผู้อื่นกินตาย
 ไม่เป็นอาบัติ ภิกษุฆ่าเป็นต้นไม่เป็นอาบัติ สิกขาบทนี้เป็นสาธตตีกะ
 ต้องเพราะบังคับ มีองค์ ๕ คือสัตว์เป็นชาติมนุษย์ ๑ ร้อยว่าสัตว์มี
 ชีวิต ๑ จิตประสงค์จะฆ่า ๑ พยายามด้วยประโยคทั้ง ๖ อันใดอันหนึ่ง ๑
 สัตว์นั้นตายด้วยพยายามนั้น ๑ พร้อมด้วยองค์ ๕ นั้น จึงเป็นปาราชิก
 สิกขาบทนี้เป็นอุทเทสนาทานสมุฏฐาน เป็นกิริยา สัญญาวิโมกข์ สจิต-
 ตกะ โลกวัชชะ เป็น กายกรรม วจีกรรม อกุศลจิต เป็นทุกขเวทนา.

ตติยิ ปาราชิกิ จบ

๑. ในวินัยมชเล่ม ๑ หน้า ๓๐ แสดงทางสันนิษฐาน ตามวิภังควินิจฉัยว่า ถ้ามี
 สิกขาบทอันจะปรับอาบัติได้สูงกว่านั้น ให้ยกเอาสิกขาบทนั้นมาปรับ.

อุทฺตริมนุสฺสธรรมะสิกขาบทที่ ๔ ความว่า ภิกษุใดไม่ตรัสรู้เลย
เป็นคนมุ่งลาภมุ่งความสรรเสริญ อวตอุทฺตริมนุสฺสธรรม ซึ่งเป็นการ
รู้เครื่องเห็นแห่งพระอริยเจ้า อันสามารถ น้อมเข้ามาในตนด้วยความ
เท็จว่า เราดูเราเห็นอุทฺตริมนุสฺสธรรมอย่างนี้ ๆ ด้วยกายหรือวาจา
หรือทั้งกายวาจา แก่ผู้อื่นเป็นชาติมนุษย์ เขารู้ความในขณะนั้น
ภายหลังจะมีผู้ชักใช้ก็ตาม เขาจะไม่ชักใช้ก็ตาม เธอต้องปราศ
เสียแล้วแต่ในขณะเวลานั้น แม้เธอประสงค์ความบริสุทธิ์ ก็เป็น
กฤหัสถ์เป็นต้น และจะกลับปฏิญาณว่า ข้าไม่รู้ไม่เห็นดอก แกล้ง
พูดว่ารู้เห็น ข้าพูดเท็จพูดปกตังนี้ ก็ไม่พ้นโทษ เว้นไว้แต่สำคัญว่าตน
ได้อุทฺตริมนุสฺสธรรมนั้นแล้ว กล่าวตามความสำคัญ ไม่เป็นอาบัติ
อุทฺตริมนุสฺสธรรมนั้นว่า เป็นธรรมแห่งมนุษย์อันยิ่ง คือมหัคคตธรรม
และโลกุตตรธรรม รูปาพจรฉาน ๔ คือ ปฐมฉาน ทุตยฉาน
ตติยฉาน จตุตถฉาน อรูปาพจรฉาน ๔ คือ อากาสาัญญาจตนะ
วิญญาณัญญาจตนะ อากิญจัญญาจตนะ เนวสัณญานาสัณญาจตนะ
และวิชาขะ คือ มโนมยิทธิญาณ อิทธิคืออนิรมิตกายอื่นออกจากกายตน
อิทธิวิริยญาณ ความรู้แสดงอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ ทิพฺพโสทฺธญาณ ความรู้
ให้หุทิพย์เกิดขึ้น เจโตปริยญาณ ญาณที่กำหนดรู้จิตผู้อื่น ปุพเพ-
นิวาสญาณ ญาณระลึกชาติ จุตูปปาตญาณ ญาณรู้จุติปฏิสนธิ เหล่านี้
เป็นมหัคคตธรรม โสคาปัตติมรรค โสคาปัตติผล สกทากามิมรรค
สกทากามิผล อนาคามิมรรค อนาคามิผล อรหัตมรรค อรหัตผล
พระนิพพาน เหล่านี้เป็นโลกุตตรธรรม วิโมกข์ ๓ สมาริ ๓ คือ
สุญญตวิโมกข์ สุญญตสมาธิ อนิมิตตวิโมกข์ อนิมิตตสมาธิ
อัปปณฺหิตวิโมกข์ อัปปณฺหิตสมาธิ มัคคภาวนา ๓๗ คือสติปัฏฐาน ๔

สัมมปธาน ๔ อธิธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗
 มรรคประดับด้วยองค์ ๘ กัตติ ปทานะ ๓ คือ มละราคะ โทสะ โมหะ
 วินีวรณา ๓ คือ จิตเปิดจากราคะ โทสะ โมหะ และวิชชาที่ ๓
 คือ อาสวักขยญาณ เหล่านี้นับเข้าในมรรค สมาบัติ ๓ คือ
 สุญญตสมาบัติ อนิมิตตสมาบัติ อัปปณิหิตสมาบัติ เหล่านี้เป็นชื่อ
 แห่งผล มหัคคตธรรมและโลกุตตรธรรมเหล่านี้แล ชื่อว่า อุตฺตริ-
 มนุสสธรรม เพราะว่าผู้ใดได้ ผู้นั้นเป็นมนุษย์อันยิ่งกว่ามนุษย์สามัญ
 อุตฺตริมนุสสธรรมนี้ไม่มีในตน ภิกษุกล่าวว่าเราถึงปฐมฌานเป็นต้น
 กัตติ เราได้อธิวิริยญาณเป็นต้นกัตติ และกล่าวว่าได้โสคาปัตติมรรค
 โสคาปัตติผลเป็นต้นกัตติ เราได้มรรคได้ผล เราเป็นพระโสคาบัน
 เป็นต้นกัตติ เราเป็นพระอริยเจ้า เรามละราคะแล้วเป็นต้นกัตติ กล่าว
 อวคังข์ด้วยกายหรือวาจา เมื่อจกกล่าวก็รู้ว่า เราจักปด เมื่อกล่าวอยู่
 ก็รู้ว่าเราพูดปด กล่าวอวคแก่ผู้ใด ผู้นั้นเป็นมนุษย์ เป็นบรพชิต
 ก็ตาม เป็นภคภูหส์ถ์ก็ตาม เป็นสตรีกก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม แต่เขา
 รู้ความในขณะนั้นว่า เธอได้ฌาน ได้มรรค ได้ผลเป็นต้น เขาจะเชื่อว่า
 จริงก็ตาม ไม่เชื่อก็ตาม ภิกษุนั้นเป็นปาวาชิก ถ้าผู้ฟังเขาไม่รู้อความ
 ภิกษุนั้นต้องถูกลัจจัย ถ้าอาศัยตน แต่อ้างผู้อื่นกล่าวว่า ผู้ใดอยู่ใน
 วิหารของท่าน ผู้นั้นได้ปฐมฌานเป็นต้น ผู้ฟังรู้ความในขณะนั้น
 ภิกษุนั้นต้องถูกลัจจัย ผู้ฟังไม่รู้อความ ต้องทุกกฏ ก็แลจะไม่เป็นอาบัติ
 ในสิกขาบทนี้ ก็บอกด้วยสำคัญว่าได้ว่าถึง และไม่ประสงค์ในที่
 จะอวค และภิกษุบำเป็นต้น ไม่เป็นอาบัติ สิกขาบทนี้เป็น
 อนาถกติกะ มีองค์ ๕ คือ อุตฺตริมนุสสธรรมไม่มีในตน ๑ อวคด้วย
 มุ่งลาภมุ่งความสรรเสริญ ๑ ไม่อ้างผู้อื่น ๑ บอกแก่ผู้ใด ผู้นั้นเป็น

ชาติมนุษย์ ๑ เขารู้ความในขณะนั้น ๑ พร้อมด้วยองค์ ๕ นี่จึงเป็น
อาบัติปาราชิก สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนอทินนาทานสิกขาบท.

จตุตถ์ ปาราชิก จบ

ประมวลปาราชิกหมกด้วยกัน ๒๔ คือ มาในอุเทศส่วนภิกษุ ๔
ส่วนนางภิกษุณีที่เป็นอสาธารณะ ๔ เป็น ๘ กับอภัพปาราชิก ๑๑
คือ บัณเฑาะก์ ๑ เถยยสังวาส กนลักเพศลักสังวาส ๑ ทิตถีย-
บักกัณฑกะ ผู้เป็นภิกษุอยู่ไปเข้าลัทธิเดียรฉัตรเสีย ๑ ทิรัจฉาน ๑
ผู้ฆ่ามารดา ๑ ผู้ฆ่าบิดา ๑ ผู้ฆ่าพระอรหันต์ ๑ ผู้ประทุษร้าย
นางภิกษุณี ๑ ผู้ทำสังฆเภท ๑ ผู้ทำโลหิตในกายพระพุทธรเจ้า
ให้เกิดขึ้น ๑ กนมีเพศทั้งเพศหญิงเพศชาย ๑ รวมกันเป็น ๑๔
กับนางภิกษุณีอยากเป็นกฤหัสถ์ นุ่งผ้าอ้อมผาดโดยอาการทั้งกฤหัสถ์
อีก ๑ เป็น ๒๐ กับอนุโลมปาราชิก ๔ คือ ภิกษุมีนินิมิตยาว ใส่ินิมิต
ในทวารหนักของตนเอง ๑ ภิกษุหลังย่อนกัมลงอนินิมิตของตนเอง ๑
ภิกษุเอาปากอมองกษัตริย์ชายอื่น ๑ ภิกษุนั่งทับองค์กำเนิดชายอื่น ๑
จึงรวมปาราชิกทั้งหมดเป็น ๒๔ ดังนี้.

ปาราชิกวณณา นิญจिता จบปาราชิกแต่เท่านี้

จักพรรณนาในสังฆาภิเสตสิกขาบทแห่งภิกษุมี ๑๓ สัจเจตนิกะ
สิกขาบทที่ ๑ ความว่า ภิกษุมีความกำหนดแก้สงสัยพยายามในนิมิตตน
อย่างใดอย่างหนึ่ง ให้สุกกระ คือ อสุจิเคลื่อนจากฐานที่ตั้ง ต้องอาบัติ-
สังฆาภิเสต เว้นไว้แต่เคลื่อนในความฝัน สุกกระมี ๑๐ อย่าง มีสี
เหลืองแกวขาวเป็นต้น อธิบายจะให้ อสุจิเคลื่อนมี ๑๐ มีปรรณนา

จะให้หายโรคเป็นต้น ภิกษุมีความประสงค์จะให้อสฺจิทัง ๑๐ อย่าง อย่างไม่อย่างหนึ่งเคลื่อน ด้วยอธิบายจะให้หายโรค และจะให้มีความสุขเป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่งก็ดี และพยายามในนิมิตตนด้วยมือตนเอง หรือให้ผู้อื่นพยายามในนิมิตตนก็ดี และใส่ นิมิตเข้าไปในช่องคาลเป็นต้นก็ดี หรือนอนคว่ำกอดกับพื้นและผ้า หรือแอ่นสะเอว ในอากาศก็ดี โดยที่ใส่ นิมิตตนในหว่างขา ด้วยคิจะให้อสฺจิทังเคลื่อนในความผัน กิติ และอสฺจิทังโคอันหนึ่งนั้น เคลื่อนออกจากฐานไม่สั่นมาก พอแมลงวันตัวน้อยคืบกินได้ แม้ถึงยังไม่ลงคลองบัสสวาระ ก็เป็นสังฆาทิเสส ในอรรถกถาทิ้งหลายท่านกล่าวไว้ดังนี้ว่า อสฺจิทังเคลื่อนจากฐานแล้ว คงจะลงคลองบัสสวาระเป็นแน่ เพราะเหตุนี้ พออสฺจิทังลงคลองบัสสวาระแล้ว จะออกมาข้างนอกก็ตาม จะไม่ออกมาข้างนอกก็ตาม คงเป็นสังฆาทิเสส ถ้าแก้งจะให้เคลื่อนและพยายามดังกล่าวแล้ว อสฺจิทังไม่เคลื่อน ต้องถูกล้างจัย ก็และไม่เป็นอาบัตินั้น ภิกษุไม่พยายาม และไม่มืออธิบายในที่ที่จะให้เคลื่อน และผ่านเห็นโดยปกติ อสฺจิทังเคลื่อน กิติ ภิกษุบ้าเป็นต้น ไม่เป็นอาบัติ สิกขาบทนี้ เป็นอนาถตติกะ เพราะบังคับให้ผู้อื่นพยายามในนิมิตของเขาเอง ไม่เป็นสังฆาทิเสส มีองค์ ๓ คือ เจตนาจะให้เคลื่อน ๑ พยายาม ๑ อสฺจิทังเคลื่อน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นสังฆาทิเสส สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนปฐมปาราชิก.

ปฐม จบ

กายสังสัคคะสิกขาบทที่ ๒ ความว่า ภิกษุใดมีจิตกำหนดในการเกล้ากลิ้งกายมาตุคาม คือจับมือหรือจับช่องผม หรือจับท้องลูกกลิ้ง

อวัยวะอันใดอันหนึ่งแห่งมนุษย์ผู้หญิง ต้องสังฆาทิเสส หญิงมนุษย์ที่เป็นอยู่ แม้เกิดในวันนั้น ก็เป็นวัตถุแห่งสังฆาทิเสส บัณเฑาะก์ หญิงยักษิ์ หญิงเปรต เป็นวัตถุแห่งอุลลัจจัย ทิรัจฉานตัวเมียตัวผู้และมนุษย์ชายเป็นวัตถุแห่งทุกกฎ ซ้องนั้น คือ ผมห้วน กัถิ์ และเจือด้วยวัตถุอื่นมีค้ายและคอกไม่เป็นต้น กัถิ์ เขาจะรักไว้กัถิ์ ไม่รักกัถิ์ ชื่อว่าซ้อง แม้ชนกัถิ์สงเคราะห์เข้าในซ้อง เพราะเหตุนี้ หญิง ภิกษุก็รู้ว่าเป็นหญิง และจับต้องลูบลำค้วยกายสังสักรวาระ แม้โดยที่สุคนทอชนนุกกัน คือหญิงมาถูก ภิกษุมีความกำหนดพยายามรับสัมผัส ก็เป็นสังฆาทิเสส ถ้าหญิง ภิกษุเคลือบแคลงอยู่ว่าหญิงหรือมิใช่ หรือสำคัญว่าเป็น บัณเฑาะก์ เป็นบุรุษ เป็นทิรัจฉาน กัถิ์ แล้วเกล้าคลึงหรือถูกกายค้วยวัตถุเนื่องค้วยกายตน หรือถูกวัตถุเนื่องค้วยกายหญิง มีผ้านุ่งผ้าห่มเป็นต้นค้วยกายตน หรือจับต้องหญิงอมมนุษย์และบัณเฑาะก์ค้วยกายสังสักรวาระ เหล่านเป็นอุลลัจจัยทั้งสน ภิกษุถูกต้องของเนื่องค้วยกายหญิง ค้วยวัตถุเนื่องค้วยกายตน หรือหญิงโยนของมา ภิกษุโยนของรับ หรือถูกต้องบัณเฑาะก์ ค้วยของเนื่องค้วยกายตน เป็นต้น หรือบัณเฑาะก์ ภิกษุสงสยอยู่ หรือสำคัญว่าเป็นหญิงเป็นบุรุษ เป็นต้น หรือบุรุษ ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิง เป็นบัณเฑาะก์ เป็นทิรัจฉาน หรือสงสยอยู่ กัถิ์ และมีความกำหนดถูกกายต่อกายแห่งบัณเฑาะก์เป็นต้นนั้นกัถิ์ ถูกของที่เนื่องค้วยกาย กัถิ์ โยนของรับกัน กัถิ์ ถึงนี้เป็นทุกกฎทั้งสน ก็แลจะเป็นอาบัติเล็กน้อยให้นับตามวัตถุและประโยคที่จับต้อง ภิกษุยึดไว้มือหนึ่ง ๆ ถูกต้องในที่นั้น ๆ วันหนึ่งยังคำ กัถิ์ หรือไม่จับไว้ ลูบแต่ศีรษะตลอดเท่าไม่ให้พันตัวเลย หรือรวบนิ้วทั้งห้าเข้าแห่งเดียวกัน กัถิ์ เหล่านเป็นอาบัติตัวเดียว ถ้าวัตถุต่าง ๆ กันรวมเข้า ๕

นั้นเป็นอาบัติ ๕ ตัว หญิงมาถูกต้องภิกษุ ๆ มีความกำหนัด แต่ไม่พยายามด้วยกาย ถึงรู้สัมผัสอยู่ก็ดี หรือปรารถนาจะให้พ้นและผลักไสไป หรือถูกต้องด้วยไม้แกล้งก็ดี ด้วยไม้มีสติก็ดี ไม่รู้ตัวก็ดี ด้วยไม้กำหนดยินดีก็ดี ภิกษุบำเพ็ญเป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ สิกขาบทนี้เป็นอนาถัตติกะ ไม่ต้องเพราะบังกับ มีองค์ ๕ คือ หญิงมนุษย์ ๑ สำคัญว่าเป็นหญิง ๑ กำหนดด้วยกายสัมผัสภวาระ ๑ พยายามตามความกำหนัด ๑ จับมือเป็นต้น ๑ พร้อมด้วยองค์ ๕ นี้ จึงเป็นสังฆาติเสส สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนปฐมปาราชิก.

หุติย จบ

ในทุฏฐลวจะสิกขาบทที่ ๓ ความว่า ภิกษุมิจิตกำหนดยินดี และเจรจากับหญิง ด้วยคำอันชั่วหยาบ ประกอบด้วยเมถุน ตั้งชายหนุ่ม พุคเถียวหญิงสาว หญิงรู้ความในขณะนั้น ต้องสังฆาติเสส หญิงมนุษย์ที่รู้คำหยาบและไม่หยาบ เป็นวัตถุแห่งสังฆาติเสส แต่วัตถุแห่งอุลลัจจัยและทุกกฏ เหมือนในสิกขาบทก่อน คำที่อาศัยทวารหนักทวารเบา และอาศัยเมถุนในตัวหญิง เหล่านี้ชื่อว่าคำชั่วหยาบ เป็นเขตแห่งสังฆาติเสส ในกายหญิงทั้งแต่รากขวัญลงไป ตั้งแต่เข้าขึ้นมา เป็นเขตแห่งอุลลัจจัย อวัยวะนอกนั้นเป็นเขตแห่งทุกกฏ อาการที่จะกล่าวทุฏฐลวามี ๔ คือ สรรเสริญและติเตียนทวารหนักทวารเบาแห่งหญิง ขอเมถุนอันนอนว่า เมื่อใดเรารู้จักได้เมถุนธรรมแก่ท่าน ถามว่าท่านให้เมถุนธรรมแก่ผู้แก่ผู้อย่างไร ถามว่าได้ยินว่าท่านให้เมถุนธรรมแก่ผู้แก่ผู้อย่างนี้หรือ หญิงถาม ภิกษุบอกว่า ท่านจงให้เมถุนอย่างนี้ ชู้จึงจะรัก ภิกษุคำว่า อิมิงนอน อิมิทวารหนักทวารเบาอันเนื่องกัน

อิมิตังนิมิตฺตํนิมิตฺตํ อากาเรหํ ๔ ๕ คำใดคำหนึ่ง ภิกษุรู้
 ว่าเป็นหญิง มีความกำหนดกล่าวด้วยกายวิการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือ
 กล่าวด้วยวาจาก็ดี หญิงรู้ความในขณะนั้น ต้องสังฆาภิเสก ถ้าหญิง
 ไม่รู้ความในขณะนั้น ต้องอุลลัจจัย หญิง ภิกษุสงฆ์อยู่ก็ดี สำคัญว่า
 เป็นบัณฑิต เป็นบุรุษ เป็นคิรัจฉานก็ดี หรือบัณฑิต รู้ว่าเป็น
 บัณฑิตก็ดี และกล่าวทูลรู้สรวาจกัณฐี ต้องอุลลัจจัย บัณฑิต
 ภิกษุสงฆ์อยู่ หรือสำคัญว่าเป็นบุรุษ เป็นคิรัจฉาน เป็นหญิงก็ดี และ
 บุรุษหรือคิรัจฉาน ภิกษุสำคัญทุกก็ดี ผิดก็ดี และกล่าวทูลรู้สรวาจ
 กัณฐีต้องทุกกฎ เฉพาะอวัยวะหญิง แทะรากขวัญลงไป แทะเข้าขึ้นมา
 กล่าวก็ดี และเฉพาะทวารหนักทวารเบาในบัณฑิต กล่าว ก็ดี ต้อง
 อุลลัจจัย เฉพาะอวัยวะหญิง แทะรากขวัญขึ้นไป แทะเข้าลงมา กล่าวก็ดี
 เฉพาะอวัยวะท่งปวงแห่งบัณฑิตเป็นต้น กล่าว ก็ดี เฉพาะของ
 เนื้อด้วยกาย กล่าว ก็ดี ต้องทุกกฎ ก็และจะเป็นอาบัติเล็กน้อย ให้นับ
 ตามวัตถุและคำที่กล่าว ภิกษุทำอรรถเป็นเบื้องหน้าก็ดี ทำธรรมเป็น
 เบื้องหน้าก็ดี ทำคำสอนเป็นเบื้องหน้าก็ดี กล่าวด้วยไม่มีกำหนด
 และภิกษุบำเพ็ญเป็นต้นก็ดี เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถตติกะ ไม่เป็น
 อาบัติเพราะบังคับ ม้องค์ ๕ คือ หญิงมนุษย์ ๑ รู้ว่าเป็นหญิง ๑
 กำหนดยินดีในที่ที่จะกล่าวคำช่วยหยาบ ๑ กล่าวตามความกำหนดนั้น ๑
 หญิงรู้ความในขณะนั้น ๑ พร้อมด้วยองค์ ๕ นี้ จึงเป็นอาบัติ ไม่
 พร้อม ไม่เป็น สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนอกินนาทานสิกขาบท
 แปลกแต่มีเวทนา ๒.

ในอรรถกถาปาริจริยะ สิกขาบทที่ ๔ ความว่า ภิกษุใดมีความ
กำหนด และกล่าวสรรเสริญความบำเรอด้วยกามแก่ตน ในที่ใกล้หญิง
ด้วยคำประกอบด้วยเมตุนว่า ตูก่อนน้องหญิง ถ้านางโคบาลเรอผู้มีศีล
มีธรรมอันงาม ประพฤติราวกะพรหมเช่นทั้งเรา ด้วยเมตุนธรรม
ความบำเรออันนั้น เป็นนัยแห่งความบำเรอทั้งปวง ทั้งนี้ ถ้าหญิงรู้
ความในขณะนั้น เป็นสังฆาทิเสส วินิจ्ञ์นอกนั้น เหมือนสิกขาบท
ก่อน แปลกแต่สิกขาบทนี้ ว่าด้วยความสามารถความบำเรอด้วย
เมตุนอย่างเดียวเท่านั้น.

จตุตถ์ จบ

ในสังญจริตตะสิกขาบทที่ครบ ๕ มีความว่า ภิกษุถึงซึ่งสังญจริตตะ
คือเที่ยวชักสื่อบอกความประสงค์แห่งชายแก่หญิง หรือบอกความ
ประสงค์แห่งหญิงแก่ชาย เพราะจะให้เป็นเมียเป็นผัวกัน โดยที่สุค
บอกแก่หญิงแพศยา จะพึงมีสังวาสในขณะหนึ่งเท่านั้นก็ดี เป็นสังฆา-
ติเสส หญิงชายเป็นชาติมนุษย์ ไซ้ยักษ์ไซ้เปรต เป็นกฤหัสถ์ก็ดี เป็น
นักบวชก็ดี เขายังไม่ได้เป็นผัวเป็นเมียกัน หรือเป็นผัวเป็นเมียกัน
แต่หย่ากันขาดเสียแล้ว โดยที่สุคเป็นมารดาบิดาของภิกษุก็ดี เหล่านี้
เป็นวัตถุแห่งสังญจริตตะ องค์แห่งอาการนำสังญจริตตะ มี ๓ คือ
ปฏิกุณหาติ หญิงหรือชาย หรือมารดาแห่งหญิงหรือชาย วานภิกษุ
ให้บอกแก่หญิงหรือชาย หรือให้บอกแก่มารดาบิดาแห่งหญิงหรือชาย
คนใด ภิกษุรับคำเขาเป็นองค์อย่าง ๑ วิมีสติ เขาวานให้บอกแก่ผู้ใด
ภิกษุบอกแก่ผู้นั้นว่า ท่านจงเป็นเมียเป็นผัวเป็นชู้กันก็ดี เป็นองค์
อย่าง ๑ ปจฺจุหารติ ผู้ใดวานไป ภิกษุกลับมาบอกแก่ผู้นั้น เป็นองค์

อย่าง ๑ และเขาจะเป็นเมียเป็นผัวเป็นชู้กันก็ตามไม่เป็นก็ตาม อันนั้น
 ไข้ใหญ่ เมื่อพร้อมด้วยองค์ ๓ ก็เป็นสังฆาภิเสศ ถ้าได้แต่องค์ ๒ ก็อ
 ธิปไตยหรือบอกล้อแล้วกลับมาบอกอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นอุลลัจจัย
 ถ้าเป็นแต่องค์ ๑ ก็อธิปไตยหรือบอกล้อแล้วกลับมาบอกอย่างใดอย่างหนึ่ง
 เป็นทุกกฏ ถ้าบุรุษวานภิกษุให้บอกแก่หญิงอันมารการรักษายอยู่ ภิกษุ
 ไปบอกแก่หญิงอันบิการักษา ทั้งนี้ผิดสังเกศ ไม่เป็นสังฆาภิเสศ
 ภิกษุนำสัตตจริตตะแก่บิณฑกะเกศ เป็นอุลลัจจัย ภิกษุนำข้าวสงฆ์ ข้าว
 เจตีย์ ข้าวภิกษุใช้กัฏฐิ ภิกษุบ้าเป็นต้น ไม่เป็นอาบัติ สิกขาบทนี้เป็น
 สานัตติกะ เพราะภิกษุรับคำเขาแล้วแต่ใช้ผู้อื่นให้ไปบอกแก่หญิง
 หรือชาย หรือบอกล้อแล้วแต่ใช้ผู้อื่นให้กลับมาบอกแก่ผู้วานกัฏฐิ คงเป็น
 อาบัติ มโหระทึก ๕ ก็ นำสัตตจริตตะในผู้ใด ผู้นั้นเป็นชาตินมนุษย์ ๑
 เขาไม่เป็นผัวไม่เป็นเมียกันอยู่ก่อน หรือเป็นผัวเป็นเมียกันอยู่ก่อน
 แต่ว่าหย่ากันขาดแล้ว ๑ รับคำเขา ๑ บอกตามเขาสั่ง ๑ กลับมา
 บอกแก่ผู้วาน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๕ นี้ จึงเป็นสังฆาภิเสศ มีสมุฏฐาน ๖
 คือ ภิกษุไม่รับบัญญัติ หรือไม่รู้ว่าเขาหย่ากันขาดแล้ว และรับคำสั่ง
 เขาค้วยกายวิการ เป็นต้นว่า พยักหน้าและบอกด้วยกายวิการ กลับมา
 บอกด้วยกายวิการ อย่างนี้อาบัติเกิดแต่กายอย่างเดียว ภิกษุนั่งอยู่
 ชูขึ้นมาสั่งไว้ว่า หญิงชื่อนี้จักมา ท่านจงรู้จักเขา ภิกษุรับคำว่าย เอ
 อีแล้ว ครั้นหญิงมาภิกษุก็บอก ครั้นชายกลับมาอีกภิกษุก็บอก ทั้งนี้
 เกิดแต่วาจาอย่างเดียว เพราะภิกษุไม่ได้ทำสิ่งใดด้วยกาย อนึ่ง ภิกษุ
 รับคำของชายด้วยวาจาแล้ว ไปเรือนของหญิงด้วยกิจอื่น หรือว่าไป
 ในที่อื่น ไปพบหญิงนั้นเข้า และบอกแก่หญิงนั้นด้วยวิภทแล้ว
 ก็ไปด้วยเหตุอื่นอีก กลับมาพบชายนั้นเข้าแล้ว ก็บอกแก่ชายนั้น ทั้งนี้

ก็ชื่อว่าเกิดแต่วาจาอย่างเดียว ภิกษุไม่รู้บัญญัติ แม้เป็นพระชีนาสพ
 นิกาใช้ไป และเธอไปบอกแก่มารดาซึ่งหย่ากันขาดแล้วว่า ท่านจง
 กลับมาอุปฐากบิดาเถิด แล้วก็กลับมาบอกแก่บิดาทั้งนี้ อาบัติเกิด
 แต่กายวาจา ๓ นี้ ชื่อว่าอจิตตกสมุฏฐาน ภิกษุรู้บัญญัติหรือรู้ว่าเขา
 หย่ากันขาดแล้ว และนำสัตตวจิตตะโดยนัยทั้ง ๓ อย่างนั้น ๓ สมุฏ-
 ฐานนี้ชื่อว่า สจิตตกสมุฏฐาน ด้วยจิตที่รู้บัญญัติและรู้ว่าหย่ากันขาด
 แล้ว ชื่อว่ามีสมุฏฐาน ๖ นั้นทั้งนี้ และเป็นกิริยา โนสัณญาวโมกซ์
 อจิตตะกะ ปัตถะตักวัชชะ เป็นกายกรรม วจีกรรม มีจิต ๓ มีเวทนา ๓.

ปณจมนิ จม

ในกฏีการะสิกขาบทที่ ๖ ความว่า ภิกษุทำเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำ
 ซึ่งกฏีอันฉาบด้วยปูนและดินเหนียว ข้างในหลังคาหรือนอกหลังคา
 หรือทั้งข้างในข้างนอก ด้วยเครื่องอุปกรณ์ มี มีด และขวานเป็นต้น
 ที่ขอเขามาเอง และเป็นกฏีไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของ เฉพาะเป็นที่อยู่
 ตนเอง พึงทำให้ได้ประมาณ คือโดยยาว ๑๒ คืบ โดยกว้าง ๗ คืบ
 ด้วยคืบพระสุกต อย่าวัดข้างนอก วัดส่วนข้างในผนัง เธอขึ้นพึงชำระ
 ที่ให้ดีแล้ว ไปเชิญภิกษุมาแต่สงฆ์ ให้มาคู้ที่ว่า จะเป็นที่พักบดด้วย
 ความปรารภ ก็เป็นที่อยู่ของมคค้ำมคแดงเป็นต้น หรือไม่เป็นที่
 ประกอบด้วยความปรารภ หรือจะเป็นที่พอเวียนเกวียนเวียนบันได
 โดยรอบได้ หรือไม่เวียนได้ ภิกษุมาแต่สงฆ์เห็นว่า เป็นที่ไม่มี ความ
 ปรารภ พอเวียนเกวียนและบันไดได้โดยรอบแล้วไซ้ ให้ภิกษุผู้เจ้า
 ของพาภิกษุทั้งหลายมาแต่สงฆ์ เพื่อให้แสดงที่ให้ว่า เป็นที่ไม่มี ความ
 ปรารภ พอเวียนเกวียนเวียนบันไดได้ ถ้าเธอผู้เป็นเจ้าของนั้น ไม่พา

ภิกษุมาให้เห็นคงที่ หรือทำให้เกิดเกินประมาณ อย่างใดอย่างหนึ่ง ใน
 ประโยคที่ทำหังปวงเป็นทุกกฏ ยังอีก ๒ ก้อน ปูนจะแล้ว ในก้อน
 ที่แรกเป็นตุลลัจฉัย ในก้อนที่ ๒ เสร็จการ เป็นสังฆาติเสส ทำในที่
 ประกอบด้วยรังเกียจ และเวียนเกวียนบันไดไม่ได้ ต้องทุกกฏ

๑๒ คืบ พระสุกตเป็น ๘ ศอก กับ นิ้ว ๒ กระเบียด ช่างไม้ทุก
 วันนี้ ๗ คืบ พระสุกตเป็น ๔ ศอกกับ ๔ นิ้ว ๓ กระเบียด กับ ๒
 อนุกระเบียด ช่างไม้ทุกวันนี้.

ฉนฺธิ จบ

ในมหัลลกะสิกขาบทที่ ๗ ความว่า ภิกษุทำเองหรือให้ผู้อื่นทำ
 ซึ่งวิหารใหญ่ไม่มีประมาณ มีผู้อื่นเป็นเจ้าของ เฉพาะตนเอง พึงพา
 ภิกษุทั้งหลายมาเพื่อแสดงที่ให้ ถ้าไม่พาภิกษุมาให้เห็นคงที่ให้ไชรั
 เธอทำสำเร็จแล้ว เป็นสังฆาติเสส ความนอกนั้นเหมือนสิกขาบท
 ก่อน แปลกแต่ไม่มีประมาณเท่านั้น.

สตตมฺมิ จบ

ในอมุลกะสิกขาบทที่ ๘ ความว่า ภิกษุใด โกรธแค้นภิกษุด้วย
 กัน และแกล้งใจท้วงปาราชิกทั้ง ๔ อันใดอันหนึ่ง ไม่มีมูล เพราะหา
 เหตุ จะให้เรานั้นฉิบหายจากพรหมจรรย์ ภายหลังจะมีผู้ชักใช้เธอ
 ก็ตาม ไม่ชักใช้ก็ตาม อริกรณ์นั้นไม่มีมูลแน่แล้ว ถึงเธอจะปฎิญาณ
 ว่า เราพுகเท็จ ก็คงเป็นสังฆาติเสสในขณะจิตนั้นแล้ว ปาราชิก
 ไม่มีมูลนั้น คือไม่ได้เห็นด้วยตาโดยปกติหรือตาทิพย์ และไม่ได้ยิน
 ด้วยหูโดยปกติหรือหูทิพย์ และไม่ได้รังเกียจด้วยใจว่า เธอต้องอาบัติ

ปาราชิกทั้ง ๔ อันใดอันหนึ่ง ด้วยตนได้เห็นอาการ หรือได้ยินสำเนียง และไต่กลิ่นอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ควรระวังเกี่ยว อย่างนั้นแล ชื่อว่า ไม่มีมูล ว่าโดยสังเขป โจทก์มี ๔ อย่าง คือ โจทก์ด้วยชีวิต ๑ ข้ออาบัติ ๑ ห้ามสังวาส ๑ ห้ามสามีจิกรรม ๑ เป็น ๔ โจทก์ว่าท่านเสพเมถุนเป็นต้น เช่นนี้ชื่อว่าชีวิต โจทก์ว่าท่านต้องอาบัติ เพราะเมถุนธรรมเป็นต้น ชื่อว่า ข้ออาบัติ โจทก์จะทำอุโบสถปวารณาสังฆกรรมกับท่านไม่ได้ เช่นนี้ชื่อว่า ห้ามสังวาส ด้วยห้ามสังวาสท่านยังมิถึงศีระะ คือเป็นอาบัตีก่อน ต่อเมื่อใดกล่าวว่า ท่านไม่เป็นสมณะเป็นต้น มาต่อเข้าในปลายคำก่อน จึงถึงศีระะคือเป็นอาบัติ ไม่ทำอุโบสถและการลงไปรับ และอัญชลีกรรม และสามีจิกรรม มีการพักเป็นต้น อย่างนี้ ชื่อว่าห้ามสามีจิกรรม อันนี้ให้พึงรู้ในเวลาที่ถูกขู่ทำการไหว้เป็นต้นโดยลำดับ แล้วไม่ทำแก้ภิกษุองค์หนึ่ง ข้ามไปทำแก้ภิกษุอันเศษ ท่านชื่อว่าปาราชิก โจทก์ก็ต่ออาบัตียังมิถึงศีระะก่อน ต่อเมื่อใด ผู้ที่เธอไม่ไหว้นั้น ถามว่าเหตุไร ท่านจึงไม่ทำการไหว้เป็นต้นแก่เรา แล้วเธอลงคำไว้ว่า ท่านไม่เป็นสมณะเป็นต้นต่อว่าเข้าด้วย จึงถึงศีระะคือเป็นอาบัติ ก็แลภิกษุโจทก์บุคคลผู้ใดที่ได้อุปสมบทแล้ว จะเป็นคนบริสุทธิ์ก็ตาม ไม่บริสุทธิ์ก็ตาม โจทก์ด้วยปาราชิกอันใด รู้ชื่อว่าบุคคลผู้นั้น ไม่ต้องปาราชิกอันนั้น และมีอธิบายจะให้เธอเคลื่อนจากพรหมจรรย์ ไม่ให้เธอทำโอกาสด้วยคำว่า “ กโรตุ เม อายุสฺมา โอกาสํ, อหนตฺติ วตฺตกาโม ท่านผู้มีอายุจงทำโอกาสแก่ข้าฯ อายกะจะว่าท่าน ” ทั้งนี้ก่อน และโจทก์ ถ้าบุคคลผู้นั้นรู้ความในขณะนั้นว่า เขาโจทก์เรากำลังนี้ เป็นสังฆาภิเสกด้วย เป็นทุกกณด้วย ทุกๆ คำโจทก์ ครั้นผู้โจทก์ให้เธอทำโอกาสแก่ตนก่อนแล้ว

จึงโจท เป็นสังฆาทิเสสอย่างเดียว แม้ภิกษุโจทต่อหน้าด้วยกาย
 ก็แม่มือก็อย่างเดียวกัน ก็แลภิกษุโจทในที่ลับหลัง อาบัติไม่ถึงศีระ
 บังกับภิกษุอื่นที่ยืนอยู่ในที่ใกล้คนให้โจท ผู้รับบังคับไปโจทบุคคล
 ผู้นั้นตามคำผู้ใช้ เป็นอาบัติแก่ผู้ใช้ โดยนัยดังกล่าวแล้ว แม้ผู้รับไป
 โจทว่า เราเห็นเราไถ่ยืนด้วย เป็นอาบัติกึ่งก่อนด้วยกันทั้ง ๒ ก็แล
 ภิกษุให้เขาทำโอกาสก่อน และกล่าวด้วยอธิบายจะคำ เป็นปาจิตติย
 ด้วย เป็นทุกกฏด้วย โดยนัยดังกล่าวแล้ว กรันให้ทำโอกาสเสียก่อน
 แล้วจึงว่า เป็นแต่ปาจิตติยอย่างเดียว ภิกษุทำกรรมทั้ง ๗ ประการ
 ในที่ลับหลัง ด้วยกัมมาธิบายเป็นทุกกฏ ภิกษุกล่าวว่า ท่านต้องอาบัติ
 ชื่อนี้ ท่านจงแสดงอาบัตินั้นเสีย ทั้งนี้ ด้วยวุฒฐานาธิบายและยก
 อุโบสถหรือปวารณาแก่ภิกษุอื่นก็ดี ไม่ต้องขอโอกาส แต่ให้รู้จักเขต
 ที่จะยก แม้ภิกษุผู้ชักความ กรันเมื่อวัตถุเขาโจทขึ้น และกล่าวว่ากรรม
 ของท่านอันนั้นมีอยู่ ด้วยอธิบายในที่ที่จะชักใช้ไม่ต้องขอโอกาส แม้
 ภิกษุเป็นธรรมกถึก ไม่เฉพาะผู้ใด แสดงธรรมไปโดยนัยว่า ผู้ใดทำ
 อย่างนี้ๆ ผู้นั้น ไม่เป็นสมณะเป็นต้น ทั้งนี้ ก็ไม่ต้องขอโอกาสก่อน
 ถ้าเธอเฉพาะนิมกกล่าวว่า ผู้นั้นด้วยๆ ไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นอุบาสก
 ทั้งนี้ ลงจากธรรมาสน์แล้ว ฟังแสดงอาบัติเสียแล้วจึงไป ก็แลภิกษุ
 เห็นว่าเป็นคนไม่บริสุทธิ์ในบุคคลบริสุทธิ์ก็ดี เห็นว่าเป็นคนไม่บริสุทธิ์
 ในบุคคลไม่บริสุทธิ์ก็ดี แล้วจึงโจท และภิกษุบำเป็นต้น ไม่เป็น
 อาบัติ เป็นสาณัตติกะ ม้องค์ ๕ โจทเองหรือให้ผู้อื่นโจทซึ่งผู้ใด
 ผู้นั้นถึงซึ่งนับว่า เป็นอุปสัมบัน ๑ สำคัญว่าผู้นั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ ๑
 โจทด้วยปาราชิกใด ปาราชิกนั้น ไม่มีมูลด้วยความเห็นเป็นต้น ๑
 โจทเองหรือให้ผู้อื่นโจท ในที่ต่อหน้า ด้วยอธิบายจะให้เกลื่อนจาก

พรหมจรรย์ ๑ ผู้ต้องโทษในขณะนั้น ๑ พร้อมด้วยองค์ ๕ นี้ จึงเป็น
อภักติสังฆาทิเสส สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนอกินนาทานสิกขาบท
แปลกแต่ในสิกขาบทนี้ เป็นทุกขเวทนาอย่างเดียว.

อญฺฐมํ จบ

ในอัญญภาณิกะสิกขาบทที่ ๙ ความว่า ภิกษุใด โกรธแค้นภิกษุ
อื่น หมายถึงให้เธอเคลื่อนจากพรหมจรรย์ แกล้งถือเอาเลศมีชาติ
เป็นต้น มาโทษภิกษุนั้น ด้วยปาราชิกไม่มีมูล คือผู้ที่เป็นชาติกษัตริย์
เป็นต้น เสพเมถุนหรือต้องปาราชิกอันใดๆ และถือชาตินั้นเป็นเลศมา
ใส่ในภิกษุ ที่เป็นชาติกษัตริย์เหมือนกันว่า ท่านเป็นกษัตริย์เสพเมถุน
และเป็นปาราชิก ด้วยเหตุนี้ๆ เราเห็น เราได้ยิน เรารังเกียจ ดังนั้น
ต้องสังฆาทิเสสในขณะโทษ แม้ปญฺญานาถนในภายหลังก็ไม่พ้นโทษ.

นวมํ จบ

ในสังฆเภทะสิกขาบทที่ ๑๐ ความว่า ภิกษุใดพยายาม ถือว่า
แสวงหาพวกพ้อง เพื่อจะทำลายสงฆ์ซึ่งพร้อมเพรียงกันอยู่ในสีมา
อันเดียวกัน หรือยกเอาเหตุที่จะทำลายสงฆ์ คือเภทกรวักถุ ๑๔
ขึ้นแสดง ภิกษุอื่นได้เห็นได้ยิน ก็พึงห้ามปรามว่า ท่านอย่าทำอย่างนี้
จงพร้อมเพรียงด้วยสงฆ์เถิด ด้วยว่าสงฆ์พร้อมเพรียงไม่แก่งแย่ง มี
อุทเทสอันเดียวกันแล้ว ก็ย่อมอยู่สบาย ถ้าเธอไม่ฟังคำห้าม ต้องทุกกฎ
ถ้าภิกษุได้เห็น ได้ยิน ไม่ห้าม ก็ต้องทุกกฎ ภิกษุอื่นห้ามเธอๆ ไม่ฟัง
คำห้ามแล้ว ให้ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น จุกระว่าตัวเธอไป ณ ท่ามกลาง
สงฆ์แล้ว พึงห้ามอีก ๓ ครั้ง ถ้าเธอสละใช้รักเป็นการดี ถ้าเธอไม่

สละไชร้ต้องทุกกฎ แล้วสงฆ์พึงสวคสมนุภาสนะเรอนั้นด้วยญัตติ จตุตถกรรมวาจา ครั้นสงฆ์สวคสมนุภาสนะจบญัตติลงแล้ว เรอนั้น ต้องทุกกฎ เมื่อจบอนุสาวณะที่ ๑ ที่ ๒ ลง เรอนั้นต้องอุลลัจจัย ครั้น จบอนุสาวณะที่ ๓ ลง ต้องสังฆาภิเสส.

ทสมิ จบ

ในเกทานุวัตตะสิกขาบทที่ ๑๑ ความว่า ภิกษุทั้งหลายตั้งแต่ ๓ รูปลงมา เป็นพวกพ้องประพฤติกามภิกษุผู้จะทำลายสงฆ์นั้น ช่วย ว่ากล่าวทัตทานภิกษุอื่นว่า ท่านทั้งหลายอย่าได้ว่ากล่าวสิ่งใดแก่ภิกษุ นั้นเลย ภิกษุนั้นเธอเป็นผู้กล่าวธรรมกล่าววินัย เธอย่อมถือเอา จันทรจิของเราทงหลายชั้นกล่าว เธอย่อมร่วมรู้กับเรา ได้ปรึกษา ด้วยเรา กรรมนั้น ย่อมชอบย่อมควรแก่เราทั้งหลายทั้งนี้ ให้ภิกษุ ทั้งหลายอื่น ผู้ได้เห็นได้ยินพึงห้ามปรามเธอจนถึง ๓ ครั้ง ถ้าห้าม เธอทั้งหลายไม่ฟัง ให้ภิกษุทั้งหลายนั้น พึงสวคสมนุภาสนะเธอ ทั้งหลาย ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา เพื่อจะให้สละกัณกรรมนั้นเสีย ถ้าเธอทั้งหลายสละกรรมนั้นเสียก็เป็นการดี ถ้าเธอไม่สละเสีย หนึ่งจบ อนุสาวณะที่ ๓ ลง เธอทั้งหลายนั้น ต้องสังฆาภิเสส ความนอก นั้นเหมือนสิกขาบทก่อน.

เอกาทสมิ จบ

ในทุพพะสะสิกขาบทที่ ๑๒ ความว่า ภิกษุเป็นคนที่ถือว่ายากสอน ยาก ครั้นภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวสั่งสอนด้วยสิกขาบทบัญญัติ ทำทณ ไม่ให้ผู้อื่นว่ากล่าวได้ คือ กล่าววาท่านทั้งหลายอย่าได้ว่าสิ่งไร เป็น

คำที่คำชั่วแก่เราเลย แม้เราก็จักไม่ว่าสิ่งไร เป็นคำดีคำชั่วกะท่าน
ทั้งหลาย ๆ จงงดการว่ากล่าวเราเสียเถิด ทั้งนี้ ให้ภิกษุทั้งหลายพึงห้าม
ปรามเธอเสีย อย่าให้เป็นคนค้อ ครั้นภิกษุทั้งหลายว่าเธอ ๆ ยังค้อ
อยู่เช่นนั้น ให้ภิกษุทั้งหลายพึงอุกคร่าเธอไป ณ ท่ามกลางสงฆ์
สวคสมนุภาสณะ ๓ ครั้ง เพื่อจะให้สละกรรมนั้นเสีย ถ้าเธอสละเสีย
ก็เป็นการดี ถ้าไม่สละเสีย จบอนุสาวณะที่ ๓ ลง ต้องสังฆาภิเสก.

ทวารทสมิ จบ

ในกุตทุสกะสิกขาบทที่ ๑๓ ความว่า ภิกษุอาศัยบ้านและนิคม
โคอยู่ และประทุษร้ายตระกูล คือให้คอกไม้ ผลไม้ เป็นต้น แก่ตระกูล
ให้เขาเลื่อมผลแห่งทานที่ให้แก่ตนดังนี้ ชื่อว่ากุตทุสกะ ผู้ประทุษร้าย
ตระกูล และเธอเป็นคนมีสมาจารอันชั่ว คือปลุกกอกไม้ เพื่อสงเคราะห์
ตระกูลเป็นต้น สมาจารอันชั่ว และตระกูลที่เธอประทุษร้ายนั้น
ย่อมปรากฏแก่ตา แก่หูผู้อื่น ให้ภิกษุทั้งหลายผู้ได้เห็นได้ยิน พึงทำ
บัพพาชนียกรรม ขับเธอเสียจากบ้านและนิคมนั้น ด้วยญัตติจิตต-
กรรมวาจา ครั้นเธอต้องบัพพาชนียกรรมแล้ว กลับกล่าวติเตียนสงฆ์
ผู้ทำบัพพาชนียกรรมนั้นว่า ทำด้วยฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ
ภยากติ ทั้งนี้ ให้ภิกษุทั้งหลายอื่น ผู้ได้เห็น ผู้ได้ยิน พึงห้ามปรามเธอ
อย่าให้ติเตียนการกสงฆ์ดังนี้ ถ้าห้ามปรามเธอไม่ฟัง ให้ภิกษุ
ทั้งหลายนั้น พึงอุกคร่าตัวเธอไป ณ ท่ามกลางสงฆ์ สวคสมนุภาสณะ
๓ ครั้ง เพื่อจะให้สละคำติเตียนนั้นเสีย ถ้าเธอไม่สละเสีย จบอนุสาวณะ
ที่ ๓ ลง ต้องสังฆาภิเสก.

เตรสมี จบ

ทั้งแต่สัญญาเจตนิกะสิกขาบทจนถึงอัญญภาณิกะสิกขาบท ๕ นี้ ชื่อปฐมมัจฉิกกา เพราะจะพึงต้องในขณะที่ล่วงเป็นที่แรก นอกนั้น ๔ สิกขาบท ชื่อ ยาวกตียกา เพราะจะพึงต้องในขณะที่เมื่อจบอนุสาวณะ ที่ ๓ ทั้ง ๑๓ สิกขาบทนี้ ข้อใดข้อหนึ่ง ภิกษุต้องแล้วรู้อยู่และปิดไว้ สิ้นวันเท่าใด ต้องอยู่ปริวาสสิ้นวันเท่านั้น ครั้นอยู่ปริวาสเสร็จแล้ว ต้องประพฤติกัมมัตถิก ๖ รากรี ครั้นประพฤติกัมมัตถิกแล้ว พึงขอ อัมพทานในสงฆ์ มีภิกษุ ๒๐ องค์เป็นคณะสงฆ์ ให้อัมพทานแล้วจึงพ้น อาบัตินั้นได้ เพราะเหตุนี้ ภิกษุต้องแล้วอย่าพึงปิดไว้ด้วยความ สะอาย พึงบอกเสียแก่ภิกษุที่เป็นสภากันในวันนั้น อย่าให้ทันอรุณ ขึ้นมาได้ เมื่อบอกเสียได้ในวันนั้น จะต้องประพฤติกัมมัตถิก ๖ รากรี แล้วขออัมพทานกรรมแก่สงฆ์พ้นโทษได้ง่าย ต้องแล้วให้บอกแม่ กวैयाภาษาไทย ทั้งนี้ว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติสังฆาทิเสสข้อนี้ ข้าพเจ้า บอกอาบัตินั้นแก่ท่าน ลักษณะที่จะปิดอาบัตินั้น ทั้งนี้ อาบัติ ภิกษุต้องแล้ว รู้อยู่ว่าเป็นอาบัติกัวย ทนเป็นปกคัตตะ สงฆ์ไม่ได้ ยกวัค และรู้อยู่ว่าตัวเป็นปกคัตตะกัวย ไม่มีอันตราย ๑๐ อย่าง อันใดอันหนึ่ง รู้อยู่ว่าไม่มีอันตรายกัวย พอดีจะไปบอกภิกษุที่เป็น สภากันได้อยู่ และรู้อยู่ว่าพอดีไปได้อยู่กัวย ปรรณนาจะปิด และ ปิดไว้กัวย ทั้งนี้ จึงเป็นอันปิด ถ้าเห็นอุปัชฌายาจารย์ สะอาย ไม่บอก ให้อรุณใหม่ขึ้นมา ก็เป็นอันปิดไว้แท้ ที่สะอายอุปัชฌายา- อาจารย์นั้นไม่เป็นประมาณ ภิกษุที่เป็นสภากันโดยข้อปฏิบัติ รู้แล้วและจะไม่เยาะเย้ยกิตีเยนล้อเลียนนี้แล เป็นประมาณ ควรบอก.

สงฆาติเสสวณฺณนา นิฏฺฐิตา จปสงฆาติเสส

จักพรรณนาในอนิยตะสิกขาบท ๆ มี ๒ อลังกัมมนิยตะสิกขาบท
 ที่ ๑ ความว่า ภิกษุใดแต่ผู้เดียวนั่งอยู่ หรือนอนในอาสนะที่ปักบัง
 เป็นที่ลับตา กับด้วยหญิงแม่เกิดในวันนั้น แม่ถึงหลายคน ที่นั่งหรื
 นอนอยู่ อุบัติกาที่มีด้อยค่าควรเชื่อ ก็เป็นอริยสาวิกา ได้เห็นภิกษุ
 นั้น และโจทก์้วยปาราชิก เพราะเสพเมถุน หรือด้วยสังฆาทิเสส
 เพราะกายสังสัคคะ หรือด้วยปาจิตติย์ เพราะนั่งในที่ลับกับด้วยหญิง
 ข้อใดข้อหนึ่ง ภิกษุนั้นเธอปฎิญาข้อใด ให้วินัยธรปรับอาบัติตาม
 ปฎิญาในข้อนั้น คือปฎิญาว่าเสพเมถุน ให้ปรับปาราชิก ปฎิญา
 ว่าจับต้องหญิง ให้ปรับด้วยสังฆาทิเสส ปฎิญาว่านั่งหรือนอนอยู่
 ในที่ลับกับด้วยหญิงที่นั่งและนอนอยู่ ก็ให้ปรับปาจิตติย์ ถ้าปฎิญา
 ว่าตนยืน หรือหญิงยืนอยู่ไม่ได้ทำอะไรกัน อย่าให้วินัยธรปรับอาบัติ
 สิ่งใดเธอเลย ด้วยความเห็นนั้น บางทีก็เป็นอย่างเห็น บางทีก็เป็น
 อย่างอื่น ไม่แน่นอน ภิกษุประสงค์จะไปหาถามความด้วยความกำหนด
 ในที่ลับ เป็นกิเลสอาศัยเมถุน ตั้งแต่ประโยคที่แต่งตัวมีบ้ายายตาเป็น
 ต้นไป เป็นทุกกฏทุก ๆ ประโยค กรันไปถึงที่ นั่งหรือนอนลงแล้ว
 หญิงจึงนั่งหรือนอนลง หรือหญิงนั่งหรือนอนอยู่แล้ว ภิกษุจึงนั่งหรื
 นอนลง หรือนั่งและนอนพร้อมกันทั้งสองกิติ จึงเป็นปาจิตติย์ ถ้า
 ภิกษุนั้นจับต้องหญิงหรือเสพเมถุน ให้วินัยธรพึงปรับอาบัติเธอตาม
 วัตถุนั้น ๆ แม้ถึงผู้ชายนั่งอยู่ริมประตูห้องที่บ้านปักอยู่ ภิกษุนั่งอยู่
 ในห้องกับหญิง ชายนั้นก็กุมอาบัติไม่ได้ ผู้ชายตาค้นนั่งอยู่ในโอกาส
 ๑๒ ศอกพอแลเห็นกันได้ เป็นคนมีจิตฟุ้งซ่าน แม้ นั่งหลับอยู่ก็กุม
 อาบัติได้ คนตามอกแม้อยู่ใกล้ ก็กุมอาบัติไม่ได้ ถึงคนตาคี่เมื่อนอน
 หลับอยู่ ก็กุมอาบัติไม่ได้ ก็แต่หญิงแม่สักร้อยหนึ่ง ก็กุมอาบัติไม่ได้

มีชายผู้รู้ความ เขาไม่บอกคนอื่นอยู่ แต่ไม่หลับก็ดี หรือชายเช่นนั้นอยู่ในอุปจารกัฏฐี หรือภิกษุ หรือหญิงอื่นอยู่ไม่นั่งก็ดี ภิกษุไม่เพ่งในที่ลับก็ดี ส่งใจไปในที่อื่นก็ดี เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติปาจิติย เพราะนั่งในที่ลับกับหญิง ภิกษุเป็นบ้าเป็นทนต์ ไม่เป็นอาบัติทั้งสามอย่างเป็นอนาถตติกะ องค์ในสิกขาบทนี้ ให้พึงรู้ตามอาบัติที่ภิกษุปฏิบัติ สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนปฐมปาราชิกสิกขาบท.

ปจมี จบ

ในนาฬิกัมมนิยะสิกขาบทที่ ๒ ความว่า อาสนะที่นั่งไม่ปักบังค้วยสังอันโค เป็นที่แจ้งทั้งกลางวัด กลางบ้าน ไม่ควรจะเสพเมถุน ควรแต่จะพุกุฏฐุลลวจากะมาตุคามไคเท่านั้น ภิกษุใด แต่ผู้เดียวไม่มีชายอื่นผู้รู้ความอยู่ค้วย และนั่งนอนกับค้วยหญิงที่รู้คำหยาบและไม่หยาบแต่ผู้เดียว ไม่มีหญิงอื่นที่รู้ความอยู่ค้วย ในอาสนะเช่นนั้นเป็นที่ลับห้อย่างเดียว อุบาสิกาเป็นอริยสาวิกา มีถ้อยคำควรจะพึงเชื่อไคๆ เห็นภิกษุนั้น และโจทค้วยสังฆาทิเสส เพราะกล่าวทุฏฐุลลวจากะหรือค้วยปาจิติย เพราะนั่งในที่ลับ ข้อโคข้อหนึ่ง ภิกษุผู้นั่งนั้นเธอรับปฏิญญาค้วยข้อโค ให้วินัยรพึงปรับอาบัติเธอค้วยข้อนั้นหรืออุบาสิกาผู้มีถ้อยคำควรเชื่อนั้น โจทค้วยข้อโค ให้วินัยรพึงปรับอาบัติเธอค้วยข้อนั้น ถ้าเธอปฏิญญาตนว่ายิน ไม่ไคนั่ง ไม่ไคนอน อย่าให้วินัยรพึงปรับอาบัติเธอก่อน วินิจฉัยนอกนั้นเหมือนสิกขาบทก่อน แปลกแต่ในสิกขาบทนี้ แม้หญิง แม้ชาย ผู้ใดผู้หนึ่งเป็นคนรู้ความ ไม่บอก ไม่หนวก ยืนหรือนั่งในโอกาสภายใน ๑๒ ศอก แม้มีจิตพึงชาน นอนหลับอยู่ ก็คุ้มอาบัติ เพราะโทษนั่งในที่ลับได้

แต่คนหูหนวกแม้ตาดี หรือคนตาบอดแม้ไม่หนวก เหล่านี้ ก็มัวปฏิบัติ
ไม่ได้ ก็แลสมุฐานวิธีเป็นกัน เหมือนอหินนาทานสิกขาบท.

ทศิยิ จบ

ทั้ง ๒ สิกขาบทนี้ ชื่อว่าอนิยตะ แปลว่า ไม่เที่ยง ด้วยว่าเป็น
ปาราชิกบ้าง สังฆาติเสสบ้าง ปาจิตตียบ้าง โดยบัญญัติขึ้น ๆ ตาม
ปฎิญาแห่งภิกษุ หนึ่ง ๒ สิกขาบทนี้ กุเหมือนพระองค์ทรง
บัญญัติไว้ให้เป็นตัวอย่างแก่วินัยธร ผู้จะตัดสินความ ผู้โจทก์และ
จำเลยในสิกขาบททั้งปวง ให้ตัดสินตามอย่างอนิยตะสิกขาบททั้ง ๒ นี้.

อนิยตวณณา นิฎฐิตา จบอนิยตะ

จักพรรณนาในอุลลัจฉยาบัตติ ข้อหนึ่ง ภิกษุอย่าพึงสละภุคภัณฑ์
ข้อหนึ่ง อย่าพึงแจกภุคภัณฑ์ ที่เป็นของสงฆ์ ถ้าสละหรือแจกก็ต้อง
อุลลัจฉัย ด้วยพุทธบัญญัติห้ามไว้ว่า “ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อวิสุสฺสข-
นิยานิ ฯ เป ฯ อเวกฺกนิยานิ น วิภิจิตฺตพฺพานิ สํเขน วา คณเณน วา
ปฺกฺกเลน วา วิภุตฺตานิปิ อวิภุตฺตานิ โหนติ; โย วิภเขยฺย อาปตฺติ
อุลลจฺจยสฺส.” ทั้งนี้ ภุคภัณฑ์นั้นมี ๕ หมวดดังนี้ อารามิ สวน
คอกไม้ผลไม้ อารามวัตถุ ที่ดินพื้นสวน ๒ นี้ หมวดที่ ๑ วิหารโร
กฏีเรือนชั้นเป็นกัน วิหารวัตถุ ที่ดินพื้นแห่งวิหาร ๒ นี้ เป็นหมวด
ที่ ๒ มณฺโজ เกียง ปี่ซี้ กัง ฆีสี ฟูก พิมุโพหน้ หมอน ๔ นี้ เป็น
หมวดที่ ๓ โลหกุฎฏี หม้อทำด้วยโลหะ โลหภาณกั กระบอกทำด้วย
โลหะ โลหวารโก กระปุก ขวด ทำด้วยโลหะโตงของกว่า ๕ ทะนาน
มกรขึ้นไป โลหกฏาหิ กระดาง กระทะ ทำด้วยโลหะ แม้เล็กจุน้ำของ

มือหนึ่ง โลหะนั้น เป็นชื่อแห่งทองเหลือง ทองขาว ทองแดง ทองสัมฤทธิ์ วาสี มีคใหญ่ ที่คักพันของใหญ่ ที่พันจากคักไม้สี่พันและปอกอ้อยขึ้นไปได้ ผรส ขวาน เครื่องทำไม้ กุซาริ ผึง เครื่องทำไม้ กุททาโล จอบ เสียม เครื่องขุดดิน นิชาทนี เหล็กหมาค บิคหล่า เครื่องเจาะไซ ๔ สิ่งนี้ เป็นหมวดที่ ๔ วุลลี เถาว์ลย์ ยาวแก่กิ่งแขนขึ้นไป เวพู ไม้ไผ่ ยาวแก่ ๘ นิ้วขึ้นไป มุญซึ หน้ามุงกระต่าย ปพพซึ หน้าปล้อง คิลนิ หน้าก่าง ๆ ที่สำหรับมุงบังได้แต่กำมือ ๑ ขึ้นไป มตุติกา กินปกิตและกินสีต่าง ๆ เป็นเครื่องทา ทารุณุทมิ เครื่องใช้ทำค้วยไม้ต่าง ๆ ยาวแก่ ๘ นิ้วขึ้นไป มตุติกาภณุทมิ เครื่องใช้ทำค้วยดินต่าง ๆ เหล่านี้ ที่ทวงแหนอยู่ ๘ สิ่งนี้ เป็นหมวดที่ ๕ เป็นของ ๒๕ สิ่ง เหล่านี้ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทายกถวายแก่สงฆ์ก็เกิดในที่สงฆ์ก็ ชื่อว่า เป็นของสงฆ์ เป็นกรุณัณฑ์ เป็นอวิสสัชชนิยะ เป็นอเวงักยิยะ อันสงฆ์และคณะและบุคคลจะพึงสละและแจกไม่ได้ ถึงสละและแจกไป ก็ไม่เป็นอันสละและแจก คงเป็นของสงฆ์อยู่อย่างเดิม ภิกษุใดสละหรือแจกของเหล่านี้ ค้วยถือว่าตัวเป็นใหญ่ ต้องถูกลัจจัย ถ้าเสียสละหรือแจกค้วยเดยยจิต ให้วินัยธรพึงปรับอาบัติตามราคาของนั้น กรุณัณฑ์เหล่านี้ ถ้ากำหนดเห็นว่า ทำอย่างนี้จะ เป็นอุปการแก่สงฆ์ เอาสิ่งที่เป็นของถาวรแลกเปลี่ยนสิ่งที่ เป็นของถาวรค้วยกันก็ดี เอาสิ่งนอกนั้นที่เป็นอกัปปิยะหรือเป็นกัปปิยะ แม้มีราคามาก แลกเปลี่ยนของนอกนั้นค้วยกัน ค้วยการแลกเปลี่ยนเป็นกัปปิยะก็ดี ก็ควร หรือจะสละกรุณัณฑ์เหล่านั้น ที่เป็นของเลวแล้ว แลกเปลี่ยนบิณฑบาต เป็นต้น เอามาบริภอกเพื่อจะรักษาเสนาสนะ เป็นต้น ที่เป็นของดี ในเวลาข้าวแพง เป็นต้น ก็ควร ในกรุณัณฑ์

เหล่านี้ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มิใช่เป็นต้น ภิกษุจะถือเอาเพื่อประโยชน์ตน พึงทำผาติกรรมการตอบแทนให้เสมอกันหรือยิ่งกว่าจึงถือเอา หม้อ บาตร ถาดกะ ชันทองห้าว กาน้ำที่ไม่จุน้ำได้ ๕ ทะนานมกรกัศิ ไม่น้ำยาทา กล้องยานัตถุ ไม่น้ำหูก เข็มเย็บผ้า เข็มเย็บใบไม้ มีคัพพัลลภ เหล็กแหลมเล็ก ๆ กุญแจ กาล เป็นต้น เครื่องโลหะกัศิ เครื่องไม้กัศิ ที่ทำค้างอยู่ เหล่านี้เป็นของแจกได้ เถาวัลย์และไม้ไผ่ เป็นต้น เมื่อทำการสงฆ์และการเจียรเสร็จแล้ว เหลืออยู่จะน้อมเข้าไปในการบุคลลกัศิควร ซึ่งว่ามานั้นสังเขป ถ้าประสงค์จะวิวัฒนาการ พึงดูในจตุตถสมันตปาสาทิกานั้นเถิด

ข้อหนึ่ง อย่าให้เขาทำสังกตกรรมในที่แคบ ข้อหนึ่ง อย่าให้เขาทำสังกตกรรมหรือวัติกกรรมในโอกาสที่เพียง ๒ นิ้ว แต่ที่ใกล้แห่งที่แคบ คือ ทวารหนัก ถ้าให้เขาทำ ต้องถูลงจักษุ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า “น ภิกษเว สมฺพาเซ สตุถกมฺมํ ฯ เป ฯ สมฺพาธสุส สมฺนุตฺตา ทฺวญฺจุเล สตุถกมฺมํ วา วตุถิกมฺมํ วา การาเปตพฺพํ; โย การาเปยฺย อาปตฺติ ถุลลจฺยสุส.” ดังนี้ ตัดหรือผ่า หรือแทง หรือขีด ด้วยศัสตรา หรือเข็ม หรือหนาม หรือกะเทาะศิลา หรือเล็บกัศิ อันใด อันหนึ่ง ในโอกาสที่กำหนดแล้วนั้น อย่างนี้ชื่อว่าทำ ด้วยว่าการทั้งปวงนั้น ชื่อว่าสังกตกรรมสิ้น แม้บีบหัวไล่ด้วยหนัง หรือผ้าอันใด อันหนึ่ง ก็อย่าพึงทำ ด้วยว่าการทั้งปวงนั้น ก็ชื่อว่าวัติกกรรม ก็แต่คำว่า ในโอกาสที่เพียง ๒ นิ้ว แต่ที่ใกล้แห่งที่แคบนั้น ห้ามแต่สังกตกรรมอย่างเดียว ไม่ห้ามวัติกกรรมด้วย วัติกกรรมห้ามแต่ในที่แคบอย่างเดียว ก็แต่ว่า ภิกษุจะหยอคน้ำส้านน้ำค่างในหัวไล่ นั้น

หรือจะเอาเชือกอันใดอันหนึ่งผูกหั่วได้ ก็ควรอยู่ ถ้าหากว่าหั่วได้
นั้นขาดออกมา ด้วยน้ำแสบหรือเชือก ชื่อว่าขาดด้วยก็ ไม่มีโทษ จะ
ทำสัตถกรรม คือผ่าเจาะในอ้นตะที่บวมทั้งนั้นไม่ควร เพราะเหตุนี้
จะผ่าอ้นตะ ควักเอาพิษออกเสีย ด้วยคิจะทำให้หายโรค เช่นนี้
อย่าพึงทำ ก็แต่จะรมจะย่างด้วยเพลิงและทายาเหล่านี้ ไม่ห้าม ในทวาร
หนักจะเอากรวไปไม้เอาเกลียวชุต หรือกระบอกไม้ไผ่ ที่ทายาสอดเข้า
เอาน้ำค่างน้ำแสบหยอดลงในกรวย หรือเอาน้ำมันสอดในกระบอก
ไม้ไผ่นั้น ให้ไหลเข้าไปในทวารหนัก ทั้งนี้ ควรอยู่ ๔ ดุลัจจัน
เป็นสัจจิกกะ.

ข้อหนึ่ง ภิกษุอย่าพึงฉันเนอมนุษย์ ถ้าฉันเป็นดูลัจจัย ด้วย
ทรงห้ามไว้ว่า “น ภิกขเว มนุสฺสํสํ ปริภุชชิตพฺพ” ทั้งนี้ ไข้แต่
เนื้ออย่างเดียว แม้กระดูก เลือด หนัง และขน ก็ไม่ควร สิกขาบทนี้
เป็นอิจจิกกะ อนึ่ง ดูลัจจัยยาศีมีมาก ไม่ได้ขึ้นปาติโมกข์อุทเทส ว่า
โดยอาทักฐานที่มา มี ๓ สถาน คือ มาในชั้นธกะแห่ง ๑ เรียกชื่อว่า
ชั้นธกดูลัจจัย มาในวินิตวัตตุดแห่งปาราชิกและสังฆาทิเสสแห่ง ๑
เรียกชื่อว่า วินิตวัตตุดูลัจจัย มาในวิภังคแห่งปาราชิก และสังฆา-
ติเสสแห่ง ๑ เรียกชื่อว่า วิภังคดูลัจจัย เพราะเหตุนี้ บัญญัติแห่ง
ดูลัจจัยยาศีจึงไม่มีกำหนด.

ชั้นธกดูลัจจัยนั้นทั้งนี้ ภิกษุอย่าพึงถืออณิกยะ ทิตถียสมาทน
คือข้อปฏิบัติแห่งเคียรธียอย่างหนึ่ง เปลือยกายไม่ห่มห่ม ถ้าภิกษุใด
ปฏิบัติทั้งนี้ ต้องดูลัจจัย ภิกษุอย่าทรงไว้ ถือว่าห่มห่มผ้าคกรอง
อย่าทรงผ้าที่เขากรองถักด้วยเปลือกไม้ อย่าทรงผ้าที่เขาทำด้วย

ผลไม้กรอง อย่าทรงผ้ากำพลทำด้วยผมนคน อย่าทรงผ้ากำพลทำด้วย
ขนหางสัตว์ อย่าทรงผ้าทำด้วยปีกนกแก้ว อย่าทรงหนังเสือ อย่าทรง
ผ้าทำด้วยปอ ผ้าเหล่านี้ เป็นธงแห่งเกียรติยศ ภิกษุใดทรงผ้าเหล่านี้
ต้องถูกลัจฉัย.

ข้อหนึ่ง ภิกษุอย่าพึงถูกต้ององศาตนิมิตแห่งไตรจีวรตัวเมีย
ด้วยจิตกำหนัด ถ้าถูกต้องเป็นถูกลัจฉัย ข้อหนึ่ง วันอุโบสถหรือวัน
ปวารณา ภิกษุเจ้าอาวาสตั้งแต่ ๔ หรือ ๕ ขึ้นไป รู้รู้ว่า ภิกษุเจ้าอาวาส
ด้วยกัน หรือภิกษุเป็นอาคันตุกะอื่น อยู่ในสีมาอันเดียวกันมีอยู่ แต่
ยังไม่มาสู่โรงอุโบสถ โรงปวารณาเข้าหัดตบาส แกล้งจะให้เธอเหล่านี้น
ฉิบหายจากอุโบสถจากปวารณา และคว่นทำอุโบสถหรือปวารณา
เสียก่อน ต้องถูกลัจฉัย ถูกลัจฉัยเหล่านี้ ก็ดี ถูกลัจฉัย ๕ ข้อก่อน ก็ดี
เป็นชั้นธกถูกลัจฉัย.

วินิตว์ตถถูกลัจฉัยนั้น ทั้งนี้ ภิกษุองค์หนึ่ง ปวารณาจะให้อสฺจ
เคลื่อนเกินทางไป อสฺจไม่เคลื่อน แล้วเกิดความสงสัย กราบทูลถาม
พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ทรงทักสินว่า ต้องถูกลัจฉัย เรื่องหนึ่ง ภิกษุ
เกล้ากลิ้งกายหญิงที่ตายแล้ว แล้วเกิดความสงสัย จึงกราบทูลถาม
พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ทรงทักสินว่า ต้องถูกลัจฉัย ๆ อย่างนี้ ชื่อว่า
วินิตว์ตถถูกลัจฉัย.

ก็แลวิภังกถูกลัจฉัยนั้นมีหลายอย่าง ก็เป็นอนุสาวนถูกลัจฉัย
บ้าง วิมตถถูกลัจฉัยบ้าง ยถาสัณฺญาถูกลัจฉัยบ้าง ยถาเขตถูกลัจฉัย
บ้าง ยถาวตถถูกลัจฉัยบ้าง ยถาปโยถูกลัจฉัยบ้าง ยถาวัชชถูกลัจฉัย
บ้าง อนุสาวนถูกลัจฉัยนั้น ทั้งอาบัติถูกลัจฉัย เพราะสงฆ์ทำสมนุภา-
สนกรรม ๑๑ อย่าง อันใดอันหนึ่ง แก่ภิกษุและภิกษุณี เพื่อจะให้มละ

กรรมนั้น ๆ เสีย และเธอไม่มละเสีย จบอนสาวนะที่ ๑ ที่ ๒ ลง ต้อง
 ดุลลัจจัย ๆ อย่างนี้ ชื่อว่าอนสาวนดุลลัจจัย ๆ นี้ เมื่อจบอนสาวนะที่ ๓
 ต้องครุภาติแล้ว ดุลลัจจัยนั้นวางไปเองไม่ก้องแสง หึง ภิษ
 สงสัยอยู่ว่าหึงหรือมิใช่ และกำหนดยินต์ถูกต้องกายหึงนั้นด้วย
 กายตน ต้องดุลลัจจัย ๆ ดังนี้ ชื่อว่าวิมติดุลลัจจัย เพราะต้องด้วย
 สงสัย หึง ภิษสำคัญว่าเป็นบัณฑิต เถาะกั กำหนดยินต์ ถูกต้อง
 กายหึงนั้นด้วยกายตน ต้องดุลลัจจัย ๆ ดังนี้ ชื่อว่า ยถาสัญญา
 ดุลลัจจัย เพราะเป็นอาบัติตามสัญญาความสำคัญ ภิษมีความกำหนด
 สรรเสริญ หรือติเตียนอวัยวะหึง เบื้องบนแต่รากขวัญลงไป เบื้อง
 ต่ำแต่เข้า
 ขึ้นมา ยกทวารหนักทวารเบาเสีย ต้องดุลลัจจัย ๆ ดังนี้ ชื่อว่า
 ยถาเขตดุลลัจจัย เพราะเป็นอาบัติตามเขต ภิษจับต้องกายบัณฑิต
 ด้วยกายตน ด้วยความกำหนด ต้องดุลลัจจัย ๆ ดังนี้ ชื่อว่า
 ยถาวัตถุดุลลัจจัย เพราะเป็นอาบัติตามวัตถุ ภิษมีเคยยจิตจะพา
 ทาสเขาหนี ขวน กิต ไล่ กิต ให้ทาสนั้นยกเท้าที่แรกก้าวไป
 ต้องดุลลัจจัย ๆ ดังนี้ ชื่อว่า ยถาปโยคดุลลัจจัย เพราะเป็นอา
 บัติตามประโยค ภิษเฉพาะตนเอง และอ้างเอาผู้อื่นเป็น
 ปริยาย อวคตทริมนุสสรรมว่า ผู้ใด อยู่ในวิหารของ
 ท่านผู้นั้น เป็นพระอรหันต์ ดังนี้ เป็นต้น ผู้ฟัง
 ความในขณะนั้น เธอผู้นั้นต้องดุลลัจจัย ๆ ดังนี้ ชื่อว่า
 ยถาวัชชดุลลัจจัย เพราะเป็นอาบัติตามโทษ เพราะอา
 บัติดุลลัจจัยต่าง ๆ อย่างนี้ จึงไม่มีกำหนด ทั้งปาราชิก
 และสังฆาทิเสสเป็นต้น.

ดุลลัจจยวณณนา นิฎฐิตา จบดุลลัจจัย

จักพรรณาในนิสสัคคยสิกขาบท ๆ มี ๓๐ สิกขาบท ประทับ
 ด้วยวรรค ๓ วรรค ๆ ที่ต้น ชื่อว่า จีวรวรรค มีสิกขาบท ๑๐ สิกขาบท

ที่ต้น ชื่อปฐมกฐิน ความว่า จีวรภิกษุทำสำเร็จแล้ว กฐินเกาะแล้ว
 คือว่า อานิสงส์กฐินทั้ง ๕ ร้างับแล้ว ด้วยปลีโพธ ๒ ขาดแล้ว ให้ภิกษุ
 พึงเก็บอติเรกจีวร คือผ้าที่ยังไม่ได้วิกัปอธิฐานไว้เพียง ๑๐ วัน
 เป็นอย่างยิ่ง เมื่อภิกษุไว้อติเรกจีวรนั้นให้เกิน ๑๐ วันไป จนถึงอรุณ
 ที่ ๑๑ ขึ้นมา ผ่านนั้นเป็นนิสสัคคีย์ เป็นอาบัติปาจิตตีย์ด้วย โขม ผ้าทอ
 ด้วยด้ายเปลือกไม้ กล้วยาสกั ผ้าทอด้วยด้ายฝ้าย โกเสยย ผ้าทอด้วย
 ไหม กมพล ผ้าทอด้วยขนสัตว์อันพิเศษ ยกเว้นขนมนุษย์ ขนหางสัตว์
 เสี้ย สากผ้าทอด้วยเปลือกสาณะ ภงค ผ้าที่เจือด้วยด้าย ๕ อย่าง
 มีด้ายเปลือกไม้เป็นต้น ผ้า ๖ อย่างนี้ก็ดี และผ้าทุกกุดะ และผ้า
 บั๊กกณะ และผ้าโสมารปฏะ และผ้าจินปฏะ ผ้าอิทธิชะและผ้าเทวตา
 ให้ เหล่านี้เป็นอนุลอมตามผ้า ๖ อย่างก่อน ชื่อว่าจีวร ที่ยังไม่ได้
 อธิฐาน และวิกัป ชื่อว่า อติเรกจีวร นับแต่วันได้ผ้านั้นมาเก็บไว้
 จนถึงอรุณที่ ๑๑ ขึ้นมา ไม่อธิฐานวิกัปเสีย สละเสียในระหว่างนั้น
 เป็นนิสสัคคียปาจิตตีย์ ผ้าเป็นนิสสัคคียปาจิตตีย์แล้ว ไม่เสียสละแก่
 สงฆ์ หรือคณะ หรือบุคคลก่อน เอมาบบริโภกคืออนึ่งห่ม เป็นทุกกฎ
 วิธีอธิฐานและวิกัป และเสียสละผ้าเป็นนิสสัคคีย์นั้น จักกล่าวข้าง
 หน้า ผาล่วง ๑๐ วันไปแล้ว ภิกษุรู้ยู่ว่าล่วง ๑๐ วันก็ดี สงสัยอยู่ก็ดี
 สำคัญว่ายังไม่ล่วงก็ดี ก็ยังเป็นนิสสัคคียปาจิตตีย์ ผ้าไม่ได้อธิฐาน
 และวิกัป ยังไม่ได้สละให้แก่ผู้อื่น และยังไม่นิบหนายด้วยเหตุใดเหตุ
 หนึ่งก็ดี สำคัญว่าอธิฐานแล้วเป็นต้น ล่วง ๑๐ วันไป ก็ยังเป็น
 นิสสัคคียปาจิตตีย์ ผ้ายังไม่ล่วง ๑๐ วัน สำคัญว่าล่วงแล้วก็ดี สงสัย
 อยู่ก็ดี เป็นทุกกฎด้วยบริโภก ภิกษุอธิฐานเสีย วิกัปเสีย สละให้
 ผู้อื่นเสียในภายใน ๑๐ วันก็ดี ผ้าหายเสีย นิบหนายเสีย ไฟไหม้เสีย โจร

ซึ่งเอาไปเสีย เพื่อนถือเอาเสียด้วยวิสาสะ ในภายใน ๑๐ วันก็ดี ภิกษุ
 บ้าเป็นต้น ก็ดี เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ สิกขาบทนี้ เป็นอนาถกติกะ
 มื้องค์ ๕ ผ้าประกอบด้วยชาติและประมาณเป็นของ ๆ คน ๑ ผ้านั้น
 ถึงซึ่งกาลนับวันได้ ก็ว่าถึงมือตนแล้วเป็นต้น ๑ ปลิวพรทั้ง ๒
 ชาติแล้ว ๑ ผ้านั้นเป็นอติเรกจีวร ๑ ล่วง ๑๐ วันไป ๑ พร้อมด้วย
 องค์ ๕ นี้ จึงเป็นนิสสัคคียปาจิตีย์ เป็นปฐมกฐินสมุฏฐาน คืออาบัติ
 เกิดแต่กายวาจา ๑ แต่กายวาจาจิต ๑ เป็นอกิริยา โนสัญญาวิโมกข์
 อจิตตกะ ปันณตคิวัชชะ กายกรรม วจีกรรม มีจิต ๓ มีเวทนา ๓.

ปฐม จบ

ในสิกขาบทที่ ๒ ชื่อทุติยกฐิน บางที่ท่านเรียกว่าอุทโทสิตะ
 สิกขาบทบ้าง ความว่า จีวรแห่งภิกษุสำเร็จแล้ว กฐินเคาะแล้ว ถ้า
 ภิกษุอยู่ปราศจากไตรจีวรทั้ง ๓ ผืน หรือผืนใดผืนหนึ่ง แม้แต่ราตรี ๑
 ผ้านั้นเป็นนิสสัคคีย ต้องปาจิตีย์ เว้นไว้แต่ภิกษุใช้ได้อวิปวาส-
 สมมติ ผ้าสังฆาฏิ ผ้าอุตตราสงค์ ผ้าอังตราสก ๓ ผืนนี้ ภิกษุ
 อธิษฐานตามชื่อแล้ว ก็เรียกว่าไตรจีวร ต้องรักษา ถ้าไม่รักษาทั้ง
 ไว้ให้ออรุณขึ้นมา ชื่อว่าอยู่ปราศจากผ้านั้น ก็แลที่ที่จะรักษาจีวรนั้น
 มี ๑๕ คือ บ้าน เรือน คลัง หอบ โรงกลม ปราสาท ปราสาทโล้น
 เรือ หมู่เกวียน ไร่ ลานข้าว สวน วิหาร โคนไม้ ที่แจ้ง ที่เหล่านี้
 ถ้าเจ้าของคนเดียวล้อมด้วยรั้วหรือกำแพง ภิกษุไว้จีวรในที่เหล่านี้ ก็
 ให้อยู่ในที่ล้อมนั้น ถ้าว่าที่เหล่านั้น ไม่ได้ล้อม เก็บผ้าไว้ในที่ใดก็ให้
 อยู่ในที่นั้น อย่างละหัตถบาสนั้น ถ้าที่เหล่านั้นเจ้าของต่าง ๆ กัน
 เป็นที่ล้อม เก็บผ้าไว้ในที่ใดให้อยู่ในที่นั้น หรืออยู่ในที่เป็นที่ประชุม

และริมประตูเป็นที่เข้าออก อย่างละหัตถบาสนั้น ถ้าที่เหล่านั้นเขา
 ไม่ได้ล้อม เก็บผ้าไว้แห่งใด ให้อยู่ที่แห่งนั้น อย่างละหัตถบาสนั้น
 นั้น ถ้าภิกษุไม่อยู่ในที่ดังกล่าวมา ผ้าผืนที่อยู่ปราศนั้น เป็นนิสสัคคีย์
 พร้อมกับด้วยอรุณใหม่ขึ้นมา ต้องเสียสละผ้านั้น แก่สงฆ์ หรือคณะ
 หรือบุคคล จึงจะนุ่งห่มได้ วิธีเสียสละเป็นต้น จักกล่าว ณ เบื้องหน้า
 เพราะเหตุนี้ ท่อไปณ เบื้องหน้า ให้พึงรู้เถิดว่า ของเป็นนิสสัคคีย์
 แล้วต้องเสียสละก่อน จึงแสดงอาบัติตก ท่อไปจักไม่กล่าวอีก ผ้าไตร
 จีวรภิกษุอยู่ปราศแล้ว ร้อยยู่ว่ายอยู่ปราศแล้วก็ดี สงสัยอยู่ก็ดี สำคัญว่า
 ไม่ได้ยู่ย่ำปราศก็ดี ก็คงเป็นนิสสัคคีย์ปาจิตติย ไตรจีวรภิกษุยังไม่ได้
 บัจจุทธน ยังไม่ได้เสียสละ ยังไม่หายเป็นต้น ภิกษุสำคัญว่า บัจจุ
 ทรนแล้วเป็นต้นก็ดี สงสัยอยู่ก็ดี ร้อยยู่ย่ำยังไม่ได้บัจจุทธนเป็นต้นก็ดี
 และอยู่ปราศจากผ้านั้น ก็คงเป็นนิสสัคคีย์ ผ้าไตรจีวรภิกษุไม่ได้ยู่
 ปราศ สำคัญว่ายู่ปราศก็ดี สงสัยอยู่ก็ดี เอาบริโภกต้องทุกกฎ บัจจุ
 ทรนเสียก็ดี เสียสละเสียเป็นต้นก็ดี ในภายในอรุณ และภิกษุเป็นไข้
 สงฆ์สมมติให้อยู่ปราศไตรจีวรก็ดี ภิกษุบ้าเป็นต้นก็ดี ไม่เป็นอาบัติ
 เป็นอนาถตติกะ มีองค์ ๔ คือผ้าภิกษุอธิฐานเป็นไตรจีวรแล้ว ๑
 ไม่มีอาณิสสักรู ๑ ไม่ได้อธิวาสนสมมติ ๑ อยู่ปราศจากผ้านั้น
 ภาครีหนึ่งจนอรุณใหม่ขึ้นมา ๑ พร้อมกับด้วยองค์ ๔ นี้ จึงเป็นนิสสัค
 คีย์ปาจิตติย สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนปฐมกฐินสิกขาบทก่อน
 แปลกแต่สิกขาบทก่อนไม่ได้อธิฐาน ไม่ได้วิภักดิ์ ชื่อว่าเป็นอกิริยา
 ก็แลในสิกขาบทนี้ ไม่บัจจุทธนเสียในภายในอรุณ ชื่อว่าเป็นอกิริยา.

ในสิกขาบทที่ ๓ ชื่อตติยกฐิน ความว่าจีวรแห่งภิกษุสำเร็จแล้ว กฐินเกาะแล้ว ผ้านอกกาลจีวร คือผ้าที่เกิดนอกจีวรกาล และผ้าที่ทายก เฉพาะให้เป็นนอกกาลจีวร ถวายในจีวรกาลก็ดี ผ้าเช่นนี้ ถ้าเกิดขึ้นแก่ ภิกษุ ให้ภิกษุผู้จำนงพึงรับแล้ว และรับทำเสียแต่ใน ๑๐ วัน ถ้า ผ้านั้นไม่พอจะเป็นสังฆาฏิ หรืออุทตราสงค์ หรืออันตรวาสก ผืนใด ผืนหนึ่งไซ้ร ถ้าความหมายจะได้แต่ญาติและมิตรเป็นต้นมืออยู่ ก็ให้ ภิกษุพึงเก็บผ้าเดิมนั้นไว้เป็นนิติเรกจีวรเพียงเดือน ๑ เพื่อจะผสมกับ ผ้าที่หมายไค้นั้น ถ้าเก็บไว้ให้เกินเดือน ๑ ไม่อธิษฐานวิกัปเสีย แม้ ถึงความหมายจะได้ผ้าอื่นมืออยู่ ผ้าเดิมคงเป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตติย.

ตติยัม จป

ในสิกขาบทที่ ๔ ชื่อปฺราณจีวร ความว่า ภิกษุใดใช้นางภิกษุณี ที่ได้อุปสมบทแล้วในสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ ภิกษุณีสงฆ์ ภิกษุสงฆ์ และ นางภิกษุณีนั้นไม่เป็นญาติ ให้ชัก หรือให้ย้อม หรือให้ทูป ฟอก ซึ่งผ้า เก่า คือผ้าที่นุ่งห่มแล้วแม้ครั้งหนึ่ง ผ้านั้นเป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตติย.

จตุตถัม จป

ในสิกขาบทที่ ๕ ชื่อจีวรปฏิภคฺคหณะ ความว่า ภิกษุใดรับผ้า แม้วางยาวควรวิกัป แต่เมื่อนางภิกษุณีได้อุปสมบทในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ใช้ญาติ ผ้านั้นเป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตติย เว้นไว้แต่แลกเปลี่ยนกัน แม้ตัวของเล็กน้อย ไม่เป็นอาบัติ.

ปณจมัม จป

ในสิกขาบทที่ ๖ ชื่ออัญญาตกวิญญัตติ ความว่า ภิกษุใด ขอเอง หรือใช้ผู้อื่นให้ขอ ซึ่งผ้าแม้ควรวิภังค์เป็นปัจฉิมประมาณ กะฤหัสถ์ ผู้ใช้ญาติ ในประโยชน์ที่ขอยู่เป็นทุกกฏ ได้มา เป็นนิสสัคคียปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่สมัย คือคราวภิกษุมีผ้าเขาชิงเอาเสียหมด หรือมีผ้าอันหาย เสียหมด ขอได้ ไม่เป็นอาบัติ ผู้ที่ติดแผดกันฝ่ายข้างมารดาหรือบิดา ขึ้นไป จนถึงปู่ทวด ตาทวด ซึ่งเป็นบุรพบุรุษ ชื่อว่าญาติ ในคนใช้ญาติ เป็นติกกปาจิตตีย์ คือเขาใช้ญาติ รู้ว่าใช้ญาติก็ดี สงสัยอยู่ก็ดี สำคัญ ว่าเป็นญาติก็ดี ถ้าขอกเป็นปาจิตตีย์ ต่อไปข้างหน้า ในคำว่า ติกก-ปาจิตตีย์ ดังนี้ ให้พึงรู้โดยนัยดังกล่าวแล้วเถิด จะไม่กล่าวพิสดารอีก จะกล่าวแต่คำว่าติกกปาจิตตีย์เท่านั้น เขาเป็นญาติ ภิกษุสำคัญว่าใช้ ญาติก็ดี ภิกษุสงสัยอยู่ก็ดี และขอผ้าตั้งว่านั้นเป็นทุกกฏ ขอในสมัยก็ดี ขอแต่ญาติหรือคนปวารณาก็ดี ขอเพื่อผู้อื่นก็ดี แลกเปลี่ยนด้วย ทรัพย์สินของตนที่เป็นกบปียะก็ดี ภิกษุบำเพ็ญตนก็ดี เหล่านี้ไม่เป็น อาบัติ ผ้าของภิกษุอันพระราชา หรือนักเลง หรือโจรผู้ใดผู้หนึ่งแย่ง ชิงเอาไปเสีย ชื่อว่าเป็นคนมีผ้าอันเขาชิงเอาไปเสีย ผ้าของภิกษุไฟ ไหมเสียก็ดี ลอยน้ำไปก็ดี หนูหรือปลวกกัดเสียก็ดี เก่าขาดเสียด้วย นุ่งห่มก็ดี เช่นนี้ชื่อว่าเป็นคนมีผ้าหาย ชื่อว่าเป็นสมัย พระองค์ทรง อนุญาตให้ขอผ้ากะฤหัสถ์ผู้ใช้ญาติ ถ้ายังไม่ได้ขอ ไปถึงอาวาสใด เข้าก่อน จะถือเอาผ้าสำหรับวิหาร และผ้าลาดบนเตียง ผ้าลาดพื้น เปลือกฟูก เป็นของสงฆ์ในอาวาสนั้นมานุ่งห่ม ถ้วยกิกจะกลับคืนให้ ก็ควร ถ้าไม่ได้ผ้าเช่นนั้น ก็พึงปิดบังกายด้วยหญาหรือใบไม้แล้ว จึงมา อย่าเปลือยกายมา ถ้าเปลือยกายมาเป็นทุกกฏ ฤหัสถ์ผู้มีศรัทธา กล่าวว่ ข้าพเจ้าปวารณาด้วยปัจจัยทั้ง ๔ มีจีวรเป็นต้น ผู้เป็นเจ้า ต้อง

การสิ่งใด ให้บอกให้ขอ ข้าพเจ้าจักถวายสิ่งนั้น เช่นนี้ ชื่อว่าคน
 ปวรรณา เขาปวรรณาเป็นสงฆ์ ผู้ประมาณจึงควร เขาปวรรณาเป็น
 บุคคลเฉพาะตัว ด้วยปัจจัยสิ่งใด ให้ขอแต่ปัจจัยสิ่งนั้น ทายกเขา
 ปวรรณาด้วยปัจจัยทั้ง ๔ แล้ว เขากำหนดเองแล้ว ถวายผ้าตามกาล
 ถวายข้าวต้ม ข้าวสวย เป็นต้นทุกวันๆ ต้องการด้วยปัจจัยสิ่งใด เขา
 ถวายปัจจัยสิ่งนั้น เช่นนี้ กิจที่จะขอนั้นไม่มี ก็แลทายกผู้ใดปวรรณา
 แล้วและไม่ให้ เพราะเป็นคนเขลาหรือลึไป ทายกเช่นนั้นให้ฟังขอ
 ก็แลชื่อว่าขอเพื่อคนอื่นนั้น คือขอแต่ญาติและคนปวรรณาของตน
 เพื่อภิกษุอื่นก็ดี หรือเขาเป็นญาติ เป็นคนปวรรณาแห่งภิกษุใด ขอ
 เพื่อภิกษุนั้นก็ดี ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถตติกะ เพราะวานให้ภิกษุ
 ขอแต่ญาติ และคนปวรรณาของเธอให้แก่ตน ไม่เป็นอาบัติ มียก ๔
 คือผ้ากว้างยาวควรวิกัปได้ ๑ ไม่มีสมัย ๑ ขอกะคนใช้ญาติ ๑ ได้มา ๑
 พร้อมด้วยองค์ ๔ นี้ จึงเป็นนิสสัคคีย์ เป็นสัตตจริตตสมุฏฐาน เป็น
 กิริยา โนสัณญาวโมกข์ อจิตตกะ ปณณัตติวัชชะ กายกรรม วจิกรรม
 มีจิต ๓ มีเวทนา ๓

ฉฐี จม

ในสิกขาบทที่ ๗ ชื่อคหุตฺตริ ความว่า ภิกษุมีผ้าอันเขาชิงเอาเสีย
 หรือผ้าหาย ดังกล่าวแล้วในสิกขาบทก่อน ถ้าภิกษุผู้ใส่ญาติ นำผ้า
 มามากปวรรณาให้ภิกษุๆ นั้น ถ้าผ้าหายทั้ง ๓ ผืน ฟังยินดีแต่ ๒ ผืน
 คือผ้าหนึ่งผ้าห่ม ถ้าหาย ๒ ผืน ฟังยินดีแต่ผืนเดียว ถ้าหายผืนเดียว
 ยายินดีเลย ถ้าภิกษุยินดีให้เกินกำหนดไปไซ้ ในประโยคที่ขอยุ
 เป็นทุกกฏ ได้ผ้ามาเป็นนิสสัคคีย์ปาจิตติย์ ในคนผู้ใส่ญาติเป็นตีกก-

ปาจิตถีย์ ผู้เป็นญาติภิกษุสำคัญว่าใช้ญาติกัถิ สงสัยอยู่กัถิ ขอแล้ว
 ยินดีให้เกินกำหนด เป็นทุกกฎ ภิกษุกล่าวว่าเราจักทำจิวรแต่ ๒ ผืน
 เหลื่อนั้น จักเอามาคืนให้แล้วเอาไปมากกว่าอนกัถิ และเจ้าของกล่าวว่า
 เหลื่อนั้น จงเป็นของท่านกัถิ ถือเอาผ้าที่ทายกเขาไม่ได้ให้เพราะเป็น
 คนมีผ้าอันเขาชิง หรือผ้าหายกัถิ ขอแต่ญาติแต่คนปวารณากัถิ
 แลกเปลี่ยนเอาด้วยทรัพย์สินของตน ที่เป็นกับบิเยะกัถิ ภิกษุบำเป็นต้นกัถิ
 เหลื่อนี้ ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถกัถิกะ ม้องค์ ๔ คือ ยินดีให้เกิน
 กำหนด ๑ ไม่มีเหตุเป็นต้นว่าผ้าเขาชิงเอาไปเสียหมด ๑ ขอกะคน
 ผู้ใช้ญาติ ๑ ได้มาเป็นของตน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๔ นี้ จึงเป็น
 นิสสัคถีย์ สมุฐานวิธีเป็นต้น เหมือนสิกขาบทก่อน.

สตตมัม จบ

ในสิกขาบทที่ ๘ ชื่อปฐมอุปัชฌายะ ความว่า กฤหัสถ์ผู้ใช้ญาติ
 เขาเฉพาะภิกษุ กำหนดทั้งมูลค่าจิวร มีเงินและทองเป็นต้นลงไว้ว่า
 เราจักเอามูลค่าจิวรเท่านี้ ชื่อผ้าถวายแก่ภิกษุชื่อนี้ ภิกษุนั้น ทายก
 เขาไม่ได้ปวารณาก่อน รู้ข่าวเอง หมายถึงใครได้ผ้าที่ดี และเข้าไป
 ว่ากะทายกว่า ดีแล้ว ท่านจงเอามูลค่าจิวรนั้น ชื่อผ้าให้ยาว ให้กว้าง
 ให้แน่น ให้ละเอียด ให้เราเถิด ดังนี้แล้ว ทายกเพิ่มมูลค่า ชื่อผ้าที่ดี
 ทามค่าภิกษุ ผ้าที่ได้มานั้น เป็นนิสสัคถีย์ ต้องปาจิตถีย์.

อฏฐมัม จบ

ในสิกขาบทที่ ๙ ชื่อทุติยอุปัชฌายะ อธิบายความเหมือนปฐม-
 อุปัชฌาย์สิกขาบทก่อน แปลกแต่ในสิกขาบทก่อนนั้นเจ้าของคนเดียว

ภิกษุทำการเบียดเบียนแก่คน ๆ เดียว ในสิกขาบทนี้เจ้าของมาก ภิกษุ
ไปว่าให้เข้าทูลกัน ชื่อว่าทำการเบียดเบียนแก่คนมาก.

นมัม จป

ในราชะสิกขาบทที่ ๑๐ ความว่า พระเจ้าแผ่นดิน หรือขุนนาง
หรือพราหมณ์ หรือกฤหบดี เขาเฉพาะภิกษุ แล้วใช้ทูตให้เอามูลค่า
จีวรไปซื้อผ้าถวายแก่ภิกษุ ถ้าทูตนั้นไม่ซื้อผ้า เอามูลค่าจีวรนั้น
ไปถวายแก่ภิกษุว่า มูลค่าจีวรนี้ เฉพาะผู้เป็นเจ้า ข้าพเจ้านำมา ขอผู้
เป็นเจ้าจงรับมูลค่าจีวรนี้ ทั้งนี้ ภิกษุนั้น พึงว่ากะทุกผู้เห็นว่า เรา
รับมูลค่าจีวรไม่ได้ เราทำได้แต่จีวรที่เป็นของควร ในกาลที่ควรรับ ถ้า
ทูตนั้นถามภิกษุว่า ไวยาวัจกรของผู้เป็นเจ้ามีหรือไม่ ทั้งนี้ ไชว์
ภิกษุผู้มีความต้องการด้วยจีวรอยู่ ก็พึงแสดงคนรักชาวักหรืออบาสก
เป็นไวยาวัจกร ด้วยคำว่า ผู้นั้นเป็นไวยาวัจกรแห่งภิกษุทั้งหลาย
อย่าว่า ๆ ท่านจงให้แก่คนนั้น ผู้นั้นเขาจักเก็บไว้ ผู้นั้นเขาจักแลก
ผู้นั้นเขาจักซื้อจีวร ว่าดังนี้ ไม่ควร ถ้าทูตนั้น เขามอบมูลค่าจีวร
กะไวยาวัจกรที่ภิกษุแสดงนั้นแล้ว เขากลับมาแจ้งความแก่ภิกษุ
หรือเขาใช้ผู้อื่นให้มาแจ้งความว่า ผู้เป็นเจ้าแสดงไวยาวัจกรคนใด
ไวยาวัจกรคนนั้น ข้าพเจ้าสั่งไว้ให้รู้เสร็จแล้ว ผู้เป็นเจ้าจงเข้าไป
เถิด เขาก็จักถวายจีวรแก่ผู้เป็นเจ้าในกาลอันควร ทั้งนี้ ไชว์ ภิกษุผู้
มีความต้องการด้วยจีวร พึงเข้าไปหาไวยาวัจกร พึงทวง ๒ ครั้ง
๓ ครั้ง ด้วยคำว่า เราต้องการด้วยผ้า แต่อย่ากล่าวว่ ท่านจงให้
ผ้าแก่เรา เอาผ้ามาให้เรา แลกผ้ามาให้เรา ซื้อผ้ามาให้เรา กล่าว
ดังนี้ไม่ควร ถ้าภิกษุโจททวง ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง ใต้ผ้าสำเร็จมาก็เป็น

การดี ถ้าไม่ได้ผ้าสำเร็จมาไซ้ เธอขึ้นนั่งเข้าไปเฉพาะที่อจีวร ยืน
 นั่งอยู่เพียง ๔ ครั้ง ๕ ครั้ง ๖ ครั้ง เป็นอย่างยิ่ง อย่างนี้ในอาสนะ
 อย่างรับอาภิส อย่างแสดงธรรมแก่เขา ถ้าเขาถามว่า ผู้เป็นเจ้ามาด้วย
 เหตุอะไร ฟังกล่าวว่า ท่านจงรู้เถิด ถ้าเธอนั่งในอาสนะ หรือรับ
 อาภิส หรือแสดงธรรมไซ้ ชื่อว่าหักการยืน ทำให้เหตุที่มาให้นิพพาน
 เสีย ถ้าเธอเฉพาะยืนนั่งอยู่เพียง ๖ หนเป็นอย่างยิ่ง ได้จีวรสำเร็จ
 มากก็เป็นการดี ถ้าไม่สำเร็จมาไซ้ ต่อไปเธอพยายามยืนให้ยิ่งกว่า
 ๖ หน ในประโยคที่พยายามอยู่เป็นทุกกฎ ได้จีวรสำเร็จมา ผ่านนั้น
 เป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตตีย์ ถ้าไม่ได้ผ้าสำเร็จมาด้วยการยืนเพียง
 ๖ หน เป็นอย่างยิ่งแล้วไซ้ มุลค่าจีวรเขานำมาแต่ผู้ใด ภิกษุพึงไป
 หาผู้นั้นเอง หรือพึงส่งทูตไปให้บอกว่า ท่านเฉพาะภิกษุใด ส่งมุลค่า
 จีวรมา ของนั้นไม่สำเร็จประโยชน์สักน้อยหนึ่งแก่ภิกษุนั้น ท่านจง
 ทวงเอาของ ๆ ท่านเสียเถิด อย่าให้ของ ๆ ท่านนิพพานเสียเลย อันนี้
 เป็นความชอบยิ่งในกรรมอันนั้น ถ้าภิกษุไม่ไปเองหรือไม่ส่งทูตไป
 บอกเจ้าของเดิม ต้องวิตถกทุกกฎ ก็แลกับปียการกที่ภิกษุแสดงดังนี้
 พระองค์ทรงอนุญาตให้ทวงได้ ๓ หน ยืนได้ ๖ หน โดยกำหนด
 อย่างอุกฤษฏ์ เพราะเหตุนี้ เป็นอนุญาตยืน ๒ ครั้ง แทนทวง
 ครั้ง ๑ ด้วยเหตุนี้ ถ้าภิกษุทวงอย่างเดียวไม่ยืน ทวงได้ ๖ หน
 ถ้ายืนอย่างเดียวไม่ทวง ยืนได้ ๑๒ หน ถ้าทำทั้ง ๒ อย่าง ทวง
 ที่ ๑ ลดยืน ๒ หน ภิกษุใดในวันเดียวไปบ่อย ๆ ทวงครบ ๖ หน
 หรือไปคราวเดียวทวงครบ ๖ ครั้งก็ดี อนึ่ง ในวันเดียวไปบ่อย ๆ
 ยืนครบ ๑๒ หน หรือไปคราวเดียวยืนในที่นั้น ๆ ๑๒ แห่ง ภิกษุ
 นั้นชื่อว่า หักทวงหักยืนเสียหมด ที่ไปทวงไปยืนในวันต่าง ๆ ไม่ต้อง

ว่า กับปฏิกิริยาที่หายกแสดงเอง ภิษุไม่ได้แสดงนั้น ภิษุจะทวง
 สักร้อยครั้งก็ควร กับปฏิกิริยาที่ ภิษุและหายกไม่ได้แสดงเลย คือ
 กับปฏิกิริยาที่รับอาสาเอาเอง ต่อหน้าภิษุก็ดี ต่อหน้าหายกก็ดี และ
 กับปฏิกิริยาที่รับมูลค่าไว้ลับหลังก็ดี ทั้ง ๒ จำพวกนี้ ภิษุจะทวงไม่ได้
 เลย ในทวงและยื่นเกินกำหนด เป็นตักกปาจิตติย ทวงและยื่นยังไม่
 ครบกำหนด สำคัญว่าเกินก็ดี สงสัยอยู่ก็ดี และพยายามไต่ฝามา เป็น
 ทุกกฎ ภิษุทวงตามกำหนดและยื่นตามกำหนดก็ดี ไม่ได้ทวงกับ-
 ปฏิกิริยานั้น ซ้อมาถวายเองก็ดี เจ้าของเดิมทวงมาถวายเองก็ดี ภิษุ
 บ้าเป็นต้นก็ดี เหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถตักกะ มีองค์ ๔ คือ
 กับปฏิกิริยาภิษุแสดงเอง ๑ ทูตบอกกับปฏิกิริยาให้รู้แล้ว บอกภิษุ
 ให้รู้ด้วย ๑ พยายาม คือ ทวงและยื่นให้เกินกำหนด ๑ ได้มาด้วย
 พยายามนั้น ๑ พร้อมด้วยองค์ ๔ นี้ จึงเป็นนิสสัคคิย สมุฏฐานวิธี
 เป็นต้น เหมือนด้วยอัญญาตกวิญญัตติสิกขาบท.

ทสมิ จบ ปชโม วคฺโค จบรรคที่ ๑

ในโกสียวรรคที่ ๒ ประทับด้วยสิกขาบท ๑๐ โกสียะสิกขาบท
 ที่ ๑ ความว่า ภิษุใด หล่อเองหรือให้เขาหล่อ ซึ่งสันถักเจือด้วย
 โหม แม้สักเส้น ๑ ปลิวมาตามลมตกลงในเวลาหล่อ สันถักนั้นเป็น
 นิสสัคคิย ต้องปาจิตติย สันถักนั้น คือ เครื่องลาดอย่างหนึ่ง ที่เขา
 เอาชนเจียม หรือเส้นไหมลาดซ้อนกันขึ้นในพื้นที่เสมอแล้ว เอา
 น้ำข้าวเป็นต้นเทลงกระทำ ชื่อว่าหล่อ ไม่ได้ทอ เรียกว่าสันถัก.

ปจฺมัม จบ

ในสุทธกาศิกขาบทที่ ๒ ความว่า ภิกษุใดหล່เองหรือให้เขาหล່เองซึ่งสันตติ กัวยชนเจียมที่คำลวัน ไม่มีสื่อนเจือด้วย สันตตินั้นเป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตติย์.

ทศิย์ จบ

ในเทวภาคะสิกขาบทที่ ๓ ความว่า ภิกษุจะหล່เองหรือให้เขาหล່เองซึ่งสันตติใหม่ ฟังถือเอาชนเจียมคำลวัน ๒ ชั่ง ชนเจียมขาว ชั่ง ๑ เป็นที่ ๓ ชนเจียมเหลืองชั่ง ๑ เป็นที่ ๔ ผสมกันหล່เองเข้า ถ้าภิกษุไม่ชั่ง เอาชนเจียมเป็น ๔ ส่วน ทั้งนี้ และให้เขาหล່เองสันตติขึ้นใหม่ สันตตินั้น เป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตติย์ ก็แลสันตติที่เป็นนิสสัคคีย์ทั้ง ๓ อย่างนี้ แม้ภิกษุเสียสละแล้ว ได้กลับคืนมา จะบริโภคนั้นก็ไม่ควร.

ศติย์ จบ

ในฉัพพัตตะสิกขาบทที่ ๔ ความว่า ภิกษุหล່เองหรือให้เขาหล່เองซึ่งสันตติใหม่ขึ้นแล้ว ฟังทรงไว้ ถือบริโภคนั้นได้ ๖ ปีก่อน ถ้ายังไม่ครบ ๖ ปี ภิกษุสละเสียก็ดี ไม่สละเสียก็ดี ซึ่งสันตตินั้น และหล່เอง หรือให้เขาหล่งก็ดี ซึ่งสันตติใหม่ขึ้นอีก ในภายใน ๖ ปี สันตติใหม่นั้น เป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตติย์ เว้นไว้แต่ภิกษุเป็นไข้ ไข้สันตติสมมต ไม่เป็นอาบัติ.

จตุตถิ์ จบ

ในนิสิตนสันตตะสิกขาบทที่ ๕ ความว่า ภิกษุหล่งเองหรือให้เขาหล่งซึ่งสันตติ สำหรับรองนั่งที่มีชาย ฟังกักเอาสันตติเก่าให้กลม

หรือเป็น ๔ เหลี่ยมด้วยคืบพระสุกตหนึ่ง มาผสมเข้าด้วยในประเทศ
อันหนึ่งแห่งสันถักใหม่ หรือสาออกผสมเข้า เพื่อจะทำสันถักใหม่
ให้เสียสั ถ้าภิกษุไม่ทำเช่นนั้นและหลอเอง หรือให้เขาหลอซึ่งสันถัก
สำหรับรองนั่งใหม่ขึ้น สันถักนั้น เป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตถีย์.

ปณจมิ จบ

ในเอภกโถมะสิกขาบทที่ ๖ ความว่า ภิกษุเดินทางไป ขนเจียม
เกิดขึ้นแต่สงฆ์หรือคณะเป็นต้น เมื่อจำนงอยู่ก็พึงรับขนเจียมนั้น
รับแล้ว เมื่อคนผู้ช่วยนำไปไม่มี พึงนำไปด้วยมือตนเองไกลเพียง
๓ โยชน์ เป็นอย่างยิ่ง ถ้าเรอนำไปไกลยิ่งกว่า ๓ โยชน์ไซ้ร้ แม้คน
ผู้ช่วยนำไปไม่มี ขนเจียมนั้น ก็คงเป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตถีย์.

ฉนฺธิ จบ

ในเอภกโถมะโรวาปะนสิกขาบทที่ ๗ ความว่า ภิกษุโคไ้ช้างนาง
ภิกษุณีที่อุปสมบทแล้วในสงฆ์ ๒ ฝ่ายผู้ไ้ญาติ ให้ชัก หรือให้ย้อม
หรือให้สา ซึ่งขนเจียม ขนเจียมนั้น เป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตถีย์.

สตตมฺิ จบ

ในรूपียะสิกขาบทที่ ๘ ความว่า ภิกษุใคร่รับเอง หรือให้เขารับ
ซึ่งรूपียะ คือเงินและทองที่เขาให้ หรือคกอยู่แห่งใดแห่งหนึ่ง ไม่มี
เจ้าของหวงกัถึ ถือเอาเพื่อประโยชน์ตนเอง หรือยินดีรूपียะที่
เขาเก็บไว้ให้กัถึ รุปียะนั้น เป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตถีย์ ทองรูป-
พรรณกัถึ ทองแท่งกัถึ เงินก้อนกัถึ เงินรูปพรรณกัถึ กหาปะณะกัถึ

มาสกทองแดง มาสกทองเหลือง มาสกทำด้วยไม้ มาสกทำด้วยครั่ง
 กี้กั และวัตถุอันใด ใช้ซื้อหา แลกเปลี่ยน ได้แทนเงิน ในประเทศใด
 ในกาลใด ถึงเหรียญทองแดง ใช้แทนเงินในสยามประเทศนี้ ก็ชื่อว่า
 เงินในประเทศนั้น ในกาลนั้น ทองและเงินเหล่านี้เรียกว่ารูปียะ เป็น
 นิสสัคคิยวัตถุ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ที่เขาชักแล้ว
 ศิลาที่เป็นเครื่องประดับ แก้วประพาฬ แก้วทับทิม โมรา ข้าวเปลือก
 ๗ ประการ ทาสชาย ทาสหญิง ไร่นา ที่ดิน สวนดอกไม้ ผลไม้เป็นต้น
 เหล่านี้เป็นทุกกฏวัตถุ ภิกษุถือเอาเพื่อตนเป็นทุกกฏ ถ้าย บ่าน ผ้า
 ผ้าย อบรมณชาติ คือถ้างาต่าง ๆ เกสซ์ มีเนยใส เนยก้อน เป็นต้น
 เหล่านี้ เป็นกัมมียวัตถุ ภิกษุถือเอาไม่เป็นอาบัติ ในนิสสัคคิยวัตถุ
 ภิกษุรับเอง หรือให้ผู้อื่นรับเพื่อตน หรือเขาเก็บไว้ให้ก่อนหน้าว่า ของ
 นี้เป็นของผู้เป็นเจ้า หรือของนี้อยู่ที่ลับหลัง เป็นแก่เจ้าของสละให้
 ด้วยกายและวาจา หรือด้วยกายวิการให้รู้ว่า เงินทองของข้าพเจ้ามีอยู่
 ณ ที่โน้น เงินทองนั้น จงเป็นของท่านเถิด ทั้งนี้ ภิกษุไม่ห้ามเสียด้วย
 วาจา ก็ชื่อว่ายินติริปูยะที่เขาเก็บไว้ให้ เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์ นับตาม
 วัตถุนั้น รูปียะเป็นนิสสัคคิยเช่นนั้นแล้ว ฟังเสียสละในท่ามกลางสงฆ์
 อย่างเดียว ด้วยคำว่า “อหิ ภนฺเต รูปียํ ปฏิคฺคเหสี ; อหิ เม ภนฺเต
 นิสฺสัคคิยํ, อิมํ หิ สงฺฆสฺส นิสฺสขฺขามิ” ทั้งนี้ ถ้ามีกฤตส์ถ์ผู้หนึ่ง
 มาในที่เสียสละนั้น ให้สงฆ์ฟังว่ากะเขาว่า ท่านจงรู้ของนี้ ถ้าเขา
 ถามว่า ด้วยของนี้จะให้เอาอะไรมา ภิกษุอย่าฟังบังคับว่า ให้เอาสิ่งนี้
 มา ฟังบอกแก่ของที่ควรว่า เนยใสน้ำมัน เป็นต้น เป็นของควรแก่ภิกษุ
 ถ้าหากว่ากฤตส์ถ์นั้น เขาหาของที่ควรมาด้วยรูปียะนั้น ภิกษุทั้งปวง
 ฟังแจกกันบริโภคนั้น เว้นแต่ภิกษุผู้รับรูปียะผู้เดียว ไม่ควรบริโภคนั้น

วัตถุสิ่งใดที่เกิดแต่รูปียะนั้น แม้ผู้อื่นได้มาถวายก็ดี โดยที่สุกแต่แก่
 เกาต์น้ไม่ที่บังเกิดแต่รูปียะนั้นก็ดี ภิกษุผู้รับรูปียะนั้น ไม่ควรบริโภคน
 เลย ก็ถ้าคุณผู้ให้รูปียะนั้น เขาไม่อยากจะเอารูปียะไปซื้อสิ่งของมาแล้ว
 ไซ้ ให้สงฆ์ฟังว่าท่านว่า ท่านจงทิ้งของสิ่งนี้เสีย ถ้าเขาทิ้งเสีย ณ ที่
 ใดที่หนึ่ง หรือเขาถือเอาไปเสียก็ดี อย่าพึงห้ามเขาเลย ถ้าคุณผู้ให้
 นั้นเขาไม่ทิ้งไซ้ สงฆ์พึงสมมติภิกษุที่พร้อมด้วยองค์ ๕ ให้เป็นผู้ทิ้ง
 รูปียะ ภิกษุผู้ใดสมมติกันนั้น อย่าทำนิตินิเทศที่ตก พึงเกลียดกัณฑ์แล้ว
 ขว้างรูปียะนั้นไป ถ้าเรอนั้นทำนิตินิเทศที่ตกไซ้ ต้องทุกกฎ ใน
 รูปียะ เป็นติกาปาจิตกัณฑ์ ไซ้รูปียะสำคัญว่ารูปียะ หรือสงฆ์และรับ
 หรือรับนิสสัยวัตถุ เพื่อผู้อื่น มีสงฆ์และเจกียะเป็นต้น หรือรับทุกกฎ
 วัตถุ เพื่อตนและเพื่อคนอื่นก็ดี เหล่านี้เป็นทุกกฎ เขาถวายรูปียะ หรือ
 เขาเก็บไว้ให้ในที่ก่อนหน้า หรือลับหลังว่า ของนี้จึงเป็นของ ๆ ท่าน
 ถ้าภิกษุยินดีด้วยจิตอยากจะถือเอาอยู่ และห้ามเสียด้วยกาย หรือวาจา
 ว่าของนี้ไม่ควร หรือไม่ห้ามด้วยกายวาจา มีจิตอันบริสุทธิ์อยู่ ไม่ยินดี
 ด้วยคิดว่าของนี้ไม่ควรแก่เราก็ดี อย่างนี้ก็ควร ไม่มีโทษ ภิกษุถือเอง
 หรือให้เขาถือเอาซึ่งรูปียะ ที่ตกอยู่ในภายในอาราม หรือภายในที่อยู่
 แห่งตน ด้วยคิดว่า ของผู้ใด ผู้นั้นจักมาเอาไป ดังนี้ โดยนัยในรตน
 สิกขาบทกัณฑ์ ภิกษุบ้ำเป็นต้นกัณฑ์ เหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ เป็นสาณตติกะ
 ม้องค์ ๓ ของนั้นเป็นทองและเงินที่เป็นนิสสัยวัตถุ ๑ เฉพาะเป็น
 ของทั่ว ๑ รับเองหรือให้เขารับ หรือเขาเก็บไว้ให้ยินดีเอา อย่างไร
 อย่างหนึ่ง เป็น ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นนิสสัยกัณฑ์ สมุฏฐาน-
 วิถีเป็นต้น เหมือนด้วยสัตตจริตสิกขาบท แปลกแต่สิกขาบทนี้เป็น

สียากิริยา เพราะต้องท้วงการรับ และเป็นสียากิริยา เพราะต้องท้วง
ไม่ทำซึ่งการห้ามซึ่งรูปียะที่เขาเก็บไว้ให้.

อฏฐมัม จบ

ในรูปียัสโทยหาระสิกขาบทที่ ๕ ความว่า ภิกษุใด ซื้อขายแลกเปลี่ยนด้วยรูปียะมีประการต่าง ๆ ของนั้น เป็นนิสสัคคีย ต้องปาจิตตีย พระองค์ทรงห้ามการรับนิสสัคคียวัตถุ และทุกกฏวัตถุ ด้วยสิกขาบทก่อน พระองค์ทรงห้ามการแลกเปลี่ยนนิสสัคคียวัตถุ และทุกกฏวัตถุ ด้วยสิกขาบทนี้ เพราะเหตุนี้ ภิกษุเอาทุกกฏวัตถุซื้อ แลกเปลี่ยนทุกกฏวัตถุ และกับปียวัตถุก็ดี เอากับปียวัตถุแลกเปลี่ยนทุกกฏวัตถุ ก็ดี อย่างนี้เป็นทุกกฏ ก็แลภิกษุเอานิสสัคคียวัตถุ ซื้อหาแลกเปลี่ยนนิสสัคคียวัตถุ หรือทุกกฏวัตถุ หรือกับปียวัตถุก็ดี หรือเอาทุกกฏวัตถุ และกับปียวัตถุ แลกเปลี่ยนนิสสัคคียวัตถุก็ดี เหล่านี้เป็นนิสสัคคีย-ปาจิตตีย ของที่ได้มาเป็นนิสสัคคีย ฟังเสียสละในท่ามกลางสงฆ์อย่างเดียว และฟังปฏิบัติในของที่เสียสละแล้ว ทั้งในสิกขาบทก่อน ภิกษุบ้าเป็นต้น ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาณัตติกะ ม้องค์ ๒ ของที่แลกเปลี่ยนมากที่สุด ทรัพย์ของตนที่จะเอาไปแลกเปลี่ยนก็ดี ข้างใดข้างหนึ่ง เป็นรูปียะ เป็นนิสสัคคียวัตถุ ๑ สำเร็จในการซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็นนิสสัคคีย สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วยสิกขาบทก่อน แปลกแต่สิกขาบทนี้เป็นกิริยา เกิดแต่ทำซึ่งการแลกเปลี่ยน.

นวมัม จบ

ในภยวิกยะสิกขาบทที่ ๑๐ ความว่า ภิกษุใดซื้อขายแลกเปลี่ยน
 กับปียวัตถุ ด้วยกับปียวัตถุ มีประการต่าง ๆ มีจีวรเป็นต้นกับคฤหัสถ์
 ของนั้นเป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตตีย์ ภิกษุกล่าวกับคฤหัสถ์ว่า ท่านให้
 ของนี้ด้วยของนี้ก็ดี ท่านเอาของนี้ไปให้ของนี้แก่เรา เอาของนี้แลก
 กับของนี้ก็ดี เอาของสิ่งนี้ไป จงทำของสิ่งนี้ ให้แก่เราก็คดี ทั้งนี้เป็นต้น
 ต้องทุกกฎ ถือเอากับปียภณฑ์แห่งผู้อื่นมา ชื่อว่าซื้อ ให้กับปียภณฑ์
 ของตนไป ชื่อว่าขาย เพราะเหตุนี้ ภิกษุให้กับปียภณฑ์ของตนไป
 แล้วถือเอากับปียภณฑ์อันใดของคฤหัสถ์ พ้นจากสหัมมิกทั้ง ๕
 แม้เป็นมารดาด้วยวาจา เป็นคำแลกเปลี่ยนกัน กับปียภณฑ์นั้นเป็น
 นิสสัคคีย์ พึงเสียสละวัตถุเป็นนิสสัคคีย์นั้น แก่สงฆ์หรือแก่คณะ
 หรือแก่บุคคล ภิกษุให้ของกินหรือวัตถุสิ่งไรแก่คฤหัสถ์ กล่าวว่า
 ท่านจงกินสิ่งนี้ หรือถือเอาสิ่งนี้แล้ว เอาของนี้มาให้เรา หรือทำสิ่งนี้
 ให้เรา แล้วใช้ให้เอาน้ำย้อมเป็นต้นมาก็คดี หรือให้ทำบริวารมีธัมมกรก
 เป็นต้น และให้ทำนวักรรม มีชำระพื้นตายหญ้า เป็นต้น เช่นนี้
 ถ้าของจะพึงเสียสละมี ก็พึงเสียสละก่อน ถ้าของไม่มี ก็พึงแสดงอาบัติ
 ปาจิตตีย์อย่างเดียว ภิกษุถามรภาว่า ของนี้ราคาเท่าไรก็ดี ปรารภนา
 จะถือเอาภณฑะแต่มีผู้ใดเว้นผู้นั้นเสีย ให้ผู้อื่นโดยที่สุกแม้เป็นลูก
 ของเจ้าของภณฑะนั้น วานให้เป็นกับปียการกแลกเปลี่ยนแทน ว่า
 ท่านจงเอาของนี้แลกของนี้มาให้เรา ทั้งนี้ก็ดี และกล่าวให้พ้นภยวิก-
 ยะ ทั้งภิกษุเดินทางไป มีแต่ข้าวสาร จะต้องการข้าวสุก ว่ากะเจ้าของ
 ข้าวสุกว่า ข้าวสารของเรามีอยู่ เราหาต้องการไม่ เราต้องการถ้วย
 ข้าวสุก ว่าทั้งนี้ และเจ้าของข้าวสุกเอาข้าวสารไป ให้ข้าวสุกแก่ภิกษุ
 กก็ดี ภิกษุบำเป็นต้นกก็ดี เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถตติกะ ม้องกั

๓ คือ ของ ๆ คนที่จะเอาไปแลกก็ดี ของ ๆ ผู้อื่นที่ตนจะแลกมาก็ดี ทั้ง ๒ นี้ เป็นกัปป์ยัตถ์ของควาร ๑ เจ้าของภักทะนั้น เป็นภักทียัตถ์ ใช้สทรมมิก ๑ แลกเปลี่ยนด้วยอาการตั้งว่าแล้ว ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นนิสสัคคีย์ วินิจฉัยนอกนั้นมียัตถ์กล่าวแล้วในรูปยัตถ์สิกขาบท.

ทสมิ จบ ทติโย วคโค จบรรคที่ ๒

ในบัตถวรรคที่ ๓ ประทับด้วยสิกขาบท ๑๐ บัตถสิกขาบทที่ ๑ ความว่า บาตรเป็นอติเรก ก็ยังไม่ได้อธิษฐาน ยังไม่ได้วิกัป ภิกษุพึงเก็บไว้เพียง ๑๐ วันเป็นอย่างยิ่ง เมื่อภิกษุนั้นเก็บบาตรนั้นไว้ให้เกิน ๑๐ วันไป ไม่อธิษฐานและวิกัปเสีย อรุณที่ ๑๑ ขึ้นมา บาตรนั้นเป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตติย์ บาตรมี ๒ อย่าง คือ บาตรกิน บาตรเหล็ก กอปรด้วยประมาณเป็นสมณसारูปแล้ว จึงควรอธิษฐานและวิกัป ประมาณบาตรและอธิษฐานวิกัป จักกล่าวข้างหน้าและวินิจฉัยนอกนั้น เหมือนปฐมกฐินสิกขาบท.

ปจมิ จบ

ในโอณบัจจพันธะสิกขาบทที่ ๒ ความว่า บาตรแตกร้าวยาว ๒ นิ้ว ชื่อว่ามีที่ผูกแห่ง ๑ ภิกษุใด มีบาตรมีที่ผูกยังไม่ครบ ๕ แห่ง และขอบาตรใหม่อื่น แต่ละคนใช้ญาติใช้ปวารณา บาตรนั้นที่ได้มาเป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตติย์ ภิกษุนั้น พึงเอาบาตรนั้นเสียสละในท่ามกลางสงฆ์อย่างเดียว สงฆ์ทั้งปวงพึงถือเอาบาตรของตน ๆ ไปสู่ที่ประชุม แล้วสมมติภิกษุผู้พร้อมด้วยองค์ ๕ ขึ้นเป็นผู้เปลี่ยนบาตร ภิกษุผู้ได้สมมตินั้น พึงเอาบาตรที่เสียสละนั้น ถวายแก่พระมหาเถระ เอาบาตร

ของพระมหาเถระ ถวายแก่พระอนเถระ เปลี่ยนทั้งนี้ตามลำดับลงไป จนถึงภิกษุผู้เป็นสังฆวาณะหนึ่ง ณ ที่สุคตอาสนะแล้ว เอาบาตรของภิกษุผู้เป็นสังฆวาณะนั้น ให้แก่ภิกษุผู้สละบาตรนั้นแล้ว กำชับว่า นี่แล บาตรของท่าน ๆ จงบริโภคมกว่าจะแตกแตก อย่าสละทิ้งเสีย อย่าให้ผู้อื่นเสีย ปฏิบัติอย่างนี้แล เป็นความชอบยิ่งในบาตรนั้น.

ทุติย จบ

ในภสัชชะสิกขาบทที่ ๓ ความว่า ภสัช ๕ อย่าง คือ สบิปี เนยใส นวน้ำดี เนยข้น เติล น้ำมันหมูเป็นต้น ๑ มธุ น้ำผึ้ง ฌาณิดี น้ำอ้อย เป็นยา ภิกษุเป็นไข้ก็ดี ไม่เป็นไข้ก็ดี จะพึงบริโภคนได้ในกาลทั้งปวง ภสัชทั้ง ๕ นี้ ภิกษุรับประทานแล้ว พึงสังสมเก็บไว้ฉันเพียง ๗ วัน เป็นอย่างยิ่ง เมื่อภิกษุไว้ภสัชนั้นให้เกิน ๗ วัน อรุณที่ ๘ ขึ้นมา เป็นนิสสัยก็ ต้องปาจิตถีย นับตามภสัชนั้น ถ้าเก็บไว้ในภาชนะอันเดียวเหมือนกัน ก็เป็นอาบัติตัวเดียว ถ้าไม่เหมือนกันก็เป็นอาบัติตามวัตถุนั้น ในข้อนี้จะกล่าวพิสดาร ณ เบื้องหน้า ยาทั้ง ๕ อย่างนี้ เป็นนิสสัยเสียสละแล้ว ได้กลับคืนมา จะบริโภคนในกาย มีทาผลเป็นต้น หรือกลืนกินไม่ควร พึงน้อมเข้าไปในประทีปและผสมเขม่าทาในที่ ๆ มือและกายจะไม่พึงถูกต้อง ภิกษุอื่นไข้เจ้าของจะบริโภคนาทาควรอยู่ จะกลืนกินไม่ควร ยาทั้ง ๕ อย่างนี้ สิ่งใดภิกษุเสียสละให้อนุสัมบันชากแล้วในภายใน ๗ วัน ได้กลับคืนมาอีก จะกลืนกินก็ควร ยาทั้ง ๕ อย่างนี้ ภิกษุรับประทานด้วยจิตจะกลืนกินแล้วไว้ให้เกิน ๗ วันไป จึงเป็นนิสสัย ถ้าไม่คิดจะกลืนกิน จะเอาไว้

หาผลเป็นต้น ถึงล่วง ๗ วันไป ก็ไม่เป็นนิสสัยก็ วิวินิจฉัยนอกนั้น
ทั้งองค์และสมุฏฐาน ให้พึงรู้ทั้งกล่าวแล้วในปฐมกรณสิกขาบท.

คติย์ จบ

ในวัสสิกสาฎิกสิกขาบทที่ ๔ ความว่า แท้แรกคำ ๑ เดือน ๗
จนถึงเพ็ญเดือน ๘ สองภิกษุนี้ ชื่อว่า เป็นเดือนหนึ่งปลายฤดูร้อน
เป็นเขตที่จะแสวงหาวัสสิกสาฎิกจีวร คือผ้าอาบน้ำฝน ให้ภิกษุพึง
แสวงหา คือเดือนสติในทายกที่เคยให้มาแต่ก่อนว่า เดือนนี้เป็นกาล
แห่งผ้าวัสสิกสาฎิกาแล้ว ทั้งแต่ขึ้นคำ ๑ เดือน ๘ จนถึงวันเพ็ญ
เป็นถึงเดือนแห่งปลายฤดูร้อน เป็นเขตที่จะทำผ้าอาบน้ำฝน ที่แสวง
หาได้มาแล้วนั้น และเป็นเขตที่จะนุ่งห่มด้วย แต่ยังไม่เป็นเขตที่จะ
อธิษฐานก่อน แท้แรกคำ ๑ เดือน ๘ ไปจนสิ้นฤดูฝน จึงเป็นเขต
ที่จะอธิษฐาน ก็เลยยังไม่ถึงปลายฤดูร้อนเดือนหนึ่ง ภิกษุคว้นแสวงหา
ผ้าอาบน้ำฝนเสียก่อนได้มา ผ่านนี้เป็นนิสสัยก็ ต้องปาจิตติย์.

จตุตถ์ จบ

ในจีวรจณิทนะสิกขาบทที่ ๕ ความว่า ภิกษุใด ให้เองซึ่งจีวร
ควรวิภักเป็นปัจฉิมประมาณ แก่ภิกษุอื่นเองแล้ว ด้วยหวังจะให้เธอ
ทำการชวนชวายุบฏฐากเป็นต้นแก่ตน และภายหลังเห็นเธอนั้น
ไม่ทำการชวนชวายุบฏฐากแล้ว กลับชิงเอาเองด้วยสำคัญว่า เป็นของ
ของตน เป็นนิสสัยปาจิตติย์ นับตามวัตถุ ใช้ให้ผู้อื่นชิงเอาเป็น
ทุกกฏด้วยบังคับ ผู้อื่นชิงเอามาได้ เป็นนิสสัยปาจิตติย์ นับตามคำ
บังคับนั้น ๆ ในอุปสัมบันเป็นติกกปาจิตติย์ ในอนุปสัมบัน ผู้จะให้

สำคัญว่าอุปสัมบันก็ดี สงสัยอยู่ที่ หรือรู้ว่าเป็นอุปสัมบันก็ดี แล้วให้ผ้าและบริวารอื่นแล้วจึงเอากัฏฐ หรือให้บริวารอื่นแก่อุปสัมบันแล้วจึงเอากัฏฐ อย่างนี้เป็นทุกกฎ ผู้ที่ได้ไปยินดี หรือโกรธแล้ว คืนให้เองก็ดี หรือถือเอาด้วยวิสาสะในผู้ที่ได้ไปก็ดี ภิกษุบ่าเป็นต้นก็ดี เหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ สละให้ขาดแล้ว กลับชิงคืนเอามา ให้นิยธรปรับตามราคาของ เป็นสาณัตถิกะ มีองค์ ๕ คือผ้ากว้างยาวควรวิกัปเป็นอย่างต่ำ ๑ ผ้านั้นภิกษุให้เอง ๑ สำคัญอยู่ว่าเป็นของ ๆ ตัว ๑ ผู้ที่ได้ไปเป็นอุปสัมบันภิกษุ ๑ ซึ่งเขาเอง หรือให้ผู้อื่นซึ่งเอาด้วยความโกรธ ๑ พร้อมด้วยองค์ ๕ นี้ จึงเป็นนิสสัคคีย์ สมุฐานวิธีเป็นต้น เหมือนอกินนาทานสิกขาบท ยกไว้แต่เวทนาในสิกขาบทนี้เป็นทุกขเวทนาอย่างเดียว.

ปณจมี จบ

ในสุตตวิญญัตติสิกขาบทที่ ๖ ความว่า ภิกษุใด ขอค้ายทั้ง ๖ อย่าง สิ่งใดสิ่งหนึ่งมาเอง แต่คนใช้ญาติใช้ปวารณา ให้ช่างหูกผู้ใช้ญาติใช้ปวารณาทอจีวร ในประโยคที่ช่างหูกจัดอยู่นั้น ให้เกิดอาบัติทุกกฎ ครั้นทอแล้ว กว้างยาวได้ปัจฉิมประมาณควรวิกัป ผ้านั้นเป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตติย.

ฉฐธี จบ

ในมหาเปสการะสิกขาบทที่ ๗ ความว่า ภุหุสัถ์ผู้ใช้ญาติ ให้ช่างหูกทอจีวรเฉพาะถวายภิกษุใด ภิกษุนั้น เขาไม่ได้ปวารณาก่อน และเธอเข้าไปหาช่างหูกถามว่า ผ้านี้เขาเฉพาะเราให้ท่านทอ ท่านจงทอให้ยาว ให้กว้าง ให้แน่น ทอให้ดี ชึ่งให้ดี กรัดให้ดี หวีให้ดี

ถ้าใจเราจะเพิ่มสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ท่าน เธอว่าทั้งนี้แล้ว เพิ่มสิ่งใด
สิ่งหนึ่งให้แก่ช่างหูก โดยที่สุกแม่บิดนทาตของกิน ถ้าช่างหูกนั้น
เพิ่มค้ายขึ้น ทอให้กว้างยาวตามคำภิกษุ ในประโยคช่างหูกจ้อยู่
เป็นทุกกฎ ทอแล้วได้ผ้ามา ผ้านั้นเป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตติย์.

สตตมัม จบ

ในอรรถกถาวิระสิกขาบทที่ ๘ ความว่า อัจเจกจิวร คือผ้าริบผ้าคว่น
ได้แก่คนผู้จะไปการสงคราม หรือคนผู้จะไปอยู่นาน และคนไข้หนัก
และหญิงมีครรภ์ และคนมีศรัทธาหรือความเลื่อมใสเกิดขึ้นใหม่
ถวายเป็นผ้าจำนำพรรษาแก่สงฆ์ ในวันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ผ้า
เช่นนี้ ภิกษุได้ส่วนมาแต่สงฆ์แล้ว พึงจำหน่ายไว้ เพื่อพรรษา
ชาตะได้คืนให้แก่สงฆ์ ถ้าพรรษาไม่ขาด เก็บไว้จนสิ้นจิวรกาล
ไม่วิกป้อริชฐานก็ไ้ ถ้าเก็บไว้ให้เกินจิวรกาลไป ผ้านั้นเป็นนิสสัคคีย์
ต้องปาจิตติย์ จิวรกาลนั้น ตั้งแต่วันแรมค่ำ ๑ เดือน ๑๑ ไปถึงเพ็ญ
เดือน ๑๒ เป็นเดือนหนึ่ง ถ้าได้กรานกฐินไปถึงเพ็ญเดือน ๔ เป็น
๕ เดือน ชื่อว่าจิวรกาล.

อฏฐมัม จบ

ในสาสังกะสิกขาบทที่ ๔ ความว่า เมื่อพร้อมด้วยองค์ ๔ แล้ว
พระองค์ทรงอนุญาต ให้ภิกษุฝากไตรจีวรไว้ในบ้าน ก็แลองค์ ๔ นั้น
คือภิกษุเข้าปริมพรรษาแล้ว ได้ปวารณาในวันมหาปวารณาเป็นองค์
ที่ ๑ ตั้งแต่แรมค่ำ ๑ เดือน ๑๑ จนถึงเพ็ญเดือน ๑๒ ชื่อกัถกิมาส
เดือน ๑ นี้เป็นองค์ที่ ๒ อารัณญิกเสนาสนะควรประมาณ คือวัค

แต่เขตบ้านมา จนถึงเขตวัด โกล ๕๐๐ ชั่ววัน คือคิดเป็น ๒๕ เส้น เป็นอย่างต่ำ เป็นองค์ที่ ๓ เสนาสนะบ้านนี้ ประกอบด้วยความรังเกียจ คือในอารามหรืออุปัฏฐากแห่งอาราม มีโอกาสที่อยู่ ที่กิน ที่นิน ที่นั่ง ที่นอน แห่งโจรเห็นปรากฏอยู่ และเป็นเสนาสนะประกอบด้วยภัย คือในอารามหรืออุปัฏฐากแห่งอาราม โจรเข้ามาฆ่ามาปล้นมาทุบตีมนุษย์ เห็นปรากฏอยู่ เสนาสนะประกอบด้วยความรังเกียจและภัย ดังนั้น เป็นองค์ที่ ๔ เมื่อพร้อมด้วยองค์ ๔ ดังนี้แล้ว ภิกษุฝากไตรจีวรไว้ในบ้านโคจรคามโดยรอบอาราม บ้านใดบ้านหนึ่งไว้ได้เดือน ๑ ผ้านั้นไม่เป็นนิสสัคคีย์ ถ้ามีเหตุภิกษุออกจากอารัญญิกเสนาสนะนั้น ไปอื่น พึ่งอยู่แรม ผ้านั้น ได้เพียง ๖ คืน เป็นอย่างยิ่ง ถ้าเธออยู่ปราศจากผ้านั้น ยิ่งกว่า ๖ คืนขึ้นไป ไม่กลับมายังอารัญญิกเสนาสนะ หรือบ้านที่ไว้ผ้านั้น ในภายใน ๖ ราตรี อรุณที่ ๗ ขึ้นมา ผ้าที่อยู่ในบ้านนั้น เป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตติย์ เว้นไว้แต่ภิกษุเป็นไข้ ได้สมมติอยู่ปราศจากไตรจีวร.

นมมี จบ

ในปริตตะสิกขาบทที่ ๑๐ ความว่า ภิกษุรู้อยู่ว่า ลากคือปัจจัยทั้ง ๔ โดยที่สุกเมื่อก่อนจรณและไม้สัพัน และค้ายิงเชิงทายก แม้เป็นสหรัหมิกทั้ง ๕ หรือคฤหัสถ์ แม้เป็นมารดาบิดา เขาน้อมไปแล้วแก่สงฆ์ ด้วยวาจาว่า เราจักถวาย เธอรู้ยู่ดังนี้ และน้อมมาเพื่อตน ในประโยคที่กล่าวน้อมมานั้นเป็นทุกกฎ ลากนั้นได้มาถึงมือ เป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตติย์ ถ้าลากนั้นหายกถวายแก่สงฆ์แล้วไซ้ ภิกษุถือเอาไม่ควรร พึงคืนให้แก่สงฆ์ ลากเขาน้อมไปแล้วแก่สงฆ์ ภิกษุสงฆ์อยู่

น้อมมาเพื่อตนก็ดี ลากเขาน้อมไปแก้สงฆ์หมู่หนึ่งและน้อมไปแก้สงฆ์
หมู่อื่น หรือแก้เจตีย์ก็ดี ดังนั้นต้องทุกกฎ ลากเขาน้อมไปแก้เจตีย์
องค์หนึ่งแล้ว ภิกษุน้อมไปแก้เจตีย์อื่น หรือน้อมไปแก้สงฆ์แก่คณะ
แก่บุคคลก็ดี หรือลากเขาน้อมไปแก้บุคคลแล้ว โดยที่สูกแม่แก้สูก
ตัวหนึ่งแล้ว ภิกษุน้อมมาแก้บุคคล แม่แก้สูกตัวอื่น หรือน้อมไป
แก้สงฆ์แก่คณะแก้เจตีย์ก็ดี หรือลากเขายังไม่ได้น้อมไป ภิกษุสำคัญ
ว่าน้อมไปแล้วก็ดี สงสัยอยู่ก็ดี และน้อมมาเพื่อตนเพื่อผู้อื่น เหล่านี้
ต้องทุกกฎ ลากเขาน้อมไปแล้ว ภิกษุสำคัญว่ายังไม่ได้น้อมไป และ
น้อมมาเพื่อตน เพื่อผู้อื่นก็ดี ทายกถามว่า ข้าพเจ้าจะให้ในที่ไหนดี
ภิกษุกล่าวว่า ไทยธรรมของท่านจะพึงได้เป็นเครื่องบริโภคน เป็น
เครื่องบริขาร และคงอยู่ได้นานในที่ใดก็ดี หรือจิตของท่านเลื่อมใส
ในที่ใดก็ดี ท่านจงให้ในที่นั้นเถิด กล่าวดังนั้นก็ดี ภิกษุบำเพ็ญเป็นต้นก็ดี
เหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาณัตติกะ มียก ๓ คือ ลากทายกน้อม
ไปแล้วในสงฆ์ ๑ รู้แล้วน้อมมาเพื่อตน ๑ ได้มา ๑ พร้อมด้วย
องค์ ๓ นี้ จึงเป็นนิสสัคคีย์ สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนอทินนาทาน
สิกขาบท.

ทสมิ จบ ตติโย วกุโค จบรรคที่ ๓
นิสสัคคิยวณฺณนา นิฏฺฐิตา จบนิสสัคคีย์

จักพรรณาในสิกขาบท แห่งสุทธกปาจิตติยาบติ ฯ นมี
สิกขาบท ๙๒ มีวรรค ๙ วรรคๆ ที่ต้นชื่อ มุสาวาทวรรค ประทับด้วย
สิกขาบท ๑๐ มุสาวาทะสิกขาบทเป็นที่ ๑ ความว่า ภิกษุก่อนแต่พูด
และขณะเมื่อพูดอยู่ รู้ว่าเป็นความเท็จ และพูดปิดด้วยกาย ตั้งเขา

ถามว่า เห็นหรือหาไม่ และสันติระว่าไม่เห็นก็ดี พุทด้วยวาจาก็คือ เป็นอาบัติปาจิตตีย์ ภิกษุกล่าวปค เพื่อจะอวคอุททริมุสสุธรรม ต้อง ปาราชิก กล่าวปคเพื่อจะโจทภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิกไม่มีมูล ต้อง สังฆาทิเสส กล่าวปคเพื่อจะโจทภิกษุอื่นด้วยอาบัติสังฆาทิเสสไม่มี มูล ต้องปาจิตตีย์ กล่าวปคเพื่อจะโจทภิกษุอื่นด้วยอาจารวิบัติ ต้อง ทุกกฏ กล่าวปคเพื่อจะอวคอุททริมุสสุธรรมโดยปริยาย ผู้ฟังรู้ความ ต้องอุตถัจจย ผู้ฟังไม่รู้ความ ต้องทุกกฏ ภิกษุกล่าวปค เห็นว่าไม่เห็น ได้ยินว่าไม่ได้ยิน รู้ด้วยจุมพ ล้น กาย ว่าไม่รู้ ทราบด้วยใจว่าไม่ทราบ ก็ดี ไม่เห็นว่าเห็น ไม่ได้ยินว่าได้ยิน ไม่รู้ด้วยทวารทั้ง ๓ ว่ารู้ ไม่ทราบด้วยใจว่าทราบก็ดี ทั้งนี้ต้องปาจิตตีย์ด้วยสิกขาบทนี้ ไม่ทัน ไตร่ตรองกล่าวเร็วไปก็ดี จะกล่าวคำอย่างหนึ่งและไปกล่าวคำอย่าง หนึ่งไปก็ดี คลาดจากจริงไป หรือภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็น อาบัติ เป็นอนาถกติกะ ม้องค์ ๒ ก็จะทำให้คลาดจากจริงเป็น เบื้องหน้า ๑ ทำประโยคกายหรือวาจา ให้ผู้ฟังรู้ความที่ตนหมายจะ กล่าว ด้วยจิตจะพูดให้คลาดจากจริง ๑ พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็น ปาจิตตีย์ สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนอกินนาทานสิกขาบท.

ปจมี จบ

ในโอมสวาทะสิกขาบทที่ ๒ ความว่า ภิกษุกล่าวเสียคแห่งคำว่า ภิกษุอื่น ผู้ต้องปาราชิกหรือไม่ต้องก็ตาม ด้วยสำคัญว่าเป็นภิกษุอยู่ กล่าวด้วยกายและวาจา ไม่อ้างผู้อื่นด้วยอักโกสวัตถุ ๑๐ อย่าง ๆ ไก อย่างหนึ่ง จริงก็ตามไม่จริงก็ตาม เป็นปาจิตตีย์ อักโกสวัตถุนั้น ก็อชาติที่เลวและอุกฤษฏ์ ชาติจันฑาล ชาติช่างไม้ ชาติช่างถาก

ชาติช่างสาน ชาติพรานเนื้อ ชาติช่างรถ ชาติคนเทคอกไม้ เป็น
 ชาติค้า ชาติกษัตริย์ ชาติพราหมณ์ เป็นชาติอุกฤษฏ์ ๑ นาม
 คือชื่อที่เลวและอุกฤษฏ์ ชื่ออวักณณะเป็นต้น และชื่อที่เขาเหยียหยัน
 ในประเทศนั้น ๆ เป็นชื่อเลว ชื่อประกอบด้วยพุทธะ ธรรมะ สังฆะ
 ที่เขานับถือในประเทศนั้น ๆ ทั้งชื่อพุทธรัทชะ ธัมมรัทชะ สังฆ-
 รัทชะ เป็นชื่ออุกฤษฏ์ ๑ โคตร คือแซ่ที่เลว และอุกฤษฏ์ โคตร
 ที่เขาเหยียหยันในประเทศนั้น ๆ ทั้งโกสิโยโคตร ภารทวาชโคตร เป็น
 โคตรเลว โคตรที่เขานับถือในประเทศนั้น ๆ ทั้งโกตมโคตร
 โมกคัลลนโคตร กัจจายนโคตร วาสฏฐโคตร เป็นโคตรอุกฤษฏ์ ๑
 กรรม คือการงานที่เลวและอุกฤษฏ์ การที่เขาเหยียหยันในประเทศ
 นั้น ๆ ทั้งการงานคนช่างลาก คนเทคอกไม้ เป็นการเลว การงาน
 ที่เขานับถือในประเทศนั้น ๆ ทั้งการทำนาค้าขายเลี้ยงโค เป็นการ
 อุกฤษฏ์ ๑ คิลปะ คือศิลปศาสตร์ที่เลวและอุกฤษฏ์ ความรู้ที่เขา
 เยียหยันในประเทศนั้น ๆ ทั้งช่างไม้รวก ช่างหม้อ ช่างหูก ช่างหนัง
 ช่างกลบด เป็นคิลปะเลว ความรู้ที่เขานับถือในประเทศนั้น ๆ ทั้ง
 วิชาคะเน วิชานับ วิชาเลข^(๑) เป็นคิลปะอุกฤษฏ์ ๑ อาพาธคือโรค
 ต่าง ๆ ทั้งปวงเป็นของเลวสัน ก็แต่โรคช้อมธุเมหะ มีน้ำบัสสาวะ
 หวาน มีทุกขเวทนาน้อย เป็นโรคอุกฤษฏ์ ๑ ลิงคะ คือสี่สัณฐาน
 ภายที่เลวและอุกฤษฏ์ ภายสูงนัก ต่ำนัก จำนัก ขวานัก เป็นลิงคะ
 เลว ภายไม่สูงนัก ไม่ต่ำนัก ไม่จำนัก ไม่ขวานัก เป็นลิงคะอุกฤษฏ์ ๑
 กิเลส คือ ความโลภ อกุร้าย โง่เขลา กิเลสทั้งปวงเป็นของเลวสัน
 อาบัติ คือส่วนที่จะพึงถึง พึงต้องมีปาราชิกาบัติเป็นต้น อาบัติทั้งปวง

(๑) เลขในที่นี้ หมายถึงการเขียนหนังสือ ในอรรถกถาสามนคัมว่า เลขาคิ อักษรเลขาคิ.

เป็นของเลวทั้งชั้น ก็คำว่าโสทปัตติและสมมัตติ ๘ เป็นอาบัติ
 อุกฤษฏ์ ๑ อีกโกสะ คือคำคำที่เลวและอุกฤษฏ์ คำว่าอ้ายอูฐ อ้าย
 แพระ อ้ายวัว สุกติของตนเองไม่มี ทุกติเองจะต้องจำนง และคำคำ
 ประกอบด้วย ย ภา อักษร^(๑) และปฐินิมิต และอิติดินิมิตนี้ เป็นคำคำ
 เลว คำว่า เจ้านักปราชญ์ เจ้าฉลาด เจ้าปัญญา เจ้าพหุสุต เจ้าธรรม-
 กถิก ทุกทิตานไม่มี ๆ แต่สุกติอย่างเดียว นี้เป็นคำคำอุกฤษฏ์ ๑ เป็น
 อีกโกสวัตถุ ๑๐ ดังนี้ ภิกษุหมายจะให้ภิกษุด้วยกัน ได้รับความอดสุ
 และคำภิกษุนั้น ที่มีชาติและโคตรเป็นต้น ที่เลวและอุกฤษฏ์อย่างใด
 อย่างหนึ่ง ด้วยอีกโกสวัตถุอันเลวและอุกฤษฏ์ จริงก็ตาม ไม่จริง
 ก็ตาม ไม่เปรียบเปรยคำตรงตัวว่า เจ้ากษัตริย์ เจ้าพราหมณ์ เป็นต้น
 ดังนี้ เป็นปจิจิตย์ทุก ๆ คำ ถ้าคำเปรียบเปรยว่า คนบางจำพวกใน
 โลกนี้เป็นจันฑาล เป็นพรานก็มีอยู่ เป็นต้น ดังนี้ก็ดี และกล่าว
 เสียดแทงคำว่าอนุปัมบันโดยตรงก็ดี และคำว่าเปรียบเปรยไม่ตรงก็ดี
 ทั้งปวงนี้ เป็นอาบัติทุกกฏทุก ๆ คำ ภิกษุไม่หมายจะคำให้ได้รับความ
 อภัย หวังจะเข้าหยอกเล่น และพูดเข้าหยอกอุปัมบันและอนุปัมบัน
 โดยตรงหรือเปรียบเปรยด้วยอีกโกสวัตถุ มาในบาลีและไม่ได้มาใน
 บาลีว่า เจ้ากษัตริย์ เจ้าพราหมณ์ เจ้าเตียรณาน เจ้านักปราชญ์ เจ้าไทย
 เจ้าลาว เจ้าโจร เจ้าขโมย เป็นต้นดังนี้ ต้องอาบัติทุพภาษิตทุก ๆ คำ
 ภิกษุไม่หวังจะคำ จะเข้าหยอก ทำอัตถะ ทำธรรมะ ทำคำสอน เป็น
 เบื้องหน้า กล่าวว้าชาตินานเป็นจันฑาลแล้วอย่าทำบาปเลยดังนี้
 หรือภิกษุบำเป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถตติกะ มีองค์ ๔

(๑) ในฎีกาสาราคติว่า ย อักษร และ ภา อักษร เมื่อรวมกันเข้าเป็นคำกล่าวถึงอัสถรรวม
 เพราะ ยภาตุลงในความว่าเมถุน.

คำผู้ใด ผู้นั้นเป็นอุปสัมบัน ๑ คำด้วยชาติเป็นต้น ไม่อ้างผู้อื่น ๑
ผู้ต้องคำ รู้ว่าเขาคำเรา ๑ ไม่ทำอรรถะ ธรรมะ คำสอน เป็นเบื้อง
หน้า ๑ พร้อมด้วยองค์ ๔ นี้ จึงเป็นปาจิตตีย์ สมุฏฐานวิธีเป็นต้น
เหมือนอกตินนาทานสิกขาบท แต่ในสิกขาบทนี้เป็นทุกขเวทนาอย่าง
เดียว.

ทศิยิ จบ

ในเปสญญะสิกขาบทที่ ๓ ความว่า ภิกษุส่อเสียศ คือไคยนิภิกษุ
ผู้หนึ่ง คำว่าภิกษุด้วยกันด้วยอีกโกสวัตถุมีชาติเป็นต้น และมีความ
ปรารธนา ๒ ประการ คือจะให้ผู้ถูกคำนั้นรักใคร่ทั่ว หรือจะให้เธอ
ทั้ง ๒ แยกกัน และกล่าวคำส่อเสียศ คือปากบอน เก็บเอาคำภิกษุผู้
คำว่าร้าย บอกแก่ภิกษุผู้ต้องคำนั้น เป็นปาจิตตีย์ทุก ๆ คำส่อ ถ้าบอก
คำแห่งภิกษุผู้กล่าวเสียศสื่คำว่าเปรียบเปรย ไม่ตรงแก่ภิกษุผู้ต้องคำ
หรือนำเอาคำคำแห่งอุปสัมบัน บอกแก่อุปสัมบัน กิตติ์ แก่อุปสัมบัน
กิตติ์ หรือนำเอาคำคำแห่งอุปสัมบัน บอกแก่อุปสัมบัน กิตติ์ อย่างนี้
เป็นทุกกฎ ในสิกขาบทนี้ แม้ภิกษุณีก็ตั้งอยู่ในที่เป็นอุปสัมบัน ภิกษุ
ไม่หวังจะให้ผู้ต้องคำรักทั่ว หรือไม่ปรารธนาจะให้เธอทั้ง ๒ แยกกัน
และกล่าววิเตียนคนชั่วอย่างเดียว และภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็น
อาบัติ เป็นอนาถัตติกะ มีองค์ ๓ ไคยนิภิกษุคำว่าด้วยอีกโกสวัตถุ
มีชาติเป็นต้น ไม่อ้างผู้อื่นแล้ว นำเอาไปบอกแก่ภิกษุผู้ถูกคำ ๑ หวัง
จะให้ผู้ถูกคำรักใคร่ทั่ว หรือให้เธอทั้ง ๒ แยกกันอย่างใดอย่างหนึ่ง
เป็นองค์ ๑ ผู้ถูกคำนั้นรู้ความ ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตตีย์
สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วยอกตินนาทานสิกขาบท.

ทศิยิ จบ

ในปทโสธัมมะสิกขาบทที่ ๔ ความว่า ภิกษุโก สอนให้อนุ-
 สัมบันเรียนธรรมโดยบทเป็นปาจิตีย์ บท คือบาทแห่งคาถาอันหนึ่ง
 กัง อเสวนา จ พาลานํ ๑ อนุบทคือบาทที่ ๒ กัง ปณฺฑิตานญจ
 เสวนา ๑ อันวัชระ คืออักษรตัวหนึ่ง ๆ กังตัว รุ ตัว ปิ ๑ อนุพยัญ-
 ชนะ คือพยัญชนะหลังเหมือนกับพยัญชนะก่อน กัง อนิจฺฉิ อนิจฺจา ๑
 ๔ นี้ชื่อว่าโดยบท คือเป็นส่วนให้เกิดอาบัติ และเป็นที่กำหนดอาบัติ
 ให้พึงรู้ต่างกันดังนี้ อักษรตัวหนึ่ง ๆ กังตัว รุ ตัว ปิ ชื่อว่า อันวัชระ
 ประชุมอักษรเข้าเป็นคำ ๑ กัง รูปิ และ อนิจฺฉิ ชื่อว่า อนุพยัญชนะ
 ประชุมอักษรและอนุพยัญชนะเข้าเป็นเหื่อความอัน ๑ กัง รูปิ อนิจฺฉิ
 ชื่อว่าบท ๆ ที่แรกชื่อว่าบท บทที่ ๒ กัง เวทนา อนิจฺจา ชื่อว่า อนุบท
 ภิกษุเมื่อสอนธรรมที่ผูกเป็นคาถาว่า อเสวนา จ พาลานํ ขึ้นก่อนแล้ว
 สามเณรก็ว่าตาม ภิกษุว่าพร้อมกับสามเณรอีกที ๑ ว่า อเสวนา จ
 พาลานํ ขึ้นพร้อมกัน จบพร้อมกัน อย่างนี้ เป็นปาจิตีย์ นับด้วยบท
 ภิกษุสอนธรรมทีละ ๒ บาทคาถา ดังนี้ ว่า อเสวนา จ พาลานํ ปณ-
 ฑิตานญจ เสวนา แล้ว กลับว่าอีกกับสามเณร ๆ ว่าบาทที่ต้นไม่ทัน
 ไปทันบาทที่ ๒ ว่า ปณฺฑิตานญจ เสวนา เข้าพร้อมกับภิกษุ ชื่อว่า
 กังขึ้นต่างกัน จบลงพร้อมกัน อย่างนี้ เป็นปาจิตีย์ นับด้วยอนุบท
 ภิกษุสอนสามเณรให้ว่า รูปิ อนิจฺฉิ สามเณรกล่าวแต่ตัว รุ ขึ้นพร้อม
 กับภิกษุ ๆ กล่าวไปจนจบ อย่างนี้ เป็นปาจิตีย์ นับด้วยอันวัชระ
 นัยนี้ย่อมได้แม้ในบาลีที่ผูกเป็นคาถาด้วย ภิกษุสอนสามเณรให้ว่า
 รูปิ อนิจฺฉิ เวทนา อนิจฺจาแล้ว ภิกษุว่าได้แต่ รูปิ อนิจฺฉิ สามเณร
 บัญญาเร็วปากเร็วว่าได้จนถึง เวทนา อนิจฺจา ซึ่งเป็นอนุบทพร้อมลง
 กับคำว่าอนิจฺฉิแห่งภิกษุ อย่างนี้เป็นปาจิตีย์ นับด้วยอนุบท ธรรมนั้น

คือบาลี เป็นพทธภาษิต พระพุทธเจ้ากล่าวเอง อย่างหนึ่ง สาวกภาษิต บาลีที่สาวกเนื่องในบริษัท ๔ กล่าว ดัง อนังคนสูตร สัมมาทิฏฐิสูตร เป็นต้น อย่างหนึ่ง อธิภาษิต บาลีอันฤษีปริพพาชกภายนอกกล่าว ดังปริพพาชกวรรคทั้งสี่ และโสฬสปุจฉา เป็นต้น อย่างหนึ่ง เทวตภาษิต บาลีที่เทวดากล่าว ดังเทวดาสังยุต เทวปุตตสังยุต เป็นต้น อย่างหนึ่ง ภาษิตทั้ง ๔ นี้ กอปรด้วยอรรถและธรรมะ อาศัยพระนิพพาน แสดงพระนิพพาน ในอนุปสัมบัน เป็นติกกปาจิตติย เป็นอุปสัมบัน ภิษุสำคัญว่าเป็นอนุปสัมบันหรือสงฆ์อยู่ สอนธรรม เป็นทุกกฎ เรียนบาลีสาธยายบาลีด้วยกันกับอนุปสัมบัน และเรียนบาลีในสำนักแห่งอนุปสัมบัน กล่าวพร้อมกันก็ดี ท่องสวดคัมภีร์ที่กล่องอยู่โดยมากด้วยกัน หรือสามเณรกลาภ ภิษุบอกว่าจงว่าอย่างนี้ แล้วว่าขึ้นพร้อมกัน และภิษุบำเป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถตติกะ มีองค์ ๓ เป็นอนุปสัมบัน ๑ สอนธรรมมีลักษณะดังกล่าวแล้วโดยบท ๑ ให้จบลงในที่อื่นเดียวกัน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย เป็นปทโสธัมมสมุฏฐาน เป็นกิริยา โนสัญญาวิโมกข์ อจิตตกะ บัณฑตทิวัชชะ เป็นวัจกรรม มีจิต ๓ เวทนา ๓

จตุตถิ จบ

ในสหเสยยะ สิกขาบทที่ ๕ ความว่า ภิษุใด สำเร็จการนอน คือเหยียกกายในเสนาสนะที่มุงหมคบังหมค หรือมุงมากบังมาก มีอุปจารอันเดียวกัน ในขณะเดียวพร้อมกัน หรือก่อนและหลังด้วย อนุปสัมบัน ยกแต่ภิษุเสีย โดยที่สุกแม้เป็นติรัจฉาน มีทวารเป็นวัฏฏแห่งปาราชิกได้ ยิ่งกว่า ๓ คัน เป็นปาจิตติย นับแต่คันที่ ๔ ไป

เสนาสนะ แม้บังคับด้วยเครื่องบังคับมีกำแพงเป็นคันไม้จันทน์สูงเพียง
 สอกคืบรอบไป ให้พึงรู้ว่าเสนาสนะบังหมก เพราะเหตุนี้เสนาสนะ
 กอปรด้วยลักษณะดังนี้ แม้เป็นปราสาท ๗ ชั้น หรือเป็นเรือนสี่มุข
 มีห้องได้ร้อยหนึ่งก็ตาม ถ้ามีอุปจารคือประตูใช้สอยอันเดียวกัน ก็
 ชื่อว่าที่เป็นที่นอนอันเดียวกัน ภิกษุไดนอนกับอนุปสัมบันคนเดียวกัน
 หรือคนอื่นก็ตาม ในเสนาสนะเดียวกัน หรือในที่อื่นเหมือนกัน
 ก็ตาม สิ้น ๓ คินแล้ว ในวันที่ ๔ เมื่ออาทิตยอัสดงตกไปแล้ว
 อนุปสัมบันนอนอยู่ก่อน และจะปิดประตูห้องหรือไม่ปิดก็ตาม แล้ว
 นอนลง หรือเรอนอนอยู่ก่อนแล้ว อนุปสัมบันนอนลง เธอไม่ลุกขึ้น
 เสียกิติ คงต้องปาจิตติย์ นับด้วยประโยคที่ลุกขึ้นนอนลงแห่งตน และ
 อนุปสัมบันทั้ง ๒ ช้าง และนับด้วยตัวอนุปสัมบันที่นอนอยู่นั้น ใน
 อนุปสัมบันเป็นติกกปาจิตติย์ เป็นอนุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็น
 อนุปสัมบัน หรือสงสัยอยู่และนอนลง ต้องทุกกฎ เสนาสนะมุงครึ่ง
 บังครึ่ง มุงหมกบังน้อย มุงมากบังน้อย บังหมกมุงน้อย บังมาก
 มุงน้อย เหล่านี้เป็นวัตถุแห่งทุกกฎ เสนาสนะมุงหมกไม่ได้บังเลย
 หรือไม่ได้มุงเลยบังหมก หรือไม่ได้มุงโดยมากไม่ได้บังโดยมาก
 เหล่านี้ เป็นวัตถุแห่งอนาบัติ นอนหย่อนกว่า ๒ คิน ๓ คิน หรือในคิน
 ที่ ๓ ออกเสียก่อนอรุณแล้ว จึงอยู่ไปอีก และในคินที่ ๓ อนุปสัมบันนั่ง
 ภิกษุนอน หรือภิกษุนั่ง อนุปสัมบันนอน หรือนั่งด้วยกันทั้ง ๒ ก็ตาม
 แล้วอยู่ต่อไปอีก และภิกษุบำเพ็ญกัน เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็น
 อนาณัติกัระ มีองค์ ๓ เสนาสนะเป็นวัตถุแห่งปาจิตติย์ ๑ นอนกับ
 อนุปสัมบันในเสนาสนะนั้น ๑ อาทิตยอัสดงตกกลับไปในวันที่ ๑
 พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย์ เป็นเอภกโถมสมุฏฐาน

อภิปัตติเกิดแต่กาย แต่กายจิต เป็นกิริยา โนสติญาวิโมกข์ อจิตตกะ
 บัณฑิตัตถัสสะ เป็นกายกรรม มีจิต ๓ เวทนา ๓.

ปญจมี จบ

ในทุตยสหายะสิกขาบทที่ ๖ ความว่า ภิกษุใด เมื่ออาภิตย
 อัสถกตแล้ว สำเร็จการนอนในเสนาสนะดังกล่าวแล้ว ในสิกขาบท
 ก่อน ด้วยมาตุคามหญิงมนุษย์ แม้เกิดในวันนั้น เป็นปาจิตตีย์ วินิจนัย
 ทั้งปวงเหมือนในสิกขาบทก่อน แปลกแต่เพียงกำหนดคราตรี ใน
 สิกขาบทก่อนเป็นอภิปัตติในคินที่ ๔ ในสิกขาบทนี้เป็นอภิปัตติแม้แต่
 ในคินที่แรก หญิงยักษ์ หญิงเปรต รูปปรากฏและบัณฑิตะกั ตีรจจาน
 ตัวเมีย เป็นวัตถุแห่งเมถุนได้ เป็นวัตถุแห่งทุกกฏในสิกขาบทนี้
 นอนด้วยจนถึงคินที่ ๔ ให้เกิดปาจิตตีย์ด้วยสิกขาบทก่อน.

ฉฎฐี จบ

ในธัมมเทศนาสิกขาบทที่ ๗ ความว่า ภิกษุใดแสดงธรรมมี
 ลักษณะดังกล่าวแล้ว ในปทโสธัมมสิกขาบทนั้น แก่มาตุคามหญิง
 มนุษย์ ที่รู้คำขั่วดีและหยาบไม่หยาบ ให้ยิ่งกว่า ๖ คำขึ้นไป เป็น
 ปาจิตตีย์ นับด้วยตัวมาตุคาม แสดงด้วยบทและอักษระ นับด้วยบท
 และอักษระ เว้นไว้แต่มีมนุษย์ชายรู้ความมีลักษณะดังกล่าวแล้วใน
 อนียะที่ ๒ นั้นอยู่ด้วย ไม่เป็นอภิปัตติ บาทแห่งคาถาอันหนึ่งเป็น
 คำหนึ่ง ให้พึงรู้ประมาณคำในคำทั้งปวง ดังนี้แล ในมาตุคามเป็น
 ตักกปาจิตตีย์ ใช้หญิง ภิกษุสำคัญว่าหญิง หรือสงสัยอยู่ หรือแสดง
 ธรรมแก่หญิงยักษ์ หญิงเปรต และบัณฑิตะกั และตีรจจานตัวเมีย

มีกายตั้งมนุษย์ เหล่านี้ เป็นทุกกฎ ภิกษุแสดงธรรมเพียง ๖ คำ หรือ
หยาบกว่า ๖ คำ หรือบุรุษมีลักษณะดังกล่าวแล้วอยู่ด้วย หรือภิกษุ
ลุกขึ้นเอง แล้วกลับนั่งลงแสดงไปอีก หรือหญิงลุกขึ้นนั่งลงอีก ภิกษุ
แสดงต่อไป หรือแสดงแก่หญิงคนอื่นต่อไป หรือภิกษุถามปัญหา
หรือหญิงถามปัญหา ภิกษุแก้ปัญหาก็ดี หรือภิกษุแสดงธรรมเพื่อ
คนอื่นอยู่ หญิงมานั่งฟังอยู่ด้วย และภิกษุบ้ำเป็นต้น เหล่านี้ ไม่
เป็นอาบัติ เป็นอนาถตติกะ มีองค์ ๕ แสดงธรรมมีลักษณะดังกล่าว
แล้วยิ่งกว่า ๖ คำ ๑ มาตุคาม มีลักษณะดังกล่าวแล้ว ๑ ไม่เปลี่ยน
อิริยาบถ ๑ ไม่มีชายผู้รู้ความอยู่ด้วย ๑ ใช้กาลวิชันาปัญหา ๑ พร้อม
ทวยองค์ ๕ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฐานวิธีเป็นต้น เหมือนปทโสรัหม-
สิกขาบท แปลกแต่สิกขาบทนี้ เป็นกิริยากิริยะ เกิดแต่ทำ คือ แสดง
เกิน ๖ คำ และเกิดแต่ไม่ทำ คือ ไม่เปลี่ยนอิริยาบถด้วย.

สตฺตมัม จบ

ในภูทวารโจนะสิกขาบทที่ ๘ ความว่า ภิกษุใด บอกอุตฺตริ-
มนุสฺสธรรม มีฉานเป็นต้น ซึ่งมีอยู่ในตนจริง แก่อนุปสัมบัน ใช้ภิกษุ
และภิกษุณี เป็นปาจิตติย เพราะอุตฺตริมนุสฺสธรรมมีอยู่จริง.

อฏฺฐมัม จบ

ในภูฏฐุลาโจนะสิกขาบทที่ ๙ ความว่า ภิกษุใด บอกอาบัติ
ชั่วหยาบแห่งภิกษุ แก่อนุปสัมบันทั้งวัดตุดังนี้ว่า ภิกษุนั้นแก่งให้อสฺจุ
เคลื่อน ต้องสังฆาติเสสาบัติ ดังนี้เป็นต้น ต้องปาจิตติย เว้นไว้แต่
ภิกษุสมมติ คือสงฆ์กำหนดที่สุกอาบัติน้อยทีเดียว หรือที่สุกตระกุก

อย่างเดียว หรือกำหนดที่สุดอาบัติและตระกูลด้วย หรือไม่กำหนด
ทั้ง ๒ อย่าง แล้วอุปโลกน์กัน ๓ น ท้ากติกานักหมายให้บอก
เพื่อจะให้ภิกษุที่ต้องอาบัติเนื่อง ๆ สำรวมระวังต่อไป สมมติดังนี้
มีอยู่แล้ว บอกตามสมมติ ไม่เป็นอาบัติ ในบาลีว่า ปาราชิก ๔
สังฆาทิเสส ๑๓ ชื่อว่าอาบัติชั่วหยาบ ก็แต่ในอรรถกถาว่า ในบาลีนี้
กล่าวปาราชิก เพื่อจะแสดงทูลจุลลัพท์ ก็แต่ในสิกขาบทนี้ ประสงค์
เอาสังฆาทิเสส ชื่อว่า ทูลจุลลัพท์ ในอาบัติชั่วหยาบเป็นติกกปาจิตติย
ใช้อาบัติชั่วหยาบ ภิกษุสำคัญว่าอาบัติชั่วหยาบ หรือสงสัยอยู่และบอก
หรือบอกอาบัติชั้นทั้ง ๕ มีกุลลัจจัยเป็นต้น ซึ่งเป็นอทูลจุลลัพท์
หรือบอกอชฌาจารชั่วหยาบ คือการล่วงสิกขาบททั้ง ๕ เบื้องต้น
และอชฌาจารไม่ชั่วหยาบ คือการล่วงสิกขาบททั้ง ๕ เบื้องปลาย
แห่งอนุปสัมบัน กิตี เหล่านี้เป็นทุกกฎ บอกแต่ด้วยตัวอย่างเดียวว่า
เธอทำอสัจให้เคลื่อน เธอเฝ้าคลั่งมาตุคามเป็นต้น หรือแต่อาบัติ
อย่างเดียวว่า เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสส ต้องกุลลัจจัย เป็นต้น
ทั้งนี้กิตี หรือภิกษุสมมติ สงฆ์กำหนดให้บอกไว้เพียงใด และไม่เกิน
กำหนดบอกไปตามกำหนดกิตี และภิกษุบำเป็นต้น เหล่านี้ ไม่เป็น
อาบัติ เป็นอนาณัตติกะ มีองค์ ๓ สังฆาทิเสสแห่งภิกษุทั้งวัดด้วย ๑
บอกแก่อนุปสัมบัน ๑ ไม่มีภิกษุสมมติ ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้
จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนคัวยอทินนาทานสิกขาบท
แปลกแต่ในสิกขาบทนี้ เป็นทุกขเวทนายอย่างเดียว.

นมมี จบ

ในปฐวีขณนะสิกขาบทที่ ๑๐ ความว่า ภิกษุใด ชุกแผ่นดินเอง
หรือใช้ให้ผู้อื่นชุก เป็นปาจิตติย แผ่นดินมี ๒ อย่าง คือ ชาติปฐวี

และอชาตปุรุषี ชาติปุรุषีมี ๓ คือคินล้วน ๑ เจือของอื่น ๑ กองคิน ๑ คินล้วนล้วน คินเหนียวล้วน โดยปกติ ชื่อว่าแผ่นคินล้วน ในแผ่นคินไคมีคินล้วน หรือคินเหนียวมาก ๒ ส่วน หินกรวดกระเบื้อง และทรายเหล่านี้อันใดสิ่งหนึ่ง น้อยเพียงส่วนที่ ๓ แผ่นคินนี้ ชื่อว่า คินเจือของอื่น กองคินล้วน หรือคินเหนียว อันฝนตกทับแล้วเกิน ๔ เดือนไป ชื่อว่าแผ่นคินเป็นกอง โดยลักษณะดังกล่าวนี้ แม้กองคินเจือของอื่น และฝุ่นผงอันละเอียดที่ตั้งอยู่บนหลังหิน ฝนตกถูกชุ่มอยู่คราวหนึ่งล่วง ๔ เดือนไป โอกาสที่น้ำฝนชุ่มนั้น นับว่าแผ่นคินเป็นกอง แผ่นคินทั้ง ๓ อย่างนั้น อันไฟยังไม่ไหม้ด้วยเป็นเตาไฟ และที่ระบมบาตรเป็นต้น ชื่อว่าชาติปุรุषี ก็แลแผ่นคินที่ไฟไหม้แล้ว หรือคินเจือด้วยหินเป็นต้น มากยิ่งกว่าส่วนที่ ๓ แห่งคินล้วนหรือคินเหนียวนั้น หรือกองคินที่ฝนตกทับหย่อนกว่า ๔ เดือน ชื่อว่าชาติปุรุषี แผ่นคินมีหินและกรวดและกระเบื้องทรายล้วนไม่ตองว่า คินซึ่งเรียกว่าชาติปุรุषีนั้น เป็นอกัมปิยปุรุषี ภิกษุใด ชุคเอง ก็ทำอกัมปิยปุรุषีนั้น ให้กำเรียบ ด้วยการชุคและต้อย และซีก และเผา เป็นต้น เป็นปาจิตติยกแก่เรอนั้น นับด้วยประโยค ภิกษุใด ให้ผู้อื่นชุค คือให้ทำให้กำเรียบโดยนัยเช่นว่ามาแล้ว คือบังคับกำหนดที่ให้ชุคว่า ท่านจงชุค จงต้อยประเทศนี้ แผ่นคินนี้ ดังนี้ เป็นต้น เป็นทุกกฎด้วยบังคับๆ คราวเดียว ผู้รับบังคับแม้ชุคไปสิ้นวันหนึ่ง เป็นปาจิตติยกแก่ผู้บังคับตัวเดียวเท่านั้น ถ้าผู้บังคับๆ บ่อยๆ ไซ้ เป็นปาจิตติยกทุกๆ คำบังคับ เป็นแผ่นคิน ภิกษุสงฆ์อยู่กัถิ ไซ้แผ่นคิน สำคัญว่าแผ่นคิน หรือสงฆ์อยู่กัถิ ทำให้กำเรียบ เป็นทุกกฎ ภิกษุไม่นิยมโอกาสว่าที่นั้นๆ และบังคับว่าท่านจงชุคสระโปกขรณี จงชุคหลุม ชุค

มัน เป็นคัน กังนัถ์ คินโคลน หรือคินกิบโคที่แห้งที่แตกกะเพาะขึ้น
ข้างล่างไม่ติดกับแผ่นดิน และคลั่งแม่น้ำพังตกลงในน้ำ แม้เป็นของ
ใหญ่ก็ดี และก้อนดินเหนียวขาดด้วยไถเป็นต้น ทั้งปวงนี้ ชื่อว่า
อชาตปฐวี ทำอชาตปฐวีทั้งปวงนั้นให้กำเรบก็ดี และกล่าวว่า ท่าน
จงรู้หลุมเสาน ท่านจงให้คินนี้ ท่านจงเอาคินมา เราต้องการด้วยคิน
จงทำคินให้เป็นกับปียะ กังนัถ์ และไม่แกล้งทำให้แผ่นดินแตก
ด้วยการกลิ้งต้นไม้เป็นต้น และเอาศัระแม่เท่าขีดคินด้วยไม่มีสติ
และไม่รู้ว่าเป็นชาตปฐวี หรือไม่รู้ว่าตัวขุดคิน ขุดคิน อยู่ก็ดี และ
ภิกษุบำเป็นต้น เหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถัตติกะ มีองค์ ๓
คินเป็นชาตปฐวี ๑ รู้อยู่ว่าเป็นแผ่นดิน ๑ ขุดเองหรือให้ผู้อื่น
ขุด อันใดอันหนึ่ง นี้เป็น ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย
สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วยอหินนาทานสิกขาบท แปลกแต่
สิกขาบทนี้ เป็นบัตถัตถิวัชชะ มีจิต ๓ เวทนา ๓.

ทสมิ จบ ปชโม วคโค จบวรคที ๑

ในภูกตามวรรคที่ ๒ ประทับด้วยสิกขาบท ๑๐ สิกขาบทที่
ต้น ชื่อภูกตามะสิกขาบท ความว่า ภิกษุทำภูกตาม คือต้นไม้ ต้นหญ้า
เถาว์ลัย ให้ตกไป คือให้กำเรบ เป็นปาจิตติย ต้นไม้ ต้นหญ้าเถาว์ลัย
ซึ่งเกิดอยู่ในบกและน้ำ ที่ต้นไม้และกำแพงแห่งใดแห่งหนึ่ง โดย
ที่สุดแม้ดินชาติ คือหญ้าอันสุขุมละเอียดยิ่งนัก ดังของเกิดที่กำแพง
และหิน และเสวาลชาติ สาหร่ายจอกแหนเล็ก ดังเมล็ดพรวนผักกาด
ยังสกเขียวอยู่ ทั้งอยู่ในที่แห่งตน ชื่อว่าภูกตามสัน ภิกษุรู้อยู่ทำให้
กำเรบ คือถอนขึ้นจากที่ ยกขึ้นจากน้ำ และตัดต่อยพื้นทางเผาเอง
หรือให้ผู้อื่นทำให้กำเรบ โดยนัยดังกล่าวแล้วในปฐวีฉนสิกขาบท

ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ต้นไม้ต้นหญ้าเถาวัลย์ทั้งปวงนั้น เขาพรากออก
จากภูกามแล้ว ก็ถอนตัดมาจากที่แล้ว จะเป็นของมีราก และลำต้น
และข้อและยอดและเมล็ด สิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นพืชก็ตาม ชื่อว่าพืชคาม ๆ
เหล่านั้น เขาเอามาไว้ในภาชนะ หรือเขาทำเป็นกองไว้ หรือเขาปลูก
ไว้ในพื้นอื่น แยกแต่รากอย่างเดียว ยังไม่แยกหน่อ หรือแยกแต่หน่อ
อย่างเดียวยังไม่แยกราก ถ้าแม้เกลียวใบประมาณสักสิบหนึ่งแยกออก
รากยังไม่แตกออก หรือรากแตกออกแล้ว หน่อยังไม่เขียวทราบใด
ก็ชื่อว่าพืชคามอยู่ตราบนั้น เมื่อให้พืชคามเหล่านั้นกำเรียบ เป็นทุกกฎ
สงฆ์ อยู่ในภูกามและพืชคามก็ดี ใช้ภูกามใช้พืชคาม สำคัญว่า
ภูกามพืชคาม หรือสงฆ์อยู่ และให้กำเรียบ เป็นทุกกฎ เป็นภูกาม
และพืชคาม ภิกษุสำคัญว่ามีใช้แล้วให้กำเรียบ และภิกษุบำเพ็ญนั้น
ไม่เป็นอาบัติ ไม่แกล้ง ตัดกิ่งหีนและต้นไม้เป็นต้น หรือลากกิ่งไม้
และเอาไม้เท้าจกพื้นดินไป หญ้าเป็นต้นขาดไป ไม่เป็นอาบัติ
เพราะไม่แกล้งจะให้ขาด ไม่มีสติ ตั้งส่งจิตไปอื่น พุทอยู่กับผู้หนึ่ง
เอาศีรษะแม่เท้า หรือมือตัดเด็ดหญ้า หรือเถาวัลย์อยู่ ไม่เป็นอาบัติ
ด้วยไม่มีสติ ไม่รู้ ตั้งไม่รู้ ว่า พืชคามหรือภูกามอยู่ข้างใน และไม่รู้ ว่า
คนทำให้ขาดอยู่ เป็นแต่เอาเหล็กไซ หรือจอบ หรือเสียม แหงเข้าไป
ในรูลอมฟาง เพื่อจะเก็บ หรือไฟไหม้มือทั้งไฟลง ถ้าหญ้าเป็นต้นใน
ที่นั้นขาดไปหรือไหม้ไป ไม่เป็นอาบัติ และไม่นิยมนำไม้ต้นนั้นต้นนั้น
เป็นแต่กล่าวว่า ท่านจงตัดต้นไม้ ตัดเถาวัลย์ก็ดี และกล่าวว่า ท่านจง
รู้คอกไม้^๕ ผลไม้^๕ ท่านจงให้คอกไม้^๕ ผลไม้^๕ ท่านจงเอาคอกไม้^๕
ผลไม้^๕มา เราต้องการด้วยคอกไม้^๕ ผลไม้^๕ ท่านจงทำคอกไม้^๕
ผลไม้^๕ให้เป็นกับปียะ กล่าวดังนี้ก็ดี ไม่เป็นอาบัติ ในสิกขาบท^๕

ในบาลี ภูตคาม ท่านเรียกว่าพีชะ ไม่เรียกพีชคาม ในอรรถกถาสอนให้ถือเอาเนื้อความว่า ภูตคามที่เกิดแต่พีชมีรากเป็นต้น เรียกว่าพีชะ เหมือนคำว่า สาลินี โอทโน แปลตามศัพท์ที่มีอยู่ว่า ข้าวสุกแห่งข้าวสาลี แต่สอนให้ถือเอาความว่า สาลินีคุณุหลาน โอทโน ว่าข้าวสุกแห่งข้าวสารแห่งข้าวสาลี ชื่อว่า สาลินี โอทโน ว่าข้าวสุกแห่งข้าวสาลี และอาศัยคำในพระสูตรว่า พีชคาม ภูตคาม สมารมฺภา ปฏิวีโรโต แปลว่า ภิกษุย่อมเป็นคนเว้นจากความปรารถนา คือทำพีชคาม ภูตคามให้กำเรียบ แล้วกล่าวว่า พีชมีรากเป็นต้น เกิดอยู่ที่ ชื่อว่า ภูตคาม พรวกให้พ้นจากภูตคามแล้ว ชื่อว่าพีชคาม เป็นวัตถุแห่งทุกกฎ พีชคามนั้น เมื่อจะบริโภคนั้น พึงให้อนุสัมบันทำกัมปียะเสียอีก เพื่อจะให้พ้นจากพีชคาม ก็แลอาการซึ่งจะทำกัมปียะนั้น จักกล่าวในเบื้องหน้า สิกขาบทนี้เป็นสาธตติกะ ม้องค์ ๓ เป็นภูตคาม ๑ ร้อยว่าเป็นภูตคาม ๑ ให้กำเรียบเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นทำให้กำเรียบ ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตตีย์ สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วยปฐวีชนนสิกขาบท.

ปฐมี จบ

ในสิกขาบทที่ ๒ ชื่อ อัญญาทกะ ความว่า ภิกษุใด ต้องอาบัติเป็นสาวเศษ เมื่อสงฆ์ชักใช้ในท่ามกลางสงฆ์ ไม่ปรารถนาจะแจ้งความนั้น พุคจากลบเคลื่อนชักไปว่า ใครต้องๆอย่างไร ต้องที่ไหน เป็นต้นก็ดี หรือนิ่งเสีย ทำให้สงฆ์ลำบากก็ดี ต้องทุกกฎ ครั้นสงฆ์ยกอัญญาทกกรรมแล้ว เพราะพุกกลบเคลื่อน หรือยกวิเสสกรรมแล้ว เพราะเธอนิ่งเสีย ทำให้สงฆ์ลำบาก ด้วยฉันทิตุกติกรรมวาจาแล้ว

สงฆ์ชักใช้อีก กล่าวคำกลบเกลื่อนเสีย หรือหนึ่งเสีย เป็นปาจิตติย ทำทั้ง ๒ อย่าง เป็นปาจิตติย ๒ ตัว.

ทุติย จบ

ในสิกขาบทที่ ๓ ชื่ออุชฌาปนกะ ความว่า ภิกษุชวนภิกษุอื่น ให้ตักน้ำซึ่งภิกษุอื่นสงฆ์สมมติ ให้เป็นผู้ทำการสงฆ์ มีปูอาสนะและแจก ลากเป็นต้น หรือติเตียนภิกษุเช่นนั้น ในสำนักภิกษุด้วยกันว่า เธอ ทำด้วยฉันทาคติเป็นต้นดังนี้ ด้วยปรารถนาอรรถประโยชน์แก่เรานั้น และเรานั้นไม่ได้ทำด้วยอคติ ๔ มีฉันทาคติเป็นต้น เธอผู้ติเตียน ต้อง ปาจิตติย ทำทั้ง ๒ อย่าง ต้องปาจิตติย ๒ ตัว ในสมมติกรรม ซึ่งสงฆ์ ทำแก่ภิกษุผู้ทำการสงฆ์นั้นเป็นธรรม เป็นตักกปาจิตติย ในการไม่ เป็นธรรมเป็นตักกทุกกฏ ติเตียนในสำนักอนุปสัมบัน หรือติเตียน กล่าวโทษอนุปสัมบันที่สงฆ์ไม่ได้สมมติ ในสำนักผู้ใดผู้หนึ่งก็ดี หรือ ติเตียนอนุปสัมบันที่สงฆ์สมมติก็ตาม ไม่ได้สมมติก็ตาม ทำการสงฆ์ โดยธรรมนั้น ในสำนักแห่งผู้ใดผู้หนึ่งก็ดี เหล่านั้นเป็นทุกกฏอย่างเดียว ชวนภิกษุให้ดูหมิ่นหรือติเตียนผู้ทำการสงฆ์ด้วยอคติ ๔ มีฉันทาคติ เป็นต้น ไม่ชอบธรรมโดยปกติ และภิกษุบ้างเป็นต้น เหล่านั้นไม่เป็น อาบัติ เป็นอนาถตติกะ มีองค์ ๖ ผู้ทำการสงฆ์ ได้สมมติด้วยกรรม เป็นธรรม ๑ ผู้ทำการนั้นเป็นอนุปสัมบัน ๑ ไม่มีความถึงอคติ ๑ ไกรอรรถประโยชน์แก่ผู้อื่น ๑ พุคในสำนักผู้ใด ผู้หนึ่งเป็นอนุปสัมบัน ๑ ชวนให้ดูหมิ่นหรือติเตียน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๖ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฐานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วยยอกินนาทานสิกขาบท แผลกแต่สิกขา บทนี้ เป็นทุกขเวทนาอย่างเดียว.

ตติย จบ

ในสิกขาบทที่ ๔ ชื่อปฐมเสนาสนะ ความว่า ภิกษุใด แต่งตั้ง
 ปลาตนเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นแต่งตั้งปลา ซึ่งเคียงหรือตั้ง หรือผูกหนัง
 พูกผ้า หรือเก้อ ในอุชฌิมกาล คือที่แจ้ง ในฤดูฝน ๔ เดือน และมณ-
 ฑปที่ฝนร่ำได้และโคนไม้ เป็นที่อยู่เนื่องนิตย์แห่งกาและนกตะกรุม
 เป็นต้น เมื่อจะหลีกไป ไม่รื้อเก็บเอง หรือไม่วานผู้อื่นให้รื้อ เก็บของ
 นั้นไว้ที่สมควร หรือไม่สั่งเสียมอบหมายแก่ภิกษุและสามเณรและคน
 รักชาวักและอุบาสกซึ่งเป็นลัทธิ สำคัญประการหนึ่งว่าระของตัวเหล่านี้
 ผู้ใดผู้หนึ่งก่อนและไป ล้วงเลขาบาทที่ตกก้นดินแห่งมัจฉิมบุรุษ
 ขว้างแต่เสนาสนะนั้นไป ด้วยเท้าที่แรก เป็นทุกกฎ ด้วยเท้าที่ ๒
 เป็นปาจิตติย พระองค์ทรงอนุญาตให้ตั้งและปูเคียงตั้งเป็นต้น ใน
 ฤดูหนาว ๔ เดือน ฤดูร้อน ๔ เดือน ๘ เดือนนี้สังเกตว่าใช้กาลฝน
 หรือในมณฑปและโคนไม้ ซึ่งกาและนกตะกรุมไม่ถ่ายเว็จลง ในที่
 เหล่านี้ ไม่รื้อเก็บก่อนและไป ไม่มีโทษ ภิกษุตั้งไว้ปูไว้เพื่อผู้อื่นๆ
 นั้นยังไม่มานั่งในที่นั้น หรือยังไม่กล่าวว่าท่านจงไปเถิด ตราบไค ยัง
 เป็นภาระแก่ผู้ลาคอยู่ตราบนั้น อุปสัมบันนั่งในเคียงตั้งเป็นต้น ที่ตน
 ตั้งเอง หรือเขาลากไว้แล้วโดยปกตอันใด ของทั้งปวงนั้นเป็นภาระ
 แก่ผู้หนึ่งแท้ ภิกษุยืนอยู่ ณ โรงฉันบังคับว่า ท่านจงไปตั้งไว้ลาคไว้
 ในที่อยู่กลางวันชื่อโน้นแล้วจงไปเถิด แล้วเธอผู้บังคับออกจากโรง
 ฉะนั้นไปเสียในที่อื่น พระวินัยธรพึงปรับอาบัติเธอด้วยยกเท้า ใน
 เสนาสนะเป็นของสงฆ์ เป็นตีกกปาจิตติย ในของบุคคลเป็นตีกกทุกกฎ
 เครื่องลาครักษาสีพื้น เครื่องลาคบนเตียง เครื่องลาคพื้น เสื้อลำแพน
 เสื้ออ่อน ท่อนหนัง ผ้าเช็ดเท้า ตั้งกระดาน หรือเครื่องไม้ เครื่องดิน
 โดยที่สุกแม้เครื่องรองทำด้วยใบไม้ เหล่านี้ ภิกษุตั้งไว้ในอุชฌิมกาล

มีลักษณะทั้งว่าแล้วไปเสีย เป็นทุกกฎ ก็แลภิกษุผู้อยู่ป่า เมื่อที่ฝนไม่ตก
 ทัพได้ไม่มี และจะเอาของทั้งปวงแขวนต้นไม้ไว้ หรือสัตว์มีปลวก
 เป็นต้น จะไม่กัดได้อย่างใด แม้จะทำไว้อย่างนั้น แล้วจึงไป ก็ควร
 ภิกษุผู้ถืออัปภกาสีกรุดงค์อยู่ที่แจ้ง ก็พึงทำกุฎีด้วยจิรวรรักษาเที่ยงทั้ง
 ไว้ ในเสนาสนะของตน และของบุคคลผู้คุ้นเคยกัน ไม่เป็นอาบัติ
 เก็บเองหรือวานผู้อื่นให้เก็บ หรือบอกกล่าวไว้แล้วจึงไป กิติ เอาออก
 ทาก หรือไปด้วยคิดจะกลับมาเก็บ หรือมีผู้มากางกันเสนาสนะนั้นไว้
 ก็อภิกษุผู้แก่มาไล่ให้ลุก อมนุษย์มานั่ง คนเป็นอิสระมาถือเอา
 สัตว์ร้ายมีราชสีห์ เป็นต้น มายืนอยู่ที่นั่น เหล่านี้ สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีแล้วไม่
 เก็บกิติ หรือไปเสียเพราะกลัวอันตรายแก่ชีวิตและพรหมจรรย์เป็นต้น
 กิติ และภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็นสาธตติกะ ม้องค์ ๖
 เที่ยงทั้งเป็นต้น เป็นของสงฆ์ ๑ ลากเองหรือใช้ผู้อื่นให้ลากในที่มิ
 ลักษณะทั้งกล่าวแล้ว ๑ ไม่มีสิ่งใดกางกันอยู่ ๑ ไม่มีอันตราย ๑
 ไม่เหลียวแลในที่ที่จะกลับมาเก็บ ๑ ล่วงเลขาทุบาทไป ๑ พร้อมด้วย
 องค์ ๖ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วยปฐมกรฐิน
 สิกขาบท แปลกแต่สิกขาบทนี้ เป็นกิริยาภิระยะ.

จตุตถ จบ

ในสิกขาบทที่ ๕ ชื่อทุติยเสนาสนะ ความว่า ภิกษุใดถือเอา
 เครื่องปูนอน ๑๐ อย่าง คือ ฟูก ๑ เครื่องลาครักษาสี่พัน ๑ เครื่อง
 ลาคบนเที่ยงทั้งเป็นต้น ๑ เครื่องลาคพื้น ๑ เสื่อใบตาลเป็นต้น ๑
 หนังอันใดอันหนึ่ง ๑ ผ้านีสีทนะมีชาย ๑ บ้างจัดถณะ คือผ้าป่าवार
 และผ้าโกเชาว์ ๑ เครื่องลาคแล้วด้วยหญ้า ๑ เครื่องลาคแล้วด้วย

ใบไม้ ๑. ๑๐ นี้เป็นของสงฆ์ แม้แต่สิ่งหนึ่ง ถือเอาโดยลำดับพรรษา
 ตนมา ปลูกเอง หรือให้ผู้อื่นปลูกในวิหาร คือห้องบั้งรอบหมต
 ซึ่งเป็นของสงฆ์ จะหลีกไปสู่ทิศ และตั้งไว้อย่างไร ปลูกจะไม่กัด
 เป็นต้นได้ ไม่รื้อเก็บเองหรือไม่ให้ผู้อื่นรื้อเก็บ ตั้งไว้อย่างนั้น หรือ
 ไม่บอกกล่าวมอบหมายผู้ใดผู้หนึ่ง ดังกล่าวแล้วในสิกขาบทก่อน ล่วง
 ที่ล้อมอารามออกไป อารามไม่ได้ล้อม ล่วงอุปจารอารามออกไป ใน
 เท้าที่แรกเป็นทุกกฎ ในเท้าที่ ๒ เป็นปาจิติย ก็แลในที่ใด ความ
 รังเกียจด้วยปลูกไม่มี แม้จะไม่บอกกล่าวมอบหมายผู้ใดผู้หนึ่ง แล้ว
 แลไปจากที่นั้น ควรอยู่ ก็แต่บอกกล่าวมอบหมายเสียนี้เป็นวัตร
 ในวิหารเป็นของสงฆ์ เป็นตีกกปาจิติยในของบุคคล เป็นตีกกทุกกฎ
 ปลูกเองหรือให้ผู้อื่นปลูกที่นอน ในอุปจารแห่งวิหาร คือที่ใกล้กาย
 นอก หรือในโรงฉัน หรือในมณฑปที่บังและไม่ได้บัง หรือในรุกขมุต
 ที่เป็นที่ประชุมชนมาก อนึ่ง ทั้งเองและใช้ให้ผู้อื่นทำ ซึ่งเที่ยงทั้งใน
 วิหารและอุปจารแห่งวิหารทั้งมาแล้ว ไม่ทำการเก็บเสียเองเป็นต้น
 แล้วแลไป เป็นทุกกฎอย่างเดียว ในวิหารเป็นของตน หรือเป็นของ
 บุคคลผู้คุ้นเคย ไม่เป็นอาบัติ ทำการเก็บเสียเองเป็นต้น และมีผู้มา
 ทางกันดังกล่าวแล้วในสิกขาบทก่อน ทั้งเสียไปก็ดี คิดว่าจะมาเก็บใน
 วันนั้นแล้ว ไปยังแม่น้ำหรือละแวกบ้าน คิดว่าจะไปต่อไป หยคอยู่
 ณ ที่นั้น บอกกล่าวมอบหมายก็ดี หรือน้ำท่วมและโจรเป็นต้นทางกัน
 อยู่ กลับมาไม่ได้ก็ดี หรือกลัวอันตรายแก่ชีวิตและพรหมจรรย์ก็ดี
 และภิกษุเป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็นสาณตคิกะ ม้องค์ ๗
 ที่นอน มีลักษณะดังกล่าวแล้ว ๑ ที่นอนนี้เป็นของสงฆ์ ๑ ปลูกเอง
 หรือให้ผู้อื่นปลูกในวิหารมีลักษณะดังกล่าวแล้ว ๑ ไม่มีผู้ทางกัน ๑

ไม่มีอันตราย ๑ หลีกไปยังทิศใดทิศหนึ่ง ๑ ล่วงอุปจารสีมา ๑
พร้อมด้วยองค์ ๗ นี้ จึงเป็นปาจิตตีย์ สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เช่นดังกล่าว
แล้วในสิกขาบทเป็นลำดับมาแล.

ปณจมี จบ

ในสิกขาบทที่ ๖ ชื่อ อนุปชัชชะ ความว่า ภิกษุใด รู้ว่าภิกษุ
ผู้เข้าไปก่อน เป็นคนไม่ควรจะให้ลูก คือ เป็นภิกษุแก่พรรษาและเป็น
ภิกษุไข้ และภิกษุที่สงฆ์กำหนดกคุณวิเศษ คือเป็นผู้รักษาเรือนคลัง เป็น
ธรรมกถึก เป็นวินัยธร เป็นอาจารย์ ผู้บอกกณะ อย่างใดอย่างหนึ่ง
แล้วสมมติวิหารให้อยู่เป็นนิตย ๓ จำพวกนี้ อยู่ในวิหารเป็นของสงฆ์
ชื่อว่าเป็นคนไม่ควรจะให้ลูก เธอรู้ยู่ทั้งนี้ และปรารภนาจะให้กับแก่บ
ใจหลีกไปเองแล้ว เอาที่นอนปูลาดเองหรือให้ผู้อื่นปูลาด ในอุปจาร
เตียงทั้ง หรือในอุปจารแห่งที่เข้าออก เป็นทุกกฏ ครั้นนั่งหรือนอนลง
ในที่นอนนั้น เป็นปาจิตตีย์ ทำทั้ง ๒ อย่าง เป็นปาจิตตีย์ ๒ ทัว ทำบ่อยๆ
เป็นปาจิตตีย์นับด้วยประโยค ในวิหารใหญ่โดยรอบเตียงทั้งศอกคืบ
ในวิหารเล็กพอถึงเตียงทั้งไค้ ณ ที่ใด แต่ที่นั้นศอกคืบ ชื่อว่าอุปจาร
เตียงทั้ง แต่หินเป็นที่ล้างเท้ามาเตียงทั้ง ชื่อว่าอุปจารที่เข้า แต่
เตียงทั้งมาที่ถ่ายมัสสวะ ชื่อว่าอุปจารที่ออก ในวิหารเป็นของสงฆ์
เป็นตีกกปาจิตตีย์ ในของบุคคลเป็นตีกกทุกกฏ ลากเองหรือให้ผู้อื่น
ลากซึ่งที่นอนหรือที่นั่ง และนอนในภายนอกอุปจารทั้งมาแล้ว หรือ
ในโรงฉ้นเป็นต้น หรือในอุปจารแห่งกุฏิวิหาร เหล่านี้ เป็นแต่ทุกกฏ
ปูลาดนั่งนอนในเสนาสนะเป็นของตน หรือเป็นของคนกันเคย กิตติ
ภิกษุไข้ หรือภิกษุหนาวร้อนเบียดเบียนแล้วเข้าไป กิตติ หรืออันตรายมี

และภิกษุบำเพ็ญเป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถกัฏฐะ มีองค์ ๔
 วิหารที่อยู่เป็นของสงฆ์ ๑ รู้ว่าผู้อยู่ก่อนไม่ควรจะให้ลูก ๑ ประราธนา
 จะให้ภิกษุนั้นคับแคบ ๑ นั่งหรือนอนในอุปจาร ๑ พร้อมด้วยองค์ ๔
 นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วยปฐมปาราชิก
 แปลกแต่สิกขาบทนี้ เป็นทุกขเวทนาย่างเดียว.

ฉฎฐิ จบ

ในสิกขาบทที่ ๗ ชื่อ นิกกัฏฐณะ ความว่า ภิกษุใด โกรธภิกษุ
 แล้วจุกคร่าเอง หรือใช้ผู้อื่นให้จุกคร่าออกจากวิหาร คือกุฏิซึ่งเป็น
 ของสงฆ์ ให้ล่วงประตูออกไป เป็นปาจิตติย ปราสาทหลายชั้น หรือ
 เรือนสี่มุขมีซุ้มมาก ในเสนาสนะเช่นนี้ จุกคร่าด้วยประโยคอันเดียว
 ไม่หยุดในระหว่าง เป็นปาจิตติยตัวเดียว จุกคร่าด้วยประโยคต่าง ๆ
 หยุดในระหว่าง เป็นปาจิตติยนับด้วยประตู แม้ไม่ถูกต้องด้วยมือ
 ไล่ให้ออกด้วยวาจา ก็อย่างนั้นและบังคับให้ผู้อื่นคร่าออก พอบังคับ
 เป็นทุกกฏ บังคับคราวเดียว เขาจุกคร่าให้ล่วงประตูไปแม้มาก เป็น
 ปาจิตติยแก่ผู้บังคับตัวเดียว ถ้าใช้กำหนดว่า จงจุกคร่าให้พ้นประตู
 เท่านั้น หรือจงคร่าให้ถึงประตูใหญ่ดังนี้ เป็นปาจิตติยนับด้วยประตู
 ในวิหารเป็นของสงฆ์เป็นตึกกปาจิตติย ในของบุคคลเป็นตึกกทุกกฏ
 และจุกคร่าภิกษุหรือบริวารแห่งภิกษุ ออกจากอุปจารวิหารมีโรงฉัน
 เป็นต้น และจุกคร่าอนุสัมบัน หรือบริวารแห่งอนุสัมบัน ออกจาก
 วิหาร หรืออุปจารแห่งวิหาร เหล่านี้ เป็นแต่ทุกกฏนับตามบริวาร
 จุกคร่าออกจากวิหารของตน หรือของณผู้ค้ำแทน และจุกคร่าผู้มัก
 ทะเลาะ หรือบริวารของผู้มักทะเลาะ แม้ออกจากอารามสงฆ์ทั้งสิ้น ก็ติ

หรืออุคคร่าอัสซี และภิกษุบ้า และสัทธวิहारิกอันเทวาสกผู้ไม่ปฏิบัติชอบ หรืออุคคร่าบิหารของคนเหล่านั้น ออกจากที่อยู่แห่งตน กัด และภิกษุบ้า เป็นต้น เหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ เป็นสาธตคิกะ มีองค์ ๓ วิหารเป็นของสงฆ์ ๑ เป็นอุปสัมบันพันโทษมีความเป็นคนมักทะเลาะ เป็นต้น ๑ อุคคร่าเองหรือให้ผู้อื่นอุคคร่าอุปสัมบันนั้น ด้วยความโกรธ ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตกัย สมุฐานวิธี เป็นต้น เหมือนด้วยอกินนาทานสิกขาบท แปรลดแต่สิกขาบทนี้ เป็นทุกขเวทนา.

สตุดมัม จบ

ในสิกขาบทที่ ๘ ชื่อ เวหาสกุฎี ความว่า ในวิหารเป็นของสงฆ์ เวหาสกุฎี กือกุฎี ๒ ชั้น หรือ ๓ ชั้น พื้นบนไม่ได้เรียบ ชั้นล่างเป็นที่บริโภคน้ำ สูงพอศีรษะมีขณินบุรุษไม่กระเทบรอก ชื่อ พื้นบน ภิกษุใดนั่งหรือนอนบนเตียงหรือเตียงที่มีเท้าอันจก คือร้อยเข้าในแม่แครงไม่ได้ กริ่งสลัก ซึ่งเขาคึงไว้ในเบื้องบน ชื่อ รอก ชั้นบน เป็นปาจิตกัย นับด้วยประโยค โคนนัยอันกล่าวไว้ในอนุปชัชชสิกขาบท

อญจัม จบ

ในสิกขาบทที่ ๙ ชื่อ มหัลลิกวิหาร ความว่า ภิกษุจะทำเอง หรือให้ผู้อื่นทำ หรือซ่อมแปลง ซึ่งวิหารกือกุฎี ทาบทกทั้งข้างนอกข้างใน เบื้องบนเบื้องต่ำด้วยปูนและดิน ซึ่งเป็นวิหารใหญ่กือมีเจ้าของ พึ่งทาบทก หรือให้ผู้อื่นทาบทกซ้ำบ่อย ๆ ในที่ ๒ สอดคืบ โดยรอบเช็ดหน้าประตู เพื่อจะให้ที่ผูกประตูกับทั้งบานแน่นไม่กลอน ด้วยที่นั้น

เป็นที่กระทบบานประทุในเวลาเปิดและปิด และพึงหาเองหรือให้ผู้อื่น
 ทาซ้ำ ซึ่งโอกาสแห่งหน้าต่างกว้างเท่าบานโดยรอบ เพื่อจะทำ
 บริกรรมหน้าต่างให้มีสีต่างๆ พึงมองหลังคา ถ้วยปูน หรือกระเบื้อง หรือ
 ศิลา หรือหญ้า หรือใบไม้ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มุ่งเอง ๒ ชั้น ๆ ที่ ๓ พึงใช้
 ให้ผู้อื่นมอง ถ้ามุ่งให้เกิน ๓ ชั้นไปไซ้ เป็นปาจิตกัฏฐ์ พึงยืนในที่
 ปราศจากของเชียว คือให้พื้นนาไร่ที่เขาเพาะหวานถั่วเป็นต้น ถ้ายืน
 ในที่มีของเชียวเช่นนั้น ทำการทาและมอง ต้องทุกกฎ กำหนดที่ยืนถึง
 คนนั่งอยู่บนนอกไก่ หรือยอกแห่งเรือนยอก แลลงมาตามชายคาเห็น
 คนข้างล่างยืนอยู่ในส่วนพื้นอันใด และคนอยู่ในส่วนพื้นข้างล่างอันใด
 แลดูขึ้นไปเห็นคนนั่งข้างบนเช่นนั้น พึงยืนในส่วนพื้นเช่นนั้นทำการมอง.

นมมิ จบ

ในสิกขาบทที่ ๑๐ ชื่อสัปปาณกะ ความว่า ภิกษุรู้ยว่าน้ำมี
 กวสัตร์ เอรคหญ้ารกกินเอง หรือให้ผู้อื่นเอรค เป็นปาจิตกัฏฐ์ เท
 ไม่ให้ชาคสาย น้ำหม้อเดียว เป็นปาจิตกัฏฐ์ถ้วยเดียว รคให้ชาค
 สายน้ำ เป็นปาจิตกัฏฐ์นับถ้วยประโยค ทำคลองให้ตรงไป น้ำไหล
 แม่นวัน ๑ เป็นอาบัติถ้วยเดียวเท่านั้น ถิ่นทำบนาน้ำไปที่อื่น
 เป็นอาบัตินับถ้วยประโยค ทั้งหญ้าและใบไม้เป็นต้นแม่มากในน้ำ
 น้อย สัตว์จะตายด้วยทั้งหญ้าและใบไม้ น้ำแห้งไปนั้น ทั้งถ้วยประโยค
 อันเดียว เป็นอาบัตินับถ้วยเดียว ทั้งที่ละสิ่งเป็นอาบัติ นับถ้วยประโยค
 ใช้ให้รค เป็นทุกกฎด้วยบังคับ ผู้รับบังคับนั้นรคแม่มาก เป็นปาจิตกัฏฐ์
 ถ้วยเดียวแก่ผู้บังคับ ในน้ำไม่มีกัฏฐ์ สำคัญว่ามีกัฏฐ์ หรือสงสัย
 อยู่ในน้ำที่มีกัฏฐ์ และไม่มีกัฏฐ์ เป็นทุกกฎ รคด้วยสำคัญว่าไม่มี

ท้าวสัทว์ กว่ายไม่แคล้ง หรือไม่มีสติและไม่รู้ และภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้ เป็นอนาบัติ เป็นสาณัตถิกะ มียองค์ ๔ น้ามีท้าวสัทว์ ๑ รู้ยู่ว่า สัทว์จะตายด้วยอาการรคเท ๑ น้าคงจะแห้งไป ๑ รคเณฐ้าเป็นต้น กว่ายอีกอันหนึ่ง เว้นจากวรรคเจตนา ๑ พร้อมกัวยองค์ ๔ นี้ จึงเป็น ปาจิตถีย สมุฐานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วยยอกินนาทานสิกขาบท ก็แก้ สิกขาบทนี้ เป็นบัณฑิตวัชชะ มีจิต ๓ มีเวทนา ๓.

ทสมิ จบ ทุติโย วคโค จบวรรคที่ ๒

ในโอวาทวรรคที่ ๓ ประคับกัวยสิกขาบท ๑๐ โอวาทะสิกขาบท เป็นที่แรก ความว่า ภิกษุโก อันสงฆ์มิได้สมมติให้เป็นผู้สอน และกล่าวสอนนางภิกษุณี กัวยครุธรรม ๘ เป็นปาจิตถีย ภิกษุพร้อม กัวยองค์ ๘ ทั้งนี้ เป็นผู้สำรวมกัวยปาติโมกขสังวร ๑ เป็นพหุสท ๑ ปาติโมกข์ทั้ง ๒ มากัวยติ ๑ เสี่ยงเพราะสละสลวย ๑ เป็นที่รักของ นางภิกษุณี ๑ มีกำลังพอจะสอนนางภิกษุณีได้ ๑ ไม่เคยล่วงกรุ ธรรมกับนางผู้เฉพาะพระผู้มีพระภาค บวชนุ่งผ้ากาสายะแต่ครั้งเป็น กฤหัสถ์ ๑ มีพรรษายี่สิบ หรือเกินยี่สิบ ๑ พร้อมกัวยองค์ ๘ นี้ กวรสมมติเป็นผู้สอนนางภิกษุณี กรุธรรม ๘ ทั้งนี้ ภิกษุณีแม้มี พรรษาร้อยหนึ่ง ฟังทำโอวาทเป็นต้น แก่ภิกษุแม้อุปสมบทในวัน นั้น ๑ อย่าพึงอยู่พรรษาในอาวาสไม่มีภิกษุ ๑ ฟังหวังการตาม อุโบสถและการเข้าไปเพื่อโอวาท แก่ภิกษุสงฆ์ทุกทั้งเดือน ๑ อยู่ พรรษาแล้วพึงปวารณาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ๑ ต้องกรุธรรม คือสังฆา- ทิเสสแล้ว ฟังประพฤติกัขมานักในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ๑ ฟังแสวงหา อุปสมบทแก่นางสิกขมานาผู้ศึกษาในธรรม ๖ สิ้น ๒ ปีแล้ว ในสงฆ์

๒ ฝ่าย ๑ อย่าฟังคำปริภาษิกษุโดยปริยายอันหนึ่ง ๑ บิณฑกครอง
 กำนางภิกษุณีไม่ให้สอนภิกษุ เปิดให้ภิกษุสอนนางภิกษุณีแต่วันนั้น
 ไป ๑ ๘ นั้นละสิ่ง ๆ นางภิกษุณีฟังเคารพนับถือ อย่าฟังล่วงจน
 ทราบเท่าสิ้นชีพ.

ปฐมัม จบ

ในอรรถสังกะสิกขาบทที่ ๒ ความว่า ภิกษุแม้สงฆ์สมมติให้เป็น
 ผู้สอนแล้ว เมื่ออาทิภัยอัสถกตกไปแล้ว และสอนนางภิกษุณีด้วย
 ภุทธรรณ หรือด้วยธรรมอื่น เป็นปาจิตติย.

ทุติยัม จบ

ในอุปัชฌายะสิกขาบทที่ ๓ ความว่า ภิกษุเข้าไปยังที่อยู่
 นางภิกษุณี กล่าวสอนนางภิกษุณีด้วยภุทธรรณ เป็นปาจิตติย เว้นไว้
 แต่สมัย คือ นางภิกษุณีเป็นไข้มาไม่ได้.

ตติยัม จบ

ในอามิสะสิกขาบทที่ ๔ ความว่า ภิกษุใด กล่าวติเตียนว่า
 ภิกษุทั้งหลายกล่าวสอนนางภิกษุณี เพราะอามิส มีบัจจัย ๔ เป็นต้น
 กันนี้ เป็นปาจิตติย.

จตุตถัม จบ

ในจีวรทานะสิกขาบทที่ ๕ ความว่า ภิกษุใด ให้จีวรแม้ควรวิกัป
 เป็นอย่างต่ำ แก่นางภิกษุณีผู้โชฎก เป็นปาจิตติย เว้นไว้แต่แลก
 เปลี่ยนกัน แม้ด้วยของเล็กน้อย ไม่เป็นอาบัติ.

ปัญจัม จบ

ในจิรวรสีพนนะสิกขาบทที่ ๖ ความว่า ภิกษุใดเย็บผ้าแห่งนางภิกษุณีผู้โชฎะกตเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นเย็บให้ เป็นปาจิตตีย์.

อฎฐิ จบ

ในสังวิธานะสิกขาบทที่ ๗ ความว่า ภิกษุใด ชักชวนนัคคหามย เวลา และทางเดินกับนางภิกษุณีแล้ว เดินทางอันเดียวกัน โดยที่สุก แม้สิ้นระหว่างบ้านอันหนึ่ง เป็นปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีสมย คือทางจะต้องไปด้วยหมู่เกวียน เป็นทางกอปรด้วยรังเกียจ คือโอกาสโจรทั้งอยู่ เป็นต้น ปราภฏอยู่ และเป็นทางประกอบด้วยภัยกล้า คือโจรฆ่ามนุษย์เห็นปราภฏอยู่ มีสมยดังนี้ ไม่เป็นอาบัติ.

สตุตมิ จบ

ในนาวาภิรหะสิกขาบทที่ ๘ ความว่า ภิกษุใด ชักชวนนัคคหามยกับนางภิกษุณี ขึ้นเรือลำเดียวกันไปเหนือน้ำ หรือไปตามน้ำ เป็นปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ข้ามแต่ฝั่งนี้ไปฝั่งโน้นโดยขวาง.

อฎฐมิ จบ

ในปริปาจนะสิกขาบทที่ ๙ ความว่า ภิกษุใด รู้อยู่และฉันทนิมิตา-
บาท ที่นางภิกษุณีชักชวนทายกให้จัดถวาย เป็นปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่
ภิกษุผู้ชักชวนทายกเขาเริ่มจะถวายก่อน หรือเขาเป็นญาติและคนปวารณา
แห่งภิกษุ ไม่เป็นอาบัติ.

นวมิ จบ

ในโรหิตัสสะ สิกขาบทที่ ๑๐ ความว่า ภิกษุใด แต่ผู้เดียว
ไม่มีชายรู้ความอยู่ด้วย และสำเร็จการนันทอน ในที่ลับตาภัยด้วย
นางภิกษุณีผู้เดียว ไม่มีนางอื่นอยู่ด้วย เป็นปาจิตติย.

ทสมิ จบ

ในสิกขาบททั้ง ๑๐ นี้ ภิกษุณีอุปสมบทในเอกโตสงฆ์ เป็น
ปาจิตติยวัตถุ อุปสมบทในเอกโตสงฆ์ เป็นทุกกฏวัตถุ.

ตติโย วคโค จบรรคที่ ๓

ในโภชนวรรคที่ ๔ ประคับด้วยสิกขาบท ๑๐ สิกขาบทที่ต้น
ชื่ออาวาสถะ ความว่า ก่อนข้าวในโรงทาน คือโภชนะ ๕ อย่าง คือ
ข้าวสุก ๑ ขนมหุมมาส ๑ ข้าวสັตถุ ๑ ปลา ๑ เนื้อ ๑ เหล้า
สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มนุษย์ผู้ปรารถนาบุญ ตระกูลเดียวกันหรือต่างตระกูล
รวมกันเข้าเป็นทุนเดียว ตั้งไว้พอกินอิ่ม ในศาลาหรือมณฑปหรือ
โคนไม้หรือที่แจ้ง แห้งเดียวกัน หรือในที่ต่าง ๆ กัน หรือย้ายที่
วันนี้ตั้งในที่แห่งหนึ่ง พรุ่งนี้ตั้งในที่แห่งหนึ่ง ดังนี้ ไม่เฉพาะผู้รับว่า
ให้คนเหล่านี้ ให้แก่คนเพียงนี้ หรือไม่เฉพาะของกิน ให้ทั่วไป
ในโภชนะ ดังนี้ ภิกษุไม่เป็นไฉ่ คืออาจไปได้แม้ถึงโยชน์ ฟังรับฉัน
ได้ในที่แห่งเดียวในวันเดียวเท่านั้น แต่วันที่ ๒ ไปแล้ว ถ้าวรับของ
คนเหล่านั้นในที่นั้น หรือในที่อื่นอีกด้วยหวังจะฉัน เป็นทุกกฏ
กลืนกิน เป็นปาจิตติย ทุกที่กลืน ๆ ไม่เป็นไฉ่ เป็นตักกปาจิตติย เป็น
ไฉ่สำคัญว่าไม่เป็นไฉ่ หรือสงสัยอยู่ เป็นทุกกฏ เป็นไฉ่รู้ว่าเป็นไฉ่ ก็ดี
และเธอได้ฉันแต่คราวเดียว หรือเมื่อจะไปฉันในกลางทางวันหนึ่ง

ฉันในที่ถึงแล้ววันหนึ่ง แม่เมื่อจะกลับฉันในกลางทางวันหนึ่ง มาถึงแล้ว ฉันในที่มาถึงแล้ววันหนึ่ง ก็ดี และก็จะไปฉันแล้วออกไป กลับเสียด้วยอันตรายอันหนึ่งแล้ว รู้ว่าเป็นทางเกษม เมื่อจะไป ฉันอีกวันหนึ่ง ก็ดี หรือเจ้าของเขานิมนต์มาถวาย หรือฉันของที่เขาเฉพาะภิกษุทั้งไว้ และฉันของที่เขาทิ้งไว้ไม่พอประโยชน์ หรือฉันของอื่นพันโกชนะ ๕ และภิกษุบำเพ็ญเป็นต้น เหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถกติกะ มีองค์ ๓ เป็นก้อนข้าวในโรงทาน ๑ ไม่เป็นใช้ ๑ เผาฉันอยู่ ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนเอפקโถมสิกขาบท.

ปจมี จบ

ในสิกขาบทที่ ๒ ชื่อคนโกชนะ ความว่า เป็นปาจิตติย เพราะฉันคนโกชนะ ภิกษุแก่ ๔ รูปขึ้นไป ชื่อคนนะ ถ้าทายกเขามาหาภิกษุ ๔ รูปแห่งเดียวกันหรือต่าง ๆ กัน นิมนต์ด้วยโกชนะ ๕ อย่าง สิ่งใดสิ่งหนึ่ง คือผู้นิมนต์ถือเอาโกชนะทั้ง ๕ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ขึ้นนิมนต์ด้วยโวหารเป็นอกัปปิยะ เป็นต้นว่า นิมนต์ฉันข้าวสุก ฉันเนื้อ ฉันปลา ท่านจงรับข้าวสุก เนื้อ ปลา ของข้าพเจ้า ดังนี้ เป็นภาษามคร หรือภาษาอื่นก็ดี เธอเหล่านั้น ถ้าเขานิมนต์แห่งเดียวกันหรือต่าง ๆ กัน ดังนี้แล้ว และเธอไปแห่งเดียวคราวเดียวพร้อมกัน หรือไปแต่ที่ต่าง ๆ กัน คนละคราว แต่รับแห่งเดียวคราวเดียวกัน ภายหลังฉันแห่งเดียวกัน หรือฉันในที่ต่าง ๆ กัน ก็ตาม ดังนี้ ชื่อว่าเป็นคนโกชนะ เป็นหมู่กันฉัน ด้วยว่าเรารับในที่แห่งเดียวกันเป็นประมาณ ถ้าแม่ภิกษุถือเอาชื่อแห่งข้าวสุก เนื้อปลา ขอเข่าว่า ท่านจงให้ข้าวสุก เนื้อ

ปลา แทะที่เดียวกัน หรือต่าง ๆ กัน และไปคราวเดียวกันหรือต่าง ๆ กัน
 แทะรับแต่ที่แห่งเดียวกัน แม้ก้น ก็คงชื่อว่าเป็นคนโกชนะ คนโกชนะ
 ซึ่งได้แต่ที่นิมนต์หรือวิญญูติทั้ง ๒ นั้น ในขณะที่รับพร้อมกันทั้งนั้น เป็น
 ทุกกฎ กลืนกิน เป็นปาจิตติย ทุกที่กลืน เว้นไว้แต่มีสมย์ ๗ ประการ
 ก้นนี้ คือ กิดานสมย์ คราวภิกษุเป็นไข้ คือแม่เท้าแตกเที่ยวบิณฑบาต
 ไม่ได้ จีวรทานสมย์ คราวให้จีวร คือแต่วันมหาปวารณาแล้วไป
 กรู้นไม่ได้กราน ปลายฤดูฝนเดือนหนึ่ง กรู้นได้กรานแล้ว ๕ เดือน
 จีวรการสมย์ คราวภิกษุทำจีวร ตัดเย็บอยู่ อธิการคนสมย์ คราวเดิน
 ทางไกลเพียงถึงโยชน์ เมื่อจะไปถึงก็ฟังฉันได้ ไปอยู่ตามทาง ก็ฟังฉัน
 ได้ มาถึงแล้ว ก็ฟังฉันได้ นาวาภิรหณสมย์ คราวขึ้นไปในเรือ เมื่อ
 จักขึ้นไป ก็ฟังฉันได้ ขึ้นไปแล้ว ก็ฟังฉันได้ ลงจากเรือ ก็ฟังฉันได้
 มหาสมย์ คราวใหญ่ คือในที่ใดในกาลใด ภิกษุแต่ ๒ รูป ๓ รูปพอเที่ยว
 บิณฑบาตเลี้ยงชีพได้ ครั้นมาอีกรูป ๑ เป็นที่ ๔ ไม่พอกันเลี้ยงชีพได้
 สมณภักตสมย์ คราวภักตแห่งสมณะ คือนักบวชจำพวกใดจำพวกหนึ่ง
 ทำกตนิมนต์ภิกษุด้วยข้าวสุก สมย์ทั้ง ๗ เหล่านี้ สิ่งใดสิ่งหนึ่งมี ฉัน
 คนโกชนะได้ ไม่เป็นอนาบัติ ในคนโกชนะ เป็นตีกกปาจิตติย ใช้
 คนโกชนะสำคัญว่า คนโกชนะ หรือสงฆ์อยู่ เป็นทุกกฎ ใช้
 คนโกชนะ สำคัญว่าใช้คนโกชนะ หรือแต่ ๒ รูป ๓ รูปรับ แห่ง
 เดียวกันฉัน หรือมากเที่ยวบิณฑบาตแล้วมารวมฉันแห่งเดียวกัน
 หนึ่ง ในนิจจกัถและสลากกัถเป็นต้น และในของฉันอื่นเว้นจาก
 โกชนะ ๕ และภิกษุบำเป็นต้น เหล่านี้เป็นอนาบัติ เป็นอนาณัตติกะ
 มืองค์ ๓ เป็นคนโกชนะ ๑ ไม่มีสมย์ ๑ กลืนกิน ๑ พร้อมด้วย

องค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนเอפקโธมะ
สิกขาบท ดังกล่าวแล้วในปฐมสหเสยยะสิกขาบท.

เหตุย่อ จบ

ในสิกขาบทที่ ๓ ชื่อปรัมปรโกชนะ ความว่า ภิกษุอันทายก
นิมนต์ด้วยโกชนะ ๕ โดยนัยดังกล่าวแล้วในคณโกชนะ ไม่วิกัปเสีย
และฉนโกชนะที่ทายกนิมนต์ทีหลังก่อนกว่าโกชนะแห่งทายกนิมนต์
ก่อน ชื่อปรัมปรโกชนะ ในขณะรับ เป็นทุกกฏ กลืนกิน เป็นปาจิตติย
ทุกคำกลืนๆ เว้นไว้แต่มีสมัย ๓ คือ คิลานสมัย ๑ จีวรทานสมัย ๑
จีวรการสมัย ๑ ดังกล่าวแล้วในคณโกชนะ สมัยเหล่านี้อันใดอันหนึ่ง
มี ไม่เป็นอาบัติ ในปรัมปรโกชนะ เป็นตีกกปาจิตติย ใชंपรัมปร-
โกชนะหรือสงสยอยู่ เป็นทุกกฏ รู้ว่าใชंपรัมปรโกชนะ ไม่เป็นอาบัติ
วิกัปโกชนะที่ทายกนิมนต์ก่อน แก่สหธรรมิกทั้ง ๕ ผู้ใดผู้หนึ่งก่อนในที่
ต่อหน้าดังนี้ว่า “มยุห์ ภตุตปจจาสิ ตุຍှ် ทမ္မိ” หรือว่า “มยุห์
ภตุตปจจาสิ ตุຍှ် วิกပ္เปมิ” ทั้งนี้ก็ดี หรือวิกัปในที่ลับหลังดังนี้ว่า
“มยุห์ ภตุตปจจาสิ อิตฺถนฺนามสฺส ทม္မိ” หรือว่า “มยุห์
ภตุตปจจาสิ อิตฺถนฺนามสฺส วิกပ္เปมิ” ทั้งนี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง
แล้ว ฉนโกชนะซึ่งได้ในตระกูลที่นิมนต์ทีหลังก่อนได้ ไม่เป็นอาบัติ
ฉนโกชนะซึ่งได้ก่อนและหลังปนกันอยู่ หรือทำโกชนะ ซึ่งเขานิมนต์
๒ แห่ง ๓ แห่งเข้าแห่งเดียวกันฉน หรือฉนโดยลำดับนิมนต์ และ
บ้านทั้งสี่หรือหมู่บ้านทั้งสี่ เขานิมนต์ฉนในบ้านนั้น ในหมู่บ้าน
เหล่านั้น แห่งใดแห่งหนึ่งก่อน หรือทายกเขานิมนต์ ภิกษุกล่าวว่า
เราจะรับภิกษาคงนี้ ไม่เป็นอาบัติ ในนิจกัฏ และสลาภกัฏเป็นต้น หรือ

ในของฉนั้นอีกโภชนะ ๕ เสีย หรือภิกษุบำเพ็ญตน เหล่านี้ไม่เป็น
อาบัติ เป็นอนาถกติกะ มีองค์ ๓ เป็นโภชนะของผู้อื่น ๑ ไม่มีสมย์ ๑
กลืนกิน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตตีย์ สมุฏฐานวิธีเป็นต้น
เหมือนปฐมกฐินะสิกขาบท แปลกแต่สิกขาบทนี้เป็นกิริยาภิระยะ.

ตติยัม จป

ในสิกขาบทที่ ๔ ชื่อกาณมาตา ความว่า ตระกูลเขานำขนมซึ่ง
เขาคกกแต่งไว้ เพื่อจะส่งลูกสาวไปสู่ตระกูลผัว หรือเขานำข้าวสัตต
ซึ่งเขาคกกแต่งไว้ เพื่อจะเป็นเสบียงเดินทาง มาปวารณาตามประสงค์
แก่ภิกษุผู้เข้าไปบิณฑบาต ภิกษุพึงรับแต่เพียงเต็ม ๒ บาตร ๓
บาตร เสมอแต่เพียงเหลื่อมปากข้างล่าง ถ้าเธอรับบาตรที่ ๓ ให้พูน
เป็นจอมขึ้นไป เป็นปาจิตตีย์ นับด้วยขนมและข้าวสัตต ซึ่งตั้งอยู่บน
เหลื่อมปากบาตรข้างล่าง และภิกษุองค์ใด รับแล้ว ๒ บาตร เธอองค์
นั้น ออกมาเห็นภิกษุข้างนอก พึงบอกว่า ในที่นั้นเรารับ ๒ บาตรแล้ว
ท่านพึงรับแต่บาตร ๑ แม้ภิกษุนั้น เห็นภิกษุอื่นอีก ก็พึงบอกว่า เธอ
ผู้มาก่อนรับเต็ม ๒ บาตรแล้ว เรารับบาตร ๑ แล้ว ท่านอย่ารับเลย
ภิกษุใด รับก่อนบาตร ๑ แล้ว แม้ภิกษุนั้น ก็พึงบอกต่อกันอย่างนั้น
และภิกษุใด รับเอง ๓ บาตร เธอเห็นภิกษุอื่นแล้ว ก็พึงห้ามเสีย
เมื่อไม่ห้าม เป็นทุกกฏ แม้เธอผู้ไต่ยืนห้ามแล้ว ขึ้นรับ คงเป็นทุกกฏ
แล้วเธอนั้น พึงไปยังโรงฉันหรือวิหาร หรือที่เคยกลับมาประทับแห่งใด
แห่งหนึ่ง ซึ่งใกล้แต่ที่ไต่ของมานั้นแล้ว ตั้งไว้เพื่อตนบาตร ๑ ที่เหลือ
อยู่ถวายแก่ภิกษุสงฆ์ ก็และให้ตามมิตรสหายนั้นไม่ได้ เธอได้รับ

มาบาตร ๑ เรอนั้น สักสิ่งหนึ่งไม่ปรารภนา ก็อย่าให้เลย พึงทำตาม
ชอบใจเถิด.

จตุตถิ จบ

ในสิกขาบทที่ ๕ ชื่อปฐมปรารภนา ความว่า ภิกษุใด จันโภชนะ ๕
สิ่งใดสิ่งหนึ่งค้างอยู่ และห้ามโภชนะ ๕ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเขาอยู่ใน
หัตถบาตรแล้วและน้อมเข้ามาให้ ลุกจากที่แล้ว เธอกลับจันของเถียว
ของจัน ซึ่งเป็นอนตริทตะ คือ ไม่ได้ทำวินัยกรรม และไม่เป็นเคน
ภิกษุใช้อีก ในกาลในวันนั้น เป็นปาจิตติยทุกที่กลืน ปรารภมืองค์ ๕
อสณํ ปล่อยยาติ กินอยู่ ๑ โภชนํ ปล่อยยาติ ของที่จันและของที่ห้าม
เป็นโภชนะ ๕ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ๑ หตฺถปาเส จิโต ผู้ให้อยู่ในหัตถบาตร ๑
อภิหริติ เขา น้อมของเข้ามา ๑ ปฏิกิจเขโป ปล่อยยาติ ห้ามเสีย ๑
พร้อมด้วยองค์ ๕ นี้ จึงเป็นอันห้าม ชื่อว่าปรารภนา.

โภชนะ ๕ คือ ข้าวสุกเกิดแต่ธัญญาชาติ ๗ ขนหมกมมาส ข้าวสัตกุ
ปลา เนื้อ ธัญญาชาติ ๗ คือ สาลิ ข้าวไม่มีแกลบ วิหิ ข้าวเปลือก
ยโว ข้าวแดงกว่าข้าวเหนียวกว่า โคธุมิ ข้าวละมาน กงกุ ข้าวฟ่าง
วรโก ลุกเคี้ยย กุฑรูสโก หน้ำกับแก้ เขาถือเอาข้าวสารแห่งธัญ-
ชาติ ๗ นี้ หุงเป็นข้าวสวยก็ตาม ต้มเป็นข้าวต้มก็ตาม ถ้าในเวลา
จันอยู่ ร้อนก็ต้มเย็นก็ตาม รอยที่ควักและตกปรากฏอยู่ ข้าวนั้น
ชื่อว่า โอทโน ก็เป็นข้าวสุก ให้เกิดปรารภนา ก็แลข้าวปายาส หรือ
ข้าวต้มเจือด้วยของเหลว พอยกลงจากเตายังร้อนอยู่ อาจลือกต้มได้
แม้รอยในโอกาสที่ควักไม่ปรากฏ ไม่ให้เกิดปรารภนา ก็ถ้าโอร้อน
สิ้นแล้ว แค้นเข้า แสงรอยได้ไฉรั ให้เกิดปรารภนาได้อีก ความที่เหลว

ก่อนรักษาไม่ได้ ถ้าแม่เขาปนโบไม่ผลไม้ม และหน่อไม้ลงมาก แทรกข้าวสารแม่สั๊กกำหนึ่ง ถ้าแฉเวลาฉนรอยปรากฏไชร้ ย่อมให้เกิดปวาราณา ในที่นิมนต์ไม่มีข้าวต้ม เขาคิดจะถวายข้าวต้ม และเขาเอาน้ำและน้ำส้ม น้ำนม เป็นต้น ปนในข้าวสุก เข้ามายถวายว่า จงรับข้าวต้มแม่ถึงว่าเป็นของเหลว ก็ยอมให้เกิดปวาราณาได้แท้ ถ้าแม่เขาเทข้าวสุกในน้ำซึ่งเคือคร้อนต้มมาถวายไชร้ ของนั้นสงเคราะห์ว่าเป็นของต้ม ถ้าเขาเอาชั้นเนื้อ ชั้นปลา สักเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาด เติมลงในข้าวต้ม ย่อมให้เกิดปวาราณา ข้าวสุกเขาหุงด้วยลูกขุยไผ่เป็นต้น หรือด้วยเง้ามันและผล สิ่งใดสิ่งหนึ่งอื่น พ้นจากข้าวสารแห่งธัญญาชาติ ๗ นี้ไม่ให้เกิดปวาราณา ขนหมกุมมาสนั้น เขาทำด้วยข้าว ๗ ประการ ให้เกิดปวาราณา ขนหมกุมมาสและข้าวต้ม เขาทำด้วยของอื่นมีถั่วเขียว เป็นต้น ไม่ให้เกิดปวาราณา ข้าวสัตตุนั้น เขาคั้วธัญญาชาติ ๗ อันใดอันหนึ่งทำขึ้น โดยที่สุกแม่จรรณและว่าที่เขาทำข้าวสารแห่งข้าวเปลือกซึ่งเขาคั้วสุกเกรียมทำขึ้นนั้น คงสงเคราะห์ว่าข้าวสัตตุนั้นก็แลว่าหรือข้าวสาร หรือข้าวตอก แห่งข้าวเปลือกที่เขาคั้วสุกพอกหรือสุกแตก หรือข้าวสุกและข้าวสัตตุนั้น ที่เขาทำด้วยข้าวสารและข้าวตอกนั้นไม่ให้เป็นปวาราณา ในเนื้อและปลาแล้ว ถ้าเมื่อภิกษุฉนข้าวต้มอยู่ เขาถวายชั้นเนื้อหรือชั้นปลาในภาชนะอันเดียวหรือต่างๆไชร้ ถ้าเรอนั้นไม่ได้ฉนเนื้อปลาอยู่ และห้ามของอื่นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งพอให้เกิดปวาราณาแล้ว ไม่ชื่อว่าห้าม แต่ชั้นเนื้อปลานั้น ชั้นหนึ่งเธอเกี่ยวกินอยู่แล้ว ชั้นหนึ่งอยู่ในมือ หรืออยู่ในบาตร ถ้าเธอห้ามเนื้อปลาอื่นไชร้ชื่อว่าห้ามทั้งสองชั้น เธอเกี่ยวกินแล้ว ในปากแม่สั๊กเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาดไม่เหลืออยู่ ถ้าห้ามเนื้อปลาอื่นไชร้ ไม่ชื่อว่าห้าม ก็แลภิกษุ

โค ฉันทของฉันทเป็นกับบิยะหรือเป็นอกกับบิยะอื่นอยู่ ห้ามอกกับบิยะมังสะ และอกกับบิยะโภชนะ ซึ่งเกิดแต่กุลทสฺสกเวชชกรรม และเกิดแต่อวก อุกทริมุสสธรรม และยินทฺฐิยะเป็นต้น เธอ นั้นไม่เชื่อว่าห้าม ข้าว แม่เมสฺสทหนึ่ง เธอได้กลืนกินแล้ว โภชนะในบาตรและปากและมือ แห่งใดแห่งหนึ่ง ถ้าเธอนั้นยังอาลัยอยู่ และห้ามซึ่งโภชนะอื่น มีลักษณะคังกล่าวแล้วไซ้ เชื่อว่าห้าม ถ้าเธอไม่อาลัย คือสิ่งใดซึ่งยัง เหลืออยู่ในบาตรเป็นต้น สิ่งนั้นเธอไม่อยากจะกลืนกิน หรืออยากจะให้ ผู้อื่นเสีย หรืออยากจะไปฉนในที่อื่น เธอ นั้นแม่ห้าม ก็ไม่เป็นอันห้าม

จะว่าด้วยหัตถบาส ถ้าภิกษุหนึ่งอยู่ กำหนดแต่ส่วนสุดข้างหลัง ถ้ายืนอยู่ กำหนดแต่ที่สุกสนไป ถ้านอนอยู่ นอนโดยซีกข้างใด กำหนดแต่ที่สุกหลังซีกข้างนั้นไป ถึงส่วนสุดอวัยวะที่ใกล้แห่งผู้ให้ ซึ่งนั่งหรือยืนหรือนอนอยู่ เว้นแต่เมื่อที่เขาเหยียดออกมาจะให้ ๆ ได้ ๒ ศอกคืบ เชื่อว่าหัตถบาส เขย็นในหัตถบาสแล้วน้อมเข้ามา ห้าม เสีย จึงเป็นปวารณา พ้นหัตถบาสนั้นออกไป ไม่เป็นปวารณา.

จะว่าด้วยน้อมของเข้ามา ถ้าแม่ภิกษุหนึ่งเป็นลำดับกัน ไม่น้อม บาตรซึ่งอยู่ในมือหรืออยู่ในเชิงเลย เป็นแต่บอกให้ว่า ท่านจงถือเอา ข้าวสุก ถึงนี้ไซ้ ภิกษุห้ามเสีย ไม่เป็นปวารณา แม้ในของซึ่งเขา ยกกระเข้าข้าวสุกเข้ามาวางไว้ในพื้นข้างหน้า แล้วบอกให้ถึงนั้น ก็เหมือนกัน ครั้นเขายกขึ้นหรือน้อมเข้ามาหนึ่งแล้ว ว่า ท่านจง รับ เมื่อห้ามเสีย จึงเป็นปวารณา ผู้หนึ่งถือกระเข้าข้าวสุกองค์าสอยู่ ผู้หนึ่งว่าจะช่วยยกเป็นแต่จับเท่านั้น ผู้้องคาสนั้นเอง ยกกระเข้าข้าว นนไว้ เพราะเหตุนี้ ของนั้นชื่อว่า เป็นอันเขาน้อมเข้ามาแท้ เมื่อห้าม

เขาผู้ถือเอาภัยจะได้แก่กระเช้านั้น เป็นปวราณา ถ้าแลผู้อังคาสเป็น
 แก่ลูกกระเช้า. ท่านนั้น ก็แต่ผู้นอกนั้นยกกระเช้านั้นไว้ เมื่อห้ามเขา
 ผู้ถือเอาหวังจะให้แก่กระเช้านั้น ไม่เป็นปวราณา ครั้นเขาคักภัย
 ทรพียกขึ้น ห้ามเขาเสีย จึงเป็นปวราณา แม้ครั้นคนทั้ง ๒ เขายก
 เสมอกันอยู่ เมื่อห้ามเสีย เป็นอันห้ามแท้ ครั้นเขาให้ภิกษุซึ่งเป็น
 ลำดับอยู่ ภิกษุนอกนั้นช่วยปีนบาตรเสีย ชื่อว่าห้ามของซึ่งเขาน้อม
 เข้ามาแก่ผู้อื่น เพราะเหตุนี้ ไม่เป็นปวราณา.

จะว่าภัยห้ามในของที่เขา น้อมเข้ามาด้วยวาจา ห้ามไม่ขึ้น ของเขา
 น้อมเข้ามาด้วยกาย ครั้นห้ามด้วยกายวิการมีกระดิกนิ้วเป็นต้น หรือ
 ห้ามด้วยจิวิการเป็นต้นว่า พอแล้วอย่าให้เลย ดังนี้ จึงเป็นปวราณา
 ผู้หนึ่งน้อมแกงมีเนื้ออยู่ด้วยเข้ามาว่าจงรับแกง ภิกษุผู้ใดยินห้ามเขา
 ผู้นั้นเสีย ไม่เป็นปวราณา ครั้นเขากล่าวว่า ท่านจงรับแกงเนื้อ ห้ามเสีย
 จึงเป็นปวราณา ถ้าเขากล่าวว่า จงรับของนี้ ห้ามเสียก็จะเป็นปวราณา
 แม้เขาทำเนื้อให้ต่างออกไปกล่าวว่า จงรับแกงเนื้อ ถ้าชิ้นเนื้อสักเท่า
 เมล็ดพันธุ์ผักกาดมีอยู่ไซ้ เมื่อห้ามของนั้นเสีย ย่อมเป็นปวราณา
 ถ้าไม่มีไซ้ ควรอยู่ ข้าว แกง ปลา เนื้อ เจือด้วยขนุน และหน่อไม้
 เป็นต้น แล้วถือเอามาว่า ท่านจงรับแกงขนุนแกงหน่อไม้ แม้ดังนี้
 ถึงจะห้ามไม่ชื่อว่าห้าม เพราะกล่าวด้วยชื่อของซึ่งไม่ควรให้เกิด
 ปวราณา ครั้นเขากล่าวว่าจงรับแกงปลาแกงเนื้อ หรือว่าจงรับของนี้
 จึงให้เกิดปวราณา ในอิริยาบถ ๔ ยืนดินนั่งนอนนี้ ภิกษุห้ามใน
 อิริยาบถใด อย่าให้อิริยาบถนั้นกำเริบพึงฉันทเกิด ของฉันทซึ่งยังไม่ได้
 ทำวินัยกรรมโดยอาการ ๗ และไม่เป็นเคนภิกษุไซ้ ชื่อว่าอนติวิตตะ

ของไม่เหลือเกิน ฉันไม่ได้ ของซึ่งทำวินัยกรรมแล้ว และเป็นเคน
ภิกษุใช้ ชื่อว่าอติริตตะ ของเหลือ เกิน ฉันได้

อาการแห่งวินัยกรรม ๗ ดังนี้ กบปิยัคมฺ โหติ ของซึ่งจะทำ
วินัยกรรมเป็นผลหรือเงาและรากเป็นต้น ทำกับปิยะเสียด้วย
สมณกัมปะ ๕ และของนอกนั้นไม่เป็นอกบปิยมังสะและอกบปิโยภชนะ
ปฏิกุคหิตกมฺ โหติ ของนั้นภิกษุรับประเคนเสียก่อนจึงทำวินัยกรรม
อุจฺจาริตกมฺ โหติ ภิกษุผู้ห้าม เข้ามาเพื่อจะยังภิกษุอื่นให้ทำกบปิยะ
ไต่ยกขึ้นหรือหนีเข้ามาไปหน่อยหนึ่งทำกบปิยะ หตุปาสะ จิเตน กตฺ
โหติ ภิกษุผู้ทำกบปิยะอยู่ในหัตถบาสนแห่งภิกษุผู้มาเพื่อจะให้ทำกบ-
ปิยะแล้วจึงทำ ภูตฺตาวินา กตฺ โหติ ภิกษุผู้จะทำวินัยกรรมให้ฉัน
ภิกษุ ซึ่งให้เกิดปวาราณา โดยที่สุกแม้ข้าวสุกเมล็ด ๑ หรือเนื้อชิ้น ๑
แต่บาตรภิกษุซึ่งนั่งอยู่ใกล้แล้วทำให้ ภูตฺตาวินา ปวาริเตน อาสนา
อวุจฺจิเตน กตฺ โหติ ภิกษุผู้ทำวินัยกรรม ถ้าฉันแล้วห้ามข้าวแล้ว
ยังไม่ลุกจากอาสนะทำให้ อลเมตฺ สพฺพนฺติ วุตฺตํ โหติ ภิกษุผู้จะทำ
ให้เปล่งวาจาว่า อลเมตฺ สพฺพํ แปลว่าของทั้งปวงพอควร ครั้น
ของนั้น ทำให้เป็นกบปิยะแล้ว ด้วยอาการแห่งวินัยกรรม ๗ ดังนี้ เมื่อ
ภิกษุฉันอยู่ ถ้าเขาเอาามิสอื่นมาเติมลงไซ้ เรอนั้นจะทำกบปิยะ
ของนั้นอีกไม่ได้ ด้วยท่านกล่าวไว้ว่า ของสิ่งใด ไม่ได้ทำกบปิยะ
พึงทำของนั้น เรอองค์ใดไม่ได้ทำ เรอองค์นั้นพึงทำ เพราะเหตุนี้
ของซึ่งทำอยู่ในภาชนะ จะเป็นอันทำกับด้วยของที่ทำแล้วก่อน จะทำ
กับปิยะของนั้นไม่ควร ก็แลภิกษุนั้น หรือภิกษุอื่นจะทำในภาชนะอื่น
ควรอยู่ ทำแล้วดังนี้ จะปนกับของที่ทำก่อน ฉันก็ควร ก็แล จะควรแก่

ภิกษุหนึ่งผู้เดียวหามิได้ แม้ถึงภิกษุอื่นซึ่งห้ามข้าวแล้ว เว้นไว้แต่ภิกษุผู้ทำวินัยกรรมให้ จะฉันก็ควร ก็แต่จะไม่ปนกับของที่ไม่ได้ทำกับปิยะอย่างใด พึงทำปากและมือให้หมดเสียอย่างนั้นแล้วฉันเถิด

ก็เลขของที่เป็นเคนภิกษุใช้นั้น ไซ้จะเป็นแต่ของที่ภิกษุใช้นั้น เหลืออย่างเดียวหามิได้ ถึงของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เขาเฉพาะภิกษุใช้นามาไว้ว่า เธออยากวันหรือเมื่อใด จะได้ฉันเมื่อนั้น ของทั้งปวงนั้นก็ชื่อว่าเคนภิกษุไซ้

ภิกษุห้ามข้าวแล้วโดยนัยดังกล่าวมา ให้อิริยาบถกำเรียบแล้ว รับอามิสสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นอนติริตตะ เพื่อจะกลืนกิน เป็นทุกกฎ เพราะรับ กลืนกิน เป็นปาจิตติยทุกที่กลืน ในอามิสเป็นอนติริตตะ เป็นตักกปาจิตติย รับยามกาลิกเป็นต้น เพื่ออาหาร กลืนกินปราศจากอามิสเพื่ออาหาร หรืออามิสเป็นอนติริตตะ สำคัญว่าเป็นอนติริตตะและสงสัยอยู่ เหล่านี้เป็นทุกกฎ รับอามิสเป็นอนติริตตะ ด้วยคิดว่าจะให้ภิกษุอื่นทำกับปิยะให้แล้วฉัน และรับเพื่อผู้อื่น และฉันยามกาลิก สัตตาหกาลิก ยาวชีวิตปราศจากอามิส โดยความบริโภกซึ่งพระองค์ทรงอนุญาต และภิกษุบ้ำเป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาณัตติกะ มีองค์ ๓ เป็นผู้ห้ามข้าวหลุดจากอาสนะแล้ว ๑ อามิสไม่ได้ทำกับปิยะเป็นอนติริตตะอยู่ ๑ กลืนกินในกาล ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วยปฐมกฐินะ สิกขาบท แปลกแต่สิกขาบทนี้เป็นกิริยาภิริยะ.

ในสิกขาบทที่ ๖ ชื่อ ทุติยปวารณา ความว่า ภิกษุใดรู้ยู่่ว่า ภิกษุอื่นห้ามข้าวแล้ว ทั้งสิกขาบทก่อน และเอาอามิสของฉันทซึ่งเป็น อนติริตตะ ไม่ได้ทำกับปิยะ มาข่มขึ้นและอ้อนวอนให้เรอฉันท ด้วย หวังจะข่มขึ้นยกโทษใจท้วง เมื่อน้อมเข้าไป หรือเมื่อเรอฉันทรับจะฉันท เป็นทุกกฏ แก่ภิกษุผู้น้อมเข้าไป เรอฉันทอยู่ ก็เป็นทุกกฏ แก่ผู้น้อม เข้าไปทุกที่กลืนแห่งผู้นั้น เรอฉันทแล้ว ผู้น้อมเข้าไปต้องปาจิตติย เธอห้ามข้าวแล้วรู้ยู่่ว่าเธอห้ามข้าวแล้ว เป็นปาจิตติย สงสัยอยู่ เป็น ทุกกฏ เมื่อน้อมยามกาลิกเข้าไป เพื่อจะให้ป็นอาหารกัถิ กรัน เธอรับและกลืนกินซึ่งยามกาลิกเป็นต้นนั้น กัถิ เธอไม่ได้ห้ามข้าว สำคัญว่าห้ามและสงสัยอยู่กัถิ เป็นทุกกฏ ให้ทำป็นอนติริตตะแล้วให้ หรือให้ด้วยคำว้า ท่านจงให้เขาทำป็นอนติริตตะแล้วจึงฉันท หรือเอา ไปให้ผู้อื่น กัถิ และให้ยามกาลิก เป็นต้นว่า เมื่อมีเหตุแล้วจึงฉันทเกิด และภิกษุบำป็นต้น เหล่านั้น ไม่ป็นอาบัติ ป็นอนาถตติกะ มีองค์ ๕ เธอห้ามข้าวแล้ว ๑ ร้อยยู่่ว่าเธอห้ามข้าวแล้ว ๑ เฟ่งเล้งในการ ยกโทษ ๑ เอาของที่เป็นอนติริตตะน้อมเข้าไปให้ ๑ เรอฉันทแล้ว ๑ พร้อมด้วยองค์ ๕ นี้ จึงป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธีป็นต้น เหมือนอหินนาทานสิกขาบท แต่สิกขาบทนี้เป็นทุกขเวทนา.

ฉฏฐิ จบ

ในสิกขาบทที่ ๗ ชื่อวิกาลโภชนะ ความว่า ในเวลาวิกาล ก้อยกัแต่เวลาเที่ยงแล้วไปจนอรุณใหม่ขึ้นมา ของเกี้ยวซึ่งเป็นอามิส สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งแต่รากไม้ผลไม้ไป หรือของฉันทโภชนะ ๕ เหล่านั้น ภิกษุรับเพื่อกลืนกิน เป็นทุกกฏเพราะรับ กลืนกิน ต้องปาจิตติย

ทุกทีกลืน ในเวลาวิกาล เป็นตีกกปาจิตีย์ รับยามกาลิกเป็นต้น เพื่ออาหาร หรือกลืนกินเพื่ออาหาร ในวิกาล หรือกาลคือเช้าชั่วเที่ยง สำคัญว่าวิกาลและสงฆ์อยู่ เหล่านี้ เป็นทุกกฎ ในกาลหรืออยู่เป็นกาล ไม่เป็นอาบัติ เมื่อเหตุมี ฉันทยามกาลิกเป็นต้นในวิกาลได้ และภิกษุบำ เป็นต้น เหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ แม้ภิกษุเป็นคนมักอ้วนมักเรอ อาหาร ออกมาถึงลำคอแล้วกลับเข้าไป ก็ไม่เป็นอาบัติ โดยอนุญาตมาใน ขันธกะ เป็นอนาณัตติกะ มีองค์ ๓ คือเป็นเวลาวิกาล ๑ ของฉันเป็น ยาวกาลิก ๑ กลืนกิน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตีย์ สมุฐานวิธีเป็นต้น เหมือนเอפקโลมะสิกขาบท ดังกล่าวแล้วใน ปฐมสหเสยยะ.

สตฺตมํ จบ

ในสิกขาบทที่ ๘ ชื่อสันนิธิการกะ ความว่า ของเคี้ยวของฉัน ซึ่งเป็นยาวกาลิก สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ภิกษุรับประทานวันนี้แรมคืนไว้พรงุนนี้ ชื่อว่าเป็นสันนิธิ รับของสันนิธินี้เพื่อจะฉัน ต้องทุกกฎเพราะรับ กลืนกิน ต้องปาจิตีย์ทุกทีกลืน ถ้าแม้บาตรล้างไม่หมด กรันสีก้วย นัวมือรอยปรากฏอยู่ หรือยางข้าวสุกเข้าไปอยู่ในระหว่างแห่งบาตร ซึ่งเป็นปม ยางข้าวนี้กรันเอาบาตรตากในที่ร้อน หรือรับข้าวต้มอัน ร้อน มันไหลออกมา ภิกษุฉันแม้ในบาตรเช่นนั้นในวันรุ่งเช้า เป็น ปาจิตีย์ ก็ของใด ภิกษุเสียสละแก่สามเณรขาดไม่เหลือยวแลแล้ว สามเณรเก็บไว้ เธอได้มาฉัน ของนั้นควรอยู่ ในอามิสเป็นสันนิธิ เป็นตีกกปาจิตีย์ รับยามกาลิกและสัตกาหกาลิก ยาวชีวิตซึ่งเป็น สันนิธิ เพื่ออาหาร หรือกลืนกินเพื่ออาหาร หรือในอามิสที่ไม่ได้เป็น

สันนิธิ สำคัญว่าเป็นสันนิธิหรือสงสัยอยู่ เหล่านี้ เป็นทุกกฏ รู้ว่าไม่
เป็นสันนิธิ เป็นอนาปัตติ เกียยาวกาลิก ยามกาลิก สัตตาหกาลิกไว้
ไม่ให้ล่วงกาลของตนๆ ฉันทามกาล อนึ่ง แม้เมื่อเหตุมีและฉันท
ยาวชวีกก็ติ และภิกษุบ้างเป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นอนาปัตติ เป็นอนาตติคกะ
มีองค์ ๓ อามิสเป็นยาวกาลิก ๑ อามิสันนี้ รับประเคนแรมคืนไว้เป็น
สันนิธิ ๑ กลิ่นกิน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐาน
วิธีเป็นต้น เหมือนเอพกโถมะสิกขาบท ดังกล่าวแล้วในปฐมสหเสยยะ.

อฏฐมี จบ

ในสิกขาบทที่ ๔ ขอปตฺเตโกชนะ ความว่า ข้าวสุกซึ่งเกิดแก่
ธัญญาชาติ ๗ ระคนด้วยของประณีต ๔ คือ เนยใส เนยก้อน น้ามัน
น้าผึ้ง น้าอ้อย ปลา เนื้อ นมสด นมส้ม สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ชื่อว่าปตฺเต-
โกชนะ ภิกษุใดไม่เป็นไข้ ขอปตฺเตโกชนะกะผู้โชฎกาคินปวารณา
ด้วยคำเป็นต้นว่า ท่านจงให้ข้าวสุกทั้งเนยใสด้วย หรือว่า ท่านจงให้
ข้าวสุกทั้งปลาด้วย ดังนี้ เป็นอนาปัตติทุกกฏ เพราะวิญญูติก่อน ได้มา
รับจะฉันทเป็นทุกกฏเพราะรับ กลิ่นกิน เป็นปาจิตติยทุกที่กลิ่น ขอม
ฉันททั้ง ๔ สิ่ง เป็นปาจิตติย ๔ ตัว ภิกษุใดไม่เป็นไข้ ขอเนยใส เนยก้อน
น้ามัน น้าผึ้ง น้าอ้อย ล้วน ไม่เจือด้วยข้าวสุก เพื่อเกสัช พึงปรับอนาปัตติ
เรอด้วยมหานามะสิกขาบท ขอปลาเป็นต้น ๔ อย่าง ล้วนไม่เจือ พึง
ปรับเรอด้วยสุโปทณวิญญูติในเสชียะ ขอโภชนะระคนด้วยสัปปี
เป็นต้น พึงปรับเรอด้วยสิกขาบทนี้ ขอข้าวสุกทั้งปลาด้วย เขาให้
ข้าวสุกกับเนื้อ ผิดสังเกต ไม่เป็นอนาปัตติด้วยสิกขาบทนี้ ไม่เป็นไข้
เป็นตักกปาจิตติย เป็นไข้สำคัญว่าไม่เป็นไข้ หรือสงสัยอยู่ เป็นทุกกฏ

รู้ว่าเป็นไข้ เป็นอนาปัตติ ขอบในคราวเมื่อเป็นไข้ หายไข้แล้วนั้น หรือ
 นั้นของเหลือภิกษุไข้ หรือขอแต่ญาติและคนปวารณา หรือขอเพื่อ
 ผู้อื่น หรือแลกเอาด้วยทรัพย์ของตน และภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้
 ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถัตติกะ ม้องค์ ๔ เป็นปกติโทษนะ ๑ ไม่
 เป็นไข้ ๑ ได้มาด้วยวิญญูติ ๑ กลืนกิน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๔ นี้ จึง
 เป็นปาจิตตีย์ เป็นอัทธานสมฺมูฐาน อาบัติเกิดแต่กาย แต่กายวาจา
 แต่กายจิต แต่กายวาจาจิต เป็นกิริยา โนสฺสญฺญาวิโมกข์ อจิตตกะ
 บัณฑิตทวัชชะ เป็นกายกรรม วจีกรรม มีจิต ๓ มีเวทนา ๓.

นมัม จบ

ในสิกขาบทที่ ๑๐ ชื่อทนต์โปณะ ความว่า ของจะพึงกลืนกิน
 ทั้งปวง อนุปสัมบันไม่ได้อยู่ในหัตถบาส ให้ด้วยกาย หรือของ
 เนื่องด้วยกาย หรือโยนให้แก่ภิกษุซึ่งรับด้วยกาย หรือของเนื่องด้วย
 กาย ของนั้นชื่อว่าเขาไม่ได้ประเคนให้ ภิกษุใดถือเอาเองซึ่งของ
 ที่ไม่ได้รับประเคนเช่นนั้น แม้เป็นของปิ่นละเอียตทั้งรูป เพื่อจะ
 กลืนกิน เป็นทุกกฎ เพราะรับ กลืนกินให้ล่วงล้าคอเข้าไปโดยช่องปาก
 หรือช่องจมูก เป็นปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่หน้าและไม้สัณฑ์ น้ำดื่มกินได้
 ตามสบาย ไม้สัณฑ์เป็นของไม่ล่วงล้าคอ ถ้าล่วงล้าคอเข้าไปถึงไม่รู้
 ก็คงเป็นปาจิตตีย์ ในของที่ไม่ได้รับประเคนเป็นติกกปาจิตตีย์ ในของ
 ที่รับประเคนแล้วสำคัญว่ายังมิได้รับ หรือสงสัยอยู่เป็นทุกกฎ รู้ว่า
 รับประเคนแล้ว เป็นอนาปัตติ ในน้ำและไม้สัณฑ์ก็ดี หรือยามหาวิภิกข
 คือ มุตร กุณ เถา ทิน เมื่อเหตุคืองูก็มีขึ้น กับบิณฑการกไม่มี ถือเอา
 มาฉันเอง และภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้เป็นอนาปัตติ กับบิณฑการกแม้

ใช้ยาก หรือไม่อาจทำได้ ก็ตั้งอยู่ในฝักฝ่ายว่าไม่มี เมื่อเป็นเช่นนั้น
 กรั้นแต่ไม่มี ภิกษุจะเผาไม้แห้ง หรือไม้แห้งไม่มี แม้จะตัดไม้สดแต่
 ต้นไม้มาทำเป็นถ้ำก็ควร แม้จะขุดแผ่นดิน เพื่อจะต้องการดินก็ควร
 ก็แลยามหาวิภิกขุ ๔ นี้ ชื่อกาโลทิสสะ เจาะกาลุงกัถ ในขณะงูกัด
 อย่างเดียว จะถือเอาเองก็ควร ในกาลอื่นพึงรับประเคนฉัน เป็น
 อนาถิกะ มียงค์ ๔ ของไม่ได้รับประเคน ๑ ของนั้นใช้ของ
 พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต ๑ ของนั้นไม่เป็นอัมพโพหาริกังควันไฟ
 เป็นต้น ๑ กลืนเข้าไปในลำคอ ๑ พร้อมด้วยองค์ ๔ นี้ จึงเป็น
 ปาจิตติย์ สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนเอพกโลมะสิกขาบท ดังกล่าว
 แล้วในปฐมสทเสยยะ.

ทสมิ จบ จตุตุโก วคุโค จบรรคที่ ๕

ในอเจลจวรรคที่ ๕ ประทับด้วยสิกขาบท ๑๐ อเจลกะ
 สิกขาบทที่ ๑ ความว่า ภิกษุให้ของเคี้ยวของฉันซึ่งเป็นอามิส สิ่งใด
 สิ่งหนึ่ง ด้วยมือของตนแก่เตียรดีย์ คือ อเจลกะคนเปลือย และ
 ปริพพาชก และนางปริพพาชกา ซึ่งเป็นคนถือเพศบวชนอก
 พุทธศาสนา ใช้สทธรรมิกทั้ง ๕ เหล่านี้ ผู้ใดผู้หนึ่ง เป็นปาจิตติย์
 นับด้วยประโยคที่ให้.

ปฐม จบ

ในอุโยชนะสิกขาบทที่ ๒ ความว่า ภิกษุชวนภิกษุด้วยกันไป
 บิณฑบาตยังบ้านและนิคมแล้ว จะให้เขาให้อามิสแก่เรอนั้นก็ตาม
 ไม่ให้ให้ก็ตาม เธอเองอยากจะชักชวน หรือจะนั่งในที่ลับกับมาตุคาม

หรือจะประพาศิอนาจาร อย่างใดอย่างหนึ่ง และขับไล่ภิกษุนั้นเสีย
 ต้องทุกกฎ เรอนั้นล่วงอุปจารแล้วด้วยเท้าข้างหนึ่ง ผู้ไล่ต้องทุกกฎ
 เรอล่วงด้วยเท้าที่ ๒ ผู้ไล่ต้องปาจิตติย ในโอกาสที่แจ้งประมาณ
 ทัสสนุปจารเพียง ๑๒ คอก สวณุปจารก็เหมือนกัน ถ้าผาหรือประทุ
 หรือกำแพงเป็นต้นกั้นอยู่ ความล่วงที่กั้นด้วยของเหล่านั้นแล ชื่อว่า
 ล่วงอุปจาร ในอุปสัมบัน เป็นติกกปาจิตติย ในอนุปสัมบัน เป็นติกก-
 ทุกกฎ กล่าววกลีสาสนะแก่อุปสัมบันและอนุปสัมบันทั้งสองว่า ท่าน
 ทั้งหลายมาเกิด คนนี้ยืนเหมือนตอ นั่งเหมือนสุนัข เหลี้ยวแลเหมือน
 วานร ดังนั้น ต้องทุกกฎ ไล่ให้ไปด้วยเหตุอันสมควร เป็นต้นว่า ๒ รูป
 อยู่แห่งเดียวกัน จะไม่พอเลี้ยงชีพ และเห็นของที่มีราคา และเห็น
 หึงจะเกิดโลกและความกระสัน หรือให้อาของไปให้คนไข้ เป็นต้น
 หรือไม่ประสงค์จะประพาศิอนาจาร มีกิจเกิดขึ้นส่งกลับไป และภิกษุ
 บ้าเป็นต้น เหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ เป็นสาธัตติกะ ต้องเพราะบังคับ
 คือไล่ไป มืองค์ ๓ ไกรจะประพาศิอนาจาร ๑ ไล่อุปสัมบันเพื่อ
 ประโยชน์นั้น ๑ ผู้ต้องไล่ล่วงอุปจาร ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึง
 เป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนนอหินนาทานสิกขาบท.

ตติย จบ

ในสโกชนะสิกขาบทที่ ๓ ความว่า ในตระกูลโคผัวเมีย ใช้พระ
 อนาคามี ผู้หน่ายจากความกำหนดแล้ว เข้าอยู่ในเรือนเป็นที่นอน
 เขายังไม่ออก ถ้าเรือนใหญ่ ภิกษุล่วงหัตถบาธ เช็ดหน้าประตูเรือน
 เข้าไป ถ้าเรือนเล็ก ล่วงท่ามกลางเรือนเข้าไป นั่งในที่ใกล้แห่งที่
 นอน ไม่มีภิกษุอื่นเป็นสองด้วย ต้องปาจิตติย.

ตติย จบ

ในปฐมรโหฬัสชะ สิกขาบทที่ ๔ ความว่า ภิกษุใด นั่งนอนใน
อาสนะซึ่งบังค้ำด้วยเครื่องบังลับตา กับด้วยมัจฉาคุมแม่มกเกิดในวันนั้น
ต้องปาจิตติย.

จตุตถ จบ

ในทุติยรโหฬัสชะ สิกขาบทที่ ๕ ความว่า ภิกษุใด นั่งนอนใน
ที่แจ้งลับหู กับด้วยหญิงผู้รู้ความก็ผู้เดียว ต้องปาจิตติย.

ปณจมี จบ

สมุฏฐานวิธีเป็นต้นแห่งสิกขาบททั้ง ๒ นี้ เหมือนด้วยปฐม-
ปาราชิก เนื้อความนอกนั้น ฟังรู้โดยนัยที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนียกะ
ทั้ง ๒.

ในจาริตะ สิกขาบทที่ ๖ ความว่า ภิกษุใด อันทายกเชาณิมนต์
ด้วยโภชนะทั้ง ๕ สิ่งใดสิ่งหนึ่งอันใดแล้ว เธอฉันโภชนะที่เชาณิมนต์
นั้นแล้ว หรือยังไม่ได้ฉันก็ตาม ไม่ลาภิกษุที่มีอยู่ และไปสู่ตระกูล
อื่นจากตระกูลแห่งผู้นิมนต์นั้น ในเช้าเช้าเที่ยง เมื่อลงอุปจารเรือน
แห่งตระกูลอื่นนั้น ต้องทุกกฏ ก้าวล่วงธวัชประตุเรือนด้วยเท้าที่แรก
ต้องทุกกฏอีก ก้าวล่วงด้วยเท้าที่ ๒ ต้องปาจิตติย เว้นไว้แต่มีจีวรทาน-
สมัย คราวให้จีวร และจีวรการสมัย คราวทำจีวร ดังกล่าวแล้วในคณะ
โภชนะ ภิกษุใดอยู่ในทสสนุปจารในภายในอุปจารสีมา พอดีบอก
ได้ด้วยคำเป็นปกติ ภิกษุนั้นชื่อว่ามียอยู่ พันกว่านั้นชื่อว่าไม่มี ในภิกษุ
เชาณิมนต์แล้ว เป็นตีกกปาจิตติย เขาไม่ได้นิมนต์สำคัญว่าเชาณิมนต์
หรือสงฆ์อยู่ เป็นทุกกฏ รู้ว่าเขาไม่ได้นิมนต์ เป็นอนาบัติ สมัยทั้ง ๒

มี หรือลาภิกษุที่มีอยู่ว่า เราจะไปเรือนคนนั้นแล้วไป และภิกษุไม่มี ไม่ลาแล้วไป หรือหนทางไปโดยเรือนและอุปจารเรือนแห่งผู้อื่น เดินไปตามทางนั้น หรือไปสู่อารามอยู่ในภายในบ้าน ไปที่อยู่นาง ภิกษุณี ไปที่อยู่เคียรถีย์ ไปโรงฉัน ไปเรือนที่เขานิมนต์หรือเรือน ผู้ให้สลาภภัก เป็นต้น และไปเพราะอันตราย และภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถตติกะ ม้องค์ ๕ ยินดีเขานิมนต์ด้วย โภชนะ ๕ อันใดอันหนึ่ง ๑ ไม่ลาไม่บอกภิกษุที่มีอยู่ ๑ ไปเรือน อื่นจากเรือนผู้นิมนต์ ๑ ยังไม่ล่วงเวลาเที่ยงไป ๑ ไม่มีสมัยหรือ อันตราย ๑ พร้อมด้วยองค์ ๕ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธี เป็นต้น เหมือนปฐมกฐินะสิกขาบท แปลกแต่สิกขาบทนี้เป็นกิริยา-กิริยะ.

ฉฎฐิ จบ

ในมหานามะ สิกขาบทที่ ๗ ความว่า ทายกปวารณาค้วยบัจจัย ค้อยา มีเนยใสเป็นต้น เพียง ๔ เดือน หรือปวารณาเช้า ปวารณาเป็น นิตยก็ตาม ภิกษุไม่เป็นไซ้ อย่าพึงห้ามเสียเลย พึงยินดีรับเถิด ถ้าเขา ปวารณากำหนดคราตรีและกำหนดยาไว้เพียงใด พึงขอเขาตามกำหนด ถ้าเธอขอเขาให้เกินกำหนดคราตรี และยาซึ่งเขากำหนดไว้นั้น และกิจ ซึ่งจะต้องการด้วยยาไม่มี ขอยามากี้ติ หรือขอยาอื่นจากยาที่จะพึง ต้องการ ก็ดี ต้องปาจิตติย ในขอยิ่งกว่ากำหนด เป็นตักกปาจิตติย ไม่ยิ่งกว่ากำหนด หรือสงสยอยู่ เป็นทุกกฏ รู้ว่ายังไม่ยิ่งกว่ากำหนด เป็นอนาบัติ เมื่อความต้องการมี นอกเขาตามจริงแล้ว ขอให้เกิน กำหนดยา กำหนดคราตรีไป หรือขอแต่ญาติและคนผู้ปวารณา

ด้วยปวารณาเป็นบุคคล และปวารณาไม่มีที่สุด หรือขอเพื่อผู้อื่น หรือ แลกเอาด้วยทรัพย์ของตน และภิกษุบำเพ็ญตน เหล่านี้ เป็นอนาบัติ เป็นอนาถัตติกะ มีองค์ ๔ เขาปวารณาแก่สงฆ์ ๑ ขอลาให้เกินกว่า นั้น ๑ ไม่เป็นไซ้ ๑ ล่วงกำหนดแล้ว ๑ พร้อมด้วยองค์ ๔ นี้ จึง เป็นปาจิตตีย์ สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วยสัจจวิริตตะสิกขาบท.

สตฺตมัม จป

ในอุยฺยุตตะ สิกขาบทที่ ๘ ความว่า ภิกษุใดไป ดูจตุรงคินีเสนา กระบวนทัพ ซึ่งยกออกมาจากบ้านเมือง ต้องทุกกฎทุกอย่าง ก้าว ยืนใน ทัสสนูปจารแลเห็น ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่เหตุที่สมควรมี คือญาติ อยู่ในหมู่เสนาเป็นไซ้ ไปเยี่ยมญาติ ไม่เป็นอาบัติ ข้างมีคนสำหรับ ๑๒ คน ม้ามีคนสำหรับ ๓ คน รถมียคนสำหรับ ๔ คน คนเดินเท้า ๔ คน มือถืออาวุธ ชื่อว่าจตุรงคินีเสนา ยืนในที่ใดแลเห็น ที่นั้นชื่อว่า ทัสสนูปจาร มละทัสสนูปจารแล้วลดน้อย ๆ เป็นปาจิตตีย์ตาม ประโยค ในเสนายกกระบวนทัพ เป็นตักกปาจิตตีย์ ไปดูเสนาแก่ ไม่ครบองค์ ๔ แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นทุกกฎโดยนัยดังกล่าวแล้ว ไซ้ กระบวนเสนายกทัพ สำคัญว่ากระบวนเสนายกทัพ หรือสงสัยอยู่ เป็น ทุกกฎ รู้ว่าไซ้กระบวนเสนายกทัพ เป็นอนาบัติ ยืนอยู่ในอารามแล เห็น หรือเห็นเขายกมายังที่อยู่ของตน หรือเดินทวนทางไปพบเข้า หรือมีเหตุและมีอันตราย และภิกษุบำเพ็ญตน เหล่านี้เป็นอนาบัติ เป็นอนาถัตติกะ มีองค์ ๔ กระบวนจตุรงคินีเสนายกทัพออก ๑ ไป เพื่อจะดู ๑ เห็นในที่อื่นพ้นโอกาสซึ่งพระพุทธเจ้าทรงอนุญาต ๑ ไม่มีเหตุที่สมควรหรืออันตราย ๑ พร้อมด้วยองค์ ๔ นี้ จึงเป็น

ปาจิตติยัม สมุทฐานวธีเป็นต้น เหมือนเอพกลโมะสิกขาบท แปลก
แต่สิกขาบทนี้เป็นโลกวัชชะ เป็น อุกุสลจิต มีเวทนา ๓.

อฏฐมัม จบ

ในเสนาवासสิกขาบทที่ ๕ ความว่า เหตุอันใดอันหนึ่ง ที่จะพึง
ไปยังกองทัฬ ถ้ามีชั้นแก่ภิกษุ ให้ภิกษุนั้น พึงอยู่ในกองทัฬเพียง
๒ คีณ ๓ คีณ ถ้าภิกษุอยู่ในกองทัฬให้เกิน ๓ ราตรีขึ้นไป ในวันที่ ๔
อาภิตยอัสตงกคแล้ว เธอจะยืนหรือนั่ง หรือนอนอยู่ในกองทัฬก็ตาม
หรือจะเหาะอยู่ในอากาศก็ตาม คงเป็นปาจิตติยัม.

นวมัม จบ

ในออยโยธิกะ สิกขาบทที่ ๑๐ ความว่า ภิกษุถ้าไปอยู่ในกองทัฬ
๒ คีณ ๓ คีณ ด้วยเหตุที่สมควร และไปเที่ยวคู้ยงที่เขารบกัน หรือ
ที่ตรวจพล หรือที่จัดพล หรือไปตูกองช้าง กองม้า กองรถ กองเดินเท้า
เป็นอาบัติทุกกฏทุกๆ ก้าว ยืนในทสสนุปจารแลเห็น เป็นปาจิตติยัม
ช้างตั้งแต่ ๓ ขึ้นไป ชื่อว่าหัตถานิก กองช้าง ม้าตั้งแต่ ๓ ขึ้นไป ชื่อว่า
อัสตานิก กองม้า รถตั้งแต่ ๓ ขึ้นไป ชื่อว่ารถานิก กองรถ ทั้ง ๓ นี้
มีคนสำหรับบังคับแล้วทุกๆ กอง คนเดินเท้าแต่ ๔ ขึ้นไป มีอาวุธ
สำหรับมือ ชื่อว่า บัตตานิก กองเดินเท้า.

ทสมัม จบ ปณจโม วคฺโค จบวรรคที่ ๕

ในสุราปานวรรคที่ ๖ ประทับด้วยสิกขาบท ๑๐ สุราปานะ
สิกขาบทเป็นที่ต้น ความว่า น้ำเมาเขาทำด้วยเข้มีแบ่ง เป็นต้น ชื่อ

ว่าสุรา น้ำตองเขาทำด้วยดอกไม้เป็นต้น ชื่อว่าเมรัย ทั้งสองสิ่งนั้น
 ทั้งแต่พืชไป ภิกษุดื่มกินแม้ด้วยปลายหญ้าคา เป็นปาจิตติย ทุกๆ
 ประโยค ในน้ำเมา เป็นติกกปาจิตติย ใช้น้ำเมา สำคัญว่าน้ำเมา
 หรือสงสยอยู่ เป็นทุกกฎ รู้ว่าใช้น้ำเมา เป็นอนาบัติ ดื่มน้ำซึ่งยา ชื่อ
 โลกโสจิระ และยาสุรัตตะ ซึ่งใช้ของเมา แต่มีสีและกลิ่นและรสทั้ง
 น้ำเมา หรือแกงและเนื้อ และน้ำมัน และมะขามบ้อม และน้ำอ้อยงบ
 เขาเจือน้ำเมาลงน้อยหนึ่งเพื่อจะห้ามขาว และอบกลิ่นเพื่อจะให้แรง
 ดี กลิ่นสืรสไม่ปรากฏ หรือดื่มยาวิญญูระที่เขาทำด้วยรสมะขามบ้อม
 เป็นต้น ไม่เมาแต่เหมือนน้ำเมาที่ดี และภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้
 ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถตติกะ มีองค์ ๒ เป็นน้ำเมา ๑ ดื่มน้ำ ๑
 พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือน
 เอฟกโลมะสิกขาบท แปลกแต่สิกขาบทนี้เป็นโลกวัชระ เป็นอกุศลจิต
 มีเวทนา ๓.

ปจฺมํ จบ

ในอังกุลิปโททกะสิกขาบทที่ ๒ ความว่า ภิกษุประสงค์จะชัก^๕
 และจักระทบถูกต้องอุปสัมบัน ในกายแห่งใดแห่งหนึ่ง มีรักแร้เป็นต้น
 ด้วยนิ้วมือ หรืออวัยวะอันใดอันหนึ่งแห่งตน เป็นปาจิตติย ในอุปสัม
 บัน เป็นติกกปาจิตติย ในอุปสัมบัน เป็นติกกทุกกฎ ในที่นี้แม้
 นางภิกษุณี ชื่อว่าเป็นอุปสัมบันแห่งภิกษุๆ ชื่อว่าเป็นอุปสัมบัน
 แห่งนางภิกษุณี ในจีด้วยของที่เนื่องด้วยกาย หรือโยนไปให้ถูก
 ข้างเดียวหรือทั้งสองข้าง เป็นทุกกฎสิ้น ไม่ประสงค์จะชัก^๕และถูก
 ต้องเข้า หรือมีกิจถูกต้องเข้า และภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้เป็นอนาบัติ

เป็นอนาถตติกะ มืองค์ ๒ อธิบายจะเล่นสนุก ๑ ต้องกายอุปสมบัน
ด้วยกายตน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็นปาจิตตีย์ สมุฏฐานวิธี
เป็นต้น เหมือนปฐมปาราชิก.

ทุติย จบ

ในหัสสรัมมะ สิกขาบทที่ ๓ ความว่า ภิกษุประสงค์จะเล่นน้ำ
ในน้ำที่ลึกท่วมข้อเท้า ลงไปเพื่อจะเล่น เป็นทุกกฏทุก ๆ วาระเท่า
คำลงผู้คน เป็นปาจิตตีย์ทุกประโยค คำลงว้ายไปในภายในน้ำ เป็น
ปาจิตตีย์ทุกวาระเมื่อวาระเท่า ว้ายไปบนน้ำด้วยอวัยวะอันใด เป็น
ปาจิตตีย์ทุก ๆ ประโยคแห่งอวัยวะนั้นนั้น ในการเล่นสนุกในน้ำท่วม
ข้อเท้า เป็นตีกกปาจิตตีย์ ในใช้การเล่นสนุกในน้ำ สำคัญว่าเล่น
หรือสงสัยอยู่ เป็นทุกกฏ ลงเล่นในน้ำต้นได้ข้อเท้าลงไป และเล่น
ด้วยเรือ หรือกระตบหน้าเล่นด้วยมือ ด้วยเท้า ด้วยไม้ ด้วยกระบือ
หรือเล่นน้ำอยู่ในภาชนะและน้ำส้มเป็นต้น และเล่นน้ำโคลนและวก
เล่นก็ตี เป็นทุกกฏ ก็และเขียนอักษรส่องเนื้อความควรอยู่ ไม่
ประสงค์จะเล่นลงอาบนํ้าโดยปกติ หรือลงค่าน้ำเป็นต้นด้วยกิจ หรือ
ว้ายข้ามฟาก หรือมีอันตราย และภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้เป็นอนาปัตติ
เป็นอนาถตติกะ มืองค์ ๒ น้ำลึกท่วมข้อเท้า ๑ ลงเล่นประสงค์จะ
สนุก ๑ พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็นปาจิตตีย์ สมุฏฐานวิธี เป็นต้น
เหมือนปฐมปาราชิก.

ตติย จบ

ในอนาทรียะสิกขาบทที่ ๔ ความว่า ภิกษุอันอุปสมบันภิกษุ
ด้วยกัน ตกเตือน ว่ากล่าว สั่งสอน ชักชวน ห้ามปราม ด้วยสิกขาบทที่

พระพุทธเจ้าบัญญัติ ไม่เอื้อเฟื้อต่อบุคคลนั้นหรือต่อธรรม เป็น
ปาจิตติยฺ ยํ คิดว่า ผู้นี้เป็นคนอันผู้อื่นเขายกโทษเย้ยหยันติเตียนอยู่ คำ
ของผู้อื่นเราจึงไม่ทำตาม และทำความไม่เอื้อเฟื้อ ทั้งนี้ ชื่อว่าไม่
เอื้อเฟื้อต่อบุคคล คิดว่า ยังไรหนอ ธรรมข้อนี้จะพึงนิบหนายไป กัตติ
หรือไม่อยากจะศึกษาธรรมนั้น กัตติ และทำความไม่เอื้อเฟื้อ ทั้งนี้
ชื่อว่า ไม่เอื้อเฟื้อต่อธรรม ในอุปัชฌาย์ เป็นติกกปาจิตติยฺ ในอนุป-
ชฌาย์ เป็นติกกทุกกฏ อุปัชฌาย์หรืออนุอุปัชฌาย์ ตักเตือนว่ากล่าว
ด้วยธรรมอันอื่นใช้สิกขาบทบัญญัติ เป็นต้นว่า สิ่งนี้ไม่เป็นไปเพื่อ
สัลเลษะ คือชุกกิลเลศ ทั้งนี้ ไม่เอื้อเฟื้อ เป็นทุกกฏ ก็แลภิกษุใดเรียน
อุคคหะ ซึ่งมาตามประเพณี และกล่าวตอบว่า อุคคหะ และปรับปรุง
ความเล้าเรียนบาลีและอรรถกถาแห่งอาจารย์ของข้าพเจ้าอย่างนี้ กัตติ
และภิกษุบ้างเป็นต้น เหล่านี้เป็นอนาบัติ เป็นอนาตตติกะ มียองค์ ๒
อุปัชฌาย์ตักเตือนว่ากล่าวด้วยบัญญัติ ๑ ทำความไม่เอื้อเฟื้อ ๑
พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็นปาจิตติยฺ สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือน
อทินนาทานสิกขาบท แปรลกแต่สิกขาบทนี้เป็นทุกขเวทนา.

จตุตถํ จป

ในภิกขาปะนสิกขาบทที่ ๕ ความว่า ภิกษุหลอนภิกษุอื่นด้วยกัน
ก็นำรูปเสียงกลิ่นรส โผฏฐัพพารมณ์ สิ่งใดสิ่งหนึ่งเข้าไป หรือ
กล่าวคำที่น่ากลัว เป็นต้นว่า ที่นี้โจรร้าย เสือร้าย ทั้งนี้ เพื่อจะให้กลัว
เธอนั้นจะกลัวก็ตาม ไม่กลัวก็ตาม ผู้หลอนต้องปาจิตติยฺ ใน
อุปัชฌาย์ เป็นติกกปาจิตติยฺ ในอนุอุปัชฌาย์ เป็นติกกทุกกฏ ไม่หมาย
จะหลอกให้กลัว และนำเอารูปเป็นต้นเข้าไป หรือบอกที่กันการด้วย

โจรเป็นต้น และภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้เป็นอนาบัติ เป็นอนาถกติกะ มีองค์ ๒ ผู้ที่จะพึงหลอนนั้น เป็นอุปสัมบัน ๑ พยายามด้วยหวังจะให้ อุปสัมบันนั้นกลัวในวิสัยที่เธอจะเห็นและไต่ย็น ๑ พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วยสิกขาบทในลำดับมา.

ปัญจมี จบ

ในโชติสมาทหนะสิกขาบทที่ ๖ ความว่า ภิกษุใด ไม่เป็นไข้ เธอประสงค์จะผิงไฟ ทิกไฟเองตั้งแต่จักแจงไม้ตีไฟไป เปลวไฟ ยังไม่ลุกขึ้นทราบไค ในประโยคทั้งปวงเป็นทุกกฏอยู่ทราบนั้น เปลวไฟลุกขึ้น เป็นปาจิตติย ใช้ให้ผู้อื่นตักไฟ เป็นทุกกฏเพราะบังคับ บังคับกราวเดียว แม้เขาตักไฟลุกขึ้นมาก ต้องปาจิตติยตัวเดียว เท่านั้น เว้นไว้แต่เหตุอันควร ก็ตามประทีปหรือตักไฟระบมบาคร เป็นต้น ไม่เป็นอาบัติ ภิกษุใดเป็นไข้เว้นไฟเสียไม่สบาย ชื่อว่า เป็นไข้ แต่หนาวตามฤค จะชื่อว่าเป็นไข่นั้นหาไม่ ในภิกษุไม่เป็นไข้ เป็นตีกกปาจิตติย เป็นไข้สำคัญว่าไม่เป็นไข้ หรือสงสัยอยู่ เป็นทุกกฏ ค้นไฟตกแล้วดับ ไปยกขึ้นตามที่ เป็นทุกกฏ ถ้าค้นไฟนั้นดับ ก่อให้ ไฟลงขึ้น เป็นปาจิตติย รู้ว่าเป็นไข้ เป็นอนาบัติ ผิงไฟที่ผู้อื่นก่อ ไฟดำนไข้ไฟลุก และตักไฟเพราะเหตุอันสมควร หรือมีอันตราย และภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้เป็นอนาบัติ เป็นสาธกติกะ มีองค์ ๔ ไม่เป็นไข้ ๑ ไม่มีเหตุที่พระพุทธรเจ้าทรงอนุญาต ๑ ไกรจะผิง ๑ ตักเองหรือให้ผู้อื่นตักให้ไฟลงขึ้น ๑ พร้อมด้วยองค์ ๔ นี้ จึงเป็น ปาจิตติย สมุฏฐานวิธีเป็นต้น พึงรู้โดยนัยดังกล่าวแล้วในสังขจติกะ สิกขาบท.

ฉฐมี จบ

ในหะนะสิกขาบทที่ ๗ ความว่า ภิกษุใด อยู่ในมัชฌิมประเทศ
แต่วันอาบน้ำก่อนมา กิจเป็นกึ่งเดือนยังไม่เต็ม เธอจักจะอาบน้ำ
ตกแต่งจuronหรือดินอยู่ แต่นั้นมาในประโยคทั้งปวง เป็นทุกกฎ
อาบน้ำเสร็จแล้ว เป็นปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีสมัยเหล่านี้อันใดอันหนึ่ง
ไม่เป็นอาบัติ คือปลายฤดูร้อนเดือนครึ่ง ชื่อว่าอุณหสมัย กราวร้อน
ทันฤดูฝนเดือนหนึ่ง ชื่อว่าปริพาหสมัย กราวกระวนกระวาย เป็นไข้
เว้นอาบน้ำไม่สบาย ชื่อว่ากิลานสมัย ทำการโดยที่สุกแม้กวาด
บริเวณ ชื่อว่ากัมมสมัย กราวทำการ จักเดินทางเพียงถึงโยชน์ หรือ
เดินไปอยู่ หรือเดินมาถึงแล้ว ชื่อว่าอัธวานคณสมัย กราวเดินทาง
ไกล ลมพัดธุลีตกทั่ว และฝน ๒ เมล็ด หรือ ๓ เมล็ดตกถูกทั่ว ชื่อว่า
วาทฐฐสมัย กราวฝนลม ลิกขาบทนี้เป็นประเทศบัญญัติ เฉพาะใน
มัชฌิมประเทศ อยู่ในปัจฉิมประเทศ อาบได้เป็นนิตย ไม่เป็นอาบัติ.

สตฺตมํ จบ

ในพุทธพัฒนกระณะสิกขาบทที่ ๘ ความว่า ภิกษุได้ผ้าควร
นุ่งห่มมาใหม่ ยังไม่ได้ทำกัปปิณทู ย้อมเสร็จแล้วพึงทำกัปปิณทู
ในที่แห่งใดแห่งหนึ่ง แล้วจึงบริโภคนุ่งห่ม จุกลงเป็นวงกลมเท่า
มณฑลตานกยูงหรือหลังเลื้อย ค้วยของสามอย่าง คือ ของสีเขียว และ
ชมพู และของสีคำ เหล่านี้ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ชื่อว่าทำกัปปิณทู ภิกษุใด
ไม่ทำกัปปิณทูแล้วบริโภคนุ่งห่มไซ้ เป็นปาจิตตีย์ ในผ้าไม่ได้ทำ
กัปปิณทู เป็นตีกกปาจิตตีย์ ในผ้าทำกัปปิณทูแล้ว สำคัญว่า
ไม่ได้ทำ หรือสงสัยอยู่ บริโภค เป็นทุกกฎ ทำกัปปิณทูแล้วรู้อยู่ว่า
ทำแล้ว บริโภค ไม่เป็นอาบัติ ทำแล้วกัปปิณทูหายไปเสีย หรือ

โอกาสที่ทำกัปปพินทุกว่าคร่าเสีย และผ้าที่ไม่ได้ทำกัปปพินทุ
เย็บติดกันเข้ากับผ้าที่ทำกัปปพินทุแล้ว หรือผ้าปะ ผ้านูวต ผ้าตาม
เย็บเข้ากับผ้าที่ทำกัปปพินทุแล้ว ภายหลังบริโภคผ้าเหล่านี้ก็ดี
ภิกษุบ่าเป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นอนาบัติ เป็นอนาถัตติกะ มีองค์ ๓
ผ้าตั้งว่าแล้ว ไม่ได้ทำกัปปะ ๑ ใช้ผู้มีจีวรอันหายเป็นต้น ๑ นุ่งหรือ
ห่มผ้านั้น ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธีเป็นต้น
เหมือนเอพกโลมะสิกขาบท แปลกแต่สิกขาบทนี้ เป็นกิริยากิริยะ.

อุฏฐมิ จบ

ในวิกัปปะนะสิกขาบทที่ ๔ ความว่า ภิกษุวิกัปผ้าไว้แก่
สหธรรมิก ๕ คือ ภิกษุ ภิกษุณี นางสิกขมานา สามเณร นางสามเณรี
ผู้ใดคนหนึ่งแล้ว บริโภคนุ่งห่มผ้ายังไม่ได้ถอนวิกัปนั้น เป็นปาจิตติย
วิธีวิกัปผ้าจะกล่าวข้างหน้า ในผ้าไม่ได้ถอนวิกัป เป็นตีกกปาจิตติย
อธิฏฐานหรือเสียสละผ้าที่ไม่ถอนวิกัปนั้น เป็นทุกกฏ ถอนวิกัปแล้ว
สำคัญว่ายังไม่ได้ถอนหรือสงสัยอยู่ เป็นทุกกฏ รู้ว่าถอนวิกัปแล้ว
เป็นอนาบัติ ผู้รับวิกัปถอนให้ หรือบริโภคโดยความคุ้นเคยแห่ง
ผู้ซึ่งตนวิกัปไว้ และภิกษุบ่าเป็นต้น เหล่านี้เป็นอนาบัติ เป็น
อนาถัตติกะ มีองค์ ๓ ไม่ปะจุทธรรณผ้าซึ่งตนวิกัปไว้ ๑ ผ้านั้น
กว้างยาวพอวิกัป ๑ บริโภคนุ่งห่ม ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้
จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วยปฐมกฐินะสิกขาบท
แปลกแต่สิกขาบทนี้ เป็นกิริยากิริยะ.

นวมิ จบ

ในอภินิหาระสิกขาบทที่ ๑๐ ความว่า บาตรควรอธิฐาน
ผ้าจีวรกว้างยาวพอวิภังขึ้นไป ผ่านสี่ทนะมีชาย กล่องเข็มมีเข็มก็ตาม
หรือไม่มีเข็มก็ตาม รัตตะคอกเอาเป็นแผ่นหรือเป็นดั่งไส้หมูกี่ตาม
บริวาร ๕ สิ่งนี้ เป็นของภิกษุอื่น ภิกษุใด โดยที่สุด แม้จะหัวเราะเล่น
นำไปช้อนเสียเอง เป็นปาจิตติย ไซ้ให้ผู้อื่นเอาไปช้อนเสีย เป็นทุกกฏ
เพราะบังคับ ครั้นผู้นั้นเอาไปช้อนเสีย เธอผู้บังคับนั้น ต้อง
ปาจิตติย ในอุปัชฌาย์ เป็นตีกกปาจิตติย ในอนุปัชฌาย์ เป็นตีกก-
ทุกกฏ ช้อนเองหรือให้ผู้อื่นช้อนซึ่งบริวารอื่น เป็นของอุปัชฌาย์
หรืออนุปัชฌาย์ ก็ตาม ยกเว้นวัตถุมีบาตรเป็นต้น ที่ว่ามาแล้วนั้นเสีย
เป็นทุกกฏ บริวารผู้อื่นวางไว้ไม่ได้ช่วยเก็บให้ หรือเก็บไปไว้ด้วย
คิดว่าจะส่งสอนเจ้าของแล้วจึงจะให้ และภิกษุบำเพ็ญเป็นต้น เหล่านี้
เป็นอนาบัติ เป็นสาธัตถิกะ มีองค์ ๒ ช้อนบาตรเป็นต้น เป็นของ
อุปัชฌาย์ ๑ ใครจะให้เจ้าของลำบากหรือจะหัวเราะเล่น ๑ พร้อม
ด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือน
อทินนาทานสิกขาบท.

ทสมิ จบ ฉนฺโต วคฺโค จบรรคที่ ๖

ในสัปภาณวรรคที่ ๗ ประทับด้วยสิกขาบท ๑๐ สัจฉิจปาณะ
สิกขาบทเป็นที่ ๑ ความว่า ภิกษุใด แกล้งฆ่าสัตว์ที่รู้จักว่าเป็นอยู่
แม้เล็กเท่าไข่เลือก ไข่เหาหรือใหญ่ก็ดี ให้ตายเป็นปาจิตติยอย่างเดียว
ก็แต่ในสัตว์ใหญ่ เป็นอกุศลกรรมใหญ่ เพราะประโยชน์ใหญ่ ในสัตว์
มีชีวิตสงสัยอยู่ หรือใช้สัตว์มีชีวิต สำคัญว่าสัตว์มีชีวิต หรือสงสัยอยู่
เป็นทุกกฏ รู้ว่าใช้สัตว์ เป็นอนาบัติ ไม่แกล้ง ไม่มีสติ ไม่รู้ ไม่ประสงค์

จะให้ตาย และภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ วินิจจันนอกนั้น
มีนัยดังกล่าวแล้ว ในมนุสสวิคคหปาราชิก.

ปจมี จบ

ในสัปทาณกะสิกขาบทที่ ๒ ความว่า ภิกษุใด รู้ยั่วว่าน้ำมี
ทัวสัตว์ๆ จะตายด้วยบริโภคน้ำนั้น และเรอบริโภคน้ำนั้น คือดื่มกิน
และอาบล้างภาชนะรกเทใด ๆ เป็นปาจิตตีย์ ทุกๆ ประโยค วินิจจัน
นอกนั้นในสิกขาบทนี้ ฟังรู้โดยนัยดังกล่าวแล้วในสัญญาจะสิกขาบท
นั้นเกิด.

ทุติย จบ

ในอุกโกฏนะสิกขาบทที่ ๓ ความว่า อธิกรณ์ ๔ คือวิวาท
ทุ่มเถียงแก่งแย่งด้วยธรรมวินัย ชื่อว่าวิวาทาธิกรณ์ โจทด้วยศีลวินัย
อาจารวินัย ทฎฐิวินัย อาชีวินัย อันใดอันหนึ่ง ชื่อว่าอนุวาทาธิกรณ์
อาบัติทั้ง ๗ กอง อันใดอันหนึ่ง ซึ่งภิกษุต้องเข้าแล้ว ชื่อว่าอาบัติตา-
ธิกรณ์ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม ญัตติจตุตถกรรม
ทั้ง ๔ นี้ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง เกิดขึ้นแก่สงฆ์ๆ จะพึงทำ ชื่อว่ากิจจาธิกรณ์
อธิกรณ์ ๔ นี้ อันใดอันหนึ่งเกิดขึ้น สงฆ์รับแล้วด้วยสมณะ ๗ สิ่งใด
สิ่งหนึ่งโดยธรรม ภิกษุใด รู้ยั่วว่าสงฆ์รับแล้ว และไปสู่สำนักภิกษุ
นั้นๆ กล่าวว่ กรรมซึ่งรับอธิกรณ์นั้น สงฆ์ทำไม่ถี่ ต้องทำใหม่
เป็นต้น ทั้งนี้แล้วเลิกถอนเสียเพื่อจะทำใหม่ เป็นปาจิตตีย์ ในกรรม
เป็นธรรมสงฆ์อยู่ก็ดี ในกรรมไม่เป็นธรรมสำคัญว่าเป็นธรรม หรือ
สงฆ์อยู่ก็ดี เป็นทุกกฎ สำคัญว่าไม่เป็นธรรมในกรรมนั้นๆ และรู้

อยู่ว่า สงฆ์ทำกรรมไม่เป็นธรรมหรือเป็นนรรค หรือทำแก่คนไม่ควร
แก้กรรม และภิกษุบำเพ็ญเป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถตติกะ
มีองค์ ๓ อธิกรณสงฆ์วางับแล้วตามธรรม ๑ รั้อยู่ ๑ เลิกเสีย ๑
พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือน
อภินนาทานสิกขาบท แปลกแต่สิกขาบทนี้เป็นทุกขเวทนา.

ตติย จบ

ในทฎฐุลลปฏิจาตนะสิกขาบทที่ ๔ ความว่า ภิกษุใด รั้อยู่ว่า
ภิกษุอื่นต้องทฎฐุลลปฏิบัติ คือ สังฆาทิเสส และช่วยปิตาบัติแก่ภิกษุ
นั้นไว้ ด้วยอุบายอันใดอันหนึ่ง ต้องปาจิตติย ถ้าปลงธุระเสียว่าจะ
ไม่บอก และภายหลังกลับบอก ชื่อว่าต้องปาจิตติย แล้วกลับบอก
ถ้าปลงธุระเสียทั้งนี้แล้ว บอกผู้อื่นเพื่อจะให้ปิต แม้ผู้อื่นกับบอกเพื่อ
จะให้ปิต โดยอุบายดังนี้ แม้สมณะร้อยหนึ่ง เมื่อเงื่อนยังไม่ขาด
ทราบใด ก็คงต้องอยู่ทราบนั้น อย่างไรเงื่อนจึงจะขาด ถ้าผู้ต้องบอก
แก่ผู้หนึ่ง แม้ผู้หนึ่งนั้นกับบอกแก่ผู้อื่น ผู้หนึ่งนั้น ผู้ใดบอก เธอกลับ
มาบอกแก่ผู้หนึ่ง ก็อบุคคลที่ ๓ บอกแก่คนที่ ๒ ทั้งนี้แล้ว เงื่อน
จึงจะขาด ในทฎฐุลลปฏิบัติ สงสัยอยู่หรือสำคัญว่าใช้ทฎฐุลลปฏิบัติ เป็น
ทุกกฏ ในอันใช้ทฎฐุลลปฏิบัติ เป็นตีกกทุกกฏ ช่วยปิตอชฌาจาร
ชั่วหยาบและไม่ชั่วหยาบแห่งอนุปสัมบัน เป็นทุกกฏอย่างเดียว ถิกว่า
การทะเลาะวิวาทจักมีแก่สงฆ์ หรือถิกว่า ผู้นี้ร้ายกาจหยาบช้า จักทำ
อันตรายแก่ชีวิตและพรหมจรรย์ ทั้งนี้แล้ว ไม่บอกหนึ่งไว้ก็ดี ยัง
ไม่เห็นภิกษุที่สมควรยังไม่บอก หรือไม่ปรารถนาจะปิตและหนึ่งอยู่
ไม่บอก ถักว่าเธอจะปรากฏด้วยกรรมของตนเอง และภิกษุบำ

เป็นต้น เหล่านี้เป็นอนาปัตติ เป็นอนาถัตติกะ มีองค์ ๒ ร้อยว่า
อุปสัมบัน ต้องทูลจุลลาคัตติ ๑ ปลงธุระเสียว่า เราจักไม่บอกแก่ผู้อื่น
ด้วยหวังจะช่วยบิณฑิ ๑ พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็นปาจิตติย เป็น
สมณูภาสนสมุฏฐาน อาบัติเกิดแต่กาย วาจา จิต เป็นกิริยา สัญญา-
วิโมกข์ สจิตตะกะ โลกวัชชะ เป็นกายกรรม วจีกรรม เป็นอกุศลจิต
ทุกขเวทนา.

จตุตถิ จบ

ในโอณวิสทิวสสะ สิกขาบทที่ ๕ ความว่า ภิกษุใด ร้อย และ เป็น
อุปัชฌาย์ ให้บุคคลมีปี ๒๐ ตั้งแต่ถือปฏิสนธิมา ยังหย่อนอยู่ยังไม่เต็ม
อุปสมบทเป็นภิกษุ เป็นปาจิตติย ภิกษุนอกนั้นผู้เป็นคณะปรกทั้งหมด
ต้องทุกกฏ ส่วนบุคคลนั้น แม้อุปัชฌาย์จะรู้หรือไม่รู้จักตาม ให้อุปสมบท
เข้า คงไม่เป็นอุปสัมบัน ถ้าแลผู้นั้นล่วง ๑๐ พรรษาไป เป็นอุปัชฌาย์
ให้กุลบุตรอื่นอุปสมบท ถ้าอุปัชฌาย์นั้นเสีย คณะปรกครบไซ้
ผู้อุปสมบทใหม่ ชื่อว่าเป็นอุปสัมบัน อุปสมบทแล้วด้วยดี แม้ผู้ที่ไม่
เป็นอุปสัมบันนั้นยังไม่รู้ตัวทราบใด ยังไม่เป็นอันตรายแก่สวรค์และ
นิพพานแก่ผู้นั้นทราบนั้น รู้แล้วพึงอุปสมบทเสียใหม่.

ปณจมิ จบ

ในเถยยัสสตะ สิกขาบทที่ ๖ ความว่า โจรทำโจรกรรมแล้ว
หรือยังไม่ได้ทำก็ดี บุคคลหลอกลวงพระเจ้าแผ่นดิน หรือคนอ้อม
ค่านขนอน พวกโจรพวกหนึ่ง เป็นพวกเดินทาง ชื่อว่าเถยยัสสตะ
พวกโจร ภิกษุใด ร้อยว่าเป็นพวกโจรทั้งนั้น และชักชวนกำหนดกาล

ด้วยกันทั้งสองข้างว่า เราจะไปวันนั้นหรือพรุ่งนี้ ต้องทุกกฎเพราะชักชวนก่อนแล้ว ทำให้ผิดสังเกตกาลที่กำหนดไว้เดินทางไปด้วยกัน ถึงผิดสังเกตทาง ผิดสังเกตตงก็ตาม ถ้าเดินไปทางบ้านยังไม่ลงอุปจารบ้านอื่น ที่ใกล้กันชั่วไก่อเดียวไปถึง ยังไม่เป็นอาบัติก่อน เมื่อล่องอุปจารบ้านอื่น ในเท้าที่แรก เป็นทุกกฎ ในเท้าที่ ๒ เป็นปาจิตติย เดินทางป่าไม่มีบ้านล่องถึงโยชน์ก็เหมือนกัน เป็นอาบัติมากขึ้นนับด้วยลงสู่อุปจารบ้านอื่น และล่องถึงโยชน์ มนุษย์ไม่ได้ชักชวน ภิกษุชักชวนเองข้างเดียว หรือเป็นหมู่โจร ภิกษุสงฆ์อยู่ หรือใช้หมู่โจร ภิกษุสำคัญว่าหมู่โจร และสงฆ์อยู่ก็ดี เหล่านี้ เป็นทุกกฎ ภิกษุสำคัญว่าใช้หมู่โจรก็ดี ไม่ได้ชักชวนเป็นแต่เดินทางไปด้วยกัน หรือมนุษย์ชักชวนข้างเดียว ภิกษุไม่ได้ชักชวน และไปผิดสังเกตกาล หรือชักชวนกันไปเพราะอันตราย และภิกษุป่าเป็นต้น เหล่านี้เป็นอนาบัติ เป็นอนาถกติกะ มื้องศ์ ๔ เป็นพวกโจร ๑ รั้อยู่ ๑ ชักชวนกันทั้งสองข้าง ๑ ไปล่องอุปจารบ้านอื่น หรือล่องถึงโยชน์ไม่ผิดสังเกต ๑ พร้อมด้วยองค์ ๔ นี้ จึงเป็นปาจิตติย เป็นเดยยสัคคสมุฏฐาน อาบัติเกิดแต่กายจิต แต่กายวาจาจิต เป็นกิริยา สัญญาวิโมกข์ สจิตตะกะ บัณเฑณฑักิวัชชะ เป็นกายกรรม วจีกรรม มีจิต ๓ มีเวทนา ๓.

ฉุติ จบ

ในสังฆวิธานะสิกขาบทที่ ๗ ความว่า ภิกษุใด ชักชวนหญิงผู้รู้ความ และหญิงที่ชักชวนด้วยกันทั้ง ๒ ข้าง เดินไปทางเดียวกัน ไม่ผิดสังเกตกาล เป็นอาบัติทุกกฎและปาจิตติย ดังกล่าวแล้วในสิกขาบทก่อน ในมาตุคาม เป็นตีกกปาจิตติย ในนางยักษิ และนางเปรต และ

บัณฑิตและสัตว์ทวิจันตัตถ์มีกายกัมมนุษย์ เป็นทุกกฏ ภิกษุ
 ชักชวนข้างเดียว หึงไม่ได้ชักชวน หรือใช้หึงสำคัญว่าหึง หรือ
 สงสัยอยู่ เป็นทุกกฏ รู้ว่าใช้หึง เป็นอนาบัติ ในอนาปัตตินอกนั้น
 เหมือนสิกขาบทก่อน ยกแต่อันตรายอย่างเดียว เป็นอนาถกติกะ
 มiong ๓ ชักชวนด้วยกันทั้งสองข้างแล้ว เดินทางไป ๑ ไม่ผิด
 สังเกต ๑ ล่วงอุปจารบ้านอื่นหรือล่วงกิ่งโยชน์ ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้
 จึงเป็นปาจิตติย เป็นอัทธานสมุฏฐาน อาบัติเกิดแต่กาย แต่กายวาจา
 แต่กายจิต แต่กายวาจาจิต เป็นกิริยา โนสัญญาวิโมกข์ อจิตตะกะ
 บัณฑิตกัณฐะ เป็นกายกรรม วิจิตรม มีจิต ๓ มีเวทนา ๓.

สตตมัม จบ

ในอริยฐานะ สิกขาบทที่ ๘ ความว่า ภิกษุใด มีทิฐิความเห็นผิดว่า
 สัมผัสหึงไม่มีโทษ เหมือนสัมผัสเครื่องลาดอันอ่อน ไม่เห็นโทษใน
 การล่วงเมถุนดังนี้ กล่าวที่พระพุทธเจ้าว่า อาณาวิติกกมันตราย
 การล่วงสิกขาบทบัญญัติตั้งยินดีสัมผัสสตรีนี้ พระผู้มีพระภาค
 ตรัสว่าเป็นอันตรายแก่สรวรรคนี้พพานั้น เราเห็นว่าไม่เป็นอันตราย
 แก่คนผู้ยินดีสัมผัสสตรี เรากล่าวดังนี้ ให้ภิกษุทั้งหลายอื่นซึ่งได้เห็น
 ได้ยิน ฟังแสดงโทษกามคุณ ห้ามปรามเธอเสีย ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง เมื่อ
 เธอไม่สละทฐินั้นเสีย ต้องทุกกฏ แม้ผู้ที่ได้ยินไม่ห้ามปราม ก็ต้อง
 ทุกกฏ แม้เธอไม่สละแล้ว ฟังพาตัวไปทำกลางสงฆ์ห้ามปรามอีก
 ครั้งเธอไม่สละ ต้องทุกกฏอีก เมื่อเธอไม่สละดังนี้ สงฆ์พึงสวทสมนุ
 ภาสนะเธอ ๓ ครั้ง ด้วยญัตติกัจจตุตถกรรมวาจา เพื่อให้สละทฐินั้น

เมื่อเธอไม่สละเสีย ต้องทักกฎ ในขณะบัญญัติที่ ๑ และในขณะจบอนุสาวณะที่ ๑ ที่ ๒ เมื่อจบอนุสาวณะที่ ๓ ต้องปาจิตถีย์.

อญฺฐมํ จบ

ในอุกขิตตสัมภโคะสิกขาบทที่ ๙ ความว่า ภิกษุใดต้องอุก-
เขปเนียรกรรม เพราะไม่เห็นอาบัติ หรือไม่แสดงอาบัติเสีย หรือไม่
สละทิสฺส ๓ นี้ จำพวกใดจำพวกหนึ่ง สงฆ์ยังไม่ร่างับกรรมนั้นให้แล้ว
ภิกษุใดรู้อยู่ ดังนี้ และทำอาภิสัมภโคะ คือให้อาภิสหรือรับอาภิสกับ
เธอนั้น หรือทำธรรมสัมภโคะ คือสอนธรรม เรียนธรรมกับเธอนั้น ก็
ทำสังฆกรรมเป็นต้นว่าอุโบสถและปวารณาด้วย และนอนในที่มุงบัง
อันเดียวกัน แม้มีอุปจารต่างกับเธอนั้น ต้องปาจิตถีย์ทุก ๆ ประโยค.

นวมํ จบ

ในกัณฐกะสิกขาบทที่ ๑๐ ความว่า แม้สามเณรมีทิสฺสผิดกล่าว
คู่พระพุทธรเจ้า ทั้งในอริยฐานะสิกขาบทก่อน ภิกษุทั้งหลายผู้ได้เห็น
ผู้ใดยิน ฟังแสดงโทษกามคุณ ห้ามเสีย ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง ถ้าเธอสละ
ทิสฺสนั้นเสียเป็นการดี ถ้าเธอไม่สละไซ้ ฟังทำนาสนะเธอเสียด้วย
คำว่า อชฺชตคฺเค อาวุโส ฯ เปว จร ปเร วินสฺส ดูก่อนสามเณรผู้มี
อายุ ตั้งแต่บัดนั้นไป ท่านอย่าอ้างพระผู้มีพระภาคนี้ว่า เป็นศาสดา
ของท่านเลย สามเณรทั้งหลายอื่นย่อมไถ่ถอนร่วมกับภิกษุ ๒ คิน
๓ คิน แม้อันใด แม้ความนอนร่วมกันนั้นย่อมไม่มีแก่ท่าน ไปเสีย
เถิด เจ้าคนชั่ว จงฉิบหายเถิด ดังนี้ ภิกษุใดรู้อยู่ว่า สามเณรอันสงฆ์
ให้ฉิบหายดังนี้แล้ว และเกลี้ยกล่อม คือให้บริวารหรือสอนธรรม ก็ดี

ให้อุปฐากคน ยินดีรับจุนและไม้สัณฑ์เป็นต้น หรือทำสัมโมก
ทั้ง ๒ และร่วมสหเสยภัยกับสามเณรนั้น ดังกล่าวแล้วในสิกขาบทก่อน
ต้องปาจิตติย์ทุก ๆ ประโยก.

ทสมิ จบ สตุตโม วกุโค จบวรรคที่ ๗

ในสหรัหมิกวรรคที่ ๘ ประคับค้ำยสิกขาบท ๑๒ สหรัหมิกะ
สิกขาบทที่ ๑ ความว่า ภิกษุใด ประพฤติอนาจารอยู่ ภิกษุทั้งหลาย
อื่นห้ามปรามว่ากล่าวด้วยสิกขาบทบัญญัติ กลัวจะเป็นอนาบัติเพราะ
ไม่โอ้อ้อ เธอแกล้งกล่าวเป็นเลศไปว่า เรายังไม่ได้ตามภิกษุอื่น
ซึ่งเป็นวินัยธรผู้ฉลาดทราบใด เราจึงยังไม่ศึกษาในสิกขาบทนั้นก่อน
ทั้งนี้ ต้องปาจิตติย์ทุก ๆ คำ วิสัยผู้จะศึกษาจำต้องรู้ให้ทั่วถึง ต้อง
ไต่ถามเนื้อความแห่งปาฐะนั้น ๆ ต้องคิดเปรียบเทียบ อันนี้แต่เป็น
ความชอบยิ่งในธรรมนั้น ในอุปสัมบันเป็นตีกกปาจิตติย์ ในอนุป-
สัมบันเป็นตีกกทุกกฎ อุปสัมบันหรืออนุปสัมบันนั้น ตักเตือนว่ากล่าว
ด้วยข้อใช้บัญญัติ เป็นพระสูตรหรืออภิธรรม ด้วยคำเป็นต้นว่า ทำ
อย่างนี้ไม่เป็นไปเพื่อสัลเลหะ เพื่อกำจัดกิเลส และเธอกล่าวผัดเพี้ยน
ตั้งก่อนนั้น เป็นแต่ทุกกฎ ครั้นเธอกล่าวว่า ข้าจกรู้ ข้าจักศึกษา
ทั้งนี้ก็ดี และภิกษุบ้างเป็นต้น เป็นอนาบัติ เป็นอนาถัตติกะ มี
องค์ ๒ อุปสัมบันว่ากล่าวด้วยบัญญัติ ๑ กล่าวผัดเพี้ยนไปตั้งนั้น
ด้วยหวังจะไม่ศึกษา ๑ พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็นปาจิตติย์
สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วยยอกินาทานสิกขาบท ก็แต่สิกขาบทนี้
เป็นทุกขเวทนา.

ปจมิ จบ

ในวิเศษนะสิกขาบทที่ ๒ ความว่า ภิกษุใด เมื่อภิกษุอื่น
 ท่อง สวค บอกรเรียน ศึกษาปาติโมกข์อยู่ และกล่าวติเตียนสิกขาบทว่า
 จะต้องการอะไร ค้ายเล่าเรียนสิกขาบทน้อยและน้อยโดยลำดับเหล่านี้
 ใครเล่า เรียนสิกขาบทเหล่านี้ ก็จะเป็นไปเพื่อความรังเกียจเคียดรื้อน
 รำคาญใจเท่านั้นเอง เพราะติเตียนสิกขาบท ทั้งนี้ ต้องปาจิตติย์ ใน
 การติเตียนแก่อุปสัมบัน เป็นตีกกปาจิตติย์ ในการติเตียนสิกขาบท
 แก่อุปสัมบัน เป็นตีกกทุกกกฎ ในการติเตียนธรรมอื่นคือพระสูตร
 และพระอภิธรรมแก่อุปสัมบันหรืออุปสัมบันทั้ง ๒ เป็นทุกกกฎ
 ไม่ประสงค์จะติเตียน กล่าวว่ ท่านจงเรียนพระสูตรหรืออภิธรรม
 และคาถาเสียก่อนเถิด ภายหลังจึงค่อยเรียนวินัย ทั้งนี้ และภิกษุบ้า
 เป็นตัน เป็นอนาบัติ เป็นอนาณัตติกะ มีองค์ ๒ ใครจะติเตียน ๑
 ติเตียนสิกขาบทในสำนักอุปสัมบัน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็น
 ปาจิตติย์ สมุฏฐานวิธีเป็นตัน เหมือนด้วยยอกินนาทานสิกขาบท
 ก็แต่สิกขาบทนี้ เป็นทุกขเวทนา.

ทุติย จบ

ในโมหะสิกขาบทที่ ๓ ความว่า ภิกษุใด ประพฤติอนาจาร
 อยู่ก่อนแล้ว ครั้นปาติโมกข์ สงฆ์สวคทุกกึ่งเดือน วันอุโบสถ
 มา ๒ ครั้ง ๓ ครั้งแล้ว ได้ยิน รู้อยู่ หวังจะให้ภิกษุอื่นสำคัญว่าตนต้อง
 อาบัติด้วยไม่รู้ แกล้งกล่าวว่า ข้าพเจ้ารู้เถยวันเองว่า สิกขาบทนี้มาใน
 ปาติโมกข์ เนื่องในปาติโมกข์ มายังอุทเทสทุกกึ่งเดือน ทั้งนี้ ถ้าภิกษุ
 ทั้งหลายอื่นเล่า ก็รู้ด้วยว่า เออนี้เคยยังนั่งฟังปาติโมกข์สงฆ์สวค
 มา ๒ ครั้ง ๓ ครั้งแล้ว ทั้งนี้ เออนี้ต้องทุกกกฎเพราะแกล้งทำหลง

อาบัติใดเธอต้องเพราะประพฤติก่อนอาจารย์ก่อน เธอจักพ้นอาบัตินั้นด้วย
 แกล้งทำไม่รู้ก็หาไม่ ให้พระวินัยรพึงปฏิบัติตามโทษซึ่งเป็นเทศนา-
 กามินีและวุฒฐานกามินีเถิด และสงฆ์พึงชำระมหาโรปนกรรมแก่
 เธอ นั้น ด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาจึงขึ้นไปด้วย ครั้นกรรมนั้นสงฆ์
 ทำเป็นธรรมเสร็จแล้ว เธอแกล้งทำหลงอีก ต้องปาจิตตีย์.

ตติยัม จบ

ในปหาระสิกขาบทที่ ๕ ความว่า ภิกษุใด โกรธแค้นแล้ว
 ให้ประหารแก่ภิกษุอื่นด้วยกายหรือของเนื่องด้วยกาย หรือชักขว้าง
 ไป เป็นปาจิตตีย์ แม้ภิกษุต้องประหารนั้นตาย ก็ยังเป็นปาจิตตีย์
 เพราะปรารธนาจะประหารอย่างเดียว ในอุปสัมบัน เป็นตีกก-
 ปาจิตตีย์ ในอนุปสัมบัน เป็นตีกกทุกกฏ มีอธิบายจะทำให้เสียรูป
 เชือกคัทธูเป็นต้นแห่งอุปสัมบัน หรืออนุปสัมบัน เป็นทุกกฏ ผู้ใด
 ผู้หนึ่งมาเบียดเบียนจะทุบตี ด้วยประสงค์จะให้ตนพ้นอันตราย จึงให้
 ประหารก็ดี และภิกษุบำเป็นต้น เป็นอนาบัติ เป็นอนาถตีกะ
 ม้องค์ ๓ โกรธแค้น ๑ ไม่มีอธิบายจะให้พ้นอันตราย ๑ ให้ประหาร
 อุปสัมบัน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตตีย์ สมุฏฐานวิธีเป็นต้น
 เหมือนด้วยปฐมปาราชิก ก็แต่กัลสิกขาบทนี้ เป็นทุกขเวทนา.

จตุตถัม จบ

ในตลสัทธิกะสิกขาบทที่ ๕ ความว่า ภิกษุใด เจียดเจือกายหรือ
 ของเนื่องด้วยกาย แม้ใบอุบลแก่ภิกษุอื่นด้วยความโกรธแค้น ต้อง
 ปาจิตตีย์ ถ้าเธอเจียดเจือขึ้นแล้วพลั้งไปประหารลงไซ้ ต้องทุกกฏ

เพราะไม่ประสงค์จะประหาร ท้ายประหารนั้น อวัยวะใดมีมือเป็นต้น
แตกหักไป เป็นทุกกฏอย่างเดียว วินิจฉัยทั้งปวงนอกนี้ ฟังรู้โดยนัย
ทั้งสิกขาบทอันกล่าวแล้วในก่อนเด็ก.

ปัญจมี จบ

ในสิกขาบททั้ง ๒ นี้ แม้สัตว์ตริรจنان ก็ชื่อว่าอนุปสัมบัน.

ในอมุลกะสิกขาบทที่ ๖ ความว่า ภิกษุใด โจทเองหรือให้ผู้อื่น
โจทซึ่งภิกษุ ด้วยอาบัติสังฆาทิเสส ๑๓ ข้อ ข้อใดข้อหนึ่ง ที่ไม่มีมูล
คือไม่ไ้เห็น ไม่ไ้ยิน ไม่ไ้รังเกียจ ว่าเรอนั้นต้อง ถ้าเรอผู้ต้องโจท
นั้นรู้ทั่วว่าเขาโจทเรา ทั้งนั้นในขณะนั้นไซ้ เป็นปาจิตติย์แก่ผู้โจท
ในอนุปสัมบัน เป็นติกกปาจิตติย์ โจทด้วยอาจารย์วัติ หรือทิฐฐิวัติ
ไม่มีมูล เป็นทุกกฏ ในอนุปสัมบัน เป็นติกกทุกกฏ สำคัญว่าเรอต้อง
แล้ว โจทตามสำคัญ และภิกษุบ้าเป็นต้น เป็นอนาบัติ เป็นสาณัตติกะ
มืองค์ ๔ ผู้ต้องโจทเป็นอนุปสัมบัน ๑ อาบัติสังฆาทิเสสไม่มีมูล ๑
โจทเองหรือให้ผู้อื่นโจท ๑ ผู้ต้องโจทรู้ทั่วในขณะนั้น ๑ พร้อมด้วย
องค์ ๔ นี้ จึงเป็นปาจิตติย์ สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วย
อทินนาทานสิกขาบท ก็แต่สิกขาบทนี้ เป็นทุกขเวทนา.

ณฎฐิ จบ

ในสญฺญิจจะสิกขาบทที่ ๗ ความว่า ภิกษุใด แกล้งทำความรำคาญ
ให้เกิดขึ้นแก่ภิกษุอื่นด้วยกล่าวว่า ท่านชะรอยอายุยังไม่ครบ ๒๐
บวชไม่เป็นอนุปสัมบัน ชะรอยท่านฉันอำมิสในเวลาวิกาล ชะรอยท่าน
ดื่มน้ำเมา นั่งในที่ลับกับมาตุคาม ไม่มีเหตุแกล้งกล่าวเล่นให้เรอนั้น

ร้อนใจ ทั้งนี้ ต้องปาจิตตีย์ทุก ๆ คำ ในอุปัชฌัมภ์ เป็นตีกกปาจิตตีย์ ในอุปัชฌัมภ์ เป็นตีกกทุกกฏ ไม่ปรารธนาจะให้เธออื่นรำคาญใจ กล่าวอย่างนั้น ค่ายแสวงหาประโยชน์แก่เธอหนึ่งอย่างเดียว และภิกษุ บ้าเป็นต้น เป็นอนาบัติ เป็นอนาถตีกะ มืองค์ ๓ ผู้อื่นเป็นอุปัชฌัมภ์ ๑ หวังความไม่ผาสุกแก่เธอหนึ่ง ๑ ทำความรำคาญให้เกิดขึ้น กั่วนั้น ๑ พร้อมค่ายองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตตีย์ สมุฏฐานวิธี เป็นต้น เหมือนค่ายสิกขาบทในลำดับมา.

สตตมัม จบ

ในอุปัชฌาสติสิกขาบทที่ ๘ ความว่า ภิกษุใด เมื่อภิกษุอื่น ทะเลาะวิวาทกันอยู่แล้ว ปรารธนาจะแอบฟังว่า เธอเหล่านั้นจะพูดอย่างไร เราจักฟัง และหวังจะโจทท้วงค่าย และเดินไป เป็นทุกกฏ ทุก ๆ ก้าว แม้อยู่ข้างหลัง เดินรีบขึ้นไปให้เร็ว หรืออยู่ข้างหน้าแกล้ง ทำช้าลงมาก็เหมือนกัน ยืนในที่ใดไต่ยืนเสียง หยดยืนฟังในที่นั้น เป็นปาจิตตีย์ มาที่อยู่ภิกษุเหล่านั้น ไต่ยืนเธอปรึกษากันอยู่ หรือเธอ เดินปรึกษากันมาที่ใกล้ที่อยู่ตน ไต่ยืนก็ฟังกระแอมไอ หรือบอกว่า เราอยู่นี้ ให้เธอรู้ แม้ไม่ทำดังนี้ นั่งฟังอยู่ คงเป็นปาจิตตีย์ ในอุปัชฌัมภ์ เป็นตีกกปาจิตตีย์ ในอุปัชฌัมภ์ เป็นตีกกทุกกฏ ไปแอบฟังค่ายคิดว่า เราไต่ยืนเธอเหล่านั้น เราจักเว้น จักถก จักวางับ จักเปลื้องตัวเสียดังนี้ ก็ดี และภิกษุบ้าเป็นต้น เป็นอนาบัติ เป็นอนาถตีกะ มืองค์ ๓ ผู้อื่นเป็นอุปัชฌัมภ์ ๑ อธิบายจะโจท ๑ แอบฟังไต่ยืน ๑ พร้อมค่ายองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตตีย์ เป็นถอยสัถก-

สมุฏฐาน เป็นสยาก็ริยา สยาก็ริยา เป็นสัญญาวิโมกข์ สจิตตะกะ
โลกวัชชะ เป็นกายกรรม วจกรรม เป็นอกุศลจิต ทุกขเวทนา.

อฎฐมัม จบ

ในกัมมปฏิพาหนะสิกขาบทที่ ๔ ความว่า สังฆกรรม ๔ มี
อปโลกนกรรมเป็นต้น สงฆ์จักทำโดยชอบธรรม ภิกษุใดอยู่ในภาย
ในสีมา จักไม่มาสู่สังฆกรรมนั้น กัวยกใจอันใดอันหนึ่ง ให้แก่จันตะ
เพื่อกกรรมนั้นมาแก่ภิกษุอื่น ครั้นกรรมนั้นสงฆ์ทำแล้ว โดยธรรม
โดยวินัย ภายหลังกลับติเตียนการกสงฆ์ เป็นปาจิตติย ทุกๆ คำ.

นวมัม จบ

ในฉันทอหัตถวาทมนะสิกขาบทที่ ๑๐ ความว่า สงฆ์ประชุมกัน
ในสีมา จะรับบอริกรรม ภิกษุผู้ใจทก ผู้จำเลยแจ้งความของตนๆ ขึ้น
สงฆ์สมมติภิกษุผู้ชักถามขึ้นแล้ว แต่ยังไม่ได้ชักใช้ความ หรือสงฆ์
กระทำสังฆกรรมทั้ง ๔ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งญัตติหรือสวคอนุสาวณะค้าง
อยู่ ภิกษุใดอยู่ในหัตถบาตสงฆ์ ปรารธนาจะให้กรรมนั้นกำเริบ ไม่ให้
จันตะก่อนแกล้งลุกไปเสีย ยังไม่มละหัตถบาตสงฆ์บริษั เป็นทุกกฏ
กรรมมละหัตถบาตแล้ว เป็นปาจิตติย สงฆ์อยู่ในกรรมเป็นธรรม
หรือกรรมไม่เป็นธรรม สำคัญว่าเป็นธรรม และสงฆ์อยู่ กติ เหล่านี้
เป็นทุกกฏ รู้ยู่ว่าไม่เป็นธรรม เป็นอนาบัติ รู้ว่า ความทะเลาะวิวาท
จักมีแก่สงฆ์ หรือสงฆ์จักกระทำกรรมไม่เป็นธรรมเป็นนวรรค จัก
กระทำแก่คนไม่ควรกรรม กัณนี้ กติ หรือเป็นไซ้ หรือลุกไปกัวยก
แห่งภิกษุไซ้ หรือกลั่นอุจจาระ ปัสสาวะ หรือไม่ปรารธนาจะให้กรรม

กำเร็บ หรือลุดไปด้วยคิดจะกลับมาอีก และภิกษุบำเป็นต้น เหล่านี้
ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถัตติกะ มีองค์ ๖ ตัดสินความหรือสังฆกรรม
ค้างอยู่ ๑ กรรมนั้นเป็นธรรม ๑ รู้ยู่ว่าเป็นธรรม ๑ อยู่ในสีมา
ด้วยสงฆ์ ๑ ตนมีสังวาสเสมอด้วยสงฆ์ ๑ ประสงค์จะให้กรรมกำเร็บ
แล้วลุดไป มละหัตถบาตสงฆ์เสีย ๑ พร้อมด้วยองค์ ๖ นี้ จึงเป็น
ปาจิตติย เป็นสมณูภาสสมุฏฐาน อาบัติเกิดแต่กายวาจาจิต เป็น
กิริยา กิริยะ สัญญาวิโมกข์ สจิตตะกะ โลภวัชชะ เป็นกายกรรม
วจีกรรม เป็นอกุสลจิต ทุกขเวทนา.

ทสมิ จบ

ในทัพพะสิกขาบทที่ ๑๑ ความว่า ภิกษุใด ยอมด้วยสงฆ์ซึ่ง
ประชุมในสีมา ให้ผ้าจีวรซึ่งควรวิกัปเป็นอย่างเล็กน้อยไป แก่ภิกษุที่
สงฆ์สมมติเป็นภักตทุเทศกะเป็นต้นโดยธรรม เธอทำการสงฆ์โดย
ชอบอยู่ แล้วภายหลังกลับติเตียนว่า ภิกษุทั้งหลายน้อมลามสงฆ์ให้
แก่ภิกษุ ตามชอบใจ ตามมิตรตามสหาย ดังนี้ ต้องปาจิตติย ทุกๆ คำ.

เอกาทสมิ จบ

ในปริณามนะสิกขาบทที่ ๑๒ ความว่า ภิกษุใด รู้ยู่ว่า ลาก
ทายกน้อมไปแล้วแก่สงฆ์ ท้ายวาจาว่าจักถวายสงฆ์ และน้อมมาให้
เขาให้แก่บุคคล คือภิกษุอื่น เป็นปาจิตติย วินิจฉัยทั้งปวงนอกนี้
เหมือนปริณตะสิกขาบทในนิสสัคคีย แปลกแต่ในปริณตะสิกขาบท

เป็นนิสสัยปาจิตติย เพราะน้อมมาเพื่อตน ในสิกขาบทนี้เป็นแต่
สุทธปาจิตติย เพราะน้อมไปเพื่อภิกษุอื่นเท่านั้น.

ทวาทสมิ จบ อฏฺฐโม วคฺโค จบรรคที่ ๘

ในราชวรรคที่ ๘ ประคับค้วยสิกขาบท ๑๐ อันเตประตฺติกาบท
ที่ ๑ ความว่า พระเจ้าแผ่นดินที่เป็นชาติกษัตริย์ ได้มูรธาภิเศกเป็น
พระเจ้าแผ่นดินแล้ว ทั้งพระมหีสัตว์ อยู่ในห้องที่บรรทมทั้ง ๒ องค์
องค์ใดองค์หนึ่ง ยังไม่เสด็จออก และภิกษุใด ไม่ให้ทูลให้ทรงทราบ
ก่อน ล้วงธรรณีพระทวารห้องพระบรรทมเข้าไป เถ้าที่แรก เป็นทุกกฏ
เถ้าที่ ๒ เป็นปาจิตติย.

ปจฺมิมิ จบ

ในรตนะสิกขาบทที่ ๒ ความว่า ภิกษุใด ถือเอาเองหรือให้ผู้อื่น
ถือเอาซึ่งรัตนะ มีแก้วมุกดาเป็นต้น หรือของสมมติว่าเป็นรัตนะ คือ
ของใช้สอยสิ่งใดสิ่งหนึ่งแห่งมนุษย์ ซึ่งเขาลืมตกอยู่ในแผ่นดินที่อื่น
พ้นจากภายในอาราม และภายในที่พักอาศัยอยู่ เป็นปาจิตติย ถือเอา
เอง หรือให้ผู้อื่นถือเอาซึ่งทองและเงินเพื่อตัว เป็นนิสสัยปาจิตติย
เพื่อสงฆ์และคณะ และบุคคล และเจตีย์ และนวกรรม เป็นทุกกฏ ใน
แก้วมุกดาเป็นต้น นอกนั้น เพื่อตนหรือผู้อื่นทั้งปวง เป็นทุกกฏสัน
กับปิยวัตถุ หรือ ออกกับปิยวัตถุ โดยที่สุกแม่เป็นของมารดา เก็บไว้ถึงคน
รักษาเรือนคลัง เป็นปาจิตติย^๑ กระทำของเช่นนั้นให้เป็นของ ๆ ตัว^๒
แล้วจึงเก็บไว้ ควรอยู่ ก็แต่ฤหัสถ์กล่าวว่าท่านจงช่วยเก็บของนี้ไว้
พึงห้ามเสียว่าไม่ควร ถ้าเขาโกรธทิ้งไว้แล้วไปเสีย ชื่อว่าเป็นกัณฑ์อยู่

๑ ตามอรรถกถา สงเคราะห์การรับของฝากของฤหัสถ์ เก็บไว้ในสิกขาบทนี้ด้วย,

๒ ตามอรรถกถาว่า ของมารดาบิดาที่เป็นกับปิยะ,

พึงเก็บไว้เถิด ช่างไม้หรือข้าราชการทำการในวัดอยู่ เขาฝากเกรง
 มือหรือที่นอนให้ช่วยเก็บไว้ให้ด้วย อย่าพึงทำด้วยเห็นแก่หน้าแก่กลัว
 จะแสดงที่เก็บไว้ให้ กวอยู่ แม้ในภายในอารามหรือภายในที่พัก
 อาศัยอยู่ในที่เช่นไรเขาจักรังเกียจว่า ชะรอยภิกษุและสามเณรจักถือ
 เอาของตกอยู่ในที่เช่นนั้นพึงถือเอาเอง หรือให้ผู้อื่นถือเอาแล้วนับ
 หมายถึงเก็บไว้ และพึงบอกว่าของผู้ใดหาย ผู้นั้นจงมาเอาเถิด ถ้า
 ผู้ใดมา พึงถามผู้นั้นว่า ของอย่างไรของท่านหายไป ถ้าเขากล่าวถูก
 ตามหมายไชร์ก็พึงให้ ถ้าเขากล่าวไม่ถูกไชร์ พึงว่ากะเขาว่าท่านจง
 หาเอาเถิด ถ้าภิกษุจะไปจากอาวาสนั้น พึงฝากไว้ในมือภิกษุผู้สมควร
 เมื่อภิกษุเช่นนั้นไม่มี พึงฝากไว้ในมือกฤตบทผู้สมควรแล้วจึงไป
 ก็แลภิกษุใด ไม่ไปจากอาวาส และไม่เห็นเจ้าของ เรือนนั้นพึงเอาของ
 นั้นให้เขาทำเสนาสนะ หรือเจดีย์ หรือสระโบกขรณี ซึ่งเป็นของถาวร
 ถาล่วงกาลนานไป เจ้าของมาไชร์ พึงแสดงของถาวรนั้นว่า ให้อนุ-
 โมทนาเอาเถิด ถ้าเขาไม่อนุโมทนา เขาทวงจะเอาไชร์ พึงยังผู้อื่น
 ให้ถือเอาเป็นของ ๆ ตนแล้วใช้ของเขา ของเขตกในภายในอาราม
 หรือที่พักอาศัย ซึ่งเป็นที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต ไม่ถือเอาเก็บไว้
 ด้วยไม่เอื้อเฟื้อ เป็นทุกกฎ ของเขตกในที่ ๆ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต
 ถือเอาเก็บไว้ และของใดซึ่งเป็นอามาสควรถูกต้องได้ ถือเอาของ
 นั้นด้วยขันเคย หรือทำเป็นของยืม หรือถือเอาด้วยบังสุกุลสัญญา
 และภิกษุบำเพ็ญกัน เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็นสาธตติกะ ม้องค์ ๔
 ไช้เหตุที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต ๑ เป็นของ ๆ ผู้อื่น ๑ ไม่มีแห่ง
 ความถือเอาด้วยวิสาสะและบังสุกุลสัญญา ๑ ถือเอาเองหรือให้ผู้อื่น

ถือเอาของนั้น ๑ พร้อมด้วยองค์ ๔ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธี
เป็นต้น เหมือนด้วยสัญญาจริตะสิกขาบท.

หุคิย์ จบ

ในวิกาลคามปุเวสนะสิกขาบทที่ ๓ ความว่า ภิกษุใด ไม่บอก
กล่าวลาภิกษุอื่นที่มีอยู่ ดังกล่าวแล้วในจาริตะสิกขาบท เข้าไปบ้าน
ในเวลาวิกาล ก็ต้องแก้ล่วงเที่ยงแล้วจนอรุณใหม่ ถ้าบ้านล้อม
ล่งที่ล้อมเข้าไป ถ้าบ้านไม่ได้ล้อมล่งอุปจารบ้าน ในแท่งที่แรก เป็น
ทุกกฎ ในแท่งที่ ๒ เป็นปาจิตติย เว้นไว้แต่กิจถ้วน คือเพื่อนภิกษุ
ด้วยกันงูกัก ถ้าแม่มากด้วยกันจะเข้าไปบ้านด้วยการสิ่งหนึ่งไซ้ ทั้ง
หมคพึงบอกลาทั้งและกัน การในบ้านยังไม่สำเร็จ จะไปบ้านอื่นกิจซึ่ง
จะลาอีกไม่มี ถ้าแลเมื่อร่างบอดุสหาะนั้นแล้วเดินไปวิหารอยู่ อยาก
จะไปบ้านอื่นในระหว่างทางไซ้ ต้องบอกลาเป็นแท้ ฉนั้นในเรือน
ตระกูลหรือในโรงฉนแล้ว อยากจะไปเที่ยวบิณฑบาตน้ำมันหรือสัปปี
ถ้าภิกษุข้างซ้าย ข้างขวามีอยู่ไซ้ พึงบอกลา เมื่อไม่มีพึงคิดว่าไม่มี
แล้วไปเถิก ครั้นลงถนนแล้ว แม้เห็นภิกษุ กิจซึ่งจะลาไม่มี ก็แล
หนทางใดไปกลางบ้าน เมื่อเดินไปตามทางนั้น ถ้าจิตคิดว่าจะเที่ยว
บิณฑบาตน้ำมันเป็นต้นเกิดขึ้นไซ้ เห็นภิกษุข้างซ้าย ข้างขวา พึง
บอกลา เมื่อไม่แหวะออกจากทางเดินไป กิจซึ่งจะบอกลาไม่มี ถ้าบอก
ลาครั้งนี้ว่า “วิกาเล คามปุเวสนํ อาปุจฺณามิ” บอกเป็นภาษาไทยว่า
เราบอกรการเข้าไปในบ้านในเวลาวิกาล ในวิกาลเป็นตักกปาจิตติย
ในกาลสำคัญว่าวิกาลหรือเคลือบแคลงอยู่ เป็นทุกกฎ รู้รู้ว่าเป็น
กาลเข้า เป็นอนาบัติ มีการถ้วนหรือบอกลาภิกษุที่มีอยู่ หรือภิกษุไม่มี

ไม่บอกลาเข้าไป หรือไปอารามในระหว่างบ้าน และที่อยู่นางภิกษุณี ที่อยู่เคียงรั้ว โรงฉัน แห่งใดแห่งหนึ่งก็ดี หรือเดินไปตามทางซึ่งไป ตามละแวกบ้าน หรือมีอันตราย และภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้ ไม่เป็น อาบัติ เป็นอนาถตติกะ มียोग์ ๓ ไม่บอกลาภิกษุที่มีอยู่ ๑ ไม่มีเหตุ ซึ่งพระพุทธรเจ้าทรงอนุญาต ๑ เข้าไปบ้านในวิกาล ๑ พร้อมด้วย योग์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนปฐมกฐินะ สิกขาบท แปลกแต่สิกขาบทนี้ เป็นกิริยากิริยะ เท่านั้น.

ตติย จป

ในสุจิฆระ สิกขาบทที่ ๔ ความว่า ภิกษุใด ทำเองหรือให้ผู้อื่น ทำซึ่งกล่อ่งเข็มแล้วด้วยกระดูก หรืองา หรือเขา ในประโยคที่ทำอยู่ เป็นทุกกฏ ทำแล้วได้มา เป็นเภทกปาจิตติย ต้องต้อยกล่อ่งเข็มนั้น เสียแล้ว จึงแสดงอาบัตินั้นตก เป็นจุกกปาจิตติย คือตนทำค้างอยู่ ตนเองทำให้แล้วลง หรือให้ผู้อื่นทำให้แล้วลง หรือผู้อื่นทำค้างอยู่ ตนเองมาทำให้แล้วลง หรือให้ผู้อื่นทำต่อไปให้แล้วลง ทั้ง ๔ อย่างนี้ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วได้มา เป็นปาจิตติย ทำเองหรือให้ผู้อื่นทำเพื่อ คนอื่นก็ดี และคนอื่นทำได้มาบริโภคก็ดี เป็นทุกกฏ ทำลูกคุดและธนู ไม้สีไฟ และลูกถวิน และกระบอกยาตา และไม้ค้ายาตา และธรรม- กรก เหล่านี้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วด้วยกระดูก เป็นต้นก็ดี และภิกษุบ้า เป็นต้น เป็นอนาบัติ เป็นสาธตติกะ มียोग์ ๓ เป็นกล่อ่งเข็ม ๑ แล้วด้วยกระดูกเป็นต้น ๑ ทำเองหรือให้ผู้อื่นทำเพื่อตนได้มา ๑ พร้อมด้วย योग์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือน ด้วยสัญญาจิตตะสิกขาบท.

จตุตถ จป

ในเจตนกะสิกขาบทที่ ๕ ความว่า ภิกษุเมื่อจะทำเองหรือให้ผู้อื่นทำซึ่งเตียงหรือตั้ง ฟังทำให้เท่าสูง ๘ นิ้วด้วยนิ้วพระสุกต เว้นไว้แต่แม่แครงข้างล่าง เมื่อทำเท่าให้สูงกว่าประมาณนั้น เป็นเจตนกปาจิตติย ต้องคัดเท่าให้พอประมาณก่อนจึงแสดงอาบัติกถ ทั้งนั้นริไม่ยวหนักตั้งเตียง ไม่สืเหลียมตั้งอาสนิ ให้เขาทำให้พอประมาณ หรือเกินประมาณ ได้มาคัดเสียให้พอประมาณ และผั่งลงไปในพื้นที่ให้เหลืออยู่พอประมาณ หรือทำเป็นเพดานผูกเป็นร่างร้านบริโภกกัถิ และภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้เป็นอนาบัติ มียองค์ ๒ เตียงหรือตั้งลวงประมาณ ๑ ทำเองหรือให้ผู้อื่นทำเพื่อตนแล้วได้มา ๑ พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็นปาจิตติย วินิจฉัยนอกนี้ เหมือนด้วยสุจิฆระสิกขาบท.

ปณจมี จบ

ในตุโลนัทธะสิกขาบทที่ ๖ ความว่า ภิกษุใด ทำเองหรือให้ผู้อื่นทำซึ่งเตียงหรือตั้งห่มนุ่งข้างใน เป็นอุททาลนกปาจิตติย ต้องเลิกนุ่งออกเสียก่อนจึงแสดงอาบัติกถ ในอาโยคและประกค สายโยค บาทร และถูงบาทร ผ้ากรองน้ำ หมอน เหล่านี้ยัดนุ่งไม่มีโทษ เตียงตั้ง คนอื่นทำห่มนุ่ง ได้มาเลิกเสียบริโภก กัถิ และภิกษุบ้าเป็นต้น เป็นอนาบัติ เป็นอนาถัตติกะ มียองค์ ๒ เตียงตั้งห่มนุ่ง ๑ ทำเองหรือให้ผู้อื่นทำเพื่อตนแล้วได้มา ๑ พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็นปาจิตติย วินิจฉัยนอกนี้ ฟังรู้โดยนัยดังกล่าวแล้วก่อนนั้นเถิด.

ฉฐี จบ

ในนิสัทธะสิกขาบทที่ ๗ ความว่า ภิกษุจะทำเองหรือให้ผู้อื่นทำซึ่งนิสัทธะ ผ้าสำหรับรองนั่ง ฟังทำให้กอปรัด้วยประมาณ ๆ นั้น

โดยยาว ๒ คืบ โดยกว้างคืบครึ่ง ชายอีกคืบหนึ่ง ถ้วยคืบพระสุกต
เมื่อทำให้กว้างยาวเกินนั้น ต้องเจตนกปาจิตติย์ ตักเสียให้พอประมาณ
ก่อน จึงแสดงอาบัติตก นิสีทนะนั้น เป็นผ້ารองนั่งอย่างหนึ่งมีชาย
ถ้วยชายที่ลาตกลงถึงสันถักแล้วผ่าเข้าไป ๒ แห่งในที่สุดข้างหนึ่งสักคืบ
พระสุกต ทำให้เป็น ๓ ชาย ทำให้พอประมาณหรือหย่อนกว่าประมาณ
และคนอื่นทำเกินประมาณได้มา ตักเสียให้พอประมาณแล้วบริโภค
จะเอาทำเพดานเป็นต้น สิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ตี และภิกษุบ้างเป็นต้น เหล่านี้
เป็นอนาบัติ มีองค์ ๒ ผ่านิสีทนะนั้นล่วงประมาณ ๑ ทำเองหรือให้
ผู้อื่นทำแล้วได้มา ๑ พร้อมถ้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็นปาจิตติย์ วินิจจย
นอกนั้น ฟังรู้โดยนัยดังกล่าวแล้ว.

สตุดมัม จบ

ในกัณฑ์ปฏิจนาทิสิกขาบทที่ ๘ ความว่า ภิกษุทำเองหรือให้
ผู้อื่นทำซึ่งผ้าปัดผี ฟังทำให้กอบปรัก้วยประมาณ ๗ นั้น โดยยาว ๔ คืบ
กว้าง ๒ คืบ ถ้วยคืบพระสุกต ทำให้กว้างยาวกว่านั้น ต้องเจตนก-
ปาจิตติย์ ตักเสียให้พอประมาณก่อนจึงแสดงอาบัติตก ผ้าปัดผีนี้
พระองค์ทรงอนุญาตแก่ภิกษุซึ่งเป็นหิต เป็นผี แผลเบื้อย ใต้สะกือ
ลงไป เหนือเข้าขึ้นมา เพื่อจะปิดแผลเหล่านั้น.

อฏฐมัม จบ

ในวัสสิกสาฎิกะสิกขาบทที่ ๔ ความว่า ภิกษุทำเองหรือให้ผู้อื่น
ทำซึ่งวัสสิกสาฎิกา ผ้าอาบน้ำฝน ฟังทำให้กอบปรัก้วยประมาณ ๗ นั้น
โดยยาว ๖ คืบ กว้าง ๒ คืบครึ่ง ถ้วยคืบพระสุกต ทำให้กว้างยาว

กว่านั้น ต้องเจตนกปาจิตติย์ ตักเสียให้พอประมาณก่อน จึงแสดง
อาบัติตก.

นมัม จบ

ในนันทะสิกขาบทที่ ๑๐ ความว่า ภิกษุใด ทำเองหรือให้ผู้อื่น
ทำซึ่งจีวรใหญ่ ประมาณเท่าจีวรพระสุกต หรือเกินกว่านั้น ต้อง
เจตนกปาจิตติย์ ตักเสียให้ต่ำกว่าประมาณจีวรพระสุกต จึงแสดง
อาบัติตก ประมาณแห่งจีวรพระสุกตนั้น ด้านยาว ๔ คืบ ด้านกว้าง
๖ คืบ ค่ายกับพระสุกต วินิจฉัยนอกนั้นทั้งปวง ใน ๓ สิกขาบทนี้
ให้พึงรู้โดยนัยดังกล่าวแล้วในนีสัทนะสิกขาบทนั้นเถิด.

ทสมัม จบ นวโม วคุโค จบวรรคที่ ๕

จะกล่าวประมาณ ตามกัมภีร์สุกตวิทกัถวิธานปกรณัม คืบพระ
สุกตนั้น ๑๖ นิ้ว กับ ๒ อนุกระเบียดแห่งข้างไม้ทุกวันนี้ ๐
๐๐๑๑๐๐ } เท่านี้

เป็นสุกตวิทกัถหนึ่งแล เท่าเตี้ยต้งยาว ๑๐ นิ้ว กับ ๓ กระเบียด
ข้างไม้ทุกวันนี้ ผ่านีสัทนะยาวศอก ๘ นิ้ว กับกระเบียดหนึ่ง กว้าง
ศอกหนึ่งกับ ๓ อนุกระเบียด ชายคืบ ๔ นิ้ว กับ ๒ อนุกระเบียด
แห่งข้างไม้ทุกวันนี้ ผ้าปักผียาว ๒ ศอกคืบ ๔ นิ้ว กับ ๒ กระเบียด
กว้างศอก ๘ นิ้ว กับกระเบียดหนึ่ง แห่งข้างไม้ทุกวันนี้ ผ้าอาบ
น้ำฝนยาว ๔ ศอก ๓ กระเบียด กว้างศอกคืบ ๔ นิ้ว กับกระเบียดหนึ่ง
กับอนุกระเบียดหนึ่ง แห่งข้างไม้ทุกวันนี้ ผ้าสุกตะจีวรยาว ๖ ศอก

กับหัว ๑ กับ ๒ อนุกระเบียด กว้าง ๔ ศอก กับ ๓ กระเบียด แห่ง
ข้างไม้ทุกวันนี้ กระเบียด ๑ แบ่งเป็น ๔ ส่วน ส่วนหนึ่ง ชื่อว่า
อนุกระเบียด.

สุทธกปาจิตติยวณณา นิฏฐิตา จบสุทธกปาจิตติย

จักพรรณาในสิกขาบทแห่งปาฏิเทสนียาบัติ ๆ มีสิกขาบท ๔
ในสิกขาบทที่ ๑ ความว่า นางภิกษุณีอุปสมบทในสงฆ์ ๒ ฝ่ายผู้ใช้
ญาติ อยู่ในละแวกบ้านมีตรอกเป็นต้น ถวายของเคี้ยวของฉันซึ่งเป็น
อามิสด้วยมือตน ภิกษุใด อยู่ในบ้านหรือในที่อื่นก็ตาม รับแต่มือ
นางภิกษุณีนั้น ด้วยมือตนเพื่อจะฉันเป็นอาหาร เป็นทุกกฏ เพราะ
รับ กลืนกิน ต้องอาบัติปาฏิเทสนียะทุกที่กลืน.

ในสิกขาบทที่ ๒ ความว่า ภิกษุทั้งหลายมาก้วยกัน ทายก
นิมนต์ด้วยโภชนะ ๕ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ฉันอยู่ในตระกูล ในตระกูลนั้น
ถ้ามีนางภิกษุณีมาเตือนทายก ให้เติมแกงเติมข้าวสุก แก่ภิกษุตามมิตร
ตามสหาย ภิกษุทั้งหลายพึงขับนางภิกษุณีนั้นให้ไปเสีย กว่าจะฉันแล้ว
ถ้าแม้ภิกษุแต่องค์หนึ่งไม่ขับเสียไซ้ ครัวเธอทั้งหลายรับอามิสเพื่อ
จะกลืนกิน เป็นทุกกฏเพราะรับ กลืนกิน ต้องปาฏิเทสนียะทุกที่กลืน.

ในสิกขาบทที่ ๓ ความว่า ทระกูลใด เป็นโสคาบัน สงฆ์ให้
เสกขสมมติด้วยฉัตติหุติกรรมวาจาแล้ว ภิกษุใด เขายังไม่ไถ่निมนต์
ก่อน แตะลงสู่อุปจารเรือน และไม่เป็นไข้ ลงสู่อุปจารเรือน รับอามิส
ในเสกขะตระกูลนั้น เป็นทุกกฏเพราะรับก่อน รับแล้วฉันในที่อื่นใด
อันหนึ่ง ต้องปาฏิเทสนียะทุกที่กลืน.

ในสิกขาบทที่ ๔ ความว่า อารัญญิกเสนาสนะ คือวัคป้าอันไค
 กอปรไปด้วยความรังเกียจและภัย ทั้งกล่าวแล้วในสาสังกะสิกขาบท
 ภิกษุใด อยู่ในเสนาสนะเช่นนั้น ของเกี้ยวของฉันทอันไคซึ่งสตรี บุรุษ
 กฤตส์ห์ และนักบวช ผู้ใดผู้หนึ่ง ยังไม่ได้เข้ามาอารามหรืออุปจาร-
 อาราม บอกให้รู้แจ้งว่า ตระกูลชื่อนี้จักนำของมาถวายทั้งนี้ก่อน เธอ
 ไม่เป็นไข้ รับของนั้นในอาราม หรืออุปจารอาราม เพื่อจะกลืนกิน
 เป็นทุกกฏเพราะรับ กลืนกิน ต้องปาฏิเทศนียะทุกทีกลืน.

อาบัติปาฏิเทศนียะใน ๔ สิกขาบทนี้ คำแสดงในเบื้องต้น
 ว่าทั้งนี้ “การยหิ อารุโส } รมมฺ อปาหุจี อสปปายํ ปาฏิเทศนียํ,
 ภาณเต” ตํ ปฏฺิเทศมิ.” ถ้าหลายองค์ว่า ปาฏิเทศม แทน ปาฏิเทศมิ
 เป็นคำไทยว่า ข้าพเจ้าได้ต้องซึ่งธรรมอันพระพุทธเจ้าพึงติเตียน ไม่
 เป็นที่สบาย ชื่อว่าปาฏิเทศนียะ จะพึงกลับแสดงหรือจะพึงแสดง
 เฉพาะ ข้าพเจ้าแสดงธรรมนั้น คำถามและคำรับต่อไป เหมือนคำ
 แสดงอาบัติอื่นๆ.

ปาฏิเทศนียวณฺณา นิฏฺฐิตา จปปาฏิเทศนียะ

จักพรรดนาในสิกขาบทแห่งทุกกฏาบัติต่อไป จักแสดงใน
 เสขียทุกกฏาบัติก่อน เสขียะนี้ มี ๔ แผนก คือเป็นสารูป ๑ โภชน-
 ปฏิสังยุต ๑ รัสมเทศนาปฏิสังยุต ๑ ปกิณณกะ ๑

สารูปเสขียะ มีสิกขาบท ๒๖ ในสิกขาบทที่ ๑ ความว่า ความ
 ศึกษาให้ภิกษุพึงทำว่า เราจักนุ่งให้เป็นปริมณฑล ทั้งนี้ นุ่งเบ้องบน
 ปิคมณฑลสะคือ เบ้องต่ำมีคมณฑลเข้า แต่กระดุกแข้งลงไป ให้ผ้า

หย่อนลงไปสัก ๘ นิ้ว นุ่งอย่างนี้ ชื่อว่านุ่งเป็นปริมณฑล เมื่อไม่นุ่ง
 กั้น นุ่งให้เลื้อยลงไปข้างหน้าหรือข้างหลัง ด้วยความไม่เอื้อเฟื้อ เป็น
 ทุกกฎ ในเสขิยะนี้ในสิกขาบททั้งปวง เป็นทุกกฎอย่างเดียว ประเภท
 แห่งอาบัติอื่นไม่มี ไม่แก้ง ไม่มีสติ ไม่รู้ เป็นไข้ และเพราะอันตราย
 ทั้งหลาย และภิกษุบำเพ็ญกัน เหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ ไม่แก้งว่าจะนุ่ง
 ไม่ให้เป็นปริมณฑลกั้น และคิดว่าจะนุ่งให้เป็นปริมณฑลโดยแท้
 และพลั้งไป นุ่งไม่เป็นปริมณฑล กั้น ชื่อว่าไม่แก้ง ไม่เป็นอาบัติ
 แม้ตั้งใจไปอื่นนุ่งไม่เป็นปริมณฑล กั้น ชื่อว่าไม่มีสติ เป็นอนาบัติ
 ยังไม่รู้เพื่อจะนุ่งให้เป็นปริมณฑล กั้น ชื่อว่าไม่รู้ เป็นอนาบัติ ก็แต่
 ว่านิวาสนวัค ธรรมเนียมในการนุ่งผ้า ภิกษุจำต้องเรียนศึกษาให้รู้
 เมื่อไม่ศึกษาชื่อว่า ไม่เอื้อเฟื้อ คงไม่พ้นอนาทรียทุกกฎ ภิกษุใดแข็ง
 ยาวหรือเนือปดแข็งใหญ่ ภิกษุนั้นจะนุ่งให้เลื้อยไปเกิน ๘ นิ้ว เพื่อ
 ให้เป็นสรารูป พระอรธกถาจารย์ท่านว่า ควรอยู่ ภิกษุใดมีแผลใน
 ข้างหรือในเท้า กั้น ชื่อว่าเป็นไข้ เธอจะนุ่งให้เงินขึ้นมา หรือ
 เลื้อยลงไป ควรอยู่ สัตว์ร้ายหรือโจรไล่ ชื่อว่าอันตราย ในอันตราย
 เช่นนี้ เป็นอนาบัติ เหตุแห่งอนาบัติมีไม่แก้งเป็นต้นดังกล่าวมานี้
 ให้พึงรู้ในเสขิยะสิกขาบททั้งปวง ซึ่งจะกล่าวไปข้างหน้า เพราะเหตุนี้
 ในสิกขาบทใดมีแปลก จึงจะกล่าวในสิกขาบทนั้น ไม่มีแปลกจักไม่
 กล่าว ในเสขิยะทั้งปวง เป็นอนาถัตติกะสัน ในสิกขาบทที่ ๑ นี้
 มีองค์ ๓ ไม่เอื้อเฟื้อ ๑ ไม่มีเหตุแห่งอนาบัติ ๑ นุ่งไม่เป็น
 ปริมณฑล ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นทุกกฎ ในเสขิยะทั้งปวง
 มีองค์ ๓ เหมือนในสิกขาบทนั้นสัน คือ ไม่เอื้อเฟื้อ ๑ ไม่มีเหตุแห่ง
 อนาบัติ ๑ กระทำให้ผิดจากความที่กล่าวในสิกขาบทนั้น ๆ ๑ เพราะ

เหตุนี้ ท่อไปจักไม่กล่าวประเภทแห่งองค์อีก สมุฐานวิธีเป็นต้น เมื่อจบเสขิยะแล้วจึงจะแสดง ในมติกขาแห่งเสขิยะทั้งปวง ไม่มีข้ออาบัติในท้ายสิกขาบท ทั้งสิกขาบทแห่งอาบัติอื่น มีแต่คำว่า สิกขากรรมนิยา ว่าความศึกษาสำเนียง ฝึกหัดพึงทำดังนี้ทุกสิกขาบท ซึ่งรู้ว่าเป็นอาบัติทุกกฏนั้น กว้ยบาลซึ่งเป็นบทภาษานี้ว่า ไม่เอื้อเพื่อขึ้นทำต้องทุกกฏ เพราะเหตุนี้ ท่อไปแม้ไม่ออกชื่ออาบัติ ก็ให้รู้ว่าเป็นอาบัติ กว้ยไม่เอื้อเพื่อในที่จะทำตาม.

ในสิกขาบทที่ ๒ ความว่า ให้ฝึกหัดทำความศึกษาว่า เราจักห่มผ้าให้เป็นปริมณฑล คือ ห่มผ้าทั้ง ๒ ให้เสมอกันแล้วจึงห่มทั้งนี้ สิกขาบททั้ง ๒ นี้กล่าวไม่แปลกกัน เพราะเหตุนี้ พึงนุ่งและห่มให้เป็นปริมณฑล ทั้งในวัด ทั้งในละแวกบ้าน.

ในสิกขาบทที่ ๓ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักปิดกายด้วยคิ คือกลัดลูกศมแล้วปิดคอด้วยที่สุดอนนาค ห่มผ้าทั้ง ๒ ให้เสมอกัน ม้วนเข้ามา ปิดจนตลอดข้อมือแล้วจึงเดินไปในละแวกบ้าน เมื่อไม่ทำเช่นนั้น เปิกเข้าหรือออกเดินไป เป็นทุกกฏ.

ในสิกขาบทที่ ๔ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักปิดกายด้วยคินั่งในละแวกบ้าน คือนั่งเปิกศีรษะแต่หลุมกอนขึ้นไป เปิกมือแต่ข้อมือออกไป เปิกเท้าตั้งแต่ข้อปลีแข้งออกไป ปิดอวัยวะอันเสชนอนนั้น ทั้งนี้ชื่อว่าปิดด้วยคิ เข้าไปเพื่อจะอยู่ในละแวกบ้าน แม้ นั่งเปิกกายในกลางคืนหรือในกลางวัน ไม่เป็นอาบัติ วาสูปคตสุส คำนี้ ในอรรถกถาว่า เข้าไปเพื่อจะอยู่ แต่ไม่กำหนดว่าอยู่แรมราตรี หรืออยู่ด้วยภาระงาน แต่ในที่อื่น วาสูปคโต นี้ ให้ความว่า เข้าอยู่แรมราตรี

เพราะเหตุนี้ ต่อไปข้างหน้า ในคำว่า เข้าไปอยู่ในละแวกบ้าน ให้พึงรู้ดังกล่าวล้วนเด็ก.

ในสิกขาบทที่ ๕ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักสำรวมระวัง กัวยศิ คือไม่เล่นมือเล่นเท้าเดินไปในละแวกบ้าน.

ในสิกขาบทที่ ๖ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักสำรวมระวัง กัวยศิ ไม่เล่นมือเล่นเท้านั่งในละแวกบ้าน.

ในสิกขาบทที่ ๗ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักทอดตาลง เบื้องต่ำ คือแลดูข้างหน้าไกลเพียงชั่วแอก เดินไปในละแวกบ้าน ก็แล จะหยุดยืนในที่แห่งหนึ่งแล้ว แลดูอันตราย มีช้าง ม้า เป็นต้น กวรออยู่.

ในสิกขาบทที่ ๘ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักทอดตาลง เบื้องต่ำไกลเพียงชั่วแอก นั่งในละแวกบ้าน.

ในสิกขาบทที่ ๙ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่เลิกผ้าห่ม ชันข้างเดียวหรือสองข้าง เดินไปในละแวกบ้าน แม้เมื่อรับบาตร ก็อย่าพึงเลิกชัน พึงนำบาตรออกโดยกลีบจีวร.

ในสิกขาบทที่ ๑๐ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่เลิกผ้า ห่มชันข้างเดียวหรือสองข้าง นั่งในละแวกบ้าน ในเวลานั่งอยู่แม้จะนำ รัศมีกรอกออก ก็อย่าพึงเลิกผ้าชันนำออกมา เข้าอยู่ในบ้าน แม้เลิก ชันไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๑๑ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่หัวเราะ กัง เดินไปในละแวกบ้าน ภิกษุไข้ไม่มี.

ในสิกขาบทที่ ๑๒ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่หวั่นระ
กัถ์ นั่งในละแวกบ้าน เมื่อเหตุควรจะหวั่นระมี ทำแต่เพียงความ
ข่มขี้ม ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๑๓ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักมีเสียงเบา
ไม่พุกเสียงสูงเสียงกัถ์ เกินไปในละแวกบ้าน.

ในสิกขาบทที่ ๑๔ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักมีเสียงเบา
ไม่พุกเสียงสูงเสียงกัถ์ นั่งในละแวกบ้าน ก็แล กำหนดเสียงเบาทั้งนี้
ในเรือนยาว ๑๒ ศอก ถ้าพระสังฆเถระนั่งอยู่ต้นเรือน พระเถระ
ที่ ๒ นั่งอยู่กลางเรือน พระเถระที่ ๓ นั่งอยู่ในที่สุดเรือน ทั้งนี้ พระ
สังฆเถระพุกจาปริกษาความสิ่งใดกับพระเถระที่ ๒ ๆ ได้ยินเสียงกัถ์
กำหนดด้อยคำเนื้อความได้กัถ์ พระเถระที่ ๓ ได้ยินแต่เสียงอย่าง
เดียว กำหนดด้อยคำเนื้อความไม่ได้ เท่านั้นชื่อว่าเสียงเบา ถ้าคำ
ของพระสังฆเถระกัถ์ จนพระเถระที่ ๓ กำหนดด้อยคำเนื้อความได้
ชื่อว่าเสียงกัถ์ ซึ่งในอรรถกถากำหนดเสียงเบาเสียงกัถ์ทั้งนี้ ได้ใน
คนที่มีเสียงเป็นปกติไม่เล็กไม่ใหญ่ ก็แต่บางคนเสียงใหญ่ บางคน
เสียงเล็ก กำหนดเอาเสียงโดยปกติเป็นประมาณเถิด.

ในสิกขาบทที่ ๑๕ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่เดิน
โยกกาย โคลงกาย ช้ายขวา หน้าหลัง ไปในละแวกบ้าน.

ในสิกขาบทที่ ๑๖ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่นั่งโยก
กาย โคลงกาย ช้ายขวา หน้าหลัง ในละแวกบ้าน.

ในสิกขาบทที่ ๑๗ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ไกวแขน
โยนแขน เกินไปในละแวกบ้าน.

ในสิกขาบทที่ ๑๘ ว่า ฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่นั่งไกว
แขน โยนแขน ในละแวกบ้าน.

ในสิกขาบทที่ ๑๙ ว่า ฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่โคลง
ศีรษะ กลอกหน้า เดินไปในละแวกบ้าน.

ในสิกขาบทที่ ๒๐ ว่า ฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่โคลง
ศีรษะ กลอกหน้า นั่งในละแวกบ้าน ภิกษุพึงตั้งกายตั้งแขนและศีรษะ
ให้ตรง อย่าให้โยก อย่าให้โคลง นั่งและเดินในละแวกบ้าน ใน ๓
สิกขาบทว่าด้วยนั่งนั้น ภิกษุเข้าอยู่ในบ้านแม้โคลงกายเป็นต้น ไม่
เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๒๑ ว่า ฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่ทำความ
ก้ากาย คือเอามือเท้าในสะเอวข้างเดียวหรือสองข้าง เดินไปใน
ละแวกบ้าน.

ในสิกขาบทที่ ๒๒ ว่า ฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่ทำความ
ก้ากาย คือเท้าสะเอวข้างเดียวหรือสองข้าง นั่งในละแวกบ้าน เข้า
อยู่ในบ้าน แม้เท้าสะเอว ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๒๓ ว่า ฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่กลุมทั้ง
ศีรษะ เดินไปในละแวกบ้าน.

ในสิกขาบทที่ ๒๔ ว่า ฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่กลุมทั้ง
ศีรษะ นั่งในละแวกบ้าน เข้าอยู่ในบ้าน แม้กลุมศีรษะ ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๒๕ ว่า ฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่เดิน
กระโหย่งเท้าในละแวกบ้าน ยกสันขึ้นถูกพื้นแต่ปลายเท้า หรือยก
แต่ปลายเท้าขึ้น ถูกพื้นด้วยสันอย่างเดียว ชื่อว่ากระโหย่งเท้า.

ในสิกขาบทที่ ๒๖ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่รั้งเข้า ด้วยมือ หรือรั้งด้วยผ้า นั่งในละแวกบ้าน เข้าอยู่ในบ้าน แม้รั้งเข้า ไม่เป็นอาบัติ.

ทั้ง ๒๖ สิกขาบทนี้ ภิกษุใดอาศัยความไม่เอื้อเพื่อแก่งล้าง ต้องทุกกฎ ไม่แก่ง ไม่มีสติ ไม่รู้ และมีอันตราย และภิกษุบ้างเป็นต้น เป็นอนาปัตติทุกสิกขาบท แต่เป็นไฉนนั้น เป็นอนาปัตติ แต่ใน ๒๕ สิกขาบท ยกเกินหัวเราะเสีย ก็แล อนฺตรขมฺริ นี ถ้าจะแปลตาม พยัญชนะ แปลว่า ที่มีเรือนในระหว่าง แปลตามอรรถว่า ละแวกบ้าน เพื่อจะให้พ้นจากศัพท์ว่า คาโม ด้วยในวิภังค์แห่งปาฏิเทสนียะ ท่าน กล่าวไว้ไม่เหมือนกับกามศัพท์ ทั้งนี้ว่า อนฺตรขมฺริ นาม วลีกา พยูหิ สิงฆาคกั ขมฺริ แปลว่า ตรอกรถเดินได้ ตรอกไม่ทะลุทาง ๔ แฉก หรือ ๓ แฉก และเรือน ชื่อว่า อนฺตรขมฺริ.

สารูปา จบชื่อว่าด้วยมารยาทอันสมควร

ในโกชนปฏิสังยุต มีสิกขาบท ๓๐ ในสิกขาบทที่ ๑ ความว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจกรับบิณฑบาต จะทำให้ดีตั้งสติ คือจักไม่ ทำค้างจะเอาไปทิ้งเทเสียด้วยโกรธ.

ในสิกขาบทที่ ๒ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักมีความหมาย ผูกอยู่ในบาตร คือจักไม่เมินดูในที่นั้น ๆ รับบิณฑบาต.

ในสิกขาบทที่ ๓ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจกรับบิณฑบาต มีแกงถั่วพอเสมอ แกงถั่วเขียว ถั่วราชมาษ หรือแกงถั่วพู เป็นต้น พอมือหยิบได้ ประมาณเท่าส่วนที่ ๔ แห่งข้าวสุก มีในบิณฑบาตใด

บิณฑบาตนั้น ชื่อว่ามีแกงถั่ว พอเสมอ เมื่อรับแกงถั่วให้ยังไปกว่านั้น เป็นทุกกฎ รับแกงกับแล้วด้วยเนื้อปลาและใบไม้พ้นจากแกงถั่วให้ มากก็ดี หรือรับแกงถั่วแต่ญาติ และคนปวราณา หรือรับเพื่อผู้อื่น หรือแลกเอาด้วยทรัพย์สินของตนแม้มาก ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๔ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักรับบิณฑบาต ซึ่งเป็นยวกาลิก สิ่งใดสิ่งหนึ่ง พอเต็มเสมอขอบปากบาตร ไม่ให้ล้น เกินเหลี่ยมขอบปากข้างในแห่งบาตรที่ควรอธิฐาน ก็แต่ในบาตรที่ เล็กหรือใหญ่ไม่ควรอธิฐาน ยวกาลิกแม้จะพูนล้นขึ้นมาก็ดี และ ในบาตรควรอธิฐาน และไม่ควรอธิฐาน ก็ตาม ยามกาลิก สัตตกาห- กาลิก ยาวชีวิก แม้จะพูนล้นขึ้นมาก็ตาม ควรอยู่ ของใครรับ ๒ บาตร แล้วถ่ายลงบาตร ๑ แล้วส่งมาวัดก็ดี หรือขนมที่อ่อนอ้อยผลไม้เป็นต้น อันใด เขาวางลงพูนอยู่แม้สิ้นเข้าจะพร่องลงไป หรือเขาเอาพวง กระวานเป็นต้น วางข้างบนถวายให้ หรือของใดเขาองใบไม้และ ถั่ว วางบนบาตรก็ดี ของเหล่านั้น จะชื่อว่าพูนล้นเป็นจอมก็หาไม่ เพราะเหตุนี้รับของทั้งปวงนั้น ควรอยู่ แม้ภิกษุใช้ ไม่พ้นอาบัติ รับพูนบาตรไม่ควรในที่ทั้งปวง ก็แต่รับแล้วก็เป็นอันรับด้วยดี จะ ฉนั้น ควรอยู่.

ในสิกขาบทที่ ๕ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักทำให้ดี ทั้งสติ นันบิณฑบาต จักไม่ฉนพลางเล่นพลาง.

ในสิกขาบทที่ ๖ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักมีความหมาย อยู่ในบาตร จักไม่เลศในทีนั้นๆ ฉนบิณฑบาต.

ในสิกขาบทที่ ๗ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักฉนฺปิณฑบาท กวาดให้เสมอโดยลำดับ ไม่ทำข้าวให้เป็นขุมลงไปในที่นั้น ๆ จักให้ ข้าวแก่ผู้อื่น หรือแจกแบ่งข้าวลงในภาชนะอื่น กคให้เป็นขุมลงไปในที่นั้น ๆ ก็ดี ในกับแ่งหยิบไม่เป็นลำดับลงไป ก็ดี ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๘ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักฉนฺปิณฑบาท มีแ่งถั่วเท่าส่วนที่ ๔ แห่งข้าวสุกตั้งกล่าวแล้วก่อน ในแ่งเนื้อ แ่ง ปลา หรือแ่งถั่ว ของญาติ ของคนปวาราณา หรือแลคมกัวยทรัพย์ ของตน แม้ฉนฺมาก ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๙ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักฉนฺปิณฑบาท ไม่กคเจาะลงไปแต่จอมแต่ท่ามกลางแห่งเดียว ภิกษุใช้ไม่มีในที่นี้ ข้าวน้อย กวาดกอง เข้าแห่งเดียวกัน กคลงไปตรงกลางฉนฺ ไม่เป็น อาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๑๐ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่เอาข้าวสุก กลบแ่งหรือกับกัวยอาศัยความประสงค์จะให้ไ้มาก แม้ภิกษุใช้ไม่ พ้นอาบัติ ในมาฆาสมัย คราวห้ามไม่ให้ฆ่าสัตว์ ทายกผู้เจ้าของเขา กลบให้เอง หรือไม่อาศัยความประสงค์จะให้มาก กลบเสียเอง ก็ดี ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๑๑ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราไม่เป็นใช้จัก ไม่ขอแ่ง หรือข้าวสุกเพื่อตนเองฉนฺ ขอแต่ญาติและคนปวาราณา หรือขอเพื่อผู้อื่น หรือแลคมกัวยทรัพย์ของตน ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๑๒ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่หมายจะ ยกโทษแล้วแลดูบาทรแห่งภิกษุอื่น แม้ภิกษุใช้ไม่พ้นอาบัติ แลดูด้วย

ก็จะให้ หรือจะให้ผู้อื่นให้ หรือแลดูด้วยไม่ก็จะยกโทษ ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๑๓ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ทำคำชั่ว ให้โตนั้ คำชั่วเท่าฟองนกยูง ชื่อว่าโตนั้ ต่ำกว่านั้น ชื่อว่าไม่โตนั้ ในของเคี้ยวทั้งปวง เป็นต้นว่า รากไม้ หรือผลาผลและแวง แม้คำโต ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๑๔ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักทำคำชั่ว ให้เป็นปริณทล คือไม่ให้ยาว ในของเคี้ยวทั้งปวง และผลาผล และแวงถั่ว เป็นอนาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๑๕ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เมื่อคำชั่วยังไม่มาถึงปาก เราจักไม่อำปากไว้ก่อน.

ในสิกขาบทที่ ๑๖ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่สอดมือทั้งหมดเข้าไปในปาก ในฎีกาว่า หัตถศัพทในที่นี้ ให้พึงเห็นในนิ้วมือ โดยเอกเทศแห่งมือ ทั้งในคำว่า หตุมุตฺตา เพราะเหตุนี้ จะสอดแม้นิ้วหนึ่งหรือเอกเทศแห่งนิ้วนั้น เข้าในปากไม่ควร.

ในสิกขาบทที่ ๑๗ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เรามีปากทั้งคำชั่ว จักไม่พูด ด้วยคำชั่วเท่าใด คำพูดจักไม่บริบูรณ์ เมื่อคำชั่วเท่านั้น มีอยู่และพูดเป็นอาบัติ ก็แลภิกษุใดแสดงธรรมอยู่ อมสมอเป็นต้น อยู่ในปากแสดงไปพลาง ด้วยสมอเท่าใด ถ้อยคำบริบูรณ์อยู่ สมอแต่เพียงเท่านั้นมีอยู่ในปาก ควรอยู่.

ในสิกขาบทที่ ๑๘ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่โยน คำชั่วเข้าปากฉัน ในของเคี้ยวและผลาผล เป็นอนาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๑๙ ว่า ฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่กัดคำข้าว
ฉัน แม้ในแกงและของเคี้ยว และผลาผล เป็นอนาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๒๐ ว่า ฟังทำความศึกษาว่า เราฉันจักไม่ทำ
คำข้าวให้คุดในกระพุงแก้มก้งวานร ในผลาผล เป็นอนาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๒๑ ว่า ฟังทำความศึกษาว่า เราฉันจักไม่สลัดมือ
เก็บกากเก็บผง ทั้ง สลัดมือ ไม่เป็นอนาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๒๒ ว่า ฟังทำความศึกษาว่า เราฉันจักไม่ทำเมสึค
ข้าวให้ตกเรี่ยราย เก็บกากและผงทั้ง เมสึคข้าวตกค้วย ไม่เป็นอนาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๒๓ ว่า ฟังทำความศึกษาว่า เราฉันจักไม่
แลบลิ้นออก.

ในสิกขาบทที่ ๒๔ ว่า ฟังทำความศึกษาว่า เราฉันจักไม่ทำ
เสียงดัง จะปฺ จะปฺ ก็อึง จับ จับ.

ในสิกขาบทที่ ๒๕ ว่า ฟังทำความศึกษาว่า เราฉันจักไม่ทำเสียง
ดัง สรุ สรุ ก็อึง ชุก ชุก.

ในสิกขาบทที่ ๒๖ ว่า ฟังทำความศึกษาว่า เราฉันจักไม่เลียมือ
เมื่อฉันอยู่ จะเลียแม้แต่นิ้วมือก็ไม่ควร ก็แฉะหยิบข้าวต้ม น้ำอ้อย
ข้าวปายาสเป็นต้น ที่แค้นด้วยนิ้วมือ แล้วสอดนิ้วมือเข้าไปในปากฉัน
ควรอยู่.

ในสิกขาบทที่ ๒๗ ว่า ฟังทำความศึกษาว่า เราฉันจักไม่ขอก
บาตรแม้นด้วยนิ้วมืออันเดียว ขอดกวาดข้าวที่เหลืออยู่น้อยเข้าแห่ง
เดียวกันฉัน ไม่เป็นอนาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๒๘ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่เสียริมฝีปาก แม้แต่ข้างเดียวด้วยสัน ก็แลจะมีริมฝีปากให้อามิสที่ติดอยู่เข้าไปในปาก ควรอยู่.

ในสิกขาบทที่ ๒๙ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่จับถือภาชนะน้ำฉัน ด้วยมือเบือนอามิส ข้อนั้นห้ามด้วยมือเบือนอามิสปฏิกุล เพราะเหตุนี้ แม้สังข์และขันและถ้วยน้ำ แม้เป็นของสงฆ์ หรือของคฤหัสถ์ หรือของตัวเองก็ดี อย่าพึงจับถือเลย เมื่อจับถือ เป็นทุกกฎ ถ้าเลือกเทศแห่งมือแห่งหนึ่ง ซึ่งอามิสไม่เบือนมีอยู่ไซ้ จะจับด้วยเอกเทศแห่งมือนั้น ควรอยู่ คิดว่าจะล้างหรือจะให้เขาล้างแล้วและจับต้อง ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๓๐ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่เทน้ำล้างบาตรทิ้งเมล็ดข้าวลงในละแวกบ้าน เก็บเมล็ดข้าวขึ้นจากน้ากองไว้แห่งหนึ่ง เทแต่น้ำ หรือขยเมล็ดข้าวให้ละเอียดไปในน้ำเทเสีย หรือเทในกระโดนแล้วเอาไปเทเสีย หรือเอาไปเทเสียข้างนอก เหล่านนี้ไม่เป็นอาบัติ

ใน ๓๐ สิกขาบทนี้ ภิกษุใดอาศัยความไม่เอื้อเพื่อแกล้งลวง ต้องทุกกฎ ไม่แกล้ง ไม่มีสติ ไม่มีอันตราย ภิกษุนั้นเป็นต้น ไม่เป็นอาบัติทุกสิกขาบท ก็แต่เป็นไฉนนี้เป็นอนาปัตติอยู่ใน ๒๖ สิกขาบท ยกรับพูนบาตร และฉันเจาะข้าวสุกลงไป และเอาข้าวสุกกลบแกงกับและแลดูบาตรผู้อื่นเพื่อจะยกโทษ ๔ เสีย.

โกชนปฏิสัตุตา จบสิกขาบทอุปครวของฉน

ในธัมมเทศนาปฏิสังยุต มีสิกขาบท ๑๖ ในสิกขาบทที่ต้นว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไข้ มีร่ม สิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่ในมือ เขาวางร่มไว้ในอวัยวะแห่งสรีระ แห่งใดแห่งหนึ่ง เขายังไม่ปล่อยจากมือ ยังเชื่อว่ามีย่อมอยู่ในมือ จะแสดงธรรมแก่เขา นั้นไม่ควร ถ้าแลผู้อื่นเขากันให้ หรือร่มบักไว้ข้างๆ พอว่าร่มพ้นมือแล้ว เชื่อว่าเป็นคนไม่มีร่มในมือ จะแสดงธรรมแก่เขา นั้น ควรอยู่ กำหนดคธรรมให้พึงรู้โดยนัยดังกล่าวแล้ว ในบทโสธัมมะสิกขาบทนั้นเกิด.

ในสิกขาบทที่ ๒ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไข้ มีทนต์ไม้ท่อนยาวประมาณ ๔ ศอก แห่งมัชฌิม-บุรุษอยู่ในมือ ก็แลความว่า เป็นผู้มียนต์อยู่ในมือนี้ ให้พึงรู้โดยนัยดังกล่าวแล้ว ในคนมีร่มในมือ นั้นเกิด.

ในสิกขาบทที่ ๓ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไข้มีคัสตรา คือ เครื่องแทงพื้นมีคมข้างเดียวหรือสองข้าง อยู่ในมือ โดยลักษณะดังกล่าวแล้วในสิกขาบทก่อน บุคคลแม้ผูกสอตคาบยื่นอยู่ ไม่นับว่าคนมีคัสตราในมือ.

ในสิกขาบทที่ ๔ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไข้มีอาวุธอยู่ในมือ ธนวิเศษทั้งปวงทั้งลูกค่ายชื่อว่า อาวุธ เพราะเหตุนี้ ผู้ถือธนูทั้งลูกค่าย หรือถือธนูเปล่า หรือถือแต่ลูกธนู กัด หรือถือธนูมีสาย หรือไม่มีสายกัด นั่งอยู่ก็ตาม ยืนอยู่ก็ตาม จะแสดงธรรมแก่ผู้นั้น ไม่ควร ถ้าแลผู้นั้นแม้เอาธนูสวมลงในคอ ยังไม่จับธนูเข้าก่อน จะแสดงธรรมให้ ควรอยู่ เครื่องประหารมีคม

ชื่อว่า ศัสตรา ไม่มีคมชื่อว่า อาวุธ เพราะเหตุนี้ แม้กระสุนและเป็น
ก็ชื่อว่า อาวุธ.

ในสิกขาบทที่ ๕ ว่า ฟังทำการศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรม
แก่ผู้ไม่เป็นไข้ ชันสู่เชิงเท้าสำหรับเดินอยู่ แม้ไม่ได้เอาหลักสอด
ในง่ามนิ้วเท้า เป็นแต่เหยียบไว้หรือสวมอยู่ก็ดี ก็ชื่อว่าชันเชิงเท้าอยู่.

ในสิกขาบทที่ ๖ ว่า ฟังทำการศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรม
แก่ผู้ไม่เป็นไข้ ชันรองเท้าอยู่ ดังกล่าวแล้วในเชิงเท้า แม้ดอก
สายผูกสันออกเสียดินอยู่ ก็ชื่อว่าชันรองเท้าอยู่ จะแสดงแก่ผู้นั้น
ไม่ควร รองเท้าทำด้วยไม้และหญ้าเป็นต้น เรียกว่าเชิงเท้า ทำด้วย
หนัง เรียกว่ารองเท้า.

ในสิกขาบทที่ ๗ ว่า ฟังทำการศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรม
แก่ผู้ไม่เป็นไข้ ไปอยู่ในยาน วอ รด เกวียน คานหาม แคร่ เก้าอี้
ชื่อว่ายาน ถ้าแม่สองคน เขามือจับประสานกันพาไปก็ดี หรือให้นั่ง
ในเปลผ้าสะพายบ่าไปก็ดี หรือนั่งอยู่ในยานที่เขาไม่ได้เทียม และ
นั่งอยู่ในแคร่มาตราจักรเกวียนที่เขาปล่อยวางไว้ก็ดี ก็ชื่อว่าไปอยู่
ในยานสิ้น ถ้าแลแม่ทั้งสองนั่งในยานเดียวกัน จะแสดงแก่กันควรอยู่
เมื่อนั่งอยู่ต่างยานกัน ผู้นั่งในยานสูงจะแสดงแก่ผู้นั่งในยานต่ำ ควร
อยู่ แม้ในยานประมาณเสมอกัน ก็ควร ผู้นั่งในยานหน้า จะแสดงแก่
ผู้นั่งในยานหลัง ก็ควร ผู้นั่งในยานหลังแม้สูง จะแสดงแก่ผู้นั่งในยาน
หน้า ไม่ควร.

ในสิกขาบทที่ ๘ ว่า ฟังทำการศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรม
แก่ผู้ไม่เป็นไข้นอนอยู่ ภิกษุจะยืนหรือนั่งในเตียงกั้นหรือพื้นดินแม้สูง

จะแสดงธรรมแก่คนซึ่งนอนอยู่ โดยที่สุกแต่ในลำแพนหรือพื้นปกติ ไม่ควร และนอนอยู่ จะแสดงแก่คนนอนด้วยกัน นอนในที่สูงหรือที่เสมอกันจึงควร ก็เลอนอนอยู่จะแสดงธรรมแก่ผู้ยืนหรือนั่งหรือนอนกตี่ หรือนั่งอยู่ จะแสดงแก่ผู้ยืนหรือนั่งด้วยกันกตี่ และยืนจะแสดงแก่ผู้ยืนด้วยกันกตี่ เหล่านี้ควร.

ในสิกขาบทที่ ๙ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไข้ นั่งรักเข้าด้วยมือหรือผ้า อันใดอันหนึ่ง.

ในสิกขาบทที่ ๑๐ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไข้ มีศีรษะอันโปกพันด้วยผ้าหรือเมาลี เป็นต้น จนมิด ปลายผมไม่ปรากฏ ให้เขาเปิดให้เห็นปลายผมแล้วจึงแสดง ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๑๑ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไข้ มีศีรษะอันคลุมอยู่ทั้งหมด ให้เขาเปิดศีรษะเสียแล้ว จึงแสดง ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๑๒ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่นั่งในพื้นแผ่นดิน แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไข้ นั่งอยู่ในอาสนะเครื่องลาด แม้เป็นผ้าและหญ้าเป็นอย่างต่ำ.

ในสิกขาบทที่ ๑๓ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่นั่งในอาสนะต่ำ แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไข้ นั่งอยู่ในอาสนะสูง โดยที่สุก แม้แต่แผ่นดินสูงกตี่.

ในสิกขาบทที่ ๑๔ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เรายืนอยู่จักไม่แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไข้ นั่งอยู่ ในที่นี้พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า

ถ้าแม่ภิกษุหนุ่มไปยังที่อุปัฏฐากพระเถระ ยืนอยู่ พระมหาเถระนั่งอยู่ในอาสนะ ตามปัญหาไซ้ร้ ภิกษุหนุ่มอย่าเพิ่งแสดงเลย ก็แสดงว่ากับพระเถระให้ลุกขึ้นถามไม่ได้ ด้วยความเคารพ เพราะเหตุนี้ จะคิดว่าเราจะแสดงแก่ภิกษุซึ่งยืนอยู่ข้าง ๆ กันนี้ แล้วแสดง ท่านว่าควรอยู่.

ในสิกขาบทที่ ๑๕ ว่า ฟังทำความศึกษาว่า เราไปข้างหลัง จักไม่แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไซ้ ไปอยู่ข้างหน้า ในที่นี้พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า ถ้าผู้ไปข้างหน้าตามปัญหาไซ้ร้ อย่าเพิ่งแสดง ท่านว่าฟังคิดว่า เราจะแสดงแก่ผู้ไปข้างหลังดังนี้แล้ว ฟังแสดงเกิดจะสาธยายธรรมที่เรียนมาด้วยกัน หรือจะแสดงแก่ผู้ไปเสมอหน้ากัน ควรอยู่.

ในสิกขาบทที่ ๑๖ ว่า ฟังทำความศึกษาว่า เราเดินไปอยู่นอกทาง จักไม่แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไซ้ เดินไปตามทาง ถ้าแม่ในหนทางเกวียน ภิกษุ ๒ องค์เดินเสมอหน้ากันไปตามทางจักรกนสะข้าง หรือนอกทางด้วยกัน จะแสดง ควรอยู่.

ใน ๑๖ สิกขาบทนี้ ภิกษุใด อาศัยความไม่เอื้อเฟื้อแก่ลัทธิวงศ์ทุกกฎ ไม่แก่ลัทธิ ไม่มีสติ ไม่รู้ ผู้ฟังเป็นไซ้ มีอันตราย ภิกษุนั้นเป็นต้น ไม่เป็นอาบัติทุกสิกขาบท.

ธมฺมเทสนาปฏิสัฏฺฐตา จบข้อกอปรด้วยแสดงธรรม

ในปิณฑกะมีสิกขาบท ๓ ในสิกขาบทที่ ๑ ว่า ฟังทำความศึกษาว่า เราไม่เป็นไซ้ จักไม่ยืนด้ายอุจจาระบัสสวาระ ถ้าแลภิกษุ

ไปหาที่กำบังอยู่ อุจจาระหรือปัสสาวะล้นไหลออกมาเสียก่อน ชื่อว่า
ไม่แก่งทำ ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๒ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราไม่เป็นไข้ จักไม่
ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายน้ำมูกลง ในที่มีของเขียว คือ
คันไม้คันหญ้าที่ยังสดอยู่ แม้รากแห่งคันไม้ยังเป็นอยู่เลื้อยไปในดิน
เห็นปรากฏอยู่ หรือกิ่งไม้เลื้อยงอกติดดินไปก็ดี ทั้งปวงนับเป็นของ
เขียวสิ้น ก็แลจะขึ้นนั่งบนคันไม้ถ่ายอุจจาระปัสสาวะลงในที่ไม่มีของ
เขียว กวરอยู่ ถ้าเหี่ยวหาที่ปราศจากของเขียวอยู่ อุจจาระปัสสาวะล้น
ไหลออกมาเสียก่อนไซ้ ชื่อว่าตั้งอยู่ในที่เป็นคนไข้ ไม่มีโทษ ถ้าแม้
หาที่ปราศจากของเขียวไม่ได้ เอาเสวียนหญ้าหรือใบไม้รองแล้วถ่าย
ลง แม้อุจจาระปัสสาวะไหลไปทับของเขียวต่อภายหลัง กวરโดยแท้.

ในสิกขาบทที่ ๓ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราไม่เป็นไข้จักไม่ถ่าย
อุจจาระ ปัสสาวะ บ้วนน้ำลายน้ำมูกลงในน้ำ น้ำนั้นประสงค์เอาน้ำที่
บริโภคใช้สอยได้ น้ำในวัจจกฏีเป็นต้นที่บริโภคไม่ได้ ไม่เป็นอาบัติ
ฝนตกห้วงน้ำท่วมไปสิ้น หาที่ตอนที่ไม่มีน้ำไม่ได้ จะถ่ายลงในน้ำ
ก็กวр ถ่ายลงบนที่บก อุจจาระปัสสาวะไหลทับน้ำลงไป ไม่เป็น
อาบัติ.

ใน ๓ สิกขาบทนี้ ภิกษุใดอาศัยความไม่เอื้อเฟื้อแก่งล้าง ล่วง ต้อง
ทุกกฏ ไม่แก่ง ไม่มีสติ ไม่รู้ เป็นไข้ และมีอันตราย ภิกษุนั้นเป็นต้น
ไม่เป็นอาบัติทุกสิกขาบท.

ปกิณณกา จบข้อเรียรายปนกัน

หัวเราะเสียงดัง พุดเสียงดัง สิกขาบทละ ๒ เป็น ๔ พุดทั้งคำ
 ขาว ๑ เป็น ๕ นั่งในพื้นดิน และนั่งในอาสนะต่ำ และยืนและไปข้าง
 หลัง และเดินนอกทาง เหล่านี้ แสดงธรรม ๕ สิกขาบท เป็น ๑๐
 สิกขาบทด้วยกัน เป็นสมณูภาสสมุฏฐาน คืออาบัติเกิดแต่กายวาจา
 จิต เป็นกิริยา สัญญาวิโมกข์ สจิตตะกะ โลภวัชชะ เป็นกายกรรม
 วจีกรรม เป็นอกุศลจิต ทุกขเวทนา ทุก ๆ สิกขาบท สูโปท-
 วิญญูติ ขอแคงและข้าวสุก เป็นถ้อยสัถตสมุฏฐาน อาบัติเกิดแต่กาย
 จิต แต่กายวาจาจิต เป็นกิริยา สัญญาวิโมกข์ สจิตตะกะ โลภวัชชะ
 เป็นกายกรรมวจีกรรม เป็นอกุศลจิต ทุกขเวทนา แสดงธรรมแก่
 คนมีร่มในมือ คนมีพัดตะในมือ คนมีศัสตราในมือ คนมีอาวุธ
 ในมือ คนสวมเชือกเท้า คนสวมรองเท้า คนไปในยาน คนนอนอยู่
 คนนั่งรักเช่า คนพันศรัทธะ คนกลุมศรัทธะ ๑๑ สิกขาบทนี้ เป็น
 ธรรมเทศนาสมุฏฐาน อาบัติเกิดแต่วาจาจิต เป็นกิริยาภิริยะ สัญญา-
 วิโมกข์ สจิตตะกะ โลภวัชชะ เป็นวจีกรรม เป็นอกุศลจิต ทุกขเวทนา
 ทุก ๆ สิกขาบท เหลื่อนั้น ๕๓ สิกขาบท มีสมุฏฐานวิธี เป็นต้น
 กังปฐมปาราชิก หนึ่งในเสขิยะนี้ ในต้นอุทเทสและท้ายอุทเทสใน
 ปาติโมกข์ งามีสัจจยากำหนดว่า อิม โข ปลาย สุตตติ เสขิยา
 ธมฺมา กังนี้ ไม่ว่าแต่ อิม โข เสขิยา ธมฺมา กังนี้ เท่านั้น ซึ่ง
 ไม่กำหนดคนนั้น แสดงความว่า ข้อซึ่งภิกษุจะพึงศึกษาใช้แต่เท่านั้น
 แม้วัตรที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ในวัตรขันธ์ ก็ชื่อว่าเสขิยะ เพราะเป็น
 วัตรอันภิกษุจะพึงศึกษาด้วยแท้ หนึ่ง ซึ่งไม่กำหนดคนนั้นเพื่อจะแสดง
 จาริตคนัยด้วย.

เสขยวณฺณนา นิฏฺฐิตา จปเสขิยะ

จักรวรรณาในบัญญัติแห่งทุกกฏาบัติซึ่งมาในชั้นระกะเป็นต้น
ตามลำดับบุพพสิกขาและเดิมเข้าบ้าง ในพระบัญญัติที่มีในบุพพสิกขา
จกกล่าวว่าข้อหนึ่ง ในพระบัญญัติที่เดิมเข้า จกกล่าวว่าข้อหนึ่งอีก ให้
เป็นที่สังเกต และจักเชิญพระพุทธบัญญัติซึ่งมาในชั้นระกะนั้นๆ และ
มาในวินัยะวัตถุเป็นต้น มาเรียบเรียงกล่าวให้เป็นกถา ๆ

จกกล่าวในจิวรปฏิสังขตกถาก่อน

ข้อหนึ่ง ภิกษุอย่านุ่งผ้ากังคฤหัสถ์ กัวยพุทธบัญญัติห้ามไว้ว่า
น ภิกษเว คิหินิวตถ์ นิวาเสตพพิ หตถิโสณชกั มจจุวาลกั จตุก-
กณณั ตาลวณณกั สत्वลลิกั, โย นิวาเสยย, อาปตติ ทุกกฏสส.
ว่า ภิกษุอย่าพึงนุ่งผ้ากังคฤหัสถ์ ถ้านุ่งกังคฤหัสถ์ ต้องทุกกฏ นุ่งกัง
คฤหัสถ์นั้นทั้งนี้ นุ่งห้อยลงไปแต่สะคือส้นฐานกังวงช้าง กังนุ่ง
แห่งหญิงในโจรประเทศก็คิ นุ่งให้ที่สุคชายข้างหนึ่งและที่วงข้างหนึ่ง
ห้อยลงไปกังทางปลา ก็คิ และนุ่งสี่มุม คือ แสดมมข้างบนสอง
ข้างล่างสองก็คิ และนุ่งให้ผ้าห้อยลงไปโดยอาการกังขัวตาล และนุ่ง
พันทบผ้าที่ยาวให้หลายชั้นเป็นเกลียวเป็นกลีบ หรือนุ่งผ้าเป็นเกลียว
กลีบโดยลำดับกันข้างซ้ายขวา มีเกลียวกลีบประมาณร้อยหนึ่ง กังนี้
ชื่อว่านุ่งกังคฤหัสถ์ ไม่ควร ถ้าแลตั้งแต่เข้าชั้นมาปรากฏเป็นเกลียว
อยู่หนึ่งหรือสอง ควรอยู่

ข้อหนึ่ง ทรงห้ามไว้ว่า น ภิกษเว สิวะลลियั นิวาเสตพพิ. ว่า
อย่าพึงนุ่งกระโจมอก ถ้านุ่งต้องทุกกฏ นุ่งกระโจมอกขึ้นมาถึงรักแร้
กังคนปล้ำและคนทำงาน นุ่งกังนี้ แม้เป็นไข้หรือเดินทางไม่ควร
คนทั้งหลายเดินทางไป เขายกมมผ้าขึ้นข้างเดียว หรือสองข้าง เหน็บ

บนผ้าถุงข้างบน หรือนุ่งผ้าผืนหนึ่งข้างในอย่างนั้น แล้วนุ่งทับอีกผืน
หนึ่งข้างนอก อันใดก็ดี ทั้งปวงไม่ควรแก้ภิกษุ ก็แต่เป็นใช้ ในผ้าจะ
แสดงให้เป็นเกลียวข้างใน แล้วนุ่งอีกผืนหนึ่งข้างบนได้อยู่ ไม่เป็นใช้
เมื่อจะนุ่งสองผืน พึงซ่อนให้เป็นชั้นกันแล้วจึงนุ่งเถิด การนุ่งซึ่งห้าม
ในที่นี้ ก็ดี ในเสขิยะ ก็ดี ทั้งปวงนั้น พึงเว้นเสีย พึงปิตมณฑล ๓
นุ่งให้เป็นปริมณฑลอย่าให้วิการ เมื่อเรอนั้นทำให้วิการอย่างใด
อย่างหนึ่ง ไม่พ้นทุกกฎ

ข้อหนึ่ง อย่าพึงห่มกัณฑ์หัตถ์ ถ้ายทรงห้ามไว้ว่า น ภิกษเว
คิหิปารุคิ ปารุปีตพหิ. ว่าอย่าพึงห่มกัณฑ์หัตถ์ ถ้าห่ม ต้องทุกกฎ
ห่มบิณฑกยาแต่ข้างบน ข้างล่างเปลือยไว้ถึงนิกรณธ์ ก็ดี และห่มเอาผ้า
วางบนจะงอยบ่าสองข้าง เปื่อกอกไว้คังปริพพชกบางจำพวกก็ดี และ
ห่มเอาที่สุกผ้าหนึ่งข้างหนึ่งบิณฑก ห่มมทั้งสองวางบนจะงอยบ่า
สองข้าง ทั้งมนุษย์มีผ้าผืนเดียว ก็ดี และห่มเอาผ้าพันคอห้อยชาย
ทั้งสองลงข้างท้อง หรือทวัดไปข้างหลังคังนักละสงสาเป็นต้น ก็ดี และ
ห่มคลุมหมก แสดงแต่แววตากังหญิงสาววังเป็นต้น และห่มผ้ายาว
เอาชายผ้าข้างหนึ่งคลุมตัวหมกคังคฤหบดีผู้ใหญ่ และกลีผ้าสาฎกออก
แล้วสอดเข้าในรักแร้ คลุมตัวด้วยชายผ้าข้างหนึ่ง คังชวานจะ
เข้าหังนาก็ดี และห่มเอาผ้าสอดเข้าในระหว่างรักแร้ทั้งสอง ทวัดขึ้น
บนจะงอยบ่าคังพราหมณ์ ก็ดี และห่มเปิดแขนซ้ายที่ผ้าห่มเฉียงบ่า
ข้างหนึ่งคลุมอยู่เสียแล้ว ยกจีวรขึ้นวางบนจะงอยบ่า คังภิกษุผู้จัดแถว
ให้นั่งตามลำดับ ห่มกัณฑ์หรือห่มอย่างอื่น พ้นจากลักษณะแห่งปริ-
มณฑลทั้งปวงนั้น ชื่อว่าห่มกัณฑ์หัตถ์สัน ภิกษุอย่าพึงห่มคังนี้ พึง

เว้นโทษแห่งการห้ามทั้งปวงอย่างนั้นก็ดี อย่างอื่นเช่นนั้นนั้นก็เสียแล้ว
พึงห้ามให้เป็นปริณตทลอย่าให้วิการ เมื่อไม่ห้ามเช่นนั้นและทำให้วิการ
อย่างใดอย่างหนึ่ง ในอารามหรือในละแวกบ้าน ด้วยความไม่เอื้อเฟื้อ
เป็นทุกกฎ

ข้อหนึ่ง ภิกษุอย่าทรงผ้าสีต่างๆ มีสีเขียวเป็นต้น ด้วยบัญญัติ
ห้ามไว้ว่า น ภิกษเว สพฺพนัลลกาณิ จีวรานิ, น สพฺพปิตฺตกาณิ,
น สพฺพโลหิตกาณิ, น สพฺพมณฺเฑญฺจกาณิ, น สพฺพกถุหาณิ,
น สพฺพมหารุงฺครตฺตานิ, น สพฺพมหานามรตฺตานิ, น อจฺฉินฺนท-
สาณิ, น ทิมฺมทสาณิ, น ปุปฺผทสาณิ, น ผลทสาณิ, น ผณทสาณิ,
จีวรานิ ธาเรตฺตพฺพานิ, น กถุจุกิ, น ตีริญฺญิ, น เวฏฺฐิณิ ธาเรตฺตพฺพ-
ความว่า อย่าทรงผ้าสีเขียวหมดทั้งดอกผักกบ สีเหลืองหมดทั้งดอก
กระดิก้าใหญ่ ผ้าสีแดงทั้งดอกชบา ผ้าสีแดงลำลานทั้งฝาง ผ้าสีคำ
ทั้งสีประจำคิควาย ผ้าสีแดงเข้มทั้งสีหลังจะเข้ ผ้าสีแดงเจือกันทั้งสี
ใบไม้แก่ ในอรรถกถา ชื่อกรณที่ ว่าสีทั้งดอกบัว และผ้ามีชายไม้คัก
ผ้ามีชายยาว ผ้ามีชายทั้งดอกไม้ ผ้ามีชายทั้งผลไม้ ผ้ามีชายเป็นแผ่น
และเสื้อและหมวกและผ้าโพก เธอองค์ใดทรงผ้าเหล่านี้ ต้องทุกกฎ
ผ้าเขียวเป็นต้น พึงฟอกเอาน้ำย้อมออกเสีย แล้วย้อมใหม่ห่มห่มเถิด
ถ้าไม่อาจฟอกออกได้ไซ้ พึงทำเป็นผ้าปูนอน หรือแทรกในชั้นกลาง
แห่งจีวรสองชั้น ผ้ามีชายไม้คักและมีชายยาว พึงตัดชายเสียห่ม
เถิด เสื้อกางเกงได้มา ผ่าเสียแล้วย้อมบริโภกก็ควร แม้ในผ้าโพก
ก็เหมือนกัน ก็แลหมวกที่ทำด้วยเปลือกไม้ ควรทำเป็นผ้าเช็ดเท้าไต่อยู่

ข้อหนึ่งอีก แม้ผ้าเปลือกปอไม่ควร ด้วยทรงห้ามไว้ว่า
น ภิกษเว โปฏฺฐโก นีวาเสตฺตพฺโพ ความว่า ห่มผ้าเปลือกปอเป็น

ทุกกฎ ก็แลผ้าทำด้วยเปลือกกรัก เปลือกกล้วย เปลือกตะไคร่น้ำ เป็นต้น ก็มีคติดึงผ้าเปลือกปอแท้

ข้อหนึ่งอีก ทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว พาหิรโลมิ อุณฺณธราเรตพุพฺพา ว่า อย่าห่มผ้าปาวารทำด้วยขนเจียม ทำให้ขนออกข้างนอก ถ้าห่มทั้งนั้น ต้องทุกกฎ ห่มผ้าให้ขนเข้าข้างใน ควรอยู่

ข้อหนึ่ง อย่างนักรักเข้าด้วยผ้าสังฆาฏิ ถ้านักรักทั้งนั้น ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว สงฺฆาฏิปลุลฺลตฺถิกาย นิสํหิตพฺพํ วัคฺชเฑวํ อายคฺคํ ควรอยู่ ด้วยเป็นของพระองค์ทรงอนุญาต

ข้อหนึ่งอีก ทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว จาตุมาสํ นิสํหิตเนน วิปฺปวสิตพฺพํ ว่า อย่าพึงอยู่ปราศจากผ้ารองนั่งมีชาย ๓ ชาย ชื่อ นิสัทนะ นานถึง ๔ เดือน ถ้าอยู่ปราศจากทั้งนั้น ต้องทุกกฎ

ข้อหนึ่ง อย่าพึงมีแต่ผ้าห่มสองผืนเท่านั้น ไม่ครบไตรจีวรเข้าไปบ้าน ถ้าเข้าไปทั้งนั้น ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว สนฺตฺรตฺตเรน คาโม ปวิสิตพฺพโ. บัณฑิตคือเหตุเพื่อจะเก็บผ้าสังฆาฏิและผ้าห่มผืนโตผืนหนึ่งไว้ ไม่ต้องเอาไปด้วย มี ๕ คิลานो वा โหติ เป็นไข้หรือ วสฺสํ สกฺกํ วา หรือสังเกตว่าเป็นกาลฝน คือฤดูฝน ๔ เดือน นที่ปารคํ วา หรือไปยังฝั่งโน้นแห่งแม่น้ำ ก็จะพึงฉันทันริมฝั่งแม่น้ำ อคฺคพคฺคตฺวิหาโร วา หรือวิหารกฐิรักษาสงฆ์สถักอยู่ อตฺถตํ ภิจินิ วา หรือกฐินได้กรานแล้ว สงฆ์สถักรักษาอยู่อย่างเดียวเป็นประมาณ ในความเป็นไข้ และสังเกตว่ากาลฝน และไปยังฝั่งแม่น้ำและได้กรานกฐินแล้ว ๔ นั้น ด้วยเมื่อกฐิวิหารรักษาแล้วจะออกไปในภายนอกวัด ควรอยู่ เมื่อ

ไม่รักษาไม่ถวญ ก็แลภิกษุอยู่ป่า วิหารกุฎีซึ่งรักษาค้วยลัมสลักไม่มี
 เรอนั้น พึงเอาผ้าไว้ในหม้อสำหรับเก็บของ ช้อนไว้ในที่กำบังเป็นคัน
 ว่า ชอกหินและโพรงไม้แล้วจึงไป บัจจย คือเหตุเพื่อจะเก็บผ้า
 อาบน้ำฝนไว้แล้วและไปก็มี ๕ ที่ ๑ ที่ ๓ ที่ ๔ เหมือนก่อน
 ที่ ๒ ว่า นิสุลัมคโต วา ไปยังภายนอกอุปัชฌาย์หรือ ที่ ๕ ว่า
 วสุลิกสาฎิกา อคตา วา โหติ วิปฺปกตา วา ผ้าอาบน้ำฝนยังไม่ได้
 ทำหรือ ๆ ทำค้างอยู่.

จิวรปฏิสงฺยุตตกถา จบ

จกกล่าวในยานาทิกถา

ข้อหนึ่ง ไม่เป็นไฉ่ อย่าไปค้วยยาน มีช้าง ม้า เกวียน เป็นต้น
 ถ้าไป ต้องทุกกฎ ค้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกฺขเว ยานเนน ยายิตพฺพ
 คังนํ และเป็นไฉ่จะไปค้วยยาน ควรอยู่ ยานนั้นเทียมค้วยบุรุษ คือ
 โคผู้ หึงเป็นสารถีหรือบุรุษเป็นสารถี ควรอยู่ ก็แลยานผลักลาก
 ค้วยมือหึง หรือบุรุษผลักลากก็ตาม ควรอยู่ กานหามกระดาน และ
 เปลผ้าผูกในไม้ก็ควร ค้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนฺุชานามิ ภิกฺขเว
 คิลานสฺส ยานํ อนฺุ ๕ เป ๕ ปรีสยฺยุตฺตํ หตฺถวณฺณกํ อนฺุ ๕ เป ๕
 สวิกํ ปาณฺุจกํ คังนํ

ข้อหนึ่ง ไม่เป็นไฉ่อย่าสวมรองเท้าเข้าบ้าน ถ้าสวมเข้าไป
 ต้องทุกกฎ ค้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกฺขเว สอุปาทเนน คาโม
 ปวิสิตพฺพ. คังนํ เป็นไฉ่สวมรองเท้าเข้าบ้าน ควรอยู่ ค้วยทรง

อนุญาตไว้ว่า อนุชานามิ ภิกขเว คิณนณ ภิกขุณา สอุปาทนเนน
คามิ คนฺตุ. กังนั

ข้อหนึ่ง อย่าสวมรองเท้า ๒ ชั้น ๓ ชั้น ถ้าสวม ต้องทักกฎ
รองเท้าชั้นเดียว และรองเท้า ๔ ชั้นเป็นของเก่า ควรในประเทศทั้งปวง
ด้วยทรงอนุญาตและห้ามไว้ว่า อนุชานามิ ภิกขเว เอกปลาสิกิ อุปา-
หนิ, น ทิกฺขณา น ติกฺขณา อุปาหนา ธาเรตพฺพา. อนุ ฯ เปฯ โอมุกฺกิ
คณฺจคณฺปาหนิ. น นวา คณฺจคณฺปาหนา ธาเรตพฺพา. กังนั รองเท้า
๔ ชั้น เป็นของใหม่ยังไม่ได้ใช้ ควรแต่ในปัจจุันตประเทศอย่างเดียว
ในมัชฌิมประเทศไม่ควร ด้วยบัญญัตินี้เป็นประเทศบัญญัติ ก็แล
พระบัญญัติซึ่งเป็นประเทศบัญญัติ เฉพาะอนุญาตในปัจจุันตประเทศ
อย่างเดียวนี้อยู่ ๔ โดยทรงอนุญาตไว้ว่า อนุชานามิ ภิกขเว
สพฺพปจฺจนฺติเมสุ ชนปฺเทสุ วินยธรปฺยจฺเมเนน คณฺเณน อุปสม-
ปทึ ฯ เปฯ คณฺจคณฺปาหนิ ฯ เปฯ ธฺวณฺหานิ ฯ เปฯ จมฺมานิ อตุล-
รณานิ เอพฺภจมฺมํ อชจมฺมํ มิคจมฺมํ ความว่า เราทากถอนุญาต
ยอมคณะสงฆ์มีพระวินัยธร คือ อนุสาวนกาจารย์เป็นที่ ๕ ให้อุปสม-
บทกุลบุตรอย่างหนึ่ง อนุญาตรองเท้า ๔ ชั้น อย่างหนึ่ง อนุญาตอาบน้ำ
เป็นนิตยอย่างหนึ่ง อนุญาตหนังเจียม หนังแพะ หนังเนื้อ เป็นเครื่อง
ลาดอย่างหนึ่ง ๔ อย่างนี้ในปัจจุันตชนบททั้งปวง ในมัชฌิมประเทศไม่
ควร ในมัชฌิมประเทศ คณะสงฆ์ทั้งวินัยธรด้วย ตั้งแต่ ๑๐ ขึ้นไป ให้
อุปสมบทกุลบุตรจึงควร ด้วยทรงบัญญัติไว้ว่า น ภิกขเว อุทฺทสวคฺ-
เคน คณฺเณน อุปสมฺปาเทตพฺพิ. อนุชานามิ ภิกขเว ทสวคฺเคน วา
อคิเรกทสวคฺเคน วา คณฺเณน อุปสมฺปาเทตฺติ. ความว่า คณะสงฆ์ มี

วรรค ๑๐ หย่อนอยู่ อย่าให้อุปสมบทกุลบุตร ถ้าให้อุปสมบท ต้องทุกกฎ
 เราผู้ตกถากยอมให้สงฆ์มีวรรค ๑๐ หรือเกินกว่า ๑๐ อุปสมบทกุล-
 บุตรในมัชฌิมประเทศ รองเท้า ๔ ชั้น เป็นของใหม่ ไม่ควร กังกล่าว
 แล้วก่อน ในมัชฌิมประเทศไม่มีสมัย กิ่งเคียน จึงอาบน้ำได้ทีหนึ่ง
 กังกล่าวแล้วในนหณะสิกขาบท หนังสือโคสิ่งหนึ่งในมัชฌิมประเทศ
 ไม่ควรเลย ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น กิณฺณิ จมฺมิ ธาเรตฺพุ วั ยาฬิง
 ทรงหนึ่งอันใดอันหนึ่ง ถ้าทรง ต้องทุกกฎ หนังสือคือหนังสือชุมพา
 และหนังสือโคสิ่งหนึ่ง จะปูนอนหรือปูนั่งในปัจฉิมประเทศ ควร
 อยู่ ในหนังสือตามอรรถกถากำหนดไว้ว่า เอณิมิโค ทราย วาตมิโค
 จมฺนํ ปสทมิโค ฟานํ กรุงคมิโค กวาง มิคมาตุโก เนือถิก โรหิต-
 มิโค ละมั่ง หนังสือเหล่านี้อย่างเดียว ควรในปัจฉิมประเทศ
 สัตว์อื่น คือ มกฺโข วานร กาสฺสโห ก้าง สรโภ นางเห็น กทฺทลิมิโค
 ชมก พาพมิโค พาพมฺฤคเนือร้าย หนังสือสัตว์เหล่านี้ไม่ควร
 ในประเทศทั้งปวง สี่หพยคุฆอจฺจตรจฺจา ราชสีห์ เสือโคร่ง หมี
 เสือขาว ชื่อว่าพาพมฺฤค ใช้แต่จำพวกนั้นอย่างเดียว ก็แลหนังสือ
 สัตว์จำพวกใด ซึ่งกล่าวไว้ว่าควร ยกสัตว์จำพวกนั้นเสีย สัตว์เหล่านั้น
 โดยที่สุก แม้อโค กระบือ กระต่าย แมว เป็นต้นทั้งปวง ชื่อพาพมฺฤค
 เนือร้าย ในที่นี้ หนังสือสัตว์ทั้งปวงเหล่านั้นไม่ควรเลย ซึ่งว่าไม่
 ควรนั้น อาศัยที่หวงไว้บริโภคนั่งนอนเป็นของบุคคล ถ้าเป็นเครื่อง
 สำหรับบริโภคในเสนาสนะของสงฆ์ควรสัน ตามคำในอรรถกถาว่า
 สี่หจฺมมาทํนํ หิ ปริหรณฺเวยว ปฏิกฺขเอย, เสนาสนปริโภเค
 ปน อกปฺปิยํ นาม นตฺถิ คังนํ ก็แลหนังสือทั้งปวงเป็นกิตติวิภูของ
 กฤหัสถ์ หรือเป็นแต่เครื่องผูกพัน จะนั่งอิงนั่งทับควรอยู่ จะนอนทับ

ไม่ควร ถวายทรงอนุญาตไว้ว่า อนุชานามิ ภิกขเว ลิหิวิภญฺญ อภินิสฺสิตํ น เตวว อภินิปฺชิตํ. อนุชานามิ ภิกขเว พนฺชนมตฺตํ อภินิสฺสิตํ. ทั้งนี้ ก็แลในร่องเท้า ยกแต่หนึ่งมนุษย์เสีย จะทำด้วย หนังสือโศกสิ่งหนึ่ง ควรสิ้น แม้ในร่องร่องเท้า และฝักมีค ฝักกุกญแจ ก็เหมือนกัน

ข้อหนึ่ง อย่าสวมรองเท้าสีต่าง ๆ มีสีเขียวเป็นต้น ถวายทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว สพฺพนํสีกา อุปาหนา ฯ เป ฯ น สพฺพมหานามรตฺตา อุปาหนา ธาเรตฺตพฺพา. ว่า อย่าสวมรองเท้าเขียวทั้งปวง ทั้งสีคอกผักตบ และเหลืองทั้งปวงทั้งสีคอกกระดิกาใหญ่ และแคง ทั้งปวงทั้งสีคอกชบา และแคงสำลางทั้งสีฝาง และกำทั้งปวงทั้งสีประกาศีควาย และแคงเข้มทั้งปวงทั้งสีหลังจะเข้ และรองเท้าสีแคง เจือก้นทั้งสีใบไม้แก่ ในอรรถกถากรุณทิวา ทั้งสีคอกบัว ถ้าภิกษุใด ทรงรองเท้า ดังนี้ ต้องทุกกฎ ในรองเท้าเหล่านั้น สิ่งโศกสิ่งหนึ่ง ได้มาแล้ว เช็ดหน้าเสียด้วยผ้าขี้ริ้ว ทำลายสีเสียแล้วสวม ก็ควร แม้ทำลายสีเสียสักหน่อยหนึ่ง ก็ควร

ข้อหนึ่งอีก แม้รองเท้ามีหูสีเขียว เหลือง แดงสำลาง และสีคำ สีแคงเข้ม สีแคงเจือก้น ก็ไม่ควร ถวายทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว นํสีกฺวทุธิกา อุปาหนา ฯ เป ฯ น สพฺพมหานามรตฺตวทุธิกา อุปาหนา ธาเรตฺตพฺพา. ทั้งนี้ แม้รองเท้าที่มีสายรัศมีสีเขียวเป็นต้น เหล่านั้น ก็พึงทำลายสีเสียก่อนแล้วจึงสวม

ข้อหนึ่ง อย่าสวมรองเท้าปกสันเท้า ปกหลังเท้าเป็นต้น ถวายทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว ขลฺลคฺคพฺพุธา, น ปฺปฏพฺพุธา, น ปาลิคุณ-

ชีมา, น ตูลปฺลณิกา, น ติตฺติรปฺตติกา, น เมณฑวิสานวทฺธิกา,
 น อทฺทวิสานวทฺธิกา, น วิจฺจณิกพิกา, น โมรปฺปณฺชปรีติพฺพิตา,
 น จิตฺรา อุปาหนา ธาเรตพฺพา. ว่า อย่าทรงรองเท้าที่ผูกหนังแต่
 พื้นขึ้นมาปักส้น และรองเท้าปักเท้าทั้งหมคจนถึงแข้ง ถังรองเท้าชาว
 โยนก และรองเท้าปักเท้าเพียงมาครว่าหลังเท้าข้างบนไม่มีปักแข้ง
 และรองเท้ายัดค้ำยันนุ่น และรองเท้าประกอบสายหูส้นฐานทั้งเขาแกะ
 ในที่ที่เป็นข้อ และรองเท้าประกอบค้ำยันสายหูส้นฐานทั้งเขาแพะใน
 ที่ที่เป็นข้อ และรองเท้าประกอบค้ำยันสายหูส้นฐานทั้งหางแมลงบึ้ง
 ในที่ที่เป็นข้อนั้น และรองเท้าขลิบเย็บค้ำยันแวนกยุงในพื้น หรือ
 ในหูกงเย็บค้ำยันค้ำยัน และรองเท้าอันวิจิตรโดยส้นฐานต่างๆ ถ้าแล
 ภิกษุใดทรงรองเท้าเหล่านี้ไซ้รั ต้องทุกกฎ ในรองเท้าเหล่านี้ สิ่งใด
 สิ่งหนึ่งได้มาอาจนำเอาหนังปักส้นเป็นคันออกเสียได้ไซ้รั ก็พึงนำเอา
 ออกเสียใช้เถิด ก็แลหนังปักส้นเป็นคันนั้นยังมีอยู่ เมื่อใช้เป็นทุกกฎ

ข้อหนึ่งอีก แม้รองเท้าประกอบค้ำยันหนังราชสีห์เป็นคัน ใน
 ที่สุดโดยรอบทั้งประกอบอนุวาทในจีวรก็ไม่ควร ค้ำยันทรงห้ามไว้ว่า
 น ภิกฺขเว สีหจุมฺมปรีกฺขณฺฐา, น พยฺยจุมฺม ๑เป ๑ น ที่ปจุมม
 ๑เป ๑ น อชินจุมม ๑เป ๑ น อุทฺทจุมม ๑เป ๑ น มชฺชาจริจุมม
 ๑เป ๑ น กาทกจุมม ๑เป ๑ น อตุลฺลจุมมปรีกฺขณฺฐา อุปาหนา
 ธาเรตพฺพา. ทั้งนี้ ว่าอย่าทรงรองเท้าขลิบค้ำยันหนังราชสีห์ และขลิบ
 ค้ำยันหนังเสือโคร่ง ขลิบค้ำยันหนังเสือเหลือง ขลิบค้ำยันหนังเสือขาว
 ขลิบค้ำยันหนังนก ขลิบค้ำยันหนังแมว ขลิบค้ำยันหนังกระแต ขลิบ
 ค้ำยันหนังนกเค้า ถ้าภิกษุใดทรงรองเท้าเหล่านี้ไซ้รั ต้องทุกกฎ แม้

ในรองเท้าเหล่านั้น สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้มา พึงนำเอาหนังเหล่านั้นออก
เสียแล้วใช้เถิด

ข้อหนึ่ง อย่าสวมเชียงเท้าไม้ รองเท้าหนังเป็นต้น ด้วยทรง
ห้ามไว้ว่า น ภิกขเว กาจิ สักกนิยา ปาทุกา ชาเรตพุพา. อนุ
ฯ เปฯ ติสฺโส ปาทุกาโย ชฺวญฺชานียาโย อสักกนิยาโย วจฺจปาทุกิ
ปสฺสสาวปาทุกิ อามนปาทุกิ ว่าภิกษุอย่าพึงทรงเชียงเท้า สิ่งใดสิ่ง
หนึ่ง คือเชียงเท้าไม้ และเชียงทำด้วยใบตาล ทำด้วยใบไผ่ ทำด้วย
หญ้า และทำด้วยหญ้ามุงกระต่าย หญ้าปล้อง และทำด้วยเท้ารัง ทำ
ด้วยแฝก และทำด้วยขนเจียม เชียงเท้าทำด้วยทอง และเงิน แก้วมณี
แก้วไพฑูรย์ แก้วผลึก สังกะสี คีบุก ทองแดง เหล้าหนักดี และ
เชียงเท้าอันใดอันหนึ่งที่จะพาท้าวเดินไปได้ ถ้าภิกษุใด ทรงเชียงเท้า
เช่นนั้น ต้องทุกกฏ และพระองค์ทรงอนุญาตเชียงเท้า ๓ อย่าง ที่
ตั้งอยู่เป็นนิตย์ไม่พาท้าวเดินไปได้ คือเชียงรองเท้าเป็นที่ด้วยเง้า
เชียงรองเท้าเป็นที่ด้วยบัสสาวะ เชียงรองเท้าเป็นที่ชำระด้วยน้ำ ได้
ความว่า รองเท้าหนังอย่างเดียวจึงควรใช้

ข้อหนึ่งอีก ภิกษุผู้เป็นอาจารย์ หรือเป็นอาจารย์มัคร และ
อุปัชฌาย์ หรือภิกษุผู้เป็นอุปัชฌายมัคร ไม่ได้สวมรองเท้าเดินอยู่
ภิกษุหนุ่มสวมรองเท้าเดินไป ต้องทุกกฏ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า
น ภิกขเว อาจริเยสุ อาจริยมตฺเตสุ อุปฺชมาเยสุ อุปฺชamayมตฺเตสุ
อนุปาหเนสุ จงฺกมฺนเตสุ สอุปฺาหเนน จงฺกมิตพุพิ. ทั้งนี้
บัพพชาจารย์ผู้ให้สรณคมนับว่าเป็นสามเณร ๑ อุปสัมปทาจารย์ผู้
สวดกรรมวาจาให้อุปสมบทเป็นภิกษุ ๑ นิสสยาจารย์ผู้ให้นิตย ๑

อุทเทศอาจารย์ผู้ให้อุทเทศคือบาติและอรรถกถา ๑ ๔ น ชื่อว่า
 อาจารย์ในที่นี้ ภิกษุ ๖ พรรษา ชื่อว่าอาจารย์มัตถ ผู้พอเป็นอาจารย์
 ได้ แห่งภิกษุผู้ยังไม่มีพรรษา ถวายว่า ผู้ยังไม่มีพรรษานั้นจักขอนิสัย
 กระเธอนั้นอยู่ ในกาลเมื่อตน ๕ พรรษา ก็ได้อยู่ ผู้ ๗ พรรษาชื่อว่า
 อาจารย์มัตถแห่งผู้พรรษาเดียว ผู้ ๘ พรรษาชื่อว่าอาจารย์มัตถแห่ง
 ผู้ ๒ พรรษา ผู้ ๙ พรรษา ชื่อว่าอาจารย์มัตถแห่งผู้ ๓ พรรษา ผู้
 ๑๐ พรรษาชื่อว่าอาจารย์มัตถแห่งผู้ ๔ พรรษา ภิกษุผู้เพื่อนเห็น
 เพื่อนกินแห่งอุปัชฌาย์ หรือว่าภิกษุผู้ใดผู้หนึ่ง ซึ่งแก่กว่าด้วยพรรษา
 ๑๐ ภิกษุทั้งปวงเหล่านั้น ชื่อว่าอุปัชฌาย์มัตถ ผู้พอเป็นอุปัชฌาย์ได้
 ภิกษุเพียงนี้แล ไม่ได้สวมรองเท้าเดินอยู่ ครั้นสวมรองเท้าเดินไป
 เป็นอาบัติทุกกฏ.

ยานาทิกถา จบ

จักกล่าวในมณฑนาทิกถา

ข้อหนึ่ง ภิกษุอย่าทาและผัก และย้อมหน้าและย้อมตัวด้วย
 เครื่องทาเครื่องย้อม ด้วยบัญญัติห้ามไว้ว่า น ภิกษเว มุขํ อาลิมฺเบ-
 ตพฺพํ, น มุขํ อุมฺมทฺทิตพฺพํ, น มุขํ จุลฺเลตพฺพํ, น มโนสึลาย
 มุขํ ลณฺเณตพฺพํ, น องฺคราโค, น มุขราโค, น องฺคมุขราโค กา-
 ตพฺพโ พฺ ว่า ภิกษุอย่าทาหน้าด้วยเครื่องทาที่กระทำให้เป็นคนมีผิวใส
 อย่าผักหน้าด้วยเครื่องผักต่าง ๆ อย่าปักเช็ดหน้าด้วยจุน สำหรับผัก
 หน้า อย่าเจิมหน้าด้วยมโนสึลาและหรรคาลเป็นต้น อย่าย้อมตัว อย่า
 ย้อมหน้า อย่าย้อมทั้งตัวและหน้า ถ้าเธอใดทำอย่างนี้ ต้องทุกกฏ

กัวยทรงอนุญาตไว้ว่า อนุชานามิ ภิกขเว อาพาธปฺปจฺจยา มุขํ
อาลิมฺปิตุํ. ดังนี้ เพราะอาพาธจะทาหน้า ควรอยู่

ข้อหนึ่ง ภิกษุอย่าทรงเครื่องประดับ มีตุ้มหูเป็นต้น กัวยทรง
บัญญัติไว้ว่า น ภิกขเว วลฺลิกํ ชาเรตพฺพํ, น ปามงฺกํ, น กณฺฐ-
สฺสฺสฺสํ, น กณฺฐสฺสฺสํ, น โอรฆณฺณํ, น กายูรํ, น หตฺถาภรณํ, น องฺคุลิ-
มฺพุทฺธิกํ ชาเรตพฺพํ ว่า อย่าทรงตุ้มหูเครื่องประดับหู โดยที่ตุ้มหูเป็น
ใบตาล และท้ายสังวาล และเครื่องประดับสะเอว สิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดย
ที่ตุ้มหูเป็นค้ายกี้ และกำไล และสายสร้อย และเครื่องประดับมือ
และแหวนนิ้วมือ เธอใดทรงเครื่องประดับเหล่านี้ ต้องทุกกฏ เครื่อง
ประดับสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ควรเลย

ข้อหนึ่ง อย่าให้เขาถอนผมหงอก ถ้าให้เขาถอน ต้องทุกกฏ
กัวยทรงบัญญัติห้ามไว้ว่า น ภิกขเว ปลิตฺติ คาหาเปตพฺพํ. ดังนี้ ขน
อันโคงอกขึ้นที่คิ้ว หรือหน้าผาก หรือที่หนวดเขี้ยว เป็นของน่าเกลียด
ขนเช่นนั้นจะหงอกก็ตาม ไม่หงอกก็ตาม แม้จะให้เขาถอนเสีย ควรอยู่

ข้อหนึ่ง อย่าให้เขาคัดผมด้วยตะไกร ถ้าให้เขาคัด ต้องทุกกฏ
กัวยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว กตฺตริกาย เกสา เจทาเปตพฺพา. ดังนี้
เป็นแผลในศีรษะจะให้เขาคัดผมด้วยตะไกรเพื่อจะทายา ควรอยู่ กัวย
ทรงอนุญาตไว้ว่า อนุชานามิ ภิกขเว อาพาธปฺปจฺจยา กตฺตริกาย
เกเส เจทาเปตฺตุ. ดังนี้

ข้อหนึ่ง อย่าให้เขาคัดหนวดด้วยตะไกร ถ้าให้เขาคัด ต้อง
ทุกกฏ กัวยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว มสฺสํ กปฺปาเปตพฺพํ. ดังนี้

ข้อหนึ่งอีก อย่าหวิ้มด้วยแปรง อย่าหวิ้มด้วยสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มี
 หวีงาเป็นต้น อย่าเอามือทำเป็นหวิ้ม หวิ้มด้วยนิ้วมือ อย่าหวิ้มด้วย
 น้ำมันเจือด้วยขง อย่าหวิ้มด้วยน้ำมันเจือด้วยน้ำ ถ้าหวิ้มทั้งนี้ ต้อง
 ทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว โกชฺเณน, น ผณเณน, น หตุต-
 ผณเณน, น สิตฺตเตลเณน, น อุตฺตเตลเณน, เกสา โอสณฺเณหตฺตพฺพา.
 ทั้งนี้ หวิ้มเพื่อจะแต่งตัว ต้องทุกกฎในที่ทั้งปวง ก็แลผมปลายชันขึ้น
 ข้างบน ฟังชุมมือให้ชุ่มแล้วลูบศีรษะเพื่อจะให้ตกตามกันเถิก แม้
 ศีรษะร้อนและเจือด้วยผงกลี จะลูบด้วยมือชุ่ม ควรอยู่

ข้อหนึ่ง ไม่เป็นไข้ อย่าส่องดูเงาหน้าในกระจก และภาชนะ
 แห้งน้ำ ถ้าส่องดู ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว อาทา-
 เส วา อุตฺทปฺตเต วา มุขนิมิตฺตํ โอโลเกตพฺพํ. ทั้งนี้ นิมิตแห้งหน้า
 ปรากฏในวัตถุอันใด แม้เป็นแผ่นสัมผัสเป็นต้น วัตถุทั้งปวงนั้น
 นับว่าอาทาสะ แวนฺตฺสนฺ แม้หน้าสัมผัสเป็นต้น ก็ดี ถิ่นนับว่าภาชนะน้ำสน
 เพราะเหตุนั้น เมื่อแสดงเงาหน้าในที่ใดที่หนึ่ง ต้องทุกกฎ เป็นแผลใน
 หน้า จะแสดงเงาหน้าในกระจกเป็นต้น เพื่อจะรู้ว่าแผลเรามีผิวหรือยัง
 ควรอยู่ ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนฺุชานามิ ภิกขเว อาพารปฺปจฺจุยา
 ๆเปฯ โอโลเกตุํ. ทั้งนี้ ในอรรถกถาว่า จะแสดงเพื่อจะดูอายุสังขารว่า
 เราแก่แล้วหรือยัง ควรอยู่

ข้อหนึ่ง อย่าเพ่งดูนิมิตหญิง ด้วยทรงห้ามไว้ในวินัยกถาว่า
 น จ ภิกขเว สารตฺเตน มาตุคามสุส อญฺจชาติ อฺปนิจฺฌายิตพฺพํ. ว่า
 ภิกษุอย่าพึงกำหนดเพ่งองค์กำเนิดแห่งมาตุคาม ถ้าเธอใดเพ่งดู ต้อง
 ทุกกฎ ถ้าแม่หญิงนั่งผ้าสักร้อยชั้น ยืนข้างหน้าเพ่งดูว่า นิมิตอยู่

ในโอกาสชื่อนี้ เป็นทุกกฎแท้ ที่เพ่งคุณมิตแห่งหญิงเด็กชาวบ้านยัง
ไม่ได้นั่งผ้าไม่ต้องกล่าว อนึ่ง แม้นมิตแห่งศิริจรรย์ทั่วเมื่อย ก็เหมือน
กันอย่างนั้น ไม่เหลียวดูข้างโน้นข้างนี้ เพ่งดูด้วยประโยชน์เดียว
แม้สิ้นวันหนึ่ง เป็นทุกกฎตัวเดียว เหลียวดูข้างโน้นข้างนี้แล้วเพ่ง
ดูบ่อย ๆ เป็นทุกกฎ ทุก ๆ ประโยค อย่าพึงปรับอาบัติด้วยหลักตา
แล้วลืมชั้นดู เพ่งดูแล้วกลับคืน ถัดตั้งอยู่ในสังวรอีกโดยพลัน ไม่เป็น
อาบัติ มละสังวรเสียกลับเพ่งดูอีก คงเป็นทุกกฎแท้

ข้อหนึ่ง เมื่ออาบน้ำ อย่าสีกายในต้นไม้อ ในเสา ในฝา ถ้าสีกาย
ในที่เหล่านี้ ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกฺขเว นหายมาเนน
รฺกฺเข กาโย, น ฌมฺเภ, น กุฑฺเต กาโย อุคฺฆัมเสตพฺโพ. ดังนี้

ข้อหนึ่งอีก อย่าอาบในที่ชื่ออัฐฐานะ และอย่าอาบด้วยไม้ชื่อ
คันธัพพหัตถกะ และอย่าอาบด้วยกุรุวินทกสุตติ ถ้าอาบในอัฐฐานะ
และอาบด้วยของเหล่านี้ ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกฺขเว
นหายมาเนน อฏฺฐาเน, คนฺธพฺพหตฺถเกเน, กุรุวินทกสุตฺติยา นหา-
ยิตพฺพุ. ดังนี้ ชาวมัชฌิมประเทศทั้งหลาย เขาตากต้นไม้ให้เหมือนกับ
กระดานแล้ว จำหลักให้เป็นแถวรีแถวขวาง โดยอาการตั้งตากกระดาน
หมากรุกแล้ว ผึงไว้ที่ทำอาบน้ำ เอาจُرณจุเข้าในไม้กระดานนั้นแล้ว
สีกายในไม้กระดานนั้น ไม้กระดานเช่นนั้น ชื่อว่าอัฐฐานะ รูปมือ
ทำด้วยไม้ทั้งไว้ที่ทำอาบน้ำ ชื่อว่าคันธัพพหัตถกะ ไคยีนว่ามนุษย์
ทั้งหลายเขาถือเอาจُرณด้วยไม้เช่นนั้นแล้วขัดสีตัว เกลียวตัว เขา
ผสมจُرณกรวดศิลาเข้ากับครั่ง ทำเป็นก้อนเข้าในท่ามกลาง เรียกว่า
กุรุวินทกสุตติ เขาถือกุรุวินทกสุตตินั้นในที่สุดสองข้างเข้าแล้วขัดสีตัว

ข้อหนึ่ง อย่าเอาหลังต่อหลัง ตัวต่อตัว เข้าสีกัน ถ้าภิกษุ ๒ องค์สีกันเช่นนั้น ต้องทุกกฏ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว วิคคยหปริกมมํ การารเปตพฺพํ ดังนี้

ข้อหนึ่ง ทรงห้ามไว้ว่า ภิกขเว มลฺลเกณ นหายิตพฺพํ ว่า ภิกษุอย่าพึงอาบด้วยไม้ซ้อมัลลกะ ถ้าเธอไคอาบด้วยไม้มัลลกะ ต้องทุกกฏ ไม้เขาจักเป็นพื้นมังกร ทำฐานฐานตั้งรากมัน ชื่อว่ามัลลกะ ไม้มัลลกะนี้ แม้แก่ภิกษุใช้ก็ไม่ควร ไม้มัลลกะเขาไม่ได้ตัดเป็นพื้นมังกร ควรแก่ภิกษุใช้ ภิกษุไม่เป็นใช้ไม่ควร ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนฺุชานามิ ภิกขเว คิลานสฺส อคตมฺลลกํ ดังนี้ ท่อนกระเบื้องและท่อนศิลา ควรแก่ภิกษุทั้งปวง เกลียวผ้าและผ้ามือเป็นของควร ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนฺุชานามิ ภิกขเว อุกฺกาสิกํ ปฺลุปฺปานิํกํ ดังนี้ อุกฺกาสิกํ แปลว่า เกลียวผ้า เพราะเหตุนี้ ภิกษุผู้ใดผู้หนึ่งอาบน้ำอยู่ จะเอาเกลียวผ้าอาบอุหลัง ควรอยู่ ปฺลุปฺปานิํกํ แปลว่า หักถปฺริกรรม เพราะเหตุนี้ ภิกษุทั้งปวงจะทำปฏฺฐิปริกรรม คือสีหลังกันด้วยมือ ควรอยู่ ก็แลนหานวัตร ทำเนยฺมอาบนํ้าดังนี้ ไปถึงท่าอาบนํ้าแล้ว อย่าเอาผ้าจีวรทั้งไว้ที่แห่งใดแห่งหนึ่งแล้วคว่นลงไป พึงแลดูทิศทั้งปวง รู้ว่าเป็นที่สงัดแล้ว พึงกำหนดตอและพุ่มและแถววัลย์เป็นต้น แล้วยืนก้มลงเปลื้องจีวรออกผึ่งไว้ แก่ประคกเอาออกวางไว้บนหลัง จีวร ถ้าผ้าอาบไม่มีไชร์ พึงนั่งยองลงที่ใกล้่น้ำ เปลื้องผ้าสบงออก ถ้าที่ผึ่งมีไชร์ พึงผึ่งตากไว้ที่แดด ถ้าที่ผึ่งไม่มีไชร์ พึงจับวางไว้เมื่อลงก้อยลงไปเพียงสะเทือ อย่าทำให้เป็นกลิ่น เป็นเสียง พึงกลับหน้ามาข้างทิศที่ตนมาแล้วต่ำลง เมื่อเป็นเช่นนั้นผ้าจีวรนั้นเป็นอันรักษาด้วย แม้เมื่อผูกขึ้นอย่าทำเสียง ก้อย ๆ ผูกขึ้น อาบเสร็จแล้ว

พียงนัยของริมฝีปาก วังผ้านุ่งเข้า ลูกชันทิ้งให้เป็นปริณิเทศด้วยดีแล้ว
ผูกประคองเอา กลุมจิ๋ว ยืนอยู่ ถ้าแลเอาบมีผ้าอาบไซ้ ชันมาแล้ว
พียงให้แฉกน้ำตกจากตัวแล้วจึงนุ่งห่ม

ข้อหนึ่งอีก อย่าเปลือยกาย ไม่มีผ้านุ่งผ้าห่ม ใ้ให้ผู้เปลือยกาย
ด้วยกัน อย่าเปลือยกายใ้ผู้อื่น อย่าเปลือยกายใ้ผู้เปลือยกายด้วย
กันใ้ตัวตน อย่าเปลือยกายใ้เขาใ้หว่า อย่าเปลือยกายทำปริกรรม
แก่ผู้เปลือยกายด้วยกัน อย่าเปลือยกายใ้ข้าวของแก่ผู้เปลือยกายด้วย
กัน อย่าเปลือยกายรับของ อย่าเปลือยกายเคี้ยวกิน อย่าเปลือยกายฉัน
อย่าเปลือยกายล้มเลีย อย่าเปลือยกายคืบหน้า ถ้าเปลือยกายในที่ดังนี้
ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว นคฺเคน นคฺโค อภิเวเท-
ตพุโพ ฯ เปฯ น นคฺเคน ปาตพุพฺ. ดังนี้ ทรงอนุญาตเครื่องบิณฑกัยไว้
๓ ดังนี้ ชนุตตามรปฏิจฺฉาติ เครื่องบิณฑกัยคือเรือนไฟ อุทกปฏิจฺฉาติ
เครื่องบิณฑกัยคือน้ำ วตฺตปฏิจฺฉาติ เครื่องบิณฑกัยคือผ้า กัลเลเครื่อง
บิณฑกัยคือเรือนไฟ และเครื่องบิณฑกัยคือน้ำ ควรเมื่อทำปริกรรม
มีสี่หลังเป็นต้นอย่างเดียว เครื่องบิณฑกัยคือผ้า ควรในกรรมทั้งปวง

ข้อหนึ่งอีก อย่าพึงใช้กระเบื้องสี่เท้าเขาทำเป็นหนามเป็นปมขึ้น
ดังผักบัวเพื่อจะสี่เท้า ถ้าใช้กระเบื้องสี่เท้าเช่นนั้น ต้องทุกกฎ ด้วย
ทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว กตฺถิ ปรีกฺขณฺชิตพุพฺ. ดังนี้ กระเบื้องสี่เท้า
นั้นจะกลมก็ตาม สี่เหลี่ยมเป็นต้นก็ตาม พระองค์ทรงห้าม เพราะเป็น
พาหุสลาญโยก จะรับก็ไมควร จะบริโภคนก็ไมควร เครื่องสี่เท้า
๓ อย่าง คือ กรวตศิล ๑ อัฐกระเบื้อง ๑ หินฟองน้ำในทะเล ๑
๓ นี้เป็นของควร ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนฺุชานามิ ภิกขเว ติสฺสุโส
ปาทมนฺนิโย สกฺขริ กถลํ สมฺมุตฺตผณฺณํ. ดังนี้

ข้อหนึ่งอีก ทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว เจลปฏิกา อกุกมิตพฺพา. ว่า อย่าพึงเหยียบแผ่นผ้า ถ้าเหยียบ ต้องทุกกฏ ข้อนี้พระองค์ทรงปรารภโพธิราชกุมาร สร้างโกกนุหะปราสาทชั้นใหม่ ปลูกปราสาทด้วยผ้าขาว จนครบเท่าถึงลูกบันไดที่แรกแล้ว ใช้คนให้ไปเชิญพระองค์ให้เสด็จมาเสวยบนปราสาท ครั้นพระองค์เสด็จมา โพธิราชกุมารเชิญให้ทรงเหยียบ พระองค์ไม่ทรงเหยียบ เบือนพระพักตร์ดูพระอนันท์ พระอนันท์สั่งให้เลิกเสวย จึงเลิกไปปูเป็นอาสนะบนปราสาท พระองค์เสวยแล้วเสด็จกลับ จึงทรงบัญญัติห้ามทั้งนี้ ในอรรถกถาว่า โพธิราชกุมารเสี่ยงทายไว้ว่า ถ้าเราจักได้บุตร พระองค์คงจะเหยียบ ถ้าจักไม่ได้ พระองค์คงจักไม่เหยียบ พระองค์เห็นว่จักไม่ได้ ครั้นเหยียบลงราชกุมารจะเห็นวิปลาตไป จึงไม่ทรงเหยียบ นี่เป็นเหตุที่ไม่ทรงเหยียบ ในภายหน้าภิกษุทั้งหลายไม่รู้ เหยียบผ้าเช่นนั้นลง กุณห์สัถทั้งหลายจะถูกได้ เพราะเหตุนี้ พระองค์จึงทรงบัญญัติห้ามข้อนี้ไว้ ก็แลหญิงมีครรภ์แก่ หรือคลอดบุตรใหม่ เชื้อเชิญให้เหยียบและเหยียบลงก็ดี จะเหยียบผ้าที่เขาปูไว้สำหรับล้างเท้าแล้ว จะได้เหยียบก็ดี เหล่านี้ควรอยู่ ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนุชานามิ ภิกขเว คีหิโน มงฺกฺลตฺถาย ยาจิยมาเนน ฯ เปฯ อนุฯ เปฯ โรตปาทกั อกุกมิตฺตุ. ดังนี้

ข้อหนึ่ง ไม่เป็นไร อย่างนี้ร่วมนอกอุปจารวัค ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว ฉตฺติ ธาเรตพฺพ. ดังนี้ ว่าอย่าพึงกั้ร่วม ถ้ากั้ ต้องทุกกฏ กั้ว่อนกระวนกระวาย หรือมัวเมา หรืออาพาธอันอื่น อันใดอันหนึ่ง เว้นร่วมเสียเกิดขึ้น ชื่อว่าเป็นไข้ ภิกษุใช้นั้นจะกั้ร่วมในบ้าน ในป่า ควรอยู่ ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนุชานามิ ภิกขเว

กิลานสุส นตฺตํ. ดังนี้ ถ้าแลฝนตกจะรักษาจิวร หรือกลัวสัตว์ร้าย และโจร แม้จะรักษาตัว กันร่ม ควรอยู่ ก็แลร่มใบไม้ สิ่งเดียวควรในที่ทั้งปวง ไม่เป็นไข้ กันได้แต่ในวัด หรืออุปจารแห่งวัด ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนุชานามิ ภิกฺขเว อคิลานเนปี ภิกฺขุนา อารามे อารามุปจารे นตฺตํ ธาเรตุํ. ดังนี้

ข้อหนึ่ง อย่าให้เขาเขียนรูปภาพ ถ้าให้เขาเขียน ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกฺขเว ปฏิภาณจิตฺตํ การเปิดพู่ อดิธรรูปกั ปริสรูปกั. ดังนี้ ใช้แต่รูปหญิงรูปชายอย่างเดียว แม้รูปศิริจนา โดยที่สุดแม้รูปไล่เตือน ภิกษุจะทำเองหรือบังคับว่าท่านจงทำ ดังนี้ ไม่ควร แม้จะกล่าวว่า อุบาสกท่านจงทำ คนรักษาประตูดังนี้ ก็ไม่ได้ ก็แสดงให้คนอื่นเขียนเรื่องชาตกและเรื่องอสทิสถานเป็นต้น หรือเรื่องซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส และประกอบด้วยความเบื่อหน่าย ได้อยู่ แม้จะเขียนต้นไม้เครือวัลย์เป็นต้น ได้อยู่ ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนุชานามิ ภิกฺขเว มาลากมฺมํ ลตางมฺมํ มงฺกרתนฺตํ ปญฺจปฏิกิ. ดังนี้.

มณฑนาทิกถา จบ

จกกล่าวในปัตตปฏิสังขตกถา

ข้อหนึ่ง อย่าเอาบาตรห้อยแขวนในที่แห่งใดแห่งหนึ่ง ถ้าเอา ห้อยแขวน ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกฺขเว ปตฺโต ลคฺเช- ตฺตพฺโพ. ดังนี้ แม้จะผูกในราวจิวร ทั้งไว้ก็ไม่ควร

ข้อหนึ่งว่า อย่าเอาบาตรวางบนเตียง ข้อหนึ่งว่า อย่าเอาบาตรวางบนตั่ง ข้อหนึ่งว่า อย่าเอาบาตรวางบนคัก ข้อหนึ่งว่า อย่าเอาบาตรวางบนร่ม ข้อหนึ่งว่า อย่าเอาบาตรวางบนพริ้ง ข้อหนึ่งว่า อย่าเอาบาตรวางในที่สกแห่งปรีภณท์ ถ้าเอาบาตรวางในที่เหล่านี้ ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว มณฺเฑ ปิเช องฺเก ฉตฺเต มิตฺตเต ปรีภณฺเต ปตฺโต นิภฺขีปิตฺตพฺโพ. ดังนี้ เที่ยงทั้งเขาทำเพื่อจะตั้งของหรือเพื่อจะนั่งนอนก็ตาม เมื่อเอาบาตรตั้งบนเตียงตั้งอันใดอันหนึ่ง คงเป็นทุกกฎ ก็แลเอาผูกเข้ากับของอันวางไว้ควรอยู่หรือจะผูกในแม่แครงห้อยลงไว้ ก็ควร แม้ผูกแล้วจะวางบนเตียงบนตั่งไม่ควรเลย ถ้าแลเขายกเตียงหรือตั้งขึ้นเป็นร่างร้านไว้บนราวจิ้วเป็นต้น จะเอาบาตรวางบนเตียงตั้ง ก็ควรอยู่ จะเอาสายโยกคล้องเข้าไปในจะงอยบ่าแล้ววางบนคักก็ควร แม้บาตรคล้องอยู่ในจะงอยบ่าเต็มด้วยข้าวสุก จะเอาวางบนร่ม ก็ไม่ควร ก็แลจะผูกบาตรเปล้าและบาตรเต็มด้วยข้าวสุก เข้ากับภณฺฑะแล้ววางไว้บนร่ม หรือจะวางบาตรเช่นนั้น บนร่มที่ผูกเป็นร่างร้านวางไว้ก็ดี ควรอยู่ ก็แลจะวางบาตรบนพริ้งแห่งระเบียงเป็นต้น และวางบนพนักไม่ควร ถ้าแลบาตรแม็กลงไปก็ตั้งอยู่ในพริ้งในพนักที่นั้นเอง จะวางบาตรบนพริ้งที่กว้างอย่างนี้ควรอยู่ ที่สกแห่งปรีภณฺฑ์นั้น คือ ฐานพื้นนอกพริ้ง นอกพนัก วิจฺฉนฺยในที่สกปรีภณฺฑ์นี้ ให้พึงรู้โดยนัยดังกล่าวแล้วในพริ้งนั้นเกิด

ข้อหนึ่ง อย่าวางบาตรกว่าบาตรที่พื้นคมแข็ง ด้วยทรงอนุญาตเครื่องรองไว้ คือ ดินสณฺณรกั เครื่องลาดรองทำด้วยหญ้าอย่างหนึ่ง โจดกั ท่อนผ้าปูรองบาตรอย่างหนึ่ง ก็แลเมื่อท่อนผ้านั้นไม่มี จะ

วางบนเสื่ออ่อนหรือเสื่อลำแพน หรือจะวางบนพื้นที่เขาตากินเหนียว
ในที่เช่นไรไม่ประทุษร้ายบาตร จะวางในที่เช่นนั้น หรือในทราย
กรวยอยู่ ก็แลเมื่อวางในที่ที่มีดินร่วนและฝุ่นเป็นต้น หรือในพื้นคมแข็ง
เป็นทุกกฎ ปุตตมาลกั โรงสำหรับไว้บาตรทำด้วยอิฐหรือไม้ ปุตต-
กุกุณโกลิกา หม้อสำหรับเก็บข้าวของ มีสัณฐานก้นกระดางปากกว้าง
๒ สิ่งนี้ พระองค์ทรงอนุญาตไว้เป็นที่เก็บบาตร ปุตตลวิกา ถุงบาตร
อัสวทุธกา สายโยก ๒ สิ่งนี้ พระองค์ทรงอนุญาตไว้เพื่อจะรักษบาตร
ปุตตาธารโก เเชิงบาตร ๆ นี้ พระองค์ทรงอนุญาตไว้เป็นที่วางบาตร
ในอรรถกถากรุณที่กล่าวไว้ว่า ในเชิงบาตรก้นวลัยเนื่องอยู่กับพื้นที่ทำ
ด้วยงาและเถาวัลย์ และหว่ายเป็นต้น จะวางบาตร ๓ ใบซ้อน ๆ กัน
และในเชิงบาตรทำด้วยไม้ จะวางบาตร ๒ ใบซ้อน ๆ กัน ควรอยู่
ก็แต่ในมหาอรรถกถากล่าวไว้ว่า ในเชิงบาตรเป็นวลัยไม่เป็นโอกาส
พอบาตร ๓ ใบ จะวางแต่ ๒ ใบ ควรอยู่ แม้ในเชิงบาตรทำด้วยไม้
ท่อนก็เหมือนกันอย่างนั้น ก็แลเชิงบาตรทำด้วยไม้เหมือนกันภมร
และเชิงบาตรทำด้วยท่อนไม้ คือเอาไม้ ๓ ท่อน ผูกติดกันเข้าก็ดี ไม่
เป็นโอกาสแห่งบาตรแม้แต่ใบหนึ่ง แม้วางบาตรบนเชิงบาตรนั้น
พึงนั่งเอามือยึดไว้ ก็แลในพื้นพึงกล่าวไว้แต่ใบเดียวเถิด

ข้อหนึ่ง อย่าเอาของเป็นเคนลงในบาตร อย่าล้างมือลงในบาตร
พึงล้างลงในกระโดน ถ้วยทรงห้ามและอนุญาตไว้ว่า น ภิกขเว
จลกานิ วา อญฺชิกานิ วา อญฺฉิกฺโขทกํ วา ปตฺเตน น หริตพฺพิ.
อนฺขานามิ ภิกขเว ปญฺฉิคุหํ. ดังนี้ ว่า อามิสที่กายออกจะทิ้งเสีย
หรือก้างปลา หรือกระดูกเนื้อ หรือน้ำล้างปากที่เป็นเคน เหล่านี้

สิ่งใดสิ่งหนึ่ง อย่าพึ่งนำไปถวายบาตร ถ้าเอาไปถวายบาตร ต้องทุกกฎ เราตกต่อนุญาตกระโดนเป็นที่รองรับ แม้จะเอาบาตรทำเป็น กระโดนล้างมือลงไม่ได้เลย แม้จะเอาน้ำล้างมือล้างเท้าลงในบาตร แล้วนำไปเทก็ไม่ได้เลย จะจับบาตรซึ่งหมกคกอยู่ ไม่เบือน ถ้วยมือที่เบือน ไม่ควร ก็แฉะเอามือซ้ายเทน้ำลงในบาตรแล้ว อมเอาน้ำอมหนึ่งแล้ว จึงจับถ้วยมือเบือน ควรอยู่ ถ้วยว่าท่านบาตรนั้น ชื่อว่าเป็นบาตรเบือนถ้วย ก็แฉะล้างมือเบือนถ้วยนำข้างนอกแล้วจึงจับ ควรอยู่ เมื่อฉันปลา เนื้อ ผลาผลเป็นก้อนอยู่ ในของเหล่านั้น สิ่งใดเป็นกระดูกหรือเ็น ปรารถนาจะทิ้งเสีย จะเอาวางลงในบาตรนั้น ไม่ได้เลย ก็เลขของโคยังอยากจะฉันอยู่ต่อไปอีก จะเอาของนั้นวางลงในบาตรไถ้อยู่ จะวางกระดูกและก้างเป็นคันไว้ในบาตรแล้ว เอามือปลี่ยนออกมาฉัน ควรอยู่ ก็เลขของสิ่งใดนำออกจากปากแล้วยังอยากจะฉันอีกอยู่ จะเอาของนั้นวางลงในบาตรไม่ได้เลย ก่อนขิงและขึ้นมะพร้าวเป็นคัน กัดกินแล้วจะวางลงอีก ไถ้อยู่

ข้อหนึ่งอีก ฉันในอาสิตตกุปธานไม่ควร ถ้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว อาสิตตกุปธานเ ภุชิตฺตพฺพํ ว่า อย่าพึงฉันในอาสิตตกุปธาน ถ้าฉัน ต้องทุกกฎ อาสิตตกุปธานนั้น แปลว่า เทียบบ้าง ว่าผอบบ้าง แต่ในวิมุตติวินทนีว่าเป็นชื่อเชิงเชิงรองภาชนะ มีอาการกัณฐภาชนะอย่างหนึ่ง เขาทำเป็น ๘ เหลี่ยมบ้าง เป็น ๑๖ เหลี่ยมบ้าง วางข้าวปายาสเป็นต้นที่ร้อนลงแล้ว วางถาดรองของกินข้างบน เพื่อจะมีให้ข้าวสุกที่ร้อนนั้นหายร้อน เชิงเชิงรองเช่นนั้นเขาทำถ้วยทองแดงบ้าง ถ้วยเงินบ้าง ก็แต่เพราะเป็นของ

ทรงห้ามแล้ว แม้ทำด้วยไม้ก็ไม่ควร ควรแต่เครื่องรองทำด้วยทองคำ
ที่เรียกว่า มัลโลริก ซึ่งเป็นของทรงอนุญาตแก่ภิกษุใช้ ผู้ไม่อาจ
ถือบาตรไว้ฉันได้ เชิงบาตรพระองค์ทรงอนุญาตในก่อน เพื่อจะ
รักษบาตร มัลโลริก ทรงอนุญาตไว้เพื่อให้รองฉัน แม้เครื่องรอง
ทำด้วยไม้เส้า ทำด้วยใบไม้และกระเช้า และตะกร้า ก็เนื่องเข้า
ในมัลโลริกนั้นสิ้น ด้วยว่า ตั้งแต่ถึงซึ่งสังเขปว่าเป็นเครื่องรองไป
จะเป็นช่องกัก ทะลุกัก ไม่ทะลุกัก ควรโดยแท้

ข้อหนึ่งอีก อย่าเอากะโหลกน้ำเต้าทำเป็นบาตร เทียบนิณฑาท
ข้อหนึ่งอีก อย่าเอากระบือหนังทำเป็นบาตร เทียบนิณฑาท
ถ้าเทียบนิณฑาทด้วยของเหล่านี้ ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า
น ภิกษเว ตุมพุกกาเหน ฯ เป ฯ ฌฏิกกาเหน ปิณฺฑาย จริตพฺพ.
ทั้งนี้ กะโหลกน้ำเต้าจะรักษาไว้ไม่ควร ก็แลได้มาบริโภกจะทำได้
ของยืม ควรอยู่ แม้ในกระบือหนังก็เหมือนกัน

ข้อหนึ่งอีก อย่าเอากะโหลกหัวผีทำเป็นบาตรไม่ควร ด้วยทรง
ห้ามไว้ว่า น ภิกษเว ฉวสฺสสฺส ปตุโต ธาเรตพฺโพ ฯ เป ฯ น จ
สพฺพปัสสุถิเกน ภวิตพฺพ. ทั้งนี้ ว่า อย่าพึงทรงบาตรกะโหลกหัวผี
ถ้าทรง ต้องทุกกฎ อย่าพึงถือบังสกุลในของทั้งปวงทุกสิ่งด้วย
ถ้าเธอถือบังสกุลทุกสิ่ง ต้องทุกกฎ และเพียงทั้งเป็นของบังสกุล
คือเขาทั้งเสีย ถือเอาเองควรอยู่ ก็แลของที่จะพึงกลืนกินเขาให้
ได้รับเกิด ก็แลจะถือเอาของเป็นบังสกุลในซากศพที่ยังไม่แตก
ไม่ควร ด้วยทรงห้ามไว้ในวินัยว่า น จ ภิกษเว อภินฺเน สรีเร
ปัสสุถํ คเหตพฺพ. ทั้งนี้ ถือเอาของบังสกุลในซากศพที่สกลอยู่

อุบัตินทราย่อมมี ต้องทุกกฏด้วย ก็แลจะถือเอาแต่ซากศพ
ที่แตกแล้ว ควรอยู่ เเท่าไรซากศพจึงชื่อว่าแตกแล้ว แม้มาครว่า
สัตว์มีต้นว่า กาและนกตะกรุม และสุนัข และสุนัขจิ้งจอก จิกกัดด้วย
จะย่อยปากหรือเขี้ยวหน้อยหนึ่ง ซากศพนั้นชื่อว่าแตกแล้ว ก็แล
ซากศพโค ล้มลงครุคสี มาครว่าผิวซากไป หนึ่งยังไม่ซาก ซากศพ
นั้นชื่อว่ายังไม่แตกแท้ และครั้นเมื่อหนังแตกแล้ว จึงชื่อว่าแตก
แม้ซากศพโคเมื่อยังเป็นอยู่ เป็นผีและโรคกฏฐัง และเป็นท่อมพัง
อยู่แล้ว หรือเป็นแผลอยู่ แม้ซากศพนั้น ก็ชื่อว่าแตกแล้ว แม้ซากศพ
โคแต่วันที่ ๓ ไปขึ้นพองแล้ว ก็ชื่อว่าแตกแล้วแท้ แม้ในซากศพ
ยังไม่แตกเลยด้วยประการทั้งปวง ภิกษุจะใช้คนผู้เฝ้าบ่าช้า หรือ
มนุษย์อื่นให้ถือเอา ก็ควร ถ้าไม่ได้ผู้อื่นใช้ พึงทำด้วยศัสตรา หรือ
สิ่งอื่นให้เป็นแผลแล้ว พึงถือเอาบังสกุลเกิด ก็แลในสรีระเป็น
วิสมาก คือศพหญิง จะตั้งสติยังสมณเสัญญาให้บังเกิดแล้ว ทำให้
เป็นแผลในสรีระ หรือหลังมือหลังเท้าแล้ว จึงถือเอา ควรอยู่

ข้อหนึ่งอีก บาตรไม้ บาตรทอง บาตรเงิน บาตรแก้วมณี
บาตรแก้วไพฑูรย์ บาตรแก้วผลึก บาตรสัมฤทธิ์ บาตรแก้วหุง
บาตรคีนุก บาตรสังกะสี บาตรทองแดง เหล่านี้อย่าพึงใช้ ถ้าใช้
ต้องทุกกฏ บาตร ๒ อย่าง คือ บาตรดิน บาตรเหล็ก จึงควร ด้วย
ทรงห้ามและอนุญาตไว้ว่า น ภิกขเว ทาธมฺมโย, น โสวณฺณมโย,
น รูปียํ ฯ เป ฯ น มณิ ฯ เป ฯ น เวฬุริยํ ฯ เป ฯ น ผลิก ฯ เป ฯ
น กัสสิ ฯ เป ฯ น กาจ ฯ เป ฯ น ติปุ ฯ เป ฯ น สีส ฯ เป ฯ น
คัมพโลหมโย ปตุโต ธาเรตพฺพโ. อนุ ฯ เป ฯ เทว ปตุเต อโยปตุคิ

มตฺติกาปตฺติ กัณฺฐิ ถ้าแม่ในโรงฉัน กฤทฺธสฺถ์เขาจกกับข้าวลงในบาตร และจานทองเป็นคัน น้อมเข้ามาถวาย แม่จะถูกก็ไม่ควร ภาชนะ มีจานเป็นคัน แล้วถ้วยแก้วผลึก และแก้วหุงสัณฺฑธฺเป็นคัน เป็น ปุคฺคฺลิกบรีโภคอย่างเคียว ไม่ควร เป็นสังฆิกบรีโภคหรือเป็นคิหิวิกฺกฺฏ เครื่องใช้แห่งกฤทฺธสฺถ์ ควรอยู่ บาตรแม่แล้วถ้วยทองแดง ไม่ควร ก็แต่เป็นถ้วยจานควรอยู่ กำทั้งปวงนี้กล่าวไว้ในกฺุณทือรรตถา

ข้อหนึ่ง อย่าเอาบาตรชุ่มถ้วยน้ำเก็บไว้ ถ้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกฺขเว โสทโก ปตฺโต ปฏฺฐาเมตฺตพฺโพ. ว่าอย่าเอาบาตรมีน้ำ เก็บไว้ ถ้าเก็บไว้ ต้องทุกกฏ ให้ผึ่งแดดเสียก่อนแล้วจึงค่อยเก็บ ถ้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนุฯ เปฯ โอตาเปตฺวา ปตฺติ ปฏฺฐาเมตฺ. กัณฺฐิ

ข้อหนึ่ง อย่าเอาบาตรชุ่มถ้วยน้ำผึ่งแดด ถ้าเอาผึ่ง ต้องทุกกฏ ถ้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกฺขเว โสทโก ปตฺโต โอตาเปตฺพฺโพ. กัณฺฐิ ฟังทำให้หม่นน้ำก่อนจึงค่อยตาก ถ้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนุฯ เปฯ นิโรทกํ กตฺวาฯ เปฯ กัณฺฐิ

ข้อหนึ่ง อย่าตากบาตรให้นาน ถ้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกฺขเว อุณฺเห ปตฺโต นิทฺทิตฺพฺโพ. กัณฺฐิ ว่า อย่าทิ้งบาตรไว้ในที่ร้อน ถ้าทิ้งไว้ ต้องทุกกฏ ฟังตากไว้กลางแดดที่ร้อนกรุ่นหนึ่งแล้วจึงเก็บเสีย ถ้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนุฯ นามิ ภิกฺขเว มุหุตฺตํ อุณฺเห โอตาเปตฺวาฯ เปฯ กัณฺฐิ.

ปตฺตปฏฺฐิตฺตกถา จบ

จกกล่าวในเสนาสนปฏิสังยุตตกถา

ข้อหนึ่ง อย่างนี้อาสนะยาวกับหญิง และบัณฑิตและ อุกโตพยุชนก ด้วยทรงอนุญาตกำหนดไว้ว่า อนุชานามิ ภิกขเว ขเปตฺวา ปณฺฑกํ มาตุคามํ อุกโตพยุชนกํ อสมานาสนิกเกหิ สห ทิมาสเน นิสีทิตฺตุํ ว่า เราศกตาคอยอมให้นั่งในอาสนะยาวกับผู้ที่มีอาสนะ ไม่เสมอกัน นอกนั้นยกบัณฑิตก็คือกะเทยและหญิงและอุกโตพยุชนก คนมีทั้งเพศหญิงเพศชายเหล่านี้เสีย พระองค์ทรงอนุญาตไว้ว่า อาสนะโคพอนั่งได้สามคน อาสนะเท่านั้นแล ชื่อว่าอาสนะยาวอย่างน้อย ด้วยคำว่า อนุชานามิ ภิกขเว ยํ ตินฺนํ ปโหติ เอตฺตํ ปจฺฉิมิ ทิมาสนิํ ทั้งนี้ อาสนะยาวเช่นนี้ควรยกหรือได้ก็ตาม หรือเป็นของหนักไม่ควรยกหรือได้ก็ตาม ในอาสนะเช่นนั้น แม้เป็นท่อนกระดาน จะนั่งกับอนุปสัมบัน ก็ควร ก็และนั่งกับบัณฑิตเป็นต้น ไม่ควร

ข้อหนึ่ง อย่างนี้ที่เที่ยงทั้ง กับอสมานาสนิกะ ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนุชานามิ ภิกขเว สมานาสนิกเกหิ สห นิสีทิตฺตุํ อนุชานามิ ภิกขเว ทิวสฺสสนฺตเรน สห นิสีทิตฺตุํ อนุ ฯ เป ฯ ทุกฺคฺสฺส มณฺจํ ทุกฺคฺสฺส ปิซํ ว่า เราศกตาคอยอมให้นั่งด้วยกันกับผู้ที่มีอาสนะเสมอกัน และยอมให้นั่งกับผู้มีลำดับแห่งพรรษา ๓ และยอมเที่ยงทั้งแก่ผู้มีพวก ๒ ถือนั่งแต่ ๒ คน ผู้แก่กว่ากันหรืออ่อนกว่ากัน ๒ พรรษา ชื่อว่า ทิวสสันตระ ผู้มีลำดับแห่งพรรษา ๓ ชื่อว่า สมานาสนิกะ ผู้มีอาสนะเสมอกัน ก็แลในผู้ที่แก่กว่ากันหรืออ่อนกว่ากันพรรษาหนึ่ง หรือผู้ที่มีพรรษาเสมอกันเหล่านี้ไม่ต้องว่า เธอทั้งปวงเหล่านี้ ๒ องค์ จะนั่งร่วมเที่ยงหรือต้งอันเดียวกันได้อยู่ ผู้ที่แก่หรืออ่อนกว่ากันยัง

กว่ากำหนดนั้น ชื่อว่าอสมานาสนิกะ ผู้มีอาสนะไม่เสมอกัน ใน
 วิมคติวินาทีว่า แม้ผู้มีอาสนะไม่เสมอกันจะนั่งด้วยกัน ๓ คนใน
 อาสนะใช้เตียงทั้งใดอยู่ แต่ในเตียงที่นั่งได้แค่ ๒ คน ในเตียงทั้ง
 ใช้อาสนะยาว ผู้มีอาสนะเสมอกันนั่งได้ ๒ องค์เท่านั้น เพราะพระ-
 องค์ทรงอนุญาตเตียงทั้งแก่ผู้มีพวก ๒ อย่างเดียวเท่านั้น ภิกษุหนุ่ม
 เมื่อแสดงธรรมอยู่ จะนั่งอาสนะเสมอกัน หรือสูงกว่าค้ำยเคราพใน
 ธรรมกถี และภิกษุผู้เป็นเถระ เมื่อให้ภิกษุหนุ่มแสดงธรรมอยู่ จะนั่ง
 อาสนะเสมอกัน หรือต่ำกว่าค้ำยเคราพในธรรมกถี ควรอยู่ ค้ำยทรง
 อนุญาตไว้ว่า อนุฯ ๑ เปฯ นวเกณฯ ๑ เปฯ รมุมคารเวณ. ดังนี้

ข้อหนึ่ง อย่างนอนที่ ที่นอนสูง ที่นอนใหญ่ ค้ำยทรงห้ามไว้ว่า
 น ภิกขเว อุจาสชนมหาสยยานิ ธาเวตพฺพานิ เสยฺยถิํ อาสนํ
 ๑ เปฯ อุทฺโธโลหิตกุปฺพานิ. ว่า อย่าพึงทรง คือนั่งนอนที่ ที่นอนสูง
 ที่นอนใหญ่ ถ้าทรง ต้องทุกกฎ ที่นอนสูงที่นอนใหญ่นั้น ดังนี้ คือ
 อาสนํทํ อาสนะ คือเตียงทั้งสูงเกินประมาณ ปล่อยโก บัลลังก์ที่นั่ง
 เขากะทำรูปสัตว์ร้ายติดเข้าในเท้า โคนโก ผ้าโกขาวใหญ่มีขนยาว
 ได้ยินว่าขนแห่งผ้านั้นยาวกว่า ๔ นิ้ว จิตฺตกา เครื่องลาคทำด้วยขน
 แกะวิจิตรด้วยลายเย็บปัก ปฏิกกา เครื่องลาคขาวทำด้วยขนแกะ
 ปฏิลิกา เครื่องลาคทำด้วยขนแกะ มีลายดอกไม้แน่นเนื่องกัน เขา
 เรียกว่าผ้าขาวโยนก ผ้าทมิฬบ้าง ตูลิกา ผูกประกอบด้วยขนโคโดยปกติ
 อย่างเดียว วิคติกา เครื่องลาคทำด้วยขนแกะ วิจิตรด้วยรูปราชสีห์ เสือ
 ไกร่งเป็นต้น อุทฺธโลมิ เครื่องลาคทำด้วยขนแกะ มีขนขึ้นข้างเดียว
 เอกนฺตโลมิ เครื่องลาคทำด้วยขนแกะ มีขนขึ้นทั้ง ๒ ข้าง กสิสฺสํ

เครื่องปูนอนทอด้วยค้ายทองในระหว่างแท่งค้ายไหมขลิบค้ายทอง
โกเสยยี่ ผ้าปูนอนทอด้วยค้ายไหมขลิบค้ายทอง ก็แลเป็นไหมล้วน
ไม่ขลิบทองกรวยอยู่ กุฎกั เครื่องปูนอน ทำค้ายขนแกะใหญ่พอนาง
พ่อน ๑๖ นาง ยืนรำได้ หตุตตุธรี เครื่องลากบนหลังช้าง อสุตตุธรี
เครื่องลากบนหลังม้า รตตุธรี เครื่องลากบนรถ อชินปฺปเวณิ เครื่อง
ลากเป็นชั้นเขาเย็บค้ายหนังเสือ ชื่อว่า อชินะ ใหญ่ประมาณเท่าเตียง
ค้ายว่าหนังสัตว์จำพวกนั้นอ่อนนุ่มจึงเย็บซ้อนกันไว้ กทมิมิคปวร-
ปจฺจุตฺตฺธณิ เครื่องปูนอนอย่างที่เขาทำค้ายหนังขมก ได้ยินว่าคนทั้ง
หลายเขาลากหนังขมกลบนผ้าขาว ทำเครื่องลากอันนั้น สอตุตฺตร-
จฺณทิ เครื่องลากมีเพดานแดงผูกข้างบนค้าย แม้เพดานขาวข้างล่าง
เครื่องปูนอนเป็นนอกปียะ มีอยู่ ไม่ควร เมื่อไม่มี จึงควร อุกโตโลหิต-
กุปฺธานิ ที่นอนมีหมอนแดงในข้างทั้งสองแห่งเตียง คือ หมอนศีรษะ
และหมอนเท้า ที่นอนนั้น ไม่ควร ก็แลหมอนโกลูกเดียวในข้างศีรษะ
ทั้ง ๒ จะแดงหรือสีก็ดกอกบัว หรือวิจิตรก็ตาม ถ้าประกอบค้าย
ประมาณแล้วไซ้ ก็ควร ห้ามแต่หมอนใหญ่อย่างเดียว ในฎีกาแห่ง
ขุททกเสกขาบทกำหนดไว้ว่า อาสนิกและบัลลังก์ ชื่อว่าอาสนะสูง
นอกนั้นชื่อว่าอาสนะใหญ่ อาสนะสูง อาสนะใหญ่ ดังกล่าวมานี้ ไม่ควร
ยาวไปด้านเดียว เรียกว่าเตียง รีเรียกว่าคั้ง เตียงทั้งทั้งปวง ถักค้ายหยาบ
และตอก หรือผูกค้ายผ้า ทำค้ายกระดาน มีเท้าคู่เท้าตรง ทำมาก
ก็ตาม แต่เท้าสูง ๘ นิ้วค้ายนิ้วพระสุกต ยกเชิงรองข้างล่างเสีย
ควรสั้น เชิงรองรับเท้าเตียงสูงเพียง ๘ นิ้วข้างไม้ จึงควร สูงเกิน
นั้น ไม่ควร ค้ายทรงห้าม และอนุญาตไว้ว่า น ภิกฺขเว อจฺจุจา มณฺจ-
ปฺปิปาทกา ชาเรตฺตพฺพา. อนฺนํ เปฯ อญฺจจฺจุคฺคปรมิ มณฺจปฺปิปาทกั. ว่า

อย่าพึงทรงเชิงรอรบเท้าเตี้ยสูง ถ้าทรง คือรอรบเข้า ต้องทุกกฎ
 เราผู้ตกตอยอมเชิงรอรบเท้าเตี้ยเพียง ๘ นิ้วเป็นอย่างยิ่ง อาสนทิก
 คือทั้งสี่เหลี่ยมแม่เท้าสูงกว่า ๘ นิ้วพระสุกกก็ควร ถ้วยทรงอนุญาต
 ไว้ว่า อนุ ๆ เป ๆ อูจกมปิ อาสนทิกิ ว่า เราผู้ตกตอนุญาตทั้ง
 สี่เหลี่ยมแม่สูง เตี้ยที่ทำพนักในข้างทั้งสาม แม่ถึงสูงกว่าประมาณ
 ก็ควร ถ้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนุ ๆ เป ๆ อูจกมปิ สดุดังคิ ว่า เรา
 ผู้ตกตอนุญาตเตี้ย มีองค์อ้วยะ ๗ แม่สูง พระองค์ทรงอนุญาต
 นุ่น ๓ อย่าง คือ รุกขตุล นุ่นแห้งคันไม้ ไค้แก่นุ่นไม้จัวเป็นคัน ๑
 ลตาตุล นุ่นแห้งเถาว์ลย มีเพชรสังฆาต และผักข้าวสารเป็นคัน ๑
 โปตักตุล นุ่นแห้งหญ้าเลา โดยที่สุกแม่อ้อยและอ้อก็ชื่อว่าหญ้าเลา ๑
 ถ้วยนุ่น ๓ อย่างนั้น สงเคราะห์เอาภุทคามทั้งปวงสิ้น ถ้วยว่าพันชาติ
 แห้งคันไม้และเถาว์ลยและหญ้า สิ่งอื่นซึ่งจะเป็นภุทคามไม่มี เพราะ
 เหตุนั้น นุ่นแห้งภุทคามอันใดอันหนึ่ง ย่อมควรในหมอนอย่างเดีย
 วกัรณมาถึงฟูกเข้า นุ่นทั้งปวงนั้น ชื่อว่าเป็นอกบปิยะไปสิ้น ไซ้แต่
 นุ่นนั้นควรในหมอนอย่างเดียวนหาไม่ แม้ขนแห้งนทุกทั้งปวงเป็นต้นว่า
 หงส์และนกยูงและขนสัตว์สี่เท้าทั้งปวง เป็นต้นว่าราชสีห์ ย่อมควร
 ก็แลดอกไม้อื่นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นต้นว่าดอกประยงค์และพิภุส เป็นนุ่น
 ไม่ควร ใบไม้ใบพิมเสนอย่างเดียวล้วนไม่เจืออื่นไม่ควร เจือด้วย
 ใบไม้อื่นจึงควร แม้นุ่น ๕ อย่าง มีนุ่น คือ ขนแกะเป็นต้น ที่พระองค์
 ทรงอนุญาตในฟูก ก็ควรในหมอนด้วย พระองค์ทรงอนุญาตฟูก ๕
 อย่าง คือ อุนณภิสี ฟูกยักด้วยขนแกะ ๑ โจฬภิสี ฟูกยักด้วยท่อน
 ผ้า ๑ วากภิสี ฟูกยักด้วยเปลือกไม้ ๑ ตินภิสี ฟูกยักด้วยหญ้า ๑
 ปณณภิสี ฟูกยักด้วยใบไม้ ๑ นับฟูกเป็น ๕ นั้น นับตามของที่เป็น

นุ่นในภายใน ที่ว่าชนแกะนั้นใช้แต่ชนแกะอย่างเดียว ชนแห่งสัตว์ มีปีกและสัตว์สี่เท้า ซึ่งเป็นชาติสัตว์มีเนื้อเป็นกบปียะ หรืออกกับปียะ สิ่งใด ๆ ไม่ว่า ยกแต่ชนมนุสย์เสีย ชนนอกนั้นสงเคราะห์เข้าด้วยชนแกะใน^{๕๕}ทนต์ เพราะเหตุ^{๕๖}นั้น จะทำจิ๋วโดยกำเนิด ๖ อย่าง และผ้าซึ่งเป็นอนุโลม ๖ อย่าง สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทำเป็นเปลือกฟูกแล้ว ยักชนสัตว์ทั้งปวงเข้าข้างในแล้ว ทำเป็นฟูกก็ควร แม้ฟูกซึ่งพับผ้ากัมพลเข้า ๔ ชั้น หรือ ๕ ชั้นไว้ภายในกระทำก็ดี ถิ่นบัวว่าฟูกชนแกะด้วย ก็แฉฟูกยักด้วยใบไม้^{๕๗}นั้น ยกใบพิมเสนเสีย ใบไม้ใด ๆ ไม่ว่า ครอบสั้น ก็แต่ใบพิมเสนเจือด้วยใบไม้^{๕๘}อื่นควร ล้วนไม่ควร ในอรรถกถากรุงทักกล่าว ว่า นุ่น ๕ อย่าง มีชนแกะเป็นต้นอันใดซึ่งควรในฟูก นุ่นนั้นแม้ในมัสสุระก็ควรเหมือนกัน ด้วยคำ^{๕๙}นั้น เป็นอันสำเร็จความลงว่า จะบริโภคมัสสุระก็ควร ในสารัตถทีปนีไชยทมิฬสุระว่า จมมมยภิสึ แปลกันว่า ฟูกหนึ่งฟูก กำหนดประมาณแห่งฟูกไม่มี ฟูกเตียง ฟูกตั้ง ฟูกลาดพื้น ฟูกที่จงกรม ฟูกเช็ดเท้า เหล่า^{๖๐}นี้พึงกำหนดตามสมควรแล้ว ทำประมาณตามชอบใจเถิด

ข้อหนึ่ง อย่าทรงหมอนใหญ่ประมาณถึงกาย ด้วยทรงห้าม และกำหนดอนุญาตไว้ว่า น ภิกขเว อหุณณายิกานิ พิมโพนานิ ธาเรตพุพานิ. อนุ ฯ เป ฯ สีสปฺปมาณํ พิมโพนํ. ว่า อย่าพึงทรงหมอนทั้งหลายใหญ่ประมาณถึงกาย คือใหญ่หนุนได้ ตั้งแต่สะดือถึงศีรษะ ถ้าทรง ต้องทุกกฎ เราผู้ตถาคตอนุญาตหมอนประมาณเพียงศีรษะ คือกว้างพอวางศีรษะทั้งสันกับคอด้วยได้ ลักษณะทำหมอนเอาผ้าอุดศีรษะหมอนสี่เหลี่ยม พับทแยงมุมเข้าให้เป็น ๓ มุม วัค

ระหว่างมุมทั้ง ๒ ด้าน กว้างคืบสี่นิ้ว ที่กว้างด้านทแยงมุม กว้างศอก
 มุฏฐิคือกำมา ก็แต่โดยยาวกว้างเหมือนศอกคืบหรือ ๒ ศอกก็ได้ หมอน
 กว้างยาวเท่านี้ ชื่อว่าหมอนประมาณเพียงศีรษะ คำนี้กล่าวไว้ใน
 กุรุเท ที่ซึ่งว่านี้เป็นหมอนกลม ถ้าเป็นหมอนอิงหรือเป็นหมอนขวาน
 กิ่งในประเทศไทย พึงกระทำส่วนกว้างแต่คอขึ้นไปถึงศีรษะ ให้ได้
 คืบ ๔ นิ้ว คำนี้เป็นอักษณัมติ อาศัณฺณยในวิมุตติวินทนีวว่า หมอนกลม
 จะเย็บให้กลมหรือให้เป็นสี่เหลี่ยมก็ตาม พึงเย็บโดยกว้างทแยงมุม
 ผ่าหัวหมอน ให้ได้ประมาณศอกมุฏฐิ อันนี้กำหนดอย่างอกุฏฐณฺ์
 แห่งหมอนมีศีรษะเป็นประมาณ เบื้องบนแต่ประมาณนั้นขึ้นไป
 ไม่ควร ต่ำลงมาจึงควร ภิกษุไม่เป็นไซ้ จะใช้หมอนศีรษะ หมอน
 เท้า ๒ นิ้ว ย่อมควร พระปุสสเทวเถระท่านกล่าวว่า หมอนทำด้วยนุ่น
 เป็นกัปปิยะ ๕ ที่พระองค์ทรงอนุญาตในพุท แม้จะใหญ่ก็ควร พระ
 อุปลิสสเถระผู้ทรงวินัยท่านกล่าวว่า เมื่อคิดว่าจะทำหมอน และใช้
 นุ่นเป็นกัปปิยะก็ตาม อกัปปิยะก็ตาม ประกอบด้วยประมาณจึงควร
 ก็แลเครื่องลาดเป็นอกัปปิยะ เป็นต้นว่า ผ้าโกเชาว์ใหญ่มีขนยาวทั้ง
 กล่าวแล้วในก่อน จะปูลาดบริโภกในเตียงตั้ง ในวิหารของสงฆ์
 หรือของบุคคล ไม่ควร ก็แลปูลาดบริโภกในธรรมาสน์ โดยนิยม
 แห่งกัถวิภักข์ของกฤหัสถ์ได้อยู่ จะนอนในที่นั้นไม่ควร ในเครื่องลาด
 เป็นอกัปปิยะเช่นนั้น เป็นกัถวิภักข์ของกฤหัสถ์ อยู่ในธรรมาสน์หรือ
 ในโรงฉัน หรือในละแวกบ้าน จะนั่งทับควรอยู่ นอนทับไม่ควร ด้วย
 ทรงอนุญาตไว้ว่า อนฺ ๑ เปฯ จเปตฺวา ตีณิ อาสนํทํ ปถฺลลํกํ ตูลิกํ
 อวเสสํ คิหิวกฺกํ อภินิสํทิตฺตํ นเตวฺว อภินิปุชฺชิตฺตํ ว่า เราผู้ตถาคต
 อนุญาตให้นั่งทับเครื่องลาดเป็นกัถวิภักข์นอกนั้น เว้นแต่ของ ๓ อย่าง

คือเตียงตั้งสูงกว่าประมาณ และบัลลังก์เท่าคิตกัวยรูปสัตว์ร้าย และพูก
เบาะยัดด้วยนุ่น ๓ อย่างเหล่านี้เสีย แต่ไม่ยอมให้นอนอิงนอนทับ
ก็และจะนั่งทับเตียงตั้งซึ่งหุ้มด้วยนุ่นข้างใน ๆ โรงฉัน ในละแวกบ้าน
อย่างเดียว ควรอยู่ จะนอนในเตียงตั้งนั้นไม่ควร ด้วยทรงอนุญาต
กำหนดไว้ว่า อนุ ๆ เปฯ คิหิวิกฤ อภินิสัทธิ นเตว อภินิพชชิตุ
ดังนี้ ก็และเตียงตั้งรักด้วยหนังเป็นต้น ก็ควร ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า
อนุ ๆ เปฯ โอนทุหมณฺจ โอนทุปฺปิจฺ. ดังนี้ ปาวาโร ผ้าปาวาร
โกเสยฺยิ ผ้าไหม โกชโว ผ้าโกเชาว์ กมฺพลี ผ้ากัมพล เหล่านี้
เป็นของสงฆ์ก็ตาม เป็นของบุคคลก็ตาม บริโภคในวิหาร หรือใน
ละแวกบ้าน แห่งใดแห่งหนึ่งตามสบาย ก็ควร ด้วยเป็นของพระองค์
ทรงอนุญาตไว้แล้ว ก็แต่ผ้าโกเชาว์นั้น เป็นผ้าโกเชาว์โดยปกติ
อย่างเดียวจึงควร ผ้าโกเชาว์มีหลังใหญ่ขนยาวไม่ควร บานประตู
เตียงตั้ง พัดใบตาล เหล่านี้ วิจิตรด้วยทองเงินเป็นต้น หรือหม้อน้ำ
ขันน้ำแล้วด้วยทองและเงิน และของสิ่งใดเป็นของประกอบด้วยจิตร-
กรรมลายวาดเขียนก็ดี ทั้งปวงในเสนาสนะบริโภก ก็เป็นเครื่องใช้
สำหรับเสนาสนะย่อมควรสัน ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนุ ๆ เปฯ สพุพิ
ปาสาทปริโกถฺ. ดังนี้ ว่าเราผู้ตถาคตอนุญาตเครื่องบริโภกในปราสาท
ทั้งปวง ทายกทั้งหลายกล่าวว่า ข้าพเจ้าทั้งหลายถวายทาสหญิงทาสชาย
ไร่นาที่ดิน โคกระบือแก่ปราสาท ดังนี้ ก็จึงจะรับแผนกหนึ่งต่างหาก
ไม่มี เมื่อรับปราสาทแล้วก็ป็นอันรับแท้

ข้อหนึ่งอีก ทรงอนุญาตไว้ว่า อนุ ๆ เปฯ อาสนุทียา ปาเท
ฉินฺทิตฺวา ปริภุญชิตุ ปลูกงอกสุส วาเพ ฉินฺทิตฺวา ปริภุญชิตุ, ตูลิก

วิชญ์เตวา พิมุโพหน กาคู, อวเสถิ ภูมิบุตรณ กาคู. ว่า เราผู้
 ตถาคตอนุญาตให้ตัดเท้าเตี้ยทั้งที่สูงเกินประมาณเสียแล้วจึงบริโภค
 และให้ทำลายรูปสัตว์ร้าย ซึ่งติดอยู่ในบัลลังก์ออกเสียแล้วจึงบริโภค
 ฟูกนุ่นให้สาบแยังเอานุ่นออกทำหมอน เครื่องลาดเป็นอกกับปิยะ
 นอกนั้นมีผ้าโกเชาว์ขนยาว และเครื่องลาดทำด้วยขนแกะ วิจิตรด้วย
 ลายเย็บ ลายปัก เป็นต้น ให้ทำเป็นเครื่องลาดพ้นในเสนาสนะ

ข้อหนึ่ง อาสนะเขาปูไว้ ไม่ได้พิจารณาก่อนอย่างนั่งลง ถ้านั่งลง
 ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ในวินัยว่า น จ ภิกขเว อปจฺเจวเก-
 จิตฺวา อาสเน นิสิตฺตพฺพ. ทั้งนี้ อาสนะเช่นไร จะต้องพิจารณา
 อาสนะเช่นไร ไม่ต้องพิจารณา อาสนะใดเป็นอาสนะเปล่าไม่มีเครื่อง
 ลาดก็ดี และอาสนะใดเขาปูลาดเมื่อมายืนและเห็นอยู่ อาสนะเหล่านั้น
 นั้น ไม่ต้องพิจารณา จะนั่งลงก็ควร แม้อาสนะใดคนทั้งหลายเขาเอา
 มือกดลงเองแล้ว ร้องนิมนต์ว่า ท่านจงนั่งในที่นี้ แม้ในอาสนะนั้น
 ก็ควร ถ้าแม้ภิกษุทั้งหลายนั่งอยู่ก่อนแล้ว ภายหลังขับไปข้างบน
 หรือข้างล่าง ก็จะต้องพิจารณานั้นไม่มี แม้อาสนะใดเขาเอาผ้า
 บางปูปิดไว้เห็นพื้นล่างปรากฏอยู่ ก็จะต้องพิจารณาในอาสนะนั้น
 ไม่มี ก็แลอาสนะใดเขาปูด้วยผ้าปาวาร และผ้าโกเชาว์เป็นต้นไว้
 ก่อนแล้ว อาสนะนั้น ต้องพิจารณา คือ เขามีมือลูบลงกำหนดคู้แล้วจึง
 นั่ง ก็แลบรรดกถามหาบั้งจรีกล่าวไว้ว่า ในอาสนะที่เขาปูลาดด้วย
 ผ้าหนา เกลียวไม่ปรากฏ อาสนะนั้น ไม่ต้องพิจารณา

ข้อหนึ่ง อย่างนอนในที่นอนทั้งหลายอันเรียรายด้วยคอกไม้ ถ้า
 เธอใดนอน ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว ปุบฺผาภิกิณ-

ณเส สุยเนสุ สยิตพฺพํ. ดังนี้ พระองค์ทรงอนุญาตไว้ว่า ได้ของ
หอมแล้วให้เจิมในบานประตู ได้ตอกไม้ให้วางข้างหนึ่งในวิหาร

ข้อหนึ่ง อย่าห้ามอาสนะภิกษุแก่ ด้วยทรงอนุญาตและห้ามไว้
ว่า อนุ ฯ เป ฯ ขถาวฺพุฒิ อภิวาทนํ ฯ เป ฯ อิม โข ภิกฺขเว ตโย
วณฺธิยา. ว่า เราผู้ตถาคตอนุญาตการอภิวาทน์ไว้ และการลูกรับ
และอัญชลีกรรม และสามีจิกรรม และอาสนะอันเลิศ และน้ำอันเลิศ
คือน้ำทักษิณาทก และก้อนข้าวอันเลิศ คือ ก้อนข้าวควรแก่พระเถระ
เหล่านี้ ตามลำดับผู้แก่พรรษา ก็แลภิกษุอย่าพึงห้ามอาสนะของสงฆ์
ตามลำดับผู้แก่พรรษา ถ้าเธอใดห้าม ต้องทุกกฏ แล้วต่อไปพระองค์
ทรงแสดงคนไม่ควรไหว้และคนควรไหว้ว่า ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย
บุคคลไม่ควรไหว้มี ๑๐ ดังนี้ ปุเร อุปสมฺมปฺนฺเนน ปจฺฉา อุปสมฺมปฺนฺ-
โน อวณฺธิโย ผู้อุปสมบทภายหลังอันผู้อุปสมบทก่อนไม่ควรไหว้ ๑
อนุปสมฺมปฺนฺโน สามเณรและภฤหัสดี ๑ นานาสํวาสโก วุฑฺฒตโร
อธมฺมวาที ผู้มีสังวาสต่างกันโดยลัทธิ แม้เป็นผู้แก่กว่า แต่เป็นผู้กล่าว
สิ่งที่ใช้ธรรมว่าเป็นธรรม ๑ มาตุคาม โหณิง ๑ ปณฺฑโก กะเทย ๑
ปาริวาสโก ผู้ต้องครุภักติแล้วอยู่ปรีวาสอยู่ ๑ มุลายปฏิกสฺสนารโห
ผู้ต้องครุภักติแล้วประพฤติวัตรอยู่ กลับต้องครุภักติอีกในระหว่าง
นั้น ควรจะรับปฏิภัสสนะ กลับชักเข้าตามอาบัติเดิมอีก ๑ มานตุตทา-
รโห ผู้อยู่ปรีวาสแล้วควรจะได้รับมานัต ๑ มานตุตจารโห ผู้ที่รับ
มานัตแล้วมาประพฤติมานัตอยู่ ๑ อพุณฺณารโห ผู้ที่ประพฤติมา
นัตครบ ๖ ราตรีแล้ว ควรอัปภานกรรม ๑ ๑๐ พวกนี้ ชื่อว่า อวัน-
ทียะ เป็นคนไม่ควรไหว้ บุคคลควรไหว้ ๓ ดังนี้ ปจฺฉา อุปสม-

ปณเนน ปุเร อุปสมปฺโน วนฺทึโย ผู้อุปสมบทก่อน อันผู้อุปสมบท
 ที่หลังจะพึงไหว้ ๑ นานาสํวาสโก วุฑฺฒตโร ฌมฺมวาทิ ผู้มีสังวาส
 ต่างกันโดยลัทธิ แต่เป็นผู้แก่กว่ากล่าวสิ่งที่เป็นธรรมว่าเป็นธรรม ๑
 สเทวเก โลเก ภิกฺขเว ฯ เป ฯ ตถาคโต อรหิ สมฺมา สมฺพุทฺโธ
 พระตถาคตผู้อรหังสัมมาสัมพุทธเป็นบุคคลควรไหว้ในโลกทั้งเทวคา
 มารพรหม และในหมู่สัตว์ ทั้งสมณะ และพราหมณ์ และทั้งเทวคา
 และมนุษย์ ๑ ๓ นี้ ชื่อว่าวันทียบุคคล ภิกฺขุ ๕ มีปาวีวาสิกะเป็นต้น
 ไม่ควรไหว้ แห่งภิกษุเป็นปกติ ไหว้บุคคลไม่ควรไหว้ ๑๐ เป็น
 อาบัติทุกกฏ ในกัมภีร์ปริวารกล่าวบุคคลไม่ควรไหว้อีก ๓ หมวดๆ
 ละ ๕ ๕ เป็น ๑๕ จำพวก ดังนี้ อนฺตรมร ปวิฏฺโฐ ผู้เข้าไปแล้วยัง
 ละแวกบ้าน ๑ รจฺฉิ คโต ผู้ไปตามตรอกหนึ่ง โอตมสิโก ผู้อยู่
 ในที่มืด ๑ ไหว้ผู้นั้นหน้าผากจะพึงกระทบในท่าเดียวเป็นต้น เพราะ
 เหตุนั้น ผู้อยู่ในที่มืดจึงไม่ควรไหว้ อสมนฺนาหรนฺโต ผู้ไม่สมนาหาร
 ซึ่งการไหว้ เพราะชวนชวายเป็นกิจ ๑ สุตฺโต ผู้นอนหลับ
 อยู่ ๑ เป็น ๕ ยาคูปาเน บุคคลดื่มข้าวต้มอยู่ในเวลาดื่มข้าวต้ม ๑
 ภตฺตคฺเค ผู้อยู่ในโรงฉัน ๑ เอกาวตฺโต ผู้หมุนไปข้าง ๑ ถือคน
 เป็นข้าศึกคนมีเวร ๑ ผู้นี้เมื่อไหว้ก็จะพึงประหารผู้ไหว้แม้ด้วยเท้า
 เพราะเหตุนี้ จึงไม่ควรไหว้ อญฺญาวิหิตो ผู้ส่งใจไปอื่นกิดอื่นอยู่ ๑
 นคฺโค ผู้เปลือยกายไม่มีผ้าห่มอยู่ ๑ เป็น ๕ ขาทรนฺโต ผู้เกี้ยว
 กินของเกี้ยวมิแบ่งจีเป็นต้น ๑ ภุญฺชนฺโต ผู้ฉันโภชนะทั้ง ๕
 อยู่ ๑ อจฺจาริ กาโรนฺโต ผู้ถ่ายอุจจาระอยู่ ๑ ปสฺสวํ กโรนฺโต
 ผู้ถ่ายปัสสาวะอยู่ ๑ ๒ นี้ไม่ควรไหว้ เพราะว่าอยู่ในที่ใช่อโอกาส
 อุกุจิตฺโต ผู้อันสงฆ์ยกวัดด้วยอุกเขปนิยกรรณทั้งสาม ๑ ก็แต่ภิกษุ

ที่สงฆ์กวักด้วยกรรมอื่น มีทัชชณียกรรมเป็นต้น ๔ จำพวก การจะให้รู้เธอด้วยว่า แม้จะทำอุโบสถปวารณากับเธอเหล่านั้นก็ได้ เป็น ๕ ในอวันทียบุคคล ๑๕ ตั้งแต่บัดนั้น ให้รู้บุคคล ๒ จำพวก คือผู้เปลือยกาย และผู้อันสงฆ์กวัก จึงเป็นอาบัติ ก็แต่ห้ามไม่ให้ไหว้ ภิกษุ ๑๓ จำพวกนอกนั้น ด้วยเป็นอสรูปไม่สมควรไม่งาม และห้ามด้วยเหตุดังกล่าวแล้วในระหว่าง ๆ

ข้อหนึ่งอีก แม้เสนาสนะที่หายกเขาจัดแจงไว้รับพระสงฆ์ ก็ไม่ควรกางกัน ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกษเว อุทฺทิสฺสูกคฺปิ ยถาธุทฺถิ ปฏิพาหิตพฺพิ. ดังนั้นว่า แม้ถึงเสนาสนะเขาเฉพาะพระสงฆ์ทำไว้จัดแจงไว้ ก็อย่ากางกันห้ามหวงเอาตามผู้แก่พรรษา ถ้ากางกัน ต้องทุกกฎ

ข้อหนึ่ง อย่าเอาเครื่องเสนาสนะจะพึงบริโภคนในที่อื่นไปบริโภคนในที่อื่น ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกษเว อณฺณตฺร ปรีโกโค อณฺณตฺร ปรีกฺขจิตฺตพฺโพ. ว่า เคียงตั้งเป็นต้น เป็นของจะพึงบริโภคนในเสนาสนะอื่นซึ่งเป็นของสงฆ์ อย่าพึงเอาไปบริโภคนใช้สอยในเสนาสนะอื่น ถ้าเอาไปบริโภคนในที่อื่น ต้องทุกกฎ ก็และจะขอยืมไปใช้สอย หรือจะเอาไปรักษาหวงไว้ในที่อื่น เพื่อจะไม่ให้ฉิบหายเสีย ควรอยู่ ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนฺนํ ๑ เปฯ ตาวกาลีกํ หริตฺถํ อนฺนํ ๑ เปฯ คฺคตฺตถาย หริตฺถํ. ทั้งนี้ เพราะเหตุนั้น เมื่อเอาไปบริโภคนเป็นสังฆิกะบริโภคนในที่อื่น แม้หายและกร่ำคร่ำไป ก็เป็นอันหายและกร่ำคร่ำไปด้วย ถ้าไม่หายไม่กร่ำคร่ำไปเสีย เมื่อวิหารกฐินนั้นเขากลับซ่อมแปลงเข้า ก็พึงทำของนั้นให้เป็นปกติขึ้นอีก เมื่อเอาไปบริโภคนเป็นของบุคคล ของนั้นหายหรือกร่ำคร่ำไปเสีย ย่อมเป็น

สินใช้ เมื่อวิหารกุณินั้นเขากลับซ่อมแซมขึ้นแล้ว ต้องใช้ให้เป็นแท
ถ้าเอาเครื่องอาวาส มีกลอนเป็นต้นมาแต่เสนาสนะเก่า มาประกอบ
ผสมเข้าในอาวาสเป็นของสงฆ์อื่นแล้วไซ้ร้ ชื่อว่าประกอบเข้าด้วยดี
ก็แลเอามาประกอบเข้าในอาวาสเป็นของบุคคล ฟังให้มูลค่า หรือฟัง
ทำให้เป็นปกติ เมื่อถือเอาเตียงตั้งเป็นต้นแต่วิหารร้าง ด้วยเคยยจิต
ฟังปรบามราคาของ เมื่อยกของนั้นขึ้น เมื่อถือเอาด้วยคิดว่าจักให้
ในคราวภิกษุมาอยู่ในอาวาสนั้นอีกแล้ว เอามาบริโภคนั้นเป็นสังฆิก-
บริโภคน จิบหายและคร่ำครวไป ก็เป็นอันจิบหายและคร่ำครวด้วยดี
ถ้าไม่จิบหายเสียไซ้ร้ ก็ฟังกระทำให้เป็นปกติเกิด เมื่อเอามาบริโภคน
เป็นของบุคคลหายไป ย่อมเป็นสินใช้ เอาประตูและหน้าต่างเป็นต้น
แต่วิหารร้าง มาประกอบใช้ในอาวาสเป็นของสงฆ์ หรือเป็นของบุคคล
ต้องกลับคืนให้เป็นแท จะเอาบริวารของสงฆ์ มีผักกัมพลเป็นต้น
ไปแลกเปลี่ยนเสนาสนะ มีเตียงตั้งเป็นต้นมาก็ควร ด้วยทรงอนุญาต
ไว้ว่า อนุฯ เปฯ ผาติกรรมมุตถาย ปวิญญเหตุฯ ว่า เราผู้ตกต
อนุญาตให้แลกเปลี่ยนเอาเพื่อประโยชน์แก่ผาติกรรม คือ ให้เจริญ
บริวารของสงฆ์ขึ้น ก็แลผาติกรรมแลกเปลี่ยนให้เจริญของสงฆ์นี้
ราคาเท่ากันหรือยิ่งกว่า เป็นเสนาสนะมีเตียงตั้งเป็นต้นอย่างเดียว
จึงควร

ข้อหนึ่ง ภิกษุฉันจังหันค้างอยู่อย่าให้ลุก ด้วยทรงห้ามไว้ว่า
น ภิกษเว วิปทโกชโน อนนตริโก ภิกษุ วุฏฐาเปตพโพฯ เปฯ
วทามิฯ ว่า ภิกษุอย่าฟังไล่ภิกษุผู้อยู่ในลำดับฉันค้างอยู่ในละแวกบ้าน
หรือในวิหาร หรือในป่า แห่งใดแห่งหนึ่ง ให้ลุกขึ้น ถ้าเธอใดไล่

เธอนั้นให้ลูกขึ้น ต้องทุกกฎ ในละแวกบ้านภิกษุผู้มาภายหลัง ถือเอา
ภิกษุแล้วพึงไปยังที่สมควร ถ้ามุณษย์หรือภิกษุทั้งหลายร้องนิมนต์
ให้เข้าไปในโรงฉัน พึงว่า ครั้นเราเข้าไปภิกษุทั้งหลายจักลุกขึ้น
ครั้นเขามา มาเถิดอาสนะมีอยู่ดังนี้ พึงให้เข้าไปเถิด ถ้าไม่มีผู้ใดว่า
สิ่งใดสิ่งหนึ่ง พึงไปในโรงฉันแล้ว ยืนอยู่ในที่สมควรอย่าให้ใกล้นัก
เมื่อเขาทำโอกาสแล้ว ร้องนิมนต์ให้เข้าไป พึงเข้าไปเถิด ถ้าแลภิกษุ
ไม่ได้ฉัน นั่งอยู่ในอาสนะที่ถึงแก่เธอนั้นไซ้ จะให้เธอนั้นลุกเสีย
ควรรู้ ก็แลภิกษุฉันข้าวต้ม ขนมนั้นเป็นต้น สิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้ว นั่งอยู่
กว่าภิกษุอื่นจะมา แม้มือเปล่าอยู่ จะให้เธอนั้นลุกไม่ควร ด้วยว่าเธอ
นั้นก็ชื่อว่าฉันค้างอยู่ ถ้าแม่แก่ถึงล่วงอาบัติ ขึ้นไล่ให้ภิกษุผู้ฉันค้างอยู่
ลุกขึ้นไซ้ ถ้าแลภิกษุผู้ลุกขึ้นนั้น ห้ามข้าวอยู่เล่าไซ้ เธอนั้นพึง
บังคับภิกษุผู้ไล่ให้ไปเอาน้ำมาให้ ที่แห่งเดียวกันแลภิกษุหนุ่ม
บังคับภิกษุแก่ได้ ถ้าได้น้ำมาเป็นการดี ถ้าเธอนั้นไม่เอาน้ำเล่าไซ้
ผู้ห้ามข้าวนั้น พึงกลืนเมล็ดข้าวเสียให้หมดคด้วยดีแล้ว ให้อาสนะ
แก่ผู้แก่เถิด เราตถาคตไม่กล่าวว่า ให้ภิกษุพึงห้ามอาสนะภิกษุแก่
โดยปริยายอันหนึ่งเลย ถ้าภิกษุหนุ่มใดห้าม คงต้องทุกกฎ

ข้อหนึ่งอีก ทรงห้ามไว้ว่า น ภิกษเว ภณฺฑาคาริกอ วุฏฺฐา-
เปตฺตพฺพ. ว่า อย่าไล่ให้ภิกษุผู้รักษาเรือนคลั่งลุกไป ถ้าให้เธอลุก
ไปเสีย ต้องทุกกฎ

ข้อหนึ่ง อย่าไล่ให้ภิกษุใช้ลูก ถ้าไล่ให้ลุกไป ต้องทุกกฎ
ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกษเว คิลานา วุฏฺฐาเปตฺตพฺพ. ดังนี้

ภิกษุ ๔ จำพวก ไม่ควรไล่ให้ลุก คือภิกษุผู้แก่พรรษากว่า
จำพวกหนึ่ง ภิกษุหนุ่มไม่ควรไล่ให้ลุก ด้วยเป็นผู้แก่กว่า ภิกษุ

ผู้เฝ้าเรือนคลังจำพวกหนึ่ง ไม่ควรจะให้ลูก ค้ายว่าเรือนคลังนั้น
สงฆ์สมมติให้แก่เธอแล้ว ภิกษุเป็นพหูสูต มีอุปการมากด้วยอุทเทส
และปริปัจนา เป็นต้น และเป็นผู้รับธุระสงฆ์ๆ ให้ที่อยู่เป็นที่สบาย
จำพวกหนึ่ง ไม่ควรจะให้ลูก ค้ายเธอมีอุปการและได้ที่อยู่แต่สงฆ์
แล้วภิกษุใช้จำพวกหนึ่ง ไม่ควรจะให้ลูก ค้ายเธอเป็นใช้ พึงกำหนด
ที่นอนที่สมควรให้แก่ภิกษุใช้ ค้ายทรงอนุญาตไว้ว่า อนุ ๗ เปฯ
กิลานสุส ปฏีรูป เสยฺย ทาตุ. ทั้งนี้ ภิกษุใดเป็นโรคหืด และบาน
ทะโรคและลงแดง เป็นต้น จะต้องทิ้งกระโถน และกระเบื้องรองเวจ
เป็นต้นไว้สำหรับ หรือเป็นโรคกฐฐังจะประทุษร้ายเสนาสนะ พึง
ให้เสนาสนะส่วนข้างหนึ่ง เป็นต้นว่า ภายใต้อปราสาทและมณฑปศาลา
แก่เธอผู้ใช้เช่นนั้น และผู้ใช้ใด เมื่ออยู่จะไม่ประทุษร้ายเสนาสนะ
ผู้ใช้นั้น แม้ที่นอนที่ตักฟุ้งให้เกิด แม้ภิกษุใดนั้นเกสัช เป็นต้นว่า
ยากองและยาประจุและยานัตถ์อยู่ เธอทั้งปวงนั้นชื่อว่าใช้สัน พึง
กำหนดเสนาสนะที่สมควรให้แก่เธอนั้นๆ

ข้อหนึ่ง พึงอุปัฏฐากภิกษุใช้ ค้ายพระองค์ตรัสไว้ว่า นคฺติ
โว ภิกฺขเว มาตา ๗ เปฯ ทุกฺกสุส ว่า ลูกก่อนภิกษุทั้งหลาย มารดา
หรือบิดาของท่านทั้งหลายก็ไม่มี ผู้ใดเล่าจะพึงอุปัฏฐากท่าน ถ้าแล
ท่านทั้งหลายไม่อุปัฏฐากกันและกันไซ้ร้ ที่นั้นใครเล่าจะรวนนี้จะ
อุปัฏฐาก ลูกก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดจะพึงอุปัฏฐากเราผู้ตถาคต ค้าย
กระทำตามโอวาทและคำพราสสอน ผู้นั้นพึงอุปัฏฐากภิกษุใช้เกิด ถ้า
อุปัชฌาย์ หรือ อาจารย์แห่งผู้ใช้มิใช่ร้ ให้อุปัชฌาย์ และ อาจารย์พึง
อุปัฏฐากกว่าจะสิ้นชีพ กอยอยู่กว่าจะหาย ถ้าสัตว์ทวิหริกอันเทวาลิก

และผู้ร่วมอุปัชฌาย์เดียวกัน ผู้ร่วมอาจารย์เดียวกันมิใช่ เธอ
 เหล่านั้นพึงอุปัฏฐากกว่าจะสิ้นชีพ คอยอยู่กว่าจะหายโรค ถ้าอุปัชฌาย์
 และอาจารย์สัทธังวิหริกอันเทวสิก หรือผู้ร่วมอุปัชฌาย์ ผู้ร่วม
 อาจารย์แห่งภิกษุใช้ไม่มีใช่ คือเธอเป็นอาคันตุกะ เทียวมาแต่ผู้เดียว
 เรอนั้นสงฆ์พึงอุปัฏฐากเธอ ถ้าไม่อุปัฏฐากใช่ ต้องทุกกฏด้วยกัน
 ทั้งสิ้น ก็แล เมื่อภิกษุทั้งปวงตั้งเวรกันปฏิบัติ ผู้ใดไม่ปฏิบัติใน
 วารตน เป็นอาบัติแก่ผู้นั้นแท้ แม้พระสังฆเถระก็ไม่พ้นวาระไปได้
 ถ้าสงฆ์ทั้งปวงมอบให้เป็นธรรมาภิษของค์หนึ่ง หรือภิกษุของค์หนึ่ง
 ผู้ประกอบด้วยวัตร รับว่าจะปฏิบัติเองใช่ พระสงฆ์พ้นอาบัติ
 ภิกษุใช้ พร้อมด้วยองค์เป็นโทษ ๕ จะอุปัฏฐากเธอยาก คือ ไม่ทำ
 ความสบาย ๑ ไม่รู้ประมาณในของสบายในความสบาย ๑ ไม่เสพ
 เกสัช ๑ ไม่กระทำให้แจ้งความเจ็บตามจริง คือโรคทวิขันธ์ ไม่บอก
 ว่าทวิขันธ์ หรือดอยลง ไม่บอกว่ายดอย คงอยู่ ไม่บอกว่ายคงอยู่
 แก่ผู้อุปัฏฐากซึ่งหวังประโยชน์ ๑ เป็นชาติแห่งคนไม่อดกลั้นซึ่ง
 ทุกขเวทนา ที่เจ็บแสบแผดเผาไม่เจริญใจ อาจนำชีวิตเสียได้
 ซึ่งเกิดขึ้นมีในทัว ๑ ภิกษุใช้พร้อมด้วยองค์เป็นคุณ ๕ จะอุปัฏฐาก
 เร่อง่าย คือมักทำความสบาย ๑ รู้ประมาณในของสบายในความ
 สบาย ๑ เสพเกสัช ๑ กระทำให้แจ้งความเจ็บตามจริง ๑ เป็นชาติ
 แห่งคนอดกลั้น ๑ ผู้อุปัฏฐากคนใช้ พร้อมด้วยองค์เป็นโทษ ๕ ไม่
 สมควรจะอุปัฏฐาก คือไม่อาจจักแจงประจบยาได้ ๑ ไม่รู้จักสบาย
 และไม่สบาย น้อมสิ่งที่เป็นของไม่สบายเข้าไป นำสิ่งที่เป็นสบาย
 เสีย ๑ เห็นแก่อำมสิอุปัฏฐากคนใช้ ไม่มีจิตประกอบด้วยเมตตา ๑
 เป็นคนมักเกลียดเพื่อจะนำไปเสียซึ่งอุจจาระ บัสนาวะ หรือน้ำลาย

และราก ๑ ไม่อาจชี้แจงให้สมาทานให้อาหาญรื่นเริง คัวยธรรมิกถา
ไค ๑ ภิกษุพร้อมด้วยองค์ที่เป็นคุณ ๕ พ้นจากองค์ที่เป็นโทษ ๕
ดังกล่าวนั้นแล้ว จึงสมควรจะอุปฐากภิกษุไค

ข้อหนึ่งอีก ภิกษุและสามเณรทำกาลกิริยาแล้วบริกขารเป็นของ
สงฆ์ คัวยทรงอนุญาตไว้ว่า ภิกษุสุส ภิกษุเว กาลกเต สัมโหม สามเ
ปตฺตจิวเร ฯ เป ฯ อเวภฺจิกิ. ว่า ภิกษุทำกาลกิริยาแล้ว สามเณร
ทำกาลกิริยาแล้ว สงฆ์เป็นเจ้าของในบาตรจิวร ก็แต่ว่าผู้อุปฐาก
คนใช้มีอุปการมาก เราผู้ตถาคตอนุญาตให้ให้บาตร และไตรจิวร
แห่งภิกษุผู้ทำกาลกิริยา และบาตรจิวรแห่งสามเณรผู้ทำกาลกิริยาแล้ว
แก่ผู้อุปฐากคนใช้ ในของเหล่านั้น สิ่งใดเป็นลหุภณฺฑ์ลหุบริกขาร
ของเหล่านั้น เราผู้ตถาคต ยอมให้สงฆ์ที่พร้อมหน้ากันอยู่แจกกัน ใน
ของเหล่านั้น สิ่งใดเป็นกรภณฺฑ์ กรุบริกขาร ของสิ่งนั้น เป็นของจาคุ
ทิสสงฆ์ ซึ่งมาและไม่ได้มา เป็นของสละไม่ได้ แจกกันไม่ได้ ก็แล
จะให้บาตรจิวรแก่ภิกษุผู้อุปฐากคนใช้นั้น ให้ผู้อุปฐากนั้นพึงเข้า
ไปใกล้สงฆ์แล้วกล่าวว่า อิตฺถนฺนาโม ภนฺเต ภิกษุ กาลกโต, อิทํ
ตฺสฺส ติจิวรญจ ปตฺโต จ ถ้าเป็นของสามเณรว่าดังนี้ อิตฺถนฺนาโม
ภนฺเต สามเณโร กาลกโต, อิทํ ตฺสฺส จิวรญจ ปตฺโต จ ทั้งสอง
บาลีนั้น แปลว่า ภิกษุผู้นั้น ทำกาลกิริยาแล้ว อันนี้ไตรจิวรและบาตร
แห่งเรอนั้น สามเณรผู้นั้น ทำกาลกิริยาแล้ว อันนี้จิวรและบาตรแห่ง
ผู้นั้น พึงว่าดังนี้ก่อนแล้ว สงฆ์พึงสวคประกาศคัวยญัตติทุกิยกรรม
วาจา มอภของนั้นให้ว่า สุณาทู เม ภนฺเต สัมโหม. อิตฺถนฺนาโม ภิกษุ
กาลกโต, อิทํ ตฺสฺส ติจิวรญจ ปตฺโต จ. ยถิ สัมมสุส ปตฺตกคฺคฺ,

สโฆ ติจีวรณฺจ ปตฺตณฺจ คีลานุปฺภากานํ ททฺธย. ถ้าเป็นของ
สามเณรให้ว่าแก่ จีวร หนึ่งจะให้ด้วยอุปโลกนกรรมก็ควร แม้
สามเณรผู้อุปฐากผู้ใช้ก็มีส่วนเสมอภิกษุ ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า
อนุ ฯ เปฯ คีลานุปฺภากสฺส สามเณรสฺส สมกํ ปฏฺวิสํ ทาคฺติ.
ทั้งนี้ ถ้าเหล่านักกล่าวย่อแต่ตามบาลี เมื่อต้องการพิสดารพึงดูใน
ทกยสมันตปาสาทิกาเถก

ข้อหนึ่ง ภิกษุเป็นไข้เล็กน้อย เป็นต้นว่า ปวดศีรษะจะกางกั้น
เสนาสนะไม่ควร ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกฺขเว เสสฺสคปฺเปน เสนาสนํ
ปฏฺวิพาทิตพฺพิ. ว่า อย่าพึงห้ามเสนาสนะด้วยกำหนดคเลศ ถ้าห้ามทั้ง
นั้น ต้องทุกกฏ

ข้อหนึ่งอีก ทรงอนุญาตไว้ว่า อนุ ฯ เปฯ ปญฺจหฺงฺเกหิ สมฺม-
นาคตํ ภิกฺขุ เสนาสนคหาปกํ สมฺมณฺนิตฺตํ ฯ เปฯ ธารยามีติ. ว่า
เราผู้ตถาคตอนุญาตให้สมมติภิกษุพร้อมด้วยองค์ ๕ คือพ้นอกคิ ๔
ฉลากรู้การยังภิกษุให้ถือเอาและไม่ถือเอา ให้เรานั้นเป็นเสนาสน-
คหาปกะ ผู้บัญชาภิกษุอื่นให้ถือเอาเสนาสนะ จะสมมติด้วยญัตติ-
ทุกยกรรมวาจา หรือด้วยอุปโลกนกรรมก็ได้ ผู้ได้สมมติเป็นผู้มอบ
เสนาสนะแล้ว ในวันเข้าพรรษาพึงประกาศภิกษุทั้งปวงให้ประชุม
กันแล้ว พึงมอบเสนาสนะทั้งนี้ ถือนับภิกษุก่อนแล้วนับเสนาสนะ
เป็นต้นว่าเตียงทั้ง เสนาสนะน้อยภิกษุมก พึงมอบตามกำหนดที่นอน
ถ้าภิกษุวิหารมีมากพอกัน พึงมอบตามกำหนดคกฏีและตามกำหนดคบริเวณ
ถ้าภิกษุวิหารยังเหลืออยู่มากไซ้ พึงให้ส่วนเพิ่มอื่นอีก ด้วยทรงอนุญาต
ไว้ว่า อนุ ฯ เปฯ ปชฺหมํ ภิกฺขุ คณฺเฑตฺ. ภิกฺขุ คณฺเฑตฺวา เสยฺยา คณฺเฑตฺ.

เสยฺยว คณฺเฑวฺวา เสยฺยคุเคน คาเหตุํ อนุ ฯ เป ฯ อนุภาคํปี ทาคํ,
คหิตะ อนุภาเค อญฺโณ ภิกฺขุ อากฺขุติ, นากามา ทาคพฺโพ. กัณฺ
กรัณฺส่วนเพิ่มบัญชาให้ถือเอาแล้ว ภิกษุอื่นมาถึงเข้า ไม่อยากจะให้
ก้อย่าให้เลย ถ้าแลเธอร้องค์ใดถือเอาแล้ว เธอร้องค์นั้น จะให้ส่วนเพิ่ม
หรือส่วนแรกตามชอบใจตนก็ควร

ข้อหนึ่งอีก อย่าให้ภิกษุผู้ตั้งอยู่ภายนอกอุปจารสีมา ถือเอา
เสนาสนะด้วย ถ้าให้ถือเอา ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกฺขเว
นิสฺสํเม จิตฺตํ เสนาสนํ คาเหตุพฺพํ. กัณฺ ได้แต่ให้ภิกษุผู้ตั้งอยู่
ในภายในอุปจารสีมาอย่างเดียวถือเอา แม้ถึงไกลก็ได้

ข้อหนึ่ง ผู้ได้ส่วนเสนาสนะที่แจกแล้ว อย่าพึงห้ามหวงกัณ
ภิกษุอื่นสิ้นกาลทั้งปวง ถ้าห้ามหวงกัณนั้น ต้องทุกกฎ กัณนั้นได้แต่
ในภายในพรรษา ๓ เดือน ในอุตุกาลพ้นพรรษาแล้ว กัณนั้นไม่ได้
ด้วยทรงห้ามและอนุญาตไว้ว่า น ภิกฺขเว เสนาสนํ คเหตุว
สพฺพกาลํ ปฏิพาหิตพฺพํ ฯ เป ฯ อนุ ฯ เป ฯ วสุตํ เสนาสนํ
ปฏิพาหิตํ, อุตุกาลํ น ปฏิพาหิตํ. กัณฺ กาลถือเสนาสนะมี ๓
ปริมิโก ให้ถือในวันเข้าพรรษาก่อน ๑ บัณฑิตมิโก ให้ถือในวันเข้า
พรรษาหลัง ๑ อนุตรามุตโต ให้ถือวันแรมค่ำหนึ่ง เดือนสิบเอ็ด
หลังวันมหาปวารณา เพื่อให้อยู่จำพรรษาต่อไปในปีหน้าอีก ๑
โดยบาลีว่า ตโยเม ภิกฺขเว เสนาสนคหา, ปริมิโก ฯ เป ฯ อิม
โฆ ภิกฺขเว ตโย เสนาสนคหา. ความว่า เสนาสนะใด มีลามมาก
ก็หายกผู้เจ้าของเขาถวายผ้าจ่านำพรรษา และสมณบริกขารมาก
แก่ภิกษุผู้อยู่ในเสนาสนะ มหาเถระมาแต่ไกลจำพรรษาอยู่ ออกพรรษา

ไ้ถามแล้วก็ไป เสนาสนะนั้นชำรุด เจ้าอาวาสไม่เหลียวแล พระองค์
ทรงอนุญาตให้ถือเสนาสนะนั้น เป็นอันตรามฤตกะ เพื่อจะอยู่ต่อไป
อีก ในพรรษาหน้า จะได้ปฏิบัติเสนาสนะนั้น ถึงพรรษาหน้าแล้ว
เถระมาเตือนจะมาถือเอาไม่ได้ แต่ภิกษุผู้ได้เสนาสนะนั้น ในอุตุกาล
จะอาศัยในกลางวันกลางคืนได้อยู่ แต่ภิกษุผู้แก่มา อย่าห้ามหวง
หนึ่ง กาลถือเสนาสนะมีเป็น ๒ ในอุตุกาล ๘ เดือนอย่าง ๑ ในวัส-
สกาล ๓ เดือนอย่าง ๑ ในอุตุกาล อากันตฤมาถึงเมื่อใด พึงให้ภิกษุ
ผู้อยู่ก่อนออกเสีย ให้เสนาสนะแก่อากันตฤมา ในวัสสกาล ผู้เป็น
อากันตฤมาจะออกจากที่อยู่ตนไปอยู่อื่น อย่าไปในวันเข้าพรรษา
จะคับแค้นลำบาก ยังประมาณอีกสักเดือนหนึ่ง จะเข้าพรรษาจึงไป
จะได้ไม่ลำบากด้วยที่อยู่เป็นต้น ฝ่ายภิกษุเจ้าอาวาสเล่า พึงชำระ
วิหาร ซ่อมแปลงที่สลักหักพังเสียก่อนแต่วันเข้าพรรษา ภิกษุเป็น
อากันตฤมาอาศัยอยู่ จะได้อยู่เล่าเรียนศึกษาสบาย แล้วเจ้าอาวาส
พึงประชุมกันสมมติเสนาสนะหาปากะ ผู้มอบเสนาสนะขึ้นสัก ๒ รูป
หรือ ๓ รูป ผู้หนุ่มจะได้มอบให้ผู้แก่ๆ จะได้มอบให้ผู้หนุ่ม แล้ว
ผู้ได้สมมติขึ้น ต้องรู้จักที่เป็นเสนาสนะและที่ใช้เสนาสนะ ถึงวัน
เข้าพรรษา พึงกำหนดเวลาที่เกิดในเสนาสนะนั้นมอบให้ ตั้งแต่เถระ
ลงไป โดยกำหนดเสนาสนะน้อย และมาก ดังกล่าวแล้วในก่อน ถ้า
เจ้าอาวาสพาทยกเขาถวายแก่ภิกษุผู้อยู่ในเสนาสนะนั้นมี ก็พึงมอบ
ให้ ด้วยคำว่า ภนฺต (ถ้าผู้มอบแก่กว่าว่า อาวุโส) ตุมฺหากิ (ถ้า
ผู้มอบแก่กว่าว่า ตูยหิ) อสุกิ (ถ้าเสนาสนะอยู่ใกล้ว่า อิหิ)
เสนาสนิ ปาปฺณาติ, ปจฺจยํ คณฺหฬ (ถ้าผู้มอบแก่กว่าว่า คณฺห.)
ว่าเสนาสนะโน้น (ถ้าอยู่ใกล้ว่า น) ถึงแก่ท่านๆ จึงถือเอาปัจจัย

กล่าวกันว่า ทามแก่และอ่อน ไกลและใกล้ ถ้าหากไม่มี ให้อาหาร คุมหาก
 อสุกเสนาสน์ ปาปุนาติ. ทั้งนี้ เระพึงรับว่า คณหามิ อาวุโส
 หน่อมพึงรับว่า คณหาม ภาณเต ว่า เราถือเอาละ ทั้งนี้ ผู้รับเสนาสนะ
 ไปแล้ว พึงระวังปฏิบัติเสนาสนะนั้น กว่าจะไปจากที่นั้น คำนี้
 กล่าวย่อ ต้องการพิสดารพึงดูในจตุตถสมันตปาสาทิกาเถิก

ข้อหนึ่ง ภิกษุผู้เดียวอย่างางกันเสนาสนะสองแห่ง ถ้าหากกัน
 ต้องทุกกฎ ค่ายทรงห้ามไว้ว่า น ภิกษเว เอเกน เทว ปฏิพาหิตพพา.
 ทั้งนี้ ภิกษุบางองค์ ในวันเข้าพรรษาถือเสนาสนะในวิหารแห่งหนึ่ง
 แล้ว ไปถือเสนาสนะในวิหารอื่นอีก ถือเสนาสนะก่อนแห่งเรอนั้น
 ย่อมร้างไปค้ายถือเสนาสนะใหม่ อนึ่ง หรือทำอาลัยว่าจะอยู่ในวิหาร
 นี้แล้ว ไปถือเสนาสนะในวิหารอื่นอีก อาลัยก่อนแห่งเรอย่อมร้างไป
 ค้ายถือเอาเสนาสนะใหม่นี้ อนึ่ง ถือเอาเสนาสนะหรือทำอาลัยว่า
 จะอยู่ในวิหารนี้แล้ว ไปถือเอาเสนาสนะ หรือทำอาลัยว่าจะอยู่ในวิหาร
 อื่น อย่างนี้ถือเสนาสนะแห่งเรอนั้น ย่อมร้างไปค้ายอาลัย หรืออาลัย
 ย่อมร้างไปค้ายอาลัย เรอนั้น ย่อมตั้งอยู่แต่ในการถือเสนาสนะ
 หรืออาลัยภายหลังอย่างเียวทุกแห่ง ก็แลภิกษุใด ถือเสนาสนะใน
 วิหารแห่งหนึ่งแล้ว คิดว่าจะอยู่ในวิหารอื่น พอล่วงอุปจารสีมาออก
 ไป การถือเสนาสนะในวิหารก่อนแห่งเรอนั้น ก็ร้างไป มิและเธอไป
 ค้ายคิดว่า สมายในวิหารโน้นก็จะอยู่ ถ้าไม่สมายจะกลับมา ทั้งนี้
 แล้วไป รู้ว่าไม่สมายแล้วกลับมา ทั้งนี้ ควรอยู่.

เสนาสนปฏิบัติสังยุตตกถา จบ

จกกล่าวในมังสกา

ข้อหนึ่ง อย่ารับเนือปลาดิบ ข้อหนึ่ง อย่าฉนเนือปลาดิบ ถ้า
รับ ถ้าฉน ต้องทุกกฎ ก้วยอรรธกถาจารย์ ท่านอาศัยคำในพระสูตร
ว่า อามกมัสปฏิกุคคณา และอาศัยพุทธานุญาตว่า อนุ ๆ เปฯ
อมนุสสิกาวาเรน อามกมัส ขาติตุ ปวีตุ อามกโลหิตัง. ทั้งนี้
ห้ามไว้ ความในพระสูตรและพุทธานุญาตว่า ภิกษุยอมเป็นผู้เว้น
จากการรับเนือดิบ ว่าเราผู้ตถาคตอนุญาตให้ภิกษุอันอมนุสย์เข้าสิง
กาย ฉนเนือดิบก็ได้ ต้มกินโลหิตดิบก็ได้ เพราะคำทั้ง ๒ นี้ อาบัติ
ชื่อว่าบาปมุตตกทุกกฎ

ข้อหนึ่ง อย่าฉนอุทิสสมังสะ ก้วยทรงห้ามและอนุญาตไว้ว่า
น ภิกขเว ชานํ อุทิสฺสกกํ มํสํ ปริณุชิตพฺพํ. อนุ ๆ เปฯ
ติโกฏฐิปริสฺสทํ มจฺฉมํสํ ปริณุชิตํ อธิฏฐํ อสุตํ อปฺริสฺสกิตํ. ว่า
เนืออันบุคคลเฉพาะภิกษุกระทำ คือฆ่ามา ภิกษุรู้้อยอย่าพึงฉน ถ้าฉน
ต้องทุกกฎ เราผู้ตถาคตอนุญาตให้ฉนปลาเนือ ที่บริสุทธิ์โดยส่วน ๓
คือ ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่รังเกียจว่าเขาฆ่าเฉพาะภิกษุ พึงรู้รังเกียจ
ก้วยได้เห็น รังเกียจก้วยได้ยิน และรังเกียจพ้นเห็นและได้ยิน คือ
รังเกียจโดยปฏิบัติกันนั้น ภิกษุใด เห็นมนุษย์ถือข้ายและแห เป็นต้น
ออกจากบ้านหรือเที่ยวอยู่ในป่า เวลารุ่งเช้าเข้าไปบิณฑบาตในบ้าน
นั้น ชาวบ้านถวายบิณฑบาตทั้งปลาเนือก้วย เรอนั้นอาศัยได้เห็น
เค็มและรังเกียจว่า เขาจะฆ่าเพื่อภิกษุทั้งหลายคอกกรรมัง ดังนี้ ชื่อว่า
รังเกียจก้วยได้เห็น ภิกษุไม่ได้เห็นเลย เป็นแต่ได้ยินว่า มนุสย์
ทั้งหลายถือข้ายและแห เป็นต้น ออกจากบ้านหรือเที่ยวอยู่ในป่า

เพลารุ่งเช้าเข้าไปบิณฑบาตในบ้านนั้น เขาน้อมบิณฑบาตทั้งปลา
และเนื้อเข้ามาถวาย รังเกียจอยู่ว่าเขาจะทำเฉพาะภิกษุคอกกระมัง
ทั้งนี้ ชื่อว่ารังเกียจด้วยไถ่กิน และไม่ได้เห็นไม่ได้กินเลย เป็นแต่เข้าไป
บิณฑบาตในบ้าน ทายกรับบาตรไปแต่งบิณฑบาตทั้ง ปลา เนื้อ
น้อมมาถวาย ภิกษุรังเกียจว่าเขาจะทำเฉพาะภิกษุคอกกระมัง ทั้งนี้
ชื่อว่ารังเกียจพินเห็นและไถ่กิน รังเกียจทั้ง ๓ นี้ ในของโคจรรับ
ของนั้นไม่ควร สิ่งใดไม่รังเกียจอย่างนี้ สิ่งนั้นจึงควร ก็ถ้าแลเขา
ถามว่าเหตุไร ท่านจึงไม่รับ ภิกษุบอกว่า รังเกียจอยู่อย่างนี้ แลเขาว่า
ของนี้ข้าพเจ้าไม่ได้ทำเพื่อภิกษุทั้งหลาย ข้าพเจ้าทำเพื่อตนเอง หรือ
ว่า ข้าพเจ้าทำเพื่อผลกรรม มีอันให้แก่ผู้อิสระเป็นต้น ทั้งนี้ ย่อมควร
ถ้าทายกกล่าวว่า เป็นเนื้อสัตว์ตายขึ้นมาแต่ท้องตลาดทั้งนี้ก็ควร แม้
ในเนื้อปลาที่เขาทำเพื่อ เปตกิจ ให้แก่คนตาย หรือเพื่อมงคลก็เหมือนกัน
เนื้อปลาใด เขาไม่ฆ่าเพื่อภิกษุก็ดี และไม่สงสัยในเนื้อปลาใด
ก็ดี ทั้งปวงเหล่านั้นย่อมควร ถ้าและเขาฆ่าเฉพาะภิกษุในวิหารหนึ่ง
ภิกษุนั้นหาว่าเขาฆ่าเฉพาะตัวไม่ แต่ภิกษุอื่นรู้ ผู้ใดรู้ไม่ควรแก่
ผู้นั้น ควรแก่ผู้ที่ไม่รู้ ภิกษุในวิหารอื่นไม่รู้ ภิกษุในวิหารนั้นเองรู้
ย่อมไม่ควรแก่ภิกษุในวิหารนั้น ควรแก่ภิกษุในวิหารอื่น ภิกษุใน
วิหารนั้นก็รู้ ภิกษุในวิหารอื่นก็รู้ ไม่ควรด้วยกันทั้งปวง ไม่รู้ด้วย
กันทั้งปวง ควรด้วยกันทั้งปวง เนื้อปลาเขาฆ่าเฉพาะสัทธัมมิกทั้ง ๕
ผู้ใดผู้หนึ่งก็ดี ไม่ควรด้วยกันทั้งสิ้น ถ้าและเขาเฉพาะภิกษุองค์หนึ่ง
ฆ่าสัตว์แต่งบิณฑบาตมาถวายแก่เธอ นั้น ถ้าเธอไม่รู้ยู่ว่าเขาฆ่า
เฉพาะตัว รับมาให้แก่ภิกษุอื่น ๆ ฉันด้วยเชื่อเธอ นั้น เช่นนี้ไม่เป็น
อาบัติด้วยกันทั้งสอง เพราะเขาเฉพาะเธอองค์ใด เธอองค์นั้นไม่ได้

ฉัน เธอผู้ฉันนั้นก็ไม่รู้ จึงไม่เป็นอาบัติ จะเป็นอาบัติเพราะรับเนื้อ
 เป็นกบปียะก็หาไม่ ไม่รู้ว่าเขาฆ่าเฉพาะภิกษุ และฉัน ภายหลังรู้เข้า
 กิจซึ่งจะต้องแสดงอาบัตินั้นไม่มี เนื้อเป็นอกบปียะ แต่ภิกษุไม่รู้ ฉัน
 แล้วภายหลังรู้เข้าจึงแสดงอาบัติเสีย ด้วยว่าเนื้อปลาที่เขาฆ่าเฉพาะ
 รู้แล้วฉัน จึงเป็นอาบัติ เนื้อเป็นอกบปียะ แม้ไม่รู้ฉัน ก็ยังเป็นอาบัติ
 แท้ เพราะเหตุนี้ ผู้ชลาภก่ออาบัติ ฟังกำหนดให้สมควร ตามก่อน
 แล้วจึงรับเนื้อ หรือพึงคิดว่า เมื่อฉันจึงจะถาม รับแล้วพึงถามเสียให้
 ได้ความจึงฉัน เพราะว่ายากที่จะรู้ ด้วยเนื้อหมีเหมือนกันกับเนื้อสุกร
 เนื้อเสือเหลือง เป็นต้น เหมือนเนื้อมฤค เป็นต้น เพราะเหตุนี้
 ท่านจึงว่าถามก่อนแล้วจึงรับ นี่แลเป็นวัตรทั้งนี้.

มงฺกกา จป

จกกล่าวในทิจจณวิชาติกถา

ข้อหนึ่งอีก อย่าเรียน ข้อหนึ่ง อย่าบอกทิจจณวิชา ถ้า
 เรียนถ้าบอก ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกฺขเว ทิจจณ-
 วิชา ปรียาปฺนิตพฺพา. ฯ เปฯ วาเจตพฺพา. ทั้งนี้ ศิลปศาสตร์ ช่าง
 ม้า อาวุธ มนต์กล ปลูกเสก เลขยันต์ เสน่ห์ยาแฝด อาถรรพณ์ วิชา
 ต่างๆ เป็นภายนอกศาสนา ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นเครื่อง
 เบียดเบียนคนอื่น ยกแต่วิชาเลขเสีย นอกนั้น ชื่อว่าทิจจณวิชา
 ทั้งสิ้น ภิกษุเรียนและบอกเป็นทุกกฎ นับด้วยบทและอักษร
 เรียนเลข เรียนคัมภีร์อันหนึ่ง ชื่อว่าธารณสัทท ปฏิบัติเข้าแล้ว จะให้รู้

กัมภีร์อื่น ๆ มากก็ดี และเรียนวิชาเป็นปริตร กัณยักษ กัณสี กัณงู เป็นต้น ที่รักษาตัวเหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ

ข้อหนึ่งอีก อย่าเรียน ข้อหนึ่งอีก อย่างนอกกัมภีร์ชื่อโลกายตะ ถ้าเรียนและบอก ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว โลกายคัมภีรียาปฺปณฺธิพุทฺธํ ฯ เปฯ วาเจตพุทฺธํ ฯ ทั้งนี้ กัมภีร์ ของเตียรตย์อันหนึ่ง แสงเหตุไม่มีประโยชน์ เป็นต้นว่า ของทั้งปวงเป็นเคน ของทั้งปวง ไม่เป็นเคน กาชาว นกยางคำ ทั้งนี้ ชื่อว่ากัมภีร์โลกายตะ

ข้อหนึ่งอีก ทรงห้ามและอนุญาตไว้ว่า น ภิกขเว พุทฺธวจนฺนิณฺทโส อาโรเปตพุทฺธํ อนุ ฯ เปฯ สกาย นิรุตฺติยา พุทฺธวจนฺนิปริยาปฺปณฺธิตุํ ฯ ว่า อย่าพึงยกคำพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นคำมกรชั้นสู่ทางเล่าเรียนโดยฉันท์ คือโดยภาษาสังสกฤตทั้งไทรเพท ถ้ายกขึ้นอย่างนั้น ต้องทุกกฎ เราผู้ตกทอดให้เล่าเรียนพุทธวจนะ โภยมกรโวรารทั้งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรัส

ข้อหนึ่ง เถระไม่ได้เชื่อเชิญอย่าแสดงธรรม ด้วยทรงห้ามและอนุญาตไว้ว่า น ภิกขเว สงฺฆมฺมุญฺเณ อนฺมุญฺญิเชน ฐมฺโม ภาสิตฺพุโธ อนุ ฯ เปฯ เถเรน ภิกฺขุณา สามิ วา ฐมฺมิ ภาสิตุํ ปริ วา อหฺมุญฺเณสิตุํ ฯ ว่า ภิกษุไม่มีผู้เชื่อเชิญ อย่าพึงแสดงธรรมในที่มกลางสงฆ์ ถ้าแสดง ต้องทุกกฎ เราผู้ตกทอดอนุญาตให้ภิกษุผู้เป็นเถระแสดงธรรมเอง หรือเชื่อเชิญผู้อื่น การเชื่อเชิญแสดงธรรมนี้ เนื่องจากอยู่กับภิกษุผู้เชื่อเชิญอันสงฆ์สมมติไว้ หรือเนื่องจากอยู่กับพระสังฆเถระเมื่อภิกษุผู้เชื่อเชิญไม่มี จะบอกพระสังฆเถระเสียก่อน หรือพระสังฆเถระเชื่อเชิญแล้ว จึงแสดงก็ได้ แม้พระสังฆเถระเล่า ถ้าภิกษุ

ธรรมกถึกมีมากในวิหาร ก็พึงบังคับไว้ตามลำดับวาระ ธรรมกถึก
 อันพระเถระบังคับว่า ท่านจงกล่าวธรรม หรือจงแสดงธรรม หรือจง
 ให้ธรรมทานทั้งนี้แล้ว พึงแสดงธรรมโดยวิธี ๓ คือท่านบังคับให้
 สวกบาลี ได้แต่สวกอย่างเดียว ท่านบังคับให้แสดง ได้แต่แสดง
 อย่างเดียว ท่านบังคับให้กล่าวสรกัญญะ ได้แต่กล่าวสรกัญญะอย่าง
 เดียว แม้พระสังฆเถระจะนั่งในอาสนะสูงเชื่อเชิญ ก็ไม่ได้เลย ถ้ามีแต่
 อุบัชฌาย์กับสัทธังวิหริกเท่านั้น อุบัชฌาย์ท่านนั่งอยู่ที่สูง บังคับว่า
 ท่านจงแสดง ให้สัทธังวิหริกพึงอธิษฐานเป็นสาธยาย แล้วจึงแสดง
 ถ้าภิกษุหนุ่มอยู่ในที่นั้นด้วยไซ้ร ก็พึงผูกใจว่า เราจะแสดงแก่ภิกษุ
 หนุ่มแล้วจึงแสดง ถ้าในวิหารพระสังฆเถระบังคับแต่ศิษย์ของตน
 เท่านั้น ไม่เชื่อเชิญภิกษุอื่นแม้เป็นผู้แสดงเพราะบาง ภิกษุอื่นพึงว่า
 กับพระสังฆเถระว่า ข้าพเจ้าจะเชิญภิกษุอื่นให้แสดง ถ้าพระ-
 สังฆเถระรับหรือหนึ่งอยู่ก็ดี จะเชิญให้ภิกษุอื่นแสดง ควรอยู่ ถ้าแล
 พระสังฆเถระห้ามเสียไซ้ร ก็อย่าพึงเชิญภิกษุอื่นให้แสดง ผิดว่าพระ-
 สังฆเถระยังไม่มาเลย บรรารภธรรมสวณะขึ้นแล้ว พระสังฆเถระจึงมา
 อีกเล่า ก็จึงจะหยุดเสียแล้วและบอกไม่มี ครั้นสวกบาลีจบแล้วจะ
 แสดงความพึงบอก หรืออย่าหยุดและแสดงไปที่เดียว แม้แสดงความ
 อยู่ พระสังฆเถระมาอีกเล่า ก็เหมือนกัน แม้ในอุปนิสสินกถาแสดง
 แก่คนเข้ามานั่งใกล้ไต่ถาม พระสังฆเถระย่อมเป็นใหญ่ เพราะเหตุ
 นั้น พระสังฆเถระพึงแสดงเอง หรือบังคับภิกษุอื่นให้แสดง ก็แต่
 พระสังฆเถระอย่างนั้นในอาสนะสูงบังคับ ก็แลภิกษุหนุ่มจะคิดว่าเรา
 จะกล่าวแก่กฤหัสถ์ แม้ว่าแสดงก็ควร กฤหัสถ์เขาถามปริศนาพระ-
 ภิกษุที่เขารู้จัก ภิกษุนั้นพึงบอกพระเถระก่อนจึงแก้ ถ้าพระสังฆเถระ

เมื่อภิกษุหนุ่มบอกว่า เขาถามปริศนากับข้าพเจ้าทั้งนี้แล้ว ท่านบังคับให้แก้หรือท่านนั่งอยู่ ภิกษุหนุ่มจะแสดงก็ควร แม้ในการอนุโมทนาเป็นต้น ในละแวกบ้านก็เหมือนกัน ถ้าพระสังฆเถระอนุญาตไว้แต่เดิมว่า ในวิหารหรือในละแวกบ้านก็ตาม ท่านอย่าได้บอกเราเลย ฟังแสดงเด็กทั้งนี้ ชื่อว่าได้กรรมอันควรแล้ว จะแสดงธรรมในที่ทั้งปวงก็ควร แม้ถึงจะสาธยายก็ต้องบอกพระเถระก่อน บอกพระเถระองค์หนึ่งแล้วสาธยายอยู่ พระเถระองค์อื่นมาอีกเล่า ก็จึงจะต้องบอกอีกไม่มี ถ้าผูกใจว่าเราจะหยุดพักเสียแล้ว และหยุดอยู่ เเถระองค์อื่นมาเล่า เมื่อปรารภจะแสดงอีก ก็ฟังบอกก่อน แม้ถึงพระสังฆเถระยังไม่มา ปรารภสาธยายอยู่ ก็เหมือนกัน พระสังฆเถระองค์หนึ่งอนุญาตไว้แล้วแต่เดิมว่า ท่านอย่าได้บอกเราเลย จงท่องสาธยายตามสบายเถิด ทั้งนี้ จะต้องสวดตามสบายก็ควร ครั้นพระเถระอื่นมาเล่า ฟังบอกท่านก่อนแล้วฟังท่องสวด

ข้อหนึ่ง อย่าฟังขับร้องสวดแสดงธรรมด้วยเสียงขับอันยาว คือทำลายเสียงซึ่งวัตรนั้น ๆ ยังอักขระให้ฉิบหาย ถ้าขับร้องสวดแสดงทั้งนั้น ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกษเว อายตเกน กิตฺสเรณ ธมฺโม คายิตพฺโพ. ทั้งนี้ ก็แล้วแต่ชื่อว่า สุกตันทวัตรก็มี ชื่อว่า ซากตวัตรก็มี ชื่อว่า กาดาวตวัตรก็มี อยู่ในธรรมยังวัตรนั้น ๆ ให้ฉิบหาย กระทำเสียงให้ยาวนานไม่ควร ฟังแสดงบทและพยัญชนะให้เป็นปริมณฑลด้วยวัตรอันกลมกล่อม สรภัญญะ คือสวดและกล่าวด้วยเสียงเป็นทำนองลำ ๆ พระองค์ทรงอนุญาตไว้ ไต่ยินว่า ในสรภัญญะมีวัตรอยู่ ๓๒ เป็นต้นว่า ตรุงควตฺต ทำนองกังกลั่น โทหกวตฺต ทำนองกัง

รึกน่านมโก ขลิตวคฺต ทำนองกังสีงของที่ตกลง ในวัตรทำนอง
เหล่านั้น อยากทำทำนองโก ทำทำนองนั้นก็ได้ ไม่ยังบพและ
พยัญชนะทั้งปวงให้ฉิบหาย ไม่ทำให้วัตร ทำให้เสียงเป็นไป โดย
อย่างเป็นสมณสารูปกลมกล่อม นี่แหละเป็นลักษณะในสรภัญญะ ขับริ้อง
สวคแสดงธรรมคล้ายเสียงขับริ้องยาว มีโทษ ๕ อย่างดังนี้ ผู้ขับริ้อม
กำหนดในเสียงแม้นั้นหนึ่ง ๑ แม้นคนอื่นก็ย่อมกำหนดในเสียงนั้น ๑
แม้นกฤหบดีทั้งหลายเขาย่อมติเตียนได้ ๑ แม้นประสงค์ความชดช้อย
แห่งเสียง ความทำลายสมาธิก็จะมี ก็ไม่อาจยังสมาธิที่ยังไม่ได้เกิด
ให้เกิดขึ้นได้ ที่ไ้แล้ว ไม่อาจถึงอาจเข้า ได้อีก ๑ หมู่ชนในภายหลัง
เป็นต้นว่า ศิษย์ย่อมจะถึงทิวฐานูกติเห็นตามไปว่า แม้อาจารย์ และ
อุปัชฌาย์ของเรา ท่านก็ขับริ้องสวคแสดงอย่างนั้นแล้ว ขับริ้องสวค
แสดงอย่างนั้นบ้าง ๑ เป็น ๕ อย่าง ดังนี้

ข้อหนึ่ง ไม่มีผ้ากรองน้ำอย่าเดินทางไกล ถ้าเดินไป ต้องทุกกฎ
ถ้าผ้ากรองและธมกรกไม่มีใช้ แม้มุมสังฆาฏิ ก็พึงอธิษฐานเอาว่า
เราจักกรองด้วยมุมนสังฆาฏินี้คุ้มกันดังนี้ ด้วยทรงห้ามและอนุญาตไว้
ว่า น จ ภิกขเว อปริสฺสาวนเคน อทฺธานโน ปฏิปชฺชิตพฺโพ. สเจ น
โหติ ฯ เป ฯ ปวีตฺสํมิตฺติ. ดังนี้

ข้อหนึ่ง ภิกษุอื่นยืมผ้ากรองน้ำอย่าหวง ด้วยทรงห้ามไว้ว่า
น ภิกขเว อทฺธานมคฺคปฏิบัติปฺนเนน ภิกฺขุณา ปริสฺสาวนํ ชาจียมาเนน
น ทาทพฺพํ. ว่า ภิกษุอื่นภิกษุเดินทางไกล ขอยืมผ้ากรองน้ำอย่าหวง
ไม่ให้ ถ้าไม่ให้ ต้องทุกกฎ ไม่ให้แก่ภิกษุที่ไม่มีผ้ากรองน้ำเลย

จึงเป็นอาบัติ ก็แลภิกษุโก ผ่ากรอน้ำในมือตนเองอยู่ แกล้งขอยืม ไม่
 อยากจะให้แก่เธอนั้น ก็อย่าฟังให้เลย.

ไตรจตุตถวิสุทธิกถา จบ

จักกล่าวในสังฆาเทยยาติกถา

ข้อหนึ่ง อย่าทำของสังฆาเทยให้ตกไป คืออย่าให้นามัญญ-
 ภิณฑาทเป็นต้นแก่ภุคฺคหฺมณฺโส ด้วยทรงอนุญาตและห้ามไว้ว่า อนุชา-
 นามิ ภิกฺขเว มาตาปิตุณฺ ทาตุํ. น จ สังฆาเทยํ วินิปาเตตพฺพํ. ว่า
 เราผู้ตถาคตอนุญาตให้ของที่หายกให้ด้วยศรัทธา ให้แก่มารดาและ
 บิดา แต่ของที่เขาให้ด้วยศรัทธาอย่าทำให้ตกไปเสีย คือให้เสียแก่
 ญาติอันเศษ ถ้าให้ตกไปเช่นนั้น ต้องทุกกฎ แต่มารดาบิดาแม้ถึง
 ตั้งอยู่ในราชสมบัติ ถ้าปรารถนาแล้วไซร้ก็ต้องให้ ของฉันที่ได้มา
 ใหม่ยังมิได้ฉันเลย ชื่อว่าอนามัญญภิณฑาท ๆ นี้ ก็ชื่อว่าสังฆา-
 เทยฺย ของเขาให้ด้วยศรัทธา ในเรื่องทำยา พระอรรถกถาจารย์ยก
 อนามัญญภิณฑาทอย่างเดียวกันกล่าวด้วย ดูเหมือนหนึ่งจะชี้ตัวอย่าง
 ในปัจฉิมอันเศษ ให้ผู้มีปัญญาพึงพิจารณาตุเถก

ข้อหนึ่ง อย่าทำยาให้แก่คนไข้ญาติ ด้วยทรงห้ามไว้ในวินัย-
 วัตตว่า อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส. ดังนี้ เพราะเหตุนี้ คนอื่นมาขอยา อย่า
 พึงทำให้ เมื่อทำให้ ต้องทุกกฎ ก็แลภิกษุ ภิกษุณี นางสิกขมานา
 สามเณร นางสามเณรี ๕ จำพวกนี้ ชื่อว่าสหรัหมิก พึงทำยาให้เถก
 ด้วยว่าชนเหล่านี้ มีศีลและศรัทธาบัญญัติเสมอกัน ประกอบในไตร-
 สิกขา จะไม่ทำยาให้ไม่ได้ เมื่อจะทำให้ ถ้าเครื่องยาของคนเหล่านั้น

มีไชว์ ก็พึงเอาประกอบให้ ถ้าไม่มีไชว์ ก็พึงเอาเครื่องยาของตน
 ทำให้ ถ้าแม่ของตนไม่มีเล่าไชว์ พึงแสวงหาด้วยภิกขาจารวัตร หรือ
 แสวงหาแต่ญาติและคนปวาราณา เมื่อไม่ได้ พึงหาแม่ด้วยยอกทวิญญูติ
 เพื่อคนใช้นั้นแล้ว พึงทำให้ แม่คน ๕ จำพวก คือมารคาบิดา คน
 อุปัฏฐากมารคาบิดา ไวยาวัจกรของตน บัณฑุปลาส คือคนผู้จะ
 มาบวช จักแจ้งระบบบาตรย่อมผ้าอยู่ในวิหาร จะทำยาให้แก่คนเหล่านั้น
 ควรอยู่ ถ้ามารคาบิดาเป็นอิสระไม่ประสงค์ จะไม่ทำให้ก็ควร
 ถ้าตั้งอยู่ในราชสมบัติแล้ว แต่ประสงค์จะให้ทำ จะไม่ทำให้ไม่ควร
 มารคาบิดาเมื่อประสงค์ยาพึงให้ยา เมื่อไม่รู้จักประกอบ พึงประกอบ
 ให้ พึงแสวงหายาเพื่อประโยชน์คน ๕ จำพวกนั้น โดยนัยดังกล่าว
 แล้วในสทหฺมมิกเถกิ ถ้านำมารคาปฏิบัติในวิหาร อย่าจับต้อง
 กระทำบริกรรมทั้งปวง พึงให้ของเกี้ยวของกินด้วยมือตน ส่วนบิดา
 พึงทำการอุปัฏฐาก เป็นต้นว่า ให้อาบน้ำและนวดด้วยมือตน ถังอุปัฏฐาก
 สามเณร แม่แก่คนผู้อุปัฏฐากปฏิบัติมารคาบิดา ก็พึงทำให้ทั้ง
 มารคาบิดาเถกิ คนผู้ไวยาวัจกรนั้น จำพวกใด ถือเอาเบี้ยเลี้ยงแล้วไป
 ตักพื้นอยู่ในป่า หรือทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่ ครั้นโรคเกิดขึ้นพึงทำยา
 ให้แก่เขานั้น ถว่าญาติเขาจะมาเห็นเถกิ ก็แลผู้ใดเป็นศิษย์ของภิกษุ
 ทำการทั้งปวงอยู่ ผู้นั้นภิกษุต้องทำยาให้เป็นแท้ แม้ในบัณฑุปลาส
 พึงปฏิบัติทั้งในสามเณรเถกิ อีกคน ๑๐ จำพวก คือพี่ชายน้องชาย
 พี่หญิงน้องหญิง น้องหญิงของมารคา พี่หญิงของมารคา น้องชาย
 ของบิดา พี่ชายของบิดา พี่หญิงน้องหญิงของบิดา พี่ชายน้องชาย
 ของมารคา กระทำยาให้แก่คน ๑๐ จำพวกนี้ควร เมื่อจะทำให้พึง
 ถือเอาเครื่องยาของคนจำพวกนั้น เป็นแต่ประกอบให้ ถ้าเครื่องยา

ของคนเหล่านั้นไม่มี เขาขอว่าท่านจงให้เด็ก ข้าพเจ้าจะชี้ให้ ก็พึงให้เป็นของยิม ถ้าแม้เขาไม่ขอชี้รั ก็พึงบอกว่ายายของเรามีอยู่ ท่านจงยืมเอาไปเด็ก หรือพึงผูกใจว่า ของเขามีเมื่อไร เขาจักให้เมื่อนั้นทั้งนี้ แล้วทำให้เด็ก ถ้าเขาชี้ให้ก็พึงถือเอา ถ้าเขาไม่ให้ก็อย่าทวงเขาเลย อย่าพึงให้ยาแก่คนอื่นพ้นจากญาติ ๑๐ นั้น ก็แลภิกษุ เมื่อให้เขาเอาบัจจัย ๔ มาให้แก่ตนโดยลำดับบุตรแห่งญาติ ๑๐ นั้น จนตราบเท่าถึงชั่วตระกูลที่ ๗ ไม่เป็นนอกทวิญาติ ทำยาให้ไม่เป็นเวชกรรมและอาบัติ เพราะกุลทุกส ถ้าภรรยาแห่งพี่น้องชาย หรือสามีแห่งพี่น้องหญิงเขาเป็นไข้ ถ้าเขาเป็นญาติชี้รั กระทำยาให้เขาค่วยก็ควร ถ้าเขาไม่เป็นญาติชี้รั พึงทำให้แก่พี่น้องชายและพี่น้องหญิงว่า ท่านจงให้ในที่ปฏิบัติของท่านเด็ก อีกอย่างหนึ่ง พึงทำให้แก่บุตรของคนเหล่านั้นว่า เอ็งจงให้แก่มารดาบิดาของเอ็งเด็ก วินิจฉัยในบททั้งปวงให้พึงรู้โดยอุบายนี้ เมื่อจะใช้สามเณรให้หายามาแต่ป่าเพื่อญาติคนเหล่านั้น พึงใช้สามเณรที่เป็นญาติให้หามา หรือให้หามาให้เพื่อตน แม้สามเณรเล่าพึงหามาด้วยวักตสัสสะว่า เราจะเอามาให้อุบัชฌาย์ทั้งนี้ มารดาบิดาแห่งอุบัชฌาย์เป็นไข้มาที่วัด อุบัชฌาย์ไปอื่นเสีย สัทธังวิหาริกพึงเอาเครื่องยาของอุบัชฌาย์ทำให้ เครื่องยาของอุบัชฌาย์ไม่มีชี้รั พึงสละยาของตนเพื่ออุบัชฌาย์แล้วพึงให้เด็ก แม้ของตนไม่มี พึงแสวงหาด้วยภิกขาจารวัตรเป็นต้นดังกล่าวแล้ว ทำให้เป็นของอุบัชฌาย์แล้วจึงให้เด็ก เมื่ออุบัชฌาย์เล่า พึงปฏิบัติในมารดาบิดาแห่งสัทธังวิหาริกเหมือนกันนั้นเด็ก ในอาจารย์และอันเตวาสิกก็เหมือนกัน แม้คนอื่นผู้ใดเป็นอาคันตุกะหรือเป็นโจรหรือเป็นคนแพ่แต่การสีกมา หรือเป็นคนอิสระ หรือเป็นคนอันญาติ

สละเสียควรจะไป คนเหล่านั้นเป็นไข้เข้ามาที่วัด ภิกษุเมื่อไม่หวัง
สิ่งใด ก็พึงทำยาให้แก่คนทั้งปวงเหล่านั้นเถิด ตระกูลผู้มีศรัทธา
อุปัฏฐากอยู่ด้วยปัจจัย๔ ตั้งอยู่ในที่เป็นมารคาบิคาแห่งสงฆ์ ในตระกูล
นั้น ถ้าผู้หนึ่งเป็นไข้ลง เขาอาศัยคนไข้กล่าวว่าวิสาสะว่า ท่านจง
ทำยาให้ ดังนี้ อย่าพึงให้อย่าพึงทำเลย ถ้าเขารู้กาลอันควรและถามว่า
โรคเช่นนั้นเขาทำยาอย่างไร จะกล่าวว่า เขาเอาสิ่งนี้ด้วยสิ่งนี้ด้วยทำยา
ดังนี้ควรอยู่ ก็แลเขาว่า มารคาของข้าพเจ้าเป็นไข้ ท่านจงบอกแต่
ยาให้เถิด ก็อย่าพึงบอก พึงพูดกับเพื่อนกันว่า ภิกษุซื้อโน้นเป็น
โรคอย่างนี้ เขาประกอบยาอย่างไร ภิกษุเพื่อนกันพูดว่า เขาเอา
สิ่งนี้ ๆ ประกอบ กฤหัสถ์เขาได้ยินจำไปทำยาให้แก่มารคาเขาดังนี้
ก็ควร ได้ยินว่า แม้พระมหาปทุมเถระท่านก็ปฏิบัติอย่างนี้ พึงปฏิบัติ
ในเภสัชดังนี้ก่อน

ก็แลในปริตรเล่า กฤหัสถ์กล่าวว่า ท่านจงทำปริตรให้คนไข้
ดังนี้ อย่าพึงทำ เมื่อเขากล่าวว่า ท่านจงสวดปริตรแก่คนไข้ พึง
ทำเถิด ถ้าแม้จะคิดว่า วิสัยมนุษย์ย่อมไม่รู้อะไร เมื่อเราไม่ทำให้
ก็จะคิดต่างๆ ดังนี้ พึงทำเถิด เขากล่าวว่า ท่านจงทำน้ำมนต์สายสิญจน์
ให้ดังนี้ พึงเอามือระคนน้ำลูบท้ายแล้วให้เขาเถิด ถ้าให้น้ำไปแต่วัด
หรือให้ท้ายของตนไซ้ เป็นทุกกฎ ถ้าเขาถือเอาน้ำและท้ายมานั่งอยู่ว่า
ท่านจงสวดปริตร ดังนี้ พึงทำเถิด ถ้าเขาไม่รู้ไซ้ พึงบอกให้ ภิกษุ
นั่งอยู่ เขาเอาน้ำมาเทลงที่เท้า เอาท้ายวางลงแล้วกล่าวว่า ท่านจง
ทำปริตร จงสวดปริตร ดังนี้ แล้วเขาก็ไป ภิกษุอย่าพึงชักเท้าเสีย
ด้วยว่าเขาจักกินแห้ง เขาอาศัยคนไข้อยู่ในบ้าน ส่งข่าวมาที่วัดว่า

ผู้เป็นเจ้าของหลายจงสวดปริตร กันนี้ ฟังสวดเถิด โรคหรืออุปัทวะ
เกิดขึ้นในภายในบ้านและราชวังเป็นต้น เขานิมนต์ให้เข้าไปสวดปริตร
ก็ฟังสวดอาฏานาฏิยสูตรเป็นต้น เขานิมนต์ให้ไปให้สีกขาบทและ
แสดงธรรมในราชวังหรือเรือนอำมาตย์ ก็ฟังไปให้สีกขาบทและ
แสดงธรรมเถิด เขานิมนต์ให้ไปเป็นบริวารเพื่อนคนตาย อย่าฟังไป
จะไปด้วยกัมมัญฐานสี่สระก็คิดว่า จักได้มรณสติ เพราะเห็นป่าช้าและ
เห็นนอสุก กันนี้ควรอยู่ ฟังปฏิบัติในปริตรกันถ้วน

ก็แลในมิดทบาทเล่า ของฉันที่ยังไม่ได้ฉันเลยชื่อว่าอนามัญฐ-
มิดทบาท ควรจะฟังให้แก่ใคร ไม่ฟังให้แก่ใคร ควรจะฟังให้
แก่मारคาบิกาเท่านั้น แม้ถึงว่ามิดทบาทนั้น ราคาสักกหาปณะก็ดี
ไม่เป็นสัทธาเทยวินิบาท กนอุปัฏฐากमारคาบิกา ไวยาวัจกรทำการ
สงฆ์ บัณฑุปลาส แม้คนเหล่านั้น ก็ฟังให้อนามัญฐมิดทบาทเถิด
บัณฑุปลาสนั้น แม้จะรองภาชนะของตนให้ก็ควร กนนอกนั้นเป็น
กฤหัสถ์ แม้เป็นमारคาบิกา จะรองภาชนะของตนให้ไม่ควร เพราะ
บริวารเครื่องใช้ของบรรพชิต ทั้งอยู่ในที่เป็นเจดีย์ของกฤหัสถ์
หนึ่ง อนามัญฐมิดทบาทฟังให้แก่ทามริกโจร และคนเป็นอิสระซึ่ง
มาถึงเข้า ถวายว่าคนเหล่านั้น เมื่อไม่ให้ก็โกรธว่าไม่ให้ กรั้นให้ของ
ที่ฉันแล้ว ก็โกรธว่าให้ของเป็นเคน โกรธแล้วก็จะฆ่าและทำอันตราย
แก่ศาสนาด้วย ฟังปฏิบัติในมิดทบาทถ้วน

ก็แลปฏิสันถารจะฟังทำแก่ใคร ไม่ฟังทำแก่ใคร อันปฏิสันถาร
นี้ ฟังทำแก่คนผู้มาถึงวิหารเข้าแล้ว จะเป็นอาคันตุกะคนมาใหม่ หรือ
คนจน หรือโจร หรือคนเป็นอิสระ คนใดคนหนึ่งก็ตาม จำจะต้องทำ

จะฟังอย่างไร เห็นคนอาคันตุกะเสียบึงหมก มาถึงวิหารเข้า ฟังให้น้ำกิน ให้น้ำมันทาเท้า เขามาถึงเข้าในกาลเช้า ฟังให้ข้าวต้มข้าวสวย เขามาถึงในวิกาล ถ้าข้าวสารมีไซ้ ฟังให้ข้าวสาร อย่าฟังกล่าวว่า ท่านมาถึงในอันไฉเวลา ท่านจงไปเสียเถิด ฟังให้ที่นอน กรรมทั้งปวง อย่าฟังหวังสิ่งใดสิ่งหนึ่งเลยทำเถิด จิตคิดว่าวิสัยมนุษย์ย่อมเป็นผู้ให้ จตฺตัจฉัย เมื่อเราสงเคราะห์อย่างนี้ จักเสื่อมใสเข้าบ่อยๆ แล้วจักกระทำอุปการะ จิตอย่างนี้อย่าให้เกิดขึ้น ก็แกล้งใจ แม้ของสงฆ์ก็ฟังให้เถิด เพื่อจะกันมิให้ทำลายของสงฆ์อื่น ในอรรถกถาท่านเล่า เรื่องราวภิกษุสงเคราะห์แก่โจรด้วยของสงฆ์ไว้หลายเรื่อง เพื่อจะแสดงอานิสงส์แห่งปฏิสันถาร ผู้ประสงฆ์จะรู้ ฟังดูเอาเถิด ฟังปฏิบัติในปฏิสันถารทั้งว่ามานี้

ข้อหนึ่ง อย่านำข้าวศาสน์แห่งคฤหัสถ์ ข้อหนึ่ง อย่าสงเคราะห์ตระกูลด้วยให้ดอกไม้ผลไม้เป็นต้น ด้วยว่าในวิภังค์แห่งกุตทสกะสิกขาบทว่า ให้ดอกไม้และผลไม้ และจุนและดิน และไม้สีฟัน และไม้ไผ่ และทำเวชชกรรมและนำข้าวศาสน์แก่คฤหัสถ์ใช้ญาติเหล่านี้ ชื่อว่ากุตทสกะประทุษร้ายตระกูล คือทำความเสื่อมใสของเขาให้เสียไป ด้วยความปฏิบัติชั่วแห่งตน หนึ่ง ผลแห่งทานเขาเสื่อมไปด้วยเวชชกรรมทำยานั้น ฟังรู้ดังกล่าวก่อน หนึ่ง โปธนาจารย์กล่าวว่า หมอคุฤคชยาม ก็ชื่อว่าเวชชกรรมด้วย

จักแสดงซึ่งมเปสนียะก่อน ภิกษุรับข้าวศาสน์แห่งคฤหัสถ์แล้วเดินไป เป็นทุกกฏทุกๆ ก้าว แม้ฉันของฉันที่อาศัยกรรมนั้นได้มา เป็นทุกกฏทุกทีกลืน เติมแม่ไม่รับคำข้าวศาสน์เขา ภายหลัง

คิดว่า ที่บ้านนั้นแล้วเอาเด็ก เราจะบอกข่าวศาสน์อันนั้นละ แม้เรา
ออกจากทาง เป็นทุกกฎทุกก้าว แม้ฉันของฉันที่ได้เพราะบอกข่าว
ศาสน์นั้น ก็เป็นทุกกฎทั้งนัยก่อน ก็แลไม่ได้รับคำสั่งเขามาถึงเข้า
เขาดามว่า คนชื่อนั้นอยู่ในบ้านนั้นข่าวคราวเป็นกระไรบ้าง ดังนี้ จะ
บอกเขาควรอยู่ ในปริศนาที่เขาถามบอกไม่มีโทษ ก็แลจะนำข่าว
ศาสน์แห่งสหรัชมิกทั้ง ๕ และมารดาบิคาเก็คติ และบัณฑิตปูลาส และ
คนไวยวัจกรของตนกิตี เหล่านั้นควรอยู่ และเขาสั่งว่า ท่านจงให้
เจติย์ ปฏิม่า โพธิ พระสังฆเถระ ตามคำข้าพเจ้ากิตี ท่านจงให้ภิกษุ
ประชุมกัน ข้าพเจ้าจะให้ท่าน พังธรรมกิตี ในข่าวศาสน์เหล่านั้น
อย่ารังเกียจเลย ข่าวศาสน์เหล่านั้นเป็นกบปิยะ ไม่ประกอบด้วยกรรม
แห่งกฤหัสถ์ ไม่เป็นชังมเปสนิยะ

จะแสดงในการให้ดอกไม้เป็นต้น ภิกษุใดนำไปเอง หรือให้
ผู้อื่นนำไป เรียกมาเอง หรือให้ผู้อื่นเรียกมา หรือเขามาถึงเข้าเอง
ให้ดอกไม้สิ่งใดสิ่งหนึ่งของตน เพื่อสงเคราะห์แก่ตระกูล เป็นทุกกฎ
ให้ดอกไม้ของคนอื่น ก็เป็นทุกกฎแท้ ให้ด้วยเจตนาจิตพึงปฏิบัติตาม
ราคาของ แม้ในดอกไม้ของสงฆ์ ก็เหมือนกัน แต่พิเศษอยู่ ดอกไม้
ที่เขานิยมเพื่อเสนาสนะ เอาให้ด้วยความเป็นอิสระ เป็นอุลลัจฉัย
ดอกไม้จะควรให้แก่ใคร จะไม่ควรให้แก่ใคร ควรให้แก่มารดาบิคา
ก่อน จะเอาไปให้เอง หรือให้คนอื่นเอาไปให้ จะเรียกมาเอง หรือให้คน
เรียกมาให้ ก็ควร ญาติอันพิเศษให้คนเรียกมาแล้ว จึงให้จึงควร ใน
ให้นั้น เพื่อจะบูชาวัตถุทั้ง ๓ จึงควร จะให้แก่ผู้ใดผู้หนึ่งเพื่อประทับ
หรือบูชาสวลิงก์เป็นต้นไม่ควร เมื่อจะให้คนอื่นเอาไปให้แก่มารดาบิคา

พึงให้สามเณรเป็นญาติเอาไปให้ ผิดว่าสามเณรใช้ญาติอยากจะเอา
 ไปให้เองไซ้ จะให้เอาไปก็ควร ภิกษุผู้แจกดอกไม้ที่สงฆ์สมมติ
 ไว้ จะให้ส่วนกึ่งหนึ่งแก่สามเณร ซึ่งมาถึงเข้าในเวลาแจก ก็ควร
 กรุ่นที่ว่า ให้แก่ภุหุสถ์กึ่งส่วน ในมหาบัจจรีว่า ให้แต่น้อย ก็ควร
 ภิกษุอันสงฆ์ไม่ได้สมมติไว้ พึงอุปโลกน์ก่อนจึงให้ สามเณรเคารพ
 ในอาจารย์อุปัชฌาย์ เก็บดอกไม้มามากองไว้ พระเถระบอกให้แก
 สัทธิงวิหาริกเป็นต้น หรือแก่อุบาสกซึ่งมาถึงเข้าแต่เช้าว่า ท่านจง
 ถือเอาดอกไม้นี้ ดังนี้ ไม่ถือว่าเป็นบุพพทานให้ดอกไม้ ภิกษุถือเอา
 ดอกไม้ไปจะบูชาเจดีย์ หรือทำการบูชาอยู่ ให้ดอกไม้แก่ภุหุสถ์ซึ่งมา
 ถึงเข้าในที่นั้น เพื่อบูชาพระเจดีย์ แม้นั้น ก็ไม่ถือว่าเป็นบุพพทาน ภิกษุ
 เห็นอุบาสกเขาบูชาอยู่ด้วยดอกกรักเป็นต้น และกล่าวว่าดอกกรณิกา
 เป็นต้น ในวิหารมีอยู่ อุบาสกจงถือเอาบูชาเถิด ดังนี้ ก็ควร ภิกษุ
 บูชาด้วยดอกไม้อยู่แล้ว เข้าไปบ้านสาณัก เขาถามว่า เหตุไรจึงเข้ามา
 ต่อสาย บอกว่า ดอกไม้ในวิหารมากเราทำการบูชาอยู่ มนุษย์เขา
 คิดว่าดอกไม้ในวิหารมาก พรั่งเข้าเขาถือเอาของเกี้ยวของฉันทมายัง
 วิหาร ทำบุพพบูชาแล้วถวายทานด้วยก็ควร มนุษย์ทั้งหลายเขาขอ
 วาระดอกไม้ว่า วันชื่อนั้นข้าพเจ้าจักบูชาแล้ว เขามาในวันซึ่งภิกษุ
 อนุญาตให้ดอกไม้ แต่ดอกไม้สามเณรเก็บมาไว้เสียแต่เช้าแล้ว เขา
 มาไม่เห็นดอกไม้ที่ต้น ถามว่าดอกไม้ไปไหนเสียหมดแล้ว ภิกษุ
 บอกว่า สามเณรเก็บเสียหมดแล้ว ท่านจงเอาดอกไม้ที่นั้นบูชาเถิด
 สงฆ์จักบูชาวันอื่นดังนี้ เขาจึงเอาดอกไม้ที่นั้นบูชาแล้ว จึงถวายทาน
 แล้วก็ไป ดังนี้ก็ควร ในมหาบัจจรีและกรุ่นที่กล่าวว่า พระเถระจะ
 ใช้สามเณรให้ ๆ เขานั้นไม่ได้ ถ้าสามเณรให้ดอกไม้ที่นั้นแก่เขาเอง

ควรอยู่ ส่วนพระเถระฟังกล่าวแต่เพียงว่า สามเณรเก็บเสียหมดแล้ว
เท่านั้น ถ้าเขาขอวาระดอกไม้อีกแล้ว ดอกไม้ยังไม่ได้เก็บ เขาถือเอา
ข้าวต้มข้าวสอยมาวานสามเณรให้เก็บให้ สามเณรผู้เป็นญาติจะเก็บ
ให้ก็ควร สามเณรใช้ญาติ เขายกขึ้นวางบนกิ่งไม้ ก็อย่าฟังลงหนีไป
เสีย จะเก็บให้ควรอยู่ ถ้าธรรมกถึกองค์หนึ่งกล่าวว่า ท่านอุบาสก
ดอกไม้ในวัดมีมาก ท่านจงถือเอาข้าวต้มข้าวสอยไปทำการบูชาเถิก
ทั้งนี้ ในมหาปัจรีและกฐนทักกล่าวว่า ไม่ควรแก่เธอองค์นี้ผู้เดียว
แต่ในมหาอรรคถากกล่าวไม่วิเศษ ว่าแต่เพียงของนั้นเป็นอกปิยะ
ไม่ควรทั้งนี้ แม้ผลไม้เป็นของตนจะให้แก่มารดาบิดาและญาติอัน
พิเศษ ตามอย่างซึ่งกล่าวแล้วนั้นก็ควร ก็แลเมื่อให้เพื่อสงเคราะห์
ตระกูล ในผลไม้เป็นของตน และเป็นของผู้อื่น และเป็นของสงฆ์
และของนิคมไว้เพื่อเสนาสนะ ให้ฟังรู้ว่าเป็นอาบัติทุกกฏ เป็นต้น
ตามอย่างทั้งกล่าวแล้วเถิก จะให้ผลไม้ของตนแก่คนไข้ หรือคนเป็น
อิสระสิ้นเสบียงมาถึงเข้า ก็ควร ไม่เป็นผลทานให้ผลไม้ แม้ภิกษุ
ผู้แจกผลไม้ที่สงฆ์สมมติไว้แล้ว จะให้ส่วนหนึ่งแก่มนุษย์มาถึงเข้า
ในขณะที่แจกอยู่แก่สงฆ์ก็ควร ผู้ที่สงฆ์ไม่ได้สมมติไว้ ฟังอุปโลกน์
ก่อนจึงให้ แม้ในสังฆารามฟังทำกติกากันไว้ ด้วยกำหนดผลหรือ
กำหนดคนไข้ เมื่อคนไข้หรือคนอื่นมาขอผลไม้แต่ส่วนนั้น ฟังให้
๔ ผล ๕ ผล หรือชั่งกันไม้นั้นให้ตามกำหนดว่า จะเอาแต่คนนั้นให้อยู่
ทั้งนี้เถิก อย่าว่าผลกันนี้ดี ท่านจงถือเอาแต่คนนั้นเถิก ทั้งนี้ จุลนสิก
หรือน้ำฝาคันอื่นเป็นของตน เอาให้เพื่อสงเคราะห์ตระกูล เป็น
ทุกกฏ แม้จุรณเป็นของคนอื่นเป็นต้น ฟังคัดสันตามอย่างทั้งกล่าว
แล้วเถิก แต่แปลกอยู่ทั้งนี้ เปลือกไม้เป็นของสงฆ์แม้ยังรักษาหวง

อยู่เป็นครุภณท์แท้ แม้ในดิน และไม้สีพื้น ไม่ไผ่ ก็พึงรู้สิ่งที่ควรเป็น
ครุภณท์ แล้ววินิจฉัยตามอย่างดังกล่าวแล้วในจuronนั้นเกิด ก็แล
บัณฑิตานให้ใบไม้ ไม่มาในที่นี้ด้วย แม้การให้ใบไม้ในที่นี้ก็พึงรู้ตาม
อย่างดังกล่าวแล้วเกิด บัจจัยเกิดแต่กุลทุสกกรรม ๘ นี้ ไม่ควรแก้
สหรัหมิกทั้ง ๕ เหมือนบัจจัยอันเกิดแต่อวคตอุททิมินสธรรม และ
แลกเปลี่ยนด้วยรูปียะ กุลทุสกกรรมนี้ ไม่ควรแก้สหรัหมิกทั้ง ๕
ด้วย.

กุลทุสกวรรณนา จบ

จักกล่าวในปาปสมาจาร

ข้อหนึ่ง อย่าประพฤตินาจารต่าง ๆ และอย่าเล่นของเล่น
ต่าง ๆ มีหมากแยกเป็นต้น ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว วิวัธ
อนาจาร อจาริตพฺพํ, โย อจาระยฺย ยถาธมฺโม กาเรตพฺพโ. ว่า
อย่าพึงประพฤตินาจารมารยาทไม่ควร มีประการต่าง ๆ ถ้าเธอใด
ประพฤติ วินัยธรพึงปรับตามธรรม คือวัตถุควรเป็นปาจิตติย ให้ปรับ
ปาจิตติย วัตถุควรเป็นทุกกฏ ให้ปรับทุกกฏ ยถาธมฺโม ในที่นี้ไม่
เหมือนในที่อื่น ๆ เอาแต่ปาจิตติยอย่างเดียว ในวิภังค์แห่งกุลทุสกะ
สิกขาบทว่า ปลุกเองหรือให้ผู้อื่นปลุกซึ่งกอไม้ รคน้ำเองหรือให้
ผู้อื่นรค เก็บเองหรือให้ผู้อื่นเก็บ ร้อยกรองเองหรือให้ผู้อื่นร้อยกรอง
ชื่อว่าปาปสมาจาร มารยาทชั่ว

จักกล่าวตามลำดับดังนี้ก่อน ในปลุกเองหรือให้ผู้อื่นปลุก รค
เองหรือให้ผู้อื่นรคน้ำ พึงรู้จักกับปิยโฆหาร และกับปิยโฆหาร

ปริยาย โอบาส นิमितตกรรม ๕ อย่างนี้ก่อน ทบต้อยเอง และให้
 ผู้อื่นทบต้อยซึ่งกันไม่สคเขียว ชุตเองและให้ผู้อื่นชุตซึ่งหลุม ปลูก
 กอไม้เองและให้ผู้อื่นปลูก พนขอบเองและให้ผู้อื่นพน รคหน้าเองและ
 ให้ผู้อื่นรค ทำคลองให้ตรงไปที่กอไม้และรดด้วยน้ำ เป็นอกกับียะ
 และเทน้ำล้างมือล้างเท้าลงที่กอไม้ เหล่านี้ ชื่อว่าเป็นอกกับียะโวรหาร
 ไม่ควร กล่าวว่ายท่านจงรู้ทันไม้ัน จงรู้หลุมัน จงรู้กอไม้ัน จงรู้น้ำ
 ในที่นี้ คำนัน กัตติ และทำคลองที่แห่งอยู่ให้ตรงไปที่กอไม้ กัตติ เหล่านี้
 ชื่อว่าเป็นกกับียะโวรหาร กล่าวว่ายคนฉลาดเขาพึงปลูกกอไม้เป็นคันไว้
 ไม่ช้าก็เป็นไปเพื่ออุปการ คำคำนันเป็นคัน ชื่อว่ายปริยาย ถือจอบเสียม
 และคันไม้่ออนยืนอยู่ ชื่อว่ายโอบาส ถ้วยว่ายยืนอยู่อย่างนี้ สามเณร
 เป็นคันได้เห็นแล้ว จะคิดว่า พระเถระจะประสงค์ให้ทำแล้ว จะมา
 ทำให้ เอาจอบเสียม มีคขวาน ภาชนะตักน้ำมาวางไว้ในที่ใกล้ ชื่อว่าย
 นิमितตกรรม อาการทั้ง ๕ นี้ เมื่อปลูกเพื่อจะสงเคราะห์แก่ตระกูล
 ไม่ควรทั้งสน ปลูกเพื่อจะบริโภคผล ไม่ควรแต่กกับียะโวรหาร และ
 อกกับียะโวรหาร ๒ อย่างเท่านั้น อาการ ๓ นอกนั้นควร แต่ในมหา-
 บัจจีกล่าวว่า แม้กกับียะโวรหารก็ควร อาการใดเพื่อจะบริโภคเอง
 ก็ควร อาการนั้นแม้เพื่อคนอื่น หรือเจตีย์ หรือสงฆ์ ก็ควรเหมือนกัน
 ปลูกเพื่อเป็นที่รณรมย์ และเพื่อเป็นหมู่ไม้และเพื่อเงา อกกับียะโวรหาร
 อย่างเดียว ไม่ควร นอกนั้นควร ใช้แต่เท่านั้น แม้จะทำคลองให้ตรง
 ไปและรดน้ำเป็นกกับียะ ทำขุมอาบน้ำแล้วอาบลง กัตติ แม้เทน้ำ
 ล้างมือล้างเท้า และน้ำล้างหน้าลงในกอไม้ันนั้น กัตติ ก็ควร ในมหา-
 บัจจี และ กุรณทีกล่าวว่า ในแผ่นดินเป็นกกับียะ จะปลูกเองเพื่อ
 เป็นที่ร่ม ก็ควร ก็แลปลูกเอง หรือให้ผู้อื่นปลูก เพื่อเป็นที่รณรมย์

เป็นต้น เป็นผลแล้วแม้จะบริโภตกัถรรพ ปลูกกอไม้เองในแผ่นดิน
 เป็นอกกับปิยะ เพื่อกุลทุสกกกรรม เป็นปาจิตติยด้วย ทุกกฏด้วย ปลูก
 ด้วยอกกับปิยะโหวทาก็เหมือนกัน ปลูกเองและให้ผู้อื่นปลูกในแผ่นดิน
 เป็นอกกับปิยะ เป็นแต่ทุกกฏ ในใช้ให้เขาปลูกทั้ง ๒ นั้น ใช้ทีเดียว
 เขาปลูกแม้มาก เป็นปาจิตติยกับทุกกฏและทุกกฏล้วนตัวเดียว ให้
 เขาปลูกในพื้นที่เป็นอกกับปิยะ หรือ อกกับปิยะ ด้วยอกกับปิยะโหวทาเพื่อจะ
 บริโภค ไม่เป็นอาบัติ ปลูกเองในอกกับปิยะปฐวี หรือให้เขาปลูกด้วย
 คำเป็นอกกับปิยะ แม้เพื่อเป็นทรมณย์เป็นต้น เป็นปาจิตติย นัยนี้
 ท่านไม่ได้แจกไว้ด้วยติ โนมหาอรรคถา แจกไว้แต่ในมหาปัจจุวิ ก็
 แสรถนำเองและให้ผู้อื่นรดด้วยน้ำ เป็นอกกับปิยะ เป็นปาจิตติยในที่
 ทั้งปวง เพื่อกุลทุสกและเพื่อบริโภค เป็นทุกกฏด้วย ให้เขารด
 ด้วยน้ำ เป็นอกกับปิยะ เพื่อกุลทุสกและเพื่อบริโภคทั้ง ๒ นั้น เป็น
 ทุกกฏ ให้เขารดด้วยกับปิยะโหวทาเพื่อจะบริโภค ไม่เป็นอาบัติ ใน
 ที่ไม่เป็นอาบัติพึงรู้ว่าเป็นอาบัติมาก ด้วยขาดท่อน้ำและประโยชน์มากเกิด
 ในการเก็บเองและใช้ให้ผู้อื่นเก็บซึ่งดอกไม้ เพื่อกุลทุสกเป็นต้น
 พึงรู้ว่าเป็นทุกกฏ และ ปาจิตติยน้อยด้วยนับดอกไม้ และประโยชน์
 และคำบังคับตั้งก่อนเกิด

ในการร้อยกรองดอกไม้เป็นต้น พึงรู้จักบุพวิกติ ๖ อย่างดังนี้
 คณฺฐิมิ กรองดัก โคปฺผิมิ กวบฺตุม เวธิมิ ร้อยเสียบ เวถิมิ พันผูก
 ปุริมิ วงทำให้เต็ม วายิมิ ทอเย็บปัก คณฺฐิมิ พึงรู้ในดอกอบุล
 และบัวเป็นต้น มีก้านยาวและดอกไม้อื่นมีช่วยาว เอาช่วต่อช่ว หรือ
 ก้านต่อก้านดักกรองกระหมวกเข้า ชื่อว่า คณฺฐิมิ ภิกฺขุหรือภิกฺษุณี

กระทำเอง และให้ผู้อื่นทำด้วยคำเป็นนอกกับยะไม่ควร ให้ทำด้วยคำ
เป็นกับยะ เป็นต้นว่า ท่านพึงรู้อย่างหนึ่ง เมื่อทำอย่างนี้จะพึงงาม
ดอกไม้จะไม่เรี่ยรายไปเสีย อย่างไร พึงทำอย่างนั้น ดังนี้ควรอยู่
เอาค้ายหรือเปลือกปอเป็นต้น ร้อยควบดอกชาตบุตรเป็นต้น ให้
เป็นระเบียบมีขั้วข้างเดียว หรือ ๒ ข้าง ชื่อว่า โคปฺลิมิ ทำเปลือกไม้
หรือเชือกเป็น ๒ สาย แล้วเอาดอกไม้ไม่มีขั้ว เป็นต้นว่าดอกสะเคา
สอดเข้าไปในสายนั้นพันไปโดยลำดับ ก็ชื่อว่า โคปฺลิมิ ด้วย ทั้งปวง
ไม่ว่าจะก่อก่อน เอาเสี้ยนตาล เป็นต้น ร้อยในขั้วดอกชาตบุตร หรือใน
ช่องดอกพิกุลเป็นต้นที่ไม่มีขั้ว ดังนี้ชื่อ เวธิมิ ว่าร้อยแทง จะปัก
หนามลงในท่อนกล้วยแล้วเอาดอกไม้เสียบเข้าไปในหนามนั้นเป็นต้น ก็คือ
แม้จะผูกหนามในเพดานธรรมาสน์ เพื่อจะเอาไว้ร้อยดอกไม้ หรือจะ
เอาหนามแทงเข้าไปในดอกไม้สักดอกหนึ่งก็ดี หรือจะเอาดอกไม้ซ้อน
เข้าไปในดอกไม้ด้วยกันก็ดี ไม่ควรสั่น จะเอาดอกไม้วางเข้าไปในช่องข่าย
เป็นต้น และวางในระหว่างกลุ่มดอกโกศโกไม่มีโทษ เพราะไม่เป็น
เวธิมิ แม้ในเชือกวงเจดีย์ก็อย่างว่านั้น เวธิมิ นั้นให้พึงรู้ในพวง
ดอกไม้และกำดอกไม้ เอาค้ายและเชือกผูกในกำนอบลเป็นต้น ทำ
เป็นมัด ๆ มัดละ ๘ ๆ เป็นต้น ก็คือ ดอกนอบล สามแถวถอนขึ้นวางไว้
บนบก จะเอาผ้าพันเป็นท่อเข้าก็ดี ไม่ควรสั่น จะเอาเปลือกหรือกำ
นั้นเองพันเข้า หรือเอาผ้าวางบนบ่าจับ ๒ มุมกระหมวกเข้า เอา
ดอกไม้เข้าไปในผ้านั้น ก็นำเข้าไปในกระสอบ เหล่านี้ควร เอากำนบ
แทงลงในใบบัว เอาใบพันดอกบัวถือไป และจะผูกใบบัวข้างบนดอก
นั้น ควรอยู่ แต่จะผูกกำนบข้างล่างเข้า ไม่ควร ปูริมิ ทำให้เต็มนั้น
พึงรู้ในกลุ่มระเบียบ และแผ่นดอกไม้เกติ เอาพวงดอกไม้วางเจดีย์

หรือโพธิ์ หรือโพธิ์* ถึงเงื่อนไขเต็มแล้วให้เกินไปหน่อยหนึ่ง ได้ชื่อว่า ปุริมิ วงหลายรอบไม่ต้องว่า เอาพวงดอกไม้วงบันไดแก้วให้ยานลงมา แล้ววงไปอีก ก็ชื่อว่า ปุริมิ ด้วย เอาพวงดอกไม้ทั้งวลัยสวมในบันไดแก้วควรอยู่ เอาพวงดอกไม้ทำเป็นแผ่นวงไปทีหนึ่งควรอยู่ วงเกินไปอีกชื่อว่า ปุริมิ ไม่ควร ได้พวงดอกไม้ที่เขาทำเป็นกลุ่มมาผูกบนเบ้องบนอาสนะ ควรอยู่ จะเอาพวงดอกไม้ที่ยาวซิงไป หรือวงไปทีหนึ่ง ถึงเงื่อนไขเต็มแล้วให้เสียแก่ภิกษุอื่นก็ควร แม้ภิกษุอื่นนั้นจะทำอย่างนั้นอีกก็ควร วายิมิ ทอบักนั้น ให้พึงรู้ในชายดอกไม้ และแผ่นดอกไม้ และรูปทำด้วยดอกไม้เกิด เมื่อทำเป็นชายดอกไม้ในเจดีย์ เป็นทุกกฎทุกทาสาย แผ่นดอกไม้แม้คนอื่นเขาทำให้เต็มไว้แล้ว จะทอบักเข้าอีกไม่ได้เลย เอาดอกไม้ชื่อว่า โคปฺลิมิ มาทำเป็นรูปช้าง รูปม้า ก็ตั้งอยู่ในที่ ชื่อว่า วายิมิ ทั้งปวงไม่ควรดังก่อนใช้แต่พวงดอกไม้อย่างเดียว แม้พวงแบ่ง พวงดอกไม้ค้าย พวงอังกฤษ ก็เหมือนกัน แม้ภิกษุและภิกษุณีกระทำเอง หรือให้ผู้อื่นทำก็ไม่ควร เพราะพระบัญญัตินี้เป็นสาธารณะ จะบูชากล่าวคำเป็นกับปิยะ ควรในที่ทั้งปวง ปริยาย โอภาส นิमितตกรรม ควรแท้.

ปาปสมาจาโร จบ

จกกล่าวในอนาจารกถา

เล่นหมากรุก เสือกดั่ง หมากรโหว แทงบ่วง สกา ขลุบ เล่นทายรูป เล่นปีโปไม้ โดน้อยๆ เล่นหกคะเมน เล่นกังหัน เล่นทวงทรายด้วยโปไม้ เล่นรตน้อยๆ เล่นธนูน้อยๆ เล่นเขียนทายใน

๑. แท่น, ขอบรายคา, ฐานบัวคว่ำบัวหงายเช่นฐานโพธิ์ ฐานพระเจดีย์เป็นต้น, เวที.

อากาศ ในหลัง เล่นทายใจ เล่นเลียนคนบอก คนง่อย คนขจอก
เป็นต้น หัตถศิลป์ศาสตร์ช่างม้าเป็นต้น เล่นหัตถ์วงหน้าช่าง หน้าม้า
เป็นต้น เล่นทบมือ เล่นมวยปล้ำ และเล่นการเล่นต่าง ๆ อย่างอื่น
ซึ่งไม่มาในบาลี เป็นต้นว่า บิพาทย์ปาก ผีปาก เรือนน้อยๆ เรือน
น้อยๆ เหล่านี้ ชื่อว่า อนาจาร ไม่ควรแก่งักษและสามเณร

ข้อหนึ่ง อย่างกลิ้งศิลาเล่น ถ้ากลิ้งเล่น ต้องทุกกฎ กว้างทรง
ห้ามไว้ในวินัยวัตถุว่า น จ ภิกขเว ทวาย สีลา วิชฺฌนิตฺตพฺพา. ทั้งนี้
ใช้แต่ศิลาอย่างเดียว แม้เป็นของอื่นคือท่อนไม้ก้อนอิฐอันใดอันหนึ่ง
จะกลิ้งและโยนด้วยมือหรือยนต์ ไม่ควร หว่ร่อไปพลาง กลิ้ง หรือยก
ก้อนหินไปพลาง เพื่อประโยชน์แก่เจตีย์เป็นต้น เป็นกรรมสมัย
เพราะเหตุนี้ ควรอยู่ ทำนกรรมอื่นเช่นนี้ หรือล้างของ ยกต้นไม้
หรือท่อนไม้สำหรับล้าง สำหรับซัก ชนกลิ้งโยนไป ควรอยู่ ในเวลา
ฉันอยู่เป็นต้น จะขว้างไม้หรือกระบือลงโล่กาหรือสุนัขก็ควร

ข้อหนึ่ง อย่าขึ้นต้นไม้ ถ้าขึ้น ต้องทุกกฎ กว้างทรงห้ามไว้ว่า
น ภิกขเว รุกฺโข อภิรุหิตฺตพฺโพ. ทั้งนี้ เมื่อกิจ เป็นต้นว่าจะถือเอาไม้
แห้งมี และขึ้นไปได้สูงเพียงชั่วบุรุษ เห็นสัตว์ร้ายหรือหลงทาง
ประสงค์จะหนีและแลดูทิศ หรือเห็นไฟฟ้าและห้วงน้ำไหลมา ใน
อันตรายเช่นนี้ จะขึ้นต้นไม้แม้ให้สูงก็ควร กว้างทรงอนุญาตไว้ว่า
อนู ๆ เปฯ สติ กรณเเบ โปริสยิ รุกฺโข อภิรุหิตฺตุ อปาทาสฺ ยาวตฺถถฺติ.
ดังนี้

ข้อหนึ่ง อย่าจุดป่า กว้างทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว ทาโย อาเล-
เปตฺตพฺโพ ว่า อย่าพึงจุดไฟเผาป่า ถ้าเผาป่า ต้องทุกกฎ ถ้าจุดเฉพาะ

วัตถุใด วัตถุหนึ่งตาย เป็นปาราชิก และอนันตริยกรรม และอุลลัจจัย
ปาจิตตีย์ และเป็นอกุศลราศีตามวัตถุนั้น จุดป่าเฉพาะให้หญ้าและ
ต้นไม้สดใหม่ เป็นปาจิตตีย์ เฉพาะให้เครื่องทัฬหีปนินหาย
เป็นทุกกฏ จุดแม้ด้วยอธิบายจะเล่น เป็นทุกกฏ คำนี้กล่าวไว้ใน
สังเขปฎฐกถา จุดเฉพาะให้ต้นไม้ที่สดของที่มีอินทรีย์ใหม่ ไม่พึงรู้ว่า
เป็นปาราชิกและอุลลัจจัย ปาจิตตีย์ทุกกฏตามวัตถุเกิด เห็นไฟชาวป่า
เขาจุดหรือไฟเกิดขึ้นเองไหม้มา จะไม่ให้กุฎีหญ้าฉิบหายและจุดไฟ
รับไว้ก็ดี และทำการกางกัน คือตากพื้นและชกดูไว้รอบกุฎีหญ้าก็ดี
อย่างไร ไฟไม่ได้เชื้อจะดับไปเอง ทำอย่างนั้น การนั้นก็ควร ด้วย
ทรงอนุญาตไว้ว่า อนุ ๆ เป ๆ ทวทาเห ทยฺหมาเน ปญฺญกึ ทาตุ
ปริตฺตํ กาตุํ ดังนี้ ทำการทั้งปวงนั้น เมื่อไฟติดขึ้นแล้วจึงควร เมื่อ
ไฟยังไม่ติดขึ้น พึงใช้อनुปสัมบันให้ทำ เมื่อจะดับด้วยน้ำพึงเอาน้ำที่
ไม่มีทัวสัถว์มาดับ.

อนาจารกถา จบ

ชักกล่าวในปริกขารกถา

ข้อหนึ่ง อย่าใช้บริขารต่าง ๆ ด้วยพระอรธกถาจารย์ท่าน
วินิจฉัยบริขารที่ควรและไม่ควร เป็นปาสัมมุตตะกะ พ้นจากบาปไว้
ดังนี้ คนบางจำพวกเขาเย็บร่มใบตาลข้างใน หรือข้างนอกด้วยด้าย
เบญจพรรณ ๕ สี ทำให้เกลี้ยงกลางดงมดด้วยสีร่มนั้นไม่ควร จะ
เย็บปักข้างในหรือข้างนอก หรือรัดกลิ้งหัวซี้และตีนกึ่ง ด้วยด้าย
เขียวหรือเหลืองอันใดอันหนึ่งแต่สีเดียว เพื่อจะให้มัน ควรอยู่ เพื่อ

จะให้งามไม่วาง ในใบฉัตรจะตัดเป็นพื้นมังกรหรือเป็นจันทร์ครึ่งซีก
ไม่วาง ทำเป็นรูปหม้อหรือรูปสัตว์ร้ายในคันฉัตร ทั้งในเสาเรือน
ก็ไม่วาง ถ้าแม่ในคันฉัตรทั้งปวง กลึงเป็นลวดด้วยเหล็กกลึง ลวด
นั้นก็ไม่วาง พึงค้อยรูปหม้อรูปสัตว์ร้ายเสีย ชักเกลียวเอาลวดออกเสีย
หรือเอาด้ายพันคันเสีย ใช้กันเกิด ในสันค้ำมัสฐานทั้งคอกเหล็ก
ควรอยู่ ในที่ซึ่งเอาเชือกผูกโบรมโยงมาผูกในคันเพื่อจะกันลม จะ
กักขันธ์เป็นลวดทั้งวลัย ลวดนั้นก็ควร ในจิ้วรติคอกันคอกบั้ง เย็บ
เหมือนหลังจะขาบ และทำวิธีการด้วยเชิงเขมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือ
ในปากผ้าที่แผ่นผ้าทั้งสองกระทบกัน และในที่สุดโดยรอบแห่งจิ้วร
จะเย็บเป็นช่อง หรือเป็นสายโซ่เป็นต้น ด้วยด้ายต่างๆ เพื่อจะประดับ
ทั้งปวงนั้นไม่วางสัน เย็บไปโดยปกติอย่างเดียวกันจึงควร แผ่นผ้า
ลูกศมและแผ่นผ้ารังคัม ทำเป็น ๘ มุมหรือ ๑๑ มุม ก็ได้ ในแผ่นผ้านั้น
ทำเป็นพนมชั้นทั้งเจ็ดและไม้ค้อนหางโคเป็นต้น ก็ได้ กักขันธ์เป็นตาปู
ก็ได้ ทั้งปวงไม่วาง แผ่นผ้าลูกศมรังคัมเป็นสี่มุมอย่างเดียวกันจึงควร
ปมหัวท้ายในมุมนั้นควร ด้วยว่าเมื่อย้อมแล้วก็จะหายไป จะแซะจิ้วร
ลงในน้ำส้มป่อยและแป้งและน้ำข้าวเป็นต้นไม่วาง แต่แซะลงเพื่อจะ
ฟอกมลทินมือและเขมเป็นต้นที่เปื้อนในเวลาเย็บ และเก่าเพื่อจะฟอก
ควรอยู่ จะเจือของหอมหรือครั่งหรือน้ำมันลงในน้ำย้อม ไม่วาง จิ้วร
ย้อมแล้ว อย่าพึงชักด้วยสังข์หรือแก้วสิ่งใดสิ่งหนึ่งย้อมจิ้วร อย่าจก
เข้าทั้ง ๒ ลงในพื้นเอามือจับขยี้ไปในราง แต่จะวางผ้าลงในราง
หรือในกระดานแล้ว ให้นำจับในที่สุดไว้แล้วคบบด้วยฝ่ามือ ควรอยู่
แต่อย่าทบบด้วยกำปั้น เถาะทั้งหลายแต่ก่อนท่านไม่วางผ้าลงในราง
องค์หนึ่งถือผ้าขึ้นอยู่ องค์หนึ่งจับไว้แล้วเอามือคบบไป ท้ายในมุมนั้นจิ้วร

ไม่ควรร ย้อมแล้วพึงตัดเสีย ค้ายในมุมจีวรโก ที่พระองค์ทรงอนุญาตไว้ ค้ายนั้นพึงผูกทำเป็นปวงในอนุวาท เพื่อจะได้คล้องในเวลาที่ย้อม แม้ในลูกคุ่มทำเป็นลูกหรือปมเพื่อให้งามไม่ควรร พึงทำให้ฉิบหาย เสียบริโภคเกิด ในบาตรหรือถาดภาชนะเครื่องใช้ จะเอาเหล็กกลิ้งๆ เป็นลวดข้างในข้างนอกไม่ควรร จะเอาบาตรเข้าภมรชดแล้วระบมก้วย ประสงค์จะทำให้มีสีดั่งแก้วมณีไม่ควรร แต่บาตรมีสีดั่งน้ำมันควรอยู่ในมณฑลเป็นบังเวียนรองบาตร จะชดเขียนเป็นลวดลายไม่ควรร แต่ปักเป็นพุ่มมกรควรอยู่ ข้างบนหรือข้างล่างแห่งฉัตรธมกรก หรือในกระพุ่มธมกรกทำเป็นลวด ไม่ควรร ก็แต่ลวดในขอบปากอาการ ดั่งฉัตรนั้นควรอยู่ ประคดเอวจะกรึงค้ายควบลงในที่นั้น ๆ และจะ กัดเป็นตาปูขึ้น เพื่อจะให้งามไม่ควรร จะกรึงค้ายควบลงในที่สุดทั้ง ๒ ข้าง เพื่อจะให้ปากชายมันควรอยู่ แต่ในปากชายจะทำเป็นรูปหม้อ หรือปากม้งกรหรือศีรษะน้า ให้เป็นรูปอันวิการอย่างไรอย่างหนึ่ง ไม่ควรร แม้ประคดที่กรึงปักเป็นภู หรือทำเป็นดอกไม เป็นต้น ในที่นั้น ๆ ก็ไม่ควรร ก็แต่จะกรึงปักให้ทรงไปทำเป็นก้างปลา หรือ ใบเบ้งหรือทำเป็นแผ่นเกลี้ยงควรอยู่ ชายแห่งประคดสายเดี่ยว ๒ สาย ๓ สาย แม้ ๔ สาย ก็ควรร ยิ่งขึ้นไปกว่านั้นไม่ควรร ประคดเชือกเส้นเดียว จึงควรร แต่ประคดสัณฐานทั้งสังวาล แม้เส้นเดียวก็ไม่ควรร แต่ชายแม้มี สัณฐานทั้งสังวาล ควรอยู่ ประคดที่เขารวบเชือกมากค้ายกันในที่แห่ง เดียวแล้ว เอาเชือกเส้นหนึ่งพันเนื่องกันไป ดังนี้ อย่าพึงกล่าวว่ามี เชือกมากเลย ประคดนั้นควรอยู่ ในถวีนหัวประคด ทำเป็นรูปวิการ อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้นว่า มงกล ๘ ไม่ควรร ทำพอเป็นรอยกำหนด ที่ผูก ควรอยู่ ในที่สุดทั้ง ๒ แห่งถวีน แม้จะทำเป็นรูปหม้อ เพื่อจะ

ให้มัน ก็ควร ในกระบอกยาตา จะทำเป็นรูปสตรี บุรุษ สัตว์ ๔ เท้า และ
 รูปนก และทำรูปการ เป็นต้นว่าคอกไม้ เเคื่อวัลย์ พันมังก ร โอบตร
 จันทรครึ่งซีกไม่ควร พิงซัดหรือตักเสีย หรือพันด้วยค้าย อย่าให้
 ปรากฏใช้เถิด กระบอกยาตาตรงไปอย่างเดียว เป็น ๔ เหลี่ยม หรือ
 ๘ เหลี่ยม หรือ ๑๖ เหลี่ยม ก็ควร แม้ก้นกระบอกเป็นลวดกลม ๒
 หรือ ๓ ก็ควร แม้ที่คอกระบอกทำเป็นลวดกลมไว้ลวดหนึ่ง เพื่อ
 จะผูกผ้า ควรอยู่ แม้ในไม้คามาตาจะแต่งให้มีสี่เกลี้ยง ให้งามไม่ควร
 ในถุงกระบอกยาตาจะทำให้งดงามอย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยค้ายมีสีต่างๆ
 ไม่ควร แม้ในฝักกุกญแจก็เหมือนกัน ในตัวกุกญแจแล้ว จะแต่งให้มีสีงาม
 ก็ไม่ควร ในซอง ในฝักมีดก็เหมือนกัน ในซองนั้น จะเย็บอย่างไร
 อย่างหนึ่ง ด้วยค้ายอย่างไรอย่างหนึ่ง แต่สี่เดียว ควรอยู่ แม้ใน
 เหล็กกลึง และมีดปลายแหลม ทำเป็นปมกลม หรือแต่งให้งดงามอย่าง
 อื่นก็ไม่ควร แต่ที่คอทำเป็นลวดสำหรับหมาย ควรอยู่ แม้ในมีดพับ
 และมีดน้อย จะติดเป็นปม หรือเป็นต่อม อย่างไรอย่างหนึ่ง ไม่ควร
 แต่ในค้ำทำเป็นลวดสำหรับกำหนดควรอยู่ มีดตัดเล็บทำเป็นเกลียว
 ไป เพื่อจะได้ถือมัน ควรอยู่ ในไม้สีไฟอันบน หรืออันล่าง หรือธนู
 และคันสำหรับชักข้างบน จะแต่งให้งดงามอย่างไรอย่างหนึ่ง เป็นต้น
 ว่า มาลากรรม ไม่ควร แต่ในมณฑลกลางแห่งคันสำหรับชักนั้น ทำ
 พอเป็นลวดสำหรับกำหนด ควรอยู่ ในคีมสำหรับคืบเข้มนั้น จะ
 ตกแต่งให้งดงามอย่างไรอย่างหนึ่ง เป็นต้นว่าปากมังก ไม่ควร แต่ทำ
 พอเป็นปากเพื่อจะคืบเข้มนั้น ควรอยู่ แม้ในมีดตัดไม้สีฟัน จะตกแต่ง
 ให้งดงาม อย่างไรอย่างหนึ่ง ก็ไม่ควร จะเอาโลหะเป็นกับปียะ ติด
 ให้ตรงไปในข้างทั้งสอง หรือข้างเดียวแห่งค้ำ ให้เป็น ๔ เหลี่ยม

หรือ ๘ เหลี่ยม ควรอยู่ แม้ในไม้เท้า จะแต่งให้งดงามอย่างไรอย่าง
หนึ่ง ก็ไม่ควร โคนข้างล่างจะให้เป็นลวดกลมลวดหนึ่ง สองลวดก็ดี
ปลายข้างบนทำพอเป็นดอกเห็ดกลมก็ดี ควรอยู่ ในภาชนะน้ำมัน จะ
เป็นเขาหรือกระบอก หรือกะโหลกน้ำเต้า หรือปั้นด้วยกากมะขามบ่อม
ก็ดี จะแต่งให้มีสิ่งงดงามทั้งปวง ยกแต่รูปสตรี บุรุษเสีย ย่อมควร
ในเตียงทั้ง พูกหมอน เครื่องลาดพื้น ผ้าเช็ดเท้า พูกสำหรับจงกรม
กราด กระเช้าเทหยากเยื่อ รางย้อมผ้า กระบวยตักน้ำ หม้อน้ำ กระ-
เบียงสีเท้า ตั่งกระดาน เชิงบาตร ถังวลัย และทำด้วยท่อนไม้ ฝาบาตร
ตาลปัตร พัดวิชนี ในช่องเหล่านี้ จะทำให้งดงามด้วยสีทั้งปวง เป็น
ต้นว่าดอกไม้ ควรอยู่ แต่ในเสนาสนะ ในบานประตูและบานหน้าต่าง
เป็นต้น แต่งให้งดงาม แม้ประดับด้วยแก้วทั้งปวงก็ควร ในเสนาสนะ
สิ่งใด ซึ่งจะพึงห้ามไม่มี.

ปาฬิมุตตกวินิจฺฉโย จบ

วินิจฉัยทั้งปวงนี้ ไซ้จะพ้นจากบาปไปทีเดียวก็หาไม่ บางสิ่ง
อาศัยบาปว่า น ภิกษเว ออุจาวจา คนธิกา, วิธา, อญฺชนี, อญฺชนี-
สลาภา, สตฺถทณฺหา, ปฏิกุคฺหา, นตฺถุกรณี, กณฺณมลหรณฺนิโย,
ธุมเนตฺตานิ, ปตฺตมณฺฑลานิ ธาเรตฺตพฺพานิ บ้าง ว่า ลูกคุม ลูกถวิน
กระบอกยาตา ไม้ค้ำยาตา ค้ำมีต สันรับปากเข็ม กระบอก
ยานัตถุ ไม้ไค้หู กล้องสุบยา บ้างเวียนรองกันบาตร ของเหล่านี้เป็น
ของยังและถ่อม คือแล้วด้วยทองและเงิน ภิกษุอย่าพึงใช้ ถ้าใช้
ต้องทุกกฎ ลูกคุม ลูกถวิน ๒ นี้ แล้วด้วยกระตุก และงา และกรัง
และไม่ไผ่ แล้วด้วยกะลา และสังข์ และค้าย ควรอยู่ ด้วยเป็นของ

ทรงอนุญาต กระบอกราทา ไม่ตามยาทาเป็นต้น แล้วด้วยกระตุก และงา และเขา และไม้รวก และไม้ไผ่ แล้วด้วยไม้ และกรัง และ ผลไม้ และแล้วด้วยโลหะ และกะลา และสังข์ ควรอยู่ ด้วยเป็นของ ทรงอนุญาต บังเวียนรอกันบาตร แล้วด้วยตีนุกและสังกะสี จึงควร ด้วยเป็นของทรงอนุญาต ก็แล อุจฺจาวจา ในบาลีว่า แล้วด้วยทอง และเงินบ้าง บางสิ่งเป็นอย่างอื่นบ้าง ดังประกาศเอาไว้ว่า น อุจฺจาวจานิ กายพนฺธนานิ ธาเรตพฺพานิ กลาพุกั เททุภกั มุรขฺขั มหฺทวิณั ว่า ประกาศเอาไว้และถ่อม ก็ยังมีเชือกมาก และมีสัณฐานทั้งสี่ระฆังน้ำ และพันไปมีสัณฐานทั้งเกลียวเชือก และมีสัณฐานทั้งสังวาล ภิกษุ อย่าพึงใช้ ถ้าใช้ ต้องทุกกฎ แต่พันไปสัณฐานทั้งเกลียวเชือก และ สัณฐานทั้งสังวาลนี้ ในชายประกาศ ควรอยู่ ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนุ ฯ เป ฯ มุรขฺขั มหฺทวิณั ดังนี้ ปฏิบัติ ประกาศแผ่นผ้าทอโดยปกติ และทอดทั้งกางปลา สุกรนฺตกั ประกาศตั้งใส่สุกร และผูกกุญแจ ประกาศสองอย่างนี้ เป็นของทรงอนุญาต

ข้อหนึ่งอีก ทรงห้ามไว้ว่า น ภิกฺขเว จิตฺรานิ ปตฺตมณฺฑลานิ ธาเรตพฺพานิ รูปากาณิณฺณานิ ว่า อย่าพึงใช้บังเวียนรอกันบาตร อันวิจิตรเกลื่อนกล่นด้วยรูปสัตว์ ถ้าใช้ ต้องทุกกฎ

ข้อหนึ่ง อย่าพึงทรงพัศวีชนีสี่เหลี่ยม ทำด้วยขนทรายจามรี ถ้าทรง คือใช้สอย ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกฺขเว จามรี-
 วจิณี ธาเรตพฺพา ดังนี้ วิรูปนั พัต ตาลวณฺณั พัตทำด้วยใบตาล หรือด้วยตอก หรือด้วยแวนนกยูง หรือด้วยหนัง มกสวี่ชนี ยุงปัก แม้มีค้ำแล้วด้วยงา และเขา ก็ดี ของเหล่านี้ พระองค์ทรงอนุญาต

พัก ๓ อย่าง คือ วาณมยา พักทำด้วยเปลือกไม้ อุสิรมยา พักทำด้วย
รากแฝก โมรปญฺชฌมยา พักทำด้วยขนหางนกยูง เหล่านี้เป็นของ
ทรงอนุญาต

ข้อหนึ่ง อย่าใช้ไม้สีฟันยาวนัก ข้อหนึ่ง อย่าใช้ไม้สีฟันสั้นนัก
ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกฺขเว ที่มฺหิ ทนฺตกฺกฺขิ ขาทิตฺตพฺพิ, อนุ ฯ เปฯ
อญฺจคุลปรมฺมิ ทนฺตกฺกฺขิ. น อติมนฺทาหํ ทนฺตกฺกฺขิ ขาทิตฺตพฺพิ, อนุ
ฯ เปฯ จตุรํจุลํ ปจฺฉิมํ ทนฺตกฺกฺขิ. ว่า อย่าพึงเกี่ยวไม้สีฟันยาว
ถ้าเกี่ยว ต้องทุกกฎ เราตถาคตอนุญาตไม้สีฟันเพียง ๔ นิ้ว ด้วยนิ้ว
มนุษย์เป็นอย่างยิ่ง อย่าพึงเกี่ยวไม้สีฟันเล็กนัก สั้นนัก ถ้าเกี่ยว ต้อง
ทุกกฎ เราตถาคต อนุญาตไม้สีฟัน ๔ นิ้ว เป็นอย่างสั้น ไม่ใช่ไม้
สีฟันมีโทษ ๕ อย่าง ไม่เกือกุลแก่ตา ๑ ปากเหม็น ๑ เอ็นรับรส
ไม่บริสุทฺธิ ๑ แม้ก็และเสมหะย่อมวิ่งรัวข้าวสูก ๑ ข้าวสูกไม่ชอบ
ไม่อร่อยแก่เธอ นั้น ๑ เป็น ๕ ใช้ไม้สีฟันมีอาณิสส ๕ อย่าง พึงรู้
โดยนัยเป็นชาติกแก่โทษนั้นเถิด

ข้อหนึ่ง อย่าพึงทำการสังสมเครื่องที่ทำด้วยโลหะ และเครื่องที่
ทำด้วยสัมฤทธิ์ ถ้าทำการสังสมไว้ ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า
น ภิกฺขเว โลหณฺฑํ กิสมณฺฑํ สนนิจโย กาศพฺโพ. กัณฺฐํ
กระบอกยาตา ไม้ตามยาตา ไม้ไค้หู ปลอกมีดเป็นต้น แล้วด้วยโลหะ
และสัมฤทธิ์ควรอยู่ ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนุ ฯ เปฯ อญฺชนิ
อญฺชนิสลากิ กณฺณมฺลหฺรณิ พนฺธนฺมตฺติ. กัณฺฐํ

ข้อหนึ่ง บรรพชิตอย่าพึงชักชวนบรรพชิต คือสหรัหมิกทั้ง ๕
ในกรรมอันไม่ควร ถ้าเธอชักชวนให้ทำ ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้าม
ไว้ว่า น ภิกฺขเว ปพฺพชิตฺเตน อกฺปปีเย สฺมาทเปตฺตพฺพิ. กัณฺฐํ

ข้อหนึ่ง ภิกษุเคยเป็นช่างกลบก คือช่างโกนผมอยู่ก่อนแล้ว
อย่าพึงรักษาเครื่องมือโกนไว้ ถ้าเธอใคร่รักษาไว้ ต้องทุกกฎ ด้วย
ทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว นหาปิตปฺพุพเพณ ชุรณณํ ปริหริตพฺพํ.
ดังนี้ ถือเอาการรักษาไว้อย่างเดียวไม่ควร แต่จะโกนด้วยมีดโกนของ
ผู้อื่นควรอยู่ ถ้าภิกษุรับจ้างโกนผมก็ไม่ควร เธอใดไม่เคยเป็นช่าง
กลบกอยู่ก่อนแล้ว เธอนั่นแม้จะรักษามีดโกนไว้ก็ควร แม้จะถือเอา
มีดโกนนั้น หรือมีดโกนอื่นมาโกนผม ก็ควร

ข้อหนึ่ง ทรงอนุญาตไว้ว่า อนุชานามิ ภิกขเว ชเปตฺวา
ปฺหรณิ สพฺพํ โลหณณํ, ชเปตฺวา กตฺกํ จ กุมฺภการิกํ จ สพฺพํ
มตฺติกาณณํ, ชเปตฺวา อาสนํที่ ปลฺลงกํ ทารุปฺตํ ทารุปาทุํ
สพฺพํ ทารุณณํ. ว่า เครื่องทำด้วยโลหะทั้งปวง เว้นแต่เครื่อง
ประหาร และของทำด้วยดินทั้งปวง เว้นแต่เครื่องสีเท้า มีสัณฐาน
คงฝักบัวกับกุกีดินล้วน และของทำด้วยไม้ทั้งปวง เว้นแต่เตียงตั้งสูง
กว่าประมาณ และบาตรทำด้วยไม้ เขียงเท้า ทำด้วยไม้ นอกนั้นเรา
ตถาคตอนุญาต.

ปริกขารวณฺณา จบ

จกกล่าวในอนามาสาทิกถา

ข้อหนึ่ง ภิกษุจับต้องมารดาเป็นต้น ด้วยถือว่าเป็นมารดาและ
ธิดาพี่หญิงและน้องหญิง เป็นทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ในวินิตวตฺถุ
แห่งกายสังคหะสิกขาบทว่า อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส. ดังนี้ อันมาตุคาม
ย่อมเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ เพราะเหตุนี้ เมื่อภิกษุถึงอาชญา

พระผู้มีพระภาคอยู่ ถ้าแม่เห็นมารดาตกน้ำลหายไปตามกระแส อย่าเพิ่ง
 ถูกต้องด้วยมือเลย ภิกษุผู้ฉลาดพึงเอาเรือหรือกระดาน ท่อนกล้วย
 หรือท่อนไม้ทิ้งไป เมื่อของนั้นไม่มี แม้ผ้ากาสาจะก็พึงวางทิ้ง
 ลงข้างหน้าเด็ก แต่อย่าบอกให้จับเอา ครั้นมารดาจับผ้าเข้าเอง
 ก็พึงคร่ำมาด้วยคิดว่า เรารับบริวารของเรา ถ้ามารดากลัว ก็พึงว่า
 ไปข้างหน้าปละบว่าอย่ากลัวเลย ถ้ามารดาขึ้นคอกหรือยึดเอามือ
 เข้าไซ้ ก็อย่าพึงสลักเสีย พึงส่งให้ถึงบก แม้มารดาติดโคลนและ
 ตกลงอยู่ในบ่อก็เหมือนกัน พึงเอาเชือกหรือผ้าทิ้งลงไปในที่นั้น
 รู้ว่ามารดาจับเอาแล้วพึงร้องขึ้นมา แต่อย่าถูกต้อง

ใช้แต่สระระแห่งมาตุคามอย่างเดียว เป็นอนามาส แม้ผ้าถุงผ้า
 ห่มและเครื่องประดับ แม้โดยที่สุตเทริคหญา และแหวนใบตาล เป็น
 ของหญิง ยังหวนอยู่เพื่อเป็นเครื่องประดับ เป็นอนามาสสัน จับต้อง
 ไม่ได้ ถ้าผ้าถุงผ้าห่มเขาผลัดวางไว้แทบบาทมูล เพื่อดวยเป็นจิวร
 การอยู่ ในเครื่องประดับสิ่งที่เป็นกบปิยะ เป็นต้นว่าปิ่นงาเขาถวาย
 พึงรับมาเป็นเครื่องอุปการ เป็นต้นว่าไม้กลัดช่องเด็ก แต่สิ่งที่แล้ว
 ด้วยทอง และเงิน และเพชรพลอย เป็นอนามาสแท้ แม้เขาให้ก็อย่า
 พึงรับ

ข้อหนึ่ง จับต้องตุ๊กตาไม้เป็นรูปหญิง เป็นทุกกฎ ด้วยทรง
 หามไว้ในวินีตว่าตถา อปคฺติ ทุกกฎสุต ดังนี้ แม้รูปงา รูปเหล็ก
 รูปโลหะ รูปตีบุก รูปปั้นด้วยปูน รูปแล้วด้วยแก้วทั้งปวง โดยที่สุต
 รูปแล้วด้วยแก้วก็ดี ที่เขาทำสัณฐานตั้งหญิง เป็นอนามาสสัน เขา
 ถวายเพื่อบริโภครูปอันเศษ เว้นแต่รูปแล้วด้วยแก้วทั้งปวงจะค่อยเสีย

ที่ควรเป็นอุปกรณ์นำเข้าไปเป็นเครื่องอุปการ ที่ควรบริโภคน้อม
เข้าไปเป็นเครื่องบริโภครออยู่ ไซ้แต่รูปหญิงอย่างเดียว แม้ข้าว
เปลือก๗ประการ ก็เป็นอนามาสเหมือนกัน เพราะเหตุนี้ เมื่อเดินไป
กลางนา อย่าพึงถูกต้องเมล็ดข้าวเปลือก แม้เกิดอยู่ในนานั้น ถ้าเขา
ตากข้าวเปลือกไว้ที่ประตูบ้านหรือกลางทาง หนทางไปโดยข้างมีอยู่
อย่าพึงเหยียบไป เมื่อทางไม่มี พึงอธิษฐานว่า เป็นทางแล้วไปเกิด
ในละแวกบ้าน เขาปุ้อสนะบนกองข้าวเปลือกให้หนึ่ง จะนั่งก็ควร
กนบางพวกเขาเท้าข้าวเปลือกไว้ในโรงฉนั้น ถ้าอาจให้เขาชนเสียได้
ก็พึงให้ชนเสีย ถ้าไม่อาจไซ้ อย่าพึงเหยียบย่ำ พึงให้เขาก้มลง
ข้างหนึ่งแล้วนั่งเกิด ถ้าโอกาสไม่มี เขาก้มกลางกองข้าวเปลือก
พึงนั่งเกิด แม้ข้าวเปลือกอยู่ในเรือก็เหมือนกัน เมื่อปรัดณชาติ
มีดัวเขียวและดัวราชมาสเป็นต้น หรือผลตาลและขนุนเป็นต้น ที่เกิด
อยู่ในต้นนั้น ก็อย่าพึงลูบคลำเล่น แม้เขาทำเป็นกองไว้ก็เหมือนกัน
ผลไม้หล่นอยู่ในป่า จะถือเอาด้วยคิดว่า จะให้อนุสัมบัน ควรอยู่

แก้วมุกดา แก้วมณี ไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาพ เงิน
ทอง แก้วทับทิม แก้วลาย ๑๐ นี้ ชื่อว่ารัตนะ แก้วมุกดา เขายังไม่ได้
ขัด ยังไม่ได้เจาะ เป็นอย่างเดิมอยู่ ควรจับต้องได้ นอกนั้นเป็น
อนามาส ในมหาปจจิริว่า แก้วมุกดาแม้เขาขัดแล้ว หรือยังไม่ได้ขัด
ก็ตาม เป็นอนามาส จะรับเพื่อมูลแห่งภักตะไม่ควร แต่จะรับเพื่อ
เป็นยารักษาภูจุงควรอยู่ แก้วมณีเป็นต้นว่า เขียวหรือเหลืองทั้งปวง
โดยที่สุกแก้วชาติผลึก เขาขัดเจาะจระไนแล้ว เป็นอนามาส แต่เป็น
มาอย่างเดิม มาจากบ่อ ท่านว่าจะรับเพื่อมูลค่าบาตรเป็นต้น ควรอยู่

ในมหาบัจจรี ท่านห้ามว่าไม่ควร ท่านว่าแก้วกระจกที่เขาหุง
 อย่างเดียว ควร แม้ในแก้วไพฑูรย์ให้วินิจฉัยเหมือนแก้วมณีเกิด
 สังข์เป่า เขาชักเจาะแล้วและวิจิตรเจือด้วยรัตนะ เป็นอนามาส สังข์
 ที่เป็นภาชนะน้ำ แม้เขาชักแล้วหรือยังไม่ได้ชักก็ดี เป็นอนามาส จับต้อง
 ได้ สังข์นอกนั้นจะรับเพื่อเป็นยาทา หรือมูลค่าภัณฑะก็ควร คิลาน
 เขาชักเจาะแล้ว เขาประกอบรัตนะเข้าด้วย มีสีดังแก้วเขียว เป็น
 อนามาส คิลานนอกนั้น จะรับเพื่อเป็นหินลับมีกเป็นคัน ควรอยู่
 แก้วประพาฬเขาชักเจาะแล้ว เป็นอนามาส นอกนั้นเป็นอนามาส
 จะรับเพื่อมูลค่าภัณฑะก็ควร แต่ในมหาบัจจรีว่า แม้เขาชักแล้ว
 หรือยังไม่ได้ชักก็ดี ทั้งปวงเป็นอนามาสสิ้น จะรับก็ไม่ควร เงิน
 ทองเขาทำเป็นรูปพรรณแล้ว หรือยังไม่ได้ทำก็ดี ทั้งแต่พิชไป เป็น
 อนามาสด้วย ไม่ควรรับด้วยประการทั้งปวง ไถยินว่า อุตตราชบตร
 สร้างเจดีย์ทองแล้ว ส่งไปแก่พระมหาปทุมเถระ ท่านห้ามเสียว่า
 ไม่ควร ในเรือนเจดีย์มีบัวทอง และดาวทองเป็นต้น แม้ของเหล่านี้
 นั้นก็เป็นอนามาสด้วย แต่ภิกษุผู้รักษาเรือนเจดีย์ ตั้งอยู่ในที่เป็นผู้
 ทุรปียะ เพราะเหตุนี้ ท่านว่า ภิกษุนั้น จะจับต้องยกย้ายของนั้น
 ควรอยู่ แต่ในกรณที่ท่านห้ามเสียว่าไม่ควร ท่านยอมแต่เพียงว่า
 จะชนหยากเยื่อในเจดีย์ทั้งปวงไปเสีย ควรอยู่เท่านั้น แม้สัมฤทธิ์
 วิเศษมีสีดังทอง มีกตិแห่งทองแท้ เป็นอนามาส ถ้าเหล่านั้นว่าไว้ใน
 อรรถกถาทั้งหลาย เครื่องบริโภคนาฬนาสนะเป็นกัมปียะสิ้น เพราะ
 เหตุนี้ บริหารแห่งนาฬนาสนะทั้งปวง แล้วด้วยทองและเงิน ก็เป็น
 อามาสจับต้องได้ เขาทำรัตนมณฑปเป็นที่แสดงธรรมและวินัยแห่ง
 ภิกษุ เสาแล้วด้วยแก้วผลึก ประดับด้วยพวงรัตนะ เครื่องอุปการ

ในมณฑปนั้น ภิกษุจะชำระควรรอยู่ แก้วทัฬหิมเขษชกเจาะแล้ว เป็น
อนามาส นอกนั้นเป็นอนามาส ท่านว่า จะรับเพื่อเป็นมูลแห่งภักตะ
ควรรอยู่ แต่ในมหาปัจจวิว่า แม้เขษชกแล้วหรือยังไม่ได้ชก กัตติ เป็น
อนามาสสัน จะรับก็ไม่ควร

เครื่องอาวุธทั้งปวงเป็นอนามาส แม้เขาถวายเพื่อเป็นมูลค่า
ภักตะก็อย่าพึงรับ จะชื่อว่าขายกัศตราไม่ควร กัณฐและสายเปล้า
และประทัก และขอ โขยที่สุกแม้มีคและขวานเป็นต้น ที่เขาทำสังเขป
ว่าเป็นอาวุธ เป็นอนามาส ถ้าเขาเอาหอกหรือโคมรมาวางไว้ที่วิหาร
เมื่อจะชำระวิหาร พึงบอกให้เจ้าของเอาไปเสีย ถ้าเขาไม่เอาไปเสีย
ก็อย่าทำให้ของนั้นไหว ชำระแต่วิหารเถิด เห็นคาบหอกหรือโคมร
ตกอยู่ในที่รับ เอาหินท่อยคาบเสีย ถอดกำมหอกเสีย ถ้าวถือเอาไป
เพื่อทำเป็นมีค กำมเพื่อเป็นไม้เท้าเป็นต้น ก็ควร ที่เขาถวายจะทำ
ให้นิเบหายเสียแล้ว รับเอาไปทำเป็นกัปปิยภันท์ ควรรอยู่

แม้แห่ข่าย กัปปลา กัณกเป็นต้น เครื่องกันลูกศร มีโล่และ
ขำยเป็นต้น กัตติ ทั้งปวงเป็นอนามาสสัน ไ้มาเพื่อจะบริโภก ขำย
จะเอามาผูกเป็นอาสนะ หรือเจดีย์ หรือคันฉัตร ก็ควร เครื่องกัน
ลูกศรทั้งปวง จะรับเพื่อเป็นมูลแห่งภักตะ ก็ควร คัวยว่าของนั้น
เป็นแต่เครื่องกันความเบียดเบียน ไม่ทำความเบียดเบียนผู้อื่น โล่
จะรับมาทำเป็นภาชนะไม้สีฟัน ก็ควร

พิณและกลองเป็นต้น ที่เขาชิงคัวยหนัง เป็นอนามาส แต่ใน
กฐินที่ว่า แม้ตัวพิณ ตัวกลองและรางเปล้าและหนังที่เขาชิงในขอบ
ปากและคันพิณ กัตติ ทั้งปวงเป็นอนามาสสัน จะชิงเองหรือให้เขาชิง

ประโคมเองหรือให้เขาประโคม ไม่ได้เลย แม้ได้เห็นเครื่องดนตรี
ที่เขาบูชาแล้วทั้งไว้ในลานเจดีย์ ก็อย่าทำให้ไหวพังกวากไปใน
ระหว่าง แต่ในเวลาทั้งหยากเยื่อ จะนำไปโดยนัยว่าหยากเยื่อแล้ว
วางไว้ข้างหนึ่ง ก็ควร คำนึงกล่าวไว้ในมหาปัจจริ แม้จะรับดนตรี
เพื่อเป็นมูลแห่งภักตะ ก็ควร แต่ที่ได้มาเพื่อจะบริโภคนั้น จะถือเอา
เพื่อทำบริขารนั้น ๆ ก็อรรถพิณ ทักกลอง ทำเป็นภาชนะไม้สี่พัน
หนึ่งจะทำเป็นฝักมิก แล้วทำเป็นอย่างนั้น ก็ควร

ข้อหนึ่ง อย่าจับต้องผลไม้ มีกล้วยและมะพร้าว เป็นต้น ซึ่ง
เกิดอยู่ในที่ ถ้าถูกต้องลูปคล่า ต้องทุบปัดจนทุกกฎ

ข้อหนึ่ง ไปเที่ยวมณฑลภาค ผงตกลงในบาตร พึงให้ประเคน
บาตรเสียใหม่ หรือล้างเสียก่อน จึงรับภิกษา ถ้าไม่ประเคนและล้าง
เสียก่อน ต้องวินัยทุกกฎ.

อนามาสาทิกถา จบ

ตั้งแต่ภิกษุเป็นอาคันตุกะ จะเข้าวัดอื่นไปจนถึงหลักออกไปสู่
ทิศ จักไว้กล่าวในวัคคขันธกะข้างหน้า ที่พระบัญญัติแห่งทุกกฎปฏิบัติ
ตั้งแต่ต้นมาจนถึงวินัยทุกกฎนี้ เป็นสัจจิกถะ แกล้งลวงด้วยจิตที่รู้
จึงเป็นอาบัติ.

สัจจิกถกถา จบ

จักพรรณาในอจกตกบัญญัติ

ข้อหนึ่ง ภิกษุอย่าพึงไปคูฟ้อนขับประโคม ถ้าไปคู ต้องทุกกฎ
ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว น จุจि वा कीदं वा वाकिं वा

ทศุสนาย คนตพพ. ทั้งนี้ ว่าเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยที่สุกแมนคงจะ
ไปเพื่อจะดู ต้องทุกกฎ ว่าเป็นเอง หรือให้ผู้อื่นว่าเป็น เป็นทุกกฎ
แท้ ขั้วร้องแห่งคนเพื่อน หรือเพลงขั้วร้อง ประกอบด้วยคนแห่ง
พระรัตนตรัย ในเวลาพระอรียเจ้านิพพาน หรือขั้วแห่งภิกษุผู้แสดง
ธรรมไม่สำรวม โดยที่สุกแมนขั้วด้วยพัน ก็ชื่อว่าคิตะสัน คิดว่าจะขั้ว
และกลองในส่วนก่อน ก็ร้องแต่ต้นเพลงขึ้น แม้นั้นก็ไม่ควร
ขั้วร้องเองหรือๆ ให้ผู้อื่นขั้วร้อง เป็นทุกกฎแท้ ประโคมเครื่อง
ดนตรี สิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ควรถูกขั้วหรือขั้วอยู่ในที่รังเกียจ
คิทันมือหรือคิทันมืออันใดก็ดี ในกาลนั้นไม่เป็นอาบัติ พื่อนรำขับ
ประโคมทั้งปวง ยืนอยู่ภายในอารามแลเห็น ไม่เป็นอาบัติ ก็จะถูก
ลุกขึ้นเดินไปเป็นอาบัติ ยืนอยู่ในถนนแม้เป็นนอกประตูก็เป็นอาบัติแท้

ข้อหนึ่ง ไม่ผูกประคอกเอาไว้ก่อนเข้าบ้าน ถ้าเข้าไป เป็น
ทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว อากายพณฺธเนน คาโม
ปวิสิตพฺโพ. ทั้งนี้ ไม่ได้ผูกประคอกเอาไว้ นอกจากวัตรระลึกได้ในที่ใด
พึงผูกในที่นั้น ก็ควรจะไปผูกที่โรงฉันทน์ใกล้บ้านแล้วและไปก็ควร
ระลึกได้แล้วยังไม่ได้ผูก อย่าเพ้อเที่ยวไปบิณฑบาตก่อน

ข้อหนึ่ง มีบาตรอยู่ในมืออย่าผลักประทุ ถ้าผลัก ต้องทุกกฎ
ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว ปตฺตหตฺถเณน กวาณฺณิ ปณฺณามตพฺพ.
ทั้งนี้ เฉพาะบาตรอยู่ในมือภิกษุใด ภิกษุนั้น ชื่อว่ามีบาตรอยู่ในมือ
ก็หาไม่ เฉพาะผลักไม่ได้แต่บ้านอย่างเดียวกันหาไม่ แม้นถึงว่าบาตร
อยู่ในมือ หรือในหลังเท้า ในสรีระวัยะ แห่งใดแห่งหนึ่งก็ตาม จะ
ผลักบาน หรือถอดลิ้ม หรือไขศาล ไขกุญแจด้วยมือ หรือหลังเท้า

หรือกัวยศีระ หรือกัวยศีรวายะ อันใดอันหนึ่งไม่ไ้สัน แต่
จะเอาบาตรกล้องเข้าในจงอยบ่า และเปิดบานและไขกุญแจไ้อยู่

ข้อหนึ่ง อย่างอนเคียงเดียวกัน อย่างอนในเครื่องลาคอัน
เดียวกัน อย่างอนในที่มีผ้าห่มผืนเดียวกัน อย่างอนในที่มีเครื่อง
ลาคและผ้าห่มผืนเดียวกัน ถ้าอนดังนี้ ต้องทุกกฎ กัวยทรงห้าม
ไว้ว่า น เอกมณฺเญ น เอกตุรณฺเณ น เอกปาปฺรณฺเณ น เอกตุร-
ณปาปฺรณฺเณ ตฺวณฺณชิตฺพุํ. ทั้งนี้ ในเตียงและเครื่องลาค วางผ้า หรือ
ไม้เท้า โดยที่สูกแม่ประคกเอาลงกลาง แสดงที่กำหนดเสียแล้ว
จึงนอนทั้งสองรูป ไม่เป็นอาบัติ อนึ่ง ภิกษุทั้งหลายเอาชายข้างหนึ่ง
แห่งผ้าปาวาร หรือเครื่องลาค หรือเสื่ออ่อนเป็นต้น ที่ควรวกหรือ
ไปได้ ปูลงข้างหนึ่งเอาห่มนอนก็ดี ชื่อว่ามีเครื่องลาค และผ้าห่ม
ผืนเดียวกัน

ข้อหนึ่ง อย่างฉันในภาชนะอันเดียวกัน อย่างคัมน์ในถ้วยจอก
เดียวกัน ถ้าฉันและคัมน์กันนั้น ต้องทุกกฎ กัวยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกฺขเว
เอกภาชนะ ญฺชิตฺพุํ น เอกถาเล ปาตฺพุํ. ทั้งนี้ ถ้ารูปหนึ่งถือ
เอาผลไม้และขนมไปฉันอยู่ รูปหนึ่งฉันของที่เหลืออยู่ในภาชนะ
ก็ควร แม้รูปที่ถือเอาไปฉันหมดแล้ว จะถือเอาอีกในขณะนั้น ก็ควร

ข้อหนึ่ง อย่างฉันกระเทียม ถ้าฉัน ต้องทุกกฎ กัวยทรงห้าม
ไว้ว่า น ภิกฺขเว ลฺลฺลฺลํ ขาติตฺพุํ. ทั้งนี้ จะเจือกระเทียมลงในสุปะ
ของฉันเป็นต้นก็ควร อนึ่ง เป็นไ้ยาต้องเข้ากระเทียมเพราะโรคนั้น
จะฉันกระเทียมก็ควร กัวยทรงอนุญาตไว้ว่า อนฺ ๑ เป ๑ อาพาธป-
ปจฺจุยา ลฺลฺลฺลํ ขาติตฺ. ทั้งนี้

ข้อหนึ่ง เท้าไม้ไค้ล้าง อย่าเหยียบเสนาสนะ มีเตียงทั้งเป็นคัน และพื้นที่เขาทำบริกรรมเป็นของสงฆ์ ข้อหนึ่ง เท้าอย่าชุ่มด้วยน้ำอย่าเหยียบเสนาสนะเช่นนั้น ข้อหนึ่ง สวมรองเท้าอยู่ อย่าเหยียบเสนาสนะเช่นนั้น ถ้าเหยียบ ต้องทักกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว อโธเตหิ ปาเทหิ อลฺเลหิ ปาเทหิ สอุปาทเนน เสนาสนํ อภฺกมิ-
ตพฺพํ. ทั้งนี้ ในที่เหยียบลงด้วยเท้าปรากฏอยู่ เช่นนี้ ชื่อว่าเท้ายังชุ่ม อย่าเหยียบพื้นที่ทำบริกรรมหรือเสนาสนะ ถ้าแลเป็นแต่ย่างน้ำปรากฏ น้ำไม่ปรากฏ ควรอยู่ เท้าเปียกจะเหยียบผ้าเช็ดเท้า ควรแท้

ข้อหนึ่งอีก อย่าดม่น้ำลายลงในพื้นที่เขาทำบริกรรม ถ้าดม่นลง ต้องทักกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว ปริกฺขมฺมกตาย ภูมฺิยา นุตฺตหิตพฺพํ. ทั้งนี้ ดม่น้ำลายลง ส่น้ำมูกลงในกระโถนควรอยู่ ด้วยเป็นของทรงอนุญาต ข้อหนึ่ง อย่าอิงผ้าที่เขาทำบริกรรม และผ้าที่เขาทำจิตรกรรมคือลายเขียน ถ้าอิง ต้องทักกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว ปริกฺขมฺมกตา ภิตฺติ อปฺสฺเสตพฺพา. ทั้งนี้ ใช้แต่ผ้าอย่างเดียว แม้ประตูและหน้าต่าง กระดานพนัก เสาหิน เสาไม้ กัดี้ จะไม่ปักด้วยผ้าหรือวัตถุอันใดอันหนึ่งก่อนแล้วอิงไม่ได้เลย

ข้อหนึ่งอีก เมื่อจะวางเตียงทั้งที่พื้นปูน หรือพื้นที่เขาประพรม ถ้าเสื้อลำแพนและเสื้ออ่อนลาค่อยไม่มีพียงเอาผ้าพันเท้าเสียก่อน ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนฺ วเปว โฉลเกน ปลิวเถตุ. ทั้งนี้ เมื่อผ้าจะพันไม่มี แม้เอาใบไม้รองก็ควร เมื่อไม่เอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งรองก่อน และวางเตียงทั้งลง เป็นทุกกฎ ถ้าว่าเจ้าอาวาส ทั้งเตียงทั้งที่พื้นไม่มีสิ่งใดรอง และใช้สอยเหยียบด้วยเท้าไม้ไค้ล้าง จะใช้สอยอย่างเจ้าอาวาสนั้นก็ควร

ข้อหนึ่ง เที่ยงตั้งของสงฆ์ หรือพื้นที่เขาทำประพรม หรือ
เครื่องลาดเสนาสนะ ซึ่งจะพึงเหยียบด้วยเท้าที่ล้างแล้ว พึงเอาของๆ
คนปลุกก่อนจึงนอน ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนุฯ เปฯ ปจฺจุตฺถ-
ริคฺคา นิปฺชฺชิตฺถํ กัณฺโถ ลาคแล้วถ้าแผ่นดินนอนหลับอยู่ เครื่องลาดนั้นยื่น
เข้า สรีรกายพอนใดอันหนึ่งถูกเที่ยงตั้ง เป็นอาบัติแท้ แต่ชนถูกเป็น
อาบัตินับด้วยชน แม้เท้าอื่เที่ยงตั้ง ด้วยอาการแห่งบริโภค ก็เหมือน
กัน แต่ถูกหรือเหยียบด้วยฝ่ามือฝ่าเท้าควรอยู่ เมื่อนำเที่ยงตั้งไป
กระทบถูกในกาย ไม่เป็นอาบัติ

ข้อหนึ่ง อย่าไว้ผมให้ยาว ด้วยทรงห้ามและอนุญาตไว้ว่า
น ภิกฺขเว ที่มา เกสา ชารตฺตพฺพา, อนุฯ เปฯ ทฺมาสีกํ วา ทฺวํกุลฺลํ
วา. ว่า อย่าพึงทรงผมไว้ให้ยาว ถ้าไว้ให้ยาว ต้องทุกกฎ เวตถาคค
อนุญาตให้ไว้ผมเพียง ๒ เดือน หรือยาวเพียง ๒ นิ้ว ถ้าในภายใน
๒ เดือนผมยาวถึง ๒ นิ้ว พึงโกนเสียในภายใน ๒ เดือน จะให้เกิน
๒ นิ้วไปไม่ควร ถ้าแม้ยังไม่ยาวถึง ๒ นิ้ว จะให้เกิน ๒ เดือนไป
แม้สักวันหนึ่ง ก็ไม่ได้เลย ด้วยคำทั้งสองนี้ กำหนดส่วนอุกฤษฏ์ แต่
ต่ำลงมากกว่านั้น ซึ่งจะไม่ควรนั้นไม่มี

ข้อหนึ่ง อย่าไว้หนวดและเครา ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น มสฺสสุ
วทุตฺตาเปตฺตพฺพิ น โคโลมิกํ น จตุรฺสฺสทํ น ปริมุขํ น อตฺตรกํ การ-
เปตฺตพฺพิ, น ทาตฺติกา ชเปตฺตพฺพา. ว่า อย่าไว้หนวดให้ยาว ถ้าไว้ให้
ยาว ต้องทุกกฎ อย่าให้เขาทำหนวดที่ค้างให้ยาวถึงหนวดแพะ อย่า
ให้เขาทำหนวดเป็นสี่เหลี่ยม ถือว่าจะปรากฏเป็นสี่มุมสี่เหลี่ยมอย่างไร
อย่าให้เขาทำอย่างนั้น อย่าให้เขาประมวลเคราอก เป็นแถวเป็นจอม

อย่าให้เขาทำเกราะที่ทองทั้งไว้เป็นแถวเป็นจอม ทำให้เขาทำอย่างว่า
มา ต้องทุกกฎ ข้อหนึ่ง อย่าไว้หนวดทั้งเขียว ถ้าไว้ทั้งนั้น ต้องทุกกฎ

ข้อหนึ่ง อย่าไว้ขนจมูกให้ยาว ถ้าไว้ให้ยาว ต้องทุกกฎ ด้วย
ทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว ที่มิ นาสิกโลมฺ ฐาเรตพุพฺ ังน ขนจมูก
พึงถอนเสียด้วยแหนบ ซึ่งเป็นของทรงอนุญาต และจะให้เขาถอน
ขนจมูกด้วยกรรวกเป็นต้น ไม่เป็นอาบัติ แต่พระองค์ทรงอนุญาต
แหนบไว้ เพื่อจะให้รักษาตน

ข้อหนึ่ง อย่าไว้เล็บให้ยาว ถ้าไว้ให้ยาว ต้องทุกกฎ พึงตัดเสีย
ด้วยมีดตัดเล็บให้เสมอเนื้อ ด้วยทรงห้ามและอนุญาตไว้ว่า น ภิกขเว
ที่มา นขา ฐาเรตพุพฺ อนุ ๆ เป ๆ นขจุเจทนํ อนุ ๆ เป ๆ มํสฺส-
ปมาณน นขํ ฉินฺทิตฺ ังน ตักเล็บด้วยเล็บเป็นต้น ไม่เป็นอาบัติ
แต่พระองค์ทรงอนุญาตมีดตัดเล็บไว้ เพื่อจะให้รักษาตน

ข้อหนึ่ง อย่าให้เขาขัดเล็บทั้ง ๒๐ เล็บ ถ้าให้เขาขัด ต้องทุกกฎ
พึงขัดเอาแต่เม็กลิ้นเล็บออกเสียจากเล็บ ด้วยทรงห้ามและอนุญาต
ไว้ว่า น ภิกขเว วิสคิมฺภูจํ การาเปตพุพฺ อนุ ๆ เป ๆ มลฺมตฺตํ
อปกทฺตฺตํ ังน

ข้อหนึ่ง ไม่เป็นไข้ อย่าให้เขาถอนขนในที่แฉก ด้วยทรงห้าม
และอนุญาตไว้ว่า น สมฺพาเซ โลมํ สํหฺราเปตพุพฺ อนุ ๆ เป ๆ อาพา-
ชปฺปจฺยา สมฺพาเซ โลมํ สํหฺราเปตฺ ว่างอย่าพึงให้เขานำเสียซึ่งขน
ในที่แฉก คือในร่มผ้าและรักแร้ ถ้าให้เขานำเสีย ต้องทุกกฎ เรา
ทถาคทอนุญาตให้ ๆ เขานำเสียซึ่งขนในที่แฉกเพราะอาหาร คือเป็น
ผิแผ่และค่อม ทายา หรือพอกยา

ข้อหนึ่ง อย่าทั้งและอย่าให้เขาทั้งอุจจาระปัสสาวะ และหยากเยื่อของเป็นเคนนอกฝาหรือนอกกำแพง ข้อหนึ่ง อย่าทั้งอย่าให้เขาทั้งของ ๔ อย่างนั้นในที่ของเขียว คือโร่นาของเขา ด้วย ๒ สิกขาบทนี้ มาในปาจิตกียะแห่งภิกษุณี พระอรรคณาจารย์ท่านกล่าวว่า ในภิกษุเป็นทุกกฏ ทั้งเองซึ่งของ ๔ อย่าง นอกฝาหรือนอกกำแพงด้วยประโยชน์อันเดียวกัน เป็นทุกกฏทั่วเขียว เมื่อทั้งต่างกัน เป็นทุกกฏนับด้วยวัตถุ แม้ในบังคับให้เขาทั้ง ก็เหมือนกัน แม้ทั้งไม้สีพื้นคงเป็นทุกกฏแท้ แลก่อนจึงทั้งอุจจาระเป็นต้น หรือทั้งในที่ไม่มีคนไปมาเป็นที่เกยทั้ง ไม่เป็นอาบัติ โร่นาเป็นที่เพาะปลูกพืชผลของมนุษย์ หรือสวนมะพร้าวเป็นต้นก็ตาม ในที่ใดที่หนึ่งเป็นที่มีของเขียว คือพืชผลเขาเพาะปลูกหวานไว้แล้ว จะทั้งของ ๔ อย่างนั้นไม่ควร เมื่อทั้งให้พึงรู้ประเภทอาบัติโดยนัยก่อน นั่งฉ้นหรือเกยอ้อยเป็นต้น ในโร่นาหรือสวน เมื่อจะไปเททั้งน้ำเป็นเคน และกากเป็นต้น ลงไว้ในที่มีของเขียว โดยที่สุกแม้ทั้งมะพร้าวที่ตัดศีรษะคั้นน้ำกินแล้วลงไว้ คงเป็นทุกกฏ ในนาเขาไถแล้ว หวานพืชลงไว้แล้ว หน่อแตกขึ้นแล้ว หรือยังไม่ได้แตกก็ตาม คงเป็นทุกกฏแท้ ทั้งลงในโร่นาที่เขายังไม่ได้หวานพืช หรือในมุมโร่นาเป็นต้น หรือในคันนาเป็นต้น ที่เขาไม่ได้เพาะปลูก และทั้งในที่มนุษย์เขาเทหยากเยื่อก็ดี ควรอยู่ มนุษย์เขาเกี่ยวข้าวแล้วไปเสีย ชื่อว่านาร้างอยู่ ในนาเช่นนั้นควร แต่ในนาไค่ บุพพัตถชาติเป็นต้น แม้เขาเกี่ยวตัดแล้ว แต่เขายังรักษาอยู่ ว่าจะออกขึ้นอีกในโร่นาเช่นนั้นไม่ควร

ข้อหนึ่ง ไม่ได้พิจารณาตามก่อน อย่าฉ้นเนื้อ ถ้าฉ้น ต้องทุกกฏ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น จ อปฺปญฺเญวเจจฺจิวา มํสํ ปริกฺขณฺณชิตพฺพํ.

กัณห์ ถ้ารู้ว่าเป็นเนื้อสังข์แล้ว ก็ก็จะถามสอบไม่มี แต่ไม่รู้จึงถามก่อน จึงฉัน

ข้อหนึ่ง อย่างฉันเนื้อช้าง ข้อหนึ่ง อย่างฉันเนื้อม้า ข้อหนึ่ง อย่างฉันเนื้อสุนัข ข้อหนึ่ง อย่างฉันเนื้องู ข้อหนึ่ง อย่างฉันเนื้อราชสีห์ ข้อหนึ่ง อย่างฉันเนื้อเสือโคร่ง ข้อหนึ่ง อย่างฉันเนื้อเสือเหลือง ข้อหนึ่ง อย่างฉันเนื้อหมี ข้อหนึ่ง อย่างฉันเนื้อเสือดาว ถ้าฉันเนื้อเหล่านี้ ต้องทุกกฎ กัวยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว หตฺถิมํสํ อสฺสํ สุนฺข. อหิ. สห. พุคฺค. ทิปี. อจฺฉ. ตรจฺฉิมํสํ ปรีกฺขจิตฺตพฺพํ. กัณห์ สุนัขป่า ชื่อว่าโคกะเหมือนสุนัขบ้าน เนื้อแห่งสุนัขป่านี้ควร สุนัขโค เกิดกัวยแม่สุนัขบ้านพ่อสุนัขป่า หรือกัวยแม่สุนัขป่าพ่อสุนัขบ้าน ผสมกัน เนื้อแห่งสุนัขนี้ไม่ควร กัวยสุนัขนี้เสพชาติเป็น ๒ ฝ่าย เนื้อแห่งที่มชาติ สัตว์ยาวไม่มีเท้าจำพวกโคจำพวกหนึ่ง ทังปวง ชื่อว่าเนื้องูไม่ควร เนื้อราชสีห์เป็นต้น เป็นของปรากฏอยู่แล้วโดยแท้ เนื้อมนุษย์ซึ่งเป็นวัตถุแห่งตุลฉัยจึงกล่าวแล้วก่อน พระองค์ทรงห้าม เพราะมีชาติเสมอกัน เนื้อช้าง เนื้อม้าห้าม เพราะมีชาติเสมอของราชยาน เนื้อสุนัข เนื้องูห้าม เพราะเป็นของปฏิกูล เนื้อราชสีห์เป็นต้น ๕ อย่าง ห้าม เพื่อจะมีให้เบียดเบียนตน แม้เนื้อและกระดูก และเลือด และหนัง และขน แห่งสัตว์ ๑๐ จำพวก มีมนุษย์เป็นต้นนี้ ทังปวงไม่ควรสัน เนื้อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเหล่านี้ ไม่ควรสัน รู้หรือไม่รู้จักตาม ฉันทกเป็นอาบัติ รู้เข้าเมื่อใดพึงแสดงเสียเมื่อนั้น คิดว่าจะไม่ถาม และรับจะฉัน เป็นทุกกฎเพราะรับ รับกัวยก็คิดว่า จะถามแล้วจึงจะฉัน ไม่เป็นอาบัติ แต่เนื้อที่เขาเฉพาะแล้ว

และเข้ามา รู้แล้วจึงเป็นอาบัติ ไม่รู้ภายหลังรู้เข้า พระวินัยธร
อย่าปรับด้วยอาบัติ

ข้อหนึ่ง นอนในกลางวันให้บีตประตุ ด้วยทรงอนุญาตไว้ใน
วินีตว่า อนุ ๆ เป ๆ ทิวา ปฏิสฺสลิยนฺเตน ทวาริ สฺวริตฺวา
ปฏิสฺสลิยิตุ. ดังนี้ เพราะฉะนั้น เมื่อไม่บีตประตุ เ็นอยู่ในกลางวัน
ท่านกล่าวว่า เป็นทุกกฎ ด้วยว่าพระอุบาลีเถระเป็นต้น ท่านรู้ธัมม
แห่งพระพุทธเจ้าตั้งอรรถกถาไว้ ซึ่งกล่าวว่า เป็นทุกกฎนั้นสำเร็จด้วย
คำในบริวารด้วยดังนี้ว่า อตุลาปคฺติ ทิวา อาปชฺชติ โน รตฺติ. ว่า
อาบัติมีอยู่ ภิกษุต้องแต่ในกลางวันไม่ต้องในกลางคืน ประตุเช่นไร
จะต้องบีต ประตุเช่นไรไม่ต้องบีต ประตุที่เขาทำบานด้วยกระดาน
หรือด้วยซี่ไม้ไผ่ หรือลำแพนและใบไม้ สิ่งใดสิ่งหนึ่งประกอบเข้าใน
กรกข้างล่าง ห่วงข้างบนหมุนไปได้ ประตุเช่นนี้ต้องบีต ประตุอื่น
ทั้งประตุเรียวหนามในคอกโค และประตุประกอบด้วยลูกกลิ้งสำหรับ
ปิกบาน และประตุที่เขาประกอบด้วยลูกขั๊กเลื่อน ๒ หรือ ๓ ในแผ่น
กระดาน หรือตะลากลูกขั๊กเลื่อนไปได้ และประตุตะเกี๋ยงขึ้นลงในร้าน
ตลาด และประตุซี่ไม้ที่เขาควมคุมซี่ไม้ไผ่ในที่ ๒ แห่ง ๓ แห่ง ทำ
ไว้ในบัตถณุกฎีกี ประตุผ้าม่านก็บีต ประตุเช่นนี้ไม่ต้องบีต แต่ใน
ข้อว่า ภิกษุมีบาตรอยู่ในมือ ผลักบานประตุนั้น ประตุผ้าม่านสิ่งเดียว
ไม่ทำให้เป็นอาบัติ ผลักประตุนอกนั้นเป็นอาบัติ แต่นอนกลางวัน
ประตุที่หมุนได้อย่างเดียวทำให้เป็นอาบัติ ประตุนั้นเศษจะบีตหรือ
ไม่บีตนอนก็ตาม ไม่เป็นอาบัติ แต่พึงบีตเสียนอนเถิดเป็นวัตร
ประตุที่หมุนได้บีตเท่าไรจึงเป็นอันบีต ลงสลักและลึ้มแล้วชื่อว่าเป็น

อันปิกด้วยดี แม้แต่ลงสลักหรือลงลิ่มก็ควร หรือปิกแต่พอแถมประทุ
 ถูกกันสักหน่อยหนึ่งก็ควร อย่างทำถึงไม่ชิดกันพอศีรชะเข้าไม่ได้
 ก็ควร ถ้าประทุเป็นที่ใช้สอยแห่งคนมากด้วยกันไซ้ร แม้จะสั่งภิกษุ
 หรือสามเณรช่วยปิกแล้วนอนก็ควร ถ้าภิกษุทั้งหลายนั่งทำจิวรกรรม
 หรือการอื่นอยู่ แม้จะผูกใจว่า เธอเหล่านั้น จะช่วยระวังประทุแล้วนอน
 ก็ควร แต่ในอรรถกถากรุงทว่า จะบอกแม้แก่อุบาสก หรือผูกใจว่า
 เขานั้นจักระวังแล้วนอนก็ควร แต่จะสั่งนางภิกษุณีหรือหญิงอย่าง
 เดียวไม่ควร ถ้าธณีหรือห้วงข้างบนแห่งประทุแตกออกเสีย หรือ
 เขายังไม่ประกอบเข้า ไม่อาจจะปิกได้ หรือเขากองอิฐกองดินเป็นต้น
 ไว้ในประทุ หรือผูกวางร้านเพื่อจะทำนาวกรรม อย่างไรไม่อาจจะปิก
 ได้ อันตรายเช่นนั้น แม้จะไม่ปิกนอนก็ควร แต่ถ้าวานไม่มีไซ้ร
 ชื่อว่าไคกัปะ ควรแก้ เมื่อจะนอนข้างบน ชักบันไคเสียก่อน จึงนอน
 ถ้าเครื่องปิกที่ศีรชะบันไคมีไซ้ร พึงปิกเสียนอนเถิด เมื่อจะนอนใน
 หอ้ง จะปิกประทุหอ้ง หรือประทุหน้ามุขอันใดอันหนึ่งแล้วนอน ก็ควร
 ถ้าเรือนฝาเดียวกัน เขาทำประทุในข้างทั้งสองใช้สอย พึงปิกทั้งสอง
 ประทุ แม้ในปราสาทสามชั้นก็ต้องปิกประทุเป็นแท้ ถ้าภิกษุมามากด้วย
 กัน กลับจากภิกขาจาร เข้าไปยังปราสาทคังโละหะปราสาทเพื่อจะ
 นอนกลางวัน พระสังฆเถระพึงส่งคนรักษาประทุให้ปิก หรือทำ
 อาโภกว่าการปิกประทุเป็นธุระของเขานั้นแล้วจึงไปเถิด พึงทำ
 อย่างนี้ทุกองค์จนถึงสังฆนวกะ แม้ผู้เข้าไปก่อนจะทำอาโภกว่า
 การปิกประทุเป็นภาระของคนหลังก็ควร เมื่อไม่สั่งหรือไม่ทำอาโภก
 เข้าไปนอนในภายในหอ้งที่ไม่ได้ปิกประทุ หรือนอกหอ้ง คงเป็น
 อาบัติ แม้ในเวลาเมื่อนอนในหอ้งหรือนอกหอ้ง จะผูกใจว่า การปิก

ประทุเป็นภาระของคนเผ่าประทุที่ประทุใหญ่แล้ว นอนก็ควรแท้ แม้
นอนในพื้นแจ้ง ในโลหะปราสาทเป็นต้น ต้องปิดประทุโดยแท้ อันนี้
ความย่อ นอนในกลางวันนี่ กล่าวในที่เขาศุกเป็นประทุและล้อมด้วย
วัตถุสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพราะเหตุนี้ เมื่อจะนอนในกลางแจ้งหรือโคนไม้
หรือมณฑป แห่งใดแห่งหนึ่ง ที่เขาศุกเป็นประทุ พึงปิดเสียจึงนอน
ถ้าบริเวณใหญ่ถึงลานมหาโพธิ์ และลานโลหะปราสาท เป็นที่ประชุม
คนมาก ในที่ใดประทุแม้ถึงมืด ก็ไม่ต้องอยู่ในที่มืด คนทั้งหลายไม่ได้
ประทุ ยอมเป็นกำแพงขึ้นไปเที่ยว ในที่เช่นนั้นกิจที่จะปิดไม่มี เปิด
ประทุนอนในกลางคืน อรุณขึ้นมาลุกขึ้นเสีย ไม่เป็นอาบัติ ถ้าตื่นแล้ว
หลับไปอีกเล่าเป็นอาบัติ แต่เธอใดกำหนดไว้ว่าอรุณขึ้นมาเราจักลุก
และเปิดประทุนอนในกลางคืน ไม่ลุกขึ้นตามกำหนดเป็นอาบัติแก่เธอ
นั้นแท้ แต่ในมหาบัจจรวา เมื่อนอนอย่างนี้ ไม่พนอนาทรียะทุกกฎ
แต่เธอใด ในกลางคืนปฏิบัติสมณธรรมมาก หรือเดินทางกลางวัน
เหนื่อยนัก นั่งบนเตียงไม่ให้เท้าพ่นพ่นเลยนอนหลับไป ไม่เป็น
อาบัติแก่เธอ นั้น ถ้าเธอหลับแล้วแม้ไม่รู้ยกเท้าขึ้นบนเตียง เป็น
อาบัติแท้ นั่งอิงหลับไม่เป็นอาบัติ แม้เธอใดก็จะบรรเทาหาเวลานอน
เกินจงกรม ล้มลงแล้วลุกขึ้นโดยพลัน ไม่เป็นอาบัติแก่เธอ นั้น แต่
เธอใดล้มลงแล้ว นอนไปในที่นั้นไม่ลุกขึ้น เป็นอาบัติแก่เธอ นั้น
ผู้ใดพ่นอาบัติ ผู้ใดไม่พ่นอาบัติ ในมหาบัจจริกกล่าวก่อนว่า ผู้นอนกู่
ข้างหนึ่ง ไม่ยกเท้าพ่นจากพ่นเท่านั้น พ่นอาบัติได้ แต่ผู้ให้เท้าพ่นจาก
พ่นนอน แม้ผีเข้า แม้สยบอยู่ ก็ไม่พ่นอาบัติ ในอรรถกถากรุณทิวา
ผู้ที่เขามัดให้นอนอยู่พ่นอาบัติ แต่ในมหาอรรถกถา พระมหาปทุม-
เถระกล่าวว่า ผู้ใดเกินจงกรมสยบล้มลงหลับไปในที่นั้น อาบัติ

ไม่ปรากฏแม้แก่เธอ นั้น เพราะใช้วิธีสย แต่อาจารย์ทั้งหลายไม่กล่าว
 อย่างนั้น เพราะเหตุนี้ เป็นอาบัติแท้ แต่ภิกษุผู้เข้าและเขามัดให้
 นอนอยู่ ๒ นี้พ้นอาบัติ ทั้งแต่คู่พื่อนรามาจนถึงพระพุทธบัญญัติ
 เป็นอจิตตะ แม้ล่วงค้ำยไม่รู้ ก็เป็นอาบัติ หนึ่ง ในเหล่าสิกขาบท
 ที่เป็นสจิตตะก่อน เรียนคิรจณาวีชา บอกคิรจณาวีชา ๒ นี้
 ในปาจิตตีย์แห่งภิกษุเป็นอจิตตะ แต่ในมุละสิกขาจักเป็นพวก
 สจิตตะ ซึ่งกำหนดสิกขาบท เป็นสจิตตะ อจิตตะนี้ ตามอย่าง
 ในมุละสิกขา แต่ในเหล่าสจิตตะสิกขาบท บางสิกขาบทไม่มีในมุละ
 สิกขาก็มี เป็นแต่สังเกตว่า เห็นจะเป็นสจิตตะแล้วกล่าวไว้ เพื่อจะ
 ไม่ให้เสียลำดับ ให้นักปราชญ์ผู้มีปัญญาสอบสวนเอาเถิด.

อจิตตกถาณนา จบ

จักแสดงในวินยัญติ ซึ่งมาในอรรถกถาแห่งกฐินะสิกขาบท

จะขอขมาขาคมุลค่าไม่ควร ขอเพื่อจะเป็นสหายเพื่อทำการ
 การอยู่ จะขอหัตถกรรมแรงมือก็ควร อันหัตถกรรมนี้ จะเป็นวัตถุ
 สิ่งใดก็ตาม เพราะเหตุนี้ หัตถกรรมทั้งปวง ยกแต่กรรมของ
 พรานเนื้อ พรานนกเป็นต้นเสีย นอกนั้นควรสัน ไปแล้ว เขากามหรือ
 ไม่ตามก็ตาม จะขอควรอยู่ จะเป็นโทษเพราะวินยัญติทำไม เพราะ
 เหตุนี้ อย่าพึงขอหัตถกรรมไม่นิยมกับพรานเนื้อ เป็นต้นว่า ท่าน
 จงให้หัตถกรรม ค้ำยว่าขอไม่นิยม ทั้งนี้ เขาจะพึงส่งภิกษุไปแล้ว
 ขานเนื้อส่งมาให้ พึงนิยมขอว่า การจะพึงทำในวัดนี้ ท่านจงให้
 หัตถกรรมในการนั้น ทั้งนี้เถิด ชาวนาเขาถือเอาเครื่องอุปการะ

เป็นต้นว่าผาลโต เพื่อจะโตหรือหวานหรือเกี้ยว หรือเขาชวนขาย
 ในกิจของเขาอยู่แล้ว หรือคนพวกอื่นจะขอหัตถกรรมแก่เขา นั้น
 ควรแท้ แต่คนกินเณ หรือคนอื่น ไม่มีการงาน พวกแต่ค้าไม่ต้องการ
 หรือมักนอนหลับอยู่ คนเช่นนั้น แม้ไม่ขอจะใช้ให้ทำตามประสงค์ก็ควร
 อาจารย์ทั้งหลายแสดงอย่างไว้ เพื่อจะประกาศหัตถกรรมว่าควร
 อย่างนี้ ถ้าภิกษุใครจะให้เขาทำปราสาทไซ้ ต้องการควยเส้า ฟิงไป
 เรือนช่างศิลาขอว่า คุณ่อนอุปาสก ให้หัตถกรรมก็จะควร เขาถามว่า
 จะฟิงทำอะไร ฟิงบอกว่า ช่วยรื้อเสาศิลาขึ้นให้ ถ้าเขารื้อขึ้นให้
 หรือเขาให้เส้า ที่เขารื้อขึ้นเก็บไว้ก็ควร ถ้าแม้เขาว่า โอกาสเพื่อจะ
 ทำนกรรมไม่มี ท่านจงให้ผู้รื้อขึ้นเถิด ข้าพเจ้าจักให้มูลค่า
 แก่เขา เมื่อให้ผู้รื้อขึ้นแล้ว บอกเขาว่า ท่านจงให้มูลค่าแก่ผู้รื้อ
 เถิดดังนี้ ควรอยู่ โดยอุบายนั้น ต้องการไม้ปราสาท จะไปหาช่างไม้
 ต้องการอิฐ ไปหาช่างอิฐ ต้องการเครื่องมุง ไปหาช่างมุง ต้องการ
 จิตรกรรม ไปหาช่างเขียน ต้องการสิ่งใด ไปหาช่างสิ่งนั้น ทั้งนี้แล้ว
 ขอหัตถกรรมก็ควร ควยขอหัตถกรรมได้ซากค่ามา หรือได้ค่าจ้าง
 ที่เป็นกับปียะมาทั้งปวง จะรับเอาก็ควร จะให้เขาเอาของมาแต่ป่า ฟิง
 ให้เขาเอาของทั้งปวงที่ไม่มีเจ้าของหวงมา ไซ้แต่จะให้เขาทำปราสาท
 อย่างเดียว แม้จะให้เขาทำเตียงตั้ง บาตร ผ้ากรองน้ำ ธมกรกจีวร
 เป็นต้น ได้ของเป็นต้นว่าไม้และโลหะและกายแล้ว ฟิงไปหาช่าง
 สิ่งนั้นๆ แล้วขอหัตถกรรมอย่างว่าแล้วเถิด ควยขอหัตถกรรม แม้
 ได้ซากค่าหรือค่าจ้างเป็นกับปียะมา ทั้งปวงฟิงรับเถิด แต่ถ้าช่างเขา
 ไม่อยากจะทำ เขาประสงค์ค่าจ้างไซ้ ของเป็นนอกกับปียะ เป็นต้นว่า
 กหาปณะอย่าฟิงให้ จะแสวงหาข้าวสารเป็นต้นควยภิกขาจารวัตรแล้ว

ให้ก็ควร ให้เขาทำบาตรและให้เขาระบบค้ายหัตถกรรมแล้ว ต้องการน้ำมันเช็ดบาตรระบบใหม่ เข้าไปในบ้าน เขาสำคัญว่ามาบิณฑบาต เขาน้อมข้าวต้มหรือข้าวสวยเข้ามา ฟังเอามือปีศาตรเสีย ถ้าอุบาสิกาเขาถามว่า ทำไมจึงปีศาตรเสียเล่า ฟังบอกว่าบาตรระบบใหม่ต้องการน้ำมันเช็ด ถ้าเขารับเอาบาตรไปทาน้ำมันแล้ว จักข้าวต้มหรือข้าวสวยมาถวาย ไม่ถือว่าเป็นวิญญูติ ควรรับ

ภิกษุไปบิณฑบาตแต่เช้า ไปที่โรงฉัน ไม่เห็นอาสนะ ยืนอยู่อุบาสิกาเขาเห็นยืนอยู่ เขาให้คนเอาอาสนะมาปูเอง นั่งแล้วเมื่อจะไป ฟังบอกก่อนแล้วจึงไป แม้ไม่บอกก่อนแล้วไป อาสนะหายไม่เป็นสินใช้คอก แต่บอกเสียแล้วจึงไปเป็นวัตร ถ้าแม่ภิกษุใช้ให้เขาเอาอาสนะมา เขาจึงเอามา ฟังบอกก่อนแล้วจึงไป ไม่บอกก่อนไปเสีย เป็นวัคคเภทด้วย หายไปเป็นสินใช้ด้วย แม้ผ้าโกเชวเป็นเครื่องลาดก็เหมือนกันอย่างนั้น

แมลงหิวชุม ฟังกล่าวว่า ท่านจงเอาผักปักแมลงหิวมา เขาเอากิ่งสะเคาเป็นคันมา ฟังให้เขาทำกับปียะก่อนจึงรับ

ภาชนะน้ำที่โรงฉันเปล่าอยู่ไม่มีน้ำ อย่าฟังกล่าวว่า ท่านจงถือเอาธมกรก ค้วยเมื่อเขาจ้วงธมกรกลงในภาชนะเปล่าจะฟังค่อยเสีย แต่ไปยังแม่น้ำหรือบึง จะกล่าวว่า ท่านจงเอาน้ำมา ควรอยู่ จะกล่าวว่า ท่านจงเอาน้ำมาแต่เรือน ไม่ควรเลย เขาเอามาให้แต่เรือนค้วย บังคับนั้น อย่างนั้น

ทำภทกกิจอยู่ในโรงฉันหรือในป่า จะใช้คนผู้ทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่ ให้เอาใบไม้หรือผลไม้ที่ควรเป็นกับข้าว สิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ที่เกิดอยู่ในที่นั้น ไม่มีใครหวง มาด้วยขอหัตถกรรมแล้ว จึงฉัน ก็ควร
แต่อย่าใช้ภิกษุหรือสามเณรซึ่งเป็นอลัชชีให้ทำหัตถกรรม อันนี้เป็น
ตัวอย่างในหัตถกรรม

จะให้เขาเอาโคมมา แต่ที่ไชยญาติและไชยคนปวารณา ไม่ควร เมื่อ
ให้เขาเอามา เป็นทุกกฎ จะขอแต่ญาติ แต่คนปวารณา เพื่อขาคถา
ไม่ควร จะขอยืมมา ควรในที่ทั้งปวง ยืมโคมเขามาอย่างนั้นแล้ว พึง
รักษาปฏิบัติแล้วคืนให้เจ้าของเขา ถ้าทำหรือเขาแห่งไหนหักไป หรือ
โคหายไปแล้ว ถ้าเจ้าของเขารับ ก็เป็นการดี ถ้าเขาไม่รับใช้รั ก็
เป็นสินใช้ ถ้าเขาว่า ข้าพเจ้าถวายแก่ท่านที่เดียว อย่าพึงรับ แต่เขาว่า
ข้าพเจ้าถวายแก่วิหาร พึงกล่าวว่า ท่านจงบอกคนรักษาวัด เพื่อให้
ปฏิบัติเถิด

แม้จะกล่าวกะคนไชยญาติ ไชยปวารณาว่า ท่านจงให้เกวียน คันนี้
ไม่ควร เป็นวิญญูติแท้ ต้องทุกกฎ แต่ขอในไชยญาติและคนปวารณา
ควรอยู่ จะขอยืมก็ควร ทำการแล้วพึงคืนให้เขา ถ้ากงเป็นต้นหักไป
พึงทำให้เป็นปกติแล้วคืนให้ เมื่อหาย เป็นสินใช้ เมื่อเขาว่าถวาย
แก่ท่านที่เดียว ชื่อว่าเป็นเครื่องไม้ จะรับควรอยู่ แม้ในมิดและขวาน
ฝัก จอบ เหล็กโซ่ ก็เหมือนกันอย่างนั้น

ในเถวาลัยเป็นต้น ที่คนอื่นหวงอยู่ ควรเป็นครุภัณฑ์ได้ เป็น
วิญญูติ ต่ำลงไปกว่านั้นไม่เป็น แต่จะให้เขาเอาวัตถุสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่
ไม่มีคนหวงมา ควรอยู่ ด้วยว่า กล่าวว่า เป็นวิญญูติ แต่ในของที่เขารักษา
และหวงอยู่อย่างเดียว

ในบัจจัย ๒ คือจีวรและบิณฑบาต วิญญูติไม่ควร ด้วยประการ
ทั้งปวง แต่ในเสนาสนะบัจจัย ขอว่า ท่านจงเอามา จงให้อย่างเดียว
ไม่ควร ปริกดา โอภาส นิमितตกรรม ควรอยู่

อยากได้โรงอุโบสถหรือ โรงฉัน หรือเสนาสนะอันใดอันหนึ่ง
กล่าวเปรยว่า ในโอกาส^{นี้} จะทำเสนาสนะเช่น^{นี้} ควรหนอ ชอบหนอ
สมควรหนอ กัน^{นี้} ชื่อว่า ปริกถา ตามอุบาสกว่า ท่านอยู่ที่ไหน เขา
บอกว่า อยู่ปราสาท และพูดต่อไปเป็นต้นว่า ปราสาทไม่ควรแก่ภิกษุ
คอกกระมัง กัน^{นี้} ชื่อว่า โอบาส เห็นมนุษย์มา ซึ่งเชือกและให้เขา
ตอกหลัก เขาถามว่า ผู้เป็นเจ้าของจะทำอะไร กล่าวว่าจะทำอาวาสใน
ที่^{นี้} ทำอาคารกัน^{นี้}เป็นต้น ชื่อว่า นิमितตกรรม ในภิกษุบัดนี้ แม้
วิญญูติ ขอเขาก็ควร ปริกถาเป็นต้น ไม่ท้วงว่า.

วิญญูติกถา จบ

จักกล่าวในเมณฑกบัตติ

ข้อหนึ่งอีก ทรงอนุญาตไว้ในเมณฑกบัตติ ว่า สนฺติ ภิกฺขเว
มคฺคา ฯ เป ฯ คนฺตุํ, อนุ ฯ เป ฯ ปาเถยฺยํ ปริเยสํ ติ ฯ เป ฯ สนฺติ
ภิกฺขเว มนุสฺสา สทฺธา ปสนฺนา, เต กปฺปิยการกานํ หตฺเต
หิรณฺยสฺวณฺณํ อุปนิกฺขิปนฺติ, ฯ เป ฯ อนุ ฯ เป ฯ ยํ คโต กปฺปิยํ
คํ สาทิคํ ฯ เป ฯ วทามิ. ว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย มีอยู่หนทางกันการ
มีน้ำน้อย มีของฉนน้อยไม่หาง่าย ยากอยู่ที่จะไปด้วยไม่มีเสบียง เรา
தாகทอนุญาตให้หาเสบียงเดินทาง ต้องการด้วยข้าวสาร พิงแสวงหา
ข้าวสาร ต้องการด้วยเกลือ พิงแสวงหาเกลือ ต้องการด้วยเชียว พิง
แสวงหาด้วยเชียว ต้องการด้วยราชมาษ พิงแสวงหาด้วยราชมาษ ต้องการ
การน้ำอ้อย พิงแสวงหาน้ำอ้อย ต้องการน้ำมัน พิงแสวงหาน้ำมัน

ต้องการเนยใส ฟังแสวงหาเนยใส ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย มีอยู่ มนุษย์
 ทั้งหลาย ซึ่งมีศรัทธาเลื่อมใส เขานั้นต่งเงินและทองไว้ในมือแห่ง
 กับบิณฑการกทั้งหลายว่า ด้วยของนสิ่งใดควรแก่ผู้เป็นเจ้า ท่านจงถวาย
 สิ่งนั้น ดังนี้ เราทถาคคตอนุญาต สิ่งใดเป็นของควร แต่เงินและ
 ทองนั้น ใหย็นตีสิ่งนั้น และเราทถาคคตไม่กล่าวว่า ฟังย็นตี ฟัง
 แสวงหาทองและเงิน โดยปริยายอันหนึ่งเลยทีเดียว ในแสวงหาเสบียง
 นั้น อรรถกถาว่า ถ้าหากบางจำพวก เขารู้เขาถวายเองเป็นการดี
 ถ้าเขาไม่ถวายไซ้ ฟังแสวงหาแต่ที่ญาติหรือคนปวารณา หรือด้วย
 ภิกขาจารย์วัตร เมื่อไม่ได้ด้วยประการนั้น พระอรรถกถาจารย์ท่านว่า
 ก็ฟังขอแต่ที่คนใช้ญาติใช้ปวารณาถือเอาเถิด หนทางจะฟังไปเพียง
 วันหนึ่ง ฟังแสวงหาเพื่อเป็นข้าสูกเวลาหนึ่ง หนทางยียาวไกล
 จะไปตามทางกันการด้วยเสบียงเท่าใด ฟังแสวงหาเท่านั้น ในกับบิณฑ
 การกรรับเงินทองไว้นั้น ถ้าเจ้าของเดิมเขาบอกให้ภิกษุรู้ หรือเขาใช้
 ทูตให้บอก ภิกษุไม่ย็นตีมูล ย็นตีแต่กับบิณฑกัอย่างเดียว จะทวง
 แม้สักพันหนก็ควร ไม่มีกำหนดกัในราชสิกขาบท ถ้ากับบิณฑการก
 เขาไม่ให้ภณฑกกับบิณฑไซ้ ฟังต้งคนอื่นให้เป็นกับบิณฑการกนำมา ถ้า
 ภิกษุยังอยากอยู่ ก็ฟังบอกแก่เจ้าของมูลเดิม ถ้าไม่อย่าไซ้ อย่า
 ฟังบอกเลย กับบิณฑการกที่เจ้าของมูลไม่ได้บอกแก่ภิกษุ หรือไม่ได้
 สั่งทูตให้บอกแก่ภิกษุ เป็นแต่เขาให้กันเองต่อหน้าภิกษุ ลับหลังภิกษุ
 แล้วเขาก็ไป ในกับบิณฑการกเช่นนี้ ฟังปฏิบัติต้งคนใช้ญาติใช้ปวารณา
 ถ้าเขาให้กับบิณฑกัเอง ก็ฟังรับ ถ้าเขาไม่ให้ อย่าฟังว่าสิ่งใดเลย.

เมณฑกกับบิณฑกั จบ

จกกล่าวในโคปกทาน

ข้อหนึ่งอีก ทรงอนุญาตไว้ในวินิตวัตรแห่งอภินันทานว่า
อนาปตติ ภิกขเว โคปกสฺส ทาเน ว่า ไม่เป็นอาบัติ เพราะคน
เฝ้าสวนเขาให้ คนเฝ้าสวนเขาให้อย่างไรจึงควร ให้อย่างไรไม่ควร
พระมหาสมณเถระ กล่าวก่อนว่า ของสิ่งใดเจ้าของกำหนดให้คนผู้
เฝ้าว่า จงถือเอาแต่เท่านั้นทุก ๆ วัน ของนั้นควร ยิ่งขึ้นไปกว่านั้น
ไม่ควร แต่พระมหาปทุมเถระกล่าวว่า เจ้าของทำหนังสือหรือทำ
นิมิตหมายให้แก่คนผู้เฝ้ามีอยู่ หรือเจ้าของนั้น เขาเป็นใหญ่แก่ของ
ซึ่งสละในมือแก่คนผู้เฝ้า เพราะเหตุนี้ คนผู้เฝ้าให้ของใด ของนั้น
แม้มากก็ควร ในอรรถกถากรณ์ที่กล่าวว่า เติกรักษาสวนหรือผลาผล
อันอื่นแห่งมนุษย์อยู่ ของที่เติกนั้นให้ควร แต่อย่าให้เติกเอามาให้
ผู้เฝ้าสวนของสงฆ์ หรือของเจติย์ไปรักษาอยู่ เขาให้ควร ผู้รับจ้างเฝ้า
ให้แต่ส่วนที่ถึงแก่ตน จึงควร ในมหาปัจจุวัว่า คนรักษาสวนแห่ง
คฤหัสถ์เขาให้สิ่งใดแก่ภิกษุ สิ่งนั้นควร แต่คนผู้เฝ้าสวนสงฆ์ เขาหัก
ส่วนสิ่งใดแต่ค่าจ้างตนมาถวาย สิ่งนั้นจึงควร แม้ผู้ใดรับจ้างรักษา
สวนอยู่กึ่งหนึ่ง หรือคั่นไม้บางคั่น ผู้นั้นให้ส่วนแต่คั่นไม้ที่ถึงแก่ตน
ควร แต่ผู้เฝ้าสวนรักษาสวนให้ ควรสิ้น ค่าทั้งปวงนั้น ต่างกันโดย
พยัญชนะ โดยเนื้อความเป็นอันเดียวกันแท้ เพราะเหตุนี้ ผู้มีปัญญา
พึงรู้อธิบายถือเอาเถิด

อนึ่ง พึงรู้วินิจฉัยในบริโภกผลอันนี้ด้วย ในที่ใดเจ้าอาวาส
ไม่ให้แก่อาคันตุกะ เมื่อวาระผลถึงเข้าแล้ว เห็นว่าภิกษุอื่นไม่มี
จึงแจกกันฉันแต่พวกตน ในที่นั้น อาคันตุกะทั้งหลายจะติระฆังแล้ว

แจกกันฉันทก็ควร ในที่ใดเจ้าอาวาสรักษาทันไม้ไว้ เมื่อวาระผล
 ถึงแล้ว แจกกันฉันท และน้อมเข้าไปถวายที่ในบัจจัยทั้ง ๔ ในที่นั้น
 อาคันตุกะไม่เป็นใหญ่ แม้ตันไม้ใด เขานิยมถวายเพื่อเป็นค่าจีวร
 แม้ในตันไม้นั้น อาคันตุกะก็ไม่เป็นใหญ่ แม้ในตันไม้เขานิยมถวาย
 เพื่อเป็นค่าบัจจัยอันเศษ ก็เหมือนกันอย่างนั้น แต่ตันไม้ใด เขาไม่
 นิยมเช่นนั้น แต่เจ้าอาวาสรักษาหวงตันไม้นั้นลอบฉันทอยู่ ในตันไม้
 นั้น อาคันตุกะอย่าพึงตั้งอยู่ในกตिकाแห่งเจ้าอาวาสเลย ตันไม้ใดเขา
 นิยมถวายเพื่อบริโภคนผล แต่เจ้าอาวาสรักษาหวงแล้ว น้อมเข้าไปถวาย
 ที่ในบัจจัย ในตันไม้นั้น อาคันตุกะพึงตั้งอยู่ในกตिकाแห่งเจ้าอาวาส
 แต่ในมหาบัจจิริว่า ตันไม้เขานิยมถวายเพื่อบัจจัย ๔ ลักฉันทด้วยเฉย-
 จิต ให้พระวินัยธรพึงพิจารณาของ ปรับอบัติกะเธอ เมื่อเธอแจกกันฉันท
 ด้วยอำนาจบริโภคนเป็นภณฑไทย แต่ตันไม้ใดเขานิยมเพื่อเสนาสนะ
 ตันไม้นั้น เมื่อแจกกันฉันทด้วยอำนาจบริโภคน เป็นอุลลัจฉัยด้วย เป็น
 ภณฑไทยด้วย ตันไม้เขาอุทิศถวายเพื่อเป็นค่าจีวร พึงน้อมเข้าไปใน
 จีวรอย่างเดียว ถ้าข้าวแพงภิกษุลำบากด้วยบิณฑบาต แต่จีวรหาง่าย
 จะทำอุปโลกนกรรม เพื่อสงฆ์เห็นดีแล้ว น้อมเข้าไปในบิณฑบาต
 ก็ควร เมื่อภิกษุลำบากด้วยเสนาสนะหรือคิลานบัจจัย จะทำอุปโลกน-
 กรรม เพื่อสงฆ์เห็นดีแล้ว น้อมเข้าไปในบัจจัยนั้น ก็ควร แม้ของเขา
 อุทิศถวายเพื่อเป็นค่าบิณฑบาต หรือคิลานบัจจัย ก็เหมือนกันอย่างนั้น
 แต่ของเขาอุทิศถวายเพื่อเป็นค่าเสนาสนะ เป็นกรุณท์ พึงรักษาหวง
 แล้วน้อมเข้าไปเพื่อเสนาสนะอย่างเดียว ถ้าข้าวแพง ภิกษุทั้งหลายไม่
 เลี้ยงชีวิตได้ด้วยบิณฑบาต เธอทั้งหลายไปเสียที่อื่น เพราะราชภัย
 ไจรภัย โรคภัยก็ดี วิหารฉิบหาย คนทั้งหลายทำतालและมะพร้าว

เป็นต้น ให้ฉิบหายไปด้วย แต่ได้อาศัยเสนาสนะบัจจัย อาจจะเลียงชีวิตในกาลเช่นนี้ แม้จะสละเสนาสนะบริโภก เพื่อจะปฏิบัติระวังเสนาสนะ พระองค์ก็ทรงอนุญาต เพราะเหตุนี้ เสนาสนะอันหนึ่งหรือสองที่เลว ยกแต่เสนาสนะที่เสีย ควรจะสละเพื่อเป็นบิณฑบาต แต่อย่าทำให้ขาดมูล แต่ส่วนใดที่เขานิยมถวายเพื่อบัจจัยทั้ง ๔ ในส่วนนั้น ไม่ก้องทำอุปโลกนกรรม หย่อนอยู่ด้วยบัจจัยอันใด จะหม่อมไปเพื่อบัจจัยอันนั้นควร ผู้ซึ่งปฏิบัติระวังสวน แม้จะให้ค่าเบียดเบียนเขา ให้เขาปฏิบัติระวังก็ควร แต่ผู้ใดได้ค่าจ้างแล้ว ทำเรือนอยู่ในสวนรักษายอยู่ ถ้าผู้นั้นให้ผลมะพร้าว หรือตาลแก่ภิกษุที่มาถึงไซ้ ส่วนใดที่สงฆ์อนุญาตให้แก่ผู้นั้นว่า จงกินแต่เท่านั้นทุกวัน ๆ ผู้นั้นจะให้ส่วนนั้นไต่อยู่ แม้ผู้นั้นให้ยิ่งขึ้นไปกว่านั้นจะรับไม่ไหว แต่ผู้ใดเข้าสวนไปแล้ว ให้กับบิณฑกต์แก่สงฆ์อยู่เพื่อบัจจัย ๔ ผู้นั้นจะให้แม้มากก็ได้ แม้สวนเขาถวายแก่เจติย์เพื่อเป็นค่าประทีป หรือสำหรับซ่อมแปลงที่สลักหักพัง ต้องปฏิบัติระวัง หรือให้ค่าจ้างให้เขาปฏิบัติระวังแต่ในสวนนั้น จะให้ค่าจ้างแม้เป็นของเจติย์ และเป็นของสงฆ์ก็ควร ผู้ยู่รักษาสวนด้วยค่าจ้าง และผู้ที่เข้าสวนไปให้กับบิณฑกต์ก็ดี เขาให้ผลไม้ที่เกิดในสวนนั้น ให้พึงรู้โดยอย่างกล่าวแล้วเกิด.

โคปกทานิ จบ

จักแสดงในธัมมิการักษาซึ่งมาในอนาปัตติวาร แห่งภิกษุนี้
ปฐมสังฆาทิเสส ภิกษุเมื่อจะขออารักขา ความรักษาชอบธรรม จะ
ปรารภกาลเป็นอดีตหรืออนาคต บอกเฉพาะตัวไม่ไหว ปรารภกาล
เป็นอดีต บอกเฉพาะก็มี ไม่เฉพาะก็มี ปรารภกาลเป็นอนาคต บอก

เฉพาะก็มี ไม่เฉพาะก็มี เด็กชาวบ้านหรือนักเลงเป็นต้น ผู้ใดผู้หนึ่ง มาประพฤติกิริยาจนารในวัด หรือทักตั่นไม้ หรือลักเอาผลาผลไป หรือ ชิงแย่งบริวารในวิหารแห่งภิกษุๆ เข้าไปหาตุลาการกล่าวว่า ในวิหาร ข้าพเจ้า เขามาทำอย่างนี้ ตุลาการถามว่าใคร บอกว่าคนโน้นๆ ทั้งนี้ ชื่อว่าปรารภกาลเป็นอดีตบอกเฉพาะตัว ไม่ควร ถ้าตุลาการเขาได้ยิน คำนั้น เขาปรับไหมแก่ผู้ทำร้ายนั้น ทั้งปวงเป็นสินใช้แก่ภิกษุ แม้ เมื่ออธิบายจะให้เขาปรับไหมมี เป็นแต่สินใช้อย่างเดียว ถ้าแลกล่าวว่า ท่านจงปรับไหมแก่ผู้นั้น เมื่อเขาปรับเอาสัก ๕ มาสก ก็เป็นปารชิก แต่เมื่อตุลาการถามว่า ใครมาทำร้าย ฟังกล่าวว่า จะบอกว่าคนชื่อโน้น ทั้งนี้ ไม่ควร ท่านนั้นแลจู้ เป็นแต่ข้าพเจ้าขอความรักษาอย่างเดียว เท่านั้น ท่านจงให้อารักขานัน และจงเอาภักตะที่เขาลักเอาไปมา ให้ด้วย ทั้งนี้ ชื่อว่าปรารภกาลเป็นอดีตบอกไม่เฉพาะ ควรอยู่ เมื่อ กล่าวทั้งนี้ ตุลาการเขาได้ตัวคนร้ายแล้วปรับไหม แม้เขาถือเอาทรัพย์สิน ทั้งปวง ก็ไม่เป็นสินใช้ และไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุ เห็นโจรลักเอา บริวารไป หวังสิ่งไม่เป็นประโยชน์แก่ใจ แม้กล่าวว่า โจรๆขโมยๆ ทั้งนี้ ไม่ควร เพราะว่าแม้เมื่อกล่าวทั้งนี้ เขาปรับไหมสิ่งใดแก่โจร นั้น ทั้งปวงเป็นสินใช้อยู่แก่ภิกษุ แต่จะกล่าวกะคนผู้ทำตามคำตนะว่า บริวารของเรา คนชื่อนี้เขาถือเอาไป ท่านจงให้เขาเอาบริวารนั้นมา ให้ แต่ท่านอย่าปรับไหมแก่เขาเลย ทั้งนี้ควรอยู่ เป็นความกันเพื่อ ทาสหญิงทาสชาย เป็นต้น ชื่อว่าความเป็นอกับบิยะไม่ควร คนอื่นมา ทำอนาจารเป็นต้นในวิหารดังกล่าวแล้วก่อน ภิกษุบอกแก่ตุลาการว่า เขามาทำอย่างนี้ ในวิหาร ท่านจงให้ความรักษา เพื่อจะไม่ให้ทำ ต่อไปทั้งนี้ ครั้นตุลาการถามว่า ใครทำอย่างนี้ ภิกษุบอกว่าคนชื่อ

โน้น ๆ ดังนี้ ชื่อว่าปรารภกาลเป็นอนาคต บอกเฉพาะ แม้อันนี้ก็ไม่ควร ด้วยว่าเมื่อเขาปรับโทษแก่ผู้ทำร้ายนั้น ทั้งปวงเป็นสินใช้แก่ภิกษุชั้น ๕ ก็น้อยก่อน วินิจจันนอกนั้น เหมือนอย่างกล่าวก่อน ถ้าแล้วตุลาการเขาประกาศไว้ว่า เราจะปรับโทษอย่างนี้แก่ผู้ทำร้ายอย่างนี้ ในวิหารภิกษุแล้ว เขากันหาคนที่ไม่ต้องอยู่ตามอาชญา ได้ตัวแล้วปรับโทษ ไม่เป็นสินใช้ ไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุเลย คนอื่นตกต่ำไม่เป็นต้นในแดนวัด จะซึ่งเขามีคและขวานเป็นต้น มาทูปต่อย เสียด้วยหิน ไม่ควร ถ้าคมขึ้นไปไซ้ร ฟิงทำให้เขา จะวิ่งไปแย่งซึ่งเอาบริวารของผู้มาตกไม้ นั้น แม้อันนี้อย่าฟังทำ ด้วยว่าจิตกลับกลอกเร็ว เมื่อเฉยเจตนาเกิดขึ้น ก็จะมีมูลเหตุขาคมูลไปด้วย.

อารักขาชาวนกเถา จบ

จักแสดง บริโภคซึ่งมาในอรรถกถาแห่งรูปียะสิกขาบท บริโภคมี ๔ ลัทธิบริโภค คบกับลัทธิ ๑ อลัทธิบริโภค คบกับอลัทธิ ๑ รัหมิยบริโภค กินของเกิดโดยชอบธรรม ๑ อรัหมิยบริโภค กินของเกิดโดยไม่ชอบธรรม ๑ เป็น ๔ ภิกษุเป็นอลัทธิ บริโภคกับภิกษุลัทธิ ควรอยู่ พระวินัยธร อย่าฟังปรับอาบัติเธอ ลัทธิบริโภคกับอลัทธิ ผู้เป็นลัทธิยังไม่รู้ทราบใด ยังควรอยู่ทราบนั้น ด้วยว่าภิกษุจะชื่อว่าเป็นอลัทธิมาแต่เดิมก็หาไม่ เพราะเหตุนี้ ผู้เป็นลัทธิรู้ว่าเธอเป็นอลัทธิเข้าเมื่อใด ฟิงห้ามเธอเสียเมื่อนั้นว่า ท่านอย่าทำการล่วงสิกขาบทในกายทวาร วจีทวาร กรรมอันนั้น ไม่สมควร ท่านอย่าทำอย่างนี้ ถ้าเธอไม่เอื้อเฟื้อ ขึ้นทำอยู่ไซ้ร ผิดว่าผู้เป็นลัทธิก็ยังทำการบริโภคอยู่กับเธอ นั้น ผู้เป็นลัทธิหนักก็พลอยเป็นอลัทธิไป

ด้วยโดยแท้ แม้ผู้ใดบริโภคนัลลชี ซึ่งเป็นคนรับภาระตนอยู่ แม้ผู้
 ก็ให้ภิกษุเป็นลัทธิ ฟังห้ามปราม ถ้าเธอไม่ละเสียไซ้ เธอนั้นก็พลอย
 เป็นนัลลชีไปด้วย อย่างนั้นแล นัลลชีผู้เดียว ทำผู้อื่นให้เป็นนัลลชีได้
 ถึงร้อย แต่ลัทธิกับนัลลชี บริโภคด้วยกันไม่มีอาบัติ ลัทธิกับลัทธิ
 บริโภคด้วยกันงามทั้งชิตตยกรรมทั้งสอง เสวยร่วมภาตของอันเดียว
 กัน ธรรมบริโภคนัลลชี ธรรมบริโภคนัลลชี ทั้ง ๒ นี้ ฟังรู้ตามปัจจัย ถ้า
 แม้ตัวบุคคลเป็นนัลลชีด้วย บิณฑบาตก็ไม่ชอบธรรมด้วย ฟังเกลียด
 ทั้ง ๒ ฝ่าย ตัวบุคคลเป็นนัลลชี แต่บิณฑบาตชอบธรรม ฟังเกลียด
 บุคคล อย่าฟังรับบิณฑบาต ในมหาปัจจัยกล่าวว่า ผู้ที่ศีลไต่อกุเทศ-
 ภาตเป็นต้น แต่สงฆ์มาถวายแก่สงฆ์ บิณฑบาตเป็นต้นนั้นควร เพราะ
 ว่าไปตามทานนั้นเอง ตัวบุคคลเป็นลัทธิ แต่บิณฑบาตไม่ชอบธรรม
 บิณฑบาตเป็นของฟังเกลียด อย่าฟังรับ ตัวบุคคลเป็นลัทธิ บิณฑบาต
 ก็ชอบธรรมด้วย จึงควร ยังความยกย่องอีก ๒ คือ ลัทธิบัณฑะ
 ยกย่องลัทธิ นัลลชีบัณฑะ ยกย่องนัลลชี ยังบริโภคนัลลชี ๒ คือ ธรรม-
 บริโภคนัลลชี ร่วมธรรม อามิสบริโภคนัลลชี ร่วมอามิส นัลลชีจะยกย่องลัทธิ
 ควรอยู่ พระวินัยธรรยาพึงปรับอาบัติเธอนั้น ถ้าลัทธิยกย่องนัลลชี
 คือเชื่อเชิญให้อนุโมทนา ให้แสดงธรรม และอุปถัมภ์ในตระกูลทั้ง
 หลาย แม้ลัทธิก็จะสรรเสริญคุณแห่งลัทธิในบริษัทว่า อาจารย์
 ของข้าตเช่นนี้ ฟังรู้เถิดว่า ผู้ลัทธิทำศาสนาให้ย่อย่อนให้เสื่อมไป
 ก็แลในธรรมบริโภคนัลลชี และอามิสบริโภคนัลลชี ร่วมอามิสควรในผู้ใด
 แม้ร่วมธรรมก็ควรในผู้นั้นด้วย แต่คัมภีร์ใดตั้งอยู่ในที่สุก มีแท่น
 ทูศีลทรงไว้ เมื่อล่วงคนทูศีลนั้นแล้ว จะฉิบหายเสีย และจะเวียน

คัมภีร์นั้นในสำนักคนทุศีล ด้วยอนุเคราะห์แก่ธรรม ท่านว่าควรอยู่
 กังภิกษุทุศีลรูปหนึ่ง ทรงคัมภีร์มหานิทเทศไว้แต่ผู้เดียว ไม่มีผู้อื่น
 ทรงไว้ได้ พระมหารัทธิทธิเถระอันพระติสสเถระผู้เป็นอุปัชฌาย์บังคับ
 ให้ไปเรียน ท่านไปเรียน วันจบคัมภีร์ ได้เห็นสตรียู่ใต้เตียงเป็น
 ทัวอย่าง.

บริโศกกา จบ

จักแสดงวัตร ๑๔ ทั้งกันแต่อาคันตุกวัตรไป ทรงบัญญัติไว้ว่า
 ภิกษุเป็นอาคันตุกะเป็นต้น จะพึงปฏิบัติด้วยประการใด เราตถาคต
 จักบัญญัติอาคันตุกวัตรเป็นต้น ด้วยประการนั้น

ในอาคันตุกวัตร ความว่า ภิกษุเป็นอาคันตุกะมาแต่อารามอื่น
 มาใกล้อุปจารสีมาแห่งอาราม ซึ่งตนประสงค์จะเข้าไป พึงทำความ
 เคารพ ถอดรองเท้าตบเสียแล้ว คล้องไว้ในไม้เท้าถือเข้าไป ถ้ากัน
 รั่มมาพึงตร่มเสีย ถ้าคลุมศีรษะมาพึงเปิดเสีย ถ้าเอาผ้าจีวรวางบน
 ศีรษะมา พึงเออลงวางเสียบนบ่า แทนอกอุปจารแห่งอารามแล้ว
 อย่าคว่น ค่อยเข้าไปในอารามด้วยดี เมื่อเข้าไป พึงกำหนดว่า ภิกษุ
 เจ้าอาวาสประชุมกันอยู่ในที่ใด คือโรงฉัน หรือมณฑป หรือโคนไม้
 แล้ว พึงไปในที่นั้น วางบาตรลงข้างหนึ่ง วางจีวรลงข้างหนึ่ง พึงถือ
 เอาอาสนะอันสมควรแล้วจึงนั่ง พึงถามน้ำฉันและน้ำใช้ว่า ไหนน้ำฉัน
 ไหนน้ำใช้ ถ้าต้องการด้วยน้ำฉัน พึงถือเอาฉัน ถ้าต้องการด้วยน้ำใช้
 พึงถือล้างเท้า เมื่อล้างเท้า พึงรดด้วยมือข้างหนึ่ง ล้างเท้าด้วยมือข้าง

หนึ่ง รคน้ำด้วยมือข้างไหน อย่าล้างด้วยมือข้างนั้น แล้วพึงถามหา
 ผ้าเช็ดรองเท้ากะเจ้าอาวาสแล้ว พึงเอามาเช็ดรองเท้า เมื่อจะเช็ด
 พึงเอาผ้าแห้งเช็ดก่อนแล้ว จึงเอาผ้าเปียกเช็ดภายหลัง แล้วพึงซักผ้า
 นั้นเสีย บิดสลัดตากไว้ข้างหนึ่ง ถ้าภิกษุเจ้าอาวาสแก่กว่าก็พึงกราบ
 เธอ ถ้าเธอหนุ่มกว่า ก็พึงให้เธอไหว้ตน พึงถามเสนาสนะว่าเสนา-
 สนะไหนถึงแก่ชำแล้ว พึงถามว่าเสนาสนะกุกุณนี้ ภิกษุใดอยู่บ้าง
 หรือไม่ได้อยู่ พึงถามโคจรคามที่ภิกขาจารว่าใกล้หรือไกล จะต้อง
 ไปเข้าหรือสาย พึงถามที่โคจร คือบ้านแห่งมิจฉาภิฐิ และบ้านที่เขา
 กำหนดภิกษุให้เท่านั้นเพียงทัพพีหนึ่ง หรือให้แก่องค์หนึ่ง สององค์
 พึงถามเสกขตระกูลซึ่งสงฆ์สมมติไว้ พึงถามที่ถ่ายเวจ ถ่ายบัสสวาระ
 พึงถามน้ำใช้ น้ำฉันว่า ทั้งใช้อาบทั้งฉันในสระโบกขรณีเดียวกันหรือ
 พึงถามไม้เท้า และกติกาแห่งสงฆ์ตั้งไว้ ในที่บางแห่งสัตว์ร้าย หรือ
 อมนุษย์มีอยู่ เพราะเหตุนี้ พึงถามว่าจะพึงเข้าเวลาใด ออกเวลาใด
 ถ้ากุฏิร้างอยู่ พึงเคาะบานประตู หยุดคอยอยู่ครู่หนึ่งแล้ว ชักสลัก
 ผลักบานยื่นอยู่ข้างนอก แลดูทางแห่งงู หรืออมนุษย์ ซึ่งจะออกมาให้
 ท้ว ถ้ากุฏินี้มีหยากเยื่อ เตียงซ้อนอยู่บนเตียง ตังซ้อนอยู่บนตัง
 ข้างบนเสนาสนะเกลื่อนกล่นด้วยรังหยากไย่ รังหมาว่าเก่า ถ้าอาจจะ
 ขำระได้ ก็พึงขำระเสียให้หมด เมื่อไม่อาจจะขำระได้ ก็พึงขำระแต่
 ที่อยู่ของตน เมื่ออาจจะขำระให้หมดได้ไซ้ร ก็พึงขำระโดยนัยคังจัก
 กล่าวในเสนาสนวัตร ตังกันแต่ขันธ์หรือเครื่องลาดพื้นออก และปฏิบัติ
 คังนัยเสนาสนวัตร ซึ่งจักกล่าวข้างหน้า จนถึงว่า ถ้าน้ำในหม้อขำระ
 ไม่มีไซ้ร พึงตักมาไว้ ตังนี้ นี้แลเป็นวัตรแห่งภิกษุ ผู้เป็นอาคันตุกะฯ
 พึงปฏิบัติด้วยดี ถ้าอาศัยความไม่เอื้อเฟื้อในที่ซึ่งปฏิบัติคาม ต้อง

ทุกกฎ ในขณะที่ปลงจิตเสียว่าจะไม่ทำตาม ให้พึงรู้ดังนี้ไปทุกๆ วัตร
เกิด.

อาคันตุกวฑฺฒิ จบ

จกกล่าวในอาวาสกวัตร

ในอาวาสกวัตร ความว่า ภิกษุเจ้าอาวาสได้เห็นภิกษุแก่กว่า
ตนมา พึงป้อนส่นะตังน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ทำ
แล้ว ลุกไปรับบาตรจีวร และพึงถามด้วยน้ำฉันและน้ำใช้ ถ้า
อุทสาหะไซริ์ พึงเช็ดรองเท้าให้ เมื่อจะเช็ด พึงเช็ดด้วยผ้าแห้งก่อน
แล้ว จึงเช็ดด้วยผ้าเปียกต่อภายหลังแล้ว พึงชักผ้าขึ้นบิคสัลคทา
เสียข้างหนึ่ง พึงกราบไหว้อาคันตกะผู้แก่ พึงปูลาดเตียงตั้งเสนาสนะ
แล้วบอกให้ว่า เสนาสนะนี้ถึงแก่ท่าน ถ้าอากันตกะอ่อนกว่าตนไซริ์
พึงนั่งอยู่บอกว่ ท่านจงวางบาตรในที่นี้ จีวรในที่นี้ นี้นเป็นที่นั่ง
จง
นั่งเกิด พึงบอกน้ำฉันน้ำใช้ และผ้าเช็ดรองเท้า พึงให้อากันตกะ
ผู้หนุ่มกราบไหว้ตน พึงบอกเสนาสนะว่า เสนาสนะนี้ถึงแก่ท่าน
ต่อไปทั้งแก่ทั้งหนุ่ม พึงบอกเสนาสนะที่มีผู้อยู่ครอบครองมาแล้ว และ
ไม่มีผู้อยู่ครอบครองมาแล้ว และพึงบอกโคจรคามและที่ใช้โคจร
และเสกขตระกูล ซึ่งได้สมมติแต่สงฆ์ และบอกที่ถ่ายเวจ ที่ถ่ายปัส-
สาวะ และน้ำฉัน น้ำใช้ และไม้เท้า และบอกกติกาสงฆ์ตั้งไว้ว่า พึง
เข้าในกาลนี้ ออกในกาลนี้ กังนี้ ข้อซึ่งอากันตกะผู้แก่กว่ามาถึงแล้ว
แม้ทำจีวรกรรมหรือนวกรรมอยู่พึงหยุดเสีย ทำวัตรทั้งปวงเกิด เมื่อ
กวากุลานเจติย์อยู่ พึงเก็บกวาดเสีย ปรรภเพื่อจะทำวัตรแก่ผู้แก่เกิด

ถ้าอาคันตุกะเป็นผู้ฉลาด ก็จักกล่าวว่า ท่านจงกวาดลานเจดีย์ไปก่อน
เถิด แต่เมื่อทำยาแก้พิษไข้อยู่ ถ้าว่าไข้ไม่หนักไข้ร้ออย่าเพ่อทำยา
พึงทำวัตรแก่อาคันตุกะก่อน ถ้าเป็นไข้ใหญ่ พึงทำยาก่อน ถ้า
อาคันตุกะเป็นผู้ฉลาดไข้ร้อ ก็จักกล่าวว่า ท่านจงทำยาก่อนเถิด ซึ่ง
ถามด้วยน้ำฉันทัน ถ้าเอามาให้ทีหนึ่ง อาคันตุกะดื่มกินหมด พึงถาม
อีก หนึ่ง เมื่อจะพัก พึงพักให้ พึงพักที่หลังเท้าที่ ๑ ที่กลางตัวที่ ๑
ที่ศีรษะที่ ๑ เมื่อท่านห้ามเสียพึงพักให้เบาลง เมื่อท่านห้ามเสียอีก
พึงพักให้เบาลงกว่านั้น เมื่อห้ามเป็นที่กำรบ ๓ พึงวางพักเสียเถิด
พึงล้างเท้าให้อาคันตุกะด้วย ถ้าน้ำมันของชนมี พึงเอาทาเท้าให้
ถ้าไม่มี พึงเอาน้ำมันของอาคันตุกะนั้นทาให้ ซึ่งเช็ดรองเท่านั้น
พึงทำตามชอบใจตนเถิด แม้ไม่เช็ดให้ก็ไม่เป็นอาบัติ เพราะในบาลี
กล่าวว่า เมื่ออุกสาหะอยู่พึงเช็ดให้ ซึ่งว่าอาคันตุกะถามหาเสนาสนะ
จะปูลาดบัตกวาดแล้วบอกให้ ควรอยู่ อันนี้ว่าด้วยอาคันตุกะแก่กว่า
ในอาคันตุกะอ่อนกว่าตน พึงนั่งอยู่บนอาสนะบอกว่า ท่านจงถือเอา
น้ำฉันทันฉันทันเถิด ถังนี้เป็นตันไป แม้อาวาสใหญ่ อาคันตุกะมาถึง
สำนักตน จะไม่ทำวัตรนั้นไม่ได้ อันนี้เป็นวัตรแห่งภิกษุเจ้าอาวาสฯ
พึงประพฤติด้วยดีเถิด.

อวาสิกวัตถุ จบ

จักกล่าวในคัมภีร์

ในคัมภีร์ ความว่า คัมภีร์ภิกษุ ๆ ผู้จะออกจากอาวาสไป
อื่น พึงเก็บเครื่องไม้ เป็นต้นว่า เติงตั้ง ซึ่งเป็นของสงฆ์และเครื่อง

กินแล้ว ปิดประตูหน้าต่างมอบหมายเสนาสนะเสียก่อน ถ้าภิกษุไม่มี
 ฟังบอกมอบหมายสามเณร ถ้าสามเณรไม่มี ฟังบอกมอบหมายผู้
 รักษาวัด ถ้าคนรักษาวัดไม่มี ฟังบอกอุบาสก ถ้าไม่มีใครเลย ฟัง
 วางเตียงบนก้อนศิลา ๔ ก้อนแล้ว ยกเตียงซ้อนเตียงตั้งซ้อนตั้ง กอง
 เครื่องเสนาสนะ เป็นต้นว่าฟูกหมอนไว้ข้างบน เก็บเครื่องมือเครื่อง
 กิน ปิดประตูหน้าต่างแล้ว จึงหลีกไป ถ้ากุฏิฝนรั่วได้ เมื่ออาจจะ
 มุงได้อยู่ฟังมุงเสีย หรือฟังทำอุทสาหะว่า โฉนจะฟังมุงได้ ถ้าได้
 อย่างนี้เป็นกรณี ถ้าไม่ได้ไชร้ ฟังตั้งเตียงบนก้อนศิลา ๔ ก้อนใน
 โอกาสที่ฝนไม่รั่วได้แล้ว ลำดับไว้ดังก่อนเดิม ถ้ากุฏิวิหารทั้งหมดฝน
 รั่วได้ อาจจะไปได้อยู่ ก็ฟังนำเสนาสนะไปฝากไว้ในบ้าน หรือ
 ฟังทำอุทสาหะว่า โฉนจะฟังนำเสนาสนะเข้าไปฝากไว้ในบ้านได้
 ถ้าได้อย่างนี้เป็นกรณี ถ้าไม่ได้ไชร้ ฟังตั้งเตียงบนก้อนศิลา ๔ ก้อน
 ในที่แจ้งแล้ว ลำดับของทั้งปวงไว้ดังก่อน และปิดด้วยหญ้าหรือใบไม้
 แล้วจึงหลีกไป ด้วยคิดว่าโฉนแม่อวยวะเป็นต้นว่าแม่แคว่แห่งเตียง
 จะฟังเหลืออยู่บ้าง ดังนี้ ซึ่งจะต้องมอบหมายเสนาสนะนั้น ว่าด้วย
 เสนาสนะแล้วด้วยหญ้าและใบไม้เป็นที่ควรปลวกจะขึ้นได้ เสนาสนะใด
 เขาทำบนหลังคิลาหรือบนเสาศิลา ในที่ใดปลวกขึ้นไม่ได้ เสนาสนะ
 นั้น แม้จะไม่บอกกล่าวมอบหมาย ก็ไม่เป็นอาบัติ อันนี้แลเป็นวัตร
 แห่งกัมมิกะภิกษุ ๆ ฟังปฏิบัติด้วยดีเถิด.

คมิกวตุตติ จบ

จกกล่าวในอนุโมทนวัตร

ในอนุโมทนวัตร ข้อหนึ่งทรงอนุญาตไว้ว่า เราตถาคต อนุญาตให้อนุโมทนาในโรงฉัน ข้อหนึ่ง ทรงอนุญาตว่า ให้ภิกษุ ผู้เป็นเถระอนุโมทนาในโรงฉัน ข้อหนึ่ง ทรงอนุญาตว่า ให้ภิกษุ ผู้เป็นเถรานุเถระ ๔ รูป ๕ รูป คอยทำอยู่ในโรงฉัน อรรถกถาว่า พระสังฆเถระนั่งอยู่เพื่อจะอนุโมทนา ถักลงไปพึงนั่งอยู่ ๔ องค์โดย ลำดับ เมื่ออนุเถระนั่งอยู่เพื่ออนุโมทนา ให้พระมหาเถระกับถัก ลงไปอีก ๓ องค์ นั่งคอยทำอยู่ เมื่อเถระที่ ๕ นั่งอยู่เพื่ออนุโมทนา ให้เถระ ๔ รูป ข้างบนนั่งคอยทำอยู่ เมื่อพระสังฆเถระเชื่อเชิญ ให้ภิกษุหนุ่ม นั่งอยู่ข้างล่างอนุโมทนา ตั้งแต่สังฆเถระลงไป ๔ รูป พึงนั่งคอยทำอยู่ ถ้าแลภิกษุผู้อนุโมทนากล่าวว่า ท่านจงไปเถิด ก็จง พึงคอยไม่มีดังนี้ใช้ จะไปก็ควร เมื่อมหาเถระกล่าวว่า เราจะไป ท่านจงอยู่เถิด ผู้อนุโมทนากล่าวว่า ท่านจงไปเถิด แม้ดังนี้ ก็ควร แม้ใส่ใจว่า เราจะไปคอยอยู่นอกบ้าน ไปนอกบ้านแล้ว แม้จะตั้งภิกษุ ผู้ศิษย์ของตน ให้คอยทำผู้อนุโมทนาอยู่แล้วและไป ก็ควร ถ้าแล กฤหัสถ์เขาเชิญภิกษุองค์หนึ่ง ให้อนุโมทนาตามชอบใจเขา เรายิน เมื่ออนุโมทนาก็ไม่เป็นอาบัติ และไม่เป็นภาระอยู่แก่มหาเถระ ด้วย ว่า ในอุปนิสัยนถาอย่างเดียว เมื่อมนุษย์เขาเชื่อเชิญให้แสดง ต้อง บอกพระเถระก่อน ซึ่งต้องคอยท่านั้น แต่ภิกษุที่มหาเถระเชื่อเชิญให้ อนุโมทนาอย่างเดียว นี่แลเป็นลักษณะในวัตรอันนี้ ข้อหนึ่ง ทรง อนุญาตไว้ว่า ภิกษุซึ่งคอยทำอยู่นั้น เมื่อกิจเป็นคันทนว่ากลั่นอุจจาระ มีขึ้น ให้บอกลาภิกษุซึ่งนั่งอยู่ในลำดับก่อนแล้วจึงไป.

อนุโมทนวัตถุ จป

จกกล่าวในภักตักกวัทร

ในภักตักกวัทร ความว่า ถ้าเขาเข้ามาบอกภักตกาล ในอาราม
 นิมนต์ให้ไปยังโรงฉัน ฟังบิณฑกยให้เป็นมณฑล ๓ นุ่งให้เป็นปริ-
 มณฑล ผูกประคกเอว ช้อนผ้าสังฆาฏิกับอุทตราสงค์ เป็นสองชั้นห่ม
 กลักรังกุม ถือเอาบาตรแล้ว อย่าคว่น ฟังก้อยเข้าไปในบ้านกัวยติ
 ในอรรถกถาว่า ในภายในบ้านหรือวัดก็ตาม เมื่อจะไปยังที่อังคาส
 จันท์แห่งมนุษย์ ห่มคลุมผูกประคกเอวจึงควร เมื่อเดินไปอย่าหลีกชั้น
 หน้าภิกษุผู้แก่ ฟังบิณฑกยกัวยติเดินไปในละแวกบ้าน รักษาเสขียวัทร
 ทุกข้อ จนถึงอย่าเดินกระโห่ยงเท้าในละแวกบ้าน เมื่อนั่งในละแวก
 บ้านฟังบิณฑกยกัวยติ รักษาเสขียวัทรทุกข้อ จนถึงอย่านั่งรัดเข้า อนึ่ง
 อย่างนั่งเบียดชิดภิกษุผู้แก่ ถ้าอาสนะเสมอกับกัวยอาสนะพระมหาเถระ
 นั่งอยู่ เมื่อที่นั่งมีมาก ก็พึงเว้นไว้ที่หนึ่งสองที่ นั่งให้ไกล ในอาสนะ
 เขานับภิกษุบุไว้ ภิกษุหนุ่มไม่นั่ง พระมหาเถระบอกให้นั่ง ก็พึงนั่งเถิด
 ถ้าพระมหาเถระไม่บอกไซ้ร ก็พึงว่าอาสนะนี้สูง เมื่อพระมหาเถระ
 บอกให้นั่ง ก็พึงนั่งเถิด ถ้าแม้บอกอย่างนี้แล้ว พระมหาเถระไม่บอก
 ให้ นั่ง เมื่อนั่งลงก็ไม่ใช่อาบัติ เป็นอาบัติแก่พระมหาเถระผู้เดียว
 กัวยว่าในอาสนะเช่นนี้ ภิกษุหนุ่มไม่บอกก่อนนั่งลง ต้องอาบัติเหมือน
 กับพระมหาเถระ ภิกษุหนุ่มบอกแล้วไม่อนุญาต ต้องอาบัติเหมือนกัน
 อนึ่ง อย่าพึงห้ามกันอาสนะภิกษุหนุ่ม และอย่างนั่งทับผ้าสังฆาฏิใน
 ละแวกบ้าน เมื่อเขาถวายน้ำกลอกบาตร ฟังประคองบาตรกัวยมือ
 ทั้ง ๒ รับน้ำทำความเคารพ อย่าให้กระทบ กลอกบาตรกัวยติ ถ้า
 กระโดนมี ฟังเพลงในกระโดนด้วยเคารพ อย่าให้น้ำกระทบกระโดน

กระเด็นขึ้นถูกภิกษุหนึ่งใกล้ และถูกผ้าสังฆาฏิ ถ้ากระโดนไม่มี ฟิงเท
ลงในดินด้วยเคียว อย่าให้น้ำกระเด็นถูกภิกษุหนึ่งใกล้และถูกผ้าสังฆาฏิ
เมื่อท่ายกถวายข้าวสุก ฟิงประคองบาตรด้วยมือทั้ง ๒ รับข้าวสุกเถิก
ฟิงไว้โอกาสเพื่อสัพพะแกงกับ ถ้าเป็นเนยใสหรือน้ำมันหรือแกง พระ
เถระฟิงว่ากับทายกว่า ท่านจงให้เสมอกันไปแก่ภิกษุทั้งปวง แต่ของ
น้อย พอแก่แก่ภิกษุรูป ๑ หรือ ๒ รูปเท่านั้น กรันว่าจะให้ทั่วไป
ก็เป็นการเบียดเบียนทายก เพราะเหตุนี้ ฟิงรับของนั้นแต่กราวเดียว
หรือสองกราว เหลือน้อยารับ ฟิงตั้งสติและมีความสำคัญอยู่ใน
บาตรรับบิณฑบาต ฟิงรับแกงทั่วเท่าส่วนที่ ๔ แห่งบิณฑบาต ฟิงรับ
บิณฑบาตเต็มเสมอขอบบาตรข้างล่าง จังหันยังไม่ทั่วถึงแก่ภิกษุ
ทั้งปวงทราบใด พระเถระอย่าเพ้อฉันทก่อน ช้อนน้ำค้ำยโรงฉันทเล็ก
ภิกษุมีกำหนด คือโรงฉันทที่ใด ทายกเขาปรารถนาจะถวายให้ทั่วแล้ว
จะให้อภิกษุด้วย แก่โรงฉันทใหญ่ ในที่แห่งหนึ่งภิกษุฉันทอยู่ แห่งหนึ่ง
เขาถวายน้ำอยู่ ในโรงฉันทเช่นนั้น ฟิงฉันทตามสบายเถิก ฟิงฉันท
บิณฑบาต ตั้งสติปฏิบัติตามเสขียวัตถ์ทุก ๆ ช้อน จนถึงมือเบือนอามิส
อย่าจับ อย่ารับภาชนะน้ำ หนึ่ง ภิกษุทั้งปวงยังฉันทไม่แล้วทราบใด
พระเถระอย่าเพ้อรับน้ำล้างบาตรก่อน เมื่อทายกถวายน้ำล้างบาตร
ฟิงประคองบาตรด้วยมือทั้ง ๒ รับมาล้างบาตร ปฏิบัติดังกลอกบาตร
ก่อนนั้นเถิก และอย่าฟิงเทน้ำล้างบาตรทั้งเมล็ดข้าวลงในละแวกบ้าน
เมื่อจะกลับจากโรงฉันท ภิกษุหนุ่มฟิงกลับก่อน เถระฟิงกลับทีหลัง
คือว่า ถ้วยว่าเป็นเรือนแคบ โอกาสที่พระเถระออกไม่มี ฟิงปฏิบัติ
ดังนี้ เมื่อออกมาถึงนี้แล้ว ภิกษุหนุ่มฟิงยืนอยู่ที่ประตูเรือน กรัน
พระเถระออกมาจึงไปตามลำดับ ถ้าแลพระมหาเถระนั่งอยู่ใกล้ ภิกษุ

หนุ่มนั่งอยู่ในเรือน ฟังออกตามลำคับตั้งแต่อาสนะแห่งพระเถระ
อย่าให้กายต่อกายกระทบกัน เดินให้เป็นแถวไว้ระยะห่างพอมนุษย์
เดินได้ในระหว่าง ฟังบิณฑกัยด้วยก็เดินไปในละแวกบ้าน ปฏิบัติตาม
เสขียวัตรทุกๆ ข้อ จนถึงอย่าเดินกระโห่่งเท้าในละแวกบ้านนั้นเด็ก
นี้แลเป็นวัตรในโรงฉัน ให้ภิกษุฟังปฏิบัติด้วยก็ตั้งนี้ ในโรงฉันเด็ก.

ภทตคุควุตติ จบ

จกกล่าวในบิณฑจาริกวัตร

ในบิณฑจาริกวัตร ความว่า ภิกษุผู้จะเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต
คิดว่าเราจะเข้าไปยังบ้านในกาลนี้แล้ว ฟังบิณฑกัยให้มีมณฑล ๓
นุ่งให้เป็นปริมณฑล ผูกประคกเอา ช้อนผ้าสังฆาฏิกับอุทตราสงค์
เป็น ๒ ชั้น ห่มคลุมมกลัดรั้งคุม ล้างบาตรแล้วถือเอาบาตร อย่าคว่น
ค่อยเข้าไปในบ้านให้ดี ฟังบิณฑกัยด้วยก็เดินไปในละแวกบ้าน ปฏิบัติ
ตามเสขียวัตร สำหรับเข้าละแวกบ้านทุกๆ ข้อ จนถึงอย่าเดินกระโห่่ง
เท้าในละแวกบ้าน เมื่อจะเข้าไปยังเรือน ฟังกำหนดหมายว่าเราจะ
เข้าทางนี้ออกทางนี้ และอย่าคว่นเข้าไปเร็วนัก อย่าคว่นออกเร็วนัก
อย่ายืนให้ไกลนักใกล้นัก อย่ากลับให้ช้านัก อย่ากลับให้เร็วนัก ฟัง
ยืนอยู่กำหนดศุททายกเขาปรารภนาจะให้หรือไม่ให้ ถ้าทายกเขาหยุด
การงาน หรือลุกจากที่นั่ง หรือจับทรี หรือจับภาชนะ หรือร้อง
นิมนต์ให้หยุดอยู่ ฟังรู้ว่าเขาจะให้แล้วและยืนอยู่เด็ก เมื่อทายกถวาย
จังหัน ฟังแหวกผ้าสังฆาฏิด้วยมือซ้าย น้อมบาตรออกด้วยมือขวา

ประกอบบาตรด้วยมือทั้ง ๒ รับจันทน์เด็ก แต่อย่ามองดูหน้าทายก
ผู้ถวายจันทน์เป็นสตรีหรือบุรุษก็ตาม และพึงกำหนดคิดว่า เขาจะให้
สุปะแกงกับหรือไม่ให้ ถ้าเขาจับทรี หรือภาชนะ หรือร้องนิมนต์
ให้หยุดอยู่ก่อน พึงรู้ว่าเขาจะให้แล้วหยุดอยู่เถิด เมื่อเขาถวายจันทน์
แล้วพึงปิดบาตรด้วยผ้าสังฆาฏิ อย่าคว่น ค่อยๆ กลับให้ทีแล้ว รักษา
เสขียวัตถ์ในละแวกบ้านทุกๆ ข้อ จนถึงอย่าเดินกระโห่่งเท้าในละแวก
บ้าน รูปโคกลับแต่บิดนทาจากบ้านก่อน รูปนั้นพึงปฐาสนะไว้ที่
โรงฉัน ทั้งน้ำล้างเท้าทั้งรองเท้ากระเบื้องสี่เท้าไว้ และล้างภาชนะ
รองของฉันตั้งไว้ ทั้งน้ำฉันน้ำใช้ไว้คอยท่า รูปโคกลับจากบ้าน
ภายหลัง ถ้าของเหลือฉันมีอยู่ จ้างจะฉันไซ้ พึงฉันเถิด ถ้าไม่จ้าง
จะฉัน รูปนั้นพึงเอาไปเทเสีย ในที่ปราศจากของเขียว คือต้นไม้
ต้นหญ้า และเอาไปกตเสียในน้ำที่ไม่มีตัวสัตว์ เรอนั้นพึงรื้อเก็บ
อาสนะ และเก็บน้ำล้างเท้า ทั้งรองเท้า กระเบื้องสี่เท้า และล้าง
ภาชนะรองของฉันเก็บเสีย เก็บน้ำฉันน้ำใช้ และกวาดโรงฉันเสีย
องค์ใดเห็นหมอน้ำฉัน น้ำใช้ หรือหมอน้ำในเวทกุฎีเปล่าอยู่ไม่มีน้ำ
องค์นั้นพึงทักมาตั้งไว้ ถ้าผู้เที่ยวยกไม่ไหว พึงกวักมือร้องเรียกเพื่อน
เป็น ๒ มาช่วยกันหิ้วตั้งไว้ แต่เพราะเหตุนี้ อย่าเปล่งวาจาพูด
กันเลย นี่แลเป็นวัตรแห่งภิกษุผู้เที่ยวไปบิณฑบาตๆ พึงปฏิบัติ
ด้วยดีเถิด.

ปิณฑจาริกวัตถุ จบ

จกกล่าวในอรัญญิกวัตร

ในอรัญญิกวัตร ความว่า ภิกษุผู้อยู่ป่าพึงลุกขึ้นแต่เช้า เอาบาตร
 เข้าตุงแล้วเอาสายโยกคล้องในจะงอยไหล่ พาดจีวรบนบ่าขึ้นรองเท้า
 แล้ว เก็บเครื่องมือเครื่องดินปีดประตูหน้าต่างแล้ว พึ่งลงจากเสนา-
 สนะที่อยู่มา รู้ว่าจกเข้าไปบ้านในกาลนี้แล้ว พึ่งถอดรองเท้าขบเสีย
 ค่ายเคราพแล้ว เก็บไว้ในตุงบาตร เอาสายโยกคล้องในจะงอยไหล่
 ปีดกายให้มีมณฑล ๓ นุ่งให้เป็นปริมณฑล ต่อไปพึงปฏิบัติทั้งกล่าว
 แล้ว ในบิณฑจาริกวัตรทุกข้อ จนกลับมาจากบ้าน ถ้าน้ำในภายนอก
 บ้านไม่มี พึ่งทำภักทิจในภายในบ้าน ถ้าน้ำในภายนอกบ้านมี พึ่ง
 ออกจากบ้านทำภักทิจในภายนอกบ้านแล้ว ล้างบาตรทำให้ปราศจาก
 น้ำ แล้วเอาบาตรเข้าตุงคล้องสายโยกในจะงอยไหล่ จีบพับจีวรวาง
 บนศีรษะขึ้นรองเท้ามายังเสนาสนะ อนึ่ง ภิกษุผู้อยู่ป่าต้องตั้งน้ำฉัน
 น้ำใช้ไว้ และภาชนะไม่พอ ก็พึงทำน้ำฉันนั้นเองเป็นน้ำใช้ด้วยตั้งไว้
 เมื่อไม่ได้ภาชนะ พึ่งเอาไว้ในกระบอกลไม้ไผ่ เมื่อไม่ได้กระบอกลไม้ไผ่
 พึ่งให้อนุปลัมบันทำหลุมไว้ในที่ใกล้ และพึงสุมไฟไว้ พึ่งตั้งไม้สไฟ
 ไว้ เมื่อไม้สไฟมีอยู่ แม้จะไม่สุมไฟก็ควร ภิกษุอยู่ป่าฉันโค แม้
 ภิกษุเดินทางกันการ ก็พึงปรารธนาไม้สไฟ เหมือนเช่นนั้น แต่
 อยู่เป็นหมู่เป็นคณะ แม้จะปราศจากไม้สไฟก็ควร อนึ่ง ภิกษุอยู่ป่า
 ต้องตั้งไม้เท้าไว้ และต้องเรียนให้รู้ตาวนักษัตถุภษทั้งสี่ หรือแต่
 เอกเทศ และต้องเป็นผู้ฉลาดรู้ในทิศนั้น ๆ ตั้งแต่ตั้งน้ำฉันมา เหล่าน
 ต้องทำ เพื่อรักษาตัวให้พ้นอันตรายแต่โจร นี้แลเป็นวัตรแห่งภิกษุ

ผู้อยู่ป่าๆ ฟังปฏิบัติดังนี้เถิด.

อารณญกวัตต์ จบ

จกกล่าวในเสนาสนวัตร

ในเสนาสนวัตร ความว่า ภิกษุผู้อยู่ในวิหารคือกุฏิใด ถ้ากุฏินั้น
รกด้วยหยากเยื่อ ด้ว่าอุตสาหะจะชำระได้ ฟังชำระบ้นกวาดเสีย เมื่อ
จะชำระกุฏิฟังชนบาตรและจีวรออกวางไว้ข้างหนึ่งก่อนแล้ว ชนผ้า
นีสัสนะเครื่องลาดบนเตียงตั้งออกวางไว้ข้างหนึ่งก่อน ฟังชนฟูก
หมอนออกวางไว้ข้างหนึ่ง เตียงตั้งฟังทำเคารพ อย่าให้กระทบครูด
สืบนประตุ ชนออกด้วยคัตติงไว้ข้างหนึ่งแล้ว ชนเชียงรองเท้าเตียง
และกระโถนและพนักอิงออกวางไว้ข้างหนึ่ง เครื่องลาดพื้น ฟัง
กำหนดที่ปูแล้ว ชนออกวางไว้ข้างหนึ่ง ถ้าในวิหารหยากไย่ห้อยย้อย
ฟังกวาดแต่เพดานลงมาก่อน หน้าต่างเป็นราฟังเช็ดเสีย ถ้าฝาเขา
ทำบวิกรรมด้วยรง และพื้นเขาทาสีทำเป็นราชัน ฟังเอาท่อนผ้า
ชุบน้ำบิตเช็ดเสีย ถ้าพื้นเขาไม่ได้ฉาบทาเล้าไร่ ฟังเอาน้ำประพรม
ลงก่อนแล้วจึงเช็ด อย่าให้ผงฟุ้งขึ้นตกติดกุฏิ ฟังกวาดเก็บหยากเยื่อไป
เทเสียที่สมควร อย่าตบเคาะเสนาสนะเครื่องปลาดในที่ใกล้ภิกษุอื่น
และในที่ใกล้วิหารกุฏิ และในที่ใกล้น้ำฉันน้ำใช้ และอย่าตบเคาะ
ในที่แจ้งเหนือลม ฟังตบเคาะในที่ใต้ลม เครื่องลาดพื้นฟังตากเสีย
ที่สมควร แล้วชำระตบบ้นเสีย ชนกลับเข้าไปปูไว้อย่างเดิม เชียง
รองเท้าเตียงก็ฟังตากเสียแล้ว ชัดเช็ดชนกลับเข้าไปตั้งไว้ตามที่
เตียงตั้งก็ฟังตากชำระตบบ้นเสียแล้ว ทำโดยเคารพ อย่าให้กระทบ

ครูคดี ขนกลับเข้าไปไว้อย่างตั้งอยู่เดิม พุกหมอน ผ่านสีทนะ
 เครื่องลาดบนเตียงทั้ง ฟิงตากเสียแล้วชำระตบักเสีย แล้วขนกลับ
 เข้าไปไว้อย่างตั้งอยู่เดิม กระโถนพนก้องก็ฟิงตากขัดเสีย แล้วขนเข้า
 ไปตั้งไว้ตามที่ บาตรจิรวรก็ฟิงเก็บเสีย เมื่อจะเก็บบาตร มือข้างหนึ่ง
 ถือบาตร มือข้างหนึ่งลูบไต้เตียงตั้งแล้วจึงเก็บ อย่างวางบาตรในพื้น
 ไม่มีของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นต้นว่าใบไม้รอง เมื่อจะเก็บจิรวร เขามือ
 ข้างหนึ่งถือจิรวร เขามือข้างหนึ่งลูบราวจิรวรหรือสายเสดียงแล้ว เอา
 มือสอดใต้ราวจิรวรค่อยๆ วางให้ชายจิรวรอยู่ข้างใน ขนผ้าอยู่ข้างนอก
 หน้าตัว ถ้าลมเจือด้วยผงกลีฟัทมาแต่ทิศใด ก็ตะวันออกหรือทิศใต้
 ตะวันตกหรือทิศเหนือ ฟิงปิดหน้าต่างข้างทิศนั้นเสีย ถ้าเป็นฤดูหนาว
 กลางวันฟิงเปิดหน้าต่าง กลางคืนฟิงปิดเสีย ถ้าเป็นฤดูร้อน กลางวัน
 ฟิงปิดหน้าต่าง กลางคืนฟิงเปิดไว้ ถ้าบริเวณและซุ้ม และโรงฉั้น
 โรงไฟ เวจกุฎี ที่เหล่านั้นแห่งใดแห่งหนึ่ง รกด้วยหยากเยื่อฟิงกวาดเสีย
 ถ้าน้ำฉั่นน้ำไขไม่มี ฟิงตักมาตั้งไว้ ถ้าน้ำในหม้อชำระไม่มี ฟิงตักมาไว้
 ถ้าอยู่ในกุฎีเดียวกับภิกษุแก่กว่า ไม่บอกภิกษุผู้แก่ก่อน อย่าให้อุเทศ
 และปริปัจจา คือบอกบาลีและอรรถกถา อย่าท่องสวดสาธยาย อย่า
 แสดงธรรม อย่าตามประทีป อย่าดับประทีป อย่าเบียดอย่าบีตหน้าต่าง
 แต่ประตูเป็นที่ใช้สอยใหญ่ เพราะเหตุนั้น ในการปิดการเปิดประตู
 กิจซึ่งจะบอกภิกษุแก่ก่อนไม่มี แต่การให้อุเทศเป็นต้นนอกนั้นต้อง
 บอกผู้แก่ก่อนจึงทำได้ จะบอกทุกวันก็ควร ถ้าแม้ภิกษุหนุ่มบอกเสีย
 ว่า จงเป็นอันบอกที่เดียว หรือว่าอย่าต้องบอกอีกเลย ผู้แก่รับว่าสาธุ
 หรือผู้แก่กล่าวเองว่า ท่านจงอยู่ตามสบายเถิด แม้นอนุญาติแล้วดังนี้
 ก็ควร เป็นสภาคันเคยกัน แม้ไม่บอกด้วยความคุ้นเคย ก็ควรแท้

ถ้าเดินในที่จงกรมกับภิกษุผู้แก่กว่าไซ้ร อย่าพึงกลับให้สบหน้ากับ
ภิกษุผู้แก่กว่า และอย่ากระทบกระทั้งภิกษุผู้แก่กว่าด้วยมุมผ้าจีวร
ขึ้นแลเป็นเสนาสนวัตร ภิกษุทั้งหลาย พึงปฏิบัติด้วยดีในเสนาสนะ
ดังนี้เถิด.

เสนาสนวัตตัม จป

ในชั้นตามรวัตร์

ข้อหนึ่ง พระองค์ทรงห้ามไว้ว่า ในเรือนไฟ ภิกษุหนุ่มอันภิกษุ
ผู้เป็นเถระห้ามไว้ ไม่ให้ปรนพินมาก และอย่าอาศัยความไม่เอื้อเพื่อ
ขึ้นปรนพินเข้ามากติดไฟ ถ้าเธอใดขึ้นปรนพินเข้ามากติดไฟ ต้อง
ทุกกฏ ข้อหนึ่งว่า อย่าพึงปิดประตูนั่งเฝ้าประตูอยู่ ถ้าเธอใดปิดประตู
นั่งเฝ้าประตู ต้องทุกกฏ

ความในชั้นตามรวัตร์ว่า ภิกษุใด ไปยังชั้นตามระ คือ เรือนไฟ
เป็นที่ย่างกายให้ร่วงโรกก่อน ถ้าเท่าในเรือนไฟหนามากไซ้ร เธอ
ผู้ไปก่อนนั้นพึงเทเสีย ถ้าเรือนไฟและบริภัณฑ์ คือ ลานภายนอก
เรือนไฟในที่ลุ่ม และซุ้ม และศาลา แห่งเรือนไฟเหล่านี้ รกด้วย
หยากเยื่อ พึงกวาดแผ้วเสีย พึงบดจรวนไว้ พึงเอาดินสำหรับทาหน้า
แช่น้ำไว้ พึงเอาน้ำมาไว้ในรางน้ำก่อนแล้ว จึงเข้าไปยังเรือนไฟ
เมื่อจะเข้าไป พึงเอาดินทาหน้า แล้วปิดทั้งข้างหน้าข้างหลัง จึงเข้าไป
ในเรือนไฟ อย่างนี้เบียดชิดภิกษุผู้เป็นเถระ และอย่าห้ามกันอาสนะ
ภิกษุหนุ่ม ถ้าอุตสาหะไซ้ร พึงทำบริกรรม ปิบนวกให้ภิกษุผู้เป็น
เถระในเรือนไฟ เมื่อจะออกจากเรือนไฟ พึงถือเอาทั้งสำหรับเรือนไฟ

แล้วปิดทั้งข้างหน้าข้างหลัง ออกจากเรือนไฟ ถ้าอุทสาหะไซ้ร้ ฟิง
ทำบวิกรม คือ ชักสี่ตัวให้แก่ภิกษุผู้เถระในน้ำด้วย และอย่าอาบ
ข้างหน้าภิกษุผู้เป็นเถระทั้งหลาย อย่าอาบเหนือน้ำแห่งเถระ อาบแล้ว
เมื่อจะขึ้น ฟิงให้ทางแก่เถระทั้งหลาย ซึ่งจะขึ้น เธอใดออกจาก
เรือนไฟภายหลัง ถ้าเรือนไฟเบือน เรือนนั้นฟิงล้างเสีย ฟิงล้างวาง
สำหรับแช่กิน เก็บทั้งสำหรับเรือนไฟ กับไฟปิดประตูแล้วจึงหลีกไป
นั่นแลเป็นขันตาพรวัตร ให้ภิกษุทั้งหลาย ฟิงปฏิบัติด้วยดีในเรือนไฟ
ทั้งนี้เถิก เรือนไฟนี้พระองค์ทรงอนุญาตไว้ เพื่อเป็นที่ย่างกายซึ่ง
หนาค่ายโทษฉนอาหารประณีต ตามคำหมอชีวกโกมารภัจกราบทูล
แม้ทุกวันนี้ไม่ใช่เรือนไฟ ก็ฟิงปฏิบัติในธรรมเนียมอาบน้ำนั้นเถิก.

ขันตาพรวัตติ จป

ในวัจจกฏีวัตร

ข้อหนึ่ง ทรงห้ามไว้ว่า ภิกษุอย่าอุจจาระแล้ว เมื่อน้ำมีอยู่
อย่าฟิงไม่ล้างชำระ ถ้าเธอใดไม่ชำระเสียด้วยน้ำ ต้องทุกกฏ ถ้ามี
น้ำอยู่ แต่ที่กำบังไม่มี ฟิงตักน้ำไปด้วยภาชนะล้างชำระเสียในที่ลับ
เถิก ถ้าภาชนะไม่มี ฟิงตักน้ำไปด้วยบาตร แม้บาตรไม่มี ก็ชื่อว่า
ไม่มีภาชนะ เมื่ออีกว่า ที่นี้แน่นักไปข้างหน้า น้ำอื่นจกมืออยู่และไป
เมื่อไม่ได้น้ำเลย เป็นเวลาจนจะไปภิกขาจารเสีย ก็ฟิงเช็ดเสียด้วย
ไม้ หรือของสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วจึงไป แม้จะฉนหรือทำอนุโมทนาก็ควร
ข้อหนึ่ง ทรงห้ามและอนุญาตไว้ว่า ในวัจจกฏี ภิกษุอย่าฟิงไปถ่าย
เวจตามลำคับผู้แก่พรรษา ถ้าเธอใดไปถ่ายอุจจาระตามผู้แก่ ต้อง

ทุกกฎ เราทากอนอนุญาตให้ไปถ่ายอุจจาระตามลำดับที่มา ในวัจจกฏ
ในที่ถ่ายบัสสาวะ ในท่าน้ำ ๓ สถานนั้น ลำดับผู้มาถึงก่อนนั้นแล
เป็นประมาณ

ความในวัจจกฏวัตร ว่า ภิกษุใด ไปวัจจกฏ เธอขึ้นพึงยืน
ข้างนอกกระแอมไอ้ขึ้นก่อน แม้ภิกษุผู้หนึ่งข้างใน พึงกระแอมไอรับ
แล้วพึงพาตจิวรตบรราวจิวร หรือสายเสตียงแล้ว อย่าคว่น ก้อยๆ
เข้าไปในวัจจกฏ ด้วยดี อย่าเข้าไปให้เร็วพลันนัก อย่าเลิกผ้าถุง
เข้าไป พึงยืนบนเขียงเวจแล้วจึงเลิกผ้าถุง อย่าเบ่งก้งอืดๆ ทอด
ถอนใจใหญ่พลาง ถ่ายอุจจาระพลาง อย่าเคี้ยวไม้สีฟันพลางใน
วัจจกฏ หรือที่ไชวัจจกฏ เมื่อถ่ายอุจจาระห้ามไม่ให้เคี้ยวไม้สีฟันในที่
ทั้งปวง อนึ่ง อย่าถ่ายอุจจาระลงนอกรางเวจ อย่าถ่ายบัสสาวะลง
นอกรางบัสสาวะ อย่าบ้วนน้ำลาย น้ำมูก น้ำหมาก ลงในรางบัสสาวะ
อย่าเช็ดชำระด้วยไม้คม คือ ไม้ผ่าไม้ไผ่เหลาคมแข็ง หรือไม้เป็นปม
เป็นหนาม เป็นโพรง ไม้ฝุ่ เหล่านี้ อย่าชำระ แต่ไม่ถือเอาไม้ชำระ
เข้าไปในวัจจกฏ ไม่เป็นอาบัติ อนึ่ง อย่าทิ้งไม้ชำระลงในหลุมเวจ
ถ่ายอุจจาระแล้ว พึงยืนบนเขียงเวจปิดผ้าก่อน อย่าออกให้เร็วพลันนัก
อย่าเลิกผ้าถุงออกมา พึงไปยืนที่เขียงชำระแล้ว จึงเลิกผ้าถุง อย่า
ชำระด้วยน้ำทำเสียงดังจะปุจะปุ อย่าให้น้ำเหลืออยู่ในภาชนะน้ำชำระ
ช้อนนี้ ประสงค์แต่ในที่สาธารณะทั่วไปแก่ภิกษุทั้งปวง ด้วยว่า ในที่
เช่นนั้น ภิกษุอื่นๆเปลี่ยนกันมา เพราะเหตุนี้ จึงอย่าให้น้ำเหลืออยู่
แต่ที่อันใด เขาทำไว้ในเอกเทศอันหนึ่ง ในวิหารแม้เป็นของสงฆ์
เพื่อจะไปถ่ายอุจจาระเนื่องนิคย หรือเป็นที่วัจจกฏของบุคคล ในที่

เช่นนั้นจะให้น้ำเหลืออยู่ที่ควร แม้ฉันทายไปบ่อยๆ จะให้เหลือไว้
ควรแท้ อื่นๆ ชำระแล้ว พึงย่นบนเชิงชำระปัดด้วยผ้า ถ้าจกฏี
แปดเบือนท้วยอุจจาระ พึงตักน้ำมาล้างเสีย น้ำมีอยู่ แต่ภาชนะไม่มี
หรือภาชนะมี แต่ไม่มี ก็ชื่อว่าไม่มี เมื่อไม่มีทั้ง ๒ ชื่อว่าไม่มีแท้
พึงเช็ดด้วยไม้ หรือวัตถุ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วจึงไปเกิด ถ้าตระกร้าไม้
ชำระเต็มไซ้ พึงเทเสีย ถ้าจกฏี หรือที่บริภณท์ คือ ที่แจ้งในที่
ล้อมนอกจกฏี หรือบริเวณ หรือซุ้มแห่งจกฏี เหล่านี้ แห่งใด
แห่งหนึ่ง รกด้วยหยากเยื่อ พึงกวาดแผ้วเสีย ถ้าน้ำในหม้อชำระไม่มี
ไซ้ พึงตักน้ำมาไว้ น้แฉ เป็นวัจจกฏีวัตรแห่งภิกษุทั้งหลาย พึง
ปฏิบัติด้วยดี ในวัจจกฏีที่ถ่ายอุจจาระเกิด.

วัจจกฏีวัตร จบ

จักกล่าวในอุปัชฌายวัตร

ในอุปัชฌายวัตร ความว่า ภิกษุผู้เป็นสัทธังวิหาริก พึงปฏิบัติ
ชอบในอุปัชฌาย์ ความปฏิบัติชอบ อย่างนี้

สัทธังวิหาริก คือ ภิกษุและสามเณร พึงลุกขึ้นแต่เช้า ถ้าสวม
รองเท้าจงกรมอยู่ พึงถอดรองเท้าเสีย ทำผ้าห่มเฉียงบ่าข้างหนึ่ง
พึงให้ไม้ตีพื้น ให้น้ำล้างหน้าบ้วนปาก แล้วปูลาสนะไว้ ข้าวคัมมี
พึงล้างภาชนะนำข้าวคัมมีน้อมเข้าไปให้ อุปัชฌาย์ฉันข้าวคัมมีแล้ว พึง
ถวายน้ำแล้ว รับภาชนะข้าวคัมมีมา ทำโดยเคารพ อย่าให้กระทบ
กรูตสี ล้างเก็บเสียด้วยดี เมื่ออุปัชฌาย์ลุกแล้ว พึงรื้อเก็บอาสนะเสีย

ถ้าอุบัชฌาย์ใครจะเข้าบ้านไซ้ร ฟังให้ผ้าถุงและรับผ้าเปลี่ยนถุง ฟังให้ประกกเอว ฟังซ่อนผ้าอุตราสงค์ กับผ้าสังฆาฏิเป็น ๒ ชั้นให้ ฟังล้างบาตรแล้วให้ท่งน้ำควย ถ้าอุบัชฌาย์จำนงจะให้เป็นบัจฉา-
สมณะตามหลังไปควยไซ้ร ฟังบีคกายให้มีณฑล ๓ นุ่งให้เป็น ปริณณฑลแล้วคาดประกกเอว ซ่อนผ้าให้เป็น ๒ ชั้น ห่มคลุมกลักรังกุม ล้างบาตร ถือเอาบาตรแล้ว เป็นบัจฉาสมณะไปภายหลังแห่ง
อุบัชฌาย์ อย่าเดินไปให้ไกลนัก อย่าให้ไกลนัก กะเนพออุบัชฌาย์
เหลียวมาพุกควย ก้าวไปก้าวหนึ่ง สองก้าวก็ถึง บาตรอุบัชฌาย์ร้อน
หรือเต็มควยข้าวต้ม หรือข้าวสวย ฟังรับบาตรอุบัชฌาย์ เปลี่ยนบาตร
ของตนให้อุบัชฌาย์ เมื่ออุบัชฌาย์พุกอยู่ อย่ากล่าวคำสอแตรกขึ้น
ในระหว่าง ๆ เมื่ออุบัชฌาย์กล่าวคำไถลต่ออาบัติ ก็ทำคฺจถามว่า
กล่าวเช่นนี้ควรหรือไม่ เป็นอาบัติหรือไม่ ห้ามเสีย อย่าห้ามควยคำ
กระโชกกระชั้น เมื่อจะกลับจากบ้าน ฟังกลับก่อนแล้วปูอาสนะไว้
ตั้งน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ท่าแล้ว ลุกไปรับบาตร
จีวร ฟังให้ผ้าผลัดนุ่ง รับผ้าถุงมา ถ้าจีวรชุ่มควยเหงื่อไซ้ร ฟังตาก
เสียในที่ร้อนกรุ่นหนึ่ง แต่อย่าตากทิ้งไว้ในที่ร้อนให้นานแล้ว ฟังพับ
เสีย เมื่อจะพับจีวรฟังเหลื่อมมุมข้างหนึ่งให้เกินมุมข้างหนึ่งสัก ๔ นิ้ว
แล้วจึงพับ อย่าให้หักกลาง ฟังทำประกกเอวไว้ในชนคจีวร

ถ้าบิณฑบาตมีอยู่ อุบัชฌาย์ใครจะฉันไซ้ร ฟังให้น้ำแล้ว ฟัง
น้อมบิณฑบาตเข้าไป ฟังถามอุบัชฌาย์ควยน้ำฉัน อุบัชฌาย์ฉันแล้ว
ฟังให้น้ำแล้ว ฟังรับบาตรมาทำให้ท่า อย่าให้ครุคสี ล้างเสีย ทำให้
หมกน้ำควยก็แล้ว จึงตากไว้ในที่ร้อนกรุ่นหนึ่ง แต่อย่าตากบาตรทิ้งไว้

ในที่ร้อนให้นานแล้ว ฟึ่งเก็บบาตรจีวรเสีย เมื่อจะเก็บบาตรและ
จีวร ฟึ่งเก็บถังกล้าวแล้วในเสนาสนวัตรนั้นเกิด เมื่ออุปัชฌาย์ลุกแล้ว
ฟึ่งเล็กอาสนะ เก็บน้ำล้างเท้า ถังรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าเสีย
ถ้าที่นั้นรกด้วยหยากเยื่อไชร์ ฟึ่งกวาดแผ้วเสีย

ถ้าอุปัชฌาย์ใครจะอาบน้ำไชร์ ฟึ่งตักแตงน้ำอาบให้ ถ้าต้อง
การต้มน้ำเย็น ฟึ่งตักแตงน้ำเย็นให้ ถ้าต้องการต้มน้ำร้อน ฟึ่ง
ตักแตงน้ำร้อนให้ ถ้าอุปัชฌาย์ใครจะเข้าเรือนไฟไชร์ ฟึ่งบค
จุมแด่กินทาน้ำไว้ แล้วถือถังสำหรับเรือนไฟตามหลังอุปัชฌาย์
ไปแล้ว ให้ตั้ง รับจีวรมาเก็บไว้ที่สมควรข้างหนึ่ง ฟึ่งให้จุม ให้
กินทาน้ำ ถ้าอุทสาหะอยู่ ฟึ่งเข้าไปในเรือนไฟด้วย เมื่อจะเข้าไป
ฟึ่งปฏิบัติถังกล้าวแล้วในชั้นตามวัตรเกิด ฟึ่งทำบริกรรมบีบนวด
ให้อุปัชฌาย์ในเรือนไฟ เมื่อจะออกมาฟึ่งปฏิบัติถังกล้าวแล้วใน
ชั้นตามวัตรเกิด ฟึ่งทำบริกรรมชัคสี่ให้อุปัชฌาย์ในน้ำด้วย อาบน้ำ
แล้วฟึ่งขึ้นมาก่อน ทำตัวของตนให้หมดน้ำแล้ว จึงนุ่งผ้าแล้ว
ฟึ่งเช็ดน้ำที่ตัวอุปัชฌาย์แล้ว ฟึ่งให้ผ้านุ่ง ให้ผ้าสังฆาฏิแล้ว ฟึ่งถือ
เอาถังสำหรับเรือนไฟมาตั้งไว้ก่อน ฟึ่งตั้งน้ำล้างเท้า ถังรองเท้า
กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ท่า ฟึ่งตามอุปัชฌาย์ด้วยน้ำฉัน

ถ้าใครจะเรียนบาลี ก็ฟึ่งให้อุปัชฌาย์แสดงบาลีขึ้น ถ้าใคร
จะไต่ถามเรียนอรรถกถา ก็ฟึ่งไต่ถามเรียน

อุปัชฌาย์อยู่ในวิหารกุฎิใด ถ้าวิหารกุฎินั้นรกด้วยหยากเยื่อ
ถ้าอุทสาหะอยู่ ฟึ่งชำระบัตถกวาดเสีย เมื่อจะชำระกุฎิ ฟึ่งปฏิบัติ

ทั้งกล่าวแล้วในเสนาสนวัตรจนทุกประการ จนถึงตกน้ำไว้ในหม้อ
ชำระเด็ก

ถ้าความกระสันไม่ยินดีในพรหมจรรย์ อยากสึกเกิดขึ้นแก่
อุปัชฌาย์ไซ้ ให้สัทธังวิหาริกพึงพาไปเที่ยวในที่อื่น หรือวานภิกษุ
อื่นให้พาไปเที่ยวเสีย หรือทำธรรมกถาแล้วให้อุปัชฌาย์หายกระ
สัน ถ้าความรำคาญรังเกียจสงสัยเกิดขึ้นแก่อุปัชฌาย์ ให้สัทธังวิหาริก
พึงบรรเทาเสีย หรือวานภิกษุอื่นให้ช่วยบรรเทาเสีย หรือทำธรรมกถา
ให้อุปัชฌาย์วางับเสีย ถ้าทิวติความเห็นผิดเกิดขึ้นแก่อุปัชฌาย์ไซ้
ให้สัทธังวิหาริกว่ากล่าวให้สละเสีย หรือวานภิกษุอื่นให้ว่ากล่าวให้
สละเสีย หรือทำธรรมกถาให้อุปัชฌาย์วางับเสีย

ถ้าอุปัชฌาย์ต้องภรรยา คือสังฆาภิเสก เป็นผู้ควรปริวาส
หรืออยู่ปริวาส ต้องอันตราบัติ เป็นผู้ควรมุลาปฏิกัสสนะ หรืออยู่
ปริวาสแล้วเป็นผู้ควรมานัต หรืออยู่มานัตแล้วเป็นผู้ควรอัพภานกรรม
กิจเหล่านี้ ให้สัทธังวิหาริกพึงทำความชวนชวายเป็น โฉนสงฆ์จะพึง
ให้ปริวาส และมุลาปฏิกัสสนะ และมานัต และอัพภาน แก่อุปัชฌาย์
ทั้งนี้

ถ้าสงฆ์ใครจะทำคัชฌนียกรรม หรือนิสกรรม หรืออุพพาชนีย-
กรรม หรือปฏิสารณียกรรม หรืออุกเขปนียกรรม สิ่งใดสิ่งหนึ่ง
แก่อุปัชฌาย์ไซ้ ให้สัทธังวิหาริกพึงทำความชวนชวายเป็น โฉนสงฆ์
จะไม่พึงทำกรรมแก่อุปัชฌาย์ หรือจะน้อมไปเพื่อเป็นกรรมเบา ทั้งนี้
ถ้ากรรมนั้น สงฆ์ทำแก่อุปัชฌาย์แล้วไซ้ ให้สัทธังวิหาริกพึงทำความ
ชวนชวายเป็น โฉนอุปัชฌาย์จะพึงปฏิบัติชอบ สงฆ์จะพึงวางับกรรม
นั้นให้ ทั้งนี้

ถ้าจิ๋วแห่งอุปัชฌาย์จะต้องซัก หรือจิ๋วอุปัชฌาย์จะต้องทำ หรือน้ำย้อมอุปัชฌาย์จะต้องต้ม หรือจิ๋วอุปัชฌาย์จะต้องย้อม กิจเหล่านี้ ให้สัทธังวิหาริกพึงทำให้ หรือสัทธังวิหาริกพึงทำความ ขวนขวายในกิจเหล่านี้ เมื่อจะย้อมจิ๋วแห่งอุปัชฌาย์ พึงย้อม พลิกกลับไปมาด้วยดี เมื่อตากแฉกน้ำย้อมในจิ๋วยังไม่ขาด อย่าเพ่อ หลีกไปเสีย เผื่ออยู่ก่อน

ไม่บอกอุปัชฌาย์ก่อน อย่าให้บาตร ให้จิ๋ว ให้บริวาร และ โทนผมให้ และทำบริกรรมให้ และทำความขวนขวายให้แก่คน บางคน และอย่ารับบาตร รับจิ๋ว รับบริวาร คนบางคน และอย่า ยังคนบางคนให้โทนผมให้ ๆ ทำบริกรรมให้ ๆ ทำความขวนขวาย ให้แก่ตน และอย่าเป็นปัจฉาสมณะ ตามหลังคนบางคน อย่าถือเอา คนบางคนมาเป็นปัจฉาสมณะ อย่างนำมิดทาบตาไปให้แก่คนบางคน อย่าให้คนบางคนนำมิดทาบตามาให้ ซึ่งว่าคนบางคนนั้น ประสงค์ เอาคนที่เป็ณวิสภาค ไม่ชอบแก่อุปัชฌาย์ ต้องบอกอุปัชฌาย์ก่อน จึงทำการเหล่านี้ได้

และไม่บอกลาอุปัชฌาย์ก่อน อย่าพึงเข้าไปบ้าน อย่าพึงไป บำช้า เพื่จะอยู่หรือจะคุ อย่าพึงไปสู่ทิศ ใครจะเข้าไปบ้านหรือ มิดทาบตา หรือด้วยกิจอื่น พึงบอกอุปัชฌาย์ก่อนจึงเข้าไป ถ้า อุปัชฌาย์ปรารธนาจะลุกขึ้นแต่เข้า ไปยังที่ภิกขาจารโกสโลฐ์ อุปัชฌาย์ ก็พึงบอกว่า ภิกษุหนุ่มจงเข้าไปมิดทาบตาเกิด ทั้งนี้ก่อนแล้วจึงไป เมื่อไม่บอกดังนี้แล้วไปเสีย สัทธังวิหาริกไปที่บริเวณไม่เห็นอุปัชฌาย์ จะเข้าไปบ้านก็ควร ถ้าแม้ว่าเข้าไปเห็นเข้าเฝ้าฯ ตั้งแต่ที่เห็นจะบอก

ลากี้กวร สัทธังวิหาริกไกรจะหลีกไปยังทิศที่อื่น ฟังบอกกาลแล้ว
 อ้อนวอนลา ๓ ครั้ง ถ้าอุปัชฌาย์อนุญาตเป็นความดี ถ้าไม่อนุญาต
 ไซ้ร แม้เมื่ออาศัยอุปัชฌาย์อยู่ อุทเทสหรือปริปัจนหรือกัมมัญฐาน
 หรือปรารภความเพียร เหล่านี้ไม่บริบูรณ์ อุปัชฌาย์เป็นพาลไม่ฉลาด
 เป็นแต่ไม่ยอมให้ไปค้าย ไกรจะให้อยู่ในสำนักตนอย่างเดียวเท่านั้น
 อุปัชฌาย์เช่นนี้แม้ห้ามอยู่ จะไปก็กวร

ถ้าอุปัชฌาย์เป็นไซ้ไรร ฟังอุปัฏฐากตลอดชีพ ฟังกอยทำอยู่
 กว่าจะหายไซ้ อย่าฟังไปในที่ไกล ถ้าภิกษุผู้อุปัฏฐากอื่นมีอยู่ไซ้ร
 ฟังแสวงหาหาให้ไว้ในเมื่อภิกษุนั้นแล้ว บอกว่าเธอองค์นี้จักอุปัฏฐาก
 แล้วจึงค่อยไป สัทธังวิหาริกจะฟังปฏิบัติในอุปัชฌาย์ทั้งหลาย
 อย่างไร นี้แลเป็นอุปัชฌาย์วัตรแห่งสัทธังวิหาริก ทั้งนี้แล.

อุปชฌายวตฺถุ จป

จักกล่าวในสัทธังวิหาริกวัตร

ในสัทธังวิหาริกวัตร ความว่า อุปัชฌาย์ฟังปฏิบัติชอบใน
 สัทธังวิหาริก ความปฏิบัติชอบอย่างนี้ อุปัชฌาย์ฟังสงเคราะห์ ฟัง
 อนุเคราะห์สัทธังวิหาริก ด้วยอุทเทส คือบอกบาติ ด้วยปริปัจน คือ
 บอกเนื้อความแห่งบาติ และด้วยโอวาท คือสั่งสอน และด้วยอนุ-
 สาสณี คือพราสอนเนื่องๆ ถ้าบาตร และจีวร และสมณบริขารอื่น
 ซึ่งเหลือเกินของอุปัชฌาย์มี ของสัทธังวิหาริกไม่มีไซ้ร อุปัชฌาย์ฟัง
 ให้ หรือฟังทำความชวนชวายเป็น ไฉนบาตร และจีวร และสมณ-

บริหารจะพึงเกิดขึ้นแก่สังฆวิहारิก ดังนี้ ถ้าสังฆวิहारิกเป็นไข้
ไข้ว ให้อุบัชฌาย์พึงปฏิบัติ ดังกล่าวแล้วในอุปัชฌายวัตรทุกประการ
เถิด ถวายว่าตั้งแต่ให้ไม้สัณฑ์ไป เหมือนถวายอุปัชฌายวัตรทุกข้อ เว้น
แต่อุปัชฌาย์ไม่ต้องบอกลาสังฆวิहारิกเท่านั้น ตั้งแต่ให้ไม้สัณฑ์ไป
จนถึงตกน้ำไว้ในหม้อชำระ วัตรเหล่านี้ อุปัชฌาย์พึงทำแก่สังฆ-
วิहारิกเมื่อเป็นไข้อย่างเดียว แต่พาสังฆวิहारิกไปเที่ยวรับความ
กระสันเป็นต้นไป แม้สังฆวิहारิกไม่เป็นไข้ อุปัชฌาย์ต้องทำแท้
ชกจีวร ตัมน้ำย้อม ย้อมจีวร เหล่านี้ อุปัชฌาย์พึงสอนสังฆวิहारิก
ให้ทำเถิด อุปัชฌาย์ทั้งหลายจะพึงปฏิบัติชอบในสังฆวิहारิกอย่างไร
นี้แล เป็นสังฆวิहारิกวัตรของอุปัชฌาย์ ดังนี้แล.

สหวิहारิกวัตถุ จบ

ในอาจารย์วัตร ความว่า อันเทวาสิกผู้ถือนิสัยอยู่ด้วยอาจารย์
พึงปฏิบัติชอบในอาจารย์ ความปฏิบัติชอบในอาจารย์ เหมือน
อุปัชฌายวัตรทุกประการ.

อาจารย์วัตถุ จบ

ในอันเทวาสิกวัตร ความว่า อาจารย์ผู้ให้นิสัยพึงปฏิบัติชอบใน
อันเทวาสิก ความปฏิบัติชอบในอันเทวาสิก เหมือนสังฆวิहारิกวัตร
ทุกประการ.

อนเทวาสิกวัตถุ จบ

ในวัตรทั้ง ๑๔ นี้ ภิกษุอาศัยความไม่เอื้อเฟื้อไม่ทำตาม เป็น
 ทุกกฎ ในขณะที่ปลงจิตจะไม่ทำทุกวัตรไป แต่ในข้อใดเป็นคำ
 ปฏิเสธห้าม กอปรด้วย น อักษรว่า อย่า ๆ ไม่ ๆ นั้น ขึ้นทำในข้อ
 นั้น ๆ เป็นทุกกฎ ในขณะที่เมื่อล่วงทุกข้อไป.

ขนฺธกวตฺติ จป

กุลบุตรผู้จะบวช โจนผมปลงหนวดแล้ว รับผ้ากาสาละ แต่
 ภิกษุมาหนึ่งห่มแล้ว รับสรณคมน์ในสำนักภิกษุแล้ว และนั่งยองไว้
 เท้าทั้งสองยกมือประณม ในสำนักภิกษุใดแล้ว กล่าวว่า อุปัชฌาย
 เม ภนฺเต โหหิ ท่านจงเป็นอุปัชฌาย์แห่งข้า ดังนี้แล้ว ภิกษุนั้นให้
 กุลบุตรนั้น รู้ความด้วยคำว่า สาธุ หรือ ลหุ หรือ โอปายิกิ หรือ
 ปฏิรูป หรือ ปาสาทิเกน สมฺปาเทหิ เหล่านี้ ด้วยบทใดบทหนึ่ง ภิกษุ
 ผู้ให้รู้นั้น ชื่อว่าอุปัชฌาย์ กุลบุตรผู้ขอ นั้น จะเป็นสามเณรอยู่ก็ตาม
 หรือจะไต่อุปสมบทขึ้นเป็นภิกษุก็ตาม ชื่อว่า สัทธังวิहारิก สัทธัง-
 วิहारิกนั้น พึงปฏิบัติด้วยดีในอุปัชฌาย์ ถ้าไม่ปฏิบัติด้วยดี ต้อง
 ทุกกฎ สัทธังวิहारิกเมื่อไม่ทำวัตร ตั้งแต่ให้ไม้สัพนมาจนถึงยอมจีวร
 ความเสื่อมยอมมีแก่อุปัชฌาย์ เพราะเหตุนี้ สัทธังวิहारิกเมื่อไม่
 ทำวัตรนั้น แม้เป็นนิสสยมุต พันนิสยแล้ว หรือยังไม่พันกัตถิ คง
 เป็นอาบัติแท้ เมื่อไม่ทำวัตรตั้งแต่ไม่บอกอุปัชฌาย์ก่อน ให้บาคร จีวร
 เป็นคันแก่คนบางคนไป ยังไม่พันนิสยอย่างเดียว จึงเป็นอาบัติ อุปัชฌาย์
 ไม่ปฏิบัติในสัทธังวิहारิก เป็นอาบัติทุกกฎแก่อุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์
 ปฏิบัติดี สัทธังวิहारิกทั้งหลายไม่ปฏิบัติดี เป็นอาบัติแก่สัทธังวิहारิก

ทั้งหลายนั้น เมื่ออุปัชฌาย์ยืนตัวตรอยู่ สัทธังวิหาริกเฝ้ามากด้วยกัน
 ไม่ทำ เป็นอาบัติด้วยกันทั้งหมด ถ้าอุปัชฌาย์กล่าวว่า คนผู้อุปัฏฐาก
 ของเรามีอยู่ ท่านทั้งหลายจงทำความเพียรในการสาธยายและมนสิการ
 เป็นต้นของตนเถิด ดังนี้ไซ้ ไม่เป็นอาบัติแก่สัทธังวิหาริกทั้งหลาย
 อุปัชฌาย์ไม่รู้ซึ่งจะยินดีหรือไม่ยืนตัวตรเป็นคนเขลาอยู่ สัทธังวิหาริก
 มากด้วยกัน องค์หนึ่งซึ่งเป็นผู้พร้อมด้วยวัตรปฏิบัติ ถ้าทำเอาเป็น
 ภาระตนเสียว่า ข้าจะทำกิจแก่อุปัชฌาย์ ท่านทั้งหลายจงมีความ
 ขวนขวายน้อยเถิด ดังนี้แล้ว ปลอยภิกษุอื่นไปไซ้ ตั้งแต่เรอนั้น
 ทำเป็นภาระตนไป ไม่เป็นอาบัติแก่สัทธังวิหาริกเหล่านั้น

ภิกษุผู้ไม่มีอุปัชฌาย์ขอนิสัย โดยอาการดังกล่าวแล้วก่อน ใน
 สำนักภิกษุซึ่งเป็นพหุสูต มีพรรษา ๑๐ องค์ใด ด้วยคำว่า อาจารย์
 เม ภนุเต โหหิ อายสุมโต นิสฺสาย วุณฺณามิ ดังนี้แล้ว ภิกษุนั้น
 ให้ความด้วยคำว่า สาธุ เป็นต้นไป บทโคปทหนึ่ง เรอนั้นชื่อว่า
 อาจารย์ผู้ให้นิสัย ผู้ขอนิสัยชื่อว่านิสสัยนเทวาสิก ว่าศิษย์อยู่ในภายใน
 ด้วยนิสสัย ซึ่งจะเป็นอาบัติแก่อันเทवासิกเช่นนั้น ให้พึงรู้โดยลักษณะ
 อันกล่าวแล้วในสัทธังวิหาริกไม่ทำวัตรแก่อุปัชฌาย์นั้นเถิด ด้วยว่า
 นิสสัยนเทवासิกผู้อาศัยอยู่ ยังอาศัยอาจารย์อยู่ตราบโค ต้องทำอา-
 จริยวัตรอยู่ตราบนั้น แต่บัพพัชชันเทवासิก ศิษย์ผู้รับสรณคมน์จะบวช
 เป็นสามเณร และอุปสัมปັນเทवासิก ศิษย์ผู้ทำนสวคกรรมวาจา
 เป็นอุปสัมบันนภิกษุ และธัมมกันเทवासิก ศิษย์ผู้เรียนธรรม ๓ นี้
 แม้เป็นนิสสัยมุต พ้นนิสสัยแล้ว ก็ยังต้องทำอาจริยวัตรอยู่ ตั้งแต่ต้นจน
 ถึงย้อมจีวร แต่ในวัตรเป็นต้นว่า ไม่บอกอาจารย์ก่อนจึงให้บาตร

จิ๋วแก่คนบางคนไป ไม่เป็นอาบัติแก่อันเตวาสิก ๓ จำพวกนั้น
 บัณฑิตชั้นเตวาสิกและอุปสัมปตันเตวาสิก ๒ นี้ เป็นภาระอยู่แก่
 อาจารย์ทราบเท่าสิ้นชีพ แต่นิสสัยันเตวาสิก ๒ นี้ อยู่
 ในที่ใกล้อาจารย์ทราบใด เป็นภาระอยู่แก่อาจารย์ทราบนั้น เพราะ
 เหตุนี้ แม้อาจารย์ก็พึงปฏิบัติ ในอันเตวาสิกทั้งหลายเหล่านั้น
 ด้วยว่า ในอาจารย์และอันเตวาสิกทั้งหลาย ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามวัตร เป็น
 อาบัติแก่ผู้นั้น เพราะพระองค์ประสงค์จะให้เคารพแก่กัน จึงได้ทรง
 อนุญาตอุปัชฌาย์และอาจารย์ไว้ ทั้งนี้ว่า เราตถาคตอนุญาตอุปัชฌาย์
 เราตถาคตอนุญาตอาจารย์ ก่อนภิกษุทั้งหลาย อุปัชฌาย์และอาจารย์
 จักตั้งจิตว่าเป็นบุตรของเรา ด้วยความรักในสัทธังวิहारิกและอัน-
 เตวาสิก สัทธังวิहारิก อันเตวาสิก จักตั้งจิตว่าเป็นบิดาของเรา ด้วย
 ความรักในอุปัชฌาย์และอาจารย์ เมื่อเป็นเช่นนั้นเรทั้งหลายจัก
 เคารพยำเกรงแก่กันและกัน จักมีความเลื่อมใสเสมอกัน และจักถึง
 ความเจริญของงามไพบูลย์ในธรรมวินัยอันนี้ เพราะเหตุนี้ ควรจะ
 ปฏิบัติในกันและกัน

อนึ่ง ความร้ายบั่นเสียจากอุปัชฌาย์ มี ๕ คือ ปกฺกนฺโต วา โหติ
 อุปัชฌาย์หลีกไปสู่ทิศจากอาวาสเสียหรือ วิพฺภนฺโต วา หรือ อุปัชฌาย์
 สึกเสียแล้ว กาลกฺโต วา หรือ อุปัชฌาย์ถึงกาลเสียแล้ว ปกฺขสฺสํกนฺโต
 วา หรือ อุปัชฌาย์ก้าวไปสู่บัณฑิต คือ เป็นเคียรติย์เสีย อาณคฺติเยวปญ-
 จมิ บังคับ คือ สัทธังวิहारิกประกอบด้วยองค์เป็นโทษ ๕ อุปัชฌาย์
 ประณามนิสสัยเสีย เป็นที่ครบ ๕ ซึ่งว่านิสสัยร้าย ด้วยอุปัชฌาย์ใคร
 จะอยู่ปราศจากอาวาสหลีกไปสู่ทิศนั้น เมื่อท่านไปแล้ว ถ้าในวิหารนั้น

อาจารย์ผู้ให้นิสัยไคมีอยู่ไซ้ร้ แม้ในกาลก่อนเคยถือนิสัยอยู่ในสำนัก
ผู้ใดก่อนแล้ว หรือว่าผู้ใดมีสัมโมกและปริโมกอันเดียวกันได้ ก็พึง
ถือนิสัยในสำนักแห่งอาจารย์นั้น ไม่มีบริหารคัมได้แม้สักวันหนึ่ง
ถ้าอาจารย์ไม่มีไซ้ร้ ภิกษุอื่นเป็นลัชชีมีศีลเป็นที่รักมีอยู่ เมื่อรู้ว่าเธอ
นั้น เป็นผู้ศีลเป็นที่รักอยู่ ก็พึงขอนิสัยกะเธอนั้นในวันนั้นแท้ ถ้าเธอ
นั้นให้ เป็นการดี ถ้าเธอถามว่า อุปัชฌาย์ของท่าน จักมาเร็วอยู่หรือ
ถ้าแลอุปัชฌาย์ส่งไว้ว่า จักมาเร็วไซ้ร้ ก็พึงบอกว่าท่านจักมาเร็ว ถ้า
แลเธอนั้นกล่าวว่า คัวยเหตุนี้ ท่านจงคอยให้อุปัชฌาย์มาเถิด ดังนี้
ควรอยู่ ถ้าแล ไม่รู้โดยปกติว่า เธอนั้นมีศีลเป็นที่รัก ก็พึงสังเกต
ดูว่า เธอนั้น จะเป็นสภากันอยู่หรือไม่เป็น สัก ๔-๕ วันก่อนแล้ว
จึงให้เธอทำโอกาส ถือนิสัยในเธอ ถ้าแลในวิหาร ผู้ให้นิสัยไม่มีไซ้ร้
แต่อุปัชฌาย์บอกไว้ว่า เราจักไปสัก ๒-๓ วัน ท่านอย่ากระสันเลย
ดังนี้ ได้บริหารคัมอยู่กว่าท่านจะกลับมา ถ้าแม่ทายกเขานิมนต์
อุปัชฌาย์ให้อยู่ในที่นั้นอีก ๕ วัน หรือ ๑๐ วัน ยิ่งกว่ากาลกำหนด
ขึ้นไป อุปัชฌาย์พึงส่งข่าวมาในวิหารว่า ภิกษุหนุ่มทั้งหลายอย่า
กระสันเลย เราจักมาวันโน้น แม้ดังนี้ ก็ได้บริหารคัมได้อยู่ เมื่อ
อุปัชฌาย์กลับมา ถ้ามีความวุ่นวายขึ้นในกลางทาง คัวยน้ำเต็มแม่น้ำ
หรือโจรเป็นต้นไซ้ร้ อุปัชฌาย์คอยน้ำลคอยู่ หรือแสวงหาสหายอยู่
ถ้าภิกษุหนุ่มได้ฟังข่าวนั้นอยู่ไซ้ร้ ได้บริหารอยู่กว่าท่านจะมา ถ้าแล
อุปัชฌาย์ส่งข่าวมาว่า เราจักอยู่ในที่นี้แท้ ดังนี้ บริหารไม่มีเลย เคยได้
นิตยในที่ใด พึงไปในที่นั้น แต่ซึ่งอุปัชฌาย์สิก คือเคลื่อนจากศาสนา
หรือถึงแก่กาล หรือไปเป็นเตียรถียเสีย ๓ นี้บริหารแม้สักวันหนึ่ง
ไม่มีเลย เคยได้นิสัยในที่ใด พึงไปในที่นั้นเถิด ซึ่งว่าประณามผลัก

นิสัยเสีย นั้น สัทธงวิหาริกไม่ปฏิบัติ อุปัชฌาย์จึงประณามผลักเสีย ด้วยคำว่า ปณามมิ ตํ หรือว่า มา อิธ ปกุกมิ หรือว่า นี่หร เต ปตฺตจิวริ หรือว่า นาหิ ตยา อุปฺปจฺจาทพฺโพ เหล่านี้ บทโคบทหนึ่งก็ติ หรือด้วยคำพันบาลีเป็นต้นว่า ท่านอย่าบอกการเข้าไปบ้านกะเราเลย กันนี้ ชื่อว่าผลักนิสัยเสีย นิสัยร้ายบ เรอนั้น จึงให้อุปัชฌาย์ออกโทษเสีย ถ้าอุปัชฌาย์ไม่ออกโทษแต่กันไปไซ้ เรอนั้น จึงทำทัตถกรรมตนเอง เป็นต้นว่า ตักน้ำ ขนทรายแล้ว ขอขมาโทษเอง ๓ ครั้งก่อน ถ้าท่าน ไม่ออกโทษให้ไซ้ จึงพามาหาเถระในวิหารนั้นช่วยขอขมาโทษให้ ถ้า แม้ท่านไม่ออกโทษให้เล่าไซ้ จึงพากันทั้งหลายในวิหารไถ้มา ให้ขอขมาโทษให้ ถ้าแม้กันนี้ ท่านก็ไม่ออกเล่าไซ้ จึงไปในที่อื่น แล้วอยู่ในสำนักภิกษุทั้งหลาย ซึ่งเป็นสภากแก่อุปัชฌาย์ ด้วยคิดว่า ไฉนอุปัชฌาย์ แม้รู้ว่าอยู่ในสำนักภิกษุเป็นสภากตน จะพึงออกโทษให้ แม้กันนี้ ท่านก็ไม่ออกเล่าไซ้ ก็พึงอยู่ในที่นั้นที่เดียวเถิด ถ้าไม่อาจ อยู่ในที่นั้นได้ ด้วยโทษเป็นต้นว่า ข้าวแพงไซ้ จะกลับมาวิหารเดิม นั้น ถือนิสัยในสำนักภิกษุอื่นอยู่ก็ควร อันนี้วินิจฉัยในนิสัยร้ายจาก อุปัชฌาย์

ความร้ายบนิสัยจากอาจารย์มี ๖ คือ อาจารย์หลีกไปสู่ทิศ หรือ สิก คือเคลื่อนจากศาสนาเสีย หรือถึงกาลเสีย หรือไปเป็นเดียรฉัตร เสีย และประณามนิสัยเสีย เป็นที่ ๕ อุปัชฌายเณ วา สโมธานคโต หรือถึงความตั้งลงในที่อันเดียวกับอุปัชฌาย์ ซึ่งว่าหลีกไปสู่ทิศนั้น บางอาจารย์บอกก่อนจึงหลีกไป บางอาจารย์ไม่บอก แม้อันเตวาสิก ก็เหมือนกัน ถ้าแลอันเตวาสิกบอกลาอาจารย์ว่า ข้าพเจ้าอยากจะไป

ในที่โน้นด้วยกิจอันหนึ่ง อาจารย์ถามว่าจะไปเมื่อไร บอกว่าจะไปเวลาเย็นหรือจะลุกขึ้นไปในกลางคืน แม้อาจารย์รับว่าดีแล้ว นิสัยก็วางรับในขณะนั้น ถ้าแลเห็นว่าอยากจะไปที่โน้น อาจารย์ว่าท่านเที่ยวบิณฑบาตในบ้านโน้นแล้ว จักรู้ในภายหลัง อันเทวสิกนั้นรับว่าดีแล้ว ถ้าแลไปจากบ้านนั้น ชื่อว่าไปด้วยดี ถ้าแลไม่ไป นิสัยก็ไม่วางรับ ถ้าแม้แลว่าจะไป อาจารย์ว่าอย่าเพื่อไปก่อน ในกลางคืน เราจะปริกษาใจดูจึงจะรู้ ปริกษาแล้วไป ชื่อว่าไปด้วยดี ถ้าไม่ไปไซ้ นิสัยไม่วางรับ แต่ไม่บอกลาอาจารย์หลีกไป ล้วงอุปะจารสีมา นิสัยก็วางรับ เมื่อกลับเสียแต่ภายในอุปะจารสีมา ไม่วางรับ ถ้าแลอาจารย์บอกอันเทวสิกว่า เราจักไปที่โน้น แต่อันเทวสิกถามว่าจะไปเมื่อไร บอกว่าจะไปเวลาเย็นหรือกลางคืนก็ตาม แม้อันเทวสิกรับว่าดีแล้ว นิสัยก็วางรับในขณะนั้น ถ้าอาจารย์บอกว่าพรุ่งนี้เที่ยวบิณฑบาตแล้วจึงจะไป ส่วนอันเทวสิกรับว่าดีแล้ว นิสัยยังไม่วางรับวันหนึ่งก่อน ต่อในวันพรุ่งนี้จึงเป็นอันวางรับ อาจารย์บอกว่าจะเที่ยวไปบิณฑบาตในบ้านโน้นแล้ว จึงจะรู้ว่าจะไปหรือไม่ไป ถ้าไม่ไปไซ้ นิสัยไม่วางรับ ถ้าแม้บอกว่าจะไป อันเทวสิกว่าอย่าเพื่อไปก่อน กลางคืนท่านปริกษาใจดูจึงจักรู้ แม้ปริกษาใจแล้วไม่ไป นิสัยไม่วางรับ ถ้าอาจารย์และอันเทวสิกทั้งสองไปนอกสีมา ด้วยกิจอันหนึ่ง ถ้าอาจารย์ เมื่อจิตคิดจะไปเกิดขึ้นแต่ที่โน้น ไม่บอกเลยและไปแล้วกลับเสียในภายใน ๒ เลหาทูบาตไซ้ นิสัยไม่วางรับ ถ้า ล้วง ๒ เลหาทูบาตออกไปแล้วจึงกลับมา นิสัยเป็นอันวางรับ อาจารย์และอุปัชฌาย์ ถ้าล้วง ๒ เลหาทูบาตไปแล้ว อยู่ในวิหารอื่น นิสัยย่อมวางรับ แต่อาจารย์เคลื่อนจากศาสนา และถึงแก่กาล และไปเป็น

เคียรถีย์ นิสัยร้ายบั่นในขณะนั้นแท้ แต่ในอาจารย์ประณามอันเทวสิก
 ผู้ไม่ประพฤติชอบ ด้วยคำเป็นต้นว่า ปณามมิ ต่ นั้น ถ้าเมื่ออาจารย์
 อยากจะปล่อยผลึกเสียด้วยประณามนิสัย แม้อันเทวสิกยังมีอาลัยอยู่
 ว่า เมื่ออาจารย์ประณามเราเสียก็จริง แต่ท่านยังมีเหตุที่ยังอ่อนอยู่
 กันนี้ นิสัยไม่ร้ายบั่น ถ้าเมื่ออาจารย์มีอาลัยอยู่ อันเทวสิกไม่มีอาลัย
 ปลงธุระเสียว่า ที่นี้เราจักไม่อาศัยท่านนี้อยู่ แม้ถึงนี้ก็ยังไม่ร้ายบั่น ด้วย
 ทั้ง ๒ มีอาลัย ไม่ร้ายบั่นแท้ เมื่อทั้ง ๒ ปลงธุระเสีย จึงร้ายบั่น อันเทวสิก
 อาจารย์ประณามเสียแล้ว พึงทำทัณทกรรมตนเอง ให้ท่านอดโทษ
 ๓ ครั้ง ถ้าท่านไม่อดไซ้ พึงปฏิบัติโดยนัยดังกล่าวแล้วในอุปัชฌาย์
 เดิก ซึ่งว่าถึงซึ่งการตั้งลงพร้อมด้วยอุปัชฌาย์นั้น พึงรู้ด้วยการเห็น
 และได้ยินเดิก คือถ้าว่าสัทธังวิหริกาจารย์อยู่ ได้เห็นอุปัชฌาย์
 ให้ไว้เจดีย์อยู่ในวิหารอันเดียวกัน หรือไปบิณฑบาตในบ้านเดียวกัน
 นิสัยก็ร้ายบั่นจากอาจารย์ อุปัชฌาย์เห็น แต่สัทธังวิหริกไม่เห็น ไม่
 ร้ายบั่น เห็นอุปัชฌาย์เดินทางไป หรือไปในอากาศ รู้ว่าเป็นภิกษุ
 แท้ไกล ไม่รู้ว่าเป็นอุปัชฌาย์ ไม่ร้ายบั่น ถ้ารู้จึงร้ายบั่น อุปัชฌาย์อยู่
 บนปราสาท สัทธังวิหริกอยู่ข้างล่าง ไม่เห็นอุปัชฌาย์เลย จัน
 ข้าวต้มแล้วก็หลีกไป หรืออุปัชฌาย์นั่งอยู่ในโรงจัน ไม่เห็นท่านเลย
 จันอยู่ข้างหนึ่งแล้วก็หลีกไป หรือแม้อุปัชฌาย์นั่งอยู่ในมณฑปเป็นที่
 พังธรรมดา ไม่เห็นท่านเลย พังธรรมดาแล้วก็หลีกไป นิสัยไม่ร้ายบั่น อย่างนี้
 แลพึงรู้เดิก ตั้งลงพร้อมด้วยการเห็นอุปัชฌาย์ แต่ตั้งลงพร้อมด้วย
 การได้ยินเสียงนั้น อย่างนี้ ได้ยินเสียงอุปัชฌาย์แสดงธรรม หรือ
 กระทำอนุโมทนาอยู่ในวิหาร หรือในละแวกบ้าน จำได้ว่าเสียง

อุปัชฌาย์เรา ทั้งนี้ นิสสัยว่างับ จำไม่ได้ไม่ว่างับ อันนี้ วินิจฉัยใน
นิสสัยว่างับจากอาจารย์

สัทธังวิहारิก และอันเตवासิกกอปรัท้ยองค์เป็นโทษ ๕ ทั้งนี้
นาธิมตุต เปม โหติ ไม่รักยิ่งนักในอุปัชฌาย์อาจารย์ นาธิมตุโต
ปสาโท โหติ ไม่เลื่อมใสยิ่งนัก นาธิมตุตา หิริ โหติ ไม่ละอายยิ่ง
นัก นาธิมตุโต คารโว โหติ ไม่เคารพยิ่งนัก นาธิมตุตา ภาวนา
โหติ ไม่เจริญเมตตายิ่งนัก ในอุปัชฌาย์อาจารย์ สัทธังวิहारิก อันเต-
वासิก กอปรัท้ยโทษ ๕ ทั้งนี้ ควรประณาม ถ้าอุปัชฌาย์อาจารย์ไม่
ประณามเสียเป็นโทษ ต้องทุกกฎ สัทธังวิहारิก อันเตवासิก กอปรัท้ย
องค์เป็นคุณ ๕ คือ รักยิ่งนักในอุปัชฌาย์อาจารย์ ๑ เลื่อมใสยิ่งนัก ๑
ละอายยิ่งนัก ๑ เคารพยิ่งนัก ๑ เจริญเมตตายิ่งนัก ในอุปัชฌาย์
อาจารย์ ๑ พร้อมด้วยคุณทั้งนี้ ไม่ควรประณาม ถ้าอุปัชฌาย์อาจารย์
ประณามเสียเป็นโทษ ต้องทุกกฎ สัทธังวิहारิก อันเตवासิก อัน
อุปัชฌาย์อาจารย์ประณามเสียแล้ว ฟังขอขมาโทษท่านทั้งกล่าวก่อน
ถ้าไม่ขอขมาโทษท่าน ต้องทุกกฎ อุปัชฌาย์อาจารย์เล่า อันสัทธัง-
วิहारิกอันเตवासิก ขอขมาโทษไม่ออกให้ ก็ต้องทุกกฎ

อนึ่ง ภิกษุเป็นกณฉลาของอาจ เป็นพหูสูต ทรงคุณเป็นต้นว่า
รู้อาบัติและอนาบัติ รักษาตนเองและผู้อื่นได้ มีพรรษาแก่ ๑๐ ขึ้นไป
จึงควรเป็นอุปัชฌาย์และอาจารย์ให้นิสัยแก่ภิกษุและสามเณรได้ อนึ่ง
ภิกษุเป็นกณฉลาของอาจ เป็นพหูสูต ทรงคุณเป็นต้นว่า รู้จักอาบัติ
และอนาบัติ รักษาตนเองได้ และมีพรรษาแก่ ๕ ขึ้นไป จึงเป็น
นิสสัยมุก พ้นนิสสัยได้ ถ้าไม่ฉลาด แม้มีพรรษาดัง ๑๐ ก็ไม่เป็น

นิสสัยมุต พ้นจากนิสสัยได้ ภิกษุยังไม่เป็นนิสสัยมุต จะไม่อาศัยอุปัชฌาย์
 อาจารย์ ถือนิสสัยอยู่ได้แก่ภิกษุใช้ และภิกษุผู้อุปัชฌาภิกษุใช้ ๆ
 อ้อนวอนให้อยู่ และภิกษุเดินทาง และภิกษุอยู่ป่า กำหนดคณาสุวิหาร
 ก่อได้สมณะและวิปัสสนาขึ้นใหม่ เหล่านี้ เมื่อไม่มีผู้ให้นิสสัย ไม่ถือนิสสัย
 อยู่ควร เพราะพระองค์ทรงอนุญาต ไม่เป็นอาบัติ ภิกษุนอกนั้น
 จะไม่ถือนิสสัยอยู่ไม่ควร แต่ภิกษุอยู่ป่าให้ผูกใจว่า กาลใดผู้ให้
 นิสสัยที่สมควรมา เราจะอาศัยท่านนั้นอยู่ อาจารย์ผู้ให้นิสสัย ถ้าให้
 นิสสัยแก่ภิกษุเป็นอลัชชี ต้องทุกกฏ และภิกษุหนุ่ม ถ้าถือนิสสัยอยู่ใน
 ภิกษุที่เป็นอลัชชีเล่า ต้องทุกกฏ เพราะเหตุนี้ ทั้งอาจารย์และ
 ภิกษุหนุ่ม เมื่อยังไม่เคยให้นิสสัยและเคยอยู่ด้วยกัน พึงหยุคคอยคว่า
 จะเป็นสภากันหรือไม่เป็นสัก ๔-๕ วันก่อน ถวายพระองค์ทรง
 อนุญาตไว้ดังนั้น ไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุหนุ่ม ซึ่งหยุคคอยอยู่นั้น.

วตฺตกถา จบ

จักแสดงในประเภทแห่งทุกกฏาบัติ ๆ ว่าโดยอาศรัยฐานที่มา
 โดยย่อมี ๒ คือมาในบาลีพระพุทธรเจ้าทรงบัญญัติ ๑ เรียกชื่อว่า บาลี
 ทุกกฏ มาในอรรถกถาพ้นจากบาลี พระสังคิตกอาจารย์ ผู้รู้พุทธานุบาย
 ทั้งไว้อย่างหนึ่ง เรียกชื่อว่า บาลีมุตตกทุกกฏ

บาลีทุกกฏโดยที่มีมา ๔ คือ มาในเสขิยะ เรียกชื่อว่า เสขิย-
 ทุกกฏ มาในนิทานแห่งสิกขาบท เรียกชื่อว่า นิตานทุกกฏ มาใน
 วินีทวัคคแห่งปาราชิก และสังฆาทิเสส เรียกชื่อว่า วินีทวัคคทุกกฏ

มาในวิภังค์แห่งปาราชิกเป็นต้น เรียกชื่อว่า วิภังคทุกกฏ มาในมหา
 ชันธกะเป็นต้น เรียกชื่อว่า ชันธกทุกกฏ

เสขียทุกกฏ มาในบาลีแห่งเสขียสิกขาบท ๗๕ ดังกล่าวแล้ว
 ในเสขียะวัตร

นิทานทุกกฏ มี ๒ ข้อ

ข้อหนึ่ง มาในนิทานแห่งทุกยปาราชิกว่า พระองค์เห็นพระ-
 ธนียเถระ ทำกุฎีแล้วถวายดินล้วน ตรัสสั่งให้ภิกษุทั้งหลายไปค่อยเสีย
 แล้วทรงบัญญัติไว้ว่า น จ ภิกขเว สพฺพมตฺติกามาया กุฎฺฐิ กาทพฺพา.
 ว่า ภิกษุอย่าพึงทำกุฎีแล้วถวายดินล้วน ถ้าทำ ต้องทุกกฏ แม้ได้
 กุฎีดินล้วน ที่ผู้อื่นล่องสิกขาบททำไว้แล้ว อยู่ในกุฎีนั้น เป็นทุกกฏแท้
 แต่เจือด้วยเครื่องทัฬหสัมภาระ หรือเจือด้วยของอย่างใดอย่างหนึ่ง
 ก็ตาม ควรอยู่ แล้วถวายดินล้วนอย่างเดียว ไม่ควร แม้กุฎีนั้นเขาทำ
 ตั้งเขว่าเป็นตึกด้วยอิฐ ควรอยู่ เพราะพระองค์ตรัสสั่งให้ภิกษุไปค่อย
 เสียหนี้ แม้ทุกวันนี้ ภิกษุเป็นพหูสูตรู้วินัย เห็นภิกษุอื่นถือเครื่อง
 บริหารที่ไม่ควรเที่ยวอยู่ ถ้าตัดค่อยเสียเอง หรือให้ผู้อื่นตัดค่อยเสีย
 ซึ่งบริขารนั้น เรอนั้น ผู้เจ้าของติดैनไม่ได้ อย่าพึงใจเธอ อย่า
 พึงให้เธอระลึก จะกล่าวว่าบริขารของเรา ท่านทำฉิบหายเสียจงใช้
 เรา ทั้งนี้ ไม่ได้ ในที่นี้ต่อไปในอรรถกถา ท่านวินิจฉัยกับปิยา-
 กับปิยะบริขาร เป็นบาลีมุตตะกะ ดังกล่าวแล้วในปริกขารกถา

ข้อหนึ่ง พระองค์ทรงบัญญัติไว้ในนิทานแห่งสุรสุรสิกขาบทว่า
 น ภิกขเว พุทฺธิ วา ธมฺมํ วา สํนิ วา อารพฺภ ทาโว กาทพฺโพ. ว่า
 ภิกษุอย่าปรารภพระพุทธาน์ หรือพระธรรม หรือพระสงฆ์ ทำเป็น

พูดเย้ยเล่นโดยปริยาย อันใด อันหนึ่ง เป็นกันว่าพระพุทธรอะไร พระ
มัททันนอนและไม่ทันนอน พระธรรมอะไร พระธรรมโก พระธรรม
แพะ สงฆ์ว่าหมู่ ๆ อะไร หมู่เนื้อ หมู่สัตว์ของเลี้ยง ถ้าเธอใดทำพูด
เย้ยเล่นดังนี้ ต้องทุกกฎ.

นิทานทุกกฎ จบ

จกกล่าวในวินีวัตถุทุกกฎ

วินีวัตถุทุกกฎนั้น ได้กล่าวแล้วบ้างในก่อน ให้พึงรู้ในคำที่
กล่าวอ้างว่า พระองค์ทรงบัญญัติไว้ในวินีวัตถุนั้นเถิด ที่เหลืออยู่

ข้อหนึ่ง ในวินีวัตถุแห่งตติยปาราชิก ทรงห้ามว่า ภิกษุอย่า
พึงว่ากะภิกษุด้วยกันว่า ท่านว่ากล่าวสิ่งเรา ๆ จะว่าตามคำท่าน ถ้า
เธอใดพูดไม่ซัดความอย่างนี้ ต้องทุกกฎ แต่ทำปริเฉทกำหนดกล่าว
ให้ซัดความออกไปว่า ท่านสิ่งเรา ๆ จะถือเอาสิ่งนี้ตามคำท่าน ทั้งนี้
ควรอยู่ ข้อหนึ่ง ทรงห้ามไว้ว่า ภิกษุอย่าพึงกล่าวกะภิกษุด้วยกันว่า
เราว่ากล่าวสิ่งท่าน ๆ จงว่ากล่าวตามคำเรา ถ้าเธอใดกล่าวไม่ซัดความ
ออกไปดังนี้ ต้องทุกกฎ ใน ๒ ข้อนี้ กำหนดกล่าวให้ซัดออกไป
เป็นกันว่า เราสั่งท่านไปให้ถือเอาของสิ่งนี้ ท่านจงไปถือเอาของสิ่งนี้
ในที่แห่งนั้น ดังนี้ ควรอยู่ ถ้วยว่าท่านนี้ จึงพ้นความอุปารัมภะได้

ข้อหนึ่ง ในวินีวัตถุแห่งตติยปาราชิก ทรงห้ามไว้ว่า ภิกษุ
อย่าพึงทำตนให้ตกลง คือโจนเหวตายเป็นต้น ถ้าให้ตกดังนี้ ต้อง
ทุกกฎ ไซ้แต่อย่าให้ตนตกไปอย่างเดียวก็หาไม่ อย่าพึงให้ตนตาย

ด้วยความเพียรอันใดอันหนึ่ง แม้อัน โดยที่สุกแม่ด้วยอคอาหารเสีย
 ด้วยว่าแม่ผู้ใดเป็นไข้ เมื่อยาและคนอุปัฏฐากมีอยู่ อยากจะตาย ตัก
 อาหารเสีย เป็นทุกกฎแท้ แต่ผู้ใดอาหารใหญ่ ชักลากมานาน ภิกษุ
 ทั้งหลายผู้อุปัฏฐากล้าปากเบื้อหน่าย ถ้าเธอนั้น คิดว่าอัตถภาพนี้ แม่
 ปฏิบัติไปก็ไม่ตั้งอยู่ ภิกษุทั้งหลายพลอยล้าปากด้วย และเธอตัก
 อาหารเสียไม่เสพยา ควรอยู่ แต่เธอตักอาหารเสียด้วยคิดว่า โรคนี้
 กล้า อายุสังขารจะไม่ตั้งอยู่ และความไควเศษกุเหมือนอย่างกะดังมือ
 กันนี้ ควรแท้ แม่ไม่เป็นไข้ เกิดความสังเวชขึ้น คิดว่า เทียวแสวงหา
 อาหารเป็นความเนิ่นช้า เราจักประกอบกัมมัญฐานอย่างเดียว และ
 ตักอาหารด้วยกัมมัญฐานศรัทธา กันนี้ ก็ควรตักอาหารเสีย เพราะจะ
 พยากรณ์ความไควเศษไม่ควร ด้วยว่า บอกเล่ากันแก่ภิกษุเป็นลัทธิ
 ซึ่งเป็นสภาคกันจึงควร

ข้อหนึ่ง ในวินีตวัตถุแห่งจตุตถปาราชิก ทรงบัญญัติไว้ว่า
 ภิกษุอย่าตั้งใจจะให้เขาสรเรณินับถือในพระอรหันต์ หรือในเสขภูมิ
 แล้วอยู่ป่า ถ้าอยู่ด้วยความปลอดภัย กันนี้ ต้องทุกกฎ ปรรตนา
 เช่นนั้น คิดจะไปอยู่ป่า เค้นไป เป็นทุกกฎทุกๆวาระแท้ ปรรตนา
 เช่นนั้นไปอยู่ในป่า ในกิจทั้งปวง เป็นต้นว่า ทำกุฎี เค้นจกรม นั่ง
 นุ่งห่ม เป็นทุกกฎทุกประโยค เพราะเหตุนี้ อย่าอยู่ป่าด้วยปรรตนา
 อย่างนี้ ด้วยว่าอยู่อย่างนี้ จะไค้ความสรเรณินก็ตาม ไม่ไค้ก็ตาม
 ต้องทุกกฎ แต่เธอโคสมาทานธงค์แล้ว คิดว่า จะรักษารธงค์ หรือ
 คิดว่า อยู่ใกล้บ้านจิตพังชาน ป่าเป็นที่สบาย หรือคิดว่า จะถึงวิเวก
 ทั้ง ๓ อันใดอันหนึ่งในป่าเป็นแน่ หรือคิดว่า เข้าไปป่าแล้วไม่ถึง

พระอรหันต์จะไม่ออก หรือคิดว่า การอยู่ป่าพระพุทธเจ้าสรรเสริญ
เมื่อเราอยู่ในป่า เพื่อนสพรหมจารีเป็นอันมาก จะพลอยละเสนาสนะ
ใกล้บ้านเป็นผู้อยู่ป่าด้วยกัน หวังจะอยู่ไม่มีโทษ ทั้งนี้ เรอนั้นพึง
อยู่เถิก

ข้อหนึ่ง อย่าพึงเที่ยวบิณฑบาต และจงกรม และยืน และนั่ง
และสำเร็จการนอน ด้วยความปรารถนาทั้งนั้น ถ้าเธอใดปรารถนา
ทั้งนั้น แล้วเที่ยวบิณฑบาตเป็นต้น ต้องทุกกฎ คิดว่า จะจัดอาการ
เป็นต้นว่า ก้าวไปเที่ยวบิณฑบาตด้วยความปรารถนาทั้งนั้น ทั้งแต่
นุ่งห่มไปจนฉนั้นแล้ว เป็นทุกกฎทุกๆ ประโยก จะได้ความสรรเสริญ
ก็ตาม ไม่ได้ก็ตาม เป็นทุกกฎแท้ แต่เที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต ด้วย
มารยาท เป็นต้นว่า ก้าวไป ถอยกลับ ที่น่าเลื่อมใส เพื่อจะบำเพ็ญ
ชั้นธกัฏฐ และเสขิยัฏฐ ให้บริบูรณ์ หรือเพื่อจะให้เพื่อนสพรหมจารี
ถึงทิวฐานุคติ เห็นเป็นตัวอย่าง ไม่มีโทษ นักปราชญ์ไม่ติเตียน แม้
เคินจงกรมเป็นต้น ก็มีอย่างถึงกล่าวแล้วนั้นแล.

วินิตวตฺตทุกกฏํ จบ

จกกล่าวในวิภังคทุกกฏ

ก็แลวิภังคทุกกฏมีมาก คือ เป็นญาตทุกกฏบ้าง ญัตติทุกกฏบ้าง
อนุสวานทุกกฏบ้าง อาณัติทุกกฏบ้าง วิมติทุกกฏบ้าง สัจญาทุกกฏ
บ้าง ยดาเขตทุกกฏบ้าง ยดาวัตตทุกกฏบ้าง ยดาปโยคทุกกฏบ้าง
ยดาวัชชทุกกฏบ้าง

ญาตทุกกฏนั้น ทั้งภิกษุได้เห็น หรือได้ยินภิกษุอื่น พยายามเพื่อ
จะทำลายสงฆ์เป็นต้น แลเห็น หรือได้ยินภิกษุอื่น มีทุจริตทั้งอริยฐานะ
ภิกษุ และไม่ห้าม ต้องอาบัติทุกกฏ ญัตติทุกกฏนั้น ทั้งภิกษุพยายาม
เพื่อจะทำลายสงฆ์เป็นต้น สงฆ์ทำสมณภาสนกรรมจบญัตติลง ไม่
มละกรรมอันนั้นเสีย ต้องทุกกฏๆ ดังนี้ ส่วนในสมณภาสนกรรมใน
สังฆาทิเสส เมื่อจบอนุสาวณะที่ ๓ ต้องครุภักติ แล้วร่ำรับไปเอง
ส่วนในสมณภาสนอื่นไม่กล่าวว่าร่ำรับไป อนุสาวนทุกกฏนั้น ทั้ง
ภิกษุมียุติมิต สงฆ์สวดสมณภาสนะ จบ อนุสาวณะที่ ๑ ที่ ๒ ลง ต้อง
ทุกกฏ อาณัตติทุกกฏนั้น ทั้งภิกษุใช้นางภิกษุณีใช้ญาติให้ชักจัวร์เก่า
ต้องทุกกฏ ถ้วยบังคับก่อน เป็นตัวอย่าง วิมติทุกกฏนั้น ทั้งผ้า
อธิเรกจีวรยังไม่ล่วง ๑๐ วัน ภิกษุสงฆ์อยู่ และบริโภก ต้องทุกกฏ
เพราะสงฆ์ เป็นตัวอย่าง สัญญาทุกกฏนั้น ทั้งภิกษุสำคัญว่าหญิง
ในบัดนี้เทากะ จับต้องด้วยความกำหนดก็ดี และผ้าอธิเรกจีวรยังไม่
ล่วง ๑๐ วัน สำคัญว่าล่วง เอาบริโภกก็ดี เหล่านี้เป็นต้น ต้อง
ทุกกฏด้วยสัญญา ยดาเขตทุกกฏนั้น ทั้งภิกษุสรเรณู หรือติเตียน
อวัยวะหญิง แต่รากขวัญขึ้นไป แต่เข้าลงมา ต้องทุกกฏตามเขต เป็น
ตัวอย่าง ยดาวัตถุทุกกฏนั้น ทั้งภิกษุจับต้องกายบุรุษด้วยความกำหนด
ต้องทุกกฏตามวัตถุ เป็นตัวอย่าง ยดาปโยคทุกกฏนั้น ทั้งได้ใน
บุพพปโยคแห่งปารวชิก และสังฆาทิเสส และปาจิตติย ทั้งภิกษุมี
เกยยจิตจับต้องลูกกล่าของผู้อื่น ต้องทุกกฏ เป็นตัวอย่าง ยดาวัชช-
ทุกกฏนั้น ทั้งภิกษุขอทอดอุทธรณินุสสธรรมโดยปริยาย ผู้ฟังไม่รู้ความ
ในขณะนั้น ต้องทุกกฏตามโทษ เป็นตัวอย่าง.

วิงคทุกกฏ จบ

จกกล่าวในชั้นรกทุกกฎ

ชั้นรกทุกกฎนั้น ได้กล่าวแล้วในก่อนบ้าง ให้พึงรู้ในพระบัญญัติที่กล่าวก่อน ไม่ได้อ้างที่มาแล้วเป็นชั้นรกทุกกฎสิ้น ที่ยังเหลืออยู่ข้อใดควรจะรู้จะต้องปฏิบัติบ้าง จะกล่าวข้อนั้นโดยสังเขป

ข้อหนึ่ง พระองค์ทรงบัญญัติไว้ว่า คนกอบปรักด้วยอาหาร๕อย่าง คือ โรกฏฐัง ฝี่ กลาก หืด บ้าหมู อย่างพึงให้บวช ข้อหนึ่งว่า คนอันพระเจ้าแผ่นดินเลี้ยงเป็นข้าราชการอย่าพึงให้บวช ข้อหนึ่งว่า โจรปรากฏถึงธงอย่าพึงให้บวช ข้อหนึ่งว่า โจรทำลายตะรางหนีมา ข้อหนึ่งว่า โจรอันพระเจ้าแผ่นดินประกาศไว้ว่า เห็นเข้าที่ไหนให้ฆ่าเสีย ข้อหนึ่งว่า โจรเขาตีด้วยหวายทำทัณฑ์กรรมแล้ว ข้อหนึ่งว่า คนเขาขจกลักขณะเสีย เป็นต้นว่า ลักหน้าผากเสียแล้ว ทำทัณฑ์กรรมแล้ว ข้อหนึ่งว่า คนเป็นลูกหนี้เขา ข้อหนึ่งว่า คนเป็นทาสเขา ข้อหนึ่งว่า บุตรที่มารดาบิดายังไม่ได้อนุญาต คนเหล่านี้อย่าพึงให้บวช ถ้าเธอใดให้บรรพชาคนเหล่านั้นเป็นสามเณร ต้องทุกกฎ

ข้อหนึ่ง คนมือถ้วน คนเท้าถ้วน คนถ้วนทั้งมือทั้งเท้า คนหูขาด คนจมูกขาด คนขาดทั้งหูทั้งจมูก คนกำมือขาด คนนิ้วถ้วน คนเอ็นขาด คนนิ้วติด คนค่อม คนเตี้ย คนคอพอก คนเปลี้ย คนเท้าโต คนโรคลามก เป็นต้นว่า วิดสีดวง คนประทุษร้ายบริษัท เพราะมีรูปแปลกเพี้ยน คนบอดข้างเดียว คนง่อย คนกระจอก คนข้างหัก คนอริยาบถขาด คนแก่ทรพล คนบอดสองข้าง คนโง่ คนหนวก คนทั้งบอดทั้งโง่ คนทั้งบอดทั้งหนวก คนทั้งโง่ทั้งหนวก คนทั้งบอดทั้งโง่ทั้งหนวก คนเหล่านี้ภิกษุอย่าให้บรรพชา ถ้าเธอใดให้บรรพชาแก่คนเหล่านั้น ต้องทุกกฎ

บัณฑิตแก่คนลักสังวาส คนเป็นภิกษุอยู่แล้วไปเป็นเถรดียัสถ์
 ศักดิ์วิจิตราน คนฆ่ามารดา คนฆ่าบิดา คนฆ่าพระอรหันต์ คน
 ประทุษร้ายนางภิกษุณี คนทำลายสงฆ์ คนจิตประทุษร้าย ทำโลหิต
 ในกายพระพุทธเจ้าให้ห้อขึ้น คน ๒ เพศ ก็มิทั้งเพศหญิงเพศชาย
 คนเหล่านี้แม้บวชไม่เป็นอุปสัมบัน ถ้าบวชเข้าพึงให้สึกเสีย

ข้อหนึ่ง คนไม่มีอุปัชฌาย์ อย่าพึงให้อุปสมบทเป็นภิกษุ ข้อหนึ่ง
 อย่าเอาสงฆ์เป็นอุปัชฌาย์ ข้อหนึ่ง อย่าเอาคณะเป็นอุปัชฌาย์ ข้อหนึ่ง
 อย่าเอาบัณฑิตเป็นต้นเป็นอุปัชฌาย์ ถ้าภิกษุใดเอาคนเหล่านี้เป็น
 อุปัชฌาย์ ให้อุปสมบทแก่กุลบุตรเป็นภิกษุ ต้องทุกกฎ

ข้อหนึ่ง คนไม่มีจีวร ข้อหนึ่ง คนไม่มีบาตร ข้อหนึ่ง ไม่มี
 ทั้งบาตรทั้งจีวร อย่าพึงให้อุปสมบท ข้อหนึ่ง อย่าเฝ้าบาตร ข้อหนึ่ง
 อย่าเฝ้าจีวร ข้อหนึ่ง อย่าเฝ้าทั้งบาตรทั้งจีวรให้อุปสมบท ถ้าภิกษุใด
 ให้อุปสมบทกุลบุตรขึ้นเป็นภิกษุ ทั้งนี้ ต้องทุกกฎ

ข้อหนึ่ง ทรงอนุญาตไว้ ให้อุปโลภนบอกสงฆ์ เพื่อทำภณทุ
 กรรม คือโกณณคนผู้เพ่งบรรพชา วิธีอุปโลภนสังเขปดังนี้ ให้ประชุม
 ภิกษุซึ่งอยู่ในสีมาแล้ว พาดูเพ่งบรรพชาไปในที่ประชุมนั้นแล้ว พึง
 กล่าวว่ สัมมิ ภนุเต อิมสฺส ทารกสฺส ภณฺฑกุมมํ อปาจุณามิ วา
 ข้าพเจ้าบอกภณทุกรรมแห่งทารกนี้กะพระสงฆ์ ดังนี้ ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง
 หรือครั้งเดียวก็ได้ แต่ผู้ใดปลงผมใหม่ หรือสึกใหม่หรือเป็นนิครนถ์
 เป็นต้นอยู่ หรือเป็นคนมีผมอันหย่อนกว่า ๒ นิ้ว และเพียง ๒ นิ้วก็
 กิจซึ่งจะโกณณแห่งคนนั้นไม่มี เพราะเหตุนี้ แม้จะไม่บอกภณทุ
 กรรม และจะให้คนเช่นนั้นบรรพชาก็ควร แต่ผู้ใดมีผมยาวเกินกว่า

๒ นิ้ว โดยที่สุกแม่ทรงมาตรวจว่าเปียแฉะมอันหนึ่งก็ตี ฟังบอกภักษุ-
กรรมก่อน จึงให้ผู้นั้นบรรพชา

ข้อหนึ่ง จะทำทัฬหกรรมแก่สามเณร อย่าพึงทำการกางกั้น
อารามสงฆ์ทั้งปวง สามเณรอยู่หรือเข้าไปในที่ใด ฟังกางกั้นแต่ที่นั้น
ข้อหนึ่ง อย่าทำการกางกั้นอาหาร คือห้ามไม่ให้ฉัน ข้อหนึ่ง ไม่บอก
อุปัชฌาย์ก่อน อย่าทำการกางกั้น ถ้าเธอใดทำการกางกั้นแก่สามเณร
ดังนี้ ต้องทุกกฏ

ข้อหนึ่ง อย่าเกลี้ยกล่อมบริษัทแห่งผู้อื่น เพื่อทำการอุปัฏฐาก
ตนด้วยคำว่า เราจะให้บาตรจีวรแก่ท่าน เธอใดเกลี้ยกล่อมดังนี้
ต้องทุกกฏ บริษัทแห่งชนอื่น จะเป็นสามเณรหรืออุปัชฌาย์ก็ตาม
โดยที่สุกแม่เป็นบริษัทแห่งภิกษุทุกศีล จะยุยงให้แตกถือเอาไม่ควร
แต่จะแสดงโทษว่า ท่านอาศัยคนทุศีลอยู่ ทำเหมือนอย่างมาหวังจะ
อาบล้าง กลับเอาคุณทาตัวเหมือนกัน ดังนี้ควรอยู่ ถ้าผู้นั้นรู้ เข้ามาขอ
อุปัชฌาย์หรืออินสียเอง จะให้ควรอยู่

ข้อหนึ่ง ไม่ให้ภิกษุอื่นทำโอกาสก่อน อย่าโจทเธอด้วยอาบัติ
ถ้าเธอใดโจทดังนี้ ต้องทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ขอโอกาสก่อนว่า
กโรตุ เม आयสุม โอภาส อหิ ตัม วตตุกาโม ดังนี้ ผู้มีอายุจงทำ
โอกาสแก่ข้า ๆ อยาจะกล่าวกะท่านดังนี้แล้ว จึงโจทด้วยอาบัติ

ข้อหนึ่ง อย่าทรงทัณฑะ คือไม้ยาว ๔ ศอก และสาแหวก เธอ
ใดทรงทัณฑะและสาแหวก ต้องทุกกฏ เป็นไข้ปราศจากไม้ทัณฑะ
เที่ยวไปไม่ได้ พระองค์ทรงอนุญาตให้ขอทัณฑสมมติแต่สงฆ์
เป็นไข้ เว้นสาแหวกเสียบริหารรักษาพาบาตรไปไม่ได้ พระองค์ทรง

อนุญาตให้ขอสิกกาสมมติแต่สงฆ์ ถ้าเป็นไข้เว้นของทั้ง ๒ อย่างนั้น
เที่ยวไปและพาบาตรไปไม่ได้ พระองค์ทรงอนุญาตให้ขอทัณฑสิกกา
สมมติแต่สงฆ์ ได้สมมติสังเวยแล้ว ไข้ของสิ่งนั้นได้

ข้อหนึ่ง กานมีของห้อยทั้ง ๒ ข้าง อย่าพึงหามหามนำไป ถ้า
เธอใดหามหามนำไป ต้องทุกกฎ กานมีของข้างเดียวเอาของห้อย
กลาง สองคนหาม ทุณฐีระ กระเดียด หิ้ว เหล่านี้ พระองค์ทรง
อนุญาต

ข้อหนึ่ง เมื่อผู้อื่นโอบถามอย่างกล่าวว่า ท่านจงเป็นอยู่ จงรอคอย
ถ้ากล่าวดังนี้ ต้องทุกกฎ กฤตส์ตผู้ปรารภนามงคล เขากล่าวกะปิษุ
ว่า ท่านจงเป็นอยู่ และจะกล่าวตอบว่า ท่านจงเป็นอยู่สันกาลนาน
ดังนี้ควรอยู่ ด้วยทรงอนุญาตให้กล่าว.

ชนรททุกกฎ จบ

ทุกกฎปฏิบัติเหล่านี้ มาในบาลีดังกล่าวแล้ว จึงชื่อว่าบาลีทุกกฎ.

ปาลิตกกฎ จบ

บาลีมุตตกทุกกฎนั้น ได้กล่าวแล้วข้างในก่อน ทั้งทุกกฎ
เพราะรับและฉันทนือกิบบ ปลาติบ และอนามาตทุกกฎแห่งภิกษุผู้จับ
ต้องลบคลารัตนะ ๑๐ ข้าวเปลือก๗ และเครื่องดนตรีเป็นต้น และ
ทรรุปัจฉิมทุกกฎ วินยทุกกฎ ที่ยังเหลืออยู่ดังนี้

ข้อหนึ่ง อย่าพึงรับข้าวเปลือกกิบบ ข้อหนึ่ง อย่าพึงรับไธนา
ที่กินเป็นต้น ถ้าทายกผู้หนึ่งกล่าวว่า บิณฑุสำเร็จข้าวกล้าได้ปีละ

๓ ครั้ง ของข้าพเจ้ามีอยู่ ข้าพเจ้าถวายบิณฑบาตแก่สงฆ์ ถ้าสงฆ์รับบิณฑบาตเป็นอาบัติแท้ เพราะรับ เพราะบริโภคน้ำ แต่เธอโคห้ามเสีย เธอเป็นผู้หนึ่งอย่าฟังว่าสิ่งใดเธอ กวียว่าผู้ใดใจเธอผู้นั้น ผู้นั้นเป็นอาบัติ เพราะเธอผู้น้องก็เคยทำภิกษุมาก ไม่ให้เป็นอาบัติ ทายกโคแม่กล่าวว่า ข้าพเจ้าถวายบิณฑบาตเช่นนี้ ภิกษุทั้งหลายห้ามเสียว่า ไม่ควร ถ้าเขาถามว่า บิณฑบาตของสงฆ์อันไหน ก็มีอยู่ นั่นทำไมถึงควรเล่า ฟังตอบ เขาว่า ชะรอยเขาจักทำให้เป็นกบปียะถวาย ถ้าเขาถามว่า ถวายอย่างไร จึงเป็นกบปียะ ฟังตอบว่า เขาถวายว่า ท่านจงบริโภคน้ำจืด ๔ ถังนี้ จึงเป็นกบปียะ ถ้าทายกนั้นกลับถวายว่า ดีแล้วท่านจงบริโภคน้ำจืด ๔ ถังนี้ ควร ถ้าแม่เขาบอกว่า ท่านจงรับบิณฑบาต ห้ามเขาเสียว่า ไม่ควร เขาถามว่า กบปียะการกมีหรือไม่ บอกว่าไม่มี เขาว่า คนชื่อนั้นจักพิจารณาบิณฑบาต หรือว่าจักอยู่ในมือคนนั้น หรือว่าจักอยู่ในมือข้าพเจ้า สงฆ์จงบริโภคน้ำจืดที่ควรเถิด ถังนี้ควรอยู่ ถ้าแม่ห้ามเขาเสียว่าไม่ควรทั้งนี้ เขาบอกว่า คนทั้งหลายจักได้บริโภคน้ำ จักได้ล้างของ เนื้อนกกจักได้ดื่ม แม้ทั้งนี้ควร ถ้าแม่ห้ามเขาเสียว่าไม่ควรทั้งนี้แล้ว เขาว่า ท่านจงถือเอาด้วยกบปียะศีรษะเถิด จักกล่าวว่าดี แล้วอุบาสก สงฆ์จักได้ดื่ม น้ำ จักได้ล้างของ เนื้อนกกจักได้ดื่ม ถังนี้แล้วแลบริโภคน้ำก็ควร ถ้าแม่เขาถวายว่า ข้าพเจ้าถวายบิณฑบาต หรือสระโบกขรณีของข้าพเจ้าแก่สงฆ์ จักกล่าวว่า ดีแล้วอุบาสก สงฆ์จักได้ดื่ม น้ำ ถังนี้เป็นต้นแล้วแลบริโภคน้ำ ควรแท้ แต่ถ้าภิกษุขอหัตถกรรมเขาก็ดี และชุกแผ่นดินเป็นกบปียะด้วยมือตนก็ดี ทำเป็นบิณฑบาตเพื่อจะบริโภคน้ำ ถ้ามนุษย์มาอาศัยบิณฑบาตนั้นสำเร็จแล้วแล้วให้กบปียะภักทในวิหาร ควรอยู่ ในที่นี้บรรดาภิกษุทั้งหลายพิศการ แต่

ความสังเขปว่า จะทำไร่นาเอง และให้ผู้อื่นทำไม่ควรถูก บึงบ่อที่เขา
ถวายเพื่อบั้งจัญ ๔ ไร่ไว้ จะตั้งกับบึงการกไว้ ควรอยู่ แต่จะทำการ
ขุดดินพูนขอบเป็นคันไม่ควรถูก บึงบ่อที่รับไว้เพื่อบริโภคน้ำ จิตบริสุทธิ์
จะทำการขุดดินและพูนขอบขึ้นใหม่ด้วยกับบึงโวหาร ควรอยู่ แต่เห็น
เขามาอาศัยทำข้าวกล้า จะตั้งกับบึงการกไว้ ไม่ควรถูก เขากล่าวว่า
ข้าพเจ้าถวายไร่หรือที่ดินเป็นที่ปลูกถั่ว งา อ้อย มะพร้าวเป็นต้น พึง
ห้ามเสียว่าไม่ควรถูก แล้วปฏิบัติดังกล่าแล้วในบึงนั้นเกิด เมื่อใดเขา
กล่าวด้วยกับบึงโวหารว่า ข้าพเจ้าถวายเพื่อบริโภคน้ำจัญ ๔ เมื่อนั้น
พึงรับเกิด แต่เขากล่าวว่าข้าพเจ้าถวายหมู่ไม้ถวายป่า ควรอยู่ เขาอาศัย
ที่ทำข้าวกล้า กล่าวว่ข้าพเจ้าถวายสีมา ดังนั้นควร แต่อย่าบักเส
บักสีมา เพื่อจะกำหนดตนเอง เพราะแผ่นดินหาวากามีได้ จะพึง
เป็นปาราชิกเสียด้วยของเล็กน้อย พึงบอกคนรักษาวัดว่า สีมาของ
เราไปตามที่นี้ ถ้าแม้นรักษาวัดบักเอาเกินไป ไม่เป็นอาบัติ เพราะ
กล่าวโดยปริยาย ฃื่อว่าพระเจ้าแผ่นดินและมหาอำมาตย์เป็นต้น ท่าน
ให้คนบักเสเองแล้ว ถวายว่า ท่านจงบริโภคน้ำจัญ ๔ ดังนั้น ควรแท้

ข้อหนึ่ง อย่าพึงรับทาสหญิงชาย และโค แพะ ช้าง ม้า กระบือ
ไก่ สุกร เป็นต้น เขากล่าวว่าข้าพเจ้าถวายทาส ไม่ควรถูก เมื่อเขา
กล่าวว่า ข้าพเจ้าถวายคนรักษาราม ถวายไวยวจักร ถวาย
กับบึงการก ดังนั้น ควรอยู่ ถ้าคนรักษารามนั้น ทำการแห่งสงฆ์ทั้ง
เวลาเช้าเย็น ภิกษุพึงทำการปฏิบัติด้วยยาทั้งปวงแก่เขานั้น ดังสามเณร
เกิด ถ้าคนรักษาวัดนั้น ทำการแห่งสงฆ์แต่เวลาเช้า เวลาค่ำจนภัก
ทำการของตน เวลาเย็นภิกษุอย่าพึงให้เครื่องเลี้ยง แม้นรักษาวัด

ทำการแห่งสงฆ์เป็นเวร ๕ วัน หรือครึ่งเดือน ในการนอกนั้น ทำการ
 ของตน พึงให้ข้าสูกและเครื่องเลี้ยงแก่เขานั้น แต่ในเวลาทำการ
 สงฆ์อย่างเดียว ถ้าการสงฆ์ไม่มี เขาไปทำการของตนเลี้ยงชีพอยู่
 ถ้าเขาเอามูลค่าหัตถกรรมมาถวาย พึงรับเถิด ถ้าเขาไม่ให้ อย่าพึง
 กล่าวสิ่งใดเลย จะรับทาสเป็นช่างย้อม และทาสเป็นช่างทอหูกผู้ใด
 ผู้หนึ่ง ด้วยชื่อว่าอารามิกคนรักษาอาราม โยมวัด ควรอยู่ ถ้าเขากล่าว
 ว่า ข้าพเจ้าถวายโค พึงห้ามเขาเสียว่า ไม่ควร เขาถามว่า โคเหล่านี้
 มาแต่ไหนเล่า พึงบอกว่า คนฉลากเขาถวายเพื่อบุญจโครส เมื่อเขา
 กล่าวว่า ข้าพเจ้าถวายเพื่อบุญจโครสด้วย ดังนี้ ควรอยู่ แม้ในแพะ
 แกะเป็นต้น ก็เหมือนกันอย่างนั้น เขากล่าวว่า ข้าพเจ้าถวายช่าง
 ถวายม้า กระบือ ไก่ สุกร จะรับไม่ควร ถ้ามุณเฑียรบางจำพวกกล่าวว่า
 ท่านทั้งหลายจงมีความชวนชวายน้อยเถิด ข้าพเจ้าจะถือเอาสัตว์เหล่านี้
 ไปแล้วให้กับบิณฑกแก่ท่านแล้ว เขาถือเอาไป ควรอยู่ ไก่ สุกรจะ
 ปลอยในป่าว่า จงเลี้ยงชีวิตตามสบายเถิด ดังนี้ ควรอยู่ เมื่อเขา
 กล่าวว่า ข้าพเจ้าถวายบึงเหมืองนี้ ไร่นานี้ ที่ดินนี้ แก้วหิน กระจก
 เสียไม้ได้ ต้องการพิสดาร จงดูในทุกยสมันตปาสาทิกาเถิด

ข้อห้ามตั้งแต่ไฉนมานี้ พระอรรคดาจารย์อาศัยบาลีในพระ-
 สูตร เป็นต้นว่า เขตตวตตฤฎฐิกคหณา ตั้งไว้

อนึ่ง ทุกกฐาบัติไม่ได้มาในบาติ แต่เป็นอนุโลมแห่งอุลลัจ-
 ยาบัติเป็นต้น พระอรรคดาจารย์ตั้งไว้ ก็ชื่อว่าบาติมุตตกทุกกฐ
 ตั้งภิกษุต้องกษาทน ต้องอุลลัจจัย ตักด้วยวะอื่น เป็นต้นว่า หู
 จมูก นิ้วมืออันใดอันหนึ่ง หรือทำทุกข์เช่นนั้นให้เกิดขึ้น เป็นทุกกฐ

แต่อวัยวะทั้งและบังคับเป็นกัน หรืออาพาธอื่น เมื่อท้าววัยะหรือ
กอกโลหิต ไม่เป็นอาบัติ

อนึ่ง ในนางภิกษุณีเป็นปาจิตติย ในภิกษุ พระอรรคณาจารย์
กล่าวว่า เป็นทุกกฎ ทั้งภิกษุทั้งอุจาจาระเป็นต้นภายนอกฝานอก
กำแพง และในเรือนาคังกล่าวแล้วก่อน เหล่านี้จะเรียกว่าบาลีสุมตทก-
ทุกกฎก็ได้ ที่เหลืออยู่ยังไม่ได้กล่าว

ข้อหนึ่งว่า ภิกษุให้สมณจิรว คือผ้าควรนุ่งห่มได้ที่ทำกับปะ
แล้ว แก่กฤหัสถ์บรรพชิต ผู้ใดผู้หนึ่งอื่น พ้นจากสหรัหมิก ๕ และ
มารคาบิคา เป็นทุกกฎ สละให้แก่มารคาบิคา และให้แก่คนอื่นเป็น
ของยืม ไม่เป็นอาบัติ

ข้อหนึ่งอีก ภิกษุไปเพื่อจะดูเรือนเป็นที่ประพาสเล่นแห่ง
พระราช และเรือนศาลาซึ่งวิจิตรด้วยลายเขียน และสวนเป็นที่
รื่นรมย์ และสวนอุทยาน และสระโบกขรณี เหล่านี้ ซึ่งเป็นที่เล่น
สนุก เมื่อเดินไป เป็นทุกกฎทุกก้าว หยุดย่นในที่ใดไม่ยกเท้าขึ้น
แลดูแม้ซึ่งที่ทั้ง ๕ ในที่นั้น เป็นอาบัติทุกกฎตัวเดียว ถ้าเหลียวไปดู
ในที่นั้น ๆ เป็นอาบัตินับด้วยประโยคที่เบือนคอไปดู ไม่นับด้วย
หลังตาแล้วล้มขึ้น มีกิจเป็นต้นว่า สลากภัตแลไปก็ดี แลไปเพราะ
อันตรายก็ดี ไม่เป็นอาบัติ

อนึ่ง แม้ทุกกฎเพราะใช้กับปิยบริขารบางสิ่งทั้งกล่าวแล้วใน
ปริกขารกถา จะกล่าวว่า เป็นบาลีสุมตทกทุกกฎด้วยก็ได้.

บาลีสุมตทกทุกกฎ จบ

ทุกกฏาบัติซึ่งพรรณนามานี้ จะหมกสันเชิงที่เดียวกันไม่ กล่าว
แต่ข้อจะพึงรู้จะพึงปฏิบัติ และจะมีแจ้งข้างหน้าบ้าง เพราะทุกกฏาบัติ
มีมากทั้งนี้จึงไม่มีกำหนด.

ทุกกฏาณณา จบ

จักพรรณนาในทุฬาสีตาบัติ ภิกษุแก่ล้งพดหลอกล้ออุปสมบัน
และอนุสมบัน ด้วยอักโกสวัตถุ ๑๐ มีชาติเป็นต้น เป็นอาบัติทุพ-
ภาสิต วินิจฉัยนอกนั้นให้พึงรู้ทั้งโสมสวาหะสิกขาบทนั้นเถิด แปลก
แต่ทุพภาสิตาบัญนี้ เป็นธรรมเทศนาสมุฏฐาน เกิดแต่วาจาจิต เป็น
กิริยา สัญญาวิโมกข์ สจิตตกะ เป็นวัจจกรรม อุกุศลจิต มีเวทนา ๒
คือสุข และมัธยัทเท่านั้น.

ทุพภาสิตาณณา จบ

ปฏิปตฺติมุขปพฺพิ ตติยํ จบ ข้อว่าด้วยสิกขาบทเป็นทางปฏิบัติ

จักพรรณนาในข้อที่ ๔ ชื่อกาลิกบัพพะ ว่าด้วยกาลิกของ
ประกอบด้วยกาล กาลิกมี ๔ คือ ยาวกาลิก ยามกาลิก สัตตาหกาลิก
ยาวชีวิก ลำดับดังนี้ตามบุพพลิกขา แต่จะกล่าวยาวชีวิกก่อน เพื่อจัก
ให้วินิจฉัยง่าย เพราะจักกล่าวให้พิสดารกว่าบุพพลิกขาสักหน่อยหนึ่ง

ยาเกิดแต่ต้นไม้ต้นหญ้า ซึ่งพระพุทเจ้าทรงอนุญาตไว้เป็น
เค้าเดิม ๕ คือ ราก น้ำฝน ใบ ผล ยาง เป็น ๖ ทั้งเกลียดด้วย ชื่อว่า
ยาวชีวิก

รากไม้เป็นยาที่ทรงอนุญานั้น หลีทุท ขมัน สัจจเวรี ชิง วจ
ว่านน้ำ วจตุล ว่านเปราะ อดิวิสี อุตพิศ กฏกโรหิณี ข่า อูสีร์ แผลก
ภทฺทมุคฺคกั หัวหมู เป็น ๘ สิ่ง ใช้แต่หัวรากเถาแห่งของ ๘ สิ่ง
นั้นอย่างเดียวกันไม่ แม้ต้น และเปลือก และดอก และผลแห่งของ
๘ สิ่งนั้น ก็เป็นยาวชีวิตด้วย

น้ำฝาคเป็นยาที่ทรงอนุญานั้น คือ นิมฺพกสาโว น้ำฝาคสะเคา
กฤษชกสาโว น้ำฝาคมุกมัน ปโตลกสาโว น้ำฝาคกระค่อมกัว่า ชักกัว่า
ปคุคฺวกสาโว น้ำฝาคบระเพ็ดกัว่า ช้เหล็กกัว่า นคฺคฺมาลกสาโว
น้ำฝาคกระดินพิมาน เป็น ๕ สิ่ง

ใบไม้เป็นยาที่ทรงอนุญานั้น คือ นิมฺพปณฺณํ ใบสะเคา กฤษช-
ปณฺณํ ใบมุกมัน ปโตลปณฺณํ ใบกระค่อมกัว่า ชักกัว่า ตูลสีปณฺณํ
ใบกะเพรากัว่า แมงลักกัว่า กปฺปาสิกปณฺณํ ใบฝ้าย เป็น ๕ สิ่ง ใช้
แต่ใบแห่งของ ๕ สิ่งอย่างเดียวกันไม่ แม้ดอกและผลเป็นต้น
แห่งของ ๕ สิ่งนี้ ก็เป็นยาวชีวิตด้วย

ผลไม้เป็นยาทรงอนุญาน คือ วิลคั ลุกพิลังกาสา ปิปลิ คีปลิ
มริจึ พริก หารัดกั สมอไทย วิเภตกั สมอพิเภก อามลคั มะขามบ้อม
โกฐผลั ผลแห่งโกฐ เป็น ๗ สิ่ง

ยางไม้เป็นยาที่ทรงอนุญานนั้น คือ หิงคุ ยางไม้ที่ไหลออกจาก
ต้นหิงคุ หิงคุชตุ ยางไม้ที่เขาเอากันและใบแห่งต้นหิงคุมาเคี้ยวออก
หิงคุสีป้าฎิก้า ยางที่เขาเอาใบหิงคุมาเคี้ยวออกกัว่า และยางที่เขาเอา
ใบหิงคุเคี้ยวออกแล้วเจือด้วยของอื่นกัว่า ตกุกั ยางอันไหลออกแต่
ยอดไม้ ตกุกปตฺติ ยางอันไหลออกแต่ใบไม้ ตกุกปณฺณิ ยางไม้เขากั

ใบไม้ไหลออกกว่า ยางไม้อันไหลออกจากก้นกว่า สขุขุลลี กายาน
เป็น ๗ สิ่ง

เกลือกที่ทรงอนุญาตนั้น คือ สามมุกทิกิ เกลือกเกิดด้วยน้ำเค็ม
ริมทะเล ภาพโลณิ เกลือกดำ สินธุวิ เกลือกสีนเรศวร ท่านว่าเกลือกเกิด
ริมภูเขา สีขาว อุพพิทิกิ เกลือกทำด้วยดินฝุ่น ที่เค็มแตกขึ้นจากแผ่นดิน
วิลิ เกลือกวิเศษ ท่านว่าเกลือกหุงด้วยสัมภาระทั้งปวง สีแดง

ก็แลยา ๖ สิ่ง มีรากไม้เป็นต้น พระองค์ทรงอนุญาตให้ซื้อทั้งนี้
แล้ว ท่อไปพระองค์ปรารภนาจะแสดงลักษณะแห่งรากไม้เป็นต้น
อันอื่น ซึ่งไม่มาในบาสิที่เป็นยาได้ จึงกล่าวบาสิว่า ยานิ วา ปณญ-
ณานิปิ อตุลลิ มุลานิ กสวานิ ปณฺณานิ ผลานิ ชตุนิ โลณานิ
เภสชฺชานิ เนว ชาทนีเย ชาทนียตุลลิ ผรณฺติ น โภชนนีเย โภชนนียตุลลิ
ผรณฺติ. ความว่า หรือ รากไม้ น้ำฝาค ใบไม้ ผลไม้ ยางไม้ เกลือก
อันใด สิ่งอื่นซึ่งไม่ได้ออกชื่อในบาสิ ย่อมไม่แผ่ไปเพื่อเป็นของเคี้ยว
ในของเคี้ยว ย่อมไม่แผ่ไปเพื่อของกิน ในของกิน เป็นยาได้ มีอยู่
คือว่า รากไม้เป็นต้นอันอื่น ที่ไม่สำเร็จอาหารกิจกินเป็นอาหาร
โดยปกติของมนุษย์ในชนบทใดได้ รากไม้เป็นต้นนั้น ชื่อว่าเป็น
เภสัชในชนบทนั้น หัว ราก เถา หน่อ ลำต้น เปลือก ดอก ผล เมล็ด
แป้ง ยาง แห้งกันไม้เถาว์ลยั ต้นหญ้า สิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ดี และเกลือก
สิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ดี ซึ่งไม่มาในบาสิ และไม่สำเร็จอาหารกิจของมนุษย์
ในประเทศนั้น ๆ ชื่อว่าเป็นเภสัชในประเทศนั้น ๆ ทั้งหัวกระคายแกง
หัวกระคายขาว รากตาล รากมะพร้าว ใบพลู ใบบัว ดอกบุนนาค
ดอกจำปา ลูกจันทน์ ลูกกระวาน เป็นต้น เป็นเภสัชในสยามประเทศนี้

รากไม้เป็นต้นดังกล่าวมานี้ ชื่อว่ายาวชีวิก รับประกันแล้วเมื่อเจ็บไข้
ไม่สบาย อย่างใดอย่างหนึ่ง ฉันทได้ทราบเท่าสิ้นชีพในกาลทั้งปวง ถ้า
ทำสนธิไว้ หรือฉันทในเวลาวิกาล เพื่อเป็นอาหาร ไม่ฉันทเพื่อเป็นยา
ต้องทุกกฏ เพราะบาลีพระพุทธเจ้ากล่าวไว้ในเบื้องต้นหลายทุก ๆ เกสซ์
ว่า ตานี ปฏิคฺคเหตฺวา ยาวชีวํ ปริหริตุํ สติ ปจฺจเย ปริณฺยชิตุํ อสตี
ปจฺจเย ปริณฺยชนฺตสฺส อปฺตติ ทุกฺกณฺตสฺส ความว่า เราตถาคต
อนุญาตให้รับรากไม้ น้ำผัก ใบไม้ ผลไม้ ยางไม้ เกสซ์ ละสิ่ง ๆ
ทั้งหลายเหล่านั้นแล้ว บริหารรักษาไว้กว่าจะสิ้นชีพ เมื่อมีบัจจย
คือเหตุ ให้บริโภคฉันทเกิด เมื่อไม่มีบัจจยคือเหตุ ฉันทต้องทุกกฏ
ทั้งนี้แล.

ยาวชีวิก จบ

จักแสดงในยาวกาลิก ของฉันทที่มีอายุเพียงกาล คือเข้าชั่วเที่ยง
เมื่อกล่าวยาวกาลิกแล้ว ยาวชีวิกก็จักรู้ด้วยอีก ขาหนี้ยี่ ของเกี้ยว
โกชนี้ยี่ ของกิน ชื่อว่ายาวกาลิก โภชนะ ๕ คือ ข้าวสุก ขนมกุมมาส
ข้าวสุก ปลา เนื้อ ชื่อว่าโภชนียะของกิน ยกโภชนะ ๕ ยามกาลิก
สัตตาหกาลิก ยาวชีวิกเสีย อามิสนอกนั้น ชื่อว่า ขาหนี้ยะของเกี้ยวสิ้น
ในของเกี้ยวที่ทำด้วยบุพพัตถชาติคือข้าว และด้วยอปรัตถชาติคือถั่ว
ขึ้นเป็นขนมต้มเป็นต้น เหล่านี้ไม่ตองกล่าว แม้คิริระ และเง่า และ
ราก หน่อ ลำต้น เปลือก ใบ ดอก ผล เมล็ด แบ่ง ยาง แห้งคันไม้
และกอไม้ เถาวัลย์ คันหนุ้ยอันใดซึ่งมีคติแห่งอามิส แม้ของเหล่านี้
ก็สงเคราะห์ว่าเป็นขาหนี้ยะด้วยแท้

จักแสดงในของเขียว คือศีรษะก่อน ศีรษะมันอ่อน มันอ้อ มันกระชาก มันแดง มันพรวัว ผีอก ผักกาด เป็นต้น และมันมีใบควรรทมแกงได้ ชื่อว่าเป็นคคิแห่งอามิส รากฝอยในศีรษะเผือกที่เขาตัดทิ้งเสีย เป็นยาวชีวิก แม้รากฝอยเช่นนี้อื่นอื่น ก็ให้พึงรู้โดยนัยนี้เถิด แต่รากฝอยแห่งผักกาด ท่านว่าเป็นคคิแห่งอามิส ศีรษะของมันเป็นต้น ซึ่งเป็นยาวชีวิก ดังกล่าวก่อนนั้น จะนับว่ารากเล็ก รากใหญ่ไป ก็ไม่มีที่สุด ที่ไม่สำเร็จกิจเป็นของเขียวของกินได้นั้นแล เป็นลักษณะแห่งยาวชีวิก เพราะเหตุนี้ ศีรษะรากอันใด สำเร็จเป็นของเขียวของกินแห่งมนุษย์ โดยเป็นอาหารปกติ ไม่ต้องประกอบด้วยยาวกาลิกอื่นในชนบทนั้น ๆ ศีรษะ รากนั้น ชื่อว่าเป็นยาวกาลิก ในชนบทนั้น ๆ รากหัวนอกนั้นพึงรู้ว่าเป็นยาวชีวิกเถิด ทว่าแม้ถึงกล่าวไปมาก ก็ต้องตั้งอยู่ในลักษณะอันนี้เอง ครั้นยกชื่อชนกล่าว เมื่อไม่รู้จักชื่อก็หลง เพราะเหตุนี้ จะไม่เอื้อเฟื้อในชื่อ จะแสดงแต่ลักษณะอย่างเดียวในศีรษะมันนั้นใด แม้ในเงาไม้เป็นต้น ก็พึงรู้วินิจฉัยตามลักษณะนี้เหมือนกัน เงามี ๒ คือยาว และกลม เงายาว และสั้น คือเงาบัว หลวง และทองกวาว เป็นต้น เงากลม คือเงาอบล และแห้ว เป็นต้น หัวเก่า และเปลือก และรากฝอย แห่งเงาเหล่านั้น เป็นยาวชีวิก แต่เงาอ่อนจะพึงเขียวกินได้ทั้งเงาขานาง ทองกวาว มะกอก และเงากลอย เป็นต้น เงาอันใดที่สำเร็จอาหารกิจปกติได้ เป็นยาวกาลิก ถ้ากลอยที่เขายังไม่ไคเอารสร้ายออกเสีย เป็นยาวชีวิก เขาชำระแล้ว เป็นยาวกาลิก เงาบูกแดง เงาบูกขาวเป็นต้น เป็นยาวชีวิก สงเคราะห์ในมูลเภสัช จะว่าในรากเล็ก รากบัวหลวง รากบัวขาวเหมือนกัน รากตะไคร้น้ำ กก็ดี รากอื่นที่สำเร็จอาหารกิจได้ กก็ดี เป็นยาวกาลิก รากขมิ้น ขิง

บอระเพ็ด เพชรสังฆาต รากหมาก เป็นต้น เป็นยาวชีวิค สงเคราะห์
 ในมูลเภสัช จะว่าในหน่อและยอด หน่อทาลเต่าร้าง จาก เป็นต้น
 หน่ออ้อย หน่อผักกาด หน่อแห้งข้าวเปลือก ๗ และหน่อยอดแห้งตัน
 ไม้และเถาววัลย์ เป็นต้น สิ่งใดที่สำเร็จอาหารกิจได้ เป็นยาวกาลิก โคน
 หน่อเก่าแห้งหน่อขม้น ชิง กระเทียมกัถี แห้งทาลเต่าร้างหมาก มะพร้าว
 กัถี เป็นโคนหน่อเก่าเขาตัดทิ้งเสีย เป็นยาวชีวิค จะว่าในลำต้น ลำต้น
 ขานางที่ยังลงไปในดิน ต้นอ้อย ต้นแห่งอุบลเขียวแดง กุ่มท จงกลนี้
 และลำต้นอันใดที่สำเร็จอาหารกิจได้ เป็นยาวกาลิก ก้านใบแห่งอุบล
 ชาติ และก้านใบแห่งปทุมชาติทั้งปวงกัถี และลำต้นทั้งปวงอันเศษ
 นอกนั้น ที่ไม่สำเร็จอาหารกิจได้ เป็นยาวชีวิค จะว่าในเปลือก ๆ
 อ้อยสิ่งเดียวที่มีรสติดอยู่ เป็นยาวกาลิก เปลือกไม้นอกนั้นทั้งปวง
 เป็นยาวชีวิค สงเคราะห์ในกสวระ คือน้ำฝาด จะว่าในใบ ๆ มั่นอัน
 เป็นต้น และใบผักกาด และใบมะรุม ใบถั่วเขียว ใบถั่วขาว ใบยอบ้า
 ใบคำลิ่ง และใบอันใดที่สำเร็จอาหารกิจได้ เป็นยาวกาลิก ชาวลังกา
 ว่า ใบพรมมิ เป็นยาวชีวิค ใบมะม่วงอ่อน เป็นยาวกาลิก ใบโศกอ่อน
 เป็นยาวชีวิค จะว่าในดอก ๆ มั่นอันเป็นต้น และดอกผักกาด ดอก
 ยอบ้า ยอบ้าน ดอกอ่อนแห่งมะพร้าวและทาล และเกด ดอกอุบล ดอก
 บัว และดอกไม้ใดที่สำเร็จอาหารกิจได้ เป็นยาวกาลิก ดอกโศก ดอก
 พิกุล บุนนาค จำปา เป็นต้น เป็นยาวชีวิค สงเคราะห์ในกสวระเภสัช
 จะว่าในผล ๆ ขนุน สาก ทาล มะพร้าว มะม่วง ชมพู เป็นต้น และ
 ผลอื่นที่สำเร็จอาหารกิจได้ เป็นยาวกาลิก ผลแห่งลูกจันทน์ และลูก
 กราย และผลที่ไม่สำเร็จอาหารกิจได้ เป็นยาวชีวิค จะว่าในเมล็ด ๆ
 ตำมะลอ และเมล็ดขนุน และเมล็ดมะกอก เป็นต้น และเมล็ดอื่นที่

สำเร็จอาหารกิจได้ เป็นยาวกาลิก เมล็ดบนนาค สมอเป็นต้น และ
เมล็ดอื่นที่ไม่สำเร็จอาหารกิจได้ เป็นยาวชีวิต สงเคราะห์ในผลเภสัช
จะว่าในแบ่ง ๆ แห่งข้าวเปลือก ๗ กับทั้งอนุโลมและแบ่งแห่งด้วง
เป็นต้น และแบ่งแห่งขนน แบ่งสาเก มะกอก แบ่งตาล แบ่งกลอย
ที่ชำระแล้ว และแบ่งอื่นที่สำเร็จอาหารกิจได้ เป็นยาวกาลิก แบ่ง
ตาล แบ่งกลอยที่ยังไม่ได้ชำระสรวัย เป็นยาวชีวิต สงเคราะห์ในน้ำ
ฝาคและรากและผล ซึ่งมาในบาฬี จะว่าในยาง ๆ อ้อยอย่างเดียว
เป็นสักตาทกาลิก ยางไม้ดอกนั้น เป็นยาวชีวิตสิ้น สงเคราะห์ใน
ชตุเภสัช ศีรษะและเง้าเป็นต้น ซึ่งเป็นยาวกาลิกถึงกล่าวมานี้
สงเคราะห์ในชาทนียะ ของเกี้ยว ๆ และโภชนียะของกินนี้ชื่อว่า
ยาวกาลิก ฉันได้เข้าชั่วเที่ยง บ่ายแล้วไป ฉัน เป็นปาจิตติย รับ
ประเคนแรมคืนไว้ เป็นสันนิธิ ฉัน เป็นปาจิตติย.

ยาวกาลิก จบ

จะแสดงในยามกาลิก น้ำดื่ม ๘ คือ อมพุพานิ น้ำทำด้วยผล
มะม่วงดิบ หรือสุก ชมพุพานิ น้ำทำด้วยผลหว่าก็ว่า ผลชมพูก็ว่า
โจจพานิ น้ำทำด้วยผลกล้วยมีเมล็ด โมจพานิ น้ำทำด้วยผลกล้วย
ไม่มีเมล็ด มธุพานิ น้ำทำด้วยชาตีสแห่งมะขาง มุทุทิกพานิ น้ำ
ทำด้วยผลจันทน์ก็ว่า ผลองุ่นก็ว่า สารุกพานิ น้ำทำด้วยรากเง้าแห่ง
อุบลแดง อุบลขาวเป็นต้น พารุสพานิ น้ำทำด้วยมะปรางก็ว่า ลันจิ
ก็ว่า อัญฐุพานิ น้ำดื่ม ๘ อย่างนี้ ชื่อว่า ยามกาลิก มียามหนึ่งเป็นกาล
ก็มีอายุเพียงวันหนึ่งกับคืนหนึ่งเท่านั้น

จะว่าด้วยวิธีทำน้ำมะม่วงก่อน เมื่อจะทำด้วยมะม่วง ฟุ้งทุบต้อย
มะม่วงอ่อนแช่ลงในน้ำแล้ว ฟุ้งผึ่งแดดไว้ให้สุกด้วยแสงอาทิตย์แล้ว
กรองเสีย ประกอบน้ำผึ้ง น้ำตาลกรวด การบูร เป็นต้น ที่รับประทาน
ในวันนั้นเข้าด้วยแล้ว ทำเด็ก ทำเองควรในปุเรกัต คือเข้าอย่างเดียว
แต่ก่อนุปสัมบันทำได้มา รับประทานในปุเรกัต แม้บริโภคมกกับอมิส
ในปุเรกัตก็ควร ในปัจจุณัตถ์ควรบริโภคปราศจากอมิสทราบเท่า
อรุณขึ้นมา ในน้ำชมพูเป็นต้น ก็เหมือนกันอย่างนั้น แต่มีรฐานทำ
ด้วยมะขางนั้น เจือด้วยน้ำทำจึงควร แต่น้ำมะขางล้วนไม่ควร ด้วย
ในอรรถกถาว่า มธุปानนุติ มุทฺทิกานํ ชาตริเสน กตปานํ. ตํ ปน
อุทกสมฺภินํ วตฺตติ, สฺมฺภินํ วตฺตติ. ดังนี้ มุทฺทิกานํ โบราณว่า
น้ำลูกจันทน์ แต่ชาวลังกาว่า น้ำลูกอ้อน ถ้าเป็นน้ำลูกอ้อนแล้วใช้
ควรแต่น้ำสด น้ำอ้อน เช่นชาวยุโรปมีอังกฤษ และฝรั่งเศส เป็นต้น
เขากินอยู่ เป็นเมรัย ไม่ควร ควรแต่น้ำสด สมกับคำในอรรถกถาว่า
มุทฺทิกานนุติ มุทฺทิกา อุทเก มุทฺทิตฺวา อมฺพปานํ วิย กตปานํ.
ดังนี้ อัญฐานเหล่านั้น แม้เย็นหรือสุกด้วยอาทิตย์ควรอยู่ สุกด้วยไฟ
ไม่ควร

อนึ่ง พระองค์ทรงอนุญาตว่า อนุ ๑ เป ๑ สพฺพํ ผลรส
ชเปตฺวา ธณฺณผลรส. อนุ ๑ เป ๑ สพฺพํ ปตฺตรสํ ชเปตฺวา ทากรส.
อนุ ๑ เป ๑ สพฺพํ ปุปฺผผลรสํ ชเปตฺวา มธฺกปุปฺผผลรส. อนุ ๑ เป ๑
อุจฺจฺจผลรส. ความว่า เราตถาคตอนุญาตรสแห่งผลไม้ทั้งปวง ยกเสีย
แต่ผลข้าวเปลือก ๗ เสีย อนึ่ง เราตถาคตอนุญาตรสแห่งใบไม้
ทั้งปวง ยกรสแห่งผักสุกเสีย อนึ่ง เราตถาคตอนุญาตรสแห่งดอกไม้

ทั้งปวง ยกแต่ดอกมะขางเสีย   หนึ่ง เราตากตอนุญตรสแห้งน้ำ
 อ้อยสด ข้อซึ่งตอนุญตรสแห้งผลทั้งปวง ยกแต่รสแห้งผลข้าวเปลือก
 เสีย นั้น จักรู้งแจ้งในมหาปเทศ ๔ ข้างหน้า ข้อซึ่งตอนุญตรสใบไม้
 ทั้งปวง ยกแต่ใบผักสุกเสีย นั้น   ถ้ายวรัสแห้งใบไม้ที่เป็นยาวกาลิก
 ควรแต่ปุเรกตอย่างเดียว รสแห้งใบไม้เป็นยาวชีวก เขาทำให้สุกปน
 กับเนยใสเป็นตัน ที่รับประเคนเก็บไว้ นี ๗ วัน ถ้าแลเขาให้
 สุกด้วยน้ำทำลวน ควรทราบเท่าสิ้นชีพ จะต้มรสแห้งใบไม้เป็น
 ยาวชีวกกับน้ำมันสดเป็นตันไม่ควร แม้เขาต้มกับถ้วยของอื่นถึงซึ่ง
 เรียกว่าเป็นรสแห้งใบผักสุก แต่ในกรุงนทีกล่าวว่า รสแห้งใบไม้แม้
 เป็นยาวกาลิก เขาฆ่าด้วยน้ำเย็นทำมา หรือให้สุกด้วยอาทิตย์ก็ดี ควร
 อยู่ ข้อซึ่งตอนุญตรสแห้งดอกไม้ทั้งปวง ยกรสแห้งดอกมะขางเสีย
 นั้น รสแห้งดอกมะขางจะสุกด้วยไฟ หรือสุกด้วยอาทิตย์ก็ตาม ไม่
 ควรในปัจฉาภักต รสมะขางอันใดที่สุกแล้วเขาถือเอาทำเป็นน้ำเมา
 รสนั้นแต่เดิมไป แม้ในปุเรกตก็ไม่ควร แต่ดอกมะขางจะสดหรือ
 แห้งหรือเขาคว่ำแล้วก็ดี หรือผาณิตเขาทำด้วยดอกมะขาง คือ ดอก
 มะขางแผ่น แต่สิ่งใดไป เขาไม่ได้ทำน้ำเมา สิ่งทั้งปวงนั้นย่อม
 ควรในปุเรกตอย่างเดียว น้ำอ้อยสดซึ่งทรงอนุญาตนั้นไม่มีกาก ควร
 ในปัจฉาภักต พระองค์เมื่อทรงอนุญาตปานะน้ำดื่ม พระองค์ได้ทรง
 อนุญาตรสแห้งผล และใบ และดอก และอ้อย ๔ นี้ด้วย ด้วยประการ
 ดังนี้ ในวิมตฺติวินทนีว ซึ่งกล่าวน้ำอ้อยสดไม่มีกาก ในยามกาลิก-
 กถานัน กล่าวโดยสามัญญว่าเป็นของจะพึงดื่ม แต่ให้พึงถือเอาว่า
 น้ำอ้อยสดนั้นเป็นสัตตทาหาลิก เกิด

ยามกาลิกนี้ รับประกันแล้ว ฉันได้แต่วันหนึ่งกับคืนหนึ่ง
อรุณใหม่ขึ้นมา เป็นสันนิษิต ฉันเป็นทุกกฎ.

ยามกาลิก จม

จักแสดงในสัตตาทกาลิก ยามี่อายุกาลเพียง ๗ วัน สบปี เนยใส
นวนีต เนยข้น เกล็ด น้ำมัน มธุ น้ำผึ้ง ผาณิต น้ำอ้อย ยา ๕ สิ่ง
ชื่อว่า สัตตาทกาลิก รับประกันแล้วเก็บไว้ฉันได้ ๗ วัน เกิน ๗
วันไปถึงอรุณที่ ๘ ขึ้นมา เป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตคีย์ เป็นนิสสัคคีย์
แล้ว ฉันต้องทุกกฎ บริโภคในกายไม่ควร

เนยโค เนยแพะ เนยกระบือ เนื้อแห่งสัตว์จำพวกโคควรร
เนยแห่งสัตว์จำพวกนั้น ก็ชื่อว่าสบปีด้วย เนยข้นแห่งสัตว์เหล่านั้น
เอง ชื่อว่า นวนีต พึงรู้จักโครส ๕ ก่อน น้ำมันแห่งโค แห่งแพะ
แห่งกระบือ แห่งสัตว์ที่มีเนื้อควรร ชื่อว่า จีริ ว่านมสด น้ำมันนั้น
ทั้งไว้นานจนเปรี้ยว ชื่อว่า ทริ ว่านมส้มๆ นั้น เขาเจียวขึ้น ชื่อว่า
ตฤกั ว่าเปรี้ยวๆ นั้นเขาเจียวขึ้น ชื่อว่า นวนีต ว่าเนยข้นๆ นั้น
เขาเจียวขึ้นอีก ชื่อ สบปี ว่าเนยใส นมส้มเปรี้ยวเป็นยาวากาลิก
ควรรแต่ในเช้า เนยข้น เนยใส เป็นสัตตาทกาลิก เนยทั้ง ๒ นี้ ใน
สยามประเทศมีน้อยใช้น้อย เพราะเหตุนี้ จักไม่วินิจฉัยพิสดาร จัก
วินิจฉัยแต่ยา ๓ สิ่งนอกนั้น เนยใส เนยข้น รับประกันในเช้าควรร
ฉันกับอามิสได้ในเช้า บ่ายแล้ว ไม่ควรร ฉันปราศจากอามิสได้
๗ วัน ล่วง ๗ วันไป เป็นนิสสัคคีย์ นับตามวัตถุและภาชนะที่เก็บ
ไว้

น้ำมันเกิดเต่งๆ เกิดแต่พันธุ์ผักกาด มะขาง ละหุ่ง และเกิด
 แต่เปลวสัตว์ เหล่านี้ มาแต่บาป เมล็ดงา เมล็ดมะขาง เมล็ดละหุ่ง
 มันเหลว เป็นยารกาสึก เมล็ดนอกนั้น เป็นยารชีวิต จักว่าในน้ำมันงา
 ก่อน น้ำมันงารับประเคนในเช้า แม้ฉันกับอามิสในเช้าวันนั้น ก็ควร
 แต่บายไป ฉันปราศจากอามิสอย่างเดียว จึงควร ล่วง ๗ วันไป เป็น
 นิสสัคคีย์ นับตามภาชนะที่เก็บไว้ น้ำมันงารับประเคนในปัจฉิมภัต
 หรือเวลาบ่าย ควรฉันปราศจากอามิสอย่างเดียวกั ๗ วัน ทำให้
 เป็นอุกุกกิตแล้วเก็บไว้ จะกลืนกินไม่ควร พึงน้อมเข้าไปในกิจอื่น
 เป็นต้นว่าทาสิระชะ แม้ล่วง ๗ วันไป ไม่เป็นอาบัติ รับประเคนงา
 ในปุเรกัต คือเช้าแล้วทำเป็นน้ำมัน ควรฉันได้แม้กับอามิสในปุเรกัต
 แต่ปัจฉิมภัตไป เป็นของไม่ควรจะกลืนกิน พึงน้อมเข้าไปในกิจ
 เป็นต้นว่าทาสิระชะ แม้ล่วง ๗ วันไป ไม่เป็นอาบัติ รับประเคน
 เมล็ดงาในปัจฉิมภัตทำขึ้นเป็นน้ำมัน เป็นของไม่ควรกลืนกินเลย
 เพราะรับทั้งวัตถุ แม้ล่วง ๗ วันไป ไม่เป็นอาบัติ พึงน้อมเข้าไป
 ในกิจ เป็นต้นว่าทาสิระชะ แม้ในน้ำมันที่ทำด้วยเมล็ดงาเป็นอุกุกกิต
 ในปุเรกัตหรือปัจฉิมภัต ก็เหมือนกันอย่างนั้น น้ำมันซึ่งคั่วเมล็ดงา
 หรือหนึ่งเบ้งงาซึ่งรับประเคนในปุเรกัต หรือให้ชุ่มด้วยน้ำร้อนกระทำ
 กัตติ ถ้าอนุปสัมบันทำไซ้ ควรฉันแม้กับอามิสได้ในปุเรกัต ตนทำ
 เอง ควรฉันปราศจากอามิสอย่างเดียวในปุเรกัต เพราะภิกษุเปลี่ยน
 เอง ฉันกับอามิสไม่ควร เพราะเหตุให้สุกเอง แต่ปัจฉิมภัตไป
 น้ำมันทั้ง ๒ อย่างนั้น ไม่ควรจะกลืนกิน เพราะรับทั้งวัตถุ พึงน้อม
 เข้าไปในกิจ เป็นต้นว่าทาสิระชะ แม้ล่วง ๗ วันไป ไม่เป็นอาบัติ มิแ
 ว่าน้ำร้อนน้อยเป็นสักแต่ว่าพรมลงเท่านั้น ย่อมเป็นอัปโพรหริก ไม่

ถึงซึ่งอันนับว่าเป็นสามปากะ แม้ในน้ำมันพันธุ์ผักกาดเป็นต้นที่รับทั้ง
 วัตถุ ก็วินิจฉัยเหมือนกล่าวแล้วในน้ำมันงาที่ไม่ได้รับทั้งวัตถุ แต่
 ถ้าว่าอาจเอาจรณแห่งพันธุ์ผักกาดเป็นต้น ซึ่งรับประเคนแล้วใน
 ปุเรกัตมาทำเป็นน้ำมัน กวดยให้สูกวดยแสงอาทิตย์ น้ำมันนั้นควรฉน
 แมกกับอามิสได้ในปุเรกัต แต่บัจฉากต์ไป ควรฉนปราศจากอามิส
 อย่างเดียว แม้ล่วง ๗ วันไป คงเป็นนิสสัคคีย์ เขาหนึ่งจรณพันธุ์
 ผักกาด และมะขางเป็นต้น และกว้อเมล็ดกะหล่ำ ทำเป็นน้ำมัน
 ก็อย่างนั้น เพราะเหตุนี้ น้ำมันแห่งของเหล่านี้ อนุสสัมบันทำ
 ควรฉนแมกกับอามิสได้ในปุเรกัต แต่จะเป็นโทษเพราะรับทั้งวัตถุ
 ก็หาไม่ เพราะเมล็ดพันธุ์ผักกาดเป็นต้น เป็นยาวชีวิต ตนทำเอง พึง
 บริโภคปราศจากอามิสอย่างเดียว น้ำมันซึ่งทำด้วยเมล็ดพันธุ์ผักกาด
 เป็นต้นซึ่งเป็นอุคคหิต ไม่ควรจะกลืนกิน ควรบริโภคในภายนอก
 แม้ล่วง ๗ วันไป ไม่เป็นอาบัติ รับประเคนเมล็ดพันธุ์ผักกาด
 มะขาง กระหล่ำ เพื่อจะทำเป็นน้ำมันแล้วทำขึ้นเป็นน้ำมัน ในวันนั้น
 ควร ๗ วัน ทำในวันที่ ๒ ควร ๖ วัน ทำในวันที่ ๓ ควร ๕ วัน
 ทำในวันที่ ๔ ควร ๔ วัน ทำในวันที่ ๕ ควร ๓ วัน ทำในวันที่ ๖
 ควร ๒ วัน ทำในวันที่ ๗ ควรแต่ในวันนั้นวันเดียว ถ้าเอาไวจณ
 อรุณขึ้นมา เป็นนิสสัคคีย์ ทำในวันที่ ๘ เป็นของไม่ควรจะกลืนกิน
 แต่ควรบริโภคในภายนอก เพราะไม่เป็นนิสสัคคีย์ ถ้าแม้ไม่ทำ
 เมล็ดพันธุ์ผักกาดเป็นต้นที่รับไว้เพื่อทำเป็นน้ำมันนั้น ล่วง ๗ วันไป
 เป็นทุกกฏแท้ แต่ น้ำมันแห่งมะพร้าว และสะเคา อะคร้อ เล็บเหยี่ยว
 ลำโรง เป็นต้นอันอื่น ซึ่งไม่มาในบาฬี รับประเคนไว้ให้เกิน ๗ วัน
 เป็นทุกกฏ นี่แต่เป็นความแปลกกันน้ำมันเหล่านั้น พึงกำหนด

น้ำมันนอกนั้น มีวัตถุเป็นยาวกาลิก และมีวัตถุเป็นยาวชีวกแล้ว พึง
 รู้โดยวิธีทั้งปวง คือ สามปากะ และรับทั้งวัตถุ รับในเช้าและบ่าย
 และมีวัตถุเป็นอุกคหิต โดยนัยดังกล่าวแล้วเกิด น้ำมันแห่งเปลวสัทว์
 ที่พระองค์ทรงอนุญาตไว้ ๕ คือ เปลวหมี เปลวปลา เปลวปลาฉลาม
 เปลวหมู เปลวลา กวียอนุญาตเปลวหมี เปลวแห่งสัทว์มีเนื้อเป็น
 ออกับปิยะทั้งปวง เป็นอันอนุญาตด้วย เว้นแต่เปลวมนุษย์ กวียถือ
 เอาปลาขึ้นกล่าว แม้ปลาฉลามก็เป็นอันถือขึ้นกล่าวด้วย แต่พระองค์
 กล่าวปลาฉลามแปลกออกไป เพราะเป็นปลาร้าย กวียถือเอาปลา
 เป็นตันขึ้นกล่าว มันเหลวแห่งสัทว์มีเนื้อเป็นกัปปิยะทั้งปวง ชื่อว่า
 ทรงอนุญาต กวียว่าในเนื้อสัทว์ทั้งหลาย เนื้อแห่งมนุษย์ และช้าง
 ม้า สุนัข ภู ราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง หมี เสือขาว ๑๐ นี้
 เป็นอกัปปิยะ ส่วนในมันเปลว ๆ แห่งมนุษย์อย่างเกี่ยวเป็นอกัปปิยะ
 ส่วนในนมสดเป็นตัน สิ่งซึ่งเป็นอกัปปิยะไม่มี น้ำมันแห่งเปลวที่
 อนุญาตสัมบันทำและกรอง รับประเคนในเช้า ควรฉันแม้กับอามิสในเช้า
 ได้ แต่บ่ายแล้วไป ควรฉันปราศจากอามิสอย่างเดียวได้ ๗ วัน ก็
 แก่น้ำ หรือเอ็น หรือกระดูก เลือด อันใดที่ละเอียด ทั้งผงอันละเอียด
 มีในน้ำมันนั้น ของเหล่านี้เป็นอัปโพรหริก ถ้าได้รับประเคนมัน
 เปลวทำเองไซ้ รับ และเจียว และกรองในเช้า พึงบริโภคราจาก
 อามิส ๗ วัน ข้อซึ่งพระองค์ทรงอนุญาตให้รับมันเปลวในกาล เจียว
 ในกาล กรองในกาล บริโภคน้ำมันนั้น อาศัยบริโภคราจากอามิส
 แม้ในน้ำมันนั้น เนื้อเป็นตันที่ละเอียดก็เป็นอัปโพรหริกแท้ แต่จะรับ
 หรือเจียวในปัจฉิมภัตไม่ควรเลย กวียทรงห้ามไว้ว่า ถ้ารับมันเปลว
 ในวิกาล เจียวในวิกาล กรองในวิกาล บริโภคไซ้ ต้องทุกกฎ ๓ ทัว

ถ้ำรับในเช้า เจียวในบ่าย กรองในบ่าย บริโภคไซร์ ต้องทุกกฎ
๒ ตัว ถ้ำรับในเช้า เจียวในเช้า กรองในบ่าย บริโภคไซร์ ต้อง
ทุกกฎตัว ๑ ถ้ำรับ และเจียว และกรองในกาล บริโภค ไม่เป็น
อาบัติ เนยใส เนยข้น มันเปลวปนกัน เจียวกรองด้วยกัน มีเคชกล้ำ
ชุ่มโรกได้ ควรอยู่ แม้น้ำมันหมีและสุกรแทรกลงในข้าวต้มที่เจือด้วย
รากไม้ ๕ และน้ำฝาคั้น มีเคชกล้ำชุ่มโรกสมได้ ก็ควร

จะว่าในน้ำผึ้ง ๆ ที่ผึ้งเล็ก และผึ้งใหญ่ทำ ชื่อว่ามธุ น้ำผึ้งนั้น
รับประทานในเช้า ควรฉันกับอมิสไต์ในเช้า แต่บ่ายไปแล้ว
ควรฉันปราศจากอมิสไต์ ๗ วัน ล่วง ๗ วันไป ถ้าเป็นน้ำผึ้งใหญ่
เหนียวถึงยางไม้ ทำเป็นก้อน ๆ ทั้งไว้ หรือว่าน้ำผึ้งเหลวตั้งอยู่ใน
ภาชนะต่าง ๆ เป็นนิสสัคคีย์ นับตามวัตถุ ถ้าเป็นก้อนเคี้ยวเท่านั้น
หรือเหลวอยู่ในภาชนะอันเดียว เป็นนิสสัคคีย์ตัวเดียวเท่านั้น น้ำผึ้ง
เป็นอุกคหิต พึงรู้โดยนัยดังกล่าวแล้วนั้นแล พึงน้อมเข้าไปในกิจ
มีทาผลเป็นต้น รวงผึ้ง หรือขผึ้ง ถ้าไม่เบือนน้ำผึ้ง บริสุทธอยู่
เป็นยาวชีวิก แต่เบือนน้ำผึ้ง เป็นคคิแห่งน้ำผึ้งแท้ ผึ้งยาวมีปีก
อย่างหนึ่ง ชื่อจิริกะ แมลงภูใหญ่สีดำอย่างหนึ่ง มีกระดูกเป็นปีก ชื่อ
คุมพละ ในที่อยู่แห่งสัตว์เหล่านั้น มีน้ำผึ้งเหนียวถึงยางไม้ น้ำผึ้ง
นั้นเป็นยาวชีวิก

จะว่าในผาณิต ๆ เกิดแต่อ้อย ทั้งแก่น้ำอ้อยสดไป จะคิบหรือสูก
ไม่ปนด้วยกาก น้ำอ้อยเขาทำวิเศษทั้งปวงไม่ปนด้วยกาก พึงรู้ว่า
เป็นผาณิตเกิด น้ำอ้อยรับประทานในเช้า ควรฉันแม้กับอมิสไต์
ในเช้า แต่บ่ายแล้วไป ควรฉันปราศจากอมิสไต์อย่างเคี้ยวได้ ๗ วัน

ล่วง ๗ วัน เป็นนิสสัยกัณห์ นับตามวัฏฏ์ ก้อนน้ำอ้อยเต็มมาก เขาปิ่น
 ละเอียกเอาไว้ในภาชนะอันเดียวกันแน่นเนื่องกันอยู่ เป็นนิสสัยกัณห์
 ทั่วเดียวกันนั้น น้ำอ้อยเป็นอุกคหิต มีนัยตั้งกล่าวแล้วนั้นแล พึง
 น้อมเข้าไปในกิจ เป็นต้นว่าอบกฐี น้ำอ้อยจะทำด้วยอ้อยยังไม่ได้
 กรอง รับประเคนในเช้า ถ้าอนุปสัมบันทำ ควรฉันแม้กับอามิสได้
 ทำเอง ควรฉันปราศจากอามิสอย่างเดียวกัน แต่บ่ายแล้วไป เป็นของ
 ไม่ควรกรณินกิน เพราะรับทั้งวัฏฏ์ แม้ล่วง ๗ วันไป ไม่เป็นอาบัติ
 น้ำอ้อยบที่เขาค้าด้วยอ้อยสดที่ยังไม่ได้กรอง รับประเคนในบ่าย
 เป็นของไม่ควรกินเลย แม้ล่วง ๗ วัน ก็ไม่เป็นอาบัติ แม้ในผาณิต
 รับล้าอ้อยมาทำก็เหมือนกันอย่างนั้น ผาณิตที่ค้าด้วยน้ำอ้อยสดกรอง
 แล้ว รับประเคนในเช้า ถ้าอนุปสัมบันทำ ควรฉันแม้กับอามิสได้
 ในเช้า แต่บ่ายแล้วไป ควรฉันปราศจากอามิสได้ ๗ วัน ทำเอง
 แม้ในเช้า ควรฉันปราศจากอามิสอย่างเดียวกัน แต่บ่ายแล้วไป ก็ควร
 ฉันปราศจากอามิสอย่างเดียวกันได้ ๗ วัน แต่ผาณิตค้าด้วยน้ำอ้อยสด
 ที่กรองแล้ว รับประเคนในบ่าย ควรฉันปราศจากอามิสอย่างเดียวกันได้
 ๗ วัน ผาณิตเป็นอุกคหิต มีอย่างตั้งกล่าวแล้วนั้นแล ในมหาอรรถ-
 กถากล่าวว่า ผาณิตค้าด้วยอ้อยเผา หรือด้วยอ้อยคั่ว อ้อยต้ม ควร
 ในเช้าอย่างเดียวกัน แต่ในมหาปัจจรี ตามว่า ผาณิตสุกทั้งวัฏฏ์ จะควร
 หรือไม่ควร แล้วกล่าวว่า ผาณิตค้าด้วยอ้อย ซึ่งว่าจะไม่ควรในบ่าย
 นั้น ไม่มี ดังนี้ คำนั้นชอบ ผาณิตคอกมะขางทำด้วยน้ำเย็น ควรฉัน
 แม้กับอามิสได้ในเช้า แต่บ่ายแล้วไป ควรฉันปราศจากอามิสอย่าง
 เดียวได้ ๗ วัน ล่วง ๗ วันไป เป็นทุกกฏ นับด้วยวัฏฏ์ แต่ผาณิต
 คอกมะขาง เขาเจื่อนมสกลลงด้วย เป็นยาวกาลิก แต่ขันทสกร เขา

เอานมสคอกเสียทำให้บริสุทธิ์ เพราะเหตุนี้ ชัณฑสกะนั้นไม่ควร
 แยกคอกมะขางสคและเขาคั่วแล้ว ทำเจือด้วยของอื่น หรือไม่เจือก็ตาม
 ควรแม่ในเช้า ถ้าหากเขาถือเอาคอกมะขางนั้นประกอบเพื่อเป็นเมรัย
 เขาประกอบแล้ว แต่พืชไปไม่ควรร ผลิตคแห่งผลไม้ เป็นยาวกาลิก
 ทั้งปวง เป็นต้นว่า กล้วย ผลอินทผลัม มะม่วง สาก ชุนนแผ่น
 มะขามแผ่น เป็นยาวกาลิกแท้ คนทั้งหลายเขาทำผลิตด้วยพริกสุก
 ผลิตคือพริกแผ่นนั้น เป็นยาวชีวิก อนึ่ง น้ำตาลกรวด น้ำตาลทราย
 น้ำตาลหม้อ น้ำตาลปีก สงเคราะห์ในผลิต

ยา ๕ อย่างนี้ รับประทานแล้วไม่ให้ล่วง ๗ วันไป แม้เป็น
 ใช้หรือไม่เป็นใช้ก็ตาม พึงฉันตามสบายเถิด ด้วยของที่พระองค์
 ทรงเจเพาะอนุญาตมี ๗ ประการ คือเจเพาะพยาธิ ๑ เจเพาะบุกกส ๑
 เจเพาะกาล ๑ เจเพาะสมัย ๑ เจเพาะประเทศ ๑ เจเพาะมันแปลว ๑
 เจเพาะยา ๑ อนุญาตเจเพาะพยาธินั้น ทั้งทรงอนุญาตให้ภิกษุอัน
 อมนุษย์สังกาย ฉนั้นเนื้อคิบฉนั้นเลือกคิบ เนื้อคิบเลือกคิบนั้นควรแก่
 ภิกษุผู้อาหาร เช่นนั้นอย่างเดียว ไม่ควรแก่ภิกษุอื่น เนื้อเลือกนั้น
 เป็นกัปปิยะ หรือออกกัปปิยะ ควรแก่ภิกษุอาหารนั้นแท้ ทั้งเข้าและบ้าย
 อนุญาตเจเพาะบุกกสนั้น ทั้งอนุญาตอาหารที่เรออ้วงถึงลำคอแล้ว
 กลับเข้าไป ไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้มักเรออ้วง อนุญาตนั้นควรแก่
 ภิกษุผู้มักเรออ้วงพวกเดียว ไม่ควรแก่ภิกษุอื่น แต่นำออกมาถึงนอก
 ปากแล้ว อย่างกลับกลืนเข้าไป อนุญาตเจเพาะกาลนั้น ทั้งทรงอนุญาต
 ยามหาวิกฏ ๔ คือ มูตร กุถ เถ้า คิน เจเพาะในกาลภิกษุภุกต์อย่าง
 เดียว แม้ไม่รับประทานฉนั้นก็ควร ในกาลอื่นไม่ควร อนุญาตเจเพาะ

สมัยนั้น ทั้งอนุญาตไม่ให้เป็นอาบัติ เพราะฉันทกตโกชนะในสมัย
เป็นต้นว่าเป็นไข้ ไม่เป็นอาบัติแต่ในสมัยเช่นนั้นอย่างเดียว ในคราว
อื่นเป็นอาบัติ อนุญาตเฉพาะประเทศนั้น ทั้งทรงอนุญาตอุปสมบท
ด้วยคณะสงฆ์มีวินัยรเป็นที ๕ เป็นต้น ในปัจจุบันประเทศอย่างเดียว
ในมัชฌิมประเทศไม่ควร อนุญาตเฉพาะมันเปลว นั้น ทั้งอนุญาตมัน
เปลว ๕ ให้เป็นยาภัย ชื่อแห่งมันเปลว ๆ นั้นรับรองเจิวในกาล
ฉันทกันน้ำมัน ก็แลอนุญาตนั้น ควรแก่ภิกษุผู้ต้องการภัยมันเปลว
เอามันเปลวแห่งสัทธิมีเนื้อเป็นกับปิยะและอกปิยะทั้งปวง เว้นแต่
มันเปลวแห่งมนุษย์เสีย นอกนั้นมาทำเป็นน้ำมันฉันทกัน อนุญาต
เฉพาะยานั้น ทั้งเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย แม้สำเร็จอาหาร
กิจได้ ทรงอนุญาต ภัยชื่อว่าเป็นเภสัช ยานั้นรับประเคนแล้ว พึง
ฉันทตามสบายในเช้าวันนั้น แต่บ้ายแล้วไป เมื่อมีเหตุพึงฉันทกันได้ ๗ วัน
แต่น้ำอ้อยบ น้ำตาลกรวด น้ำตาลทราย น้ำตาลหม้อ ที่แข็งขันอยู่
ถ้าเป็นไข้ ภัยกินได้ ไม่เป็นไข้ ไม่ควร พึงละลายน้ำฉันท ภัยทรง
อนุญาตไว้ว่า อนุ ๆ เป ๆ คิลานสุส คุฬิ อคิลานสุส คุโฬทกั ทั้งนี้

ยา ๕ อย่างนี้ จะไม่ฉันท จะเอาไว้บริโภคนอก เป็นต้นว่า
ทาศีรษะและตามตะเกียง พึงอธิษฐานเสียว่า จะไว้บริโภคนอก
ในภายใน ๗ วัน ถ้าจะเอาน้ำมันที่อธิษฐานเทลงในภาชนะน้ำมัน
ที่ยังไม่ได้อธิษฐาน ถ้าในภาชนะช่องเล็กละเอียด น้ำมันใหม่ค่อย ๆ
เข้าไป น้ำมันเก่าทับท่วมได้ พึงอธิษฐานเสียใหม่ ถ้าช่องปากกว้าง
น้ำมันมากเข้าไปเร็วทับน้ำมันเก่าได้ กิจที่จะต้องอธิษฐานอีกไม่มี
ภัยว่าน้ำมันใหม่ก็เป็นของมีกตแห่งน้ำมันที่อธิษฐานแล้วแท้ แม้เท

น้ำมันที่ยังไม่ได้อธิษฐานลงในภาชนะน้ำมันที่อธิษฐานแล้ว ก็พึงรู้
โดยนัยนั้นเถิด

อนึ่ง ยา ๕ สิ่งนี้ รับประเคนไว้ฉันไม่หมด พึงสละเสียในภาย
ใน ๗ วัน ถ้าเป็นของสองเจ้าของ ผู้หนึ่งรับประเคนไว้ ยังไม่ได้
แบ่งกัน ล่วง ๗ วันไป ไม่เป็นอาบัติด้วยกันทั้งสอง แต่จะฉันไม่ควร
แม้ผู้รับประเคนบอกให้ผู้หนึ่งฉัน ผู้หนึ่งไม่ฉัน ล่วง ๗ วันไป ก็ไม่
เป็นอาบัติด้วยกันทั้งสอง เพราะผู้รับก็สละเสียแล้ว ผู้หนึ่งนั้นก็ไม่
ได้รับ.

สตฺตาทกาลิกํ จบ

จักแสดงกถาธิกทั้ง ๔ ระคนกัน โดยบาลีว่า ยาวกาลิเกน ภิกฺขเว
ยามกาลิกํ ตทหุปฏิคุหิตํ ฯ เป ฯ สตฺตาทาทิกฺกนฺเต น กปฺปติ. ทั้งนี้
ความว่า ยามกาลิก สัตฺตาทกาลิก ยาวชีวิก ๓ นี้ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง
รับประเคนไว้ในวันนั้นด้วยกันกับยาวกาลิก ย่อมควรในกาล ไม่ควร
ในวิกาล สัตฺตาทกาลิก ยาวชีวิก ๒ นี้ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง รับประเคนใน
วันนั้นด้วยกันกับยามกาลิก ย่อมควรในยาม คือวันหนึ่งไปจนชั่วรุ่ง
ล่วงยามไป ก็ถึงอรุณใหม่ ไม่ควร ยาวชีวิกรับประเคนกับสัตฺตาทกา
ลิก ควร ๗ วัน ล่วง ๗ วันไปไม่ควร ในอรรถกถาว่า คำทั้งปวงในบาลี
นั้น อาศัยเอากาลิก เหล่านั้น ที่มีระคนกันกล่าว ถ้อยว่าถ้อยว่าน้ำ
อัฐฐบานเจือกับผลมะพร้าวทั้งลูกไม่ได้เอาเปลือกออกเสีย รับประเคน
ด้วยกันแล้ว นำเอามะพร้าวออกเสีย อัฐฐบานนั้น แม้ในวิกาลก็ควร
ทายกทั้งหลายเขาวางก้อนสัปปินข้าวปายาสที่เย็นถวาย สัปปิโคที่ไม่
ระคนด้วยข้าวปายาส สัปปินั้นจะนำเอาไว้ฉันใน ๗ วันก็ควร แม้ใน

น้ำผึ้งที่เหนียว และน้ำอ้อยงบบางบนข้าวปายาส ก็เหมือนกันเช่นนั้น
 ทายกเขาเอากระวานและผลแห่งจันทน์ เป็นต้น ประคับบิณฑบาต
 มาถวาย พึงยกเอากระวานและผลแห่งจันทน์นั้นขึ้นล้างเสีย ไว้บริโภคน
 ทราบเท่าสิ้นชีพเกิด แม้เขาเอาขิงเป็นต้นปนกับข้าวต้มถวาย และเอา
 ชะเอมเป็นต้นระคนกับน้ำมันถวายก็เหมือนกันอย่างนั้น กาลิกใด ๆ
 มีรสไม่ระคนปนกัน กาลิกนั้น ๆ แม้รับประทานด้วยกัน จะบริสุทธิ์
 อย่างไรก็ดี ล้างหรือปอกเสียอย่างนั้นแล้ว และบริโภคนตามกาลแห่ง
 กาลิกนั้น ๆ ก็ควร ถ้าแลมีรสอันเจือระคนกันไซ้ ไม่ควร ถวายว่า
 ยาวกาลิก ย่อมชั้กาลิกทั้ง ๓ เป็นต้นว่า ยามกาลิก ซึ่งมีรสเจือกัน
 กับคนเข้าสู่สภาพความเป็นเองแห่งตน แม้ยามกาลิก ย่อมชั้กาลิก ๒
 เป็นต้นว่า สัตตาหกาลิกเข้าสู่สภาพความเป็นเองแห่งตน แม้สัตตาห-
 กาลิก ย่อมชั้ยาวชีวิกที่ระคนกับคนเข้าสู่สภาพความเป็นเองแห่งตน
 แท้ เพราะเหตุนี้ ยาวชีวิกรับประทานในวันนั้น หรือรับประทาน
 ในวันก่อน ระคนกับสัตตาหกาลิกที่รับประทานในวันนั้น ย่อมควร
 ใน ๗ วัน ยาวชีวิกนั้นระคนกับสัตตาหกาลิก ที่รับประทานแล้ว ๒ วัน
 ย่อมควรใน ๖ วัน ระคนกับสัตตาหกาลิก ที่รับประทานแล้ว ๓ วัน
 ย่อมควรใน ๕ วัน ระคนกับคัวยสัตตาหกาลิก ที่รับประทานแล้ว ๗ วัน
 พึงรู้ว่าควรในวันนั้นวันเดียวเกิด เพราะเหตุนี้แท้ ในบาลีจึงไม่
 กล่าวไว้ว่า ยาวชีวิกรับประทานในวันนั้นด้วยกับสัตตาหกาลิก และ
 กล่าวแต่เพียงว่า รับประทานกับคัวยสัตตาหกาลิก ย่อมควรใน ๗ วัน
 เท่านั้น ก็แลครั้นกาลิกนั้น ล่วงกาลและยามและ ๗ วันไป พึงรู้ว่า
 เป็นอาบัติ ไทยวิกาลโภชนะสิกขาบท และสันนิธิการะสิกขาบทนั้น
 เกิด ก็แลในกาลิกทั้ง ๔ นี้ ยาวกาลิก ยามกาลิก ๒ นี้ เป็นอันโคฎฐะ

ไต่ถ้าย เป็นสันนิธิไต่ถ้าย แท้สัททาหกาลิกและยาวชีวิก แม้จะเก็บ
ไว้ในอกปปียะกุกีถาวร ไม่ให้เกิดสันนิธิไต่ถ้าย.

กาลิกสัสดูกถา จบ

จักแสดงอันโฏฏฐะ ยาวกาลิก ยามกาลิก ๒ นี้ เก็บไว้ใน
อกปปียะกุกี ชื่อว่าอันโฏฏฐะ หุงต้มให้สุกในอกปปียะกุกีนั้น ชื่อว่า
อันโฏฏกะ ภิกษุหุงต้มให้สุกเอง ชื่อว่าสามปฏกะ ทั้ง ๓ สิ่งนี้
ฉัน ต้องทุกกฏ ๓ ทัว ฉันแต่ ๒ สิ่ง ต้องทุกกฏ ๒ ทัว ฉันแต่
สิ่งเดียว ต้องทุกกฏทัวเดียว ถ้ายทรงห้ามไว้ว่า น ภิกษเว
อนโฏฏฐิ อนโฏฏกั สามปฏกั ปริภุญชิตพฬิ, ฯ เปฯ อนโฏ
เจ ภิกษเว วุฏฐิ อนโฏฏกั สามปฏกั ตณฺเฏ ปริภุญเชยฺย,
อาปตฺติ ตินฺณํ ทุกกฏานํ, พหิ เจ ภิกษเว วุฏฐิ ฯ เปฯ อนาปตฺติ.
ทั้งนี้ ภิกษุจะหุงต้มซึ่งอามิสสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ควร จะหุงต้มอุ่นซึ่งของที่
สุกอยู่แล้ว อย่างเดียว จึงควร ถ้าแลทายกเขาปนกะเพรา หรือขิง หรือ
เกลือลงในข้าวต้มร้อนให้แก่ภิกษุไซ้ แม้ภิกษุจะระคนจะส่นข้าวต้ม
นั้นไม่ควร แต่จะระคนถ้ายคิดว่าจะให้ข้าวต้มเย็นควรอยู่ แม้ได้
ข้าวห่อเลนมา จะบิတ်ไว้ให้ระงมสุก ก็ไม่ควร ถ้าแลทายกเขาบิတ်ถวาย
ควรอยู่ จะบิတ်ถ้ายคิดว่าจะไม่ให้ข้าวสุกเย็นเสียควรอยู่ แต่นมสค
และเปรียงเป็นต้น เมื่อเคือกพลุ่งที่หนึ่งแล้ว จะตักไฟควรอยู่ เพราะ
ของสุกแล้วจะให้สุกอีกได้อยู่ ถ้ายพระองค์ทรงอนุญาตไว้ว่า อนุ
ฯ เปฯ ปุณ ปาก ปจิตฺ. ทั้งนี้

จักแสดงในกปปียะกุกี ซึ่งเป็นที่ทำอามิสให้พ้นจากอันโฏฏฐะ
อันโฏฏกะ พระองค์ทรงอนุญาตไว้ว่า อนุ ฯ เปฯ จตฺสฺโส

กบปียกฺขมิโย อุตฺตสวณนติโก โคนิสาทิกํ คหปติโก สมมตติโก ว่า
เราทถากทอนฺญาทกบปียกฺขมิ ที่ควรเก็บและหุงต้มอามิสได้ ๔ อย่าง คือ
อุตฺตสวณนติกา ที่มีอันให้ไต่ยขึ้นเป็นที่สุด ๑ โคนิสาทิกา ที่คฺจโค
หนึ่ง ๑ คหปติกา ที่เป็นของคฤหบดี ๑ สมมตติกา ที่อันสงฆ์สมมติ ๑

จะว่าด้วยอุตฺตสวณนติกาก่อน ฟังทำดังนี้ กุฎฺโถจะทำบนเสา
ทั้งหลายหรือจะตั้งเชิงฝาลงไป ศิลาหรือและที่รองรับเสาช้างล่างแห่ง
กุฎฺโถนั้น เป็นคติแห่งพื้นแท้ แต่เมื่อจะตั้งเสาที่แรก หรือเชิงฝาที่แรก
ภิกษุทั้งหลายมากด้วยกัน เมื่อล้อมกันเข้า เปล่งวาจว่า กบปียกฺขมิ
กโรมํ ทั้งนี้อยู่ ๓ หน เมื่อมนุษย์ทั้งหลายยกขึ้นจะให้เสาและเชิงฝา
ทั้งลง ฟังถูกต้องหรือยกขึ้นเองซึ่งเสาและเชิงฝาทั้งลง แต่ในกุฎฺโถที่
และมหาบัจจริกกล่าวว่า ให้ภิกษุทั้งหลายฟังกล่าวว่า กบปียกฺขมิฯ ทั้งนี้
ทั้งลง ในอรรถกถารูถว่า ให้ภิกษุฟังกล่าวว่า สงฺฆสฺส กบปียกฺขมิ
อธิชฺชามํ ทั้งนี้ แต่แม้จะไม่กล่าวคำนั้น และกล่าวตามอย่างตั้งว่าแล้ว
ในอรรถกถาทั้งหลาย ก็ไม่มีโทษ แต่อันนี้เป็นลักษณะทั่วไป ใน
อรรถกถาทั้งหลายนั้น คือตั้งเสาลงถึงพื้นกับจบสุดคำพร้อมคราวเดียว
กันจึงควรร ด้วยว่า ถ้าเมื่อคำยังไม่จบเสาลงถึงพื้นเสียก่อน หรือว่าเสา
ยังไม่ถึงพื้น ถ้ากล่าวจบเสียก่อน ก็ไม่เป็นอันทำกบปียกฺขมิ เพราะ
เหตุนี้ ในมหาบัจจริกจึงกล่าวว่า ให้ภิกษุมามากด้วยกันฟังล้อมกันเข้า
กล่าวเถิด ด้วยว่าในภิกษุเหล่านั้น จบคำกับเสาทั้งลงถึงพื้นแห่งเธอ
แม้องค์หนึ่ง จักพร้อมกันเข้าในคราวเดียวได้เป็นแท้ แต่ในกุฎฺโถ
จะทำด้วยอิฐหรือศิลาหรือดินกักิ จะก่อถมขึ้นหรือไม่ถมขึ้นก็ตาม
ปรารภนาจะตั้งฝาขึ้นแต่อิฐและศิลา และก้อนดินไค ฟังถือเอาอิฐ

หรือศิลา หรือก้อนหินทั้งปวงนั้นเป็นที่แรกเป็นสำคัญ จึงทำกบปีย-
กุฏีโดยนัยดังกล่าวแล้วเถิด ด้วยว่าอิฐ และศิลา และก้อนหินที่อยู่
ข้างใต้แห่งอิฐและศิลา และก้อนหินซึ่งเป็นที่แรกทั้งผานั้น ไม่ควร
ถือว่าเป็นของจมอยู่ในดิน แต่เสานั้นสูงขึ้นมาจากดิน เพราะเหตุนั้น
จะจับเสานั้นกล่าวว่า กบปียกุฏี กโรม จึงควร ในอรรถกถา
กล่าวว่า กุฏีเมื่อจะทำด้วยเสาทั้งหลาย พึงอธิษฐานเสาทั้ง ๔ กัน
ในมุมทั้ง ๔ เมื่อจะทำด้วยอิฐเป็นกัน พึงอธิษฐานอิฐ ๒-๓ แผ่น
ในมุมทั้ง ๔ แต่แม้เมื่อจะไม่ทำเช่นนั้น ก็ไม่มีโทษ ด้วยว่าคำซึ่ง
กล่าวในอรรถกถาทั้งหลายนั้นแลเป็นประมาณ

จักว่าด้วยโคณิสาทิกา กบปียภูมิชื่อว่า โคณิสาทิกา มี ๒ อย่าง
คือ อารามโคณิสาทิกา วิหารโคณิสาทิกา ในที่ใดวัดก็ไม่ได้ล้อม
เสนาสนะ คือ กุฏีก็ไม่ได้ล้อม อันนี้ชื่อว่าอารามโคณิสาทิกา ในที่ใด
เสนาสนะทั้งหมด หรือบางแห่งล้อม แต่วัดไม่ได้ล้อม อันนี้ชื่อว่า
วิหารโคณิสาทิกา ความที่อารามไม่ได้ล้อมนั้นแล เป็นประมาณใน
กบปียภูมิ ชื่อโคณิสาทิกาทั้ง ๒ ก็แต่อาราม คือวัดล้อมทั้งหรือ
ล้อมมาก ชื่อว่าเป็นอันล้อม คำอันนี้กล่าวไว้ในกฐนที่และมหาบัจจวิ
การจะไต่กบปียกุฏีอย่างอื่น ในวัดที่ว่าล้อมนั้น เรือนของภิกษุหัตถ์ชื่อ
กหปติกา โดยสังเขป จะว่าด้วยกบปียภูมิ ชื่อกหปติกา มนุษย์ทั้งหลาย
สร้างอาวาสแล้วกล่าวว่า ข้าพเจ้าถวายกบปียกุฏี ท่านจงบริโภคนเถิด
ดังนี้ กบปียกุฏีนั้น ชื่อกหปติกา แม้เขากล่าวว่า ข้าพเจ้าถวายเพื่อ
ทำกบปียกุฏี ดังนี้ ก็ควรแท้ แต่ในอรรถกถาบอกว่า รับประเคน
แต่มือแห่งสทหัมมิกอันเศษ ยกภิกษุเสีย และรับประเคนแต่มือ

แห่งเทวตาและมนุษย์ทั้งปวงก็ดี และสันนิธิและอันโตวฏฐะ ซึ่งเป็น
ของแห่งสหรัหมิกอันเศษ และเป็นของแห่งเทวตาและมนุษย์ทั้งปวง
นั้น ย่อมควรแก่งักขุ เพราะเหตุนี้แล เรือนแห่งคนเหล่านั้น
เป็นต้นว่า สหรัหมิกอันเศษก็ดี หรือกบปิยกุฎี ที่คนเหล่านั้นถวายก็ดี
ชื่อว่ากหปติกา ในอรรถกถานั้น ท่านกล่าวอีกว่า ยกแต่วิหารแห่ง
ภิกษุสงฆ์เสีย ที่อยู่แห่งนางภิกษุณี หรือที่อยู่แห่งคนรักษาวัด หรือ
ที่อยู่แห่งเคียรถีย์ แห่งเทวตา แห่งนาค อนึ่ง แม้วิหารแห่งพรหมก็ดี
ย่อมชื่อว่าเป็นกบปิยกุฎี คำในอรรถกถาฐกถา นี้ ชื่อว่าท่านกล่าวดี ด้วย
ว่าเป็นของสงฆ์ หรือเป็นของภิกษุอย่างเดียว ไม่ชื่อว่าเป็นกหปติกุฎีได้

จะว่าด้วยกบปิยกุฎีชื่อ สมมุติกา กบปิยกุฎีที่สงฆ์สวดสมมติด้วย
ญัตติทุติยกรรมวาจา ชื่อว่า สมมุติกา เติมเหตุพระองค์จะทรงอนุญาต
กบปิยกุฎี ชื่อ สมมุติกา นี้ ตรัสแก่พระอานนทเถระว่า ดูกร อานนท์
ถ้ากระนั้นจงสมมติวิหาร คือ กุฎีตั้งอยู่ในที่สุกให้เป็นกบปิยกุฎีแล้ว
ให้ทายกเอาอาวาสเข้าอยู่ในกบปิยกุฎินั้น สงฆ์จะจำนงเสนาสนะใด
เป็นวิหาร หรืออัทธมโยค หรือปราสาท หรือหัมมิมะกัตาม พึงสมมติ
กบปิยกุฎีดังนี้ ให้ภิกษุผู้ฉลาดอาจยังสงฆ์ให้รู้ด้วยกรรมวาจา ดังนี้
ว่า สุณาคู เม ฯ เป ฯ สัมโหม อิตถุนนามิ วิหาริ กบปิยกุฎี
สมมุทมนุญย ฯ เป ฯ ธารยามิ ในอรรถกถาว่า คำซึ่งว่า ปจจนตัม
ว่าวิหารตั้งอยู่ในที่สุคนั้น เป็นสักแต่ว่าคำกล่าวดอก แต่เพราะ
พระองค์กล่าวว่า สงฆ์จะจำนงเสนาสนะไหน จะเป็นวิหาร หรือ
อัทธมโยค เป็นต้นก็ตาม ดังนี้ แม้จะสมมติกุฎีใกล้ก็ควร และจะ
ไม่กล่าวกรรมวาจา แม้จะสมมติกบปิยกุฎีนี้ ด้วยอุปโลกนกรรม
ก็ควรแท้

ก็แต่อาμισอนโคที่อยู่ใก้กับปิยภูมิทั้ง ๔ ดังกล่าวมานี้ อาμισ
ทั้งปวงนั้น ไม่ถึงซึ่งอันนับว่าเป็นอันโคฏฐะ พระองค์ทรงอนุญาต
กับปิยภูมิ ๔ นี้ เพื่อจะให้พ้นจากอันโคฏฐะ อันโคบัคกะ แก่ภิกษุ
และภิกษุณีทั้งหลาย แต่อาμισอนโคเป็นของสงฆ์ หรือเป็นของบุคคล
อยู่ในเรือน คือเสนาสนะอันพอจะให้เป็นที่เสวยในกัปปิยภูมิ แม้
จะทิ้งไว้สักคืนหนึ่งในที่เช่นนั้น อาμισอนนั้น ก็ได้ชื่อว่าเป็นอันโค-
ฏฐะหุณฑัมในที่เช่นนั้น ก็ได้ชื่อว่าเป็นอันโคบัคกะด้วย อาμισนั้น
ไม่ควร แก่สัตตาหกาลิก มีเนยใส เป็นกัน และยาชีวิก ย่อมควร คือ
ว่าเก็บไว้ในที่เช่นนั้นได้

จักวินิจฉัยในเนื้อความเหล่านั้น เหมือนสามเณรเอาอาμισ
เป็นกันว่า ข้าวสารของภิกษุไปเก็บไว้ในกัปปิยภูมิ พุ่งเข้าหุงมาถวาย
อาμισนั้น ไม่เป็นอันโคฏฐะ เอาสัตตาหกาลิกเป็นกันว่าเนยใส สิ่งใด
สิ่งหนึ่งซึ่งเก็บไว้ในกัปปิยภูมิ เจือลงในอาμισนั้นด้วยแล้วเอามา
ถวาย ชื่อว่าเป็นมุขสันนิธิ แต่ในมหาบัจจิวาเป็นอันโคฏฐะ ใน
คำเหล่านั้น แปรลกกันแต่เพียงชื่อเท่านั้นเอง ภิกษุเอาเนยใสซึ่งเป็น
สัตตาหกาลิก และใบไม้ซึ่งเป็นยาชีวิกเก็บไว้ในกัปปิยภูมิ เจียวด้วย
กันไว้บริโภคนั้นของนั้นควรฉนปราศจากอามิสได้ ๗ วัน ถ้าทำเนยใส
และใบไม้นั้นให้ระคนกับอามิสบริโภคนั้นเป็นอันโคฏฐะด้วย เป็น
สามปากะด้วย ความรวบรวมระคนปนกาลิกทั้งปวง ให้พึงรู้โดยอุบาย
นั้นเถิด

ก็แต่กัปปิยภูมิทั้ง ๔ เหล่านั้น เมื่อไรจะมละวัตถุ คือว่าเมื่อไร
จะฉิบหายกลายเป็นกัปปิยภูมิไป จะว่าด้วยอุสสาวนันทิกาก่อน
กัปปิยภูมิชื่ออุสสาวนันทิกาก่อนโค ที่ทำบนเสาหรือผนังเชิงฝาผนังไปทำ

ขึ้นไว้ กับปิยกุฎินั้น เมื่อเสาและเชิงฝาทั้งปวงเขาถอนหรือไปหมด
จึงชื่อว่า มละวัตถุ มละที่ ถ้าแลคนทั้งหลายเขาผลักเสาและเชิงฝาเสีย
เสาและเชิงฝานั้นไต่ยังตั้งอยู่ ความที่เป็นกับปิยกุฎิ ก็ตั้งอยู่ในเสา
และเชิงฝานั้น เมื่อเสาและเชิงฝาทั้งปวงเขาผลักให้ล้มเสียหมด
กับปิยกุฎินั้น ชื่อว่า มละวัตถุ มละที่ แต่กุฎิที่เขาก่อด้วยอิฐนั้น เมื่อ
ฉิบหายทั้งหมดจนถึงอิฐหรือศิลาหรือก้อนหินที่แรกที่ก่อขึ้นบนฐาน
เพื่อจะเป็นฝาหมกแล้วเมื่อใด เมื่อนั้นจึงชื่อว่ามละวัตถุ มละที่ คือ
ไม่เป็นกับปิยกุฎิ แต่อิฐและศิลาและก้อนหินที่แรก ที่อิฐฐาน
วันนั้น แม้เขาหรือดอกเขาไปเสีย อิฐเป็นต้นที่เขาก่อฝานั้นยังมีอยู่
ความเป็นกับปิยกุฎินั้น ก็ยังคงอยู่ ในอิฐหรือศิลาหรือก้อนหินอื่นนั้น
ยังไม่ชื่อว่ามละที่ กับปิยกุฎิชื่อว่าโคณิสาทิกานัน เมื่อเขาล้อมวัดด้วย
กำแพงเป็นคันเข้าแล้ว ก็ชื่อว่ามละวัตถุกลับเป็นอกกับปิยกุฎิไป ควร
จะได้กับปิยกุฎิอย่างอื่นในอารามนั้นใหม่ ถ้าแม้กำแพงวัดเป็นคันหัก
ขาดในที่นั้นๆ โขทั้งหลายเข้าไต่แต่ที่นั้นๆ ก็เป็นกับปิยกุฎิอีก แต่
กับปิยกุฎิ ๒ นอกนั้น เมื่อหลังคาทั้งปวงฉิบหาย เป็ดหมกแล้วเหลือ
อยู่แต่มาตรว่ากลอน จึงเป็นอันมละวัตถุ ถ้าบักขปาสกมณฑล
แม้อันหนึ่งในเบ้องบนแห่งกลอนทั้งหลายยังมีอยู่ ก็ยังรักษาอยู่ ยังไม่
มละวัตถุ เครื่องมุงเป็นต้นว่าหญ้าและใบไม้ ที่ตั้งอยู่ในเบ้องบนแห่ง
กลอน ๓ อัน ในข้างๆ หนึ่งนั้น ชื่อว่า บักขปาสกมณฑล ตามว่า
ก็กับปิยกุฎิทั้ง ๔ นี้ ไม่มีในที่ใด ในที่นั้น ภิกษุจะพึงทำอย่างไร แก้วว่า
ภิกษุพึงให้อามิสแก่อนุปสัมบันเสีย ทำให้เป็นของอนุปสัมบันเสีย
ให้ขาดอาลัยแล้ว บริโภกเถิก.

กปปิยภูมิกลา จบ

จักแสดงของฉันทเล็กน้อยที่พระองค์ทรงอนุญาตไว้ในเภสัช-
 ษันธ์ ที่ควรจะพึงรู้ ข้อหนึ่ง ภิกษุเป็นโรคลม พระองค์ทรงอนุญาต
 ให้หุงน้ำมัน ข้อหนึ่ง น้ำมันนั้น จะต้องเจือของเมาเป็นอันว่าสุรา
 พระองค์ทรงอนุญาตให้เจือของเมา ในน้ำมันที่หุงนั้น ข้อหนึ่ง ทรง
 ห้ามว่า น้ำมันเจือของเมาจากนกอ้ายฟังกัมภิน ถ้าเธอใดคัมภินพึง
 ให้วินัยรปปรับตามธรรมแล้ว ทรงอนุญาตว่า ในน้ำมันที่หุงอันไค
 สีและรสและกลิ่นแห่งของเมาไม่ปรากฏ ให้คัมภินน้ำมันที่เจือของ
 เมาเช่นนั้น

ข้อหนึ่ง ทรงอนุญาตให้ภิกษุขูกัดฉันทยามหาวิกัฏ ๔ ดังกล่าว
 แล้ว ข้อหนึ่ง ทรงอนุญาตให้ภิกษุที่คัมภียาพิษเข้าไปแล้ว ให้คัมภุดกิน
 แล้ว ทรงอนุญาตว่า เมื่อทำรับสิ่งใดอยู่ สิ่งอันนั้นเป็นอันทำซึ่งอัน
 รับแล้ว อย่าพึงกลับรับอีกเลย ถ้าคุณนั้นตกถึงพื้นแล้ว ให้พึงรับ
 ประเคนใหม่ แต่ยังไม่ถึงพื้นจะถือเอาควรอยู่ ข้อหนึ่ง ทรงอนุญาต
 ให้ภิกษุที่เป็นอาพาธด้วยท้องยาแฝด ให้ถือเอาดินติดผาลไถนามา
 ละลายน้ำคัมภิน ข้อหนึ่ง ทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้ธาตุเสีย ชักหนัก
 อูจจาระออกยาก ให้คัมภินน้ำค้างอามิส น้ำค้างนั้นที่เขาเอาข้าวสุก
 เผาไฟให้ไหม้เป็นเถ้าแล้วเกรอะกรอง ชื่อว่าน้ำค้างอามิส ข้อหนึ่ง
 ทรงอนุญาตให้ภิกษุเป็นโรคผอมเหลือง คัมภินน้ำสมอคองด้วยมูตร
 โค ข้อหนึ่ง ทรงอนุญาตให้ภิกษุมีกายอันหนาค้วยโทษ คัมภินยาประจุ
 ข้อหนึ่ง ภิกษุต้องการด้วยอัจฉกัญชิกะ คือน้ำขาวขาวที่ใส พระองค์
 ก็ทรงอนุญาต ข้อหนึ่ง ภิกษุต้องการด้วยอกฺกุญฺสะ คือน้ำคัมเขทำ
 วิเศษด้วยมูตรไม่สนิท พระองค์ก็ทรงอนุญาต ข้อหนึ่ง ภิกษุต้องการ

ด้วยกฏาภฏะ คือน้ำคั้นเช่นนั้นที่สนิทน้อยหนึ่ง พระองค์ก็ทรง
อนุญาต ข้อหนึ่ง ภิกษุต้องการด้วยปฏิจาทนียะ คือน้ำเนื้อต้ม (คือ
เกี้ยวหรือกลั่น) พระองค์ทรงอนุญาต ข้อหนึ่ง พระองค์ตรัสว่า ถ้าเขา
เจือแป้งและเตาลงในน้ำอ้อย เพื่อผูกพัน ก็จะทำให้เหนียวแน่น น้ำอ้อย
นั้น ก็นับว่าเป็นน้ำอ้อยแท้ เราตถาคตอนุญาตให้บริโภคน้ำอ้อยตาม
สบาย ข้อหนึ่ง พระองค์ตรัสว่า ถ้าแม่ด้วงสุกแล้วกลิ้งออกชั้นอีก เรา
ตถาคตอนุญาตให้บริโภคน้ำตามสบาย ข้อหนึ่ง ทรงอนุญาตให้ภิกษุ
เป็นไข้ด้วยโรคลมในท้อง บริโภคยาโลณโสจิระกะ ไม่เป็นไข้ให้เจือ
น้ำบริโภค ด้วยบริโภคน้ำคั้นน้ำคั้น ข้อหนึ่ง ทรงอนุญาตน้ำอ้อย
ก้อนแก่ภิกษุใช้ ไม่เป็นไข้ให้เจือด้วยน้ำคั้นแล้วก่อน

ของฉันทที่พระองค์ทรงอนุญาตดังกล่าวมานี้ ในบาลีไม่กำหนด
ว่า ให้ฉันทในกาล หรือในวิกาล ให้ผู้มีปัญญาพึงใคร่ครวญเอาเถิด

เรื่องหนึ่งว่าครั้งหนึ่งนั้น ในเมืองสาวัตถี มีของเกี้ยวคือผลไม้
เกิดขึ้นมาก แต่กบปียการก คนผู้ทำกบปียะหาไม่ ภิกษุทั้งหลาย
รังเกียจอยู่ไม่ฉันผลไม้ จึงทูลความแก่พระองค์ ๆ จึงทรงอนุญาตว่า
อนุชานามิ ภิกขเว อพัชฌ นิพพุตถปิยํ อคตกบปียํ ผลํ ปรีกฤษฺชิตุํ ว่า
เราตถาคตอนุญาตให้ฉันผลไม้ที่ไม่มีพิษ ก็ยังอ่อนอยู่ไม่ออกหน่อได้
และผลจะพึงปล่อนเอาพิษออกเสียได้ทั้งชุน เป็นคั้น ถึงไม่ได้ทำ
กบปียะก็เอาเถิด ซึ่งว่าภิกษุทั้งหลายรังเกียจอยู่ไม่ฉันนั้น ชะรอยจะ
รังเกียจว่า จะเป็นภุกคามพิกคามสมาวัมมะ คือทำภุกคามและพิกคาม
ให้กำเริบ ในขุททกขันธ์ว่า พระองค์ทรงปรารภฉัพพัคคิยะภิกษุ
ฉันทมะม่วงในสวนหลวง ที่พระเจ้าพิมพิสารทรงอนุญาตเสียหมดแต่

ยังอ่อนอยู่แล้ว ทรงบัญญัติห้ามว่า อย่าพึงฉนผลมะม่วง ถ้าฉนต้อง
 ทุกกฎ กราวนั้นหมู่ท่ายกพวกหนึ่งถวายสังฆภัต เอาขึ้นมะม่วงปน
 ในสุปะมาค้าย ภิกษุทั้งหลายรังเกียจไม่รับ พระองค์ตรัสว่า รับเถิด
 ฉนเถิด แล้วทรงอนุญาตว่า อนุ ๆ เป ๆ อมฺพเปสํ ภา เวตถาคค
 อนุญาตซึ่งชั้นมะม่วง กราวนั้นท่ายกหมู่หนึ่งถวายสังฆภัตแก่สงฆ์
 เขาทั้งหลายนั้นไม่ทันจะทำชั้นมะม่วง จึงอังกาสผลมะม่วงทั้งลูกใน
 โรงฉน ภิกษุทั้งหลายรังเกียจอยู่ไม่รับ พระองค์ตรัสว่า รับเถิด ฉน
 เถิด แล้วทรงอนุญาตว่า อนุ ๆ เป ๆ ปญฺจหิ สมณกฺขเปหิ ผลํ
 ปริกฺขชิตํ อคฺคิปริจิตํ สตุถฺปริจิตํ นขปริจิตํ อพฺชํ นิพฺพญฺพฺชณ-
 เณว ปญฺจมํ ว่า เวตถาคคอนุญาตให้บริโภคมผลไม้ ถ้ายสมณกับปะ
 กรรมที่ควรแก่สมณะ ๕ คือ ผลจกด้วยไฟ ผลจกด้วยศัสตรา ผล
 จกด้วยเล็บ และผลไม้ไม่มีพืช และผลมีพืชจะพึงปล่อนเสียได้ เป็น
 ที่ ๕ ในอรรถกถาฎฐคามสิกขาบท ชักเอาบาลีนี้ไปกล่าวว่า พืชมี
 รากไม่เป็นต้นซึ่งเกิดอยู่ในที่ ชื่อว่าภุทคาม เป็นวัตถุแห่งปาจิตติย
 พืชนั้น เมื่อพรากให้พ้นจากที่แล้ว ชื่อว่าพืชคาม เป็นวัตถุแห่งทุกกฎ
 พืชคามนั้น เมื่อจะบริโภคมพึงบังคับอนุปสัมบันว่า กปฺปิยํ กโรหิ ท่าน
 จงทำกปฺปิยะกัณฺฐนี้เสียอีกแล้วจึงบริโภคม เมื่อเป็นเช่นนั้น ชื่อว่าให้พ้น
 จากพืชคาม ก็และทำกปฺปิยะนั้น พึงทำด้วยไฟ หรือศัสตรา หรือ
 เล็บ เมื่อจะทำกปฺปิยะด้วยไฟ พึงเอาไฟอันใดอันหนึ่ง จกเข้าไปใน
 ประเทศอันหนึ่งแห่งพืชนั้น กล่าวว่า กปฺปิยํ ทำเถิด เมื่อจะทำด้วย
 ศัสตรา พึงแสดงด้วยการแทง หรือการตัดด้วยจะงอย หรือคมแห่ง
 ศัสตราที่คม อันใดอันหนึ่ง โดยที่สุก แม้เข็มและมิดกักเล็บเป็นต้น
 ทำกัณฺฐไฟนั้นเถิด เมื่อจะทำด้วยเล็บ พึงเอาเล็บแห่งมนุษย์หรือแห่ง

ศิริจาดาน อันใดอันหนึ่งที่ไม่ผู้ เว้นไว้แต่กับโคและกับกระบือเป็นต้น เสีย เล็บนอกนั้น โดยที่สุกตัดเอามากก็ได้ พึงทำโดยอย่างซึ่งว่าแล้ว ในคัสตราอันเด็ก พริกสกเขาปนในข้าวต้มมา ไม่ติดเนื่องกัน พึง แหว่งทุก ๆ เม็ด ทำกับปียะผลมะขวิดเป็นต้น พืชข้างในหลุจาก กระลากลอนอยู่ พึงให้ค่อยออกทำกับปียะ ถ้าติดกันอยู่ไซ้ จะทำ แม้ในกระลาถั่วก็ควร ก็แลผลอันใดเป็นของอ่อนไม่มีพืช และผลใด ที่มีพืชปล่อนออกเสียบริโภคได้ ก็จที่จะทำกับปียะในผลนั้นไม่มี ด้วย ทรงอนุญาตเท่านั้น พึงรู้เถิดว่าผลมะม่วงและผลไม้อื่น และพืชคาม หักปวง อ่อนและแก่ใด ๆ เป็นของควรตามกาลแห่งตน ๆ.

ขุทฺทกถกกา จบ

จักแสดงในมหาปะเทศ ๔ บาลีว่า ยัม ภิกฺขเว มยา อิหํ น กปฺปตฺติ อปฺปฏิกฺขิตฺตํ, ตํ เจ อกปฺปิยํ อนฺุโลเมติ กปฺปิยํ ปฏฺิพาหติ, ตํ โว น กปฺปติ ฯ เป ฯ ยัม ภิกฺขเว มยา อิหํ กปฺปตฺติ อนฺุญญาตํ, ตณฺเจะ กปฺปิยํ อนฺุโลเมติ อกปฺปิยํ ปฏฺิพาหติ, ตํ โว กปฺปติ. ความว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ของสิ่งใดที่เราตถาคตยังไม่ได้ห้ามว่า สิ่งนี้ไม่ควร ถ้าของนั้น อนฺุโลมตามของที่เป็นอกปฺปิยะ ย่อมห้ามเสีย ซึ่งของที่เป็นกปฺปิยะไซ้ ของนั้นไม่ควรแก่ท่านทั้งหลาย อนึ่ง ของสิ่งใด ที่เราตถาคตยังไม่ได้ห้ามว่า สิ่งนี้ไม่ควร ถ้าของนั้นยอม อนฺุโลมตามของที่เป็นกปฺปิยะ ย่อมห้ามซึ่งของที่เป็นอกปฺปิยะไซ้ ของนั้น ย่อมควรแก่ท่านทั้งหลาย อนึ่ง ของสิ่งใด ที่เราตถาคตยังไม่ได้อนุญาตว่า สิ่งนี้ควร ถ้าของนั้น อนฺุโลมตามซึ่งของที่เป็นอกปฺปิยะ ย่อมห้ามซึ่งของที่เป็นกปฺปิยะ ของนั้น ย่อมไม่ควรแก่ท่านทั้งหลาย

อนึ่ง ของสิ่งใด ที่เรากลากยังไม่ได้อนุญาตว่า สิ่งนั้นควร ถ้าของนั้น
อนุโลมตามซึ่งของที่เป็นกบปียะ ย่อมห้ามซึ่งของที่เป็นกบปียะไซ้
ของนั้น ย่อมควรแก่ท่านทั้งหลาย เป็น ๔ ข้อ ๒ ข้อข้างต้นว่าด้วย
บัญญัติ ๒ ข้อข้างปลายว่าด้วยอนุญาต ในอรรถกถาว่า พระองค์
ทรงแสดงมहाประเทศ ๔ นี้ เพื่อจะให้ภิกษุทั้งหลายถือเอานัย ก็ให้
เป็นตัวอย่าง

พระธรรมสังคากถะทั้งหลาย ท่านถือเอาสูตร คือบาลีที่ทรง
บัญญัติและอนุญาตในที่นั้น ๆ มาบีบคั้นเข้าในมหาประเทศ ๔ นี้ ได้
เห็นความกังหนำ ด้วยบาลีที่ทรงอนุญาตรสแห่งผลไม้ทั้งปวงเป็น
ปानะ ห้ามแต่รสผลแห่งข้าวเปลือกว่า ขเปตฺวา ธณฺณผลรสํ กงฺหิ
ด้วยคำนี้ ชื่อว่าห้ามข้าวเปลือก ๗ ประการ ว่าไม่ควรในปัจฉาภัก
ยังมีผลอีก ๔ คือ ผลตาล ผลมะพร้าว ผลขนุน ผลสาเก ผลน้ำเต้า
ผลแตงโม ผลแตงกวา ผลแตงไทย พักเหลียง กัตติ และอปรัณณา
ทั้งปวง เป็นต้นว่าถ่วงกัตติ เป็นกติแห่งข้าวเปลือกแท้ ของเหล่านั้น
แม้ถึงพระองค์ไม่ทรงห้ามก็จริง แต่ยอมอนุโลมตามของเป็นกบปียะ
เพราะเหตุนี้ มหาผลและอปรัณณาทั้งปวง ย่อมไม่ควรใน
ปัจฉาภัก พระองค์ทรงอนุญาตอัฐฐานน้ำดื่ม ๘ ไว้แล้ว ส่วน
น้ำดื่มทำด้วยผลไม้เล็กนอกนั้น เป็นต้นว่า ลูกหวาย มะขาม มะม่วง
มะขวิด ตะกร้อ เล็บเหยี่ยว เหล่านี้ก็เป็นกติแห่งอัฐฐาน ๘ แท้
น้ำดื่มทำด้วยผลไม้เล็กนั้น แม้ถึงพระองค์ไม่ได้ทรงอนุญาตก็จริง แต่
ยอมอนุโลมตามของที่เป็นกบปียะ เพราะเหตุนี้ น้ำดื่มทำด้วยผล
เล็กนั้นย่อมควร ด้วยว่าयरสผลแห่งข้าวเปลือก กับทั้งอนุโลมเสีย

น้ำดื่มทำด้วยผลอื่น ชื่อว่าไม้อกรนั้นไม่มี เป็นยามกาลิกได้แท้ คำนี้กล่าวไว้ในกรุนที

และพระองค์ทรงอนุญาตจีวร ๖ คือ ผ้าไหมะ กัปปาสิกะ โทเสยยะ กัมพละ สาณะ ภังกะ ไว้ดังนี้ พระธรรมสังคาคหฺเถระทั้งหลาย ท่านอนุญาต ผ้าอื่น ๖ อย่าง คือ ผ้าทุกละ ผ้าปकुณณะ ผ้าจันปฏะ ผ้าโสमारปฏะ ผ้าอิทธิมยิกะ ผ้าเทวทัตติยะ เหล่านี้ให้เป็นอนุโลมแก่จีวร ๖ อย่างเกิมนั้น ผ้าที่เกิดด้วยตัวสัตว์ในปकुณณะประเทศ ชื่อว่าปकुณณะ และผ้าจันปฏะ โสमारปฏะ ๒ นี้เรียกตามชื่อแห่งประเทศ ผ้า ๓ อย่างก่อนนั้น เป็นอนุโลมผ้าโทเสยยะ ผ้าทุกละ เป็นอนุโลมผ้าสาณะ ผ้า ๒ อย่างนอกนั้น เป็นอนุโลมผ้ากัปปาสิกะ หรือเป็นอนุโลมผ้าทั้งปวงก็ได้

พระองค์ทรงห้ามว่า บาตร ๑๑ อย่าง เป็นต้นว่าบาตรไม้ ทรงอนุญาตบาตร ๒ อย่าง คือ บาตรเหล็ก บาตรดิน ส่วนถาดลก คือภาชนะเครื่องใช้ที่ทำด้วยโลหะ หรือทำด้วยดิน ทำด้วยทองแดง ๓ นี้เป็นอนุโลมบาตร ๒ อย่างนั้นแท้

พระองค์ทรงอนุญาตคุมพะ คือภาชนะสำหรับบักตวง ๓ อย่าง คือ ทำด้วยโลหะ ทำด้วยไม้ ทำด้วยผลไม้ ไว้ดังนี้ ส่วนกุนทีน้ำ และขันทองห้าว และกระออมน้ำเป็นอนุโลมคุมพะ ๓ นั้นแท้ แต่ในกรุนทีกล่าวว่า สังข์คัมน้ำ ขันน้ำ เป็นอนุโลมคุมพะ ๓ นั้น

พระองค์ทรงอนุญาตประคกเฮวไว้ ๒ คือ ประคกเย็บทอเป็นแผ่น และประคกเย็บทอคังไส้หมู ไว้ดังนี้ ส่วนประคกทำด้วยแผ่นผ้า และทำด้วยเชือก ว่าเป็นอนุโลมประคก ๒ อย่างนั้น

พระองค์ทรงอนุญาตร่มฉัตร ๓ อย่าง คือ ร่มหุ้มผ้าขาว และ ร่มสานกล้วยตอกไม้ไผ่ และร่มทำด้วยใบไม้ ไว้ดังนี้ ร่มใบไม้แต่ อย่างเดียว ถึงใบตาลใบลาน ว่าเป็นอนุโลมในร่ม ๓ อย่างนั้นแท้

แม้ของอื่นซึ่งจะเป็นอนุโลมของที่เป็นกับบิยะ และอกกับบิยะ นักปราชญ์พึงตามดูพิจารณาซึ่งบาลีและอรรถกถารูให้แจ้งโดยนัยถึง กล่าวมานี้เถิก.

มหาปเทศา จบ

จตุตถั กาลิกปพพิ จบชื่อว่าด้วยกาลิก ๔

จักรวรรณาในพินทวารวชิฐฐานาทีปัพพะ ข้อ ๕ ว่าด้วยพิธีพินทุ และอธิษฐานเป็นต้น จักกล่าวด้วยผ้าควรอธิษฐานก่อน ผ้าควร อธิษฐาน มี ๗ อย่าง คือ ไตร จีวร ผ้า ๓ ผืน เป็น ๑ วัสสิกสาฎิกา ผ้าอาบน้าฝน นิสีทันะ ผ้ารองนั่ง บัจจัตถระ ผ้าปูนอน กณทุ- ปฏิจฉาที ผ้ามืดผี มุขปุณณโจละ ผ้าเช็ดหน้า ปริกขารโจละ ท่อน ผ้าเป็นปริกขารใช้เล็กน้อย คือผ้ากรองน้ำและถุงบาตร ผ้าเหล่านี้ ต้องอธิษฐานตามชื่อแห่งตน ๆ ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนุ ๆ เป ๆ ติจีวร อธิฐาตุ น วิกปเปตุ วัสสิกสาฎิกิ วัสสานสุส จาตุมาสิ อธิฐาตุ ตโต ปรี วิกปเปตุ, ปจจตุถธณิ อธิฐาตุ น วิกปเปตุ, กณทุปฏิจฉาที ขาว อาพาธา อธิฐาตุ ตโต ปรี วิกปเปตุ มุข- ปุณณโจล อธิฐาตุ น วิกปเปตุ, ปริกขารโจล อธิฐาตุ น วิกปเปตุ. ว่าเราตถาคตอนุญาตให้อธิษฐานไตรจีวร ไม่ให้วิกป ให้อธิษฐานผ้าวัสสิกสาฎิกาสั้น ๔ เดือนแห่งฤดูฝน เบื้องหน้าแต่ ๔

เคียนให้วิกัป ให้อธิษฐานผ่านสี่ทนะ ไม่ให้วิกัป ให้อธิษฐาน
 บัจจัตถระ ไม่ให้วิกัป ให้อธิษฐานผ้ากัณฐปุฏิจาติเพียงอาพาธอยู่
 เบื้องหน้าแต่อาพาธหายแล้วให้วิกัป ให้อธิษฐานผ้าฆุขุญจนโจละ
 ไม่ให้วิกัป ให้อธิษฐาน ผ้าปริกขารโจละ ไม่ให้วิกัป

ไตรจีวร ผ้า ๓ ผืนนั้น คือ สังฆาฏิผ้าพาดผ้าสำหรับซ้อนห่ม
 อุทตราสงค์ผ้าห่ม อันตรวาสกผ้านุ่ง ผ้าทั้ง ๓ ผืนนี้ ต้องตัดเย็บ
 ทำให้ถูกต้องตามลักษณะให้ได้ประมาณ และยอมให้ไ้สีก ทำกับปัพพินทุ
 แล้วจึงอธิษฐาน จะไม่ตัดไม่ควร ถวายทรงห่มไว้ว่า น ภิกขเว
 อจฺฉินฺนกาณิ จีวรานิ ธาเรตฺพฺพานิ ว่า อย่าพึงทรงผ้าที่ไม่ได้ตัด
 ถ้าเธอใดทรงผ้าไม่ได้ตัด ต้องทุกกฏ

เมื่อจะทำให้ถูกต้องลักษณะ พึงทำทั้งพระองค์ตรัสชมพระอานนท์
 ทรงอนุญาตว่า ปณฺชิโต ภิกขเว อานนฺโท ฯ เป ฯ กุสึปปี นาม
 กริสฺสติ, อทฺธกฺกุสึปปี นาม กริสฺสติ ฯ เป ฯ ฉินฺนํ กิ อเนตฺรวาสกึ.
 ว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย อานนท์เป็นคนฉลาดมีปัญญาใหญ่ ได้รู้
 เนื้อความแห่งคำที่เราตถาคตภาษิตโดยย่อได้โดยพิสดาร เธอได้ทำ
 ทั้งกุสึ ทั้งอัทธกกุสึด้วย ทำทั้งมณฑล ทั้งอัทธมณฑลด้วย ทำทั้ง
 วิวัฏฏะ ทั้งอนวิวัฏฏะด้วย ทำทั้งคิเวยกะ ทั้งขังเขยยกะด้วย ทำทั้ง
 พาหันตะด้วย เป็นผ้าตัดเสว้าหมองด้วยคัสตรา เป็นสมณสารูป เป็น
 ผ้าอันคนเป็นข้าศึก คือ โจรไม่พึงเฉพา คือ ไม่อยากได้ด้วย และ
 เราตถาคตอนุญาตสังฆาฏิกัฏัก อุทตราสงค์กัฏัก อันตรวาสกกัฏัก
 ดังนี้

จะกล่าวตามพระอรรถกถาก่อน กุสินั้นเป็นชื่อแห่งแผ่นผ้า
 ที่ยาว เป็นคันว่า อนุวาท้านยาว และค่านกว้าง อัทธกกุสินนั้นเป็น

ชื่อแห่งแผ่นผ้า ที่ในระหว่าง ๆ มณฑลใหญ่ ในชั้นที่อันหนึ่ง ๆ
 แห่งจิวร ประกอบด้วยชั้นที่ ๕ นี้ ชื่อว่ามณฑล มณฑลเล็กในชั้นที่
 อันหนึ่ง ๆ แห่งจิวรเช่นนั้น ชื่อว่า อัทธมมณฑล เย็บมณฑลกับ
 อัทธมมณฑลติดเข้าในที่เดียวกัน ชั้นที่คือ กระตงกลาง ชื่อว่าวิวัฏฐะ
 ชั้นที่ คือ กระตงทั้ง ๒ ในข้างทั้ง ๒ แห่งวิวัฏฐะนั้น ชื่อว่าอนุวิวัฏฐะ
 อาคันตุกปุฏฐะ คือ แผ่นผ้าอื่นที่เย็บลงด้วยด้าย เพื่อจะทำให้มันใน
 ที่ ๆ พันคอ ชื่อว่ากิเวียกะ แผ่นผ้าที่เย็บติดลงด้วยด้ายเช่นนั้นใน
 ที่ ๆ ถูกแข้ง ชื่อว่าชังเมยยะ บางอาจารย์ว่าทั้งนี้ บ้างว่า กิเวียกะ
 และชังเมยยะนั้น เป็นชื่อแห่งแผ่นผ้าทั้งหลาย ที่ติดลงในที่พันคอ
 และในที่ถูกแข้ง ชั้นที่ คือ กระตงอันหนึ่ง ๆ ในภายนอกแห่งอนุ-
 วิวัฏฐะนี้ ชื่อว่าพาหัตตะ ถ้าอันนั้นพิจารณา คือ กล่าวด้วยจิวร
 ประกอบด้วยชั้นที่ ๕ อีกอย่างหนึ่ง อนุวิวัฏฐะนั้น เป็นชื่อแห่งชั้นที่
 คือกระตงทั้ง ๒ ในข้าง ๆ หนึ่งแห่งวิวัฏฐะ และเป็นชื่อแห่งชั้นที่
 คือกระตงทั้ง ๓ หรือ ๔ ในข้าง ๆ หนึ่งแห่งวิวัฏฐะนั้น เมื่อห่มจิวร
 มีประมาณเสมอกัน ค่อย ๆ ม้วนขึ้นวางบนแขนที่สุดทั้ง ๒ มีปาก
 ออกมาข้างนอก ก็แลพาหัตตะนั้น เป็นชื่อแห่งที่สุดทั้ง ๒ ที่มีปาก
 ข้างนอกนั้น นัยอันนี้ท่านกล่าวไว้ในมหาอรรคกถา ซึ่งพระอรธ-
 กถาจารย์ยกเอาอนุวาท ซึ่งเป็นผ้าพระองค์ทรงอนุญาตภายหลังวิธี
 ทำจิวรนี้ มากล่าวว่าเป็นกุสิด้านนี้ เพื่จะแสดงว่าแผ่นผ้าที่เล็กยาว
 ชื่อว่ากุสิด้าน แต่ว่าตามวิธีทำจิวรนี้ แผ่นผ้าที่เล็กยาวเสมอมณฑล
 ชื่อว่ากุสิด้าน แผ่นผ้าที่เล็กสั้นยืนตามอัทธมมณฑลก็ดี อยู่ในระหว่าง
 มณฑลและอัทธมมณฑลก็ดี ชื่อว่าอัทธมกุสิด้าน กระตงยาวชื่อว่า
 วิวัฏฐะ กระตงทั้ง ๒ ในข้างทั้ง ๒ ชื่อว่าอนุวิวัฏฐะ ผ้าอัทธมมณฑล

ที่ถูกคอกในเวลาค่ำ ชื่อว่ากิเวยยะ ผ้าอัทธมณฑลที่ถูกแข้ง ชื่อว่า
 ช้งเมยยะ ผ้าอัทธมณฑลที่ถูกมือ ชื่อว่าพาหันตะ รวมความตาม
 วาตะในอรรถกถาได้ความดังนี้แล จักกล่าวตามนักปราชญ์ผู้ฉลาด
 ท่านคิดไว้ว่า กุสินั้น เป็นชื่อแผ่นผ้าที่เล็กยาวยื่นขึ้นไป ด้านกว้าง
 ตามมณฑล อัทธกุสิน เป็นชื่อแผ่นผ้าที่เล็กสั้น ยื่นขึ้นด้านกว้างตาม
 อัทธมณฑล และมณฑลนั้น เป็นชื่อท่อนผ้าที่ใหญ่ยาวยื่นขึ้นไปด้าน
 กว้างตามกุสิน อัทธมณฑล เป็นชื่อท่อนผ้าที่ใหญ่สั้น ยื่นขึ้นไปด้าน
 กว้างตามอัทธกุสิน วิวัฏฐะนั้น เป็นชื่อแผ่นผ้าที่เล็กยาวไปตามด้านยาว
 อยู่ระหว่างมณฑลกับอัทธมณฑล และระหว่างกุสินกับอัทธกุสิน
 ในกระทรงกลาง อนุวิวัฏฐะ เป็นชื่อแผ่นผ้าที่เล็กยาวไปตามด้านยาว
 อยู่ระหว่างมณฑลกับอัทธมณฑล แต่อยู่ในระหว่างกุสินกับอัทธ-
 กุสินข้างนอก ในกระทรงทั้ง ๒ ในข้างทั้ง ๒ กิเวยยะนั้น คือกระทรง
 กลาง เพราะอัทธมณฑลในกระทรงนั้น ถูกกับคอกในเวลาค่ำ
 ช้งเมยยะ นั้น คือ กระทรงทั้ง ๒ ในข้างทั้ง ๒ เพราะอัทธมณฑล
 ในกระทรงเหล่านั้น ถูกกับแข้งในเวลาค่ำ พาหันตะนั้น คือกระทรง
 ทั้ง ๒ ในที่สุด เพราะอัทธมณฑลในกระทรงนั้น อยู่ในที่สุดแขนใน
 เวลาค่ำ คำอันนี้พิจารณาในจีวรที่ประกอบด้วยซัคค์ ๕ คือ ๕ กระทรง
 ให้นักปราชญ์ผู้มีปัญญาพึงพิจารณาคูเถิก

ข้อหนึ่งพระองค์ทรงอนุญาตไว้ว่า อนุ ๑ เป ๑ ติจีวรํ ทิคุณิ
 สัมภาณิ เอกจฺจยิ อุตฺตราสกํ เอกจฺจยิ อนฺตรวาสกํ ว่า เราตถาคค
 อนุญาตไตรจีวร ผ้า ๓ ผืน อนุญาตผ้าสังฆาฏิ ๒ ชั้น ผ้าห่มชั้นเดียว
 ผ้านุ่งชั้นเดียว ข้อหนึ่งทรงอนุญาตไว้ว่า อนุ ๑ เป ๑ อาหตานิ

ทุสฺसानํ อาหตคปฺปานิ ทิคุณํ สํมาภูิ ฯ เป ฯ อุตฺตฺรตานิ ทุสฺसानํ
 จตุคุณํ สํมาภูิ ทุคุณํ อุตฺตฺราสกํ ทุคุณํ อนฺตฺรวาสกํ ปัสสฺสฺสเล
 ขาวทตฺถิ, ปาปณิกเ อุตฺตฺสาโท กรณิโย. ว่า เราตถาคทอนุญาต
 ผ้าสังฆาภูิ ๒ ชั้น ผ้่าห่มชั้นเดียว ผ้่านุ่งชั้นเดียว ทำด้วยผ้่าใหม่และ
 ผ้่าที่ซักทีหนึ่งแล้ว เมื่อผ้่าถอนจากอุฏฺฐ คือผ้่าเก่าแล้วให้ทำเป็นสังฆาภูิ
 ๔ ชั้น เป็นผ้่าห่ม ๒ ชั้น เป็นผ้่านุ่ง ๒ ชั้น และในผ้่าเป็นบังสุกุล
 ให้ทำเพียงใดแห่งความต้งการ ในผ้่าที่ตกในระหว่างร้่านตลาต
 พึงทำอุทสาหะ คือแสวงหา ก็แลในผ้่าบังสุกุลและผ้่าขีรวซึ่งตกตามร้่าน
 ตลาตนี้ ไม่มีกำหนด แม้สักร้อยชั้นก็ควร ผ้่าท่งปวงเหล่านี้ พระองค์
 กล่าวไว้แก่ภิกษุที่จะยนิคิอยู่ ก็แลผ้่าไตรจีวรนี้ เมื่อผ้่าซึ่งจะตัดท้ง ๓
 ผืนไม่พอ พึงทำเป็นผ้่าตัด ๒ ผืน ทำเป็นผ้่าไม่ได้ตัดผืน ๑ ถ้าผ้่า
 ที่จะตัดไม่พอ ๒ ผืนเล่าไซ้ร ให้ทำเป็นผ้่าไม่ได้ตัด ๒ ผืน ทำเป็น
 ผ้่าตัดผืน ๑ ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนุ ฯ เป ฯ เทว ฉินฺนํ กานิ
 เอกํ อจฉินฺนํ กิ. อนุ ฯ เป ฯ เทว อจฉินฺนํ กานิ เอกํ ฉินฺนํ กิ. ดังนี้
 ถ้าตัดแม้แต่ผืน ๑ ไม่พอ ให้ติดผ้่าอันวาริกะ คือ อาคันตุคปฏฺฐะ
 แผ่นผ้่าตามเข้า จะไม่ตัดเลยสักผืน ๑ ไม่ควร ด้วยทรงอนุญาตและ
 ห้ามไว้ว่า อนุ ฯ เป ฯ อนฺวาริกํ ปิ อาโรเปตุ, น จ ภิกฺขเว สพฺพํ
 อจฉินฺนํ กิ ชาเรตพฺพํ. ว่า เราตถาคทอนุญาตให้ยกแม้ซึ่งผ้่าตาม ก็แต่
 ภิกษุอย่าพึงทรงผ้่าไม่ได้ตัดเลยท้งหมด ถ้าเธอใดทรงผ้่าเช่นนั้น
 ต้งทุกอุฏฺฐ ก็แลผ้่าตามนี้ เมื่อผ้่าที่จะทำไม่พอพึงยกขึ้นตามเถิด ถ้าผ้่า
 ที่จะทำพออยู่ไซ้ร อาคันตุคปฏฺฐะ คือผ้่าตามไม่ควร พึงตัดให้ได้ทีเดียว

จะกล่าวด้วยประมาณ ฯ ผ้่าไตรจีวรนี้ โดยกำหนดอุกฤษฏ์
 อย่างใหญ่ ต่ำกว่าสุกทจีวรจึงควร โดยกำหนดอย่างเล็ก ผ้่าสังฆาภูิ

และผ้าอุทราสงค์ ๒ นี้ โดยยาว ๔ ศอกกับศอกมฐิ คือวัดได้ ๔ ศอก
แล้ว ศอกที่ ๕ กำมือเสีย โดยกว้าง ๒ ศอก กับศอกมฐิตั้งก่อน จึงควร
ส่วนผ้าอันตราสก โดยยาว ๔ ศอก กับศอกมฐิ โดยกว้างแม่ ๒
ศอก ก็ควร ถ้าวว่าสะคืออาจจะเอาผ้าห่มปิดก็ได้ อยู่ ผ้าที่ใหญ่และ
เล็กกว่าประมาณดังกล่าวนั้น ไม่ควรจะอธิษฐานเป็นไตรจีวร

ผ้าที่ทำแล้วพึงย้อมด้วยน้ำย้อม ๖ อย่าง คือน้ำย้อมเกิดแต่ราก
และหัวและเง่าแห่งไม้ทั้งปวง ยกแต่ หลิตุท ขมิ้น เสีย นอกนั้นควร
สั่น น้ำย้อมเกิดแต่ต้นไม้ทั้งปวง ยก มณฺฑะฐุจิ ฝาง ตุงคหาริ แกแล
๒ สิ่งนี้เสีย นอกนั้นย้อมควรสั่น ไม่มีหนามอย่างหนึ่งชื่อว่า ตงคหาร
น้ำย้อมเกิดแต่ต้นไม้นั้น สัตว์หรรกาล น้ำย้อมเกิดแต่เปลือกไม้ทั้งปวง
ยก โลทุท เปลือกโลทุท กณฺฑล เปลือกมะพูค ๒ นี้เสีย นอกนั้นควรสั่น
น้ำย้อมเกิดแต่ใบไม้ทั้งปวง ยก อลฺลปิตุตฺ ใมะเกลือ นิลปตุตฺ ใ
คราม ๒ สิ่งนี้เสีย นอกนั้นควรสั่น แต่ผ้าที่ภุทฺสัดเขาปริโภคแล้ว
นั้น จะย้อมด้วยใบ อลฺลปิตุตฺ หนหนึ่ง ควรอยู่ น้ำย้อมเกิดแต่ดอกไม้
ทั้งปวง ยก กิสุกปุปฺผิ ดอกทองกวาว กุสุมฺภปุปฺผิ ดอกคำ ๒ สิ่ง
นี้เสีย นอกนั้นควรสั่น น้ำย้อมเกิดแต่ผลไม้ทั้งปวง สิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งจะ
ไม่ควร ไม่มีเลย บาลีซึ่งทรงอนุญาตน้ำย้อมนั้นว่า อนุ ๆ เปฯ ณ
รชนานิ มุตรชนิ ขนฺธ ๆ เปฯ ตจ ๆ เปฯ ปตุต ๆ เปฯ ปุปฺผ ๆ เปฯ
ผลรชนิ. ดังนี้ น้ำย้อมที่ห้ามนั้น ตามอรรถกถา น้ำย้อมทั้ง ๖ นี้ย้อม
เข้าแล้วให้พันสีที่ทรงห้าม ๗ อย่าง มีสีเขียวเป็นต้น ดังกล่าวแล้วใน
จีวรปฏิสังยุต และให้พันสีทั้งห้าข้าง และฟางข้าวเหล่านี้เสีย จึงควร
อาการซึ่งจะย้อมผ้านั้น พึงปฏิบัติดังกล่าวแล้วในปริกขารกถานั้นเถิก

ย้อมแล้วพึงทำกัปปะพินทุ ก้วยของเขียว หรือถม หรือของคำ
อันใดอันหนึ่ง ในที่แห่งใดแห่งหนึ่ง ยกแต่รังคัมลุลคัมเสีย ให้โตเท่า
แหว่ทานกุง ด้วยคำว่า อิมิ พินทุกปโป กโรมิ ดังนี้แล้ว พึงอธิษฐาน
เถิก

ก็แลอธิษฐานผ้าเป็น ๒ คือ อธิษฐานด้วยกาย ๑ อธิษฐาน
ด้วยวาจา ๑ ถ้าผ้าสังฆาฏิเก่ามีอยู่ พึงถอนอธิษฐานเสียด้วยคำว่า
อิมิ สงฆาฏิ ปัจจุฑธรามิ แล้ว เขามีอัมบผ้าสังฆาฏิใหม่ หรือวางไว้
ในอวัยวะแล้ว ทำความผูกใจว่า อิมิ สงฆาฏิ อธิญฺชามิ เราอธิษ-
ฐานผ้าสังฆาฏิผืนนี้ ทำกายวิการอยู่ อธิษฐานด้วยกายเถิก นี้แลชื่อว่า
อธิษฐานด้วยกาย อธิษฐานด้วยกายนั้น จะไม่ถูกต้องด้วยอวัยวะ
แห่งใดแห่งหนึ่งไม่ควร แต่ในอธิษฐานด้วยวาจานั้น พึงทำวจีเภท
อธิษฐานว่า อิมิ สงฆาฏิ อธิญฺชามิ. ดังนี้ อธิษฐานมี ๒ คือในหัตถ-
บาสน นอกหัตถบาสน ถ้าผ้าอยู่ในหัตถบาสนไซ้ ให้เปล่งวาจาว่า อิมิ
สงฆาฏิ อธิญฺชามิ. ดังนี้ ถ้าผ้าอยู่ภายในห้องหรือบนปราสาทหรือใน
กุฎีไกล ให้กำหนดที่วางแล้ว เปล่งวาจาว่า เอตํ สงฆาฏิ อธิญฺชามิ
เราอธิษฐานผ้าสังฆาฏิผืนนั้นดังนี้เถิก ในผ้าอุทตราสงค์และอันตร-
วาสกก็เหมือนกันอย่างนั้น ด้วยว่าแปลกกันแต่ชื่อเท่านั้น เพราะเหตุ
นั้น ผ้าทั้งปวงพึงปัจจุและอธิษฐานตามชื่อผ้านั้น ๆ เถิก จะปัจจุถอน
อธิษฐานผ้าห่ม อยู่ใกล้ว่า อิมิ อยู่ไกลว่า เอตํ อุตฺตราสงคํ ปัจจุฑ-
ธรามิ ผ้าห่ม อยู่ใกล้ว่า อิมิ อยู่ไกลว่า เอตํ อนฺตรวาสกํ ปัจจุฑธรามิ
อธิษฐานผ้าห่ม อยู่ใกล้ว่า อิมิ อยู่ไกลว่า เอตํ อุตฺตราสงคํ อธิญฺชามิ
ผ้าห่ม อยู่ใกล้ว่า อิมิ อยู่ไกลว่า เอตํ อนฺตรวาสกํ อธิญฺชามิ.
มีคำถามว่า ไตรจีวรจะอธิษฐานเป็น บริหารโจล จะควรหรือไม่ควร

แก้ว่าไฉนว่า พระมหาปทุมเถระท่านกล่าวไว้ว่า ผ้าไตรจีวรต้อง
อธิษฐานเป็นไตรจีวรแท้ ถ้าผ้าไตรจีวรจะพึงอธิษฐานเป็นบริวารโจล
ได้เล่าไซ้ บริหารการรักษาทริจีวรในอุทโทสทิศสิกขาบท ก็ะพึง
ไม่มีประโยชน์ไปเสีย คำพระมหาปทุมเถระนี้แลชอบแท้

ก็แลผ้าอาบน้ำฝน และผ้ารองนั่ง ผ้าปิดผืน อากาที่จะทำและ
ประมาณ พึงรู้ทั้งกล่าวแล้วในปาจิตตีย์นั้นเกิด แต่ผ้าปูนอน ผ้าเช็ด
หน้า ผ้าบริวารโจล ๓ นี้ พริที่จะทำและประมาณ พระองค์ท่านได้
กล่าวไว้ไม่ ผ้าอาบน้ำฝนที่ไม่เกินประมาณ พึงอธิษฐานสั้น ๔ เดือน
ฤดูฝน โภชนียังกล่าวแล้วนั้นเกิด คำอธิษฐานว่า อิมิ วสุตีสภาภูมิ
อริญฺฆาโม ดังนี้ เบื้องหน้าแต่ฤดูฝน ๔ เดือนแล้วไป พึงถอนอธิษฐาน
เสีย วิกัปไว้ ผ้าอาบน้ำฝนนี้ แม้จะย้อมพอทำลายสีก็ควร แต่สองผืน
ไม่ควร ผ้ารองนั่ง พึงอธิษฐานโดยนัยดังกล่าวแล้วเกิด คำอธิษฐาน
ว่า อิมิ นิสิตฺถิ อริญฺฆาโม ดังนี้ ก็แลผ้ารองนั่งนั้น กอปรด้วยประมาณ
ผืนเดียว จึงควร สองผืน ไม่ควร แม้ผ้าปูนอนต้องอธิษฐานแท้ คำ
อธิษฐานว่า อิมิ ปจฺจตุรณฺนิ อริญฺฆาโม ดังนี้ แต่ผ้าปูนอนแม้จะใหญ่
ก็ควร แม้ผืนเดียวก็ควร แม้มากก็ควร มากพึงอธิษฐานว่า อิมานิ
ปจฺจตุรณานิ อริญฺฆาโม ดังนี้ ผ้าปูนอนนี้ แม้จะเขียวหรือเหลือง มี
ชายหรือมีชายคางคอกไม้ก็ดี ทั้งปวงควรสั้น อธิษฐานคราวหนึ่งแล้ว
ก็เป็นอธิษฐานแท้ ผ้าปิดผืนกอปรด้วยประมาณ ยังอาพาธอยู่ทราบไ
พึงอธิษฐานทราบนั้น คำอธิษฐานว่า อิมิ กณฺทุปฺปฏิฉนาทํ อริญฺฆาโม
ดังนี้ เมื่ออาพาธระงับแล้วพึงบังจุเสียวิกัปไว้ ผ้าปิดผืนควรแต่ผืน
เดียวเท่านั้น ผ้าเช็ดหน้าต้องอธิษฐานแท้ คำอธิษฐานว่า อิมิ

มุขปูลณฺณโกลํ อธิฏฺฐามิ. ทั้งนี้ ผืนหนึ่งยังชักอยู่ตราบไค ผืนอื่น
จะต้องปรารภนาเพื่อจะบริโภคราบนั้น เพราะเหตุนี้ ผ้าเช็ดหน้า
แม้ ๒ ผืนก็ควร ผ้าปริกขารโกล แม้เป็นถุงบาตรและผ้ากรองน้ำที่
มีประมาณเท่าบั้งจิมจิวรซึ่งควรวิกัป ต้องอธิษฐานเป็นปริกขารโกล
คำอธิษฐานว่า อิมิ จิวร ปริกขารโกลํ อธิฏฺฐามิ. ทั้งนี้ มากด้วยกัน
แม้จะรวมเข้าอธิษฐานว่า อิมานิ จิวรานิ ปริกขารโกลานิ อธิฏฺฐามิ.
ทั้งนี้ ก็ควรแท้ แต่ในพุทฺธเตยง พุทฺธทั้ง หมอน ผ้าป่าवार ผ้าโกเชาว์
เหล่านี้ก็ดี และในผ้าปัจจัตถณฺ์เกรืองลาด ซึ่งเขาถวายเพื่อเป็นบริวาร
แห่งเสนาสนะก็ดี เหล่านี้กิจซึ่งจะอธิษฐานไม่มีเลย ผ้าที่จะอธิษฐาน
ทั้งปวงผืนเดียว ถ้าอยู่นอกหัตถบาต ให้ว่า เอคํ แทน อิมิ หลายผืน
ให้ว่า เอตานิ แทน อิมานิ ทั้งนี้เกิด

ปัจจุทฺถณฺ์อธิษฐานผ้าว่าทั้งนี้ อิมิ สํมาภูิ ปจฺจุทฺถรามิ. อิมิ
อุตุตฺราสงคํ ปจฺจุทฺถรามิ. อิมิ อนฺตรวาสคํ ปจฺจุทฺถรามิ. อิมิ นิสีทนิ
ปจฺจุทฺถรามิ. อิมิ วสฺสสิกฺสาฎฺธิกํ ปจฺจุทฺถรามิ. อิมิ กณฺฑปฏฺิจฺฉาที
ปจฺจุทฺถรามิ. อิมิ ปจฺจุตฺถรณฺ์ ปจฺจุทฺถรามิ. อิมิ มุขปูลณฺณโกลํ
ปจฺจุทฺถรามิ. อิมิ ปริกขารโกลํ ปจฺจุทฺถรามิ. หลายผืนว่าทั้งนี้ อิมานิ
ปจฺจุตฺถรณานิ ปจฺจุทฺถรามิ. อิมานิ มุขปูลณฺณโกลานิ ปจฺจุทฺถรามิ.
อิมานิ ปริกขารโกลานิ ปจฺจุทฺถรามิ. ทั้งนี้เกิด.

อธิฏฺฐานกถา จบ

จะกล่าวในวิกัป ให้พึงรู้เกิด ผ้าที่พ้นจากอนุญาติให้อธิษฐาน
๗ อย่าง ที่ประมาณพอได้บั้งจิมจิวร ต้องวิกัปเสียภายใน ๑๐ วัน

ถวายทรงอนุญาตไว้ว่า อนุ ๆ เปฯ อติเรกจีวร วิกปเปตุ. อนุ ๆ เปฯ
 อายาเมน อฏฺฐจุลฺลํ สุตตฺถุเลน จตฺตฺรจุลฺลิตฺตํ ปจฺฉิมํ จีวรํ
 วิกปเปตุ. ว่า เราทถาคทอนุญาตให้วิกปผ้าอติเรกจีวร ข้อหนึ่ง เรา
 ทถาคทอนุญาตให้วิกปผ้าปัจฉิมจีวร คือผ้าอย่างเล็กโดยยาว ๘ นิ้ว
 กว้าง ๔ นิ้ว ด้วยนิ้วพระสุคต เป็นอย่างเล็ก ก็แลผ้าอย่างเล็กควร
 วิกปนั้น ว่าตามสุคตวิทติวิธานปรคณํ ว่า ประมาณตามนิ้วข้างไม้
 ทุกวันนี้ ยาว ๑๐ นิ้วกับ ๓ กระเบียด กว้าง ๕ นิ้วกับกระเบียด ๑
 กับอีก ๒ อนุกระเบียด หนึ่ง ผ้าอาบน้าฝน ผ้าปีตีฝั พันทาลอริษฐาน
 แล้ว พิงวิกปโดยวิธีดังนี้ด้วย

วิกปมี ๒ คือ วิกปต่อหน้าและวิกปลับหลัง วิกปต่อหน้านั้น
 ดังนี้ พิงรู้ว่าผ้าผืนเดียวและมาก และตั้งอยู่ใกล้และไกลหัตถบาธ
 อยู่ใกล้ ผืนเดียว พิงกล่าวว่า อิมํ จีวรํ หลายผืนว่า อิมานิ จีวรานิ
 อยู่ไกล ผืนเดียว พิงว่า เอตํ จีวรํ หลายผืนว่า เอตานิ จีวรานิ แล้ว
 ลงปลายว่า ตฺยฺหํ วิกปเปมิ. ดังนี้ ทุกที ในสำนักภิกษุองค์หนึ่งเถิก
 อันนี้ชื่อว่าวิกปต่อหน้าอย่างหนึ่ง ด้วยวิกปเท่านี้ จะเก็บไว้ ย่อมควร
 จะบริโภทหรือเสียดสละหรืออริษฐาน ไม่ควร ต่อเมื่อผู้รับวิกปกล่าวว่า
 มฺยฺหํ สนฺตกํ หรือว่า มฺยฺหํ สนฺตทานิ ตามผืนเดียวและมาก แล้วลง
 ปลายว่า ปรีกฺขฺยฺหํ วา วิสฺสฺสฺยฺหํ วา ยถาปจฺจุยํ วา กโรหิ ดังนี้แล้ว
 ชื่อว่าเป็นอันปัจจุทรรณ แต่ปัจจุแล้วไป แม้จะบริโภทเป็นต้นควรอยู่
 อีกอย่างหนึ่ง พิงรู้ว่า ผ้าผืนเดียวหรือมาก และตั้งอยู่ใกล้หรือไกล
 แล้วกล่าวว่า อิมํ จีวรํ หรือว่า อิมานิ จีวรานิ หรือว่า เอตํ จีวรํ
 หรือว่า เอตานิ จีวรานิ ดังก่อน ในสำนักภิกษุองค์หนึ่งแล้ว ถือเอา

ชื่อแห่งสัทรมมิกทั้ง ๕ ผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งตนชอบใจ แต่ไม่อยู่ในที่นั้น
 ลงปลายว่า ติสฺสสฺส ภิกฺขุโน วิภฺปิเปมิ หรือว่า ติสฺสสฺส สามเณร-
 รสฺส วิภฺปิเปมิ. ทั้งนี้ ตามชื่อสัทรมมิกซึ่งตนชอบใจนั้นทุกที ใน
 สำนักภิกษุองค์หนึ่งนั้นเกิด แม้นั้นก็ชื่อว่าวิกัปต่อหน้าอีกอย่างหนึ่ง
 เหมือนกัน ด้วยวิกัปเท่านั้น จะเก็บไว้ย่อมควร แต่ในบริโลกเป็นต้น
 แม้แต่สิ่งหนึ่ง ก็ไม่ควร ต่อเมื่อภิกษุซึ่งรับวิกัปต่อหน้านั้น กล่าวว่า
 ติสฺสสฺส ภิกฺขุโน สนฺตกํ ฯ เป ฯ ติสฺสสฺส สามเณรฺสฺส สนฺตกํ
 ปริภุญฺช วา วิสฺสขฺเขหิ วา ยถาปจฺจยํ วา กโรหิ. ทั้งนี้ ตามชื่อส-
 ัทรมมิกซึ่งวิกัปไว้แล้ว จึงชื่อว่าเป็นอันปัจจุตอน ตั้งแต่ปัจจุ
 แล้วไป แม้จะบริโลกเป็นต้นย่อมควร วิกัปกลับหลังนั้นดังนี้ พึงรู้ว่า
 ผ่าผืนเดียวและมาก และทั้งอยู่ใกล้หรือไกล แล้วกล่าวว่า อิมิ จีวรํ
 หรือ อิมานิ จีวรานิ หรือ เอตํ จีวรํ หรือ เอตานิ จีวรานิ ดังก่อน
 แล้ว ลงปลายว่า ตฺยหํ วิภฺปิปนฺตฺถาย ทมฺมิ. ทั้งนี้ ในสำนักภิกษุ
 องค์หนึ่งเกิด ภิกษุนั้นพึงถามเจ้าของผ้าว่า ใครเป็นมิตร หรือใคร
 เป็นเพื่อนเห็น หรือเป็นเพื่อนกินของท่านเล่า ทั้งนี้แล้ว เจ้าของผ้า
 พึงบอกชื่อตามชอบใจว่า ภิกษุชื่อติสสะ หรือสามเณรชื่อติสสะ เป็น
 มิตร เป็นเพื่อนของข้า ทั้งนี้ ตามชอบใจตนแล้ว ภิกษุผู้รับวิกัปนั้น
 พึงกล่าวอีกว่า อหํ ติสฺสสฺส ภิกฺขุโน ทมฺมิ หรือว่า อหํ ติสฺสสฺส
 สามเณรฺสฺส ทมฺมิ. ทั้งนี้ ตามชื่อที่เจ้าของผ้าบอกนั้นเกิด อันนี้ชื่อ
 ว่าวิกัปกลับหลัง ด้วยวิกัปเท่านั้น จะเก็บไว้ย่อมควร แต่จะบริโลก
 เป็นต้นแม้แต่สิ่งหนึ่งย่อมไม่ควร ต่อเมื่อภิกษุผู้ช่วยรับวิกัปให้
 นั้นกล่าวคำเป็นต้นว่า ติสฺสสฺส ภิกฺขุโน สนฺตกํ ปริภุญฺช วา วิสฺสขฺเขหิ
 วา ยถาปจฺจยํ วา กโรหิ โดยนัยดังกล่าวแล้วในวิกัปต่อหน้าที ๒ นั้น

แล้ว จึงเป็นอันบัจจดอน ตั้งแต่บัจจไปแล้วไป แม้จะบริโภคนั้นเป็นต้น
 ย่อมควร ถามว่า วิกัปต่อหน้า ลับหลัง ๒ นั้น แปรลกกันอย่างไร แก้วว่า
 ในวิกัปต่อหน้านั้น วิกัปเองให้ผู้อื่นดอน ในวิกัปลับหลังนั้น ให้ผู้อื่น
 วิกัปให้ ให้ผู้อื่นนั้นดอนให้ นี้แลวิกัป ๒ อย่างแปรลกกันดังนี้ ถ้าแล
 วิกัปแก่ผู้ใด ผู้นั้นเป็นคนไม่ฉลาดในบัญญัติ ไม่รู้จักจะดอน ฟังถือ
 เอาผ่านๆ ไปหาภิกษุอื่นซึ่งเป็นคนฉลาด ฟังวิกัปอีกแล้ว ให้เรอนั้น
 ดอนให้ วิกัปซ้ำซึ่งผ้าที่วิกัปไว้แล้วนั้นย่อมควร ในวิมตติวินทนี
 กล่าวว่า ซึ่งคำอรรถกถากล่าวว่า ตั้งแต่บัจจไปแล้วไป แม้จะบริโภคนั้น
 เป็นต้นย่อมควร ท้ายคำนี้แสดงว่า แม้ถึงทำการบัจจดอนแล้ว ผ่านนั้น
 ก็ยังเป็นผ้าวิกัปอยู่นั่นเอง จะเป็นอธิการกิจวโรไปนั้นหามิได้ แต่ผ่านนั้น
 ภิกษุอยากจะอธิษฐานด้วยชื่อแห่งไตรจีวรเป็นต้น ฟังอธิษฐานเกิด
 แต่เธอผู้ไม่ยอมอธิษฐาน ก็พึงทำให้เป็นผ้าวิกัปอยู่เช่นนั้นบริโภคนั้น
 เกิด กล่าวถึงนี้แล้ว ห้ามคำอาจารย์บางพวกซึ่งกล่าวว่า วิกัปแล้ว
 ได้แต่เก็บไว้อย่างเดียว ถ้าดอนวิกัปแล้ว ฟังอธิษฐาน บริโภคนั้น
 แล้ว อ่างเหตุและอุทาหรณ์ต่าง ๆ ใจความสังเขปว่า วิกัปแล้ว ให้
 ดอนวิกัปเสียแล้ว บริโภคนั้นเกิด แม้ล่วง ๑๐ วัน ไม่เป็นนิสสัคคีย์ ผู้มี
 ปัญญาพึงพิจารณาเอาเถิด.

วิกัปปนภตา จบ

อธิษฐานและวิกัป ๒ นี้ ฟังทำในผ้าอธิการกิจวโรแต่ในภายใน
 ๑๐ วัน ถ้าไว้ให้เกิน ๑๐ วันไป ผ่านนั้นเป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตคีย์
 ท้ายปฐมกฐินะสิกขาบท.

จีวราริฏฐานวิกัปปนา จบ

จกกล่าวในอธิฐานและวิปัสสนา บาตรเหล็ก บาตรดิน
 กอปรด้วยประมาณ จึงควรอธิฐานและวิปัสสนาประมาณแห่งบาตรมี๓
 คือ อุกกุฏโช บาตรขนาดใหญ่ ๑ มชฌิม บาตรขนาดกลาง ๑
 โอมโก บาตรขนาดเล็ก ๑ บาตรขนาดใหญ่ นั้น จุข้าวสุกแห่งข้าวสาร
 กึ่งอาพหุ คือ ข้าวสาร ๒ ทะนานมกธ ในอรรถกถาอุทกกล่าวว่
 ชื่อว่า ทะนานมกธนั้น ๑๒ ละครึ่ง ในมหาอรรถกถากล่าวว่
 ปกตินาฬิ ทะนานโดยปกติ ในสีหพทวิปกัใหญ่ไป ทมิพนาฬิ
 ทะนานทมิฬ ก็เล็กไป มกธนาฬิ ทะนานมกธ จึงกอปรด้วยประมาณ
 ทะนานครึ่งแห่งทะนานมกธนั้น เป็นทะนานในสีหพทหนึ่ง ก็แล
 วิธีซึ่งจะกิกละครึ่งประมาณมกธนาฬิ ตามฎีกาและกัมภีร์อันเศษ
 จกไว้กล่าวในที่สดแห่งวรรณนาทั้งปวง ประมาณบาตรขนาดใหญ่
 ให้เอาข้าวสารที่ไม่หักที่เก่าแรมปี เขาซ่อมแล้วบริสุทธิ์ด้วยดี ทวง
 ให้ได้ ๒ ทะนานมกธทั้งว่แล้วนั้น หุงอย่ารินน้ำออกเสีย อย่าให้
 เป็นท้องเลน อย่าให้เปียก อย่าให้เป็นก้อน ให้สลายสละจากกัน
 กังคอกกล้าทุม แล้วจุลงในบาตรให้หมด เอาแกงถั่วซึ่งปรุงด้วย
 เครื่องทั้งปวง ไม่แฉ้นนัก ไม่เหลวนัก พอมือหยิบได้ เท่าส่วนที่ ๔
 แห่งข้าวสุกนั้น จุลงด้วยแล้ว เอากับข้าว เป็นต้นว่าปลาและเนื้อ
 สมควรแก่คำๆ จนพอคำข้าวเป็นอย่างยิ่ง คือเท่าส่วนที่ ๔ แห่งข้าวสุก
 จุลงด้วย แต่เนยใส และน้ำมัน และเปรี้ยว และน้ำแกง และน้ำส้ม
 เป็นต้น จะนับด้วยไม้ได้ ด้วยว่าของเหล่านั้น เป็นกติแห่งข้าวสุก
 ไม่อาจให้ข้าวสุกเสื่อมและเจริญขึ้นได้ ของทั้งปวงนั้นจุลงแล้วเช่นนั้น
 ถ้าพอเสมอเหลือมิชอบปากบาตรข้างล่าง เอาค้ำหรือเสี้ยนตาลปาดไป
 พอส่วนข้างล่างแห่งค้ำ และเสี้ยนตาลถูกของในบาตรไซ้ บาตร

เช่นนี้ ชื่อว่าบาตรขนาดใหญ่ ถ้าของในบาตรนั้นพูนเกินเหลี่ยมปาก
 บาตรขึ้นมาไซ้ บาตรเช่นนี้ ชื่อว่าบาตรขนาดใหญ่อย่างเล็ก ถ้าของ
 ในบาตรไม่ถึงเหลี่ยมขอบปากบาตร พร่องลงไปอยู่ในบาตรเล่าไซ้
 บาตรเช่นนี้ ชื่อว่าบาตรขนาดใหญ่ อย่างใหญ่ บาตรขนาดกลางนั้น
 ให้เอาข้าวสารทะนนานมกรหนึ่งหุงขึ้นตั้งก่อนจุลง เอาแกงถั่วเท่าส่วน
 ที่ ๔ แห่งข้าวสุก และกับข้าว มีปลาเนื้อเป็นต้น ก็เท่าส่วนที่ ๔ แห่ง
 ข้าวสุก ของเหล่านี้จุลงในบาตรทั้งหมด ถ้าเสมอขอบเหลี่ยมปากบาตร
 ข้างล่างตั้งก่อน บาตรเช่นนี้ ชื่อว่าบาตรขนาดกลาง ถ้าของนั้น
 ล้นปากบาตรขึ้นมาไซ้ บาตรเช่นนี้ ชื่อว่าบาตรขนาดกลาง อย่างเล็ก
 ถ้าของนั้นไม่ถึงเหลี่ยมขอบปากบาตร พร่องลงไปอยู่ในบาตรเล่าไซ้
 บาตรเช่นนี้ ชื่อว่าบาตรขนาดกลาง อย่างใหญ่ บาตรขนาดเล็กนั้น
 ให้เอาข้าวสารกึ่งทะนนานมกรหนึ่งหุงขึ้นตั้งก่อนจุลงในบาตร เอาแกงถั่ว
 เท่าส่วนที่ ๔ แห่งข้าวสุก และกับข้าว มีปลาและเนื้อเป็นต้นเท่าส่วน
 ที่ ๔ แห่งข้าวสุก ของทั้งปวงจุลงหมดแล้ว ถ้าเสมอขอบปากบาตร
 ข้างล่างตั้งก่อน บาตรเช่นนี้ ชื่อว่าบาตรขนาดเล็ก ถ้าของนั้นพูน
 ปากบาตรขึ้นมาไซ้ บาตรเช่นนี้ ชื่อว่าบาตรขนาดเล็ก อย่างเล็ก ถ้า
 ของนั้นไม่ถึงเหลี่ยมขอบปากบาตร พร่องลงไปอยู่ในบาตรเล่าไซ้
 บาตรเช่นนี้ชื่อว่าบาตรขนาดเล็ก อย่างใหญ่ เป็นบาตร ๔ ใบด้วยกัน
 กันนี้ แต่บาตรขนาดใหญ่ อย่างใหญ่ บาตรขนาดเล็ก อย่างเล็ก ๒ นี้
 ไม่ชื่อว่าเป็นบาตร พึงใช้เป็นภาชนะเล็ก ไม่ควรอธิษฐาน ไม่ควรวิภี
 แต่บาตร ๗ ใบนอกนั้น พึงอธิษฐานหรือวิภีเสียแต่ภายใน ๑๐ วัน
 บริโภคเถิด เมื่อไว้ให้เกิน ๑๐ วันไป บาตรนั้นเป็นนิสสัคคีย์ ต้อง
 ปาจิตคีย์ ด้วยปัตตะสิกขาบท

บาตรแม้อปรด้วยประมาณ ฟังรู้ว่าจะควรอธิษฐานและวิกัลป์
 กิ่งนี้อีก บาตรเหลือกระบมแล้ว ๕ ไฟ บาตรกินกระบมแล้ว ๒ ไฟ
 จึงควรอธิษฐาน บาตรทั้ง ๒ นั้น แม้มูลค่าอันใดจะฟังให้ มูลค่า
 นั้นให้แล้วแท้ ถ้ากระบมยังอ่อนอยู่แม้มัสกไฟหนึ่ง หรือมูลค่าแม้มัสก
 กากณิกหนึ่ง ยังไม่ได้ให้ ก็ยังไม่ควรอธิษฐาน ถ้าเจ้าของบาตรเขา
 กล่าวว่า เมื่อใดมูลค่าของท่านมี ท่านก็จักให้เมื่อนั้น ท่านจงอธิษฐาน
 บริโภคไปเถิด แม้มันก็ยังไม่ควรอธิษฐานแท้ ด้วยยังนับว่าเป็น
 บาตรไม่ได้ เพราะกระบมยังอ่อนอยู่ และยังไม่เป็นของๆ ตัว ยังเป็น
 ของผู้อื่นอยู่ เพราะมูลค่าทั้งสิ้น หรือแต่ส่วนหนึ่งยังไม่ได้ให้ เพราะ
 เหตุนี้ เมื่อกระบมแล้ว หรือมีมูลค่าให้แล้วหมด จึงควรอธิษฐาน
 บาตรใดควรอธิษฐาน บาตรนั้นเองควรวิกัลป์ บาตรนั้นจะมาถึงมือ
 แล้ว หรือยังไม่มาถึงก็ตาม ฟังอธิษฐานหรือวิกัลป์แต่เสียใน ๑๐ วัน
 ด้วยว่าช่างบาตรเขาได้ค่าจ้างแล้ว หรือเขาอยากจะทำถวายเอง เขา
 บอกว่า ข้าพเจ้าจะทำบาตรแล้วกระบมในวันชื่อนั้นตั้งไว้ดังนี้ ตั้งแต่
 วันช่างบาตรเขากำหนดไว้ ภิกษุให้ล่วง ๑๐ วันไป บาตรนั้นเป็น
 นิสสัคคีย์ ต้องปาจิตติย์ ถ้าช่างบาตรเขากล่าวว่า ข้าพเจ้าจะทำ
 บาตรแล้วกระบมส่งข่าวสารไปแก่ท่านดังนี้แล้ว เขาทำอย่างนั้นเล่าไซ้
 แต่ภิกษุที่ช่างบาตรสั่งมาไม่บอกแก่ภิกษุผู้เจ้าของนั้น ผู้อื่นได้เห็น
 หรือได้ยิน มาบอกว่าบาตรของท่านสำเร็จแล้ว ดังนี้ คำแห่งผู้นั้น
 ไม่เป็นประมาณ ต่อเมื่อใดเธอที่ช่างบาตรสั่งมาให้บอก ได้บอกแก่
 เจ้าของบาตรแล้ว ตั้งแต่วันได้ยินคำแห่งเธอนั้นไป เมื่อให้ล่วง
 ๑๐ วันไป เป็นนิสสัคคียปาจิตติย์ ถ้าช่างบาตรเขาว่าข้าพเจ้าจักทำ
 บาตรกระบมส่งไปในมือผู้หนึ่งแก่ท่านดังนี้แล้ว เขาทำดังนี้ แต่ภิกษุ

ผู้รับบาตรมาเอาไว้เสียที่บริเวณตน ทาบอกแก่เจ้าของไม้ ผู้อื่นถามว่า บาตรของท่านได้มาใหม่ที่อยู่หรือ เธอขึ้นถามว่า บาตรที่ไหนเล่า ผู้อื่นบอกว่าเขาฝากมาในมือภิกษุชื่อนี้ แม้คำแห่งผู้อื่นนั้นก็ไม่เป็นประมาณ ต่อเมื่อโคภิกษุผู้รับมาเอาบาตรมาให้ ทั้งแต่วันได้แล้วไป เมื่อให้ล่วง ๑๐ วันไป เป็นนิสสัคคียปาจิตติย เพราะเหตุนี้ อย่าให้ล่วง ๑๐ วัน พึงอธิษฐานหรือวิกัปเสีย ในบาตรที่ช่างบาตรรับทำถวายนี้ฉันใด แม้ในผ้าที่ช่างหูกทอ หรือช่างหูกทอดถวายเองก็เหมือนกันฉันนั้น เพราะเหตุนี้ ผ้านั้นอย่าให้ล่วง ๑๐ วันไป พึงอธิษฐานหรือวิกัปเสีย

อธิษฐานบาตรมี ๒ คือ ถ้วยกาย ถ้วยวาจา เมื่อจะอธิษฐานโดยวิธีทั้ง ๒ บาตรเก่ามีอยู่เฉพาะหน้าพึงบังจุเสียว่า อิมิ ปตฺตํ ปัจจุทฺธรมิ ดังนี้ อยู่ในที่ลับหลังนอกหัตถบาส พึงบังจุว่า เอตํ ปตฺตํ ปัจจุทฺธรมิ ดังนี้ หรือให้บาตรนั้นเสียแก่ผู้อื่นแล้ว เอามือถูกบาตรใหม่ ซึ่งวางไว้แห่งใดแห่งหนึ่งแล้ว ทำความผูกใจว่า อิมิ ปตฺตํ อธิฏฺฐามิ ทำกายวิการคือลูบไปถ้วย น้ออธิษฐานถ้วยกาย หรือเปล่งวาจาออกให้กังว่า อิมิ ปตฺตํ อธิฏฺฐามิ ดังนี้ อธิษฐานถ้วยวาจา อธิษฐานมี ๒ คือ อยู่ในหัตถบาส นอกหัตถบาส ถ้าอยู่ในหัตถบาส พึงเปล่งวาจาว่า อิมิ ปตฺตํ อธิฏฺฐามิ ถ้าอยู่ในภายในห้องหรือบนปราสาท หรืออยู่ในวิหารไกลเล่าไซ้ พึงกำหนดคทังแล้ว เปล่งวาจาว่า เอตํ ปตฺตํ อธิฏฺฐามิ เมื่อจะอธิษฐาน แม้จะอธิษฐานคนเดียวกับใคร แม้จะอธิษฐานในสำนักผู้อื่นก็ควร แต่อธิษฐานในสำนักผู้อื่นมีอาณิสตสังคังนี้ ถ้าสงสัยว่า อธิษฐานแล้วหรือยัง

เกิดขึ้นแก่เธอเล่าไซ้ร ผู้เฒ่าจกช่วยระลึกตักความสงสัยให้ ถ้าภิกษุ
ผู้หนึ่งได้บาตรมา ๑๐ ใบ เธออยากจะบริโภคนให้หมดทั้ง ๑๐ ใบ
เล่าไซ้ร อย่าพึงอธิษฐานให้หมดทั้ง ๑๐ ใบ พึงอธิษฐานขึ้นใบหนึ่ง
และรุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง พึงบังจุใบนั้นเสีย อธิษฐานใบอื่นขึ้น โดย
อุบายอันนั้น อาจจะบริหารรักษาได้แม้สิ้นร้อยปี

อธิษฐานกถา จบ

จกกล่าวในวิกัป ก็แลวิธีวิกัปต่อหน้าและลับหลังทั้ง ๒ เหมือน
วิกัปจิวร จกกล่าวแต่คำวิกัป ในวิกัปต่อหน้าทีทัน อยู่ใกล้บาตร
ใบเดียวว่า อิมิ ปตุติ หลายใบว่า อิมเ ปตุเต อยู่ไกลใบเดียวว่า
เอติ ปตุติ หลายใบว่า เอเต ปตุเต แล้วลงปลายว่า ตยหิ วิกัปเปมิ
ทุกที วิกัปต่อหน้านัยที่ ๒ สหรัหมิกทั้ง ๕ ชื่อใดให้กล่าวชื่อนั้น
ทั้งภิกษุชื่อ คิสสะ วิกัปว่า อิมิ ปตุติ คิสสสส ภิกษุโน วิกัปเปมิ.
วิกัปลับหลังว่า อิมิ ปตุติ ตยหิ วิกัปปนตุถาย ทมมิ ผู้ช่วยรับวิกัป
เจ้าของบาตรบอกชื่อสหรัหมิก เป็นต้นว่า ชื่อคิสสะ ให้กล่าวว่า อหิ
คิสสสส ภิกษุโน ทมมิ วิกัปแล้วจะเก็บไว้ควรอยู่ จะบริโภคนเป็นต้น
ไม่ควร บังจุแล้วทั้งกล่าวในปัจจุบัน จังควรบริโภคนเป็นต้นได้ อยู่ใกล้
อยู่ไกลใบเดียวหลายใบและชื่อแห่งสหรัหมิกก็ให้รู้จักเปลี่ยนทั้งกล่าว
แล้วในจิวรนั้นเกิด

วิกัปปนกถา จบ

คำว่า อิมิ พินทุปโป กโรมิ แปลว่า เราทำวงกลมอันควรนี้
อิมิ จิวร } ปจุทุธรามิ แปลว่า เรากลับถอน } ห อิมิ สงฆาญิ
ปตุติ } บาตร } ปตุติ }

อริญฺฆาโม แปลว่า เราตั้งไว้เฉพาะซึ่ง ผ้าสังฆาฏิ } น อิมํ จีวรํ
บาตร

ปริกฺขารโงลํ อริญฺฆาโม แปลว่า เราตั้งไว้เฉพาะซึ่งผ้านี้เป็นท่อนผ้า

เป็นบริวาร อิมํ จีวรํ } ตฺยํ
ปตฺตํ } ติสฺสสฺส ภิกฺขุโน } วิกฺขปเปมิ แปลว่า

เรากำหนดพิเศษไว้ซึ่ง ผ้า } น แก่ ท่าน } อิมํ จีวรํ } ตฺยํ
บาตร } ติสฺสภิกฺขุ }

วิกฺขปฺนตฺถาย ทมฺมิ แปลว่า เราให้ซึ่ง ผ้า } น แก่ท่านเพื่อกำหนด

พิเศษไว้ อหํ ติสฺสสฺส ภิกฺขุโน ทมฺมิ แปลว่า เราให้แก่ติสฺสภิกฺขุ

มยฺหํ } สนฺตํ ปริกฺกฺข วา วิสฺสขฺเขหิ วา ขถาปจฺจํ วา

กโรหิ แปลว่า ท่านจงบริโภค หรือจงเสียดสละ หรือจงทำตามเหตุ

ซึ่งของ ท่าน } หนึ่ง ในคํานี้ ควรประกอบชื่อผ้าชื่อบาตรเข้า

ด้วยว่า อิมํ จีวรํ } มยฺหํ } สนฺตํ ปริกฺกฺข วา ฯ เป ฯ

กโรหิ ทั้งนี้ จึงจะดี ผ้า } หลาย ผืน } ว่าคํานี้ อิมานิ จีวรานิ }
บาตร } ไบ } อิมํ ปตฺเต }

มยฺหํ สนฺตกานิ } ปริกฺกฺข วา ฯ เป ฯ กโรหิ ถ้าผู้สอนวิกฺกฺขก่อนกว่า

เจ้าของ ผ้า } ให้กล่าวด้วยพหูวนะว่า ปริกฺกฺขถ วา วิสฺสขฺเขต วา

ยถาปจยัม วา กโรถ. อนึ่ง จะกล่าวแต่บทเดียวว่า ปริกฤษ ^ช }
 หรือ วิสช ^{หิ} } หรือ ยถาปจยัม กโร ^{หิ} } บท ^{โก} } ก็ได้ อนึ่ง
 ถ ^ถ } หนึ่ง

ถ้าแลบาตรจะวิกัปแก่ผู้ใด ในสหมัมมิกทั้ง ๕ ผู้นั้นเป็นคนวิสาสะสนิท
 ควรถือเอาด้วยวิสาสะในที่ท่อน้ำหลังได้ จึงจะชอบ

ปณจมี พินทุวาทิชฏกานาธิปพัพพ จบข้อที่ ๕

ลำดับนี้ จักกล่าวในข้อที่ ๖ ชื่อ วิชฌนาทิปปพะ ขื่อว่าด้วยวิธี
 มีชาคธธฐฐานเป็นต้น ผ้าที่ภิกษุธฐฐานโดยชื่อกังกล่าวแล้วและ
 บริโภคอยู่ จะมละธฐฐานไปด้วยเหตุ ๔ ประการ คือ อญญสุส
 ทาเนน ให้แก่ผู้อื่นเสีย ๑ อจฺฉินฺทิตฺวา คหณฺเน โจรแย่งชิงเอา
 ไปเสีย ๑ วิสฺสาสคาเนน เพื่อนรักถือเอาเสียด้วยวิสาสะ ๑ หีนา
 ยาวตฺตเนน หมุนไปเพื่อเป็นคนเลว ๑ สิกฺขาปจฺจกฺขาเนน ลา
 สิกฺขาเสีย ๑ กาลกิริยา ยถึงแก่นิจกรรมเสีย ๑ ลิงฺคปวิวตฺตเนน
 เพศกลับไปเสีย คือเป็นบุรุษกลับเป็นสตรี เป็นสตรีกลับเป็นบุรุษ
 ไปเสีย ๑ ปจฺจุทฺตเรเนน บั้จฺจกธนธฐฐานเสีย ๑ นิทฺทภาเวน
 เป็นช่องทะเล ๑ เป็น ๔ ในวิมุตติโนทน์กล่าวว่า ข้อซึ่งว่าหมุนไป
 เพื่อเป็นคนเลวนั้น ประสงค์ว่า ต้องปาราชิกแล้วยังตั้งอยู่ในภิกษุ
 ปฏิญญาแล้วไปถือเพศกฤหัสถ์ก็ไปถือลัทธิเดียรดียแล้วถือเพศแห่ง
 เดียรดียก็ดี และนางภิกษุณีสิ้นความเหลือวแลในความเป็นภิกษุณี ไป
 ถือเพศกฤหัสถ์ก็ดี ขื่อว่าหมุนไปเพื่อเป็นคนเลว บางอาจารย์กล่าวว่า
 ประสงค์เอาไม่ลาสิกขาไปเป็นกฤหัสถ์ ขื่อว่าหมุนไปเพื่อเป็นคนเลว

ท่านค้านว่า ถ้าอาจารย์นั้นไม่ชอบ เพราะว่าแม้มถึงไปเป็นกฤหัตถี
เช่นนั้น ผู้นั้นยังเป็นอุปสัมบันอยู่ ผู้นั้นยังไม่ละซึ่งความเป็นของ
ผู้นั้น ก็แลผ้าทั้งปวงย่อมมละอธิษฐานด้วยเหตุ ๘ อย่างข้างต้น แต่
มละอธิษฐานด้วยเป็นช่องทะลุนั้น ในอรรถกถาทั้งปวงท่านว่าแต่
ไตรจีวรอย่างเดียว ก็แลช่องทะลุนั้น ประมาณเท่าหลังเล็บก้อย ช่อง
นั้นทะลุไปที่เกี่ยวจึงขาดอธิษฐาน ด้วยว่าในระหว่างช่องนั้น ถ้ามี
ใยเส้นค้ายันหนึ่งยังไม่ขาดไซ้ ยังรักษาอยู่ก่อน ผ้าสังฆาฏิและ
อุทตราสงค์ ท่านยาวแต่ที่สุกผ้าเข้าไปประมาณเกือบหนึ่ง ก้านกว้างแต่
ที่สุกผ้าเข้าไปประมาณ ๘ นิ้ว เป็นช่องทะลุในประมาณนั้นเข้าไป
จึงทำลายอธิษฐาน แต่ผ้าสบงนั้น ท่านยาวแต่ที่สุกเข้าไปประมาณเกือบ
หนึ่ง ก้านกว้างแต่ที่สุกผ้าเข้าไปประมาณ ๔ นิ้ว เป็นช่องทะลุในนั้น
เข้าไป จึงทำลายอธิษฐาน นอกนั้นออกมาในที่กำหนด ไม่ทำลาย
อธิษฐาน เพราะเหตุนี้ เมื่อช่องทะลุเกิดขึ้น ผู้นั้นย่อมตั้งอยู่ในที่
เป็นอธิการกิจร พึงทำสุจิกรรมปะชุนเสีย แล้วอธิษฐานขึ้นใหม่เกิด
ก็แลภิกษุใด ในผ้าเก่าคร่ำคร่า เอาผ้าปะเข้าก่อนแล้ว จึงตัดผ้าเก่า
ออกเสียในภายหลัง ผู้นั้นไม่ทำลายอธิษฐาน แม้ในเปลี่ยนผ้าฉดล
ก็เหมือนกันอย่างนั้น ผ้า๒ ชั้น ทะลุชั้นหนึ่ง หรือว่าเคลื่อนชั้นหนึ่ง
ก็ไม่ทำลายอธิษฐาน ทำผ้าเล็กเป็นผ้าใหญ่ หรือทำผ้าใหญ่เป็นผ้าเล็ก
ก็ไม่ทำลายอธิษฐาน เมื่อจะเผชิญผ้าชายติดกัน ถ้าตัดก่อนจึงเผชิญ
ต่อเข้าภายหลังไซ้ ย่อมทำลายอธิษฐาน ถ้าเผชิญต่อกันเสียก่อนแล้ว
จึงตัดต่อภายหลังเล่าไซ้ ไม่ทำลายอธิษฐาน แม้ให้ช่างฟอกเขาฟอก
ให้ขาวออกไป อธิษฐานก็คงเป็นอธิษฐานอยู่นั่นเอง แม้บาตรที่
อธิษฐานไว้แล้ว ก็ละอธิษฐานด้วยเหตุ ๘ อย่างเหมือนกัน แต่ช่อง

ทะเลนั้นใหญ่ เมล็ดข้าวฟ่างลอคเข้าออกได้ จึงจะทำลายอธิษฐาน
 ภัยว่าธัญชาติทั้ง ๗ เมล็ดข้าวฟ่างนี้แล เป็นอย่างต่ำในช่องทะเลนั้น
 เมื่ออุกภัยจรดเหล็กหรือหมุดแล้ว ฟังอธิษฐานเสียอีกในภายใน
 ๑๐ วันเถิด.

วิชนกดา จบ

จะว่าภัยให้และถือเอา อย่างไรจึงเป็นอันให้ อย่างไรจึงเป็น
 อันถือเอา กล่าวว่ เราให้สิ่งนี้แก่ท่าน หรือเรามอบให้ หรือเรา
 บริจาค เราสละสิ่งนี้ แก่ท่าน ในที่ต่อหน้า และกล่าวว่า เราให้หรือ
 เรามอบให้ หรือ เราบริจาค เราสละสิ่งนี้ แก่คนชื่อนี้ ในที่ลับหลัง
 ดังนี้เป็นอันให้แท้ ผู้ให้กล่าวว่า ท่านจงถือเอาเพื่อท่าน ผู้รับกล่าวว่า
 ข้าถือเอาเพื่อข้า ดังนี้ เป็นอันให้ด้วยดี และถือเอาด้วยดี ผู้ให้กล่าวว่า
 ท่านจงทำเป็นของ ๆ ท่านเถิด หรือกล่าวว่า จงเป็นของ ๆ ท่านเถิด
 หรือกล่าวว่า ท่านจักทำเป็นของ ๆ ท่าน ผู้รับว่า ข้าทำเป็นของ ๆ ข้า
 หรือกล่าวว่า จงเป็นของ ๆ ข้า หรือกล่าวว่า ข้าจักทำเป็นของ ๆ ข้า
 ดังนี้ ชื่อว่าให้ไม่ถือและถือเอาไม่ถือ ผู้ให้ไม่รู้จักจะให้ ผู้รับไม่รู้จักจะรับ
 แต่ถ้าผู้ให้กล่าวว่า ท่านจงทำเป็นของ ๆ ท่านเถิด ผู้รับ ๆ ว่าดีแล้ว
 ข้าถือเอาเพื่อข้า ดังนี้ ชื่อว่าให้ไม่ถือถือเอาดี ถ้าเธอผู้หนึ่งกล่าวว่า
 ท่านจงถือเอาเถิด ผู้หนึ่งกล่าวว่า ข้าไม่ถือเอา ผู้ให้กลับกล่าวอีกว่า
 เราให้แล้วท่านจงถือเอาเพื่อท่านเถิด แม้ผู้รับกล่าวว่า ข้าไม่ต้องการ
 ภัยของนี้ แม้เธอผู้ให้ก่อนก็สำคัญว่า เราให้เขาแล้ว และให้ผ้
 อภิเวกจิรนั้นล่วง ๑๐ วันไป แม้ผู้รับก็สำคัญว่า เราห้ามเขาแล้ว
 ดังนี้ ไม่เป็นอาบัติแก่ผู้ใดผู้หนึ่ง ภัยว่าผู้ใดชอบใจ ผู้นั้นก็จะฟัง

อธิษฐานขึ้นบริโภคน ในอรรถกถาแห่งจิรวาจาจินณะสิกขาบทกล่าวว่า ให้ผ้าแก่ภิกษุด้วยคำว่า เราให้แก่ท่านซึ่งถืออุปัชฌาย์ในสำนักเรา เราไม่ให้แก่ท่านซึ่งถืออุปัชฌาย์ในที่อื่น เราให้แก่ผู้ทำวัตรในสำนักเราอย่างเดียว เราไม่ให้แก่ผู้ไม่ทำวัตรในสำนักเรา เราให้แก่ผู้เรียนธรรมในสำนักเราอย่างเดียว เราไม่ให้แก่ผู้ไม่เรียนธรรมในสำนักเรา เราให้แก่ผู้ไม่สึกอย่างเดียว เราไม่ให้แก่ผู้จะสึก ให้ทั้งนี้ไม่ควร เมื่อให้ทั้งนี้ ต้องทุกกฎ แต่จะให้เอาคืนมาควรอยู่ เมื่อกลับจึงถือเอาของที่สละให้ขาดแล้ว ให้พระวินัยธรฟังปรับเธอตามราคาแห่งภณฑะ

ข้อหนึ่ง พระองค์ทรงอนุญาตให้ถือเอาด้วยวิสาสะแก่ภิกษุพร้อมด้วยองค์ ๕ คือ สนธิภูโฆ จ โหติ เป็นมิตรได้เห็นกันมา ๑ สมภุตโต จ โหติ เป็นมิตรนั้นเพื่อนกันด้วยกันมา ๑ อาลปีโต จ ักุพฺพกัณโฬวํ ของๆ เราท่านอยากได้สิ่งใด พึงถือเอาสิ่งนั้นเถิด ๑ ชีวติ จ ยังเป็นอยู่ ๑ ชานาติ จ รู้ยู่ว่าเราถือเอาแล้วจักดีใจ ๑ ในอรรถกถาว่า วิสาสะ ย่อมขึ้นด้วยองค์ ๓ คือ เพื่อนเห็น เพื่อนกิน และเพื่อนที่สั่งไว้ว่าอยากได้สิ่งใด พึงถือเอาสิ่งนั้น ๓ นี้ ผู้ใดผู้หนึ่ง จัดเป็น ๑ กับยังเป็นอยู่ ๑ ถือเอาแล้วดีใจ ๑

ข้อหนึ่งอีก พระองค์ทรงอนุญาตให้ถือวิสาสะทั้งนี้ว่า ภิกษุฝากจิวรไปในมือแห่งภิกษุ สั่งว่าท่านจงให้ผ้านี้แก่ภิกษุชื่ออื่น ผู้รับไป ๆ ในกลางทางถือเอาเสีย ด้วยวิสาสะแห่งผู้ฝากไป ชื่อว่าถือเอาด้วยดี เจ้าของฝากไปแก่ผู้ใด ถือเอาด้วยวิสาสะแห่งผู้นั้น ชื่อว่าถือเอาไม่ดี ถ้าได้ยินข่าวกลางทางว่า ผู้ฝากไปนั้น ถึงอนิจจรมเสียดแล้ว และอธิษฐานเอาเป็นผ้ามรดกแก่ผู้นั้น ชื่อว่าอธิษฐานเอาด้วยดี

ถ้าถือเอาท้าววิสาสะแห่งผู้ที่เจ้าของฝากไปให้ ชื่อว่าถือเอาไม่คื ถ้า
 ได้ยินว่า ฝากไปถึงผู้ใด ผู้นั้นถึงแก่กรรมเสียแล้วและอธิษฐานเอา
 เป็นผ้ามรคกแห่งผู้นั้น ชื่อว่าอธิษฐานเอาไม่คื ถ้าถือเอาท้าววิสาสะ
 แห่งผู้ฝากไป ชื่อว่าถือเอาด้วยคื ถ้าได้ยินว่าถึงอนิจกรรมเสียแล้ว
 ทั้ง ๒ ข้าง และอธิษฐานเอาเป็นผ้ามรคกแห่งผู้ฝากไปนั้น ชื่อว่า
 อธิษฐานเอาด้วยคื ฝากไปเพื่อผู้ใด อธิษฐานเอาเป็นผ้ามรคกแห่งผู้นั้น
 ชื่อว่าอธิษฐานเอาไม่คื อนึ่งภิกษุฝากผ้าไปในมือแห่งภิกษุว่า เรา
 ให้ผ้านี้แก่ภิกษุชื่อนี้ ผู้รับไป ๆ ในกลางทางถือเอาเสียท้าววิสาสะ
 แห่งผู้ฝาก ชื่อว่าถือเอาไม่คื ฝากไปเพื่อผู้ใด ถือเอาท้าววิสาสะแห่ง
 ผู้นั้น ชื่อว่าถือเอาด้วยคื ถ้าได้ยินว่า ผู้ฝากหรือผู้จะไ้ถึงแก่กรรมเสีย
 หรือถึงแก่กรรมเสียทั้ง ๒ ข้างก็คื ถ้าถือเอาท้าววิสาสะของผู้จะไ้
 หรืออธิษฐานเอาเป็นผ้ามรคกแห่งผู้จะไ้ ชื่อว่าถือเอาด้วยคื อธิษฐาน
 เอาด้วยคื ถ้าถือเอาท้าววิสาสะของผู้ฝาก หรืออธิษฐานเอาเป็นผ้า
 มรคกของผู้ฝาก ชื่อว่าถือเอาไม่คื อธิษฐานเอาไม่คื.

ทานาทิกถา จบ

จกกล่าวในรับประเคน ๆ พร้อมท้าวองค์ ๕ จึงขึ้น ถามช-
 ฌิมสฺส ปริสสฺส อจฺจารณมตฺตํ โหติ ของพอมัชฌิมบุรุษยกขึ้นไ้ ๑
 หตฺถปาโส ปญฺญาบติ หัตถบาสปรากฏ ๑ อภิหาโร ปญฺญาบติ
 น้อมเข้ามาเฉพาะปรากฏ ๑ เทโว วา มนุสฺโส วา ติรจฺฉานคโค
 วา เทติ เทวกาหรือมนุษย์หรือสัตว์ทิรจฺฉานเคนให้ ๑ ตํ ปน ภิกฺขุ
 กาเยน วา กายปฏฺิพทุเรน วา ปฏฺิคฺคณฺหาติ ภิกษุรับของนั้นด้วย
 กายหรือ หรือด้วยของเนื่องด้วยกาย ๑ รับประเคนพร้อมท้าว

องค์ ๕ นั้นขึ้น ก็แลหัตถบาธแห่ง ผู้ยืน ผู้นั่ง ผู้นอน ฟังรู้โดย
 นัยดังกล่าวแล้วในปาวารณาสกขาบทนั้นเถิด ถ้าแล ผู้ให้หรือผู้รับ
 ข้างหนึ่งอยู่บนอากาศ ข้างหนึ่งอยู่ในพื้น ฟังกำหนดประมาณหัตถ-
 บาธด้วยศรัทธาแห่งผู้อยู่ในพื้น และด้วยที่สุดข้างในแห่งอวัยวะอันใกล้
 แห่งผู้อยู่ในอากาศ เว้นแต่เมื่อที่จะเหยียดออกเพื่อจะให้และรับ ให้
 ได้ ๒ ศอกคืบ ถ้าแม้ผู้หนึ่งอยู่ในบ่อ ผู้หนึ่งอยู่บนตลิ่ง หรือผู้หนึ่ง
 อยู่บนต้นไม้ ผู้หนึ่งอยู่ในแผ่นดินเล่าไซ้ร้ ก็ฟังกำหนดประมาณ
 หัตถบาธโดยนัยดังกล่าวแล้วนั้นเถิด ยืนอยู่ในหัตถบาธเช่นนั้นแล้ว
 ถ้าแม้เป็นนกให้ด้วยจะงอยปาก หรือเป็นช้างถือเอาด้วยวง ให้ซึ่ง
 คอกไม้หรือผลไม้ รับประเคนก็ขึ้น ถ้าแลนั่งอยู่บนคอกช้างแม้ว
 ๗ ศอกคืบ รับของที่ข้างนั้นให้ด้วยวงควรแท้ ถ้าหากผู้หนึ่งเอา
 ภาชนะข้าวสุกและกับข้าวซ้อนกันทนต์ศรัทธา มายืนใกล้ภิกษุ บอก
 ให้รับเอาไซ้ร้ ความน้อมลงเฉพาะยังไม่ปรากฏก่อน เพราะเหตุนี้
 อย่าฟังรับก่อน ถ้าแลเขาน้อมลงแม้สักน้อยหนึ่ง ภิกษุพึงเหยียด
 มือไปจับภาชนะข้างล่างแม้สักแห่งหนึ่ง เท่านั้นภาชนะที่ปวงเป็นอัน
 รับประเคนสิ้น ก่อไปจะให้เขาปลงลงหรือเปิดขึ้น ประสงค์สิ่งไรจะ
 ถือเอาสิ่งนั้นก็ควร แต่ในภาชนะใบเดียว เป็นกันว่า กระเช้าข้าวสุก
 ไม่ต้องว่าเลย แม้เขาหาบข้าวสุกมา ถ้าเขาน้อมคานลงให้ จะรับ
 ก็ควร แม้ถึงเป็นคานไม้ไผ่ยาว ๓๐ ศอก ข้างหนึ่งผูกหม้อน้ำอ้อย
 ข้างหนึ่งผูกหม้อน้ำมันเนย ถ้าวรับคานนั้นของทั้งปวงเป็นรับสิ้นแท้
 เขาบอกให้รับน้ำอ้อยสกซึ่งไหลออกจากรางหีบ ความน้อมเข้ามา
 เฉพาะไม่ปรากฏ เพราะเหตุนี้ อย่าฟังรับ ถ้าเขาเก็บกากเสียเอา
 มือค่อย ๆ วกให้ ควรอยู่ บาตรมากด้วยกันวางบนเตียง หรือตั้ง

หรือเสือ หรือวาง หรือกระดาน ภิกษุอยู่ที่ใด ทายกอยู่ในหัตถบาตร
 อยู่ทีนั้น กิจะรับ เอาหัวมือถูกเตียง เป็นคัน ยืน หรือนั่ง หรือนอน
 อยู่ ของใดเขาเทลงในบาตรเหล่านั้น ของทั้งปวงนั้น จะเป็นอันรับ
 สิ้น ถ้าแมื่อกิจะรับ ขึ้นนั่งบนเตียงเป็นคัน ควรแท้ ถ้าบาตรตั้งอยู่ใน
 แผ่นดิน กระพังก่อกระพุงจกกันเล่าไซ้ ภิกษุเอาหัวมือหรือเข้มถูก
 บาตรใด ๆ หนึ่งอยู่ ของเขาให้บาตรนั้น ๆ และเป็นอันรับ ท่านว่า
 ไว้ว่า ในบาตรซึ่งตั้งอยู่ในเครื่องลาด เป็นคันว่า ลำแพนใหญ่ และ
 เครื่องลาดบนหลังช้าง แห้งใดแห่งหนึ่ง รับประเคนไม่ขึ้น คำนั้น
 ฟังรู้ว่า ท่านอาศัยลวงหัตถบาตรออกไปกล่าวไว้ แต่เมื่อได้หัตถบาตรอยู่
 รับในเครื่องลาดอันใดอันหนึ่งย่อมควร เว้นแต่ของเกิดในที่นั้น แต่
 ของเกิดในที่นั้น กังไบบัว หรือใบทองกวาว เป็นคัน เอรองรับไม่
 ควร ถ้ายัวของนั้น ไม่นับว่าเป็นของเนื่องด้วยกาย ก็แลของเกิด
 ในที่นั้น ฉันทโค ในเตียงเป็นคัน ซึ่งเขาผูกติดไว้กับหลัก หรือ
 กระดาน หรือหินที่ยกไม่ไหว เอรองรับก็ไม่ขึ้น ฉันทนั้น ถ้ายัวว่า
 แม้เตียงเป็นคันนั้น ก็สังเขปว่าเป็นของเกิดในที่นั้น แม้ใบมะขาม
 เป็นคันที่เล็กเอาลาดพื้นรับประเคนก็ไม่ขึ้น ถ้ายัวว่าใบนั้นไม่อาจจะ
 ทานของได้ รับขึ้นแต่ในใบบัวเป็นคันที่ใหญ่ ถ้าเขาอยู่นอกหัตถบาตร
 เอากระบวยคันยาวทักยื่นเข้ามาให้ ฟังว่าเขาให้เข้ามาใกล้ เขาไม่ได้
 ยืน หรือเขาไม่เอื้อเพื่อขึ้นเทลงในบาตร ฟังรับประเคนใหม่ เขายืน
 อยู่ไกลโยนก้อนข้าวสุกเข้ามา ก็เหมือนกันอย่างนั้น ถ้าเมื่อถอกบาตร
 จากถุง จรดน้ำย้อมตกลงในบาตรไซ้ เมื่อน้ำมีฟุ้งล้างเสีย เมื่อ
 ไม่มี ฟุ้งเช็ดจรดเสีย หรือรับประเคนเสียก่อนแล้ว จึงไปบิณฑบาต
 ถ้าไปเที่ยวบิณฑบาตผดกกลงไซ้ ฟังรับประเคนบาตรเสียแล้วจึง

รับภิกษะ เมื่อไม่รับประเคนบาตรเสีย ไปรับภิกษะเข้า เป็นวินัย
 ทุกกฎ แต่เมื่อรับประเคนของนั้นอีกแล้วฉัน ไม่เป็นอาบัติ ถ้าแล
 เมื่อวานเขาประเคนให้ เขาไม่ได้ยินหรือเขาไม่เอื้อเฟื้อต่อคำ ชื่น
 ให้ภิกษะไซ้ ไม่เป็นวินัยทุกกฎ แต่พึงรับประเคนเสียใหม่แล้วรับ
 อื่นอีก ถ้าลมพายุพัดผงคลีมาแต่ที่นั่น ๆ ไม่อาจรับภิกษะได้ มีจิต
 บริสุทธิ์ผุดใจว่า จะให้อนุสัมบันและรับก็ควร เทียวบิณฑบาตแล้ว
 กลับไปวิหารหรือโรงฉัน ให้ของนั้นเสียแก่อนุสัมบันแล้วอนุสัมบัน
 กลับให้อีก หรือจะถือเอาถ้วยวิสาสะแห่งอนุสัมบันก็ควร ถ้าภิกษุ
 ให้บาตรข้าวสุก ผงตกลงในเวลาไปเทียวบิณฑบาตร แก่ภิกษุด้วย
 กัน พึงบอกเธอว่า ท่านพึงรับประเคนเสียใหม่ถือเอาภิกษะเด็กหรือ
 ฉันทเด็ก เธอนั้นก็พึงทำตามอย่างนั้น ถ้าผงตกลงลอยอยู่ข้างบน พึง
 รินน้ำส้มข้างบนเสีย ที่เหลืออยู่ฉันทเด็ก ถ้าผงแทรกเข้าไปข้างในไซ้
 พึงรับประเคนเสีย เมื่ออนุสัมบันไม่มี อย่าปล่อยให้พ้นมือ พึงพา
 ไปที่มีอนุสัมบันให้ประเคนเสีย ผงตกลงในข้าวสุกสวย จะนำผงเสีย
 ฉันทก็ควร ถ้าผงละเอียดนัก พึงนำเสียทั้งข้าวสุกข้างบน หรือพึง
 รับประเคนเสียฉันทเด็ก เมื่อเขาเอาข้าวต้มหรือแกงวางตรงหน้าตนอยู่
 ฟองหยาดกระเด็นจากภาชนะ มาตกลงในบาตรพึงรับประเคนบาตร
 เสีย เมื่อเขาเอาระบวยตักข้าวมาถวาย ฟองหลุดจากกระบวยตกลง
 ในบาตรก่อน ชื่อว่าตกลงด้วยดีไม่มีโทษ เพราะเขาน้อมเข้ามาเฉพาะ
 แล้ว ถ้าแม่เขาเอารองใส่ข้าวสุกน้อมเข้ามา เขม่าหรือเถ้าตกลงใน
 บาตรไม่มีโทษ เพราะน้อมเข้ามาแล้ว เมื่อเขาเคนอยู่แก่ภิกษุซึ่ง
 อยู่ในลำดับ ของกระเด็นจากบาตรไปตกลงในบาตรภิกษุองค์หนึ่ง
 ชื่อว่าตกลงด้วยดี เป็นอันรับแท้ ถ้าเมื่อเขาผ่าเผือกและผักเป็นคั้น

ให้แก่ภิกษุองค์หนึ่งอยู่ ผงพลอยหลุดจากผักกกลงในบาตรภิกษุอื่น
 พึงรับประเคนบาตรเสีย เขาทำบนบาตรภิกษุใด เมื่อตกลงในบาตร
 ภิกษุนั้นไม่มีโทษ เพราะเขาน้อมเข้าไปจะให้อยู่แล้ว ทายกเขาเอา
 บาตรอันเต็มด้วยข้าวปายาสถวาย ภิกษุไม่อาจจะจับข้างล่างได้ เพราะ
 ร้อนอยู่ จะจับแม้ในขอบปากบาตรก็ควรแท้ ถ้าแม่ไม่อาจจะจับขอบ
 ปากบาตรได้ ก็พึงเอาเชิงรองรับ ภิกษุถือบาตรนั่งอยู่ในโรงฉัน
 กลับไป เขาน้อมของเข้ามาก็ไม่รู้ เขาให้ก็ไม่รู้ ไม่เป็นอันรับประเคน
 ถ้าแลผูกใจว่าจะรับนั่งอยู่เล่าไซ้ ย่อมควร ถ้าแม่เธอนั้นปล่อยมือ
 จากเชิงบาตร เอาเท้าเหยียบไว้นอนหลับไปไซ้ เป็นอันรับแท้ แต่
 เอาเท้าเหยียบเชิงบาตรรับ แม้ถึงที่นั่งอยู่ ก็ชื่อว่าป็นอันรับด้วยไม่
 ๕๕๕ ๕๕๕ เพราะเหตุนี้ อย่าพึงทำ บางอาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า
 รับด้วยเชิงบาตรเช่นนั้น ชื่อว่ารับด้วยของติดเนื่องกับของที่เนื่อง
 ด้วยกาย เพราะเหตุนี้ ไม่ควร คำอาจารย์เหล่านั้นเป็นสักแต่ว่า
 กล่าวออก แต่ว่าโดยเนื้อความ ของทั้งปวงนั้น ชื่อว่าเนื่องด้วยกายแท้
 แม้ในกายสังสัคคะ ท่านก็แสดงนัยอย่างนั้น แม้ของสิ่งใดเขาเคนให้
 ภิกษุอยู่ ทกลง จะหยิบเอาของนั้นเองฉัน ก็ควร ด้วยพระองค์ทรง
 อนุญาตไว้ว่า ของใดเมื่อเขาให้อยู่ทกลง ให้ถือเอาเองฉันเถิด เพราะ
 ของนั้นทายกเขาสละแล้ว ก็แลสูตรนี้เป็นเนยยักตะอยู่ เพราะเหตุนี้
 พึงรู้อธิบายในสูตรเป็นดังนี้ว่า ของใดเขาให้อยู่ พลาดจากมือทายก
 ทกลงในพื้นที่หมกจก หรือในใบบัวและผ้าและเสื่อเป็นต้น จะหยิบ
 เองซึ่งของนั้นฉัน ก็ควร แต่ของใดตกลงในพื้นที่มีผง ของนั้นพึง
 เช็ดหรือล้างผงเสีย หรือให้เขาเคนเสียแล้วฉันเถิด ถ้าแลของนั้น
 กิ่งไปใกล้ภิกษุอื่น แม้จะให้ภิกษุอื่นนั้นหยิบมาให้ ก็ควร ถ้าบอก

ให้ภิกษุอื่นนั้นฉัน แม้ภิกษุนั้นจะฉันก็ควร แต่ภิกษุอื่นนั้นเจ้าของ
 ไม่ได้บังคับอย่าพึงถือเอา แม้เจ้าของไม่ได้บังคับจะถือเอาด้วยก็จะ
 ให้แก่เจ้าของ ควรอยู่ คำนี้กล่าวไว้ในอุทฺตงฺกนที ก็แลภิกษุอื่นถือเอา
 ของนั้น ไม่ควร เพราะพระองค์ไม่ได้ทรงอนุญาต ด้วยว่าพระองค์
 กล่าวว่า ให้ถือเอาฉันเองนี้ ถือว่าอนุญาตว่า ของฉันนั้นเขาให้แก่
 ภิกษุใดตกลง แม้ไม่ได้เคนภิกษุนั้นถือเอาฉันได้ ก็แต่ด้วยคำว่า ของ
 นั้นทายกเขาสละแล้วนี้ แสดงว่า ของนั้นยังเป็นของผู้อื่นอยู่ เพราะ
 เหตุนี้ ภิกษุอื่นถือเอาฉันเอง ไม่ควร แต่จะถือเอาฉันด้วยบังคับ
 แห่งภิกษุเจ้าของ ควรอยู่ ได้ยินว่า อันนี้แล เป็นอธิบายในสูตรนี้ ก็แล
 ของนั้น พระองค์อนุญาตเพราะไม่ได้รับประเคน เพราะเหตุนี้
 ของนั้นยังอยู่อย่างใดไม่ได้ถูกต้องเลย เอาวัตถุสิ่งใดไปไว้ แม้ในวัน
 ที่ ๒ จะฉันก็ควร ไม่เป็นอาบัติเพราะสันนิษิต แต่พึงรับประเคนเสีย
 แล้วจึงฉันเถิด ด้วยว่าพระองค์อนุญาตให้เรานั้นถือเอาฉันเองแก่
 ในวันนี้กันอย่างเดียว เบื้องหน้าแก่วันนั้นไปไม่อนุญาต ได้ยินว่าแม้
 อันนี้ ก็เป็นอธิบายในสูตรนี้

ที่นี้จักกล่าวอัปโพหาริกนัยเมื่อฉันอยู่ ฟันและเล็บและสนิมแห่ง
 บาตรสึกกร่อนสิ้นไป ของทั้งปวงเป็นอัปโพหาริกสิ้น เมื่อเอามีด
 ฝาดอัยสนิมปรากฏอยู่ สนิมนั้นชื่อว่าเกิดขึ้นใหม่ พึงรับประเคนเสีย
 แล้วฉัน เมื่อลบล้างมีดเสียแล้วจึงฝาด สนิมไม่ปรากฏ เป็นแต่มาครว่า
 กลิ่นแห่งเหล็กเท่านั้น ของนั้นเป็นอัปโพหาริก แม้ในอัยที่ฝาดด้วย
 มีดที่ถือเอารักษาไว้ก็เหมือนกันอย่างนั้น ด้วยว่าไม่ได้รักษามีดไว้
 เพื่อจะบริโภค เมื่อบกหรือตำยารากไม้เป็นคัน หินบกและลูกหิน

กรกและสากสิกสันไปกัถิ หรือเอามิกที่เก็บไว้เผาไฟจุ่มลงในเปรียง และนมสกเพื่อจะให้เป็นนยากัถิ สีเขียวปรากฏในของนั้น วินิจนัยเหมือนกล่าวแล้วในมิกผ้ออัย แต่ในเปรียงเป็นคันที่เป็นของคิบอย่าพึงจุ่มมิกนั้นลงเอง ถ้าจุ่มลงไม่พ้นสามะปากะ เมื่อฝนตกอยู่ไปเที่ยวบิณฑบาต น้ำฝนที่ช่นหลุดจากตัวหรือผ้าตกลงในบาตร พึงรับประเคนบาตรเสีย แม้น้อยที่โคนไม้เป็นคัน น้ำฝนตกลงก็เหมือนกันอย่างนั้น ถ้าฝนตก ๗ วัน น้ำฝนใส หรือน้ำฝนตกจากอากาศควรอยู่ เมื่อจะให้ข้าวสุกแก่สามเณร อย่าพึงถูกของอยู่ในบาตรแห่งสามเณรนั้น ให้เถิก หรือพึงรับประเคนบาตรแห่งสามเณรเสีย ด้วยว่า ถูกข้าวสุกในบาตรที่ไม่ได้ประเคนแล้ว มาถือเอาข้าวสุกในบาตรแห่งตนอีก ข้าวสุกติดมานั้น เป็นอุกคหิต ถ้าอยากจะให้และกล่าวว่า สามเณรจงเอาบาตรมาถือเอาข้าวสุกเถิก ส่วนสามเณรก็ห้ามเสียว่า พออยู่แล้ว แม้นภิกษุจะว่าอีกว่า ของนั้นเราสละแก่ท่านแล้ว สามเณรกล่าวว่า ข้าไม่ต้องการ แม้จะสละสักร้อยครั้ง ของยังอยู่ในมือตน ก็เป็นอันรับประเคนอยู่แท้ ถ้าแลบาตรวางอยู่บนเชิงบาตร ไม่มีอาลัยบอกให้สามเณรถือเอาแล้ว พึงรับประเคนเสียใหม่ ถ้ามีอาลัยอยู่วางบาตรไว้บนเชิงบาตร บอกให้สามเณรว่า จงถือเอาขนมหรือข้าวสุกแก่บาตรนั้น สามเณรล้างมือแล้วแม้ถือเอาสักร้อยครั้ง ถ้าหียบลงในบาตรตน มือไม่ถูกข้าวสุกในบาตรตนเลย กิจซึ่งจะรับประเคนอีกไม่มี แต่ถ้าถูกข้าวสุกในบาตรตนแล้ว มาถือเอาข้าวสุกแก่บาตรภิกษุนั้น ข้าวสุกนั้นระคนด้วยข้าวสุกของสามเณร พึงรับประเคนเสียใหม่ แต่บางอาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า ถ้าแม้ข้าวสุกของสามเณรถือเอาชากตกลงในบาตรของภิกษุ พึงรับประเคนเสียใหม่

กันนั้น ฟังรู้ในของซึ่งภิกษุกำหนดว่า ท่านจงถือเอาก้อนข้าวสุกอันหนึ่ง
 ท่านจงถือเอาขนมอันหนึ่ง จงถือเอาประเทศเท่านี้ แห่งก้อนน้ำอ้อยนี้
 กันนี้ แต่ในคำก่อนนี้ไม่มีกำหนด เพราะเหตุนี้ ของใดตกลงใน
 บาตรแห่งสามเณร ของนั้นแลชาคประเคน แต่ของอยู่ในมือสามเณร
 สามเณรยังไม่กล่าววาพอแล้ว หรือภิกษุยังไม่ห้ามเสียทราบใด ของ
 นั้นยังเป็นของภิกษุอยู่ เพราะเหตุนี้ ไม่ชาคประเคน ถ้ากรอก
 ข้าวสุกลงในหม้อข้าวต้มแห่งตนหรือแห่งภิกษุอื่นเพื่อจะต้มข้าว ฟังว่า
 สามเณรให้เอาเมื่อรับไว้บนปากหม้อแล้ว กรอกลงในมือสามเณรนั้น
 ข้าวสุกลงจากมือสามเณรตกลงในหม้อ ข้าวสุกนั้นไม่ทำหม้อให้เป็น
 อุกัปปิยะไปในวันที่ ๒ เพราะว่าสละแล้ว ถ้าไม่ทำเช่นนี้ กรอกลง
 ไซ้ร ฟังทำหม้อให้ปราศจากอามิสทั้งบาตรบริโภคนเกิด ทายกทั้งหลาย
 เขาวางหม้อข้าวต้มไว้แล้วไปเสีย สามเณรเด็กไม่อาจจะยกหม้อนั้น
 ขึ้นประเคนได้ ภิกษุเอียงบาตรเข้าไป สามเณรเอียงปากหม้อลงบน
 ปากบาตรรินลง ข้าวต้มซึ่งลงในบาตร เป็นอันประเคนแท้ อีกอย่าง
 หนึ่ง ภิกษุวางมือลงบนพื้น สามเณรหมุนหม้อขึ้นบนมือนั้น ก็ควร
 แม้ในกระเช้าข้าวสุกมัดอ้อยก็เหมือนกันอย่างนั้น ถ้ามัดควรจะยก
 ประเคนได้ สามเณร ๒ องค์ ๓ องค์ช่วยกันประเคน หรือคนเดียว
 มีกำลังยกขึ้น ภิกษุ ๒ องค์ ๓ องค์ช่วยกันรับ ก็ควร เอาหม้อน้ำมัน
 หรือหม้อน้ำอ้อยแขวนไว้ที่เท้าเตียงหรือเท้าตั้ง ภิกษุขึ้นนั่งบนเตียง
 และทั้ง ควรอยู่ ไม่เป็นอุกคหิต หม้อ ๒ ใบแขวนซ้อนไว้ที่บันได
 แก้วหรือขอ ใบบนรับประเคนแล้ว ใบล่างยังไม่ได้รับประเคน จะถือ
 เอาใบบน ควรอยู่ ใบล่างรับประเคนแล้ว ใบบนไม่ได้รับประเคน
 เมื่อยกใบบนขึ้น ถือเอาใบล่าง ใบบนก็เป็นอุกคหิต ถ้วยน้ำมันไม่ได้

รับประเคนอยู่ใต้เตียง ถ้ากวาดไป เอากราบกระทบด้วยนั้นเข้า ไม่
 เป็นอุกคหิต ก็จะต้องเอาของที่รับประเคนแล้ว ไปจับเอาของที่
 ไม่ได้รับประเคนขึ้น รู้แล้วกลับวางในที่ๆ ถือเอามาเสียใหม่ ไม่เป็น
 อุกคหิต นำออกไปข้างนอกจึงรู้ อย่าพึงวางข้างนอก พึงนำมาวาง
 ไว้ในที่เดิม ไม่มีโทษดอก ถ้าแสงของนั้นเขาเปิดฝาตั้งไว้ก่อน ก็อย่า
 พึงปิดลง เมื่อก่อนตั้งอยู่อย่างไร พึงตั้งไว้อย่างนั้น ถ้าวางลง
 ข้างนอกเล่าไซ้ร้ อย่าพึงถูกเข้าอีก ถ้าจะเอาลงมาใต้ปราสาท รู้เข้า
 ในท่ามกลางบันได เพราะไม่มีโอกาส พึงนำไปข้างบนหรือข้างล่าง
 วางไว้เถิด ราเกิดขึ้นในน้ำมันที่รับประเคนไว้แล้ว จุลมณิกเกิดขึ้น
 ในของที่รับประเคนแล้ว ของนั้นชื่อว่าเกิดขึ้นในที่นั้นเอง ก็จึงจะ
 รับประเคนอีกไม่มี เขาขึ้นไปบนคันคาลหรือคันมะพร้าว เอาเชือก
 โยงปลายยอกลงมา เขาอยู่ข้างบน ร้องบอกให้รับเอา อย่าพึงรับ
 ถ้าคนอื่นอยู่ที่พื้น เขาถือบ่วงเชือกยกขึ้นเหนืให้ไซ้ร้ ควรอยู่ ให้เขา
 ทำกัมปียะกึ่งไม้ใหญ่ที่มีผลแล้วรับประเคน ผลทั้งหลายเป็นอันรับ
 ประเคนด้วยแท้ จะบริโภคมตามสบาย ก็ควร เขายืนอยู่ในภายในรั้ว
 ทะลุออกไปดวายอ้อยและมะพลับ เมื่อได้หัตถบาตรอยู่ ก็ควร ของนั้น
 ไม่กระทบซี่ร้อออกไป เมื่อรับเอา ก็ควร ในของที่กระทบซี่ร้อออกไป
 ท่านไม่ได้แสงงโทษไว้ในอรรถกถาทั้งหลาย แต่เราทั้งหลายทริก
 เห็นว่า ของนั้นกระทบที่ใด ก็เหมือนตกลงเองจากที่นั้น แม้ค่านั้น
 เมื่อของนั้นไม่หยุกอยู่เลื่อนไป ก็ชอบอยู่ เหมือนอย่างกับภักทชะที่
 กำลังออกไปนอกค่านขนอน เขาโยนข้ามรั้วหรือกำแพงมาให้ ถ้าแสง
 กำแพงไม่หนา เมื่อยืนอยู่ในกำแพงและนอกกำแพงพอได้หัตถบาตร
 ของนั้นสูงขึ้นไปแม้ร้อยศอกตกมาถึงเข้า จะรับเอาควรอยู่ ภิกษุแบก

สามเณรไปบนบ่า สามเณรเห็นผลาผลเก็บแล้ว นั่งอยู่บนคอนนั้นเอง
 ส่งให้ ก็ควร สามเณรแบกภิกษุไป ประเคนของให้แก่ภิกษุนั่งอยู่
 บนบ่าก็ควรแท้ ภิกษุถือถ้ำไม่มีผลเพื่อเป็นร่วมเดินไป จิตอยากจะฉันท
 ผลนั้นเกิดขึ้น จะให้เขาประเคนให้แล้วฉัน ก็ควร ให้เขาทำกบปียะ
 เสียแล้วรับประเคนถ้ำไม้เพื่อจะปักแมลงหวี่ ถ้าอยากจะฉันทใช้ร้ รับ
 ประเคนเก็นนั้นแลควร เมื่อฉันไม่มีโทษ ภิกษุวางของควรประเคน
 ในเกวียนแห่งมนุษย์แล้ว เดินทางไป เกวียนคิกหล่ม ภิกษุจับ
 จักรเกวียนยกขึ้น ก็ควร ไม่เชื่อว่าเป็นอุกคหิต วางของไว้ในเรือ
 ถ่อเรือไปหรือลากไปด้วยมือ ควรอยู่ แม้ในพ่วงแพก็เหมือนกัน
 อย่างนั้น แม้จะเอาของไว้ในตุ่ม หรือในไห หรือในหม้อแล้ว ให้
 อนุปสัมบันถือภาชนะนั้นแล้ว จับแขนอนุปสัมบันเข้า พาข้ามน้ำไป
 ก็ควร แม้เมื่อภาชนะนั้นไม่มี จะให้อนุปสัมบันถือของนั้นแล้ว จับ
 แขนอนุปสัมบัน พาข้ามน้ำไป ก็ควร อุบาสกทั้งหลาย ถวายข้าวสาร
 เป็นเสบียงแก่ภิกษุเดินทาง สามเณรถือเอาข้าวสารแห่งภิกษุแล้ว
 ไม่อาจจะถือเอาของตัวไปได้ ภิกษุทั้งหลายถือเอาข้าวสารแห่ง
 สามเณรไป สามเณรทั้งหลาย เมื่อข้าวสารที่ตนถือไปหมดแล้ว เอา
 ข้าวสารที่ภิกษุถือไปต้มขึ้นแล้ว เอาบาตรแห่งภิกษุและบาตรแห่งตน
 วางโดยลำดับแล้ว ตักข้าวต้มลง สามเณรเป็นคนฉลาด เอาบาตร
 ของตนถวายพระเถระ เอาบาตรพระเถระถวายพระเถระที่ ๒
 เปลี่ยนไปอย่างนี้จนหมด ภิกษุทั้งปวงชื่อว่าฉันของ ๆ สามเณร
 ควรอยู่ ถ้าแม้สามเณรไม่ฉลาด ปรารภจะฉันทซึ่งข้าวต้มในบาตรตน
 พระเถระทั้งหลายจะขอว่า ท่านจงให้ข้าวต้มแก่เรากันนี้โดยลำดับแล้ว
 ฉัน ก็ควร ภิกษุทั้งปวงชื่อว่าฉันของ ๆ สามเณรนั้นเอง ไม่ต้องโทษ

เพราะอุกคหิต ไม่ต้องเพราะสันนิธิ และในที่นี้ภิกษุเอาของเป็นต้น
ว่า น้ำมัน ไปเพื่อให้มารคาบิคา และถือเอากิ่งไม้ไป เพื่อจะเป็นร่วม
เป็นต้น กับภิกษุถือข้าวสารสามแฉกไปนี้ คุไม่แปลกกัน เพราะ
เหตุนี้ ฟังใคร่ควรวญญเหตุเกิด สามแฉกอยากจะหุงข้าวสารแล้วยก
หม้อขึ้นไว้ ภิกษุพึงรับประเคนข้าวสารและหม้อแล้ว ชาวข้าวสาร
ยกหม้อขึ้นตั้งบนเตา อย่าติดไฟ เมื่อสุกแล้วพึงเปิดขึ้นดูให้รู้ว่าสุก
แล้วหรือยัง ถ้ายังไม่สุกไซ้ จะบีคลงเพื่อให้สุก ไม่ควร จะบีคลง
เพื่อไม่ให้ผงและเผือกตกลง ควรอยู่ เมื่อสุกแล้วจะปลงลงและจะฉน
ก็ควร ต่อไปกิจซึ่งจะประเคนอีกไม่มี สามแฉกอาจจะหุงไคอยู่ แต่
โอกาสไม่มี อาจจะไปแห่งใดแห่งหนึ่ง ภิกษุพึงว่า ท่านจงประเคน
หม้อทั้งข้าวสารและน้ำเสียแล้ว ยกขึ้นบนเตาติดไฟให้สุกแล้ว ไปเกิด
ทั้งนี้แล้ว ต่อไปจะทำกิจทั้งปวงโดยนัยก่อน ก็ควร ภิกษุต้องการ
ถ้วยข้าวต้ม ยกหม้อที่หมกจกขึ้นบนเตาแล้วต้มน้ำให้ร้อน ควรอยู่
เมื่อน้ำร้อนแล้ว สามแฉกรอกข้าวสารลง แต่ต่อไปภิกษุอย่าพึง
ติดไฟ ข้าวต้มสุกแล้ว จะรับประเคนฉนก็ควร สามแฉกต้มข้าวอยู่
ภิกษุกะนอง มือลูบหม้อลูบฝาละมีปากฟองที่ฟุ้งขึ้นเล่น เรอนั้นเอง
จะฉนไม่ควร ชื่อว่าทุรูปจิตตะสังสมชั่ว ถ้าถือทรีหรือกระบวย
ไม่ยกขึ้นคนไปไซ้ ไม่ควรแก้ภิกษุทั้งปวง เป็นสามะปากะถ้วย เป็น
ทุรูปจิตตะถ้วย ถ้ายกขึ้นเล่าไซ้ เป็นอุกคหิตด้วย ภิกษุเที่ยว
บิณฑบาตมาแล้ว เอาบาตรวางไว้บนเชิงบาตร ของนั้นขาดประเคน
แล้ว ถ้าภิกษุไล่เลื่อนมาลูบบาตรลูบฝาเล่นไซ้ ข้าวที่ไคในบาตร
นั้นไม่ควรแก้เรอนั้นผู้เดียว ถ้าแลเรอนั้นยกบาตรขึ้นแล้ววางลง
ข้าวสุกนั้นไม่ควรแก้ภิกษุทั้งปวง ภิกษุจับกิ่งไม้หรือเถาวัลย์ ผลที่เกิด

อยู่ในที่นั้นสั้นให้ไหว ผลไม้ที่ได้แต่กันนั้น ไม่ควรแก่เธอคนนี้ผู้เดียว
 ต้องทຽບจิตใจทุกกฏด้วย จะพິงกันไม้ที่มีผลหรืออุกหนามในกันไม้ัน
 ครอบอยู่ ไม่เป็นทຽບจิตใจ คำนี้กล่าวไว้ในมหาบัจจวิ ก็แลเห็น
 ผลมะม่วงเป็นต้นหล่นอยู่ในป่า ก็จะทำให้แก่สามเณร นำเอามาให้
 ครอบอยู่ เห็นเนื้อเป็นเคนราชสีห์เป็นต้น ก็จะทำให้แก่สามเณร จะรับ
 ประเคนหรือไม่รับประเคนก็ตาม เอามาให้ก็ควร ถ้าเลอาจะชำระ
 วิตกไค้ไซ้ แม้จะฉันของที่ได้แต่เคนนั้นก็ควร ไม่ต้องโทษเพราะ
 รับเนื้อคิบ และไม่ต้องเพราะอุคคหิต เมื่อถือเอาน้ำมันเป็นต้นไป
 เพื่อจะให้แก่มารคาบิคา พยาริเกิดขึ้นในกลางทาง ของเหล่านั้น
 ทั่วอยากสิ่งใด จะรับประเคนสิ่งนั้นบริโภคก็ควร แต่ถ้รับไว้แล้วแต่
 เคิม ก็ซึ่งจะรับอีกไม่มี ประสงค์จะให้แก่มารคาบิคา นำข้าวสารไป
 กรันให้แล้ว มารคาบิคาทกแต่งข้าวต้มเป็นต้นด้วยข้าวสารนั้นถวาย
 แก่ภิกษุนั้นก็ควร ไม่เป็นโทษเพราะสันนิธิ หรืออุคคหิต ภิกษุบิค
 ปากหม้อไว้ต้มน้ำร้อน และจะฉันไปกว่าจะหมกก็ควร ถ้าแลแต่ทก
 ลงในน้ำนั้น พึงรับประเคนเสีย เขาก็มียาวคิบด้วยเกียน้ำมันอยู่
 ถัดทกลงไป อย่าวางมือเสีย เกียนแล้วพืงปลงลงรับประเคนเสียเกิด
 ถัด่านหรือพืงรับประเคนไว้แล้วไซ้ รับประเคนเกิมนั้นเองควร
 ภิกษุฉันอ้อยอยู่ สามเณรขอ บอกให้ทักเอาเพียงนี้ สามเณรก็ทักเอา
 ที่เหลืออยู่ก็ซึ่งจะประเคนอีกไม่มี แม้ภิกษุฉันน้ำอ้อยก่อนอยู่ ก็
 เหมือนกันอย่างนั้น ถ้าวว่าของที่เหลืออยู่จากส่วนที่อนุปสัมบันถือเอา
 แต่โอกาสที่ภิกษุบอกให้ นั้น ไม่ขาดประเคนแท้ ภิกษุแจกน้ำอ้อยก่อน
 อยู่ รับประเคนแล้วจักเป็นส่วนๆ ไว้ ภิกษุบ้าง สามเณรบ้าง มารับ
 ฝ่ายสามเณรนั้นมาถือเอาส่วนอันหนึ่งๆ หยิบที่เกียนแล้วไป ส่วน

ที่เหลือนั้น เป็นอันรับประเคนอยู่แท้ ถ้าสามเณรใดเล็ดถือเอาแล้ว
วางลงเล่า ส่วนที่สามเณรถือเอาเหลือนั้นหากประเคน ภิกษุรับ
ประเคนยามวันสบกวันอยู่ ปากและคอดิกวันทั้งมโนคิลา ถ้าจะฉัน
ยาวกาลิกก็ควร จะเป็นโทษเพราะระคนยาวชวิกับยาวกาลิกก็หาไม่
เมื่อระบมบาทรหรือคัมภีร์ย้อมอยู่ กวันเข้าไปทางช่องหู ช่องจมูก ช่อง
ปาก และคมดอกไม้หรือผลไม้ เพราะอาพาธก็คีย้อมควร เพราะ
ของเหล่านั้นเป็นอัพโพหาริก เรออักของฉันออกมาจกเพดานแล้ว
กลับเข้าไปข้างใน เพราะใช้วิสัย ควรอยู่ ออกมาถึงปากแล้วกลับคืน
เข้าไปอีกในวิกาล เป็นอาบัติ แม้รสแห่งอามิสติดอยู่ในระหว่างฟัน
กลับไปในคอเป็นอาบัติแท้ ถ้าอามิสละเอียดรสไม่ปรากฏ ย่อมเสพ
ฝ่ายข้างอัพโพหาริก เมื่อกาลจวนเที่ยงฉันจ้งหันในที่ไม่มีน้ำแล้ว พึง
ซากถ่มเซพะเสีย ๒ ถ้อน ๓ ถ้อนแล้วไปยังที่มีน้ำล้างปากเสีย ซึ่ง
เป็นต้นรับประเคนแล้วเก็บไว้หน่อแตกออก กิจซึ่งจะประเคนอีกไม่มี
เมื่อเกลือกไม่มี เอน้ำทะเลมาทำเกลือก ก็ควร น้ำเค็มประเคนทั้งไว้
เป็นเกลือกเข้า หรือเกลือกละลายเป็นน้ำออก หรือน้ำอ้อยสดเป็นน้ำอ้อย
ยบ หรือน้ำอ้อยยบเหลวออกก็ดี รับประเคนเค็มนั้นเอง ย่อมควร
ลูกเห็บก็เป็นคตแห่งน้ำแท้ เอาเมล็ดลูกกรวยที่รักษาไว้แช่น้ำเพื่อจะ
ให้ใส ของนั้นเป็นอัพโพหาริก ฉันน้ำนั้นกับอามิส ก็ควร น้ำที่เอา
ผลมะขวิดเป็นคตซึ่งเป็นคตแห่งอามิสแช่น้ำให้ใส ย่อมควรแต่ใน
เข้าอย่างเดียว น้ำในสระโบกขรณีเป็นคตเป็นน้ำขุ่น ก็ควร ถ้าแล
คตปากคตมือได้ไซ้ ไม่ควร น้ำนั้นพึงรับประเคนฉัน น้ำขุ่นในที่
เขาไถในนา พึงรับประเคนเถิด ถ้าน้ำนั้นไหลลงไปสู่ลำธารแล้ว
ลงไปเต็มในแม่น้ำ ย่อมควร ที่เป็นคตว่าสะพังมีคตกลุ่มอยู่ มีน้ำนั้น

คาย้วยคอกกุ่มซึ่งหล่นจากต้น ถ้าวรสแห่งดอกไม้ไม่ปรากฏไฉรั กิจ
 ที่จจะรับประเคนน้ำนั้นไม่มี น้ำน้อยรสนั้นปรากฏ ฟังรับประเคนเสีย
 แม้ในน้ำที่มีใบไม้เกาสีดำปกคลุมอยู่ในลำธารเขาเป็นต้น ก็เหมือน
 กันอย่างนั้น เอาดอกไม้ที่มีเกสร หรือมียางในชั้ว ลอยไว้ในหม้อน้ำจั้น
 ฟังรับประเคนน้ำเสีย หรือฟังรับประเคนดอกไม้แล้ว ฟังลอยไว้ เขา
 ลอยคอกแฉฝอย และคอกมะลิลงแต่มาตราว่าอบกลิ่น ของนั้นเป็น
 อัปโพหาริก แม้ในวันที่ ๒ จะจั้นน้ำนั้นกับอามิส ก็ควร สามเณร
 ตักน้ำแต่น้ำที่อบด้วยดอกไม้ที่ภิกษุเก็บไว้แล้ว กลับเทน้ำที่ตนจั้น
 เหลือลงในน้ำนั้น ๆ ฟังเคนเสีย ในสรวบเป็นต้นเกสรดอกไม้ ลาก
 อยู่บนน้ำ จะเอาหม้อกลงตักเอาน้ำ ก็ควร ไม้สัพพันที่ภิกษุให้เขา
 ทำกับปิยะรับประเคนทั้งไว้ ถ้าเธออยากจจะดื่มรสแห่งไม้สัพพันนั้นไฉรั
 รับประเคนเค็มนั้นเองควร ไม้สัพพันที่ไม่ได้รับประเคนทั้งไว้ เมื่อ
 ไม่รู้ รสเข้าไปในคอเป็นอาบัติแท้ เพราะว่าสิกขาบทนี้เป็นอุจกตะ
 ในมหาภูต สิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร น้ำน้อยสมควร เป็นน้ำนมแห่ง
 สัตว์ มีเนื้อเป็นกับปิยะ หรือแห่งสัตว์มีเนื้อเป็นกับปิยะก็ตาม เมื่อ
 ดื่มน้ำไม่เป็นอาบัติ น้ำตา น้ำลาย น้ำมูก น้ำมูตร อาหารเก่า เสมหะ
 มลทินแห่งพื้น มูลตา มูลหู เหงื่อ ซึ่งเกิดในตัวของทั้งปวงเหล่านั้น
 ย่อมควรแท้สิ้น แต่ในของเหล่านั้นสิ่งใดหลุดจากที่แล้ว ตกลงในบาตร
 หรือในมือ ของนั้นฟังรับประเคนเสีย ส่วนที่ติดอยู่ในตัวเป็นอัน
 รับประเคนอยู่แล้วเอง เมื่อจั้นข้าวปายาสที่ร้อนเหนียวไหลตามนิ้วมือ
 ติดเนื่องกันลงไปตั้งอยู่ในข้าวปายาส หรือเมื่อเที่ยวไปบิณฑบาต
 เหนียวไหลจากมือลงไปถึงขอบปากบาตร และไหลแต่ขอบปากบาตร
 ลงไปก้นบาตร ในเหื่องนั้น กิจซึ่งจะประเคนไม่มี ในมหาภูตที่เผาไฟ

ไหม้แล้ว สิ่งซึ่งจะไม่ควรไม่มี แต่สิ่งที่เผาไหม้ไม่ดีไม่ควร แต่เผา
แล้วด้วยดี แม้เป็นกระดุกมนุษย์จะทำให้เป็นจุรณ และน้อมเข้าไป
ในลิ้มเดียว ก็ควร.

ปณจมี ปฏิคฺคหณาทิปพหิ จบข้อที่ ๕ ข้อปฏิคฺคหณาทิปพะ

ลำดับนี้ จักกล่าวในข้อที่ ๖ ชื่ออาบัติกเทศนาทิปพะ ว่าด้วย
วิธีมีแสดงอาบัติเป็นต้น อาบัติทั้งปวงภิกษุแก่ลงต้องแล้ว ย่อมเป็น
อาณาวาทิกกมันทรายิก คือทำอันตรายแก่สวรรค์และมรรคผลนิพพาน
เพราะโทษที่ล่วงอาชญาพระพุทธเจ้า เพราะเหตุนั้น ต้องแล้ว ส่วน
อาบัติที่เป็นวุฏฐานกามินี ฟังบอกเสียแก่ภิกษุที่เป็นสภากแล้ว ฟังออก
เสียด้วยอยู่ปริวาสและประพฤติมานัตเถิก ส่วนอาบัติซึ่งเป็นเทศนา
กามินี ตั้งแต่ถูกลงจ้ายไป ต้องแล้ว ฟังแสดงเสียแก่สงฆ์ หรือคณะ
หรือบุคคล แสดงแก่ ^{สงฆ์} คณะ } จักยกไว้ จักกล่าวแต่แสดงแก่บุคคล

ภิกษุผู้ต้องนั้น ฟังเข้าไปหาภิกษุองค์หนึ่ง นั่งยองยกมือประนม ถ้า
แก่กว่าผู้รับ ฟังกล่าวว่า อหิ อวุโส เอกิ ถุลลจฺจยิ อาปตฺติ อาปนุ-
โน, ตํ ปฏิเทสมิ ดังนี้ ถ้าอ่อนกว่าผู้รับ ฟังกล่าวว่า อหิ ภนฺเต เอกิ
ฯ เปฯ ปฏิเทสมิ. ทั้ง ๒ อย่างแปลว่า ข้าแต่ท่านผู้มีอายุ } ข้าพเจ้า
เจริญ

ต้องแล้ว ซึ่งอาบัติถูกลงจ้ายตัวหนึ่ง ข้าพเจ้ากลับแสดงอาบัตินั้น
ผู้รับอ่อนกว่า ฟังกล่าวว่า ปสฺสธ ภนฺเต? แปลว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
ท่านทั้งหลายเห็นอยู่แลหรือ ถ้าแก่กว่า ฟังกล่าวว่า ปสฺสสิ อวุโส?

แปลว่า คุณก่อนท่านผู้มีอายุ ท่านเห็นแลหรือ ผู้แสดงแก่กว่า ฟัง
 กล่าวว่า อาม อาวุโส ปสฺสามิ แปลว่า คุณก่อนท่านผู้มีอายุ เออ
 ข้าเห็นอยู่ละ ถ้าอ่อนกว่า ฟังกล่าวว่า อาม ภนฺเต ปสฺสามิ. แปลว่า
 ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เออ ข้าเห็นอยู่ละ ผู้รับอ่อนกว่า ฟังกล่าวว่า อายคิ
 ภนฺเต สํวเรยฺยาถ. แปลว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท่านทั้งหลายฟังสำรวม
 ต่อไปเถิด ถ้าแก่กว่า ฟังกล่าวว่า อายคิ อาวุโส สํวเรยฺยาสิ. แปลว่า
 คุณก่อนท่านผู้มีอายุ ท่านฟังสำรวมต่อไปเถิด ผู้แสดงแก่กว่า ฟังกล่าว
 ว่า สาธุ สฺมุชฺช อาวุโส สํวรํสฺสามิ. ถ้าอ่อนกว่า ฟังกล่าวว่า สาธุ
 สฺมุชฺช ภนฺเต สํวรํสฺสามิ. ทั้ง ๒ อย่างแปลว่า ข้าแต่ท่านผู้มีอายุ } ก็ละ
 เจริญ

ข้าพเจ้าจักสำรวมด้วยดี ถ้าอาบัติ ๒ ตัว ฟังกล่าวตามตน } ว่า
 แก่อ่อน

อหิ อาวุโส } เทว ฤคฤคยยาโย อาปตฺติโย อาปนโน, คา
 ภนฺเต

ปฏฺิเทเสมิ ทั้งนี้ เมื่อผู้รับกล่าวตาม } ว่า ปสฺสส ภนฺเต
 แก่อ่อน

หรือ ปสฺสส อาวุโส ทั้งนี้แล้ว ฟังกล่าวตาม } ว่า
 แก่อ่อน

อาม อาวุโส } ปสฺสามิ. ทั้งนี้ เมื่อผู้รับกล่าวตาม } ว่า
 ภนฺเต แก่อ่อน

อายคิ ภนฺเต } สํวเรยฺยาถ } ทั้งนี้แล้ว ฟังกล่าวตาม } ว่า
 อาวุโส แก่อ่อน

สาธุ สฺมุชฺช อาวุโส } สํวรํสฺสามิ ทั้งนี้สามที เป็นความดี ถ้าอาบัติ
 ภนฺเต

๓ ตัวขึ้นไป ฟังกล่าวว่า อหิ อารุโสะ } สมพหุลา อุลลจยาโย
 ภาปติโย อาปนโน ตา ปฏิตะเสมิ ฯเปฯ สัวิสสามิ ถ้าอับติมี
 วัตถุต่าง ๆ กัน ฟังกล่าวว่า อหิ อารุโสะ } สมพหุลา นานาวตุ-
 ภาโย อุลลจยาโย อาปติโย อาปนโน ตา ปฏิตะเสมิ.
 ฯเปฯ สัวิสสามิ ในอับติอื่นก็ให้เปลี่ยนชื่อไปดังนี้เกิด ว่า อหิ
 อารุโสะ } เอกั นิสสัคคิยั ปาจิตติยั ฯเปฯ เอกั ปาจิตติยั ฯเปฯ
 ภาปติโย } เอกั ทุกกัณฺธิ ฯเปฯ เอกั ทุพฺภาสิติ อาปติโย อาปนโน ฯเปฯ
 สัวิสสามิ. ถ้า ๒ ตัว ให้ว่า เทว ถ้ามากแต่ ๓ ตัวขึ้นไป ให้ว่า
 สมพหุลา ถ้ามีวัตถุต่าง ๆ กันให้ว่า สมพหุลา นานาวตุภาโย
 ดังนี้เกิด แต่อับติ ทุพฺภาสิติไม่ต้องว่า นานาวตุภาโย เพราะมี
 อยู่สิกขาบทเดียว อับติปาฏิเทสนีเยนั้น คำแสดงอยู่ในท้ายสิกขาบท
 นั้นเอง ฟังรู้ดังกล่าวดำเนินปาฏิเทสนีเยวรรณานันเกิด

แต่นิสสัคคิยปาจิตติยาบัตินั้น เมื่อต้องแล้ว ฟังสละของซึ่งเป็น
 นิสสัคคิยั แก่สงฆ์หรือคณะหรือบุคคลเสียก่อนแล้ว จึงแสดงอับติ
 นั้นเกิด เสียสละแก่ ^{สงฆ์} } จักยกไว้ จักกล่าวแต่เสียสละแก่บุคคล
 คณะ }
 ผ้อติเรกจิวรแห่งภิกษุ ล่วง ๑๐ วัน เป็นนิสสัคคิยั เธอขึ้นฟังเข้าไป
 ทาภิกษุองค์ ๑ ทำผ้าห่มเฉียงบ่าข้างหนึ่ง นุ่งยอง ยกมือประณม
 กล่าวถาม ^{แก่} } ว่า อหิ เม อารุโสะ } จีวรึ ทสาหาติกุนฺธึ นิส-
^{อ่อน} }

สกุณิ, อิม่าห์ อายสุมโต นิสฺสขฺขามิ. ทั้งนี้ หรือจะถือเอาเนื้อ
 ความนั้น กล่าวเป็นสยามพากย์ก็ได้ว่า ข้าแต่ท่านผู้ ^{มีอายุ} _{เจริญ} } ผ้าผืนนี้

ของข้าพเจ้าล่วง ๑๐ วันแล้ว เป็นนิสฺสัคคิยฺ ข้าพเจ้าเสียสละผ้านี้แก่
 ท่านผู้มีอายุ เสียสละทั้งนี้แล้ว พึงแสดงอาบัตินั้นแก่ผู้รับทั้งกล่าวแล้ว
 ก่อนเถิด แล้วผู้รับพึงคืนผ้านั้นให้ด้วยคำว่า อิมิ จีวรํ อายสุมโต
 ทมฺมิ ทั้งนี้ หรือจะคืนด้วยภาษาของตนก็ได้ ว่า ข้าพเจ้าให้ผ้านี้แก่
 ท่าน ถ้าผู้รับไม่คืนให้ ต้องทุกกฎ ถ้าผ้า ๒ ผืนหรือมาก บาติเสียสละว่า

อิมานิ เม ^{อาวุโส} _{ภนฺเต} } จีวรานิ ทสาหาติกุกกนฺตานิ นิสฺสกุณิยานิ

อิม่าห์ อายสุมโต นิสฺสขฺขามิ ทั้งนี้ บาติคืนผ้าให้ว่า อิมานิ จีวรานิ
 อายสุมโต ทมฺมิ ทั้งนี้ ถ้าผ้าผืนเดียวอยู่ไกลนอกหัตถบาตออกไป

บาติเสียสละว่า เอตํ เม ^{อาวุโส} _{ภนฺเต} } จีวรํ ฯ เป ฯ เอตาห์ อายสุมโต

นิสฺสขฺขามิ. ทั้งนี้ คืนผ้าให้ว่า เอตํ จีวรํ อายสุมโต ทมฺมิ ทั้งนี้

หลายผืน เสียสละว่า เอตานิ เม ^{อาวุโส} _{ภนฺเต} } จีวรานิ ฯ เป ฯ เอตานาห์

อายสุมโต นิสฺสขฺขามิ ทั้งนี้ คืนผ้าให้ว่า เอตานิ จีวรานิ อายสุมโต
 ทมฺมิ ทั้งนี้ พึงรู้จักเนื้อความแห่งบาติเหล่านั้นด้วย หรือจะถือเอาเนื้อ
 ความนั้นว่าด้วยสยามพากย์ก็ได้ อิมานิ จีวรานิ แปลว่า ผ้าทั้งหลายนี้
 เอตํ จีวรํ แปลว่า ผ้าผืนนั้น เอตานิ จีวรานิ แปลว่า ผ้าทั้งหลาย
 เหล่านั้น ถ้าไตรจีวร ๓ ผืนเป็นนิสฺสัคคิยฺ บาติเสียสละว่า อิทํ เม

อาวุโส } ตีจัวร์ เอกรตติ วิปฺปวฺณฺจํ อณฺณตฺร ภิกฺขุสมฺมุติยา นิสฺสคฺค-
 ภาณเต } คิยํ, อิมํ หํ อายสฺมโต นิสฺสชฺชามิ. แปลว่า ผ้าไตรจีวรของข้าพเจ้านี้
 ได้อยู่ปราศจากแล้ววาทรีหนึ่ง เป็นนิสสัคคิย เว้นจากภิกษุสมมติ

ข้าพเจ้าเสียสละผ่านแก่ท่านผู้มีอายุ ผืนเดียวว่า อิทํ เม อาวุโส } จัวร์
 ภาณเต }

เอกรตติ วิปฺปวฺณฺจํ ๑ เป ๑ นิสฺสชฺชามิ ๒ ผืนว่า อิมานิ เม
 อาวุโส } จีวรานิ ๑ เป ๑ นิสฺสชฺชามิ หนึ่ง ในผ้า ๓ ผืนนี้
 ภาณเต }

ผืน ไค } เป็นนิสสัคคิย จะกล่าวตามข้อก็ได้ว่า อยํ เม ภาณเต
 หนึ่ง }

สงฺฆาญฺญิ เอกรตติ วิปฺปวฺณฺจา อณฺณตฺร ภิกฺขุสมฺมุติยา นิสฺสคฺคิยา,
 อิมํ หํ อายสฺมโต นิสฺสชฺชามิ. ทั้งนี้ อยํ เม ภาณเต

อตุตฺตราสงฺโก } เอกรตติ วิปฺปวฺณฺโจ อณฺณตฺร ภิกฺขุสมฺมุติยา
 อนฺตรวาสโก }

นิสฺสคฺคิโย, อิมํ หํ อายสฺมโต นิสฺสชฺชามิ ทั้งนี้ อยู่ไกล ฟังว่า

เอตํ } เอ สํ } ทั้งนี้ ตามผืนเดียวและมากเกิด บาตรล่อง ๑๐ วัน
 เอทานิ } โส }

เป็นนิสสัคคิย ฟังเสียสละว่า อยํ เม อาวุโส } ปตุโต ทสาหาคิกฺ-
 ภาณเต }

กนฺโต นิสฺสคฺคิโย, อิมํ หํ อายสฺมโต นิสฺสชฺชามิ ว่า บาตรของ
 ข้าพเจ้านี้ล่อง ๑๐ วันไป เป็นนิสสัคคิย ข้าพเจ้าเสียสละบาตรนี้แก่
 ท่านผู้มีอายุ หลายไปว่า อิมเม เม ภาณเต ปตุตา ทสาหาคิกฺกนฺตา

นิสฺสัคคิยา, อิมานิ อายสฺมโต นิสฺสขุขามิ. กังนฺ ของแลกเปลี่ยน

ทวยกฤหฺสฺถ์เป็นนิสฺสัคคิยฺ พึงเสียสละว่า อหิ อวฺโส } นานปฺปการกั
 ฃนฺเต }

กยวิภฺกยํ สฺมาปชฺชํ, อหิ เม อวฺโส } นิสฺสัคคิยฺ, อิมานิ อายส-
 ฃนฺเต }

มโต นิสฺสขุขามิ กังนฺ แม่ของอื่นเป็นนิสฺสัคคิยฺ พึงถือเอาบาลีในวิภังก
 แห่งสิกขาบทนั้น ๆ มาเสียสละตามของสิ่งเดียวและมาก อยู่ใกล้และ
 ไกลเกิด แต่รูปียะและของที่ซื้อมาก้วยรูปียะ และบาตรที่ภิกษุมีบาตร
 ที่ผูก ๕ แห่งหย่อนอยู่ ขอมาแต่คนไข้ญาติ ๓ น พึงเสียสละแก่สงฆ์
 อย่างเดียว ถ้าสงฆ์อยู่พึงบอกความสงฆ์เสียก่อนแล้ว จึงเสียสละ
 กังผำอติเรกจิวร สงฆ์อยู่ว่าจะยังไม่ไต่อธิฐาน ล่วง ๑๐ วันไป
 พึงบอกว่า ถ้าผ่านจักไม่ไต่อธิฐานแล้วไซ้ร เมื่อเสียสละเสียกัณ
 ก็จะเป็นกับปียะควรรแก่ข้าพเจ้า บอกกัณแล้ว พึงเสียสละ โดยนัย
 ดังกล่าวแล้วก่อนเกิด ทวยว่าเมื่อบอกให้รู้กัณแล้วทำวินัยกรรม
 ไม่เป็นมุสาวาท

อนึ่ง ในวัน อฺโบสส } สงฆ์อาบัติอยู่ พึงบอกตามความ
 ปวารณา }

สงฆ์เสียก่อนแล้ว พึงทำ อฺโบสส } พังปาติโมกข์ } อย่าพึงทำ
 ปวารณา } ปวารณา }

อันตรายแก่ อฺโบสส } เพราะไม่แสดงอาบัติและนึ่งไว้ พึงเข้าไป
 ปวารณา }

หาภิกษุองค์หนึ่ง ทำผ้าห่มเฉียงป่าข้างหนึ่ง นัยยอง ยกมือประณม

กล่าวว่า อหิ อาวุโส } เอภิสสา อุลลจฺจยา ย อาปตฺติยา เวมตฺติโก,
 ภนฺเต }
 ขทา นิพฺเพมตฺติโก ภวิสฺสามิ, ตทา ตํ อาปตฺติ ปฏิกฺกวิสฺสามิ แปลว่า
 ข้าแต่ท่านผู้ มีอายุ } ข้าพเจ้าสงสัยอยู่ในอาบัติอุลลจฺจยฺยํ ๑
 เจริญ }
 กราวโคจะสันสงสัย กราวนั้นจึงจักทำกินอาบัตินั้น ๒ ท้าวว่า

อหิ อาวุโส } ทฺวีสฺ อุลลจฺจยา สฺ อาปตฺติ สฺ เวมตฺติโก ฯ เป ฯ
 ภนฺเต }
 ตทา ตา อาปตฺติโย ปฏิกฺกวิสฺสามิ หลายท้าวว่า สมพฺพลา สฺ
 อุลลจฺจยา สฺ มีวัตถุต่าง ๆ ว่า สมพฺพลา สฺ นานาวตฺตกา สฺ อุลลจ-
 จยา สฺ แม้อาบัตินั้นก็ให้เปลี่ยนชื่อในบทว่า อุลลจฺจยฺยํ ตามตัวเดียว
 และ ๒ ทัว และมาก และวัตถุต่าง ๆ เดิก ในอรรถกถารุทฺธากล่าวว่า
 ถ้าไม่สันความสงสัยเลย แม้จะทักวัตถุแล้วแสดงก็ควร วิธีแสดงดังนี้
 ถ้าเมื่ออาภิกขฺยเมฆบิคอยู่ สงสัยว่าจะเป็นเข้าหรือบ้ายแล้ว จันของจัน
 ไชว์ ให้ภิกษุหนึ่งพึงทักวัตถุบอกว่า ข้าพเจ้าสงสัยอยู่จัน ถ้าเป็นกาล
 เข้าอยู่ไชว์ ข้าพเจ้าได้ต้องทุกกฏาบัติทั้งหลายมาก ถ้าเป็นวิกาลไชว์
 ก็ต้องปาจิตติยาบัติทั้งหลายเป็นอันมาก ทั้งนี้แล้ว พึงแสดงว่า

อหิ อาวุโส } ยา ตสฺมี วตฺตสฺมี สมพฺพลา ทุกฺกฏา วา ปาจิตฺติยา
 ภนฺเต }
 วา อาปตฺติโย อาปนฺโน, ตา ปฏฺเทเสมิ แปลว่า ข้าต้องแล้ว
 ซึ่งอาบัตินั้นใด เป็นทุกกฏ หรือปาจิตติยมากด้วยกัน เพราะวัตถุนี้
 ข้าแสดงอาบัติทั้งหลายนั้น ต่อไปผู้รับก็พึงกล่าวดังก่อนเดิก ในอาบัติ
 ทั้งปวงนอกนั้นก็เหมือนกันอย่างนั้น

อนึ่ง ภิกษุแสดงหรือรับสภากาัมมัตติเป็นทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า
 น ภิกษเว สภากา อามตฺติ เทเสตพฺพา. ฯ เปฯ ปฏิญฺจกเหตุพฺพา.
 ว่า อามตฺติเป็นสภากัน ภิกษุอย่าพึงแสดง ถ้าแสดงต้องทุกกฎ อนึ่ง
 อามตฺติเป็นสภากันภิกษุอย่าพึงรับ ถ้ารับต้องทุกกฎ ภิกษุสององค์
 ต้องอามตฺติด้วยวัตถุเป็นสภาก คือเรื่องเดียวกัน เป็นต้นว่า จันใน
 วิกาสด้วยกัน อามตฺติที่เป็นวัตถุสภากันเช่นนี้แล เรียกว่าสภากาัมมัตติ
 จะแสดงและรับกันไม่ควร แต่ผู้ต้องอามตฺติเพราะจันในวิกาส จะ
 แสดงในสำนักแห่งภิกษุผู้ต้องอามตฺติ เพราะจันอนทริตโกชณะ
 ควรอยู่ ก็แต่แม้อามตฺติอันใดที่เป็นวัตถุสภากัน แม้อามตฺตินั้นแสดง
 เข้าแล้ว ก็เป็นอันแสดงด้วยดีแท้ แต่ผู้แสดงก็กลับต้องทุกกฎอื่น
 เพราะแสดง ผู้รับก็ต้องทุกกฎอื่นเพราะรับ อามตฺตินั้นก็ชื่อว่าวัตถุ
 ต่างๆ กันไป เพราะเหตุนี้ จะกลับแสดงแก่กันและกันก็ควร

อนึ่ง เมื่อพึงปาติโมกข์หรือปวารณาอยู่ ระลึกอามตฺติได้ ก็พึง
 บอกแก่ภิกษุที่อยู่ใกล้ตามชื่ออามตฺติว่า อหิ อารุโส }
 ภนฺเต } เอกิ อุลลจฺจยิ
 อาปคฺติ อาปนโน อิตฺโต วุฏฺฐหิตฺวา ตํ อาปคฺติ ปฏิญฺจกริสฺสามิ
 แปลว่า ข้าต้องอามตฺติอุลลจฺจยิตัว ๑ ลุกไปจากที่นี่ จักทำคืนอามตฺติ
 นั้น อามตฺติ ๒ ตัวและมากและวัตถุต่างๆ และอามตฺติอื่นก็พึงประกอบ
 คำกึ่งก่อนเถิด พึงบอกดังนี้แก่ภิกษุซึ่งเป็นสภาก ด้วยว่าเมื่อบอกแก่
 ภิกษุซึ่งเป็นวิสภาก ทะเลาะวิวาทและสังฆเภทเป็นต้นจะมี เพราะ
 เหตุนี้ ยอ่าบอกแก่ภิกษุที่เป็นวิสภาก พึงผูกใจว่า เราลุดไปจาก

ที่นั้จักแสดงเสียแล้วทำ อุโบสถ
ปวารณา } ไปเถิก ถ้าสงฆ์อยู่เล่าไซ้
ก็พึงบอกแก่ภิกษุหนึ่งใกล้ตามความสงฆ์คังก่อนเถิก

ถ้าในอาวาสอันหนึ่ง ในวัน อุโบสถ
ปวารณา } สงฆ์ทั้งปวงต้อง

สภาคาบัตถักันหมก พึงส่งภิกษุองค์หนึ่งไปในอาวาสใกล้ในวันนั้น
ว่า ท่านจงไปแสดงอาบัติมา เราจักแสดงอาบัติในสำนักท่าน ถ้าได้
คังนี้เ็นความดี ถ้าไม่ได้ไซ้ ให้ภิกษุผู้ฉลาดพึงสวคประกาศสงฆ์ว่า
สุณาตุ เม ภนุเต สงฺโฆ: อัม สฬุโพ สงฺโฆ สภาคัม อาปตฺตัม อาปนฺโน,
ยทา อณฺณํ ภิกฺขุํ สุทฺธัม อนาปตฺติกัม ปสฺสิสฺสุตฺติ, ตทา ตสฺส สนฺติเก
ตัม อาปตฺตัม ปฏิกฺกวิสฺสุตฺติ คังนี้แล้วทำ อุโบสถ
ปวารณา } เถิก ถ้าสงฆ์อยู่

พึงสวคประกาศสงฆ์ว่า สุณาตุ เม ภนุเต สงฺโฆ: อัม สฬุโพ
สงฺโฆ สภาคาย อาปตฺตฺติยา เวมตฺติโก, ยทา นิพฺพเพมตฺติโก ภวิสฺสุตฺติ,
ตทา ตัม อาปตฺตัม ปฏิกฺกวิสฺสุตฺติ. คังนี้แล้ว ทำ อุโบสถ
ปวารณา } เถิก ถ้า

ในภิกษุเหล่านั้น เธอองค์หนึ่งสำคัญว่า แสดงสภาคาบัตถักันนั้ควร และ
แสดงในสำนักภิกษุองค์หนึ่งไซ้ แสดงแล้วชื่อว่าแสดงด้วยดีแท้
เธอทั้ง ๒ นั้นก็ต้องอาบัติต่างวักถกันไป คังกล่าวแล้วก่อน เพราะ
เหตุนี้ พึงกลับแสดงแก่กันและกันเสียอีก ด้วยเท่านั้น เธอทั้งสอง
ก็เ็นผู้ไม่มีอาบัติ ภิกษุทั้งหลายอันเศพึงแสดงหรือบอกสภาคาบัตถักัน
ในสำนักเธอทั้งสองนั้นเถิก ภิกษุต้องอาบัติอยู่ พังปาติโมกข์ หรือ
ปวารณา ต้องทุกกฎ

ในชุดทหะสิกขากล่าวว่า ปาราชิก สังฆาทิเสส เป็นอาเทศนาคามินี
 อย่าแสดง และอย่าแสดงอนาบัติ และอาบัติแสดงแล้วอย่าแสดงอีก
 และอย่าแสดงแก่ภิกษุเป็นนานาสังวาส และอย่าแสดงแก่ผู้ตั้งอยู่นอก
 สีมา ๔-๕ องค์ อย่าแสดงในสำนักภิกษุองค์เดียวพร้อมกัน อย่า
 แสดงด้วยใจอย่างเดียวไม่ทำวจีเภท ฟังแสดงในสำนักภิกษุซึ่งเป็น
 ปกัตติ ผู้ไม่ตองอันติมะวัตถุ หรือสงฆ์ไม่ไคยกวัฏฐ หรือสงฆ์ไม่ได้
 ยกอุโบสถและปวารณาแก่เธอใด เธอเหล่านั้นชื่อว่า เป็นปกัตติ
 หนึ่ง อาบัติต่างๆ อย่าแสดงเป็นทัวเดียว แต่ทัวเดียวแสดงเป็นอาบัติ
 มาก ชื่อว่าแสดงด้วยดี ต้องปาราชิกแล้ว ปฏิญญาตนตามจริงมละเพศ
 ภิกษุเสีย ชื่อว่าแสดงปาราชิก.

เทศนาภค จบ

จะกล่าวในอุโบสถ วัตรูปนัยิกา ปวารณา ๓ นี้โดยย่อ ทรง
 อนุญาตไว้ว่า อนุชานามิ ภิกขเว อุโปสถเ ปาติโมกข์ อุตฺตสิสฺสํ
 ว่า เราทถากท อนุญาตให้แสดงซึ่งปาติโมกข์ในวันอุโบสถๆ โดย
 วันมี ๓ คือ จาตุทฺทสิโก ปณฺณรสิโก อุโบสถที่ ๑๔ อุโบสถที่ ๑๕
 และ สามัคคี วันสงฆ์พร้อมเพรียงกัน นับตั้งแต่วันอุโบสถหรือ
 ปวารณาก่อนมา ถ้า ๑๔ วันชื่อว่า จาตุทฺทสิโก ฟังตั้งญัตติว่า อชฺชุ-
 โปสโธ จาตุทฺทโส ดังนี้ ถ้านับได้ ๑๕ วัน ชื่อว่า ปณฺณรสิโก
 ฟังตั้งญัตติตามบาลีว่า อชฺชุโปสโธ ปณฺณรโส ดังนี้ สงฆ์แตกกัน
 ด้วยวิวาทาธิกรณ์ตั้งภิกษุชาวเมืองโกสัมพี ถึงวันอุโบสถ ไม่ได้ทำ
 อุโบสถ ถึงวันปวารณา ไม่ได้ทำปวารณา แล้วกลับพร้อมเพรียงกัน
 ลงร่างบอธิกรณ์แล้วในวันใด วันนั้นชื่อว่าวันสามัคคี ฟังทำอุโบสถ

ในวันนั้น ทั้งญาติที่ว่า อชชุปโปสโก สามคฤหัสถ์ ทั้งนี้ ในแรมเดือน ๑๑
 ขึ้นเดือน ๑๒ เป็นเดือนหนึ่งนี้ พึงทำปาวณา หนึ่งวันอุโบสถว่า
 โดยบุคคลผู้ทำมีอีก ๓ คือ สังฆอุโบสถ คณะอุโบสถ ปุคคละอุโบสถ
 ภิษุทั้งแท้ ๔ รูปขึ้นไป พึงทำสังฆอุโบสถ สวคปาติโมกข์ ภิษุ
 ๒-๓ องค์ พึงทำคณะอุโบสถบอกปาริสุทธิ ภิษุองค์เดียว พึงทำ
 ปุคคละอุโบสถ คือ อธิฐฐานเอา หนึ่ง ว่าโดยอาการจะพึงทำมีอีก ๓
 คือ สุตตทุเทศะอุโบสถ ปาริสุทธิอุโบสถ และอธิฐฐานอุโบสถ
 ภิษุทั้งแท้ ๔ ขึ้นไปให้ทั้งสังฆญาติที่ว่า สุนนตุ เม ภนุเต สัมโม ทั้งนี้
 เป็นทันไปแล้วสวคปาติโมกข์ ชื่อว่า สุตตทุเทศะอุโบสถ ปาริสุทธิ
 อุโบสถนั้นมี ๒ คือบอกแก่กันและกันหนึ่ง บอกในสำนักภิษุอื่น
 หนึ่ง บอกแก่กันและกันมี ๒ คือทั้งญาติ ๑ ไม่ทั้งญาติ ๑ ใน
 อาวาสใดถึงวันอุโบสถ ภิษุมีแท้ ๓ เธอทั้งหลายนั้นพึงประชุมกัน
 แล้ว ภิษุผู้ฉลาดองค์หนึ่งพึงทั้งญาติญาติว่า สุนนตุ เม ภนุเต
 อายสมนุตา: อชชุปโปสโก ปณณโรโส. ยทายสมนุตานํ ปตฺตกถุถิ,
 มยิ อญฺญมณฺณํ ปาริสฺสุโขโปสโก กเรยฺยาม. ทั้งนี้แล้ว ภิษุ
 ผู้เถระพึงทำผ้าห่มเฉียงบ่าข้างหนึ่ง นั่งกระโหียงยกมือประณม กล่าว
 บอกความบริสุทธกะภิษุทั้งหลายนี้ว่า ปริสฺสุโข อหิ อวฺโส,
 ปริสฺสุโขติ มํ ชาเรถ. ทั้งนี้ ๓ คน แล้วภิษุหนุ่มก็พึงทำอย่างนั้น
 บอกโดยลำดับกันว่า ปริสฺสุโข อหิ ภนุเต, ปริสฺสุโขติ มํ ชาเรถ
 ทั้งนี้ ๓ คนเหมือนกัน อันนี้ชื่อว่าทั้งญาติ ถ้าอยู่สององค์ไม่ต้อง
 ทั้งญาติ ประชุมกัน ณ สี่มาแล้ว ภิษุผู้เป็นเถระพึงทำผ้าห่มเฉียงบ่า
 ข้างหนึ่ง นั่งกระโหียงยกมือประณม กล่าวบอกความบริสุทธกะ
 ภิษุหนุ่มว่า ปริสฺสุโข อหิ อวฺโส, ปริสฺสุโขติ มํ ชาเรหิ. ทั้งนี้

๓ คนแล้ว ภิกษุหนุ่มพึงทำอย่างนั้นกล่าวบอกกะพระเถระว่า ปรี-
 สุกุโธ อหิ ภนฺเต, ปรีสุกฺโขติ มํ ชาเรถ. ดังนี้ ๓ คน อันนี้
 ชื่อว่าไม่กัณฺฐกัฏฐิ บอกปรีสุกฺโขติในสำนักภิกษุอื่นนั้นก็มิ ๒ ก็บอก
 ในสำนักแห่งภิกษุผู้ปวารณา ๑ ไม่ได้ปวารณา ๑ ภิกษุเข้าพรรษา
 หลัง หรือพรรษาขาด หรือเข้าพรรษาก่อน ครั้นถึงวันปวารณา
 เข้า น้อยกว่าภิกษุผู้ปวารณา พึงให้กายสามัคคี ภิกษุอื่นปวารณา
 แล้ว พึงบอกความบริสุทธิ์แห่งตนว่า ปรีสุกฺโข ฯ เปฯ ชาเรถ.
 ดังนี้ ๓ คน อันนี้ชื่อว่าบอกในสำนักผู้ปวารณา ในวันอื่นใช้วัน
 ปวารณา ภิกษุเจ้าอาวาสสวดปาติโมกข์จบแล้วยังไม่ลุก หรือลุกไป
 แล้วบ้าง ภิกษุอาคันตุกะอื่นเท่ากัน หรือน้อยกว่าเจ้าอาวาสมาถึงเข้า
 เรือนนี้ พึงบอกปรีสุกฺโขในสำนักเจ้าอาวาสโดยนัยนี้เถิด อันนี้ชื่อว่า
 บอกแก่ภิกษุไม่ได้ปวารณา บอกอย่างนี้ชื่อว่าปรีสุกฺโขอุโบสถ
 อธิฐฐานอุโบสถนั้น ดังนี้ ถ้าภิกษุอยู่องค์เดียว พึงทำบุพพกรรม
 ทั้งปวง เป็นต้นว่า กวาดโรงอุโบสถ นั่งคอยภิกษุอื่นซึ่งเป็นอาคันตุกะ
 อยู่รู้ว่าไม่มาแล้ว พึงอธิฐฐานว่า อชฺช เม อุโปสโถ ดังนี้ ใน
 อรรถกถาสอนว่า ให้กล่าวคำอธิฐฐานตามวันว่า อชฺช เม อุโปสโถ
 จาคฺคฺชฺสโส } ตี อธิฐฺชามิ. ดังนี้ อันนี้ชื่อว่าอธิฐฐานอุโบสถ
 ปณฺณรโส }
 อุโบสถว่าโดยวัน ๓ โดยผู้ทำ ๓ โดยอาการจะพึงทำ ๓ ดังนี้เป็น
 อุโบสถ ๘ ด้วยกัน เมื่อ อุโบสถ } พร้อมด้วยลักษณะดังนี้ ภิกษุ
 ปวารณา }
 จะไม่ทำ อุโบสถ } ในวันอุโบสถ ในวันปวารณานั้น จะออกจาก

อวาตหรืออนาวาส ไปยังอวาตหรือที่ใช้อวาตอันอื่นที่ไม่มีภิกษุ
หรือมีภิกษุแต่เป็นนาคาสังวาส เพื่อจะไปอยู่ ต้องทุกกฎ เว้นไว้แต่
ไปกับสงฆ์หรือมีอันตรา

ก็จะฟังทำก่อนแต่ประชุมเพื่อจะทำ
 อ. โปสถ
 ปวธนา } มี ๔ คือ

กวาดโรง อ.โพนสท } ๑ เป็นเวลากลางคืนตามประเพณี ๑ ถึงห้าจัน
ปวาร์ณา

นำใช้ ๑ ปุ้อาสนะเพื่อนงทำ อุโบสถ } ๑ ถึง ๕ นี้ ท่านเรียกว่า
ปาวณา }

บุพพกรรม ภิกษุหนุ่มไม่เป็นไข้ ถ้าพระเถระบังคับแล้วไม่ทำบุพพกรรม
นั้น ต้องตกกฎ ก็จะมีพิกัดก่อนแก้สวดปาติโมกข์บวารณา มี ๕

[illegible]

การ ปาฐกถา
พิจารณา

๑ บอกคุณว่าคุณนั้น วนอุโบสถในคุณนั้นลงไป

เท่า^๕ ยังเท่า^๕ วัน อโปสถ } มาถึงเช้าวัน^๕ กัง^๕ ๑ นับภิกษุว่า
ปาวณา

เท่านั้น ๑ ประชุมกันในห้อง ๑

๕. นันทานเรียวบุพผกิจ ฝึกชอยู่ไนสี่มาเป็นไ้ หรือประกอบกิจใหญ่

มาโรงอุโบสถ } ไม่ได้ } ถึงวันอุโบสถต้องให้ } จันตะ } ถึง
 ปาวณา } } ปาวธธิ }

วันปวารณาต้องให้ จันตะ } มาแก้ภิกษุองค์ ๑ ให้จันตะนั้นให้
ปวารณา

สำเร็จการทำ อุโบสถ } และสังฆกรรมอันเศษแห่งสงฆ์อย่างเดียว
ปวารณา }

อุโบสถ } แห่งตนไม่เป็นอันทำ ส่วนนำ ปาฏิสุทธิตี } นั้นให้สำเร็จ
ปวารณา }

การทำ อุโบสถ } แห่ง ตน } ถวาย แต่ไม่สำเร็จสังฆกรรม
ปวารณา }

อันเศษแห่งสงฆ์ได้ เพราะเหตุนี้ เมื่อให้ ปาฏิสุทธิตี } ต้องให้
ปวารณา }

ฉันทะถวาย แต่ทุกวันนี้ใช้สีมาเล็ก ภิกษุอยู่ในสีมาไม่มี กิจซึ่งจะนำ
ปาฏิสุทธิตี } นำปวารณาจึงไม่ต้องทำ นางภิกษุณีเล่าทุกวันนี้ก็ไม่มี
ฉันทะ }

เพราะเหตุนี้ ให้โอวาทนางภิกษุณีไม่ต้องทำ

องค์แห่ง อุโบสถ } มี ๔ คือ วันนั้นเป็นวัน อุโบสถ } ทั้ง ๓
ปวารณา }

คือที่ ๑๔ } สามัคคีวันใดวันหนึ่ง ๑ ภิกษุเท่าใดควรทำ สังฆ } อุโบสถ
๑๕ } คณะ }

และ สังฆ } ปวารณาได้ ภิกษุเท่านั้นไม่ละหัดตบาสกันอยู่ในสีมา
คณะ }

เดียว ๑ อาบัติเป็นสภากะมีวัตถุเสมอกัน ทั้งฉันในวิกาลด้วยกันไม่มี

แก่สงฆ์ ๑ วัชชนียบุคคล ๒๑ ไม่มีในหัตถบาส ๑ อุโบสถ } พร้อม
ปวารณา }

ถวายองค์ ๔ นี้ จึงควรทำ ควรกล่าวว่า ปุตุตถลุลลิกั ภัฏฐัตถ์ ๑
ภิกษุณี ๑ นางสิกขมานา ๑ สามเณร ๑ สามเณรี ๑ กนลาสิกขา

แล้ว ๑ คนต้องอันทิมวัตกุ ๑ ภิกษุอันสงฆ์กวัตรด้วยไม่เห็นอาบัติ ๑
 ภิกษุอันสงฆ์กวัตรด้วยไม่แสดงอาบัติ ๑ ภิกษุอันสงฆ์กวัตรด้วยไม่
 สละก้นเสียซึ่งทิวอันชั่ว ๑ บัณเฑาะก์ ๑ เถยยสังวาสคนลักเพศ
 ลักสังวาส ๑ ภิกษุผู้ก้าวไปสู่ลัทธิเดียรวณีย์ ๑ สัตว์ทิวัจฉาน ๑ คนฆ่า
 มารกา ๑ คนฆ่าบิดา ๑ คนฆ่าพระอรหันต์ ๑ คนประทุษร้าย
 นางภิกษุณี ๑ คนทำลายสงฆ์ ๑ คนทำโลหิตในพระกายแห่ง
 พระพุทธเจ้าให้เกิดขึ้น ๑ คนสองเพศ คือทั้งเพศชายเพศหญิง ๑
 ๒๑ นี้ชื่อว่าวัชชนียบุคคล เพราะจะพึงไล่จะพึงเว้นเสียนอกหัตถบาส
 ในคนเหล่านั้น เมื่อคนอันสงฆ์กวัตร ๓ จำพวกอยู่ในหัตถบาส สงฆ์
 ทำ อุโบสถ } ต้องปาจิตตีย์ เมื่อคนอันเศษนอกนั้นอยู่ในหัตถบาส
 ปวารณา }
 และทำ ต้องทุกกฎ

กรรมมี ๔ กัณฑ์ ในวิหารอันหนึ่งภิกษุอยู่ ๔ องค์นำ ฉันทะ
ปาริสุทธิ }
 แห่งเธองค์ ๑ ไป แต่ ๓ องค์ทำปาริสุทธิอุโบสถ หรืออยู่ ๓ องค์
 นำฉันทปาริสุทธิแห่งเธองค์ ๑ ไป แต่ ๒ องค์สวคปาติโมกข์ กัณฑ์
 ชื่อว่า อธมฺเมน วคฺคิ เป็นวรรคโดยไม่เป็นธรรม ถ้า ๔ องค์
 ประชุมกันทำปาริสุทธิอุโบสถ หรือ ๒
๓ } องค์สวคปาติโมกข์ เช่นนี้
 ชื่อว่า อธมฺเมน สมคฺคิ พร้อมเพรียงโดยไม่เป็นธรรม ถ้าอยู่ ๔ องค์
 นำปาริสุทธิแห่งเธองค์ ๑ ไป แต่ ๓ องค์สวคปาติโมกข์ หรืออยู่
 ๓ องค์ นำปาริสุทธิแห่งเธองค์ ๑ ไป แต่ ๒ องค์ ทำปาริสุทธิอุโบสถ
 กัณฑ์ ชื่อว่า ธมฺเมน วคฺคิ เป็นวรรคโดยธรรม ถ้า ๔ องค์อยู่แห่ง

เดียวกัน ทั้งหมดประชุมกันสวดปาติโมกข์ และอยู่ ๓ องค์ ทำปาริสุทธิอุโบสถ และ ๒ องค์ บอกรูปาริสุทธิแก่กันและกัน ทั้งนี้ ชื่อว่า รมฺเมณ สมคฺคํ พร้อมเพรียงโดยธรรม กรรม ๓ ข้างต้นไม่ควรทำ ควรทำแต่กรรมข้างปลายอย่างเดียว

อนึ่ง ภิกษุอย่าพึงทำกรรมไม่เป็นธรรมในท่ามกลางสงฆ์ ถ้าทำต้องทุกกฎ ทรงอนุญาตไว้ว่า เมื่อภิกษุอื่นทำกรรมไม่เป็นธรรมอยู่ ภิกษุมี ๔ } องค์ให้ห้าม มีอยู่ ๒ } องค์ ให้ทำให้แจ้งซึ่งทวิริยกรรม
๕ } ๓ }

เห็น องค์เดียวให้อธิษฐานว่า กรรมนั้นไม่ควร ทั้งนี้

อนึ่ง ภิกษุผู้สวดปาติโมกข์แกลังไม่ให้สงฆ์ไต่ยน เป็นทุกกฎ ถ้าเสี่ยง แหบ } พยายามอยู่ว่าจะให้ไต่ยน ไม่เป็นอาบัติ อนึ่ง ภิกษุ
เกรือ }

ท่านไม่ได้เชิญก่อนแสดงปาติโมกข์ขึ้นในท่ามกลางสงฆ์ ต้องทุกกฎ สวดปาติโมกข์เป็นของเนื่องด้วยพระเถระๆ พึงสวดเอง หรือเชิญให้ผู้อื่นสวด ถ้ายว่าการแสดงปาติโมกข์เนื่องอยู่ด้วยผู้ฉลาด วิธีที่จะเชิญให้สวดปาติโมกข์ พึงรู้ดังกล่าวก่อนแล้วในเชิญให้แสดงธรรมนั้นเถิด ผู้ใดรู้อุโบสถ ๔ และอุโบสถกรรม ๔ ปาติโมกข์ ๒ ปาติโมกข์ทเทศ ๔ หรือ ๕ ผู้นั้นชื่อว่าเป็นผู้ฉลาด

ปาติโมกข์ทเทศ ๕ ทั้งนี้ สวดนิตานทเทศตั้งแต่ สุณาท เม ภนฺเต สงฺโฆ ไปจนถึง ฌาสฺ โหติ แล้ว สวด อุตฺตมฺมํ ไซ อายสฺ มนฺโต นิตานํ ไปจนถึง เอวเมตํ ธารามิ จบนิทานทเทศทั้งนี้แล้ว อุทเทศนอกนั้นประกาศเอาด้วยสุตะว่า สุตา ไซ อายสฺ มนฺเตหิ

จตุตถาโร ปาราชิกา ฐมา สุตา โข อายสฺมนฺเตหิ เตรส สงฺฆา-
ทิสฺเสสา ฐมา ฯ เป ฯ อวิวธมาเนหิ ลิกขิตพฺพํ กัณฺฐํ ชื่อว่าเป็น
อุทเทสที่ ๑ สวกไปจนจบปาราชิกุทเทส อุทเทสนอกนั้นประกาศเอา
กัวยสฺสตะกัณฺโถกัณฺโถ กัณฺฐํ ชื่อว่าเป็นอุทเทสที่ ๒ สวกไปจนจบสังฆา-
ทิสฺสสุทเทส อุทเทสนอกนั้นประกาศเอากัวยสฺสตะกัณฺโถกัณฺโถ กัณฺฐํ ชื่อว่า
เป็นอุทเทสที่ ๓ สวกไปจนจบอนิยตุทเทส อุทเทสนอกนั้นประกาศ
เอากัวยสฺสตะกัณฺโถกัณฺโถ กัณฺฐํ ชื่อว่าเป็นอุทเทสที่ ๔ ตั้งแต่ณิสสัคคิยอุทเทส
ไปจนจบปาติโมกข์หมก กัณฺฐํ เป็นอุทเทสที่ ๕ ชื่อว่าวิทถารุทเทส

ในอาวาสโค ภิกษุผู้ฉลาดเช่นนั้นไม่มี ให้อัญเชิญตั้งแท่นมหาเถระ
ลงไปจนตลอดถึงสังฆมณฑล ไม่มีใครสวกปาติโมกข์ได้ ให้เถระบังกับ
ภิกษุหนุ่มผู้หนึ่งให้ไปในอาวาสใกล้ในวันนั้น ให้เรียนปาติโมกข์โดย
ย่อหรือโดยพิสดาร ถ้าไม่ได้ทั้งนั้น ในอาวาสโค ภิกษุผู้ฉลาดมีอยู่
ให้ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นไปในอาวาสนั้น ถ้าไม่ไป ต้องทุกกฎ หนึ่ง
ถ้ามีภิกษุผู้ฉลาดเป็นพหูสูตเป็นผู้ลัชชีมาในอาวาสเล่าไซ้ ให้ภิกษุ
เจ้าอาวาสพึงสงเคราะห์ อนุเคราะห์ และเกลี้ยกล่อมด้วยให้จุณ
เป็นต้น ถ้าไม่ทำเช่นนั้น ต้องทุกกฎ หนึ่ง เมื่อจำพรรษาอยู่ ภิกษุ
ผู้ฉลาดเช่นนั้นไม่มี ให้ส่งภิกษุองค์หนึ่งไปใน ๗ วัน ให้เรียน
ปาติโมกข์โดยย่อหรือโดยพิสดาร เมื่อไม่ได้เช่นนั้น ถ้าอยู่ฝนใน
อาวาสนั้น ต้องทุกกฎ

หนึ่ง ไม่มีอันตราย ถ้าสวกปาติโมกข์โดยย่อ ต้องทุกกฎ
อันตรายนั้น ๑๐ กัณฺฐํ เมื่อภิกษุประชุมกันจะทำอุโบสถ พระเจ้า
แผ่นดินเสด็จมา ชื่อราชันตราย โจรทั้งหลายมา ชื่อว่าโจรันตราย

ไฟป่ามา หรือไฟกังขึ้นในอาวาส ชื่อว่าอัคนัยนทราย เมฆต้งขึ้นหรือ
ห้วงน้ำมา ชื่อว่าอุทกนทราย มนุษย์ทั้งหลายมามาก ชื่อว่ามนุส-
สันทราย ยักษ์มาจับภิกษุ ชื่อว่าอมนุสสันทราย สัตว์ร้ายเป็นต้นว่า
เสือโคร่งมา ชื่อว่าพาฬนทราย งูเป็นต้นมา ชื่อว่าสิริสบันทราย
ภิกษุเป็นไข้ หรือทำกาลกิริยา หรือคนมีเวรจับภิกษุฆ่า ชื่อว่า
ชีวิทันทราย มนุษย์ทั้งหลายจับภิกษุองค์เดียวหรือมาก เพื่อจะเคลื่อน
จากพรหมจรรย์ ชื่อว่าพรหมจริยนทราย เมื่ออันทราย ๑๐ ดังนี้มี

พึงสวดปาติโมกข์โดยย่อ พึงสวดแต่อุทเทสที่ต้นหรือที่ $\left. \begin{matrix} ๒ \\ ๓ \\ ๔ \end{matrix} \right\}$ แต่ใน

อุทเทสที่ ๒ เป็นต้น อุทเทสใด สวดค้างอยู่ อันทรายมีมา แม้อุทเทส
นั้นพึงประกาศเอาด้วยสุตะ แต่หนักานุทเทสสวดยังไม่จบ อย่าพึง
ประกาศด้วยสุตะ พึงสวดเสียให้จบอุทเทส นอกนั้นพึงประกาศเอา
ด้วยสุตะ เมื่อไม่มีอันทราย พึงสวดโดยพิสการจนจบ

หนึ่งในวันอุโบสถวันปวารณา เจ้าอาวาสหรืออาคันตุกะไม่รู้ว่

ภิกษุในภายในสีมา และทำ $\left. \begin{matrix} \text{อุโบสถ} \\ \text{ปวารณา} \end{matrix} \right\}$ ไม่เป็นอาบัติ ถ้ารู้ยู่ว่ามี

และสงสัยรังเกียจยู่ว่ จะควรหรือไม่ควรและทำ ต้องทุกกฎ ถ้าภิก

จะให้เธอเหล่านั้นนิบหนยและทำ ต้องดูลัจฉัย ถ้า $\left. \begin{matrix} \text{สวด} \\ \text{ปวารณา} \end{matrix} \right\}$ ค้าง

อยู่ หรือสวดหรือปวารณาจบแล้ว ยังไม่ลุกหรือลุกไปหมดแล้ว เจ้า-

อาวาสหรืออาคันตุกะมามากกว่า พึง $\left. \begin{matrix} \text{สวด} \\ \text{ปวารณา} \end{matrix} \right\}$ ใหม่ ถ้าเท่ากัน

หรือน้อยกว่า สวค } กำลังอยู่ ผู้มาใหม่พึง พึง } ต่อไป
 ปวารณา }
 ถ้า สวค } จบแล้ว ยังไม่ลุกหรือลุกไปหมดแล้ว ผู้มาใหม่
 ปวารณา }
 พึง บอกปาวีสุทธิ } ในสำนักผู้ สวค } แล้ว
 ปวารณา } ปวารณา }

อนึ่ง วันอุโบสถ วันปวารณาแห่งเจ้าอาวาสเป็นที่ ๑๕ แห่ง
 อากันตฺตะเป็นที่ ๑๕ ถ้าเจ้าอาวาสมากกว่าหรือเท่ากัน อากันตฺตะ
 พึงอนุวัตตาม คือให้ตั้งญัตติว่า จาตุทฺทโส จาตุทฺทสี ถ้าอากันตฺตะ
 มากกว่า ให้เจ้าอาวาสพึงอนุวัตตามอากันตฺตะ ตั้งญัตติว่า ปณฺณรโส

ปณฺณรสี วัน อุโบสถ } แห่งเจ้าอาวาสเป็นที่ ๑๕ แห่งอากันตฺตะ
 ปวารณา }

เป็นที่ ๑๕ ก็เหมือนกัน ถ้าแห่งเจ้าอาวาสเป็นวันค้ำ ๑ แห่งอากันตฺตะ
 เป็นที่ ๑๕ ถ้าเจ้าอาวาสมากกว่าหรือเท่ากัน เจ้าอาวาสอย่าพึงให้
 กายสามัคคีแก่อากันตฺตะ ให้อากันตฺตะพึงไปนอกสีมาแห่งเจ้าอาวาส

ทำ อุโบสถ } เกิด ถ้าอากันตฺตะมากกว่า ให้เจ้าอาวาสพึงให้กาย-
 ปวารณา }

สามัคคีแก่อากันตฺตะ หรือไปเสียนอกสีมา ถ้าแห่งเจ้าอาวาสเป็นวัน
 ที่ ๑๕ แห่งอากันตฺตะ เป็นวันค้ำ ๑ ก็เหมือนกัน

อนึ่งทำ อุโบสถ } ในวันอื่นพ้นวันที่ ๑๔ } สามัคคี ต้องทุกกฎ
 ปวารณา } ๑๕ }

อนึ่ง อนุญาตไว้ว่า ในวันอุโบสถให้ภิกษุผู้เป็นเถระประชุมก่อน ใน
 อรรถกถาว่า พระเถระไม่ไปประชุม เป็นทุกกฎ

ไม่สมมติตนก่อน ตามหรือวิเศษนาวินัย ในท่ามกลางสงฆ์ เป็น
 ทุกกฎ สมมติตนเองก็ได้ ให้ผู้อื่นสมมติก็ได้ ผู้ถามให้สมมติตนเอง
 ด้วยญัตติว่า สุณาตุ เม ภนุเต สัมโฆ: ยถิ สงฆสฺส ปตฺตกถลฺลํ, อหิ
 อิตฺตุนฺนามิ วินยํ ปุจฺเจยฺย. ทั้งนี้ ผู้อื่นสมมติให้ว่า สุณาตุ เม ภนุเต
 สัมโฆ: ยถิ สงฆสฺส ปตฺตกถลฺลํ, อิตฺตุนฺนาโม อิตฺตุนฺนามิ วินยํ
 ปุจฺเจยฺย. ทั้งนี้ ผู้วิเศษนา สมมติตนเองว่า สุณาตุ ๆ เปฯ ปตฺตกถลฺลํ,
 อหิ อิตฺตุนฺนาเมน วินยํ ปุณฺโณ วิสขุเขยฺย. ทั้งนี้ ผู้อื่นสมมติให้ว่า
 สุณาตุ ๆ เปฯ ปตฺตกถลฺลํ, อิตฺตุนฺนาโม อิตฺตุนฺนาเมน วินยํ ปุณฺโณ
 วิสขุเขยฺย. ทั้งนี้ ในคำว่า อิตฺตุนฺนาโม อิตฺตุนฺนาเมน นี้ ภิกษุ
 ชื่อไรให้ว่าชื่อนั้นแทน

คำว่า ปริสฺสทุโร อหิ ภนุเต ปริสฺสทุโรติ มํ ธาเรถ และคำว่า
 ปริสฺสทุโร อหิ อวฺโส ปริสฺสทุโรติ มํ ธาเรหิ ทั้ง ๒ นี้ แปลว่า
 ข้าพเจ้าเป็นคนบริสุทธิ์ไม่มีอาบัติอยู่แล้ว ท่านจงทรงไว้ว่า ข้าพเจ้า
 เป็นผู้บริสุทธิ์เถิด อุโบสถกับปวารณาเหมือนกัน แต่ปวารณาที่แปลก
 จะกล่าวข้างหน้า.

อุโปสถกถา จบ

จกกล่าวในวัฏสูปนายิกาเข้าพรรษา ทรงอนุญาตไว้ว่า อนุชา-
 นามิ ภิกษุเว วสุสาเน วสุสํ อุปคณฺธุ ๆ เปฯ เทว วสุสูปนายิกา ว่า
 เราตถาคตอนุญาตให้เข้าถึงกาลฝนในฤดูฝน ก็แลเข้าพรรษามี ๒ คือ
 ปุริมิกา วสุสูปนายิกา เข้าพรรษาที่แรก คือวันพระจันทร์เต็มดวง
 เสวยฤกษ์อาสาฬหะแล้วไปวัน ๑ ก็เป็นวันแรมค่ำ ๑ เดือน ๘ ตาม
 สยามจารีกันเป็นวันเข้าพรรษาที่แรก ๑ ปจฺฉิมิกา วสุสูปนายิกา เข้า

พรรษาที่หลัง ก็วันพระจันทร์เต็มดวงเสวยฤกษ์ ชื่อว่าอาสาพะ
 ล่วงไปแล้วเดือน ๑ ก็วันแรกค่ำ ๑ เดือน ๙ นี่เป็นวันเข้าพรรษา
 หลัง เมื่อเข้าพรรษาพึงปฏิบัติวิหาร บัณฑิตวาท ทั้งห้า นั้น } ไว้ ทำ

สามิจิกรรม ทั้งปวง เป็นต้นว่าให้พระเจดีย์เสร็จแล้ว พึงเปล่งวาจา
 ว่า อิมสุมิ วิหารเอ อิมิ เตมาส วสุสิ อูเปมิ. ดังนี้ หน ๑ หรือ ๒ หน
 ๓ หน เข้าพรรษาเถิก ถ้ามีอาลัยว่าเราจะอยู่ในที่นี้ แต่ด้วยไม่มีสติ
 ไม่ได้เข้าพรรษาค้วยเปล่งวาจา เสนาสนะที่ตนถือเอาแล้วแต่สงฆ์
 ก็เป็นอันถือเอาแล้วด้วยดี พรรษาไม่ขาด ย่อมได้เพื่อปวารณาแท้
 ด้วยว่าถึงว่าเว้นวิภทเสีย แม้ด้วยมาตราว่า ทำความอาลัยก็เป็นอัน
 เข้าพรรษาได้แท้ จิตตูปบาทที่คิดว่า เราจะอยู่ในที่นี้ นี่แลชื่อว่า
 อาลัยในที่นี้

ถึงวันเข้าพรรษาไม่อยากจะเข้าพรรษา แกล้งล่องอาวาสไปเสีย
 ต้องทุกกฏ เมื่อไม่ได้เข้าพรรษาที่แรกด้วยอันตรายอันใดอันหนึ่ง
 พึงเข้าพรรษาที่หลัง ด้วยว่าไม่เข้าพรรษาเลย เป็นทุกกฏ จำพรรษา
 ไม่มีเสนาสนะ ต้องทุกกฏ เสนาสนะมุ่งด้วยเครื่องมุงทั้ง ๕ อันใด
 อันหนึ่ง และประกอบด้วยประตูลำหรับปิดเปิดได้ไม่มีแก่เธอใด เธอ
 นั้นชื่อว่าไม่มีเสนาสนะ จำพรรษาในกระท่อมผิ ในร่ม ในคุ้ม ใน
 โพรงไม้ ในคอกบไม้ เหล่านี้ ต้องทุกกฏ แต่ในป่าช้าจะทำกฏอื่น
 ขึ้นจำพรรษา ควรอยู่ แต่ในร่ม และคุ้ม และโพรงไม้ คอกบไม้
 เหล่านี้ ล้วนอย่างเดียว ไม่ควร ถ้าที่เหล่านั้นนี้มีหลังคาและฝาประตู
 ปิดเปิดได้ ย่อมควร

จะเข้าพรรษาในวาระ คือที่อาศัยอยู่แห่งคนเลี้ยงโค และใน หมู่เกวียน ในเรือกักร ที่อาศัยอยู่แห่งคนเลี้ยงโคนั้น เขายกไป ข้างไหน เมื่อไปด้วย-พรรษาไม่ขาด ไม่เป็นอาบัติ ด้วยทรงอนุญาต ให้ไปด้วย แต่เมื่อจะเข้าพรรษาในหมู่เกวียนนั้น ถึงวันเข้าพรรษา พึงว่ากัฏฐาบอกว่า ได้กุฏิจึงจะควร ถ้าเขาทำถวายพึงเข้าไปในกุฏินั้น กล่าวว่ อีธ วสุสั อูเปมิ ดังนี้ ๓ หน ถ้าเขาไม่ทำถวายไซ้ พึง เข้าพรรษาในภายใต้เกวียนที่ตั้งอยู่โดยสังเขปว่าเป็นศาลา เมื่อไม่ได้ ซึ่งที่เช่นนั้น พึงทำความอาลัยเกิด จะเข้าแต่ในหมู่เกวียนเปล่าไม่มี กุฏิไม่ควร มาตราว่าจิตตูปบาทที่คิดว่า เราจะอยู่ในที่นี้ นี่แลชื่อว่า อาลัย เมื่อหมู่เกวียนยังเดินทางอยู่ เป็นวันออกพรรษาไซ้ พึง ปวารณาในหมู่เกวียนนั้นเกิด ถ้าหมู่เกวียนถึงที่ ๆ ภิกษุประสงค์เข้า ในภายในพรรษาแล้วเขาก็ล่วงไป ภิกษุพึงอยู่ในที่ ๆ ตนประสงค์ แล้วปวารณากับภิกษุทั้งหลายในที่นั้นเกิด ถ้าแม้หมู่เกวียนเขาหยุด อยู่ในบ้านอันหนึ่งหรือเรียรายกันไปในระหว่างในภายในพรรษา ก็พึง อยู่กับภิกษุทั้งหลายในบ้านนั้นแล้วปวารณาเกิด จะไม่ปวารณาจะไป ต่อไปไม่ควร แม้เมื่อจะเข้าพรรษาในเรือก็ต้องเข้าในกุฏิแท้ เมื่อ แสวงหากุฏิไม่ได้ พึงทำความอาลัยเกิด ถ้าในภายใน ๓ เดือน เรืออยู่ใน ทะเลนั่นเอง ก็พึงปวารณาในเรือนั้นเกิด ถ้าเรือถึงฝั่งเข้า ภิกษุอยาก จะไปต่อไป จะไปไม่ควร พึงอยู่ในบ้านที่เรือถึงแล้ว ปวารณากับ ภิกษุทั้งหลายเกิด ถ้าแม้เรือไปในที่อื่นตามริมฝั่ง แม้ภิกษุอยากจะอยู่ ในบ้านที่เรือถึงเข้าก่อนแท้ เรือจงไปเกิด ภิกษุพึงอยู่ในบ้านนั้นแล้ว ปวารณากับภิกษุทั้งหลายเกิด ในวาระ และในหมู่เกวียน ในเรือ ๓ นี้ ไม่เป็นอาบัติ เพราะขาดพรรษา ย่อมได้เพื่อปวารณาด้วยประการดังนี้

เข้าพรรษาไม่อยู่สิ้น ๓ เดือนที่ก่อนหรือ ๓ เดือนที่หลัง หลีก
ไปเที่ยวจาริก ต้องทุกกฎ แต่เข้าพรรษาแล้ว แม้ไม่ยังอรุณให้ตั้งขึ้น
และหลีกไปจากอาวาสในวันนั้นด้วยสัตตาหกรณียะ คือก็จะพึงทำ

๗ วัน และกลับมาในภายใน ๗ วัน ไม่เป็นอาบัติ อยู่ $\left. \begin{matrix} ๒ \\ ๓ \end{matrix} \right\}$ วันแล้ว

จึงหลีกไปด้วยสัตตาหกรณียะ และกลับมาในภายใน ๗ วัน จะว่าไป
ทำไม ไม่ต้องว่า และซึ่งจะไปด้วยสัตตาหกรณียะได้นั้นดังนี้ คน ๗
จำพวก คือ ภิกษุ ภิกษุณี นางสิกขมานา สามเณร สามเณรี มรวทา
บิคา เหล่านี้ เป็นใช้หรือว่ามีเหตุอื่น เป็นต้นว่าเกิดความกระสันขึ้น
แม้ไม่ส่งข่าวมานิมนต์ และจะไปด้วยสัตตาหกรณียะ เพื่อจะรักษา
ใช้และวางับความกระสันเป็นต้นก็ควร แต่คน ๒ จำพวก คืออุบาสก
อุบาสิกาเขาสร้างวิหารเป็นต้น และส่งข่าวมาให้ภิกษุไป เพื่อจะถวาย
ทานและพึงธรรมเป็นต้น พึงไปด้วยสัตตาหกรณียะเถิด เมื่อเขาไม่
ส่งข่าวมานิมนต์ อย่าพึงไป อนึ่งจะไปด้วยกิจสงฆ์เป็นต้นว่า ถักไม้
มาซ่อมแปลงเสนาสนะก็ควร

อนึ่งจำพรรษาอยู่แล้ว สัตว์ร้าย หรืออุ หรือโจร หรือปีศาจ
เบียดเบียน และโคจรคามไฟไหม้หรือน้ำพัดไปเสียกัฏฐิ หรือเสนาสนะ
ไฟไหม้ หรือล่อยน้ำไปเสียกัฏฐิ ย่อมลำบากด้วยบิณฑบาตและเสนา
สนะ และไม่ได้ของฉันพออิ่มหรือของฉันที่เป็นของสบาย หรือไม่ได้
เภสัชที่เป็นของสบายและคนอุปัฏฐากที่สมควร จะคิดว่าอันนี้ก็
อันตราย และจะหลีกไปเสีย ก็ไม่เป็นอาบัติ แต่พรรษาขาด อนึ่ง
บ้านโคจรคามหน้โจรไปเสีย ภิกษุจะตามบ้านไปก็ควร อนึ่งจำพรรษา

อยู่ หนึ่งหรือหนึ่งแพศยาเป็นต้น มาเกลี้ยกล่อมว่า จะให้เงินทอง นำ
ที่บ้าน และโค และทาส ธิดา ภรรยา หรือเห็นชมทรัพย์ไม่มีเจ้าของก็ดี
และคิดว่าพระองค์ตรัสไว้ว่า จิตเป็นของกลีบกลอกพลัน อันตราย
แก่พรหมจรรย์จะมีแก่เราดังนี้แล้วหลีกไปเสีย ไม่เป็นอาบัติ แต่
พรราชาคน หนึ่งได้เห็นหรือได้ยินภิกษุทั้งหลายพยายามจะทำลายสงฆ์
และคิดว่าพระองค์ตรัสไว้ว่า สังฆเภทเป็นกรกรรม เมื่อเราอยู่
เฉพาะหน้า อย่าให้สงฆ์แตกเลยดังนี้แล้วหลีกไปเสียก็ดี หรือได้ยิน
ว่าในอาวาสนั้น ภิกษุและภิกษุณีพยายามจะทำลายสงฆ์ และคิดว่า
เธอทั้งหลายเหล่านั้น เป็นมิตรสหายแห่งเรา ๆ จะไปตักเตือนห้าม
ปรามเธอ ๆ คงจะฟังคำเราดังนี้แล้วหลีกไป ไม่เป็นอาบัติ แต่หาก
พรราชา พรราชาคนแล้วจะปวรรณาไม่ได้

อนึ่ง เชนินมิตให้จำพรรษา ๓ เดือนและรับเขาแล้ว ทำให้
กลาตไป เป็นปฏิสสวทุกกฏ ไซ้แต่กระทำความนิมนต์เข้าพรรษาให้
กลาตอย่างเดียว แม้เชนินมิตว่า ท่านจงถือเอาภิกษุสี่คน ๓ เดือน
หรือนักกันว่า เราทั้ง ๒ จักจำพรรษาในที่นี้ จักเรียนบาลีในที่อัน
เดียวกันก็ดี รับแล้วและทำให้กลาตไป เป็นทุกกฏ แต่ทุกกฏนั้น
เพราะเคิมจิตบริสุทธิ์ ภายหลังทำให้กลาต แม้เคิมจิตไม่บริสุทธิ์ เป็น
ปาจิตตีย์เพราะรับ เป็นทุกกฏ เพราะทำความรับให้กลาต

อนึ่งท่านสอนไว้ว่า ภิกษุผู้เข้าพรรษา ฟังว่าแก่ภิกษุซึ่งตั้งนิพัทธ-
วัตรไว้ในภายในพรรษา ให้ผูกกราตไว้ ถ้าคันและชี้หาง่ายองค์หนึ่ง ๆ
ฟังผูกกราตกำไว้ ๕ } กำ กราตคันไว้ ๒ } คัน ถ้าคันและชี้หาง่าย

ฟังผูกกราทกำไว้ $\left. \begin{matrix} ๒ \\ ๓ \end{matrix} \right\}$ กำ ผูกกราทกันไว้กัน ๑ สามเณรทั้งหลาย
 ฟังสับคบไว้คนละ ๕ อัน ๆ ในที่อยู่ฟังประพรมด้วยน้ำฝน

แม้เมื่อจะทำตีกากัน อย่าฟังทำอรัณมิกวัตร คือห้ามกันว่า อย่า
 บอกบาป อย่าเรียนบาป อย่าสาธยาย อย่าให้กุลบุตรบวชและอุปสมบท
 อย่าให้นิสัย อย่าทำธรรมสวนะ ด้วยว่าทั้งปวงนั้นเป็นการเน้นซ้ำ เรา
 ทั้งหลายจักเป็นคนไม่เห็นซ้ำ ทำสมณธรรมอย่างเดียวเด็ก หรือว่าทั้ง
 หมกด้วยกันจงถือธรรมาวัตรทั้ง ๑๓ อย่าสำเร็จการนอน จงให้วันคืนล่วง
 ไปด้วยเย็นและจงกรมเกิด จงถือมุกวัตร แม้ผู้ไปด้วยสัตตาหกรณียะ
 อย่าฟังไคของแจก ดังนั้น ชื่อว่าอรัณมิกวัตร ถ้าทำ เป็นทุกกฏ มุกวัตร
 คือถือไม่พูดกัน ทำดังนั้น เป็นทุกกฏ ฟังนักกันดังนั้นว่า วิสัยปริยัติ
 ธรรมย่อมยังสัทธรรมทั้ง ๓ ให้ดำรงอยู่ เพราะเหตุนี้ ท่านทั้งหลาย
 จงบอกและเรียนสาธยายโดยเคารพเด็ก อย่าทำความกระทบกระทั่ง
 แก่ภิกษุ ซึ่งอยู่ในปรานพระ คือที่เจริญสมณธรรม ฟังไปในภายใน
 วิหาร บอกเรียนสาธยายเด็ก จงทำธรรมสวนะให้มั่งคั่ง เพื่อให้
 กุลบุตรบวช ฟังชำระให้พ้นบรรพชาโทษ ชำระแล้วให้บรรพชา ชำระ
 ให้พ้นโทษแล้วให้อุปสมบท ชำระแล้วให้นิสัย ด้วยว่าแม้กุลบุตร
 ผู้หนึ่งได้บรรพชาและอุปสมบทเข้า จะยังศาสนาทางสันให้ดำรงอยู่ได้
 หนึ่งด้วยกำลังของตนอาจเท่าไร ฟังสมทานธรรมาวัตรเท่านั้นเด็ก ใน
 ภายในพรรษากลางวันทั้งสัน ในกลางคืนในยามที่แรกและที่สุด ฟัง
 ไม่ประมาณเด็ก ฟังปรารภความเพียรเด็ก แม้พระมหาเถระทั้งหลาย
 แต่ก่อน ท่านคัดเสียซึ่งกังวลทั้งปวง บำเพ็ญเอกจรรย์วัตรอยู่แต่ผู้
 เดียวในภายในพรรษา หนึ่ง ฟังรู้ประมาณในการพูด กระทำกตา

คำพูดปรารภวัตถุ ๑๐ ปรารภอสุภ ๑๐ ปรารภอนุสสติ ๑๐ ปรารภ
 อารมณ์ ๓๘ จึงควร พึงทำวัตรแก้อาคันตุกะ และอุปโลกน์ให้ของ
 แก่ผู้ไปด้วยสักตาหรรณยะจึงควร นักกันเช่นนี้ชื่อธัมมิกวัตร พึงทำเถก
 หนึ่ง พึงสอนภิกษุทั้งหลายว่า อย่ากล่าวคำแก่งแย่ง ค่าย่งส่อเสียด
 คำหยาบ จงนึกถึงศีลอย่าให้จตุรารักข์เสื่อมไปเสีย จงมีมนสิการมากอยู่
 ทุกวัน ๆ เถก หนึ่ง พึงบอกวัตรในที่จะเกี่ยวไม้สี่พัน เมื่อจะไหว้เจดีย์
 หรือโพธิ์ หรือบูชาด้วยของหอมและมาลา หรือเอาบาตรเข้าในอุ้ง
 ย้อยอย่าพูด พึงบอกภิกษาจารย์วัตร อย่าพึงพูดคำอุปด้วยปัจจัย หรือ
 คำไม่สมควร กับมนุษย์ในภายในบ้าน พึงรักษานินทริย์ พึงบำเพ็ญ
 วัตรกวัตรและเสขีวัตร คำพูดที่จะนำออกจากโทษทุกข์เช่นนี้แล
 พึงพูด พึงบอก แก่กันและกัน

คำว่า อิมสุมิ วิหารเ อิมิ เตมาส วสุล อูเปมิ แปลว่า
 เราเข้าถึงฝนสิ้น ๓ เดือนในวิหารนี้ ก็แลวิหารศัพท์นี้ ในบาลีมัก
 เป็นชื่อแห่งกุฏิ ในอรรถกถาบางแห่งเป็นชื่อแห่งกุฏิ บางแห่งเป็น
 ชื่อแห่งวัด ในที่นี้จะป็นชื่อแห่งกุฏิหรือวัดก็ไม่แน่ เพราะเหตุนี้
 อริยฐานพรรษาพร้อมกันในที่ประชุมแล้ว มาถึงกุฏิ อริยฐานด้วย
 กันนี้อีกเป็นการดี สมกับบาลีว่า ปาฏิปเท วิหาริ อูเปติ เสนาสนั
 ปญฺญเปติ ดังนี้ หนึ่ง ในที่ประชุมกล่าวพร้อมกันว่า อิมสุมิ อาวาเส
 อิมิ เตมาส วสุล อูเปมิ กันนี้ก็ไ้ ด้วยว่า อาวาส ศัพท์ในบาลีเป็น
 ชื่อแห่งวัดโดยมาก หนึ่ง กล่าวถึงนั้นก็สมในบาลีว่า ทวีสฺส อาวาเสสุ
 วสุล วสตี ดังนี้ ก็แลประชุมกันกล่าวคำอริยฐานพร้อมกันนี้ เป็น
 โบราณคดี เพื่อจะแสดงสามัคคี หนึ่ง คำอริยฐานพรรษาเล่าก็ไม่ใช้

บาลี เป็นแต่คำอรรถกถา เพราะเหตุนี้ ท่านจึงว่าทำแต่ความอาลัย
ก็ได้ อนึ่ง โบราณคติสืบมา ท่านบอกเขตวัด และบอกให้รู้จักอรุณ
อรุณแ่งขึ้นมาแล้วให้ออกจากวัด เข้าวัดให้ทันอรุณฆาก่อนอรุณ
แ่ง.

วสุปปนายิกา จบ

จกกล่าวในปวารณา พระองค์ทรงอนุญาตไว้ว่า อนุ ฯ เป ฯ
วสุสิ วุฒฺชานํ ภิกฺขุณฺํ ฯ เป ฯ ปฏิกริสฺสามิติ. ว่า เราทถาคตอนุญาต
ให้ภิกษุซึ่งอยู่เณแล้ว ปวารณาด้วยที่ ๓ สถาน คือ ด้วยใต้เห็น ด้วย
ใต้ยิน ด้วยรังเกียจ ปวารณานั้นจักเป็นความอนุโลมแก่กันและกัน
และจักเป็นความยังกันและกันให้ออกจากอาบัติ และจักเป็นความทำ
วินัยในเบื้องหน้าแก่กันและกัน แห่งท่านทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายพึง
ปวารณาอย่างนี้ ให้ภิกษุผู้ฉลาดพึงประกาศให้สงฆ์รู้ด้วยญัตติว่า
สุณฺทศฺ เม ภนฺเต สงฺโฆ: อชฺช ปวารณา ปณฺณรสี. ยถิ สงฺฆสฺส
ปตฺตกฺกลลํ, สงฺโฆ ปวาเรยฺย. ดังนี้แล้ว ภิกษุผู้เป็นเถระพึงทำผ้าห่ม
เฉียงบ่าข้างหนึ่ง นึ่งของยกมือประณมกล่าวกะสงฆ์ว่า สงฺฆํ อวฺสุโส
ปวาเรมิ ทิฏฺฐเณ วา สุตฺเตน วา ปริสฺสกาเย วา, วทฺหตุ มํ
อายสฺมณฺโตะ อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสณฺโตะ ปฏิกริสฺสามิ. ทุตฺติยมฺปิ
อวฺสุโส ฯ เป ฯ ตติยมฺปิ อวฺสุโส สงฺฆํ ปวาเรมิ ฯ เป ฯ ปฏิกริสฺสามิ.
ดังนี้แล้ว ภิกษุหนุ่มที่ละองค์ ๆ พึงทำผ้าห่มเฉียงบ่าข้างหนึ่ง นึ่ง
ของยกมือประณมกล่าวว่า สงฺฆมฺภนฺเต ปวาเรมิ ฯ เป ฯ ปฏิกริสฺสามิ.
ทุตฺติยมฺปิ ภนฺเต ฯ เป ฯ ตติยมฺปิ ภนฺเต สงฺฆํ ปวาเรมิ ฯ เป ฯ
ปฏิกริสฺสามิ. วิธีดังนี้ชื่อว่าปวารณา

ก็แต่ปวารณานั้น ว่าโดยวันมี ๓ คือ จากุททสี วันที่ ๑๔ ปันณรสี วันที่ ๑๕ และสามัคคี วันพร้อมเพรียง นับแต่วันทำอุโบสถ ก่อนได้ ๑๔ วัน ให้ตั้งญัตติว่า อชฺช ปวารณา จากุททสี ถ้าได้ ๑๕ วัน ให้ตั้งญัตติว่า อชฺช ปวารณา ปันณรสี ทั้งนี้ ถ้าจำพรรษา ที่ก่อน ให้ทำปวารณาในวันเพ็ญเดือน ๑๑ ถ้าวันวายุด้วยการทะเลาะ ซักปวารณาไปวันสิ้นเดือน ๑๑ หรือวันเพ็ญเดือน ๑๒ ถ้าจำพรรษา ที่หลังให้ทำปวารณาในวันเพ็ญเดือน ๑๒ ในระหว่างนั้นเดือนหนึ่ง ยกเสีย ๒ วัน เป็นวันเขตแห่งสามัคคีปวารณาทั้งกล่าวแล้วในอุโบสถ

อนึ่ง ปวารณาว่าโดยผู้ทำมีอีก ๓ คือ สังฆะปวารณา คณะ ปวารณา ปุคคละปวารณา ภิกษุตั้งแต่ ๕ ขึ้นไปชื่อว่าสงฆ์ พึงทำ ปวารณาดังกล่าวแล้วก่อนเถิด $\left. \begin{array}{c} ๕ \\ ๓ \\ ๒ \end{array} \right\}$ องค์ชื่อว่าคณะ พึงทำปวารณา

ดังนี้ ถ้า $\left. \begin{array}{c} ๕ \\ ๓ \end{array} \right\}$ องค์ ให้ภิกษุผู้ฉลาดพึงประกาศให้รู้ด้วยคณะญัตติว่า

สุณนตุ เม อายสุมนโต อชฺช ปวารณา ปันณรสี. ยทายสุมนทานิ ปตฺตกถลลํ, มยํ อญฺญมณฺธํ ปวาเรยฺยาม. ดังนี้แล้ว ภิกษุผู้เป็น เถระพึงทำผ้าห่มเฉียงป่าข้างหนึ่ง นั่งยองมือประนมกล่าวกะภิกษุทั้งหลายดังนี้ว่า อหํ อาวุโส อายสุมนเต ปวาเรมิ ฯ เป ฯ ทตฺติยมปิ อาวุโส ฯ เป ฯ ตตฺติยมปิ อาวุโส อายสุมนเต ปวาเรมิ ฯ เป ฯ ปฏิกริสุสามิ. ดังนี้แล้ว ภิกษุหนุ่มๆ องค์ พึงทำดังนี้โดยลำดับ กล่าวว่ อหํ ภนฺเต อายสุมนเต ฯ เป ฯ ทตฺติยมปิ ภนฺเต ฯ เป ฯ ตตฺติยมปิ ภนฺเต อายสุมนเต ปวาเรมิ ฯ เป ฯ ปฏิกริสุสามิ. ดังนี้ ถ้า ๒ องค์ไม่ต้องตั้งญัตติ ประชุมกันแล้ว ภิกษุเถระพึงทำผ้าห่ม

เฉียงป่าข้างหนึ่ง น้อยองยกมือประณมกล่าวกะภิกษุหนุ่มว่า อหิ
 อาวุโส อายสุมนตฺ ปวาวเรมิ ฯ เป ฯ วทตุ มํ อายสุมมา ฯ เป ฯ
 ทุติยมฺปิ อาวุโส ฯ เป ฯ ตติยมฺปิ อาวุโส อายสุมนตฺ ปวาวเรมิ
 ฯ เป ฯ ปฏิกิริสฺสามิ. ทั้งนี้แล้ว ภิกษุหนุ่มพึงทำดังนี้ กล่าวกะ
 พระเถระว่า อหิ ภาณเต อายสุมนตฺ ปวาวเรมิ ฯ เป ฯ ทุติยมฺปิ
 ภาณเต ฯ เป ฯ ตติยมฺปิ ภาณเต อายสุมนตฺ ปวาวเรมิ ฯ เป ฯ
 ปฏิกิริสฺสามิ. ทั้งนี้ อย่างนี้ชื่อว่าคณะปวารณา องค์เดียวชื่อว่าบุคคล
 อยู่องค์เดียว ถึงวันปวารณาเข้า พึ่งทำปุพพกรรม เป็นต้นว่ากวาด
 โรงปวารณาแล้ว นั่งคอยภิกษุอื่นอยู่ในสีมา ภิกษุอื่นมาก็พึงทำสังฆะ
 ปวารณา หรือคณะปวารณากับภิกษุนั้นตามมากน้อย ถ้าเห็นว่าไม่มา
 พึงอธิษฐานว่า อชฺช เม ปวารณา ทั้งนี้ ในอรรถกถาสอนให้เต็ม
 วันเข้าท้าวว่า อชฺช เม ปวารณา จาตุทฺทสํติ } อธิมุขามิ ทั้งนี้
 ปณฺณรสํติ }
 ทามวันที่ ๑๔ } อย่างนี้ชื่อปุกกละปวารณา
 ๑๕ }

อนึ่ง โบราณจารย์กล่าวไว้ว่า ปวารณามี ๔ ตั้งอุโบสถ แต่
 ไม่บัญญัติชื่อไว้ให้หมด ส่วนในมูละสิกขา กล่าวว่า ปวารณาว่าโดย
 อากาจะพึงทำมี ๓ คือ เทวาจิกาปวารณา เทววาจิกาปวารณา
 เอกวาจิกาปวารณา อนึ่ง ถ้ากล่าวว่า ญัตติปวารณา อญัตติปวารณา
 และอธิษฐานปวารณา ทั้งนี้ก็จะได้ ญัตติปวารณามี ๒ คือ สังฆะ
 ญัตติปวารณา ๑ คณะญัตติปวารณา ๑ อญัตติปวารณาก็มี ๒ คือ
 ภิกษุ ๒ องค์ปวารณาแก่กัน ๑ ภิกษุองค์เดียวหรือ ๒ องค์ หรือแต่

๓ องค์ขึ้นไป ปวาราณาในสำนักภิกษุอื่นซึ่งมากกว่าทำอุโบสถแล้ว ๑ เป็น ๒ อริขฐานปวาราณา คือ ปุคกละปวารณานั่นเอง

อนึ่ง ทั้งสังฆมณฑลมี ๕ คือ ทั้งเป็นสัพพสังคาทิกา ๑ ทั้งเป็น เทวาจิกา ๑ ทั้งเป็นเทววาจิกา ๑ ทั้งเป็นเอกวาจิกา ๑ ทั้งเป็น สมานวัสสิกกา ๑ ทั้งว่า สุณาตุ ๆ เปฯ ปตุตถกถุแล้ว ลงปลายว่า สงฺโฆ ปวาเรยฺย ดังนี้ ชื่อว่าสัพพสังคาทิกานุตฺติ เมื่อตั้งเช่นนั้นแล้ว ปวารณาองค์ละ ๓ หน และองค์ละ ๒ หน องค์ละหน ก็ควร แต่ พรรษาเสมอกัน จะปวารณาพร้อมกัน อย่างเดียวไม่ควร เมื่อตั้งนุตฺติ ลงปลายว่า สงฺโฆ เทวาจิกิ ปวาเรยฺย ดังนี้แล้ว ปวารณา องค์ละ ๓ หน อย่างเดียวจึงควร อย่างอื่นไม่ควร เมื่อตั้งนุตฺติว่า สงฺโฆ เทววาจิกิ ปวาเรยฺย ดังนี้แล้ว จะปวารณาองค์ละ ๒ หน และองค์ ละ ๓ หน ก็ควร แต่ปวารณาองค์ละหน และพรรษาเสมอกันว่า พร้อมกัน ไม่ควร เมื่อตั้งนุตฺติลงปลายว่า สงฺโฆ เอกวาจิกิ ปวาเรยฺย ดังนี้แล้ว จะปวารณาองค์ละหนและองค์ละ ^๒ _๓ } หน ก็ควร แต่พรรษา เสมอกันว่าพร้อมกันอย่างเดียว ไม่ควร เมื่อตั้งนุตฺติลงปลายว่า สงฺโฆ สมานวสฺสิกิ ปวาเรยฺย ดังนี้แล้ว ปวารณาทั้งปวงย่อมควรสิ้น ซึ่ง ปวารณาองค์ละ ๒ หน องค์ละหนหนึ่ง และพรรษาเสมอกันว่าพร้อม กันนั้น ต่อมีเหตุจึงจะทำได้ เมื่อไม่มีเหตุจะทำไม่ควร เหตุนั้นเป็นต้น ว่า ทายกถวายทานอยู่ หรือภิกษุพึงธรรมอยู่ ราตริจวนสว่างเสีย ปวารณาองค์ละ ๓ หนไม่ทัน หรือมีอันตรายทั้ง ๑๐ อันใดอันหนึ่ง ปวารณาองค์ละ ๓ หนไม่ทัน ให้ปวารณาองค์ละ ๒ หน เมื่อปวารณา องค์ละ ๒ หนไม่ทัน ให้ว่าองค์ละหน เมื่อว่าองค์ละหนไม่ทัน ที่มี

พรรษาเสมอกันให้ว่าพร้อมกัน แต่ต้องตั้งญัตติกั้งนี้ก่อนว่า สุณาตุ
เม ภนฺเต สงฺโฆ: อัม พุรุมฺหจริยนฺตฺราโย. สเจ สงฺโฆ เตวาจิกั
ปฺวาเรสุตฺติ, อปฺปวาริโตว สงฺโฆ ภวิสฺสุตฺติ, อถาปัม พุรุมฺหจริยน-
ตฺราโย ภวิสฺสุตฺติ. ยถิ สงฺฆสฺส ปตฺตทกฺกลัม, สงฺโฆ เทววาจิกั ฯ เป ฯ
เอกวาจิกั ฯ เป ฯ สมานวสุตฺติกั ปฺวาเรยฺย. กัณฺโถแล้ว ฟังปวารณา
ตามญัตตินั้นเถิด อันนี้กล่าวพอเป็นตัวอย่าง เมื่อเหตุอื่นมี ฟังตั้ง
ญัตติหันไปตามเถิด

อนึ่ง ปวารณากรรมมี ๔ ถ้าในวิหารอันเดียว เมื่อภิกษุอยู่ ๕ องค์
นำปวารณาแห่งเธอองค์ ๑ ไป ๔ องค์ทั้งคณะญัตติแล้วปวารณากัน
หรืออยู่ $\left. \begin{array}{c} ๔ \\ ๓ \end{array} \right\}$ องค์ นำปวารณาแห่งเธอองค์ ๑ ไป แต่ ๓ องค์ หรือ
๒ องค์ ทั้งสังฆญัตติแล้วปวารณากัน ทั้งปวงนั้นชื่อว่า อธมฺเมน วคฺคิ
เป็นวรรคโดยไม่เป็นธรรม ถ้าแล ๕ องค์ทั้งหมดประชุมแห่งเดียวกัน
ทั้งคณะญัตติแล้วปวารณา หรือ $\left. \begin{array}{c} ๔ \\ ๓ \end{array} \right\}$ องค์อยู่ด้วยกันประชุมแห่งเดียว
กัน ทั้งสังฆญัตติ แล้วปวารณากัน ทั้งปวงนั้นชื่อว่า อธมฺเมน สมคฺคิ
พร้อมเพรียงโดยไม่เป็นธรรม ถ้าใน ๕ องค์นำปวารณาแห่งเธอ
องค์ ๑ ไป แต่ ๔ องค์ ทั้งสังฆญัตติแล้วปวารณา หรือ $\left. \begin{array}{c} ๔ \\ ๓ \end{array} \right\}$ องค์
นำปวารณาแห่งเธอองค์ ๑ ไป แต่ ๓ องค์ หรือ ๒ องค์ ทั้งคณะ
ญัตติแล้วปวารณากัน ทั้งปวงนั้นชื่อว่า ธมฺเมน วคฺคิ เป็นวรรคโดย
ธรรม ถ้าแล ๕ องค์ทั้งหมดประชุมกันแห่งเดียว ทั้งสังฆญัตติแล้ว
ปวารณา หรือ $\left. \begin{array}{c} ๔ \\ ๓ \end{array} \right\}$ องค์ประชุมแห่งเดียวกัน ทั้งคณะญัตติแล้ว
ปวารณา และ ๒ องค์ปวารณาแก่กันและกัน อยู่องค์เดียวกระทำ
อธิษฐานปวารณา ทั้งปวงนั้นชื่อว่า ธมฺเมน สมคฺคิ พร้อมเพรียงกัน

โดยธรรม ในกรรม ๔ นี้ ๓ ข้างต้นไม่ควร ควรแต่ข้างปลาย
อย่างเดียว

อนึ่ง เมื่อพระเถระนั่งยองปวารณาอยู่ และนั่งราบลงในอาสนะ
ต้องทุกกฎ ทรงอนุญาตให้นั่งยองปวารณาต่อไป เรื่องหนึ่งพระเถระ
แก่นั่งยองอยู่จนปวารณาแล้วสยบลง พระองค์ทรงอนุญาตอีก ให้นั่ง
ยองอยู่ในระหว่างนั้นกว่าจะปวารณาแล้ว ปวารณาแล้วให้นั่งราบ
ในอาสนะ วินิจ्ञยนอกนั้นพึงรู้ดังกล่าวในอุโบสถเถก

จักกล่าวบาลีมุตตะกะวินิจ्ञยตามอรรถกถา ถ้าภิกษุจำพรรษา
ที่ก่อน ๕ องค์ จำพรรษาที่หลัง ๕ องค์ เมื่อผู้จำพรรษาที่ก่อนตั้ง
ญัตติปวารณาแล้ว ผู้จำพรรษาที่หลังพึงทำปาริสุทธอุโบสถ ในสำนัก
แห่งผู้จำพรรษาที่ก่อนนั้นเถก อย่าพึงตั้งญัตติ ๒ หน ในโรงอุโบสถ
อันเดียว ถ้าแม้ผู้จำพรรษาที่หลัง ๔ หรือ ๓ หรือ ๒ หรือ ๑ ก็นั้นนั้น
เหมือนกันแท้ ถ้าผู้จำพรรษาที่แรก ๔ ผู้จำพรรษาที่หลัง ๔ หรือ ๓
หรือ ๒ หรือ ๑ ก็นั้นนั้นเหมือนกันแท้ ถ้าแม้ผู้จำพรรษาที่ก่อน ๓
ผู้จำพรรษาที่หลังก็ ๓ หรือ ๒ หรือ ๑ ก็นั้นนั้นเหมือนกันแท้ อันนี้
แลเป็นลักษณะในปวารณากรรมนี้ ถ้าผู้จำพรรษาที่หลังน้อยกว่า
หรือเท่ากันกับผู้จำพรรษาที่ก่อนไซ้ ย่อมเป็นคณะปุระกะแห่งสังฆ-
ปวารณาได้ พึงตั้งญัตติเป็นสังฆปวารณาเถก ถ้าแลผู้จำพรรษา
ที่ก่อน ๓ เป็น ๔ กับผู้จำพรรษาที่หลังองค์ ๑ ๔ องค์จะตั้งสังฆ-
ญัตติแล้วปวารณา ไม่ควร แต่เธอองค์เดียวนั้นย่อมเป็นคณะปุระกะ
แห่งคณะญัตติ เพราะเหตุนี้ พึงตั้งญัตติเป็นคณะแล้ว ผู้จำพรรษา
ที่ก่อน ๓ พึงปวารณาแล้ว ผู้จำพรรษาที่หลังองค์ ๑ พึงทำปาริสุทธ

อุโบสถ ในสำนักแห่งเธอทั้งหลายนั้นเกิด ผู้จำพรรษาที่ก่อน ๒
 ผู้จำพรรษาที่หลัง ๒ หรือ ๑ ถิ่นนั้นเหมือนกันแท้ ผู้จำพรรษา
 ที่ก่อนองค์ ๑ ผู้จำพรรษาที่หลังก็องค์ ๑ ดังนี้ ให้ผู้หนึ่งปวารณา
 ในสำนักแห่งผู้หนึ่ง ผู้หนึ่งทำปาริสุทธอุโบสถในสำนักผู้หนึ่งนั้นเกิด
 ถ้าผู้จำพรรษาที่หลังมากกว่าผู้จำพรรษาที่ก่อนแม้สักองค์หนึ่ง ฟังสวด
 ปาติโมกข์ขึ้นก่อน ภายหลังผู้น้อยกว่าฟังปวารณาในสำนักผู้มากนั้น
 เกิด แต่ในวันปวารณาในเพ็ญเดือน ๑๒ ถ้าผู้จำพรรษาที่หลังมาก
 กว่าหรือเท่ากันกับผู้จำพรรษาที่แรก ซึ่งได้ปวารณาแล้วในวันมหา
 ปวารณาไซ้ ฟังตั้งอุทิศปวารณาแล้วปวารณาเกิด เมื่อผู้จำพรรษา
 ที่หลังปวารณาแล้ว ภายหลัง ผู้จำพรรษาที่ก่อน ฟังทำปาริสุทธ
 อุโบสถ ในสำนักแห่งเธอทั้งหลายนั้นเกิด ถ้าผู้ปวารณาแล้วในวัน
 มหาปวารณามาก ผู้เข้าพรรษาที่หลังน้อยกว่าหรือองค์เดียว เมื่อสวด
 ปาติโมกข์แล้ว ภายหลัง ผู้น้อยกว่านั้น ฟังปวารณาในสำนักแห่ง
 ผู้มากนั้นเกิด

อนึ่ง ภิกษุจำพรรษาที่แรกอยู่ผาสวิหาร เห็นว่าปวารณาเสียใน
 วันมหาปวารณาจะเสื่อมผาสวิหารเสีย และจะทำปวารณาสังกะหะ คือ
 ทำอุโบสถเสียในวันนั้น ชักวันปวารณาไปในวันเพ็ญเดือน ๑๒ ค่าย
 อุทิศกรรมก็ได้

สงฆมณฑล ปวารณัม ๑ เป ๑ ปฏิกริสุตัม. แปลว่า ข้าพเจ้า
 ยังสงฆ์ให้ปวารณาทั่ว } ค่ายการได้เห็น หรือค่ายไถ่เงิน หรือค่าย
 ทำทายกะสงฆ์
 รังเกียจ ท่านทั้งหลายผู้มีอายุจงอาศัยความปรานีว่ากะข้าพเจ้าเกิด

เมื่อข้าพเจ้าเห็น ข้าพเจ้าจักกระทำคืน ด้วยเท่านี้ ปวาราณา จึงเป็น
ความอนุโลมแก่กันและกัน และยังกันและกันให้ออกจากอาบัติ และ
ทำวินัยในเบื้องต้น.

ปวารณาเถา จบ

จักแสดงในสีมาโดยย่อ อุโบสถและปวารณาและสังฆกรรม
ทั้งปวง ต้องทำในภายในสีมา พระองค์ทรงอนุญาตสีมาไว้ เพื่อ
จะให้รู้ที่ควรเป็นสามัคคี ด้วยคำว่า อนุ ฯ เปฯ สัม สมมุณันติ ฯ เปฯ
ธารายมิ. ดังนี้ ก็แลสีมานั้นมี ๒ คือ พัทธสีมา ๑ อพัทธสีมา ๑
สีมาที่สงฆ์ผูกนิมิตด้วยนิมิตสมบัติ ให้พันวิบัติ ๑๑ ประกอบด้วย
สมบัติ ๓ ชื่อว่าพัทธสีมา สีมาวิบัติ ๑๑ นั้น คือสีมาเล็กนักไม่พอ
ภิกษุ ๒๐ องค์นั่งได้ ๑ ใหญ่นักเกิน ๓ โยชน์ขึ้นไปแม้สักเส้นผม
หนึ่ง ๑ สีมานิมิตไม่ต่อกัน คือทักนิมิตเต็มแล้ว ไม่กลับมาทัก
นิมิตเต็มอีก หรือเอาของไม่ควรเป็นนิมิตได้ สิ่งใดสิ่งหนึ่งมาเป็น
นิมิตในระหว่าง ๑ เอาเงาภูเขาเป็นต้นเป็นนิมิต ๑ ไม่มีนิมิตเลย ๑
ทักนิมิตแล้วยืนนอกนิมิตสมมติ ๑ สมมติในแม่น้ำ ๑ ในทะเล ๑
ในชาติตระ ๑ สมมติคาบสีมาเก่าแห่งภิกษุอื่น ๑ สมมติทับสีมาเก่า
แห่งภิกษุอื่น ๑ ดังนี้ ชื่อว่าสีมาวิบัติ สมมติสีมาใหญ่นักและคาบ
และทับสีมาเก่าแห่งภิกษุอื่น ๓ นี้ เป็นทุกกฎ สีมาเก่าเป็นธรรม
สีมาใหม่ไม่เป็นธรรม เมื่อจะสมมติสีมาใกล้กัน พึงตั้งสัณตริกะ
คือที่เป็นระหว่างแดนลงไว้ก่อนจึงสมมติ สมบัติ ๓ นั้นคือ นิมิต
สมบัติ ๑ ปริสสสมบัติ ๑ กรรมวาจาสมบัติ ๑ นิมิต ๘ คือ
ปพฺพโต ภูเขาโตเท่าช้างขึ้นไป ปาสาณ หินเท่าก้อนน้ำอ้อยหนัก

๓๒ ละครขึ้นไป วนิ หมูไม้ที่มีแก่นข้างใน รุกโข ชาติต้นไม้ที่มี
 แก่นข้างในที่เป็นอยู่ มคโค ทางแข็ง ทางเกวียน วมมิโก จอมปลวก
 นที่ แม่น้ำ ดังจะกล่าวข้างหน้า อุทก น้ำอันอยู่ในบ่อเป็นต้นที่ไม่ไหล
 ๘ สิ่งนี้ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง เอาเป็นนิमित ไม่เอาของอื่นเป็นนิमित ทัก
 ในทิศนั้นๆ ชื่อนิमितสมบัติ โดยอย่างคำภิกษุ ๔ องค์ประชุมกัน
 ภิกษุนอกนั้นอยู่ในคามเขตนั้นเท่าไร ไม่มาเข้าในหัตถบาส ให้นำ
 จันทะมา หรือให้เข้าในพัทธสีมาแห่งตนเสีย หรือให้ลงเสียในแม่น้ำ
 หรือในทะเล ในชาติสระ แล้วสมมติกัน ชื่อว่าปริสสะสมบัติ ภิกษุ
 ผู้ฉลาดสวคสมมติด้วยอุตติหุติกรรมวาจาอันบริสุทธิ ไม่เปลี่ยนสติด
 เป็นรณินิตเป็นต้น ดังนี้ ชื่อว่ากรรมวาจาสมบัติ

อนึ่ง พัทธสีมาโดยบาลีเป็น ๒ คือ สมานสังวาสสีมา สีมามี
 สังวาสเสมอกันเป็นแดนสำหรับทำสังฆกรรมได้แห่งหนึ่ง ๑ อวิป-
 วาสสีมา สีมาที่สงฆ์สมมติทัฬหีสมานสังวาสสีมานั้นลง ด้วยอุตติ
 หุติกรรมวาจาอื่นอีก เพื่อจะอยู่ปราศจากไตรจีวรได้ด้วย ๑ เป็น ๒
 ถ้าว่าโดยอรรถกถาเป็น ๓ คือเพิ่มขันฑสีมาเข้าด้วย ขันฑสีมานั้น
 คือสีมาเล็กสมมติไว้ในระหว่างแห่งพัทธสีมาใหญ่นั้น เพื่อจะทำ
 สังฆกรรมง่ายไม่รังเกียจด้วยภิกษุอื่น ซึ่งจะเข้ามาในสีมานั้น ก็แ
 ลอพัทธสีมานั้นว่าสีมาสงฆ์ไม่ได้ผูก มีเป็น ๓ คือคามสีมา สัตถัพ-
 ภันตระสีมา และอุทกทุกเขปะสีมา คามเขตนหนึ่งกว้างใหญ่เท่าไร
 ชื่อว่าคามสีมา โดยบาลีว่า อสมมตตาย ภิกขเว สีมา ย อญชปีตาย,
 ยัม คามัม วา นิคมัม วา อุปนิสฺสา ย วิหริติ, ยา คามสฺส วา
 คามสีมา นิคมสฺส วา นิคมสีมา; อยัม คตฺถ สมานสํวาสา

เอกุโปสตา ความว่า เมื่อสีมาสงฆ์ไม่ไ้สมมติไม่ไ้ตั้งไว้ ภิกษุ
 เข้าอาศัยซึ่งบ้านนิคมอันใดอยู่ กามสีมา แคนแห่งบ้าน นิคมสีมา
 แคนแห่งนิคมอันใด ในแคนแห่งบ้านและนิคมนั้น อันนี้แลเป็น
 สีมามีสังวาสเสมอกัน มีอุโบสถอันเดียว ในป่าไม่มีบ้าน ในภายใน
 ๗ อัพภันทรโดยรอบ ชื่อว่า สัตตอัพภันทรสีมา โดยบาลีว่า อคามเก
 ภิกขเว อรณเณ สมนฺตา สตุตฺตพฺพนฺตฺรา, อัมมํ ตตฺถ สมานํ สวํสา
 เอกุโปสตา. ทั้งนี้ เมื่อยืนอยู่กลาง ๗ อัพภันทรในทิศทั้งปวง โดย
 แหงตลอดไปเป็น ๑๔ อัพภันทรๆ หนึ่งประมาณ ๒๔ ศอก ในแม่น้ำ
 เป็นคัน ในภายในกำหนดด้วยสาคน้ำชื่อว่า อุทกุกเขปสีมา โดยบาลี
 ว่า สพฺพา ภิกขเว นที อสีมา, สพฺโพ สมุทฺโท อสีโม, สพฺโพ
 ชาตสฺสโร อสีโม นทีวา วา ภิกขเว สมุทฺเท วา ชาตสฺสเร
 วา ยมฺม ชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส สมนฺตา อุทกุกเขปํ, อัมมํ ตตฺถ
 สมานํ สวํสา เอกุโปสตา. ความว่า แม่น้ำทั้งปวงใช้สีมา ทะเล
 ทั้งปวงใช้สีมา สระเกิดเองทั้งปวงใช้สีมา คือว่าไม่เป็นทั้งคามเขต
 แม้สมมติสีมาก็ไม่เป็นอันสมมติ ที่อันใดในแม่น้ำเป็นเองใช้แม่น้ำชุต
 หรือในทะเล หรือในสระเกิดเองใช้สระคนชุต กำหนดด้วยสาคน้ำ
 แห่งมัชฌิมบุรุษโดยรอบในที่นั้น อันนี้แลเป็นสีมามีสังวาสเสมอกัน
 มีอุโบสถอันเดียว ทั้งนี้ ในฤดูฝน ๔ เดือน ฝน ๗ วันตกทุกทั้งเดือน
 ในแม่น้ำใด ในสระเกิดเองใดน้ำไม่ขาด นางภิกษุหนึ่งเป็นปริมณฑล
 ไม่ได้ยกชายสบงลงข้ามพวยสบงชุ่มสัณห์ ๑ หรือ ๒ นิ้ว อันนี้แล
 ชื่อว่าแม่น้ำ ชื่อว่าสระเกิดเอง ในแม่น้ำในชาตสระ ในฤดูฝนที่ ๔
 เดือน และในทะเลเวลาคลื่นปกติ ท่วมที่เท่าใด แต่ที่เท่านั้นลงไป
 เป็นกับบิณญมิ ทำสังฆกรรมในที่นั้นได้ ฝนไม่ติ ฤดูแล้งแม่น้ำแห้งไป

ที่เท่านั้นก็คงเป็นกับปียภูมิอยู่ ถ้าเขาซุกเป็นบ่อลงไป หรือหว่านพืชลงที่นั่นเป็นคามเขต อุทกุกเขปสีมา ไม่ไปนอกกับปียภูมิออกไป อยู่แต่ในภายใน อัพันทรสีมา และอุทกุกเขปสีมา ๒ นี้ กำหนดแต่โอกาสภิกษุขึ้นออกไป

ถ้าสงฆ์ ๒ พวกจะทำสังฆกรรม ให้กำหนด ๗ อัพันทรและชั่วสาคน้ำอื่นอีกลงในระหว่างเป็นอุปจาร ภิกษุอยู่ในภายในที่กำหนดมละหัตถบาสดกันเสียก็ดี และภายนอกที่กำหนดขึ้นไม่วางระหว่างเป็นอุปจารก็ดี ให้กรรมกำเรียบได้ ถึงแม้ในมหาสีมาขึ้นเข้าไปจดพื้นในชั้นตสีมา หรือถึงไม้ในชั้นตสีมาขึ้นเข้าไปจดพื้นในมหาสีมา มีอยู่เมื่อจะทำสังฆกรรม ฟังชำระเสียก่อนจะทำสังฆกรรมในอุทกุกเขปสีมา ฟังลงทำในน้ำ หรือทำในร้านในแพในเรือซึ่งปักลงในน้ำนั้น อย่าปักเสาปักหลักบนตลิ่ง และผูกกับกิ่งไม้ทิ้งอกขึ้นบนตลิ่ง และอย่าผูกในต้นไม้ซึ่งขึ้นในน้ำและกิ่งจกกับตลิ่งและจกกับกิ่งไม้บนตลิ่ง

ท้าวว่าเมื่อเป็นเช่นนั้น ชื่อว่าเกี่ยวกันไป หนึ่ง อย่าลย ^{เรือ} _{แพ} } ทำ

สังฆกรรม ท้าวว่าญาติจะไปอยู่แห่งหนึ่ง อนุสาวณะจะไปอยู่แห่งหนึ่ง หนึ่ง สมมติสีมาทับฝั่งแม่น้ำเป็นทุกกฎ ในฝั่งแม่น้ำใดมีเรือเป็นนิคย มีสะพานเป็นนิคย จะสมมติสีมาทับฝั่งแม่น้ำนั้นควรอยู่ หนึ่ง สวดปาติโมกข์ตามบริเวณไม่เป็นที่สังเกต ต้องทุกกฎ ทรงอนุญาตให้สมมติโรงอุโบสถไว้แห่งหนึ่ง ท้าวญาติทิฐยกรรมวาจา ในอวาสอันหนึ่งมีสีมาอันเดียวกัน สมมติโรงอุโบสถ ๒ แห่ง เป็นทุกกฎ ทรงอนุญาตให้ถอนเสียแห่งหนึ่ง.

สีมากถา จบ

จักแสดงในอธิกรณสมณะ ๗ โดยย่อ สัมมุขาวินัย ๑ สติวินัย ๑
อมุพหวินัย ๑ ปฏิญญาตกระณะ ๑ เขญยเสกกา ๑ ทัสสปาปิยเสกกา ๑
ติณวัถถารกะ ๑ ๗ นี้ชื่อว่าอธิกรณสมณะ เพราะเป็นธรรมร่างับ
อธิกรณ ๔ ภิกษุวิวาททะเลาะกันด้วยเภททวัถตุ ๑๘ เป็นต้นว่า
นี้ธรรมนี้ใช่ธรรม นีวินัยนี้ไฉวินัย ดังนี้ ชื่อว่าวิวาทาธิกรณ ทะเลาะ
วิวาททุบตีกันไม่ชื่อว่าวิวาทาธิกรณ โจทท้วงกันด้วยศีลวิบัติ หรือ
กิริยวิบัติ หรืออาจารวิบัติ หรืออาชีวีวิบัติ อันใดอันหนึ่ง ชื่อว่า
อนุวาทาธิกรณ อาบัติขันธ ๗ ชื่อว่าอาบัติทาธิกรณ สังฆกรรม ๔
คือ อปโลกนกรรม ๑ ญัตติกรรม ๑ ญัตติกุตติกรรม ๑ ญัตติจตุตถ-
กรรม ๑ ชื่อว่ากิจจาธิกรณ ๔ นี้ ชื่อว่าอธิกรณนั้น เพราะจะพึง
ร่างับด้วยสมณะ ๗

วิวาทาธิกรณร่างับด้วยสมณะ ๒ คือ สัมมุขาวินัยและเขญยเสกกา
เมื่อจะร่างับด้วยสัมมุขาวินัยอย่างเดียวนั้น วิวาทเกิดขึ้นในวิหารใด
สงฆ์ตัดสินไปในวิหารนั้น หรือภิกษุทั้งหลายไปเพื่อจะร่างับในวิหาร
อื่น และตัดสินร่างับเสียในกลางทางก็ดี หรือภิกษุไปมอบให้แก่สงฆ์
ในวิหารใด สงฆ์ในวิหารนั้นตัดสินร่างับไปเสีย หรือสงฆ์ในวิหาร
นั้นไม่อาจร่างับได้ สมมติภิกษุขึ้นด้วยอุพพาหิการรมาจาให้เป็น
บุคคลผู้ตัดสิน บุคคลผู้ได้สมมตินั้น ตัดสินร่างับไปในวิหารนั้นเองก็ดี
ก็แล้ววิวาหนั้นเมื่อร่างับไปดังนี้ ความพร้อมหน้าสงฆ์ พร้อมหน้าธรรม
พร้อมหน้าวินัย พร้อมหน้าบุคคลอื่นใด นี้แลชื่อว่าสัมมุขาวินัย ความ
ที่การกสงฆ์พร้อมหน้ากันด้วยสังฆสามัคคีนี ชื่อว่าความพร้อมหน้า
สงฆ์ ความที่วัถตุจะพึงร่างับนั้นเป็นของจริง ชื่อว่าพร้อมหน้าธรรม

วัตถุจะพึงรับด้วยประการใด ความที่วัตถุนั้นพร้อมหน้ากันด้วย
ประการนั้นแท้ ชื่อว่าพร้อมหน้าวินัย ผู้ใดวิวาทและวิวาทด้วยผู้ใด
ความที่คนทั้ง ๒ ซึ่งเป็นข้าศึกกัน โดยอรรถนั้นเป็นผู้พร้อมหน้ากัน
อยู่ ชื่อว่าความพร้อมหน้าบุคคล แต่ในวิวาทซึ่งรับไปด้วยอุพพา-
ทิกากรรมวาจา นั้น ความพร้อมหน้าสงฆ์ย่อมเสื่อมลคไป อย่างนี้แล
วิวาทาธิกรณ ชื่อว่ารับไปแต่ด้วยสัมมุขาวินัยอย่างเดียว ถ้าแลแม้
ไม่รับไปดังนี้ไซ้ ถ้าภิกษุซึ่งสงฆ์สมมติด้วยอุพพาทิกากรรมวาจา
มอบอธิกรณ์นั้นให้แก่สงฆ์ด้วยคำว่า ข้าพเจ้าทั้งหลายไม่อาจรับ
ดังนี้ ท่อไปสงฆ์สมมติภิกษุพร้อมด้วยองค์ ๕ ให้เป็นผู้แจกสลากแล้ว
ให้ภิกษุนั้นแจกสลากโดยอาการ ๓ คือ ช้อน เป็ดเผย กระชับที่หู
และในบริษัทซึ่งประชุมกัน ภิกษุผู้เป็นธรรมวาทีได้สลากแห่งธรรม
วาทีชุกชุมมาก เธอทั้งหลายนั้นกล่าวตัดสินอย่างไร อธิกรณ์รับ
ไปอย่างนั้น ดังนี้ชื่อว่ารับด้วยสัมมุขาวินัยด้วย ด้วยเยภยยติกา
คือธรรมวาทีมากกว่าด้วย ในที่นี้สัมมุขาวินัยมีนัยดังกล่าวแล้วแท้
แต่ที่กระทำเยภยยติกากรรม คือแจกสลากหาธรรมวาทีได้มาก นี้แล
ชื่อเยภยยติกา วิวาทาธิกรณ รับด้วยสมณะ ๒ ดังกล่าวมานี้แล

อนวาทาธิกรณย่อมรับด้วยสมณะ ๔ คือ สัมมุขาวินัย ๑
สติวินัย ๑ อมพทวินัย ๑ ตัสสปายีติกา ๑ เมื่อจะรับด้วยสัมมุขา-
วินัยอย่างเดียว ผู้ใดโจทและโจทผู้ใด พระวินัยธรพึงฟังคำแห่งคน
ทั้ง ๒ นั้น ถ้าเห็นว่าไม่มีอาบัติสิ่งใด ให้คนทั้ง ๒ จดโทษกันเสีย
ถ้าเห็นว่ามีอาบัติแล้วตัดสินว่า ในข้อนี้เป็นอาบัติข้อนี้ อธิกรณ์นั้น
รับไป ชื่อว่ารับไปด้วยสัมมุขาวินัยอย่างเดียว ลักษณะแห่ง

สัมมุขานัยในที่นี้ ก็มีนัยดังกล่าวแล้วแท้ ก็แลภิกษุผู้เป็นชีนาสพ
 ผู้อื่นโจทด้วยศีลวิบัติไม่มีมูล และมาขอสทิวินัยกะพระสงฆ์ ๆ ให้
 สทิวินัยด้วยญัตติจุตุตถกรรมในกาลใด ในกาลนั้น อนุวาทาธิกรณเป็น
 อันร่างบัพด้วยสัมมุขานัยด้วย ด้วยสทิวินัยด้วย แต่เมื่อสงฆ์ให้สทิวินัย
 แล้ว ผู้หนึ่งจะโจทท่านนั้นอีกไม่ขึ้นเลย ก็แลภิกษุเป็นบ้าประพฤติ
 อชฌาจารด้วยความเป็นบ้า ภิกษุอื่นโจทว่า ท่านจงระลึกอาบัติเช่นนั้น
 กันนี้ แม้เรอนั้นกล่าวว่า กรรมอันนี้ข้าพเจ้าเป็นบ้าอยู่ทำ ระลึกหาได้
 ไม่ ทั้งนี้ภิกษุอื่นก็ยังขึ้นโจทอยู่ก็ดี และเธอมาขออมุพหวินัย เพื่อจะ
 ไม่ให้โจทได้อีก พระสงฆ์ก็ให้อมุพหวินัยด้วยญัตติจุตุตถกรรมวาจา
 แก่เรอนั้น ในกาลใด ในกาลนั้น อนุวาทาธิกรณเป็นอันร่างบัพด้วย
 สัมมุขานัยด้วย ด้วยอมุพหวินัยด้วย และครั้นเมื่อสงฆ์ให้อมุพหวินัย
 แล้ว ผู้หนึ่งจะโจทเรอนั้นอีก เพราะเหตุนี้ไม่ขึ้นเลย ก็แลภิกษุ
 ประพฤติอชฌาจารอยู่ ภิกษุอื่นโจทด้วยปาราชิก หรือด้วยข้อใกล้เคียง
 ปาราชิกก็ดี เธอพูดเอากำอื่นมากลบเกลื่อนเสีย เป็นคนลามกนัก
 เพราะหนาด้วยบาป พระสงฆ์สำคัญลงว่า ถ้าผู้นี้จักมีมูลไม่ขาดแล้ว
 ไซ้ เธอจักปฏิบัติชอบจักได้โอสารณะ การชักเข้า ถ้าเธอมีมูลอัน
 ขาดแล้วไซ้เรอนั้นเองจักเป็นความฉิบหายแห่งเรอนั้น พระสงฆ์สำคัญ
 กันนี้แล้ว กระทำตัสสปาปียสิกากรรมแก่เรอนั้น ด้วยญัตติจุตุตถ-
 กรรมวาจา ในกาลใด ในกาลนั้น อนุวาทาธิกรณเป็นอันร่างบัพ ด้วย
 สัมมุขานัยด้วย ด้วยตัสสปาปียสิกาด้วย อนุวาทาธิกรณร่างบัพด้วย
 สมณะ ๔ ดังกล่าวมานี้แล

อาบัติตาธิกรณย่อมร่างบัพด้วยสมณะ ๓ คือ สัมมุขานัย ๑
 ปฏิญญาตกระณะ ๑ ทินวัตตารกะ ๑ อาบัติตาธิกรณนั้น ซึ่งจะร่างบัพ

ด้วยสัมมุขาน้อยอย่างเดียวไม่มี ก็แลในกาลใดภิกษุแสดงลหุภาบัติ
 ในสำนักภิกษุองค์เดียว หรือในท่ามกลางสงฆ์และคณะ ในกาลนั้น
 อาบัติตาทิกรณย่อมรังับด้วยสัมมุขาน้อยด้วย ด้วยปฏินญาตกรณะ
 ด้วย ผู้ใดแสดง ๆ แก่ผู้ใด ความที่คนทั้ง ๒ นั้นพร้อมหน้ากัน ชื่อว่า
 ความพร้อมหน้าบุคคลในสัมมุขาน้อยนั้น ความพร้อมหน้านอกนั้น
 มีนัยดังกล่าวแล้ว ในเวลาแสดงอาบัติแก่บุคคลและคณะ ความพร้อม
 หน้าสงฆ์เสื่อมลงไป ในการแสดงอาบัตินั้น ความปฏินญาว่า ข้าพเจ้า
 ต้องอาบัติชื่อนี้ก็ และรับว่า ข้าพเจ้าเห็นอาบัติอยู่ก็ อันใด ผู้รับ
 กระทำตามปฏินญานั้น ด้วยกล่าวว่า ท่านพึงสำรวจต่อไป นี่แลชื่อว่า
 ปฏินญาตกรณะ ทำตามปฏินญา การขอปริวาสเป็นต้นแล ให้ปริวาส
 เป็นต้นตามปฏินญา ชื่อว่าปฏินญาตกรณะในสังฆาทิเสส ก็แลภิกษุ
 ทั้งหลาย ๒ จำพวกทำการทะเลาะกัน ได้ประพฤติกัธมาจารไม่เป็น
 กรรมแห่งสมณะมาก ครั้นละซึ่งธรรม ความละเอียดเกิดขึ้นอีก และ
 เธอเหล่านั้นก็คิดว่า ถ้าเราทั้งหลายจักยังกันและกัน ให้แสดงอาบัติ
 เหล่านี้ไซ้ อริกรรมนั้นพึงเป็นไปเพื่อความกล้าแข็งร้ายกาจขึ้น
 เธอเห็นโทษในการยังกันให้แสดงอาบัตินี้แล้ว และพร้อมกันทำ
 ทิณวัตตารกกรรม คือสังฆกรรมอันหนึ่ง ทับโทษนั้นไว้ดังหน้่าปีศฤ
 ในกาลใด ในกาลนั้น อาบัติตาทิกรณเชื่อว่ารังับด้วยสัมมุขาน้อยด้วย
 ด้วยทิณวัตตารกด้วย ด้วยว่าภิกษุทั้งหลายเท่าใด เข้าอยู่ในหัตถบาส
 ในขณะทำทิณวัตตารกกรรมนั้น และเธอไม่ทำให้แจ้งซึ่งที่รู้ว่ากรรม
 นั้นไม่ควร ดังนี้ แม้เธอหลับอยู่ก็ อาบัติทั้งปวงแห่งเธอนั้น ยก
 แต่อาบัติที่เป็นโทษหยาบ คือสังฆาทิเสส และอาบัติเป็นกิริยาปฏิสังยุต
 กอปรด้วยคฤหัสถ์เสีย นอกนั้นออกได้ตกไปสิ้น อาบัติตาทิกรณ
 รังับด้วยสมณะ ๓ ดังกล่าวมานี้แล

กิจจาริกรณีย่อมร้างบ้ค้วยสัมมุขาวินัยอย่างเดียว

อิทธิกรณ ๔ ย่อมร้างบ้ค้วยสมณะ ๗ ตามสมถกรรม ท้วยประการ
ทั้งนี้แล.

อิทธิกรณสมถกถา จบ

จักแสดงในการวาทะ ความไม่เคารพและความเคารพ
ความไม่เคารพมี ๖ คือ ไม่เคารพในพระพุทธเจ้า ไม่เคารพใน
พระธรรม ไม่เคารพในพระสงฆ์ ไม่เคารพในสิกขา ไม่เคารพใน
อปปมาท ไม่เคารพในปฏิสันถาร เป็น ๖ ผู้ใด เมื่อพระพุทธเจ้ายัง
ทรงพระชนม์อยู่ ไม่ไปสู่ที่อุปัฏฐาก เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว ไม่
ไปสู่ที่ เจติย } เพื่ออุปัฏฐาก และไม่ไหวซึ่งเจติย หรือซึ่งโพธิ

และกันร่วม สวมรองเท้า เทียบเดินในลานเจติยก็ดี ฟังรู้เถิดว่า ความ
เคารพในพระพุทธเจ้าแห่งผู้นั้นไม่มี ก็แลผู้ใดเป็นผู้อาจอยู่แท้ และ
ไม่ไปสู่ที่ฟังธรรม ไม่ว่าชานซึ่งสรภัญญะ ไม่กล่าวธรรมกถาและ
ทำลายธรรมสวณะไปก็ดี หรือฟังชาน หรือไม่เอื้อเฟื่อนั่งอยู่ใน
โรงธรรมก็ดี ทั้งนี้ ฟังรู้เถิดว่า ความเคารพในพระธรรมแห่งผู้นั้น
ไม่มี ผู้ใดไม่ตั้งไว้เฉพาะซึ่งการทำความยำเกรงในพระเถระ และ
ภิกษุหนุ่ม และภิกษุท่ามกลางก็ดี และแสดงความเป็นคนคะนองกาย
ในที่ทั้งหลาย เป็นคั่นว่า โรงอุโบสถและวัดกถมาลก คือที่ยืนกลมผ้า
จะไปบิณฑบาต และไม่ไหวตามลำดับผู้เฒ่า ทั้งนี้ ฟังรู้เถิดว่า ความ
เคารพในพระสงฆ์แห่งผู้นั้นไม่มี ก็แลผู้ใดไม่สมาทานศึกษาเลย ซึ่ง
สิกขา ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นี้ ฟังรู้เถิดว่า เป็นผู้ไม่เคารพใน
สิกขา ผู้ตั้งอยู่ในความประมาทอยู่ปราศจากสติแท้ ไม่ยังอปปมาท-

ลักษณะให้เจริญนี้ พึงรู้เถิดว่า เป็นผู้ไม่เคารพในอัมปมาท ผู้ไม่
 ทำเลยซึ่งปฏิสันถารทั้ง ๒ คือ อามิสปฏิสันถาร ต้อนรับด้วยอามิส
 และธรรมปฏิสันถาร ต้อนรับด้วยธรรม นี้แต่พึงรู้เถิดว่า เป็นผู้ไม่
 เคารพในปฏิสันถาร ความเคารพมี ๖ คือ เคารพในพระพุทธเจ้า
 เคารพในพระธรรม เคารพในพระสงฆ์ เคารพในสิกขา เคารพใน
 อัมปมาท เคารพในปฏิสันถาร เป็น ๖ เนื้อความในเคารพ ๖ นี้
 พึงรู้โดยพิสดาร โดยปริยาย แปรลกจากอकारะ ซึ่งกล่าวในพระสูตรว่า
 ความไม่เคารพเป็นไปเพื่อความเสื่อม ความเคารพเป็นไปเพื่อความ
 เจริญแล้วนั้นเถิด.

การวาทกรรม จบ

ข้อความในกถาซึ่งกล่าวมาในบัพพะนั้นๆ แสดงข้อปฏิบัติชำระ
 บัณฑิตกถาสนั่นแห่งผู้ปฏิบัติให้มองเห็นแล้ว ทั้งไม่ว่าการบัณฑิตที่รัก
 สำเร็จอานิสงส์ ๕ ประการ ก็แลอานิสงส์แห่งการกวาดลานเจดีย์
 เป็นต้น ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์ปริวารทั้งนี้ว่า อานิสงส์แห่งการกวาด
 มี ๕ คือ สกจิตต์ ปลีหติ จิตของตนเลื่อมใสมองเห็นแล้ว ทั้งทัตตภิษ
 กวาดลานเจดีย์แล้ว ยินแลดูได้โอกาสสกสนแล้ว สำเร็จผลทั้งสาม ๑
 ปรจิตต์ ปลีหติ จิตผู้อื่นเลื่อมใสมองเห็นแล้ว ทั้งติสสภิษ กวาดลาน
 เจดีย์แล้ว ยินถือกระเข้าอยู่ พระติสสทัตตเถระ ลงจากเรือเห็นลาน
 เจดีย์กวาดแล้ว ยินเข้ามาถามปริศนา ๑ เทวตา อุตตมนา โหติ เทวตา
 ยินดีชอบใจด้วย ทั้งภิษของค์หนึ่งกวาดลานเจดีย์และลานโพธิ์แล้ว
 ไปอาบน้ำ เทวตาเลื่อมใสมาขึ้นถือดอกไม้อยู่ ๑ ปาสาทิกสงฆุตตมณิ

กมัม อุปัจจิ ผู้กวาดชื่อว่าสังสมกรรม ซึ่งเป็นไปเพื่อความเป็นผู้นำ
 เลื่อมใสด้วยรูป ในภพหน้า ทั้งพระอภยเถระ ปางก่อนเป็นเถระแก่
 ได้กวาดลานเจดีย์ บุตรแห่งอำมาตย์ผู้หนึ่ง ปางก่อนเป็นอุบาสก ได้
 เทหยากเยื่อที่เขากวาด ทั้ง ๒ มาในภพหลัง เป็นคนมีรูปนำเลื่อมใส ๑
 ภายหลัง เกหา ปรี มรณา สุกตีส สดกั โลภิ อุปปชชติ ผู้กวาด
 เบื้องหน้าแต่ตายเพราะแตกแห่งกาย ย่อมเข้าถึงโลกสวรรค์ เป็นคติ
 อันที่ ๑ เป็น ๕ ยังอันสงส์แห่งการกวาดอีก ๕ คือ จิตแห่งตน
 เลื่อมใสผ่องแผ้ว ๑ จิตแห่งผู้อื่นเลื่อมใสผ่องแผ้ว ๑ เทวคาซึมชม
 ยินดีด้วย ๑ สดกฺ สาสนิ กตฺ โหติ ผู้กวาดเป็นอันกระทำคำสอน
 แห่งพระศาสนา ด้วยว่าวัตรคือการกวาดนี้ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย
 ได้สรรเสริญไว้แล้ว เพราะเหตุนี้ เมื่อกระทำการกวาดก็เป็นทำ
 คำสอนแห่งพระศาสนา ดังท่านกล่าวไว้ว่า พระสารีบุตรลืมไปไม่ได้
 กวาด ไปเข้านิโรธอยู่ในป่าหิมพานต์ พระองค์ทรงทราบว่าลืมเสีย
 เส็จไปแสดงรอยพระบาทไว้ แท้ไปพระเถระเจ้าแม้ยืนในที่กลัด
 ลุกคุ่ม ท่านก็เอาเท้ากวาดหยากเยื่อเสียก่อนแล้วจึงยืนนี้ ๑ ปจฺจิมมา
 ชนตา ทิฏฺฐานุกตฺติ อปชชติ ประชุมชนซึ่งมีในภายหลัง ย่อมถึง
 ซึ่งทิฏฐานุคติไปตาม คือทำตามอย่างที่ท่านเห็น ๑ เป็น ๕.

สมมุชชานนีสัสกตา จป

เทสนาธิปพุพิ สดฺตมัม จบข้อที่ ๗ ชื่อว่าเทสนาธิปัพพะ

กลาทั้งปวงในชั้นนั้น ๆ กลาโดยย่อ กลานั้นเมื่อประสงค์พิสสาร
 พิงฺคุในบาฬีวงค์ขันธกะ และปริวาร และอรรธกถาฎีกาเถก.

สดฺตปพุพ ปุพุพลิกฺขาวณฺณนา นิฏฺฐิตา

บัดนี้จักแสดงบาทในอทินนาทานและปละ ซึ่งได้อ้างไว้แต่ก่อน
ว่าจะวินิจฉัยในที่สุกแห่งวรรณาทังปวงนั้น ก็แลบาทในอทินนาทาน
นั้น โดยบาลีว่า ๕ มาสกเป็นบาทหนึ่งในเมืองราชกฤตในครั้งนั้น
เพราะบาลีว่า เทน โข ปน สมเยน ราชคเห ปญจมาสโก ปาโท
โหติ ทั้งนี้ เมื่อจะรู้จักมาสก พึงรู้มาตราในคัมภีร์อภิธานปทีปิกาวา

จตุตทาโร วิหโย กุณฺฐา ทเว กุณฺฐา มาสโก ภเว

ดังนี้ก่อนว่า หน้า ๔ เมล็ดข้าวเปลือกเป็น กุณฺฐา คือกล้าน้อย หน้า ๒
กุณฺฐาเป็นมาสก คือ ถั่วขาวก็ว่า กล้าใหญ่ ก็ว่า ๕ มาสกนั้น เป็นบาท
หนึ่ง มาตรานี้เป็นกลางจะใช้ในทอง และนาก และเงิน และวัตถุใดๆ
ก็ได้ มาสกในบาลี จะเป็นมาสกแห่งทองหรือนากหรือเงิน ก็ไม่กล่าว
ไว้ในบาลีและอรรถกถา แต่ในอรรถกถากล่าวว่า ๒๐ มาสกเป็นกหา-
ปณะหนึ่ง เพราะเหตุนี้ ๕ มาสก ซึ่งเป็นส่วนที่ ๔ แห่ง กหาปณะ
จึงเป็นบาทหนึ่งในเมืองราชกฤตในครั้งนั้น แล้วท่านกล่าวต่อไปว่า
โดยลักษณะนั้นในชนบททั้งปวง ให้พึงรู้ว่าส่วนที่ ๔ แห่ง นิลกหาปณะ
เป็นของเก่า เป็นบาทหนึ่ง ใช้ส่วนที่ ๔ แห่งกหาปณะอื่น มีรุทรทา-
มกกหาปณะเป็นต้น แม้พระพุทเจ้าทั้งหลายเป็นอดีตอนาคค ท่าน
ก็บัญญัติปาราชิกด้วยบาทซึ่งเป็นส่วนที่ ๔ แห่งนิลกหาปณะนั้น
เพราะอรรถกถาปุระว่า ปญจมาสโก ปาโทติ ตทา ราชคเห
วิสติมาสโก กหาปโณ โหติ. ตสฺมา ปญจมาสโก ปาโท. เอเตน
ลกฺขณเณ สพุพฺพนปฺเทสุ กหาปณฺสฺส จตุตฺโถ ภาคิ ปาโทติ
เวทิตฺพุ. โส จ โข โปราณฺสฺส นิลกหาปณฺสฺส วเสน. น
อิตเรสํ รุทรทามกาทินํ. เตน หิ ปาเทน อตีตา พุทธาปี ปาราชิกิ
ปญฺญเปสฺส. อนาคตาปี ปญฺญเปสฺสนฺติ ทั้งนี้

๑. ในอภิธานปทีปิกาเป็น กุณฺฐา.

นี้ลกหาปณะนั้น ในอรรถกถาก็ไม่บอกตำราทำและประมาณ
ราคาไว้ แต่ในวิมคติโนทนีฏีกา บอกประมาณราคาแห่งนี้ลกหาปณะ
และรุทรทามกหาปณะไว้ดังนี้ว่า พึงรู้นี้ลกหาปณะนั้น เขาทำให้
เกิดขึ้นตามตำราเก่า ถึงพร้อมด้วยลักษณะ มีราคาเท่าทองอุตตะมะ
ประมาณ ๒๐ มาสก กหาปณะที่แม่อินพระเจ้ารุทรทามะให้บังเกิดขึ้น
เรียกว่า รุทรทามกหาปณะ ได้ยินว่า รุทรทามกหาปณะนั้นราคาถึง
ส่วนสามแห่งนี้ลกหาปณะ แล้วท่านกล่าวต่อไปว่า ในประเทศใด
นี้ลกหาปณะไม่มี ในประเทศนั้นพึงกำหนดบาทด้วยกัณฐะเท่าราคา
๕ มาสก แห่งทองที่เขาใส่แล้วปราศจากโทษนั้นเถิด โดยปาฐะใน
วิมคติโนทนีฏีกา ไปราณสตถานรูป อุปปาติโต วิสตีมาสปปมาณ-
อุตตะมสุวรรณคฺคฺชนโก ลกฺขณสมฺปนฺโน นีลกหาปณฺติ เวทิตฺตฺพฺโพ.
รุทรทามณฺปี อุปปาติโต รุทรทามโก. โส กริ นีลกหาปณฺสุส-
ตีภาคิ อคฺคฺชนติ. ยสฺมี ปน ปเทเส นีลกหาปณฺมา น สนฺติ. ตตฺถาปี
กาฬิกวโรหิตฺสุส นิทฺชนุตฺตฺสุวรรณฺสุส ปณฺจมาสกฺชนเณน ฌณฺฑเณน
ปาทปริจฺเจโท กาทฺตฺพฺโพ ดังนี้

ถ้าจะคิดบาทตามวิมคติโนทนีฏีกา พึงรู้จักมาตราก่อน มาตราไทย
ก็มีหลายอย่างไม่ต้องกัน จะอาศัยมาตราในคัมภีร์อภิธานัปทปิภา
ซึ่งเป็นมาตราไทยดังนี้ เพื่อง ๑ สี่ไพ ๆ หนึ่ง ๒ กล้า คือ ๒ มาสก
กล้าหนึ่ง ๒ กล่อมคือ ๒ กุญชา กล่อมหนึ่ง ๔ เมล็ดข้าวเปลือก ดังนี้
มาตรานี้ก็ไม่ผิดนักกับมาตราจีน แต่มาตราจีนนั้นละเอียดนัก ทอง
กล้าหนึ่งเป็นราคาเงินสิบหกกล้าเรียกว่า ๑๖ หนัก ทองไล่แล้ว
ปราศจากโทษอุตตะมะคือ ๕ กล้า ๑๖ หนัก เป็นเงิน ๕ สลึงในสยาม
ประเทศนี้ เป็นบาทหนึ่งในอินทินาถานสิกขาบท ตามวิมคติโนทนี

๑. ใน Ancient India and Indian civilization มีกล่าวถึงว่า รุทรทามัน (Rudradaman)
เป็นจักรพรรดิคุชชาน.

แต่ในฎีกาแห่งอุตตรวินิจฉัยบอกตำราทำนัลลหาปณะและ
ประมาณราคาบาทไว้ดังนี้ว่า กหาปณะที่เจือกันนั้นแลชื่อนัลลหา-
ปณะ ถ้วยว่าลักษณะต้องตามตำราเก่า ย่อมปรากฏอยู่ในนัลลหาปณะ
นั้นแท้ ให้เอาทอง ๕ มาสก เงิน ๕ มาสก ทองแดง ๑๐ มาสก
เป็น ๒๐ มาสกด้วยกัน ผสมกัน ปนโลหะคือเหล็กสักเม็ดคั่วเปลือก
หนึ่งถ้วยเพื่อจะประสานเนื้อ เอาลงเบ้าหลอม ทำเป็นรูปคัตราอักษร
และรูปเท้าช้างเป็นคันทันอันใดอันหนึ่งลงไว้ นี้แลชื่อนัลลหาปณะ
เพราะเป็นของไม่มีโทษ ในประเทศใดนัลลหาปณะนั้นไม่มี ใน
ประเทศนั้นให้เอาทองหนัก ๒๐ เม็ดคั่วเปลือกเป็นราคาบาท ๑
ภิกษุหลักของราคาเท่าราคาทองหนัก ๒๐ เม็ดคั่วเปลือก เป็นปราชิก
คำอนันพระอาจารย์ชื่อนาจิสสระกล่าวไว้ โดยฎีกาปาฐะว่า มิสฺสส-
กหาปโณเยว นัลลหาปโณ. ตตุเถว หิ โปราณสตถุวิहितลกฺขณํ
ทิสฺสติ. ปณฺจ มาสา สุวณฺณสุส ตถา รชตสุส ทส มาสา
ตมพสุสาติ เอเต วิสติมาเส มิสฺสเสตฺวา พนฺธตฺถาป วหิมตฺตํ โลหํ
ปฏิจฺฉิปฺปตฺวา อกฺขรานิ^๑ จ หตฺถิปาทาทีนมนฺยตฺตณฺจ รูปํ ทสฺเสตฺวา
กโต นิทฺโทสตฺตา นัลลหาปโณ นาม โหติ. โหนติ เจตฺถ

เหมรชคตมฺเพหิ	สตฺเถ นิทฺธิฏฺฐตฺถกฺขณํ
อหาเปตฺวา กโต วิส-	มาโส นัลลหาปโณ
เหมปาทํ สชฺฉนฺปาทํ	ตมพปาททวํ หิ โส
มิสฺสเสตฺวา รูปมปฺเปตฺวา	กาตุํ สตฺเถ สุตฺตสุสฺสิตโต
เอโลติ วุจฺเจเต โทโส	นิทฺโทสตฺตา ตเถวโต
ตสฺส ปาโท สุวณฺณสุส	วิสฺสวหคฺชนามโก
ยสฺมี ปน ปเทเส โส	น วตฺตติ กหาปโณ

วิสโสมณวัหุณิ	ตปฺปาตคฺชนฺติ เวทฺยิ
วิสโสมณวัหุณิ	เถเนนฺตา ภิกฺขโว ตโต
จวนฺติ สามณฺณคฺคุณา	อิจฺจาหุ วินยณฺณโนติ
วาจิสุสรณามกาจริเยน วุตฺตํ	กัณฺถ

ทองหนัก ๒๐ เมล็ดข้าวเปลือก เป็น ๕ กล่อม กิก ๑๖หนัก
เป็นเงินสองสลึงเฟื้องในสยามประเทศนี้เป็นบาท ๑ ในอินทนาทาน
สิกขาบท ตามอุคตรวินิจัยฎีกา

ก็แลของในสยามประเทศนี้ราคาไม่ยั่งยืน บางคราวขาย ๑๖
หนักบ้าง ๑๗หนักบ้าง บางคราวขาย ๑๘หนักบ้าง ๑๙หนักบ้าง
ซึ่งกิตมาแต่ ๑๖หนักนั้นเพื่อจะให้สมกันกับนิกหาปณะซึ่งท่านบอก
ตำราไว้นั้น

ก็แลนิกหาปณะนั้นคือนาก ช่างสองคนได้ทำตามตำรานั้น
สองครั้ง คนหนึ่งไ้เป็นเนื่อนากหนักสลึงหย่อนกล่อมหนึ่ง ขาคอยู่
สองไพกับกล่อมหนึ่ง เนื้อก็ตำ คนหนึ่งทำได้หนักสลึงสองไพกองตาม
น้ำหนักเดิมขาดแต่เหล็ก เนื้อก็เยียมดี ช่างทองในสยามประเทศนี้

๖	}	หนักบ้าง
๑๐		

 ติราคานากนั้นต่าง ๆ กัน ติราคา ๗

ก็แต่ในคัมภีร์สังฆยาปกาสะ และคัมภีร์วินยสาร บอกตำราทำ
เหมือนกันแต่ไม่ปนเหล็ก ส่วนคัมภีร์วินยสารติราคาไว้ว่า ๗หนักๆ
เป็นเงิน ๒ สลึงกับไฟ ๑ กับกล่ำ ๑ เป็นบาท ๑ ถ้า ๘หนักได้
เงิน ๒ สลึงเฟื้อง เป็นบาทในอินทนาทานสิกขาบท ถ้า ๑๐หนัก
ก็เกินราคานากอย่างดีในสยามประเทศนี้ไป ด้วยว่านากอย่างดีใน

สยามประเทศนี้ ก็เพียง ๔ หน้า ถ้าตีราคา ๔ หน้าก็เกินเนื่อนาก
 นั้นไป ถ้าตีราคาเพียง ๘ หน้าเห็นว่าสม ถ้ายว่าตำราในฎีกานั้น
 ปนเหล็กด้วยเนื้อจึงสูงขึ้นไป ตีราคา ๘ หน้าจึงชอบ สมกับราคา
 ของหน้า ๒๐ เมล็ดข้าวเปลือกด้วย ถ้ายเห็นว่าในเวลาเมื่อแต่งฎีกา
 นั้น เขาจะนับถือนากที่เป็นนี้ลบกหาปณะนั้น มีราคากว่าเงิน ๘ หน้า
 เท่าว่าทอง ๘ หน้า เพราะเหตุนี้ กวรกิตทอง ๑๖ หน้า นาก ๘
 หน้า กังกิกมาแล้ว

แต่ในฎีกาแห่งกังขาวิตรณีกล่าวว่า ส่วนที่ ๒๐ แห่งกหาปณะ
 เก่าเชื่อว่ามาสก ๆ นั้นเขาเรียกกันอยู่ในโลกว่า มณฺเษฏฐิ บ้าง โดย
 ฎีกาปาฐะว่า มาสโก โปราณกสุส กหาปณสุส วิสติโม ภาคโ
 โย โลเก มณฺเษฏฐิ ตปี วุจจติ ดังนี้ ชาวลังกาผู้หนึ่งบอกว่า
 มณฺเษฏฐิ นั้น เป็นเงินเฟื้อง ๑ ในสยามประเทศนี้ ถ้าคิดตามนั้น
 ๒ สลึงเฟื้องเงินไทย เป็นบาทในอินทินาทานสิกขาบท

ได้ยินว่าในประเทศพม่า บางกรูว่า มาสก ๑ เป็นเงินสลึง ๑
 ๕ มาสกเป็นเงิน ๕ สลึง

ว่าตามวิมทิวโนทนี และกรพม่า ๕ สลึงเป็นบาท ว่าตามฎีกา
 แห่งอุตตรวิจฉัย และคำที่ชาวลังกาผู้หนึ่งกล่าวว่า มณฺเษฏฐิ เป็น
 เฟื้อง ๒ สลึงเฟื้องเป็นบาท ตามคัมภีร์วินยสาร ๒ สลึงกับไฟ ๑
 กับกล้า ๑ เป็นบาท

บาทในอินทินาทาน คิดตามวาทะแห่งอาจารย์ต่าง ๆ กันดังนี้
 ให้นักปราชญ์ผู้มีปัญญาไตร่ตรองตามคัมภีร์นั้น ๆ และสืบสอบสวน

ในประเทศต่าง ๆ ถือเอาแต่ที่ชอบเถิก (ท่านผู้แต่งคิรคาทองและ
นากังนี้ ตามราคาซึ่งใช้กันในเวลาที่แต่งหนังสือนี้. ว.ว.)

ปาทกถา จบ

จักแสดงประมาณบาตรและปละสืบไป บาตรมี ๒ คือ
 บาตร ^{เหล็ก} _{ดิน} } ทั้ง ๒ นี้ กอบด้วยประมาณจึงควรอธิฐานและวิกัป
 ประมาณแห่งบาตรมี ๓ คือ อุกกฏุโธ บาตรขนาดใหญ่ ๑ มชฺฌิโม
 บาตรขนาดกลาง ๑ โอมโก บาตรขนาดเล็ก ๑ บาตรขนาดใหญ่
 นั้น จุข้าวสุกแห่งข้าวสารกึ่งอาพหกะ และจุขานียะเท่าส่วนที่ ๔
 แห่งข้าวสุก และพยุญชนะกับข้าวพอสสมควรแก่ข้าวสุกนั้น บาตรขนาด
 กลางจุข้าวสุกแห่งข้าวสารนาฬี ๑ บาตรขนาดเล็กจุข้าวสุกแห่งข้าวสาร
 ปัตตะ ๑ ทั้ง ๒ นี้ก็จุขานียะและพยุญชนะกัณฑ์แล้วก่อน เพราะ
 บาติ ว่า อุกกฏุโธ นาม ปตุโต อหฺตมาพุทโธทนํ คณฺหาติ ฯ เป ฯ
 มชฺฌิโม นาม ปตุโต นาฬิโกทนํ คณฺหาติ ฯ เป ฯ โอมโก นาม
 ปตุโต ปตุโถทนํ คณฺหาติ จตุภาคํ ขาถนียํ ตหฺมุปียํ พยุญชนํ กัณฺฐํ

กึ่งอาพหกะนั้น คือข้าวสาร ๒ ทะนานมกฺธ ในอรรถกถากล่าว
 ว่า ชื่อว่าทะนานมกฺธนั้น ๑๒ ปละครึ่ง ในมหาอรรถกถากล่าวว่า
 ปกคินาฬีทะนานโดยปกติ ในสีหพทวิป ก็ใหญ่ไป ทมิพนาฬี ทะนาน
 ทมิพก็เล็กไป มกฺธนาฬีทะนานมกฺธจึงประกอบด้วยประมาณ ทะนาน
 ครึ่งมกฺธ เป็นทะนานในสีหพอื่น ๑ เพราะอรรถกถาปาฐะว่า

๑. คือสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ครั้งทรงชำระ

อชฺฐาพุทฺโธทมนํ คณฺหาตฺติ มคฺรนาฬิยา ทฺวินฺนํ ตณฺหุณนาฬิณํ
 โธทมนํ คณฺหาตฺติ. มคฺรนาฬิ นาม อชฺฐมเตรสปลา โหตฺติ อนฺธ-
 กญฺจกถา ยํ วุตฺตํ. สึหพทึเป ปกฺคินาฬิ มหฺนตา. ทมิพนาฬิ
 ขุทฺทกา. มคฺรนาฬิ ปมาณยุตฺตา. ตาย มคฺรนาฬิยา ทิยชฺฌมนาฬิ
 เอกา สึหพนาฬิ โหตฺติ มหาอญฺจกถา ยํ วุตฺตํ.

จักแสดงปละก่อน มาตราในกัมมวิธียุทธธานัปทปิภา กัน

จตุตาโร	วิหโย	กฤษฺชา	เทว	กฤษฺชา	มาสโก	ภเว
เทว	อฤษฺชา	มาสกา	ปลฺลจา-	กฤษฺชา	นํ	ธรรณมฺจฺจก
สฺวณฺโณ	ปลฺลจธรรณ			นิกฺขณฺตฺวนิคุติ	ปลฺลจ	เต
ปาโท	ภาเค	จตุตฺเถถ		ธรรณานิ	ปลํ	ทส
ตุลา	ปลสฺสํ	จาถ		ภาโร	วิสฺติ	ตา
อโธ	กหาปโณนิคุติ			กฤษฺชา	เท	กฤษฺชาปโณ.

โดยอธิบายตามฎีกาเป็น ๒ นัย นัยก่อนว่าหนัก ๔ เมล็ดข้าว
 เปลือกเป็นกฤษฺชา ๒ กฤษฺชาเป็นมาสก ๒ มาสกเป็นอักษะ ๕ อักษะ
 เป็นธรรณ ๘ ธรรณเป็นสฺวณฺณ ๕ ธรรณเป็นนิกษะ ๕ นิกษะ
 เป็นบาท ๆ นั้นเป็นไปในส่วนที่ ๔ อันนี้เป็นมติแห่งอาจารย์บาง
 พวก อีกนัยหนึ่ง ๔ เมล็ดข้าวเปลือกเป็นกฤษฺชา ๒ กฤษฺชาเป็นมาสก
 ๑๐ มาสกเป็นอักษะ ๘ อักษะเป็นธรรณ ๕ ธรรณเป็นสฺวณฺณ ๕
 สฺวณฺณเป็นนิกษะ อันนี้เป็นมติแห่งเราทั้งหลาย บาทหนึ่งเป็น
 ไปในส่วนที่ ๔ แห่งวัฏฏอันใดอันหนึ่ง ก็ว่า สิ่งทั้งปวงนั้นแบ่ง
 ออกไปเป็น ๔ ส่วน ดังสัตว์ ๔ เท้า ส่วนที่ ๔ ชื่อว่าบาท ๑๐ ธรรณ
 เป็นปละ ๑๐๐ ปละเป็นตุลา ๒๐ ตุลาเป็นภาระ กหาปณะและ

กริสาปณะ ๒ ศัพทนี้เป็นชื่ออันเดียวกัน แปลว่าของสำหรับผ่าน
สำหรับต่อซื้อขายที่เขาทำเท่ากับผลกริส ๆ นั้น ว่าเท่ากับลูกสก
กิตตามนัยก่อน ปละ ๑ เป็นเงินหนักบาท ๒ สลึง ๒ ไพ ๑๒ ปละ
ครึ่ง หนัก ๔ ตำลึง ๓ บาท ๒ สลึงกับไพ ๑ เป็นน้ำหนักมคธนาฬิ
ทะนานมคธ ๑ กิตตามนัยหลัง ปละ ๑ หนัก ๓ ตำลึง ๒ สลึง
๑๒ ปละครึ่งนี้เป็นเงินชั่ง ๑๔ ตำลึง กับสลึง ๑ เป็นน้ำหนัก
มคธนาฬิทะนานมคธ ๑

แต่ก็มีภีร์สังขยาปกาสกะ ว่า ๔ เมล็ดข้าวเปลือกเป็นกล่อม
๒ กล่อมเป็นกล่ำ ๕ กล่ำเป็น ๒ อักขะ ๘ อักขะเป็นธรรณะ
๑๐ ธรรณะเป็นปละ เพราะปาระว่า มาสโก วิหโย อญฺช อญฺ
วา วิหวิสติ ว่า มาสก ๑ ๘ เมล็ดข้าวเปลือก อักขะ ๑ ๒๐ เมล็ด
ข้าวเปลือก ดังนี้ กิตตามนัยนี้ ปละ ๑ หนัก ๓ บาทเพียง ๑๒ ปละ
ครึ่ง หนัก ๔ ตำลึง ๓ บาท กับ ๒ ไพ เป็นน้ำหนักมคธนาฬิ
ทะนานมคธ ๑

แม้ศิลาซึ่งเป็นนิมิตแห่งสีมา ที่ทำนวยอย่างเล็ก โตเท่าก้อน
น้ำอ้อยหนัก ๓๒ ปละ ก็ควรกิตด้วยปละนี้ แต่ถ้านักปราชญ์
รังเกียจว่าเล็กนักดูไม่ชอบกล ตามนัยแห่งฎีกาบอกไว้ว่าให้เอาน้ำ
หรือดัวขาวซึ่งให้ได้น้ำหนักดังกล่าวมานี้ จุ่มในทะนานโค ทะนาน
นั้น ชื่อมคธนาฬิ ทะนานมคธ ๑ ปละมีต่าง ๆ กันดังนี้ ให้นัก-
ปราชญ์ผู้มีปัญญา พึงสอบสวนถือนเอาเถิด

บัดนี้จักแสดงมคธบาฬิตามฎีกาอีก ในสารัตถที่ปนีฎีกากล่าว
ว่า ๖ ปสกะ คือ ๖ ฟายมือ ชื่อมคธนาฬิ ทะนานมคธหนึ่ง อาจารย์

อื่นอีกกล่าวว่า ๘ ฟายมือ ชื่อมคธนาฬิ ทะนานมคธหนึ่ง ว่าตามอธิบาย
 แห่งอาจารย์ก่อน ๓ ฟายมือเป็นนาฬิ คือทะนานหนึ่ง ๒ ทะนานนั้น
 เป็นมคธนาฬิ ทะนานมคธหนึ่ง ว่าตามอธิบายแห่งอาจารย์หลัง
 ๔ ฟายมือเป็นนาฬิทะนานหนึ่ง ๒ ทะนานนั้นเป็นมคธนาฬิ ทะนาน
 มคธหนึ่ง แต่พระอาจารย์มมปาลเถระกล่าวว่า อาจารย์ทั้งหลายท่าน
 กล่าวทั้งนี้ ๔ มุฏฐิกะ คือ ๔ กำมือโดยปกติ เป็นกุฑวะ คือ ฟายมือ
 หนึ่ง ๔ ฟายมือเป็นนาฬิ คือทะนานหนึ่ง ๑๖ ทะนานนั้นเป็นโถณะ
 หนึ่ง ก็แลโถณะนั้นเป็น ๑๒ มคธนาฬิ เพราะเหตุนี้ ฟังรู้โดยนัยดังนี้
 ทะนานมคธหนึ่งนั้น ๕ ฟายมือกับกำมือ กับอีกกำมือหนึ่งแบ่ง ๓ ส่วน
 เอาแต่ส่วนที่ ๓ ทั้งนี้เกิด เพราะฎีกาปาฐะว่า มคธนาฬิ นาม ฉ ปสตา
 นาฬิติ เกจิ. อฏฐ ปสตาติ อปเร. ตตฺถ ปริมาณํ มเตน ติปสตาย
 นาฬิยา เทว นาฬิโย เอกา มคธนาฬิ โหติ. ปจฺฉิมานํ มเตน จตฺป-
 สตาย นาฬิยา เทว นาฬิโย เอกา มคธนาฬิ. อาจริยธมฺมปาลตฺ-
 เถเรน ปน ปกคิยา จตฺมุฏฐิกํ กุฑพฺพํ.° จตฺกุฑพฺพํ นาฬิ. ตาย
 นาฬิยา โสฬส นาฬิโย โทณํ. ตํ ปน มคธนาฬิยา ทฺวาทส
 นาฬิโย โหนตฺติ วทนตฺติ วุตฺตํ. ตสฺมา เตน นเยน มคธนาฬิ
 นาม ปณฺจ กุฑพฺพานิ เอกณฺจ มุฏฐิ เอกาย มุฏฐิยา ตติยณฺจ
 ภาคิ คณฺหาตฺติ เวทิตพฺพํ ดังนี้

ในวิมุตติโนทนีฎีกากล่าวว่า อาจารย์ทั้งหลายท่านกล่าวว่า นาฬิ
 ทะนานโบราณแห่งทมิฬนั้น ๘ กุฑัพพะ คือ ๘ ฟายมือ มุฏฐิกะ คือ
 กำมือ ๔ กำมือเป็นฟายมือหนึ่ง ทะนานมคธหนึ่ง ๒ ทะนานทมิฬ
 นั้น ก็แลนาฬิทะนานโบราณแห่งชาวสีหฬ ๓ ทะนานทมิฬนั้น ว่า
 ตามอธิบายแห่งอาจารย์ทั้งหลายนั้น ทะนานมคธหนึ่งเป็น ๔ ทะนาน

๑. ในสารัตถที่ปณฎีกาเป็น กุฑว...จตุกุฑว...

ทมิฬทุกวันทั้ง ๔ ฝ่ายมีนั้น ก็แลถึงทะนนานมครนั้น ชื่อว่าเป็น
 บั้ตะ ที่เรียกกันว่าโบราณทมิฬนาฬิ ทะนนานทมิฬเก่า ก็แลเก่า
 บาลีว่า บาตรขนาดเล็กจุข้าวสุกแห่งข้าวสารบั้ตะหนึ่งนั้น ก็สมกับ
 คำแห่งอาจารย์ทั้งหลาย ด้วยว่าแม่โลกทั้งหลายก็กำหนดบั้ตะไว้ ๒
 คือ โลกิกบั้ตะและมาครบั้ตะ โลกิกบั้ตะนั้น ๑๖ ปละ มาครบั้ตะ
 คุณสองส่วนคือเป็น ๓๒ ปละ ทั้งนี้ แสดงว่าทะนนานมคร คุณ ๒ ส่วน
 ด้วยทะนนานโลก ทั้งนี้ เมื่อถือเอาอย่างนี้ ความที่ว่าบาตรขนาดเล็กจุ
 ข้าวสุกพอยาปนหมักก็เป็นอันสำเร็จแท้ ด้วยว่าไม่อาจเอาบาตรที่จุข้าว
 สุกแห่งข้าวสาร ๘ ฝ่ายมีไปแสวงหาบิดทบาทกระทำไม่ให้เป็น
 จอมมาเลี้ยงชีพได้ เพราะเหตุนี้ ในอรรถกถาแห่งเวรัญชกัณฑ์ซึ่ง
 กล่าวว่า ซึ่งว่าบั้ตะหนึ่งนั้น ประมาณนาฬิคือทะนนานหนึ่ง พอเลี้ยง
 ชีพแห่งบุรุษผู้เดียวได้ คำนั้นสมด้วยคำว่า ข้าวสุกแห่งข้าวสารบั้ตะ
 หนึ่งไม่พอ ๒ คน คำว่าพอกัน ^๑/_๓ } คน ก็มีมาดังนี้ นักปราชญ์พึง
 ถือตามนัยที่ท่านกล่าวแล้ว ในอรรถกถาเวรัญชกัณฑ์นี้เกิด โดยฎีกา
 ปาฐะว่า ทมิฬนาฬิ ปราณนาฬิ สุนธาย วุตถัม. สา จ จตุมุญจิกะ
 กุทพุเพหิ อญฺฐกุทพุพา. ตาย นาฬิยา เทว นาฬิโย มครนาฬิ
 คณฺหาติ. ปุราณ ปน สีสพนาฬิ ดิสฺสุโส นาฬิโย คณฺหาตีติ วทนฺติ.
 เตสมฺมเตน มครนาฬิ อิทานิ ปวตฺตมานาย จตฺกุทพุพาย ทมิฬ-
 นาฬิยา จตฺนาฬิกา โหติ. ตโต มครนาฬิโต อุตฺตมฺมณฺจ ปุราณ-
 ทมิฬนาฬิสฺสขชาติ ปตฺถํ นาม โหติ. เอเตน จ โอมโก นาม ปตฺโต
 ปตฺโตทณฺ คณฺหาตีติ ปาฬิวนณฺจ สเมติ. โลกียเกหิปี โลกิกิ
 มาครณฺเจติ ปตฺตทวํ สมฺมทาหฺมฺ. โลกิกิ โสฬสปลํ. มาครํ ทฺวิคฺณฺ
 มตนฺติ เอวํ โลกิกินาฬิยา มครนาฬิ ทิกฺคุนาติ ทสฺสีตา. เอวณฺจ

คยหมานเน โอมกปตฺตสฺส ยาปนมคฺโคตฺตนาหิตา ลีหฺธา โหติ.
 น หิ สกฺกา อฏฺฐกฺกพฺพโกตฺตนาหิ นา ปตฺเตน อฏฺฐปิกํ ปิณฺหาปํ
 ปริเยสํติวา ยาเปคฺคํ. เตเนว เวรณชกณฺทฏฺฐกถายํ ปตฺโต นาม
 นาพิมคฺคํ โหติ เอกสฺส ปุริสสฺส อลํ ยาปนาย. วุตฺตมปี เหตุ
 ปตฺโตทโน นาลมยํ ทฺวินนฺนติ วุตฺตํ. เอกสฺส ทฺวินนํ ตินฺณมปี
 โหติติ จ อาคํ. ตสฺมา อีธ วุตฺตณยานุสาเรน คเหตุพฺพิ กัณฺฐ

ในอรรถกถากล่าวว่า บาตรขนาดกลางจุข้าวสุกแห่งข้าวสาร
 มคธนาฬิทะนานมคธหนึ่ง บาตรขนาดเล็กจุข้าวสุกแห่งข้าวสารกึ่ง
 มคธนาฬิ โดยอรรถกถาปาฐะว่า นาฬิโกตฺตนาฬิ มคธนาฬิยา เอกาย
 ตณฺทณนาฬิยา โอนํ. ปตฺโตทนนฺติ มคธนาฬิยา อุปุทฺตนาฬิโก-
 ทนํ กัณฺฐ

ในสารัตถทีปนีฎีกากล่าวว่า พระสังคีติกจารย์เห็นว่า ประมาณ
 กึ่งมคธนาฬิหนึ่งเป็นบัตตะอันหนึ่งในทั้น ด้วยคำอรรถกถาว่า บาตร
 ขนาดเล็กจุข้าวสุกแห่งข้าวสารกึ่งมคธนาฬิ แสดงว่า ๒ บัตตะเป็น
 มคธนาฬิหนึ่ง ก็แลบัตตะนั้นพึงรู้โดยโวหารโลก กัณฺฐว่า ๔ ปละ
 เป็นกฺขวะฟายมี๑ ๔ ฟายมีเป็นบัตตะ๑ กัณฺฐ โดยฎีกาปาฐะว่า
 มคธนาฬิยา อุปุทฺตปฺปมาโณ อีธ ปตฺโตติ อาห ปตฺโตทนนฺติ
 มคธนาฬิยา อุปุทฺตนาฬิโกตฺตนาฬิ. อิมินา จ ปตฺตทวํ มคธนาฬิติ
 ทสฺสีติ โหติ. ปตฺโต จ จตฺตปโล กฺกพฺพโ. จตฺตกฺกพฺพโ ปตฺโตติ
 อิมินา โลกียโวหาเรน เวทิตฺตพฺโ กัณฺฐ

บัดนี้จักแสดงมาตราสังขยาตวง เพื่อจะให้รู้จักชื่อในลำดับแห่ง
 เครื่องตวง ตามคัมภีร์อภิธานปัปทีปิกา ว่า

กุทโธ ^๑ ปสโต เอโก	ปตุโธ เต จตุโร ลียุ
อาพุหโก จตุโร ปตุตา	โทณํ วา จตุราพุหํ
มานิกา ^๒ จตุโร โทณา	ขาริตฺถิ จตุมานิกํ
ขาริโย วีส วาโห	ลียา ตุมฺโพ ทสมฺพนํ ^๓
อาพุหโกนิตฺถิ ตุมฺโพ	ปตุโธ ตุ นาฬิ นาริยํ
วาโห สกฺกญฺเ จกา-	ทส โทณา ตุ อมฺพนํ ^๔ กัณฺ

ว่าพายมือนึ่งเป็นกุทวะหนึ่ง ๔ กุทวะเป็นปัตตะ ๔ ปัตตะ เป็นอาพหะ ๔ อาพหะเป็นโทณะ ๔ โทณะเป็นมานิกา ๔ มานิกา เป็นขาริ ๒๐ ขาริเป็นวาหะ ๑๐ อัมพนะเป็นตุมพะ อัมพนะหนึ่ง ๑๐ โทณะ อาพุหก ตุมพะ ๒ ศัพทน์เป็นชื่อเดียวกัน ปตุถ นาฬิ ๒ ศัพทน์เป็นชื่อเดียวกัน วาห สกญ ๒ ศัพทน์เป็นชื่อเดียวกัน แปลว่าเกี่ยว เมื่อกล่าวลำดับกัน ก็เหมือนไม่ต้องกับบาลี ประมาณ บัตรๆ กุปัตตะนึ่งอย่างหนึ่ง นาฬินึ่งอย่างหนึ่ง กัณฺว่า อตุตฺตาพุหโกทณํ นาฬิโกทณํ ปตุโธทณํ กัณฺแปลมาแล้วก่อนนั้น

ในกัมภีรสังขยาปกาสกะกล่าวว่า พายมือนึ่งเป็นกุทวะอันหนึ่ง อีกอย่างหนึ่ง ๔ มฺภูฏิกะ คือ ๔ กำมือ ชื่อว่ากุทวะอันหนึ่ง ๕ กุทวะ นั้นเป็นมฺภูฏิกะอันหนึ่ง มฺภูฏินั้นแบ่ง ๓ ส่วน ส่วนที่ ๓ เป็นมกธนาฬิ อันหนึ่ง ๓ มกธนาฬิเป็นอาพหะอันหนึ่ง ๔ กุทวะเป็นปัตตะหนึ่ง อีกนัยหนึ่ง ๖ ปสตะ คือ ๖ พายมือนึ่งเป็นปัตตะหนึ่ง อีกนัยหนึ่ง พายมือนึ่งเป็นปัตตะอันหนึ่ง ปัตตะโคที่เรียกว่านาฬิ ๆ นั้น เป็นนาฬิเล็ก ๔ นาฬิเล็กนั้นเป็นอาพหะโดยปาฐะว่า

๑. ในอภิธานปทีปิกาเป็น กุทฺโพ เป็น กุทฺโว ก็มี.
๒. ในอภิธานปทีปิกาเป็น มาณิกา เป็น มานิกา ก็มี.
๓. ๔. ในอภิธานปทีปิกาเป็น ทสมฺพนํ อมฺพนํ.

กุหาโว ปสโต เอโก	อถวา จตุมุณิชิ
ปณจ เต กุหาเว เอกา	มุณิชิ เมกาย มุณิชิยา
ภาเค จ ตติเย เมกา	นาฬี มาคธิกา มตา
มาคธิกาย นาฬิยา	ตินาฬี วุจจตพุทโ
กุหาเว จตุโร วาปี	ปตุโธ นามาติ กิตติตา
ณปฺปสตาถวา ปตุโธ	อถวา ปสโต ภเว
โย ปตุโธ วุจจเต นาฬี	สา นาฬี ขุทฺทกา มตา
ตาย ขุทฺทกนาฬิยา	จตุนาฬี มตาพุทโ กังนั

ได้ความว่า นาฬีมี ๔ คือ นาฬีขนาดกลางจุ ๔ ฟายมืออย่างหนึ่ง
นาฬีขนาดใหญ่ จุ ๖ ฟายมืออย่างหนึ่ง นาฬีขนาดเล็กจุฟายมือ ๑
อย่างหนึ่ง นาฬีมกรจุฟายมือ ๑ กับ ๒ กำมือ กับอีกกำมือ ๑ แบ่ง
๓ ส่วน เอาแต่ ๒ ส่วนอย่าง ๑ กังนั

ในอรรถกถาแห่งทศกัณฑ์ตระว่า ๔ บัฏมกรเป็นบัฏะ ใน
แขวงโกศลอันหนึ่ง ๔ บัฏะนั้นเป็นอาพหกะอันหนึ่ง โดยปฐะว่า
มาคธิกน ปตุเถน จตุตาโร ปตุถา โกสลรฏฺเฐ เอโก ปตุโธ
โหติ เตน ปตุเถน จตุตาโร ปตุถา อาพหกั กังนั ซึ่งกล่าว
มานี้ เพื่อจะให้เห็นว่าบัฏนาฬีมีต่างกัน รวมมกรนาฬีซึ่งกล่าว
มานี้ ตามใจความในอรรถกถาและฎีกาและคัมภีร์อันเศษ ๔ อย่าง
น้ำหนัก ๔ ตำลึง ๓ บาท ๒ สลึง ๑ ไพอย่างหนึ่ง น้ำหนัก ๑ ชั่ง
๑๙ ตำลึง ๑ สลึงอย่างหนึ่ง น้ำหนัก ๙ ตำลึง ๓ บาท ๒ ไพอย่างหนึ่ง

๒๑ กำมือ กับส่วนที่ ๓ แห่งกำมือหนึ่ง อย่างหนึ่ง $\left. \begin{array}{l} ๒๔ \\ ๓๒ \\ ๖๔ \end{array} \right\} \text{กำมือ}$

อย่างหนึ่ง ๖ กำมือกับอีกกำมือหนึ่งแบ่ง ๓ ส่วน เอาแต่ ๒ ส่วน
 อย่างหนึ่ง เป็น ๘ อย่างทั้งนี้ มคธนาฬิซึ่งมีต่าง ๆ กันดังนี้ ให้
 นักปราชญ์พึงพิจารณาสอบสวนถ้อยเอาเถิด แต่ควรจะต้องว่าข้าวสุก
 แห่งข้าวสารบัตตะหนึ่ง พอบุรุษกินอิ่มคนหนึ่ง ข้าวสุกแห่งข้าวสาร
 นาฬิหนึ่ง พอบุรุษ ๒ คนกินอิ่ม ข้าวสุกแห่งข้าวสาร ๒ นาฬิ พอ
 บุรุษ ๔ คนกินอิ่ม นี่แลเป็นลักษณะสมกับนัยในอรรถกถาแห่ง
 เวรัญชกัณฑ์ ข้าวสารที่ควรด้วยทะนาน จุน้ำหนัก ๔ ตำลึง ๓ บาท
 ๒ ไพ พอคนหนึ่ง ข้าวสาร ๒๔ กำมือพอกิน ๒ คน

จักแสดงอรรถาสังขยา เพื่อจะให้รู้คาพยุตและโยชน์เป็นต้น
 ซึ่งมาในสิกขาบทบางแห่ง มาตราในคัมภีร์อภิธานปทีปิกาวา

ฉตุตีสปรมาณุ-	เมโกณฺ จ ฉตีส เต
คชฺชาริ ตาปี ฉตุตีส	รตเรณฺจฉตีส เต
ลิกฺขา ตา สตฺต อูกา ตา	ธณฺณมาโสติ สตฺต เต
สตฺตางฺกุลิมํทํ ทฺวิจฺฉ	วิทฺตติ ตา ทฺเว สยํ
รตนํ ตานิ สตฺเตว	ยญฺจิ ตา วิสฺตฺสภํ
คาวตฺมสภาสํติ	โยชนํ จตฺตคาวตํ
ธนุปฺลยจสํ โกโส	กรีสํ จตฺรมุพฺพันํ
อพฺภนฺตรนฺตุ หตฺถาน-	มฏฺฐวิสฺปฺปมาณโต กังนํ

ความว่า ๓๖ ปริมาณ ซึ่งเป็นวิสัยแห่งทิพยจักขุเป็นอนุ ๓๖
 อนุเป็นคชฺชาริ ๓๖ คชฺชาริเป็นรตเรณ ๓๖ รตเรณเป็นลิกฺขา
 ๗ ลิกฺขาเป็นอูกา ๗ อูกาเป็นธณฺณมาสะ คือเมล็ดข้าว ๗ ธณฺณมาสะ
 เป็นอังกฺลิ คือนิ้ว ๑๒ อังกฺลิเป็นวิทฺตติ คือคืบ ๒ วิทฺตติเป็นรตนะ

๑. ในอภิธานปทีปิกาเป็น สตฺตางฺกุลมฺม.
๒. ในอภิธานปทีปิกาเป็น จตฺรมุพฺพัน.

คือศอก ๗ รัตนเป็นยัญวิ ๒๐ ยัญวิ คือเส้น ๑๕ วาเป็นอุสกะ ๘๐ อุสกะ คือ ๑๔๐ เส้น เป็นกาพยุท ๔ กาพยุท คือ ๕๖๐ เส้น เป็นโยชน์ ๕๐๐ ชัฏนเป็นโกสะ ๑ ๔ อัมพะพะเป็นกรีสะ ๒๘ ศอก เป็นอัมพันตระ

ในคัมภีร์สังขยาปกาสะว่า ๔ ศอกเป็นวา ๒๕ วาเป็นอุสกะ ๘๐ อุสกะ คือ ๑๐๐ เส้น เป็นกาพยุท ๔ กาพยุท คือ ๔๐๐ เส้น เป็นโยชน์ ๑๒๕ ศอกเป็นกรีสะ ๖๔ กรีสะเป็นกาพยุท ๔ กาพยุท คือ ๔๐๐ เส้น เป็นโยชน์ ๕๐๐ ชัฏน คือ ๒,๐๐๐ ศอกเป็นโกสะ ๔ โกสะเป็นกาพยุท ๔ กาพยุท คือ ๔๐๐ เส้นเป็นโยชน์ ไกล ๑,๐๐๐ ศอกชั่วเสียงร้องอุสมราชเป็นสรุสกะ ๘ สรุสกะเป็นกาพยุท ๔ กาพยุท คือ ๔๐๐ เส้น เป็นโยชน์ ชั่วกำลังอุสมราช คือ ๑๔ ศอกเป็นพลุสกะ ๘ พลุสกะเป็นกาพยุท ๔ กาพยุท คือ ๕ เส้น ๑๒ วาเป็นโยชน์ ชั่วตัวอุสมราช คือ ๗ ศอกเป็นสรีรุสกะ ๘๐ สรีรุสกะเป็นกาพยุท ๔ กาพยุท คือ ๒๘ เส้นเป็นโยชน์ ๑๗๕ ศอกเป็นกรีสะ ๖๔ กรีสะเป็นกาพยุท ๔ กาพยุท คือ ๕๖๐ เส้นเป็นโยชน์ ๒๘ ศอกเป็น อัมพันตระ ๔๐๐ อัมพันตระเป็นกาพยุท ๔ กาพยุท คือ ๕๖๐ เส้น เป็นโยชน์ ประมาณต่างกันดังนี้ ให้พึงรู้จักใช้ ประมาณอย่างเล็ก อย่างสั้น ใช้ในการนับของไปโดยขวางตั้งวัดทางเป็นต้น ประมาณ อย่างใหญ่อย่างยาว ใช้วัดของที่สูงขึ้นไปตั้งต้นไม้และภูเขาเป็นต้น

บัดนี้จักแสดงในสุกตวิหัตติ คีปแห่งพระสุกต และสุกตังคูลี นัว แห่งพระสุกตโดยย่อ สิกขาบทบางแห่งกำหนดด้วยคีปพระสุกต บาง แห่งกำหนดด้วยนัวพระสุกต ในอรรถกถาแห่งสัญญาจิกกุฏิสิกขาบท

กล่าวว่า สุตตวิทตฺติ นาม อิทานิ มชฺฌิมสูตร ปุริสสูตร ติสฺโส
 วิทตฺติโย วทณกัหตุเถน ทิยทุโธ หตุโธ โหติ. ความว่า คืบ
 พระสุกตนั้นเป็น ๓ คืบมชฺฌิมบุรุษทุกวันนี้ เป็นศอกคืบข้างไม้
 ถ้าจะว่าตามนัยนี้ พระกายพระพุทธรเจ้าสูง ๑๒ ศอกข้างไม้ทุกวันนี้
 คืบข้างไม้ทุกวันนี้เอา ๓ คูณ จึงเป็นคืบพระสุกต นักปราชญ์ทุกวันนี้
 เห็นว่า พระพุทธรเจ้าสูง ๑๒ ศอกนั้น กูเกินปกคิมุขย่นัก จึงได้
 รังเกียจว่า ที่ว่าเอา ๓ คูณคืบมชฺฌิมบุรุษทุกวันนี้เป็นคืบพระสุกตนั้น
 พระอรรถกถาจารย์จะพลั้งคอกกระมัง จะเอา ๓ หารคอกกระมัง
 ด้วยว่าคำในอรรถกถาเองบางแห่งว่า อรรถกถาอื่นกล่าวพลั้งก็มีอยู่
 บ้าง และได้เห็นเงาคำอรรถกถาของเก่าว่าด้วยกลินว่า มณฑลแห่ง
 กลินอย่างเล็กพึงทำให้กลมกว้างคืบ ๔ นิ้ว ดังนี้ เห็นคำนี้เป็นเงา จึง
 ได้คิดตามกระบวนเลข ตั้งคืบข้างไม้ คือ ๑๒ นิ้ว ลง ๒ ฐาน ๆ คำ
 เอา ๓ หาร ลัพธ์บวกฐานบน เป็นคืบพระสุกต เป็น ๑๖ นิ้วข้างไม้
 ทุกวันนี้ แล้วจึงคิดให้ละเอียดต่อไปว่า กายมชฺฌิมบุรุษทุกวันนี้
 ๗๕ นิ้ว ร้อยปีหนึ่ง กายมชฺฌิมบุรุษลดลง ๓ กระเบียด ตั้งแต่
 พระพุทธเจ้านิพพานแล้วมา ๒๓๐๐ ปีนี้ คิดเป็นร้อยปีได้ ๒๓ ครั้ง
 คิดเพิ่มขึ้นไปร้อยปีหนึ่ง ๓ กระเบียด ๒๓ ครั้ง เป็น ๑๗ นิ้ว กับ
 กระเบียด ๑ รู้ว่า มชฺฌิมบุรุษครั้งพุทธกาล กายสูง ๙๒ นิ้ว กับ
 กระเบียด ๑ เจ้าตัว เป็น ๙๖ นิ้วข้างไม้เศษ กายมชฺฌิมบุรุษนั้น
 บั้น ๓ ส่วน เอาส่วนที่ ๔ เพิ่มขึ้น เป็นกายพระสุกต สูง ๑๒๕ นิ้ว
 ข้างไม้ เป็น ๕ ศอก ๕ นิ้วข้างไม้ ๑๖ นิ้ว กับ ๒ อนุกระเบียด
 ข้างไม้ทุกวันนี้ เป็นคืบพระสุกต ๑ กระเบียด ๑ แบ่ง ๔ ส่วน

เรียกว่า อนุกระเบียด ๕ กระเบียดกับอนุกระเบียดเศษ ช่างไม้เป็น
 ๕
 นวพระสัศต ๑

จกกล่าวประมาณในสิกขาบทบัญญัติที่กำหนดด้วยคืบและนิ้ว
พระสุคต ในสัญญาจกฏฐิติสิกขาบทว่า ภิกษุพึงทำกุฏิ ด้วยเครื่อง
หัตถ์สมภารที่ขอเข้ามาเอง โดยกว้าง ๑๒ คืบ โดยยาว ๘ คืบ
ด้วยคืบพระสุคต ท่านกำหนดไว้ว่า ทิมโต วฑฺฒกัณหตุเลน ทูวิกลา
ธิกเองงกุลุตรครอฏฐหตุลุปฺปมาณ โหติ ติริยโต ปน ทฺวานุ
กุลุตรตติกลาธิกจตุรกุลุตรวิทฺถลาธิกจตุหตุลุปฺปมาณ โหติ
ว่า สัญญาจกฏฐิติโดยยาว ๘ ศอก กับนิ้ว ๑ กับ ๒ กระเบียด กว้าง
๔ ศอกคืบ กับ ๔ นิ้ว กับ ๓ กระเบียด กับอีก ๒ อนุกระเบียดข้าง
ไม้ ในนีสิตนสันตตสิกขาบทว่า ภิกษุพึงถือเอาสันตติเกาโดยรอบ
ให้ได้คืบพระสุคต ๑ ปนกับสันตติใหม่ ท่านกำหนดไว้ว่า วิทฺถลิ
มตฺตุนฺติ อิทานิ วฑฺฒกงฺกุลเลน ทูวิทฺถานุกลาหิ สห โสฬสงฺกุลลา
นิกเหตุพฺพานิ ว่า คืบพระสุคตนั้น ๑๖ นิ้ว กับ ๒ อนุกระเบียดข้าง
ไม้ ในมัจจุสิกขาบทว่า ประมาณเท่าเดียว ๘ นิ้ว ด้วยนิ้วพระสุคต
ท่านกำหนดไว้ว่า ติกลาธิกทสงฺกุลปาทกั โหติ ทั้งนี้ ว่าเท่าเดียว
สูง ๑๐ นิ้วข้างไม้ กับ ๓ กระเบียด ในนีสิตนสิกขาบทว่า ประ
มาณนีสิตนจะต่านยาว ๒ คืบ ด้านกว้างคืบครึ่ง ชายคืบ ๑ ด้วยคืบ
พระสุคต ท่านกำหนดไว้ว่า ทิมโต วฑฺฒกงฺกุลเลน เอกกลาธิก
พคฺคีสองกุลฺ โหติ วิทฺถารโต ตีหฺวานุกลาหิ สห หตุลุปฺปมาณ โหติ
ทสา ปน ทูวิทฺถานุกลาหิ สห โสฬสงฺกุลลา โหติ ทั้งนี้ ว่าผ่านีสิตน
จะต่านยาว ๓๒ นิ้วข้างไม้กับกระเบียด ๑ ด้านกว้างศอก ๑ กับ ๓ อนุ

ว่า บัณฑิตมีจิวร ยาว ๑๐ นิ้ว กับ ๓ กระเบียด กว้าง ๕ นิ้ว กับ
กระเบียด ๑ กับอีก ๒ อนุกระเบียดข้างไม้

ถ้าซึ่งกล่าวมานี้ตัดความโดยย่อพอให้รู้เหตุที่ท่านได้คิดสุดต-
วิทัตถิและแต่งกัมภีร์สุดตวิทัตถิวิธานปกรณ์ ถ้านักปราชญ์อยากจะรู้
พิสการพึงดูในกัมภีร์สุดตวิทัตถิวิธานปกรณ์เถิด ถ้อยว่าเหตุอุทาหรณ์
ซึ่งสาธกให้เห็นว่าพระกายแห่งพระพุทธเจ้าไม่สูงนักกว่ากายปกติ
มนุษย์ และวิธีเลขโดยพิสการและกำหนดพระอวัยวะแห่งพระพุทธ-
เจ้าและกำหนดคประมาณในสิกขาบททั้งปวง ท่านกล่าวไว้ในกัมภีร์
นั้นโดยพิสการ หรือนักปราชญ์ผู้มีปัญญาได้เหตุอื่นที่จะสาธกให้เห็น
ชัดว่ากายพระพุทธเจ้าสูงเท่านี้ ๆ ก็พึงคิดตามเหตุนั้นเถิด.

เอตดาวตา ปุพฺพสฺสิกขาวณฺณนา นิฉฺฐิตา

การโก ขวาทิ นาเมน
มหานครี รตน-
อยุชฌิยาติ นาเมน
ตสฺเสว ปุรตฺถิมาย
วิหาเร รมฺเม ปรม-
มหนฺเตน อุตฺตสาเหณ
สารตฺถิ สมหาหริตฺวา
มูถนิรุตฺติ สกาย
น โขหิ ลาภกาโมว

อมโร อิติ วิสฺสุโต
โกสินฺทเทวอหฺย
โปราณนาปี ปากฏ
ทิสายํ สุปตฺติจฺเจเต
นิวาเส โส วสํ สฺสเก
อิตฺโต จิตฺโต จ คนฺถโต
ชฺเชปฺสึ อธิ เอกโต
ภาสาย ปรีวตฺตย
อปฺปี เตสํ ทิเตสโก

เย เม สพุรหมจารีโน
 ลิกขากามา จ เย ฌมม-
 ยถา จานนุตตราเยน
 ตเถว สพุพปานิ
 สพุเพ เต จตุโยนิกา
 อิตฺเตนปปี ปุณฺณ
 ยาว สมฺมาทกฺขสฺสเนต-
 อูปายาทิกอสฺสเน
 เยน อตฺตานิ รกฺเขยฺย
 อิทํ โข สตฺถุ สาสนํ
 ติกฺกยาณุปสมฺปนฺนํ
 นิคฺคณฺหิตฺว อิตารํ
 นรานรานมตฺถาย
 ยาว พุทฺโธติ นามมปปี

น โหนฺติ มาคฺชณฺณโน
 วินยํ อธฺมมคฺคา
 สพุพโส ปรีนิจฺฉิตา
 กุสลาสา สมฺมชฺชตฺถ
 สุจฺฉิตา โหนฺตุ สพุพทา
 สํสาเร ตาว สํสรํ
 กิริยา นาปี ฌายเต
 ภเวยฺย สฺสุมาคโต
 สํลาทํ วิปตฺติยา
 ลิกฺขตฺตยาณวลงฺกตํ
 เทวานมฺปาติทฺถลภํ
 มา ลภนฺตุ วิปฺกฺขิกา
 จิรนฺตํ ตาว ทิปฺปตฺถ
 ตนฺเทสิโน ปวตฺตตฺถิ.

พุทฺธสฺส ภควโต อรหโต ปรีนิพฺพุตกาลโต ปุณฺณาย จตุ-
 สตาริกานํ ทฺวินนํ วสฺสสทฺสสถานมฺปรี ตีสุ สํวจฺจนเรสุ อติกฺกนฺเตสุ
 จตฺตตฺถเต มกฺกญฺญูปลภฺชิตเต สํวจฺจนเร อยํ ปุพฺพลิกฺขาวณฺณนา
 สพุพโส นิฉฺฉิตาติ.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ทำพระจันทร์ พระนคร
นายสนั่น บุญศิริพันธุ์ เจ้าของ ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา ๒๕๐๘